T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI

TÜRKÇE EYLEMLERDE ÇOKANLAMLILIK: UYGUNLUK KURAMI ÇERÇEVESİNDE BİR ÇÖZÜMLEME

Doktora Tezi

Aygül UÇAR

Ankara - 2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI

TÜRKÇE EYLEMLERDE ÇOKANLAMLILIK: UYGUNLUK KURAMI ÇERÇEVESİNDE BİR ÇÖZÜMLEME

Doktora Tezi

Aygül UÇAR

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Leyla UZUN

Ankara – 2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI

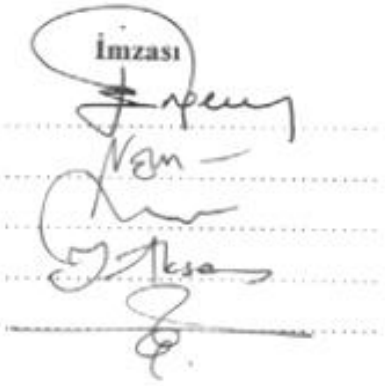
TÜRKÇE EYLEMLERDE ÇOKANLAMLILIK: UYGUNLUK KURAMI ÇERÇEVESİNDE BİR ÇÖZÜMLEME

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Leyla UZUN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Iclal ERGENÇ	
Prof. Dr. Engin UZUN	
Prof. Dr. Mustafa AKSAN	
Doç. Dr. Yeşim AKSAN	
Doç. Dr. Leyla UZUN	

Tez Sınav Tarihi: 20 Şubat 2009

İÇİNDEKİLER

Önsöz……..……..... vii

Teşekkür…… viii

Şekiller Listesi…….…... xi

Tablolar Listesi…….….. xii

1. BÖLÜM: GİRİŞ……..... 1

1.1. Tezin Amacı…….…….…… 3

1.2. Araştırma Soruları……. 4

1.3. Çokanlamlılık Nedir?..... 5

1.4. Çokanlamlılığı Çalışmanın Önemi…… 8

1.5. Veri Tabanı ve Sınırlamalar..…… 9

1.6. Tezin Bölümleri……..…… 10

1.7. Temel Terimler ve Tanımları……..…… 12

2. BÖLÜM: TEMEL KAVRAMLAR……..……. 14

2.1. Dilsel Yaratıcılık…… 14

2.2. Sözlükçe Nedir?..... 16

2.3. Sözcük, Sözlükbirim, Sözcükbiçim ve Sözlüksel Birim Nedir?..... 18

2.4. Anlam Nedir?..... 20

2.4.1. Dilbilgisel ve Sözlüksel Anlam…… 23

2.4.2. İçerikli Sözcükler ve İşlevsel Sözcükler…….. 24

2.4.3. Anlam Alanları ve Anlam İlişkileri……. 25

2.4.3.1. Eşanlamlılık…… 31

2.4.3.2. Karşıt Anlamlılık…… 34

2.4.3.3. Çokanlamlılık ve Eşadlılık…… 37

2.4.3.4. Eş Köklülük / Yakın adlılık…… 37

2.4.3.5. Altanlamlılık ve Üstanlamlılık…… 38

2.4.3.6. Parça-Bütün İlişkisi ve Bütün-Parça İlişkisi…….. 40

2.4.3.7. Düz değişmece…… 41

2.5. Anlamda Belirsizlik ve Bulanıklık……..... 44

2.5.1. Belirsizlik ve Bulanıklık Tanımları……..... 44

2.5.2. Belirsizlik ve Bulanıklık Testleri……. 46

2.5.3. Belirsizlik, Bulanıklık ve Çokanlamlılık……. 52
3. BÖLÜM: ÇOKANLAMLILIK……. 54
3.1. Çokanlamlılık Tanımları…… 55
3.2. Tanım Sorunları……. 57
3.3. Çokanlamlılığa Üretici Sözlükçe Yaklaşımı……. 59
3.4. Çokanlamlılığa Bilişsel Yaklaşım……. 62
3.4.1. Bilişsel Dilbilim ve Genel Kavramlar……. 62
3.4.2. Bilişsel Dilbilim ve Çokanlamlılık……..... 65
3.5. Çokanlamlılığa Öntip Yaklaşımı……... 66
3.6. Çokanlamlılık ile Eşadlılığın Ayrımı……..... 74
3.7. Çokanlamlı ve Eşadlı Sözcüklerin Gösterimi……..... 77
3.7.1. Çokanlamlı ve Eşadlı Sözcüklerin Gösterime Dilbilimsel Yaklaşımlar…… 77
3.7.2. Çokanlamlı ve Eşadlı Sözcüklerin Gösterimine Ruhbilimsel ve Ruhdilbilimsel Yaklaşımlar……..…… 79
3.8. Türkçede Çokanlamlılık Üzerine Çalışmalar……..…… 82
4. BÖLÜM: TÜRKÇEDE ÇOKANLAMLI EYLEMLER: VERİ TABANINI OLUŞTURMA SÜRECİ……..……..... 85
4.1. Çokanlamlı Eylemler ile Eşadlı Eylemlerin Ayrımı…….. 86
4.1.1. Anket Çalışmaları (Yöntem)…… 86
4.1.1.1. Evren ve Örneklem……..... 87
4.1.1.2. Anlam Üretimi Anketi…… 89
4.1.1.2.1. Denekler…… 89
4.1.1.2.2. Araç…… 89
4.1.1.2.3. Anket Formu…… 90
4.1.1.2.4. Süreç……. 90
4.1.1.2.5. Verilerin Çözümlenmesi…… 91
4.1.1.3. Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi…… 92
4.1.1.3.1. Denekler…… 92
4.1.1.3.2. Araç…… 93
4.1.1.3.3. Anket Formu…… 94
4.1.1.3.4. Süreç……. 95

4.1.1.3.5. Verilerin Çözümlenmesi…… 96
4.1.2. Tartışma ve Bulgular……... 97
4.1.3. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi ve Öneriler……. 101
4.2. Çokanlamlı Eylemler ile Karmaşık Yüklemlerin Ayrımı……. 102
4.2.1. Çokanlamlı Eylemler ile Bileşik Eylemlerin Ayrımı…….. 104
4.2.2. Çokanlamlı Eylemler ile Katkısız Eylemlerin Ayrımı……..... 109
4.2.2.1. Katkısız Eylem Yapıları…….. 109
4.2.2.2. Katkısız Eylem Yapılarının Türleri……. 113
4.3. Türkçe Sözlüklerdeki Sunum Sorunları……. 119
4.3.1. Anlam ile Örneği Arasındaki Tutarlılık…… 119
4.3.2. Anlamları Sıralayan Madde Başlarının Sayısı……. 123
4.4. Çokanlamlılık ve Üye Yapısı……. 126
4.4.1. Üye Atma……. 130
4.4.2. Eklenti Atma…… 134
4.4.3. Üye Katma…… 135
4.4.4. Eklenti Katma……. 138
4.4.5. Üye Yapısını Koruyarak Çokanlamlı Olma…… 139
5. BÖLÜM: UYGUNLUK KURAMI……... 142
5.1. Uygunluk Kuramının Temelleri: Kavramlar ve Biçimsellik……. 142
5.2. Kısıtlayıcıların Doğası…… 147
5.3. Uygunluk Kuramının Diğer Alanlara Uzanımı……. 149
5.4. Uygunluk Kuramı ve Çokanlamlılık……. 152
5.4.1. *Round* İlgecinin Öntip Anlam Özellikleri……. 152
5.4.2. *Round* İlgecinin Anlamının Uygunlaştırılması…… 157
6. BÖLÜM: UYGUNLUK KURAMI ÇERÇEVESİNDE TÜRKÇEDEKİ ÇOKANLAMLI EYLEMLER……..……... 159
6.1. Sınıflandırma Anketi……. 160
6.1.1. Denekler…… 160
6.1.2. Araç…..……. 161
6.1.3. Anket Formu…… 161
6.1.4. Süreç…… 163
6.1.5. Verilerin Çözümlenmesi…….. 163

6.1.6. Tartışma ve Bulgular…… 164
6.2. Kavramsal Yapı Kuramı…… 168
6.3. Kısıtlayıcılar…… 174
6.3.1. Uzamsal Kısıtlayıcılar…….. 176
6.3.1.1. Olay Anlatan Çokanlamlı Eylemlerin Kısıtlayıcıları…. 176
6.3.1.2. Durum Anlatan Çokanlamlı Eylemlerin Kısıtlayıcıları.. 186
6.3.2. Uzam-dışı Kısıtlayıcılar…… 188
6.4. Türkçedeki Çokanlamlı Eylemlerin Anlamlarının Uygunlaştırılması... 199
6.4.1. *Aç-*…… 204
6.4.2. *Al-*…… 207
6.4.3. *At-*…… 212
6.4.4. *Bak-*…….. 218
6.4.5. *Bas-*…….. 221
6.4.6. *Bat-*…… 224
6.4.7. *Bırak-*…… 228
6.4.8. *Boz-*…… 232
6.4.9. *Bul-*…….. 235
6.4.10. *Çat-*…… 237
6.4.11. *Çek-*…… 241
6.4.12. *Çevir-*……..... 245
6.4.13. *Çık-*…… 248
6.4.14. *Çök-*…… 255
6.4.15. *De-*…… 257
6.4.16. *Dök-*…… 259
6.4.17. *Dön-*…… 261
6.4.18. *Döv-*…… 264
6.4.19. *Dur-*…… 266
6.4.20. *Düş-*…… 269
6.4.21. *Geç-*…… 275
6.4.22. *Gel-*…… 280
6.4.23. *Gez-*…… 286
6.4.24. *Gir-*…… 288

6.4.25. *Git-*…… 292
6.4.26. *İn-*…… 297
6.4.27. *Kabar-*…… 301
6.4.28. *Kaç-*…… 303
6.4.29. *Kal-*…… 306
6.4.30. *Kalk-*…… 311
6.4.31. *Kes-*…… 314
6.4.32. *Kır-*…… 317
6.4.33. *Koy-* …… 319
6.4.34. *Otur-*…… 322
6.4.35. *Oyna-*…… 324
6.4.36. *Sal-*…… 326
6.4.37. *Sar-*…… 329
6.4.38. *Sök-*…… 331
6.4.39. *Sür-*…… 333
6.4.40. *Tut-*…… 337
6.4.41. *Uç-*…… 342
6.4.42. *Ver-*…… 344
6.4.43. *Vur-*…… 347
6.4.44. *Yak-*…… 351
6.4.45. *Yan-*…… 353
6.4.46. *Yap-*…… 355
6.4.47. *Yat-*…… 357
6.4.48. *Yaz-*…… 360
6.4.49. *Ye-*…… 362
6.4.50. *Yürü-*…… 364
7. SONUÇ…… 367
8. ÖNERİLER…… 373
Kaynakça…… 376
ÖZET…… 410
ABSTRACT…… 412

EK (1). TS'lerde Çokanlamlı Eylemlerin Listesi……. 415
EK (2). Anlam Üretimi Anketi Formu…..…… 476
EK (3). Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi Formu…….. 479
EK (4). Türkçedeki 90 Çokanlamlı Eylemin Anlam Sıklıkları
ve Anlambilimsel Bağlantılılık Dereceleri……. 519
EK (5). T-test Sonuçları…… 532
EK (6). Çokanlamlı Eylemlerin Üye Yapısı Değiştirimleri…..……. 551
EK (7). Sınıflandırma Anketi Formu……..…… 580
EK. (8). Türkçe – İngilizce Terimler Dizini…… 583

Önsöz

Dilde pek çok sözcüğün birden fazla anlamı vardır. Günlük hayatımızda sözcüklerin bu farklı anlamlarıyla sıkça karşılaşırız. Sözlüksel belirsizliğin böylesine yaygın olması, dilbilimsel açıdan belirsizliğin türlerini tanımlamak ve anlambilimsel kuramlarda sözlüksel belirsizlik türlerinin önemini değerlendirmek açısından önemli çalışmalara kaynak oluşturmuştur. Sözlüksel belirsizliğin bir türü olan çokanlamlılık genel olarak sözcüklerin birden fazla bağlantılı anlamı olması şeklinde tanımlanır. Bu anlamların anadili konuşucuları tarafından nasıl olup da sorunsuz bir biçimde anlaşılabildiği sorusu, zihinsel sözlükçe süreçlerini açığa çıkarmanın da temelini oluşturmaktadır.

Bu tez ile, Türkçede ilk kez uygulanan anket çalışmalarının dil kullanıcılarının zihinsel sözlükçelerini göstermesi ve çokanlamlı eylemlerin farklı anlamlarının bağlantılılık dereceleri üzerine değerlendirmelere ulaşılması hedeflenmiştir. Böylece çokanlamlı eylemlerin özellikleri anadili konuşucularının yargıları ile tanımlanacaktır. Çokanlamlı eylemler bir dizi özelliğin birleşimi olduğu için, belli bir bağlamda en uygun anlamı seçmenin yolu, Uygunluk Kuramı çerçevesinde belirlenen kısıtlayıcılar yardımıyla anlamları değerlendirmektir. Bu değerlendirmede kullanılan kısıtlayıcılar anadili konuşucularının anlamları sınıflandırırken kullandıkları ölçütleri formalleştirerek vermektedir. Böyle bir çalışma ile ulaşılacak sonuçlar Türkçe Sözlüklerdeki çokanlamlı eylemlerin girdilerinde görülen sunum sorunlarını da açığa çıkararak yeni bir sözlük yazım yolu önerisini olanaklı kılması beklenmektedir.

Aygül UÇAR

Ankara, 2009

Teşekkür

Doktora tezi yazmak tez konusuyla ilgili okumaların aktarıldığı standart akademik bir yol olarak görülür. Ancak benim için doktora tezi yazmak bundan daha fazlası idi. Akademik anlamda belli bir bilgi birikimi edinmenin yanında hayatla ilgili ertelemeler ve iç hesaplaşmaların yansıması olan çok anlamlı bir olgunlaşma sürecinin başlangıcıydı. Çokanlamlılığı çalıştığım bu çok anlamlı süreçte desteklerini ve yardımlarını gördüğüm ve teşekkür etmek istediğim pek çok insan var. İlk olarak, tez danışmanım olduğu için kendimi çok şanslı hissettiğim Doç. Dr. Leyla Uzun'a teşekkür etmek istiyorum. Leyla Hocam'ın desteği, sabrı, anlayışı, coşkusu, doğallığı ve güleryüzü hiç bitmedi. Yazdığım taslaklarımı her zaman okudu ve bana zorlayıcı gelen konulardaki çözüm önerileri yolumu bulmama yardım etti.

Sevgili hocam Doç. Dr. Yeşim Aksan'ın desteğini her zaman hissettim. Tez boyunca değerli yorumlarda bulundu ve tezin son halinin her satırını okudu. Tezde kullandığım anketleri öğrencilere uygulayabilmem için gerekli ortamı sağladı. Desteği, sabrı, hoşgörüsü, tavsiyeleri, bana olan inancı ve güveni için çok teşekkür ederim. Prof. Dr. Mustafa Aksan ihtiyacım olan her an yanımdaydı. Aklıma takılan bir konuda kendisinden 5 dakika rica ettiğimde – onca işinin arasında – bana 1-2 saatini ayıracak ve tüm kaynaklarını benimle paylaşacak kadar cömertti. Sevgili Mustafa Hocam'a da desteği, sabrı ve güveni için teşekkür ederim. Mersin Üniversitesi Dilbilim Bölümü, lisans ve yüksek lisans dönemlerinden beri üzerimde emekleri olan Yeşim ve Mustafa Hocam sayesinde bu kadar huzurlu ve hem akademik hem de insani ilişkiler açısından bu kadar üst düzeyde. Onlarla aynı bölümde çalışacak olmaktan dolayı kendimi şanslı ve onurlu hissediyorum.

Tez İzleme Komitesi'nin değerli üyelerinden Prof. Dr. Engin Uzun'a da değerli önerileri, yorumları ve espirileri için çok teşekkür ederim. Engin Hocam sayesinde komite toplantıları renkli ve hararetli geçti. Ankara Üniversitesi Dilbilim Bölümü başkanı Prof. Dr. İclal Ergenç'e bu bölümde doktora yapma olanağı sağladığı ve gösterdiği anlayıştan dolayı teşekkür ederim.

Yard. Doç. Dr. Devrim Özdemir Alıcı'ya hem tezde kullandığım anketleri oluşturma hem de anket sonuçlarını analiz etme sürecinde yardım ettiği için çok teşekkür ederim. Bu tezde Türkçede belirsizlik gösteren eylemler için bir anket modeli oluşturabildiysek bunda Devrim Hocam'ın katkısı azımsanmayacak ölçüde büyüktür.

Sevgili arkadaşım Pınar İbe Akcan'ın hem arkadaş hem de meslektaş olarak yardımları unutulmazdı. Zaman ayırıp tezin bir bölümünü okudu ve üye yapısıyla ilgili takıldığım yerleri benimle tartıştı. Bu tez yazım sürecinin belki de akademik olmayan en iyi getirisi Pınar ile bu kadar yakın arkadaş olma şansını elde etmemdi. Arkadaşlığı, sırdaşlığı, sohbetleri ve dürüstlüğü için çok teşekkür ederim. Hakan Akcan en zor anlarımda yanımdaydı. Doogie Maclean'in Glommy Winter şarkısını dinleyerek ruhumu kararttığım günlerde beni neşelendirdi. Sevgili Hakan'a Ankara'daki yalnız günlerimi paylaştığı ve verdiği moral için çok teşekkür ederim.

Mersin Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün değerli elemanları Yard. Doç. Dr. Dilek Kantar, Öğr. Gör. Yılmaz Yaldır, Okt. Esra Aydın, Arş. Gör. Serap Durmuş, Okt. Özlem Kurtoğlu ve Arş. Gör. Filiz Çetintaş Yıldırım'a moral destekleri için teşekkür ederim. Özellikle Serap ve Esra'ya stresli anlarımda gösterdikleri anlayış için çok teşekkür ederim. Ankara Üniversitesi Dilbilim Bölümü'nden arkadaşlarım Arş. Gör. Elif Arıca Akkök, Arş. Gör. Aslıhan Küçükavşar, Arş. Gör. Demet Gül, Arş. Gör. Dilek Fidan, Arş. Gör. Ümit Bozkurt, Arş. Gör. Sercan Demirgüneş ve Arş. Gör. Orhan Varol'a her türlü evrak ve yazı işinde yardımcı oldukları için teşekkür ederim. Ayrıca Mersin Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü lisans ve yüksek lisans öğrencileri de anketlere katıldıkları ve bu tezdeki bulgulara ulaşmama katkıda bulundukları için teşekkürü hakediyorlar.

İlginç bir tesadüfle tanıştığım arkadaşım Aydın Özbek'e de hem gönderdiği makaleler hem de fikir alışverişi yaptığımız internet sohbetleri için sonsuz teşekkürler. Aradığım bazı kitap ya da makaleleri bana gönderen Emrah Özcan, Timur Maisak, Jarno Raukko ve her ne kadar merak ettiğim bir makaleye ulaşamasak da benim için arama zahmetine katlanan Aydoğan Yanılmaz'a da teşekkür ederim. Ayrıca Ali Kuru'ya sağladığı teknik ve teknolojik destek, Levent Seyhan ve Özgür Günaştı'ya da tez dışında bir hayat olduğunu hatırlattıkları için teşekkür ederim.

Maddi manevi her zaman yanımda olan annem Ayşen Erdem, babam Ali Erdem ve kardeşim Aybike Erdem'e edeceğim teşekkür hiçbir zaman yeterli olmayacaktır. Hiçbir zaman yaptığım işi sorgulamadılar, neden bu kadar zamanımı aldığını anlamasalar da ertelediğim şeyler ve yanlarında olamadığım zamanlar için beni suçlamadılar. Ablam Aylin Bunk'un gönderdiği fotokopiler çok işime yaradı. Ablam ve eşi David Bunk binlerce kilometre uzaktan bana olan desteklerini esirgemediler.

Son olarak eşim ve en iyi arkadaşım Aşkın'a çok teşekkür ederim. Birlikte çok dağlar devirdik, çok sıkıntılara göğüs gerdik. Bunlardan sonuncusu bu doktora tezini yazma süreciydi. Yalnız yıllar geçirme pahasına bu süreci yaşamam için beni destekledi. Arada kilometreler vardı ama en uzağımda olduğunu sandığım anlarda bile hep yanımdaydı. Kimse yokken O vardı. İyi ki vardı…

Şekiller Listesi

Şekil (1). Gönderge ile nesne arasındaki ilişki…..……... 21
Şekil (2). Fincanlar, kaseler, vazolar…… 70
Şekil (3). Eşadlılık ve Çokanlamlılık Ayrımı……...…… 76
Şekil (4). Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'nde kullanılan ölçek örneği…….... 94
Şekil (5). İkiyönlü Uygunluk Kuramı Dilbilgisinin yapısı..……..……...143
Şekil (6). Uygunluk Kuramı Dilbilgisinde girdi ve çıktıların eşleşmesi……144
Şekil (7). *Round* ilgecine karşılık gelen yollar……..……...153
Şekil (8). Yollardaki bütünlük ve sabitlik……154
Şekil (9). *Round* özelliklerinin gücü…….156
Şekil (10). *Round the door* için dört olası yorumlama…….158
Şekil (11). Jackendoff'un Yol Sınıflandırması……..……...170

Tablolar Listesi

Tablo (1). Araştırma Evreni……..……... 88
Tablo (2). Araştırma Örneklemi……..……. 88
Tablo (3). Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'ne katılan deneklerin
sınıflara ve cinsiyete göre dağılımı…… 93
Tablo (4). TS'lerde Çokanlamlı Eylemlerin Alt Anlamı
Olarak Sunulan Bileşik Eylemler……...107
Tablo (5). TS'lerde Çokanlamlı Eylemlerin Alt Anlamı
Olarak Sunulan Katkısız Eylem Yapıları……116
Tablo (6). Round the door öbeğinin yorumlamaları için
Uygunluk Kuramı tablosu……..158
Tablo (7). Öntip Anlam ile Öntip Olmayan Anlamlar için
Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……175
Tablo (8). Olay Anlatan Eylemler için Uzamsal Kısıtlayıcılar
ve Deneklerin Yazdığı Ölçütler…….177
Tablo (9). Durum Anlatan Eylemler için Uzamsal
Kısıtlayıcılar ve Deneklerin Yazdığı Ölçütler……186
Tablo (10). Uzam-dışı Kısıtlayıcılar ve Deneklerin Yazdığı Ölçütler……..…… 189
Tablo (11). Çokanlamlı Eylemlerin Anlamları için Uzamsal Kısıtlayıcılar…….197
Tablo (12). Çokanlamlı Eylemlerin Anlamları için Uzam-dışı Kısıtlayıcılar…..….198
Tablo (13). Çokanlamlı Eylemlerin Kısıtlayıcılar ile Değerlendirilmesi Örneği….200
Tablo (14). *Aç*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları.……205
Tablo (15). *Al*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…..……209
Tablo (16). *At*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…..……214
Tablo (17). *Bak*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……..……219
Tablo (18). *Bas*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……222
Tablo (19). *Bat*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……..…….……226
Tablo (20). *Bırak*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…… 229
Tablo (21). *Boz*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…...…… 233
Tablo (22). *Bul*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…….……..236

Tablo (23). *Çat-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……239
Tablo (24). *Çek-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…..……243
Tablo (25). *Çevir-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…… 247
Tablo (26). *Çık-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……249
Tablo (27). *Çök-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…..……256
Tablo (28). *De-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……258
Tablo (29). *Dök-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…….……260
Tablo (30). *Dön-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……..…… 263
Tablo (31). *Döv-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…….…….……265
Tablo (32). *Dur-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…..……267
Tablo (29). *Düş-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……..……271
Tablo (34). *Geç-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…...……277
Tablo (35). *Gel-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……282
Tablo (36). *Gez-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…… 287
Tablo (37). *Gir-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……..……290
Tablo (38). *Git-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…….……294
Tablo (39). *İn-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……..……299
Tablo (40). *Kabar-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…… 302
Tablo (41). *Kaç-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……...……304
Tablo (42). *Kal-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……308
Tablo (43). *Kalk-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları…….……312
Tablo (44). *Kes-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……..…….…… 315
Tablo (45). *Kır-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……318
Tablo (46). *Koy-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……..320
Tablo (47). *Otur-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……....323
Tablo (48). *Oyna-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……325
Tablo (49). *Sal-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……328
Tablo (50). *Sar-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……330
Tablo (51). *Sök-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……332
Tablo (52). *Sür-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……335
Tablo (53). *Tut-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……338
Tablo (54). *Uç-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları……343

Tablo (55). *Ver-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları 345
Tablo (56). *Vur-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları 348
Tablo (57). *Yak-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları 352
Tablo (58). *Yan-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları 354
Tablo (59). *Yap-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları 356
Tablo (60). *Yat-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları 358
Tablo (61). *Yaz-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları 361
Tablo (62). *Ye-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları 363
Tablo (63). *Yürü-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları 365

1. GİRİŞ

Dil ile ilgili en temel gerçeklerden bir tanesi de sözcüklerin anlamlarının olmasıdır. Öyle ki, sözcüklerin anlamları olmasaydı iletişim gerçekleşemezdi. Bir sözcüğün ne anlama geldiğini yanıtlamak dilbilimsel açıdan aslında karmaşık bir süreçtir. Pek çok dil kullanıcısı sözcüklerin yalnızca bir tane anlamı olduğunu düşünebilir. Oysa dilde, sözlüklerde de görülebileceği gibi, pek çok sözcüğün birden fazla anlamı vardır.

İnsanın günlük konuşmada karşılaştığı çok sayıdaki sözcüğü anlama ve anlamlandırma yetisi insan dilinin karmaşıklığını ve esnekliğini gösterir. Dil kullanıcıları, dilde çok geniş bir anlam yelpazesine sahip olan sözcüklerin, farklı anlamlarını doğru şekilde anlar ve bu farklı anlamlar, konuşucular arasındaki iletişimin devamında engel oluşturmaz. Sözcüklerin birden fazla anlamının olması durumunda *sözlüksel belirsizlik*ten (lexical ambiguity) söz edilir. Sözlüksel belirsizlik doğal dillerde yaygın olarak görülen dilsel bir olgudur. Bir tümce ya da sözce, yalnızca sözcüklerin birden fazla anlamı olması nedeniyle bile farklı yorumlanabilir.

Sözlüksel belirsizlik üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, bu konunun dilbilimin farklı alanlarında ele alındığı ve farklı dilbilimsel yaklaşımlarla yapılmakta olduğu görülmektedir. Örneğin, bir grup çalışmanın, ruhdilbilimsel araştırmalara dayandığı dikkati çekmektedir. Bu çalışmaların çoğu *eşadlılık* (homonymy) üzerine yoğunlaşmakta, çokanlamlı sözcükler, sözlüksel girdilerle ilgili model ve kuramları

test ederken sıklıkla *eşyazımlı* (homographs), *eşsesli* (homophones) ya da eşadlı sözcüklerle aynı anlamda kullanılmaktadır (Schreuder ve Flores d'Archais, 1989). Ruhdilbilimsel çalışmalar genellikle anlambilimin olası değerlendirmelerini ve belirsizliğin farklı türlerini göz ardı etmektedir.

Buna karşın, kuramsal dilbilimde, sözlüksel belirsizliğin anlambilimsel olarak ele alındığı gözlenmektedir. Kuramsal dilbilimi bakış açısıyla sözlüksel belirsizlik tekbiçimli bir olgu değildir. Geleneksel olarak, sözlüksel belirsizliğin iki türü vardır: Eşadlılık ve *çokanlamlılık* (polysemy). Eşadlılık sözlüksel bir birimin rastlantısal olarak iki ya da daha fazla ayrı ve birbirinden bağımsız anlam taşımasıdır. Örneğin, Türkçede *boş*un karşıtı anlamındaki *dolu* ile yağan buz taneleri anlamındaki *dolu* sözcükleri, *çehre* anlamındaki *yüz* ve *sayı* anlamındaki *yüz* eşadlılık gösteren sözcüklerdir. Çokanlamlılık ise tek bir sözlüksel birimin pek çok farklı ancak birbiriyle ilişkili anlamının olmasıdır. Örneğin, *yüz* sözcüğü "Koltuğun yüzünün değişmesi lazım" tümcesinde olduğu gibi *yüzey* ya da *satıh* anlamında kullanıldıysa, nesnenin yüzeyinin, insan yüzünün vücudun, dışta olan bir bölümü oluşuna benzetilmesi sonucunda yeni bir anlam kazanmıştır. Bir başka örnek de, *yüz*ün "Bu adamda yüz yok ki" tümcesindeki kullanımıdır. Buradaki utanma anlamı, insan yüzünün utandırıcı bir durum karşısında kızarması hatta yüzde beliren anlatımla ilgilidir (bkz. Aksan, 2000a).

Bu tez çalışmasında, yukarıda sözü edilen sözlüksel belirsizliğin bir türü olan çokanlamlılık üzerinde durulacak ve Türkçedeki çokanlamlı eylemler tanımlanacak ve anlambilimsel bir betimleme sunulacaktır.

1.1. Tezin Amacı

Çalışmanın temel amacı, Türkçede çokanlamlılığı tanımlamak ve çokanlamlılık gösteren yalın eylemlerin kavram yapılarını göstererek hangi anlamın hangi durumda kullanıldığını dilbilimsel gerekçelendirmeler çerçevesinde ortaya koymaktır. Bu amaçla, Prince ve Smolensky'nin (1991; 1993) Uygunluk Kuramı (Optimality Theory) temel alınacaktır. Uygunluk Kuramındaki kısıtlayıcıların belirlenmesi amacıyla anadili konuşucularının eylemlerin anlamlarını nasıl sınıfladıklarını ve bu sınıflandırmada kullandıkları ölçütleri yazdıkları bir anket kullanılacaktır. Deneklerin ankette belirlediği ölçütlerin kısıtlayıcı olarak kullanılabilmesi ve bu kısıtlayıcıların da dilbilimsel terimler ile adlandırılması için ise Jackendoff'un (1983, 1990) *Kavramsal Yapı Kuramı*'ndaki (Conceptual Structure Hypothesis) temel ulamlamalardan yararlanılacaktır. Bu amaçla, eylemlerin anlamsal özellikleri ayrıştırılacak, tanımlanacak ve sınıflandırılacaktır. Böyle bir çalışma ile ulaşılacak sonuçlar, Türkçe Sözlüklerde (TS) çokanlamlılık gösteren eylem girdilerinin sözlüksel sunumdaki yanlış betimlenmelerini açığa çıkartarak yeni bir sözlük yazım yolu önerisini de olanaklı kılacaktır. Ayrıca aşağıda sıralanan araştırma sorularına ayrıntılı olarak bakılacak ve çokanlamlılığın kuramsal betimlemelerine, özellikle eylem anlambilimine yönelik sonuçlar açısından, neden gereksinim olduğu tartışması için bağıntılı bir zemin oluşturulmaya çalışılacaktır.

1.2. Araştırma Soruları

Çokanlamlılık sözlüklerde bir sözcüğün birden fazla anlam maddesine sahip olması şeklinde gösterilmektedir. Ancak, gerek bir sözcüğün sahip olduğu birden çok anlamın betimlenmesinde gerekse de bu anlamların birbirleriyle nasıl bir ilişki içinde olduğunun tanımlanmasında ilgili alanyazında oluşturulmuş kuramsal çerçeveler açısından yanıt gerektiren pek çok soru mevcuttur. Bir diğer deyişle, bir sözcüğün anlamlarının sayısının ve türünün belirlenmesinde hangi ölçütlerin temel alınması gerektiği başlı başına bir araştırma konusudur. Bu tez çalışmasında da aşağıda sıralanan araştırma soruları kapsamında çokanlamlılık alanyazınındaki temel tartışmalara Türkçe veri tabanından elde edilecek sonuçlar yoluyla katkıda bulunulmaya çalışılacaktır.

1. Bir sözcüğün anlamlarının sayısı ve türü nasıl belirlenmektedir? Eylemler temel alındığında anadili konuşucuları bir eylemin hangi anlamını temel ya da öntip anlam görmektedirler?
2. Çokanlamlılık gösteren her bir eylemin farklı anlamları arasındaki anlambilimsel bağlantılılık ya da bağlantısızlık anadili konuşucuları tarafından nasıl görülmektedir? Bu bize sözlüksel yapı hakkında hangi açıklamaları sunmaktadır?
3. Çokanlamlılık eylemlerin farklı üye yapıları göstermesiyle de ortaya çıkmaktadır? O halde, üye yapısı çokanlamlılık sorunu için bütüncül bir açıklama getirebilmekte midir?

4. Anadili konuşucuları çokanlamlı eylemlerin anlamlarını nasıl ayrıştırmakta ve tanımlamaktadırlar?
5. Eylemlerin anlamları için belli kısıtlayıcılar belirlenebilir mi?
6. Bir eylemin öntip anlamının özellikleri arasında bir sıralama yapılabilir mi?
7. Bu özellikler ile diğer anlamlar arasındaki ilişki nasıldır ve bu anlamlar öntip anlamdan nasıl ayrılır?

1.3. Çokanlamlılık Nedir?

It was six men of Indostan
To learning much inclined,
Who went to see the Elephant
(Though all of them were blind),
That each by observation
Might satisfy his mind.

The First approached the Elephant,
And happening to fall
Against his broad and sturdy side,
At once began to bawl:
"God bless me! but the Elephant
Is very like a wall!"

The Second, feeling of the tusk,
Cried, -"Ho! what have we here
So very round and smooth and sharp?
To me 'tis mighty clear
This wonder of an Elephant
Is very like a spear!"

The Third approached the animal,
And happening to take
The squirming trunk within his hands,
Thus boldly up and spake:
"I see," quoth he, "the Elephant
Is very like a snake!"

The Fourth reached out his eager hand,
And felt about the knee.
"What most this wondrous beast is like
Is mighty plain," quoth he,
'"Tis clear enough the Elephant
Is very like a tree!"

The Fifth, who chanced to touch the ear,
Said: "E'en the blindest man
Can tell what this resembles most;
Deny the fact who can,
This marvel of an Elephant
Is very like a fan!"

The Sixth no sooner had begun
About the beast to grope,
Then, seizing on the swinging tail
That fell within his scope,
"I see," quoth he, "the Elephant
Is very like a rope!"

And so these men of Indostan
Disputed loud and long,
Each in his own opinion
Exceeding stiff and strong,
Though each was partly in the right,
And all were in the wrong!

MORAL:

So oft in theologic wars,
The disputants, I ween,
Rail on in utter ignorance
Of what each other mean,
And prate about an Elephant
Not one of them has seen!

John Godfrey Saxe (1873: 77-78)

Saxe'nin (1873) yukarıdaki şiirinde altı kör adam bir fili tanımak için yola çıkar.[1] Her biri file yaklaşır ve elleriyle yoklar. İlki, filin yan tarafına dokunur ve fili duvara benzetir. İkincisi, filin dişini tutar ve fili mızrağa benzetir. Filin hortumunu, dizini, kulağını ve kuyruğunu tutan diğerleri de fili sırasıyla yılana, ağaca, yelpazeye ve ipe benzetirler. Her biri sınırlı algılarıyla tüm gerçekliği anlamaya çalışırlar. Her biri kendi açısından haklıdır ama aslında hepsi yanlış içindedir.

Bu şiir sözlüksel belirsizlik ve özellikle çokanlamlılığın bir sembolü olarak kullanılır. Tasavvufta ise Mevlana bu hikâyeyi "Karanlıktaki fil" adıyla Mesnevi'de anlatmıştır. Bu hikâyede, Hintliler halka göstermek için bir fil getirir ve fili merak eden insanlar hemen içeriye girerler. Ancak içerisi çok karanlık olduğu için fili ancak

[1] Saxe'nin şiirinde anlattığı bu hikâye aslen bir Hint hikâyesi olmakla birlikte Tasavvuf, Budizm ve Jainizm'de de kullanılmaktadır. Budizm ve Jainizm'de kör adamlar filin dokundukları farklı kısımlarını farklı nesnelere benzetirler ve filin benzettikleri bu nesne olduğu konusunda tartışmaya başlarlar. Sonunda bilge bir adam gelir ve aralarındaki bu anlaşmazlığı çözer: Hepsi haklıdır ancak sadece bir yerine dokundukları için farklı tanımlamışlardır. Fil aslında körlerin bahsettiği özelliklerin hepsidir (Wikipedia, 2008).

elleriyle yoklayabilirler. Herkes dokunduğu yeri anlattığı için aykırılık olur. Ama eğer ellerinde bir mum olsaydı, sözlerindeki aykırılık kalmazdı. Mevlana bu hikâyeyi bireysel algının ne kadar kısıtlı olduğunu anlatmak için kullanır. Duyu gözü ancak avuca, köpüğe benzer, avuç bütün fili birden elleyemez (Wikipedia, 2008).

Çokanlamlılık da insan bakış açısının kısmiliği ve çeşitliliği ile tanımlanmaya çalışılan fil gibi, ilk bakışta tek bir kavram ya da pek çok kavramın birleşmesi gibi görünebilir. Tıpkı karanlıkta fili tanımaya çalışan adamlar gibi, dil ile uğraşanlar çokanlamlılığı kendilerine daha tanıdık olan çeşitli terimler ile açıklamaya çalışırlar. Bunlardan bazıları eşadlılık, *eksilti* (ellipsis), *eğretileme* (metaphor), *sözdizimsel değişkenlik* (syntactic variation), *eşdizimlilik* (collocation), *edimbilimsel uslamlama* (pragmatic reasoning) gibi terimlerdir. Bu nedenle, bir sözcüğün pek çok anlamının olmasının ne anlama geldiği sorusu bu bakış açılarından herhangi biri yoluyla açıklanabilir (Killgarriff, 1992:125). Pek çok çalışmada çokanlamlılık sözlüklerde olduğu şekliyle ele alınmakta ve çokanlamlı sözcükler sözlüklerde var olan tanımlama ve gösterim yanlışlıkları ile betimlenmeye, incelenmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla, Türkçe için, çokanlamlılığı tanımlama ve incelemeye, ilk olarak çokanlamlılığın ne olduğu ile değil, ne olmadığı ile başlanmalıdır. Bunun için de, fili tanımlamak için gerekli olan mum gibi, ilkeli ve sistemli bir dilbilimsel inceleme gereklidir.

1.4. Çokanlamlılığı Çalışmanın Önemi

İnsan dilinin sözvarlığının yapısı nedir? Bu çok geniş kapsamlı bir sorudur. Çünkü sözcükler diğer sözcüklerle sayısız şekillerle bağlantılıdır ve herhangi bir çalışma için bu bütünden bir parçası seçilmelidir. Çokanlamlılığı çalışmak sözlüksel bilgi yapısını ve böylece dolaylı olarak insan beyninde bilginin yapılanışını araştırma yollarından biridir.

Dil kullanıcılarının daha önce üretilmemiş ve duyulmamış tümceleri söylemeleri dilbilimin temel gerçeklerinden biri olarak görülmektedir. Bu gerçek sözdizimsel kuramda sayısız olası tümce olduğunu göstermektedir. Ancak dil kullanımındaki yenilik sözdizimi ile sınırlı değildir. Dil kullanıcıları sözcükleri de yeni şekillerde kullanabilirler. Sözcüklerin yeni kullanımları ortaya çıktıkları anlamların sistemiyle sınırlıdır. İnsanlar bilinen anlamlarla ilişkili olarak olası diğer anlamları da üretirler. Gerçek anlamlar arasındaki ilişkide gerçek ve olası anlamlar arasındaki kurallar geçerli gibi görünmektedir. Bu yüzden, çokanlamlılığı çalışmak dil kullanımında yenilik ve yaratıcılığın nasıl olası olduğunu anlamaya yönelik bir yoldur.

Çek- eyleminde olduğu gibi bir eylemin farklı anlamları vardır. Örneğin, *çek-* eylemi "Kazak çekti" örneğinde *küçül-*, "Adam arabayı sağa çekti" örneğinde *park et-*, "Bu kamyon 10 ton yükü çeker" örneğinde *taşı-* anlamındadır ve her bir anlam ayrı şekillerde ele alınmalıdır. Ancak farklı anlamın ayrımı nasıl yapılacaktır?

Çokanlamlılığın çalışılmasına bu farklı anlamların ayrımını ortaya koyarken de gereksinim vardır.

1.5. Veri Tabanı ve Sınırlamalar

Tezin veri tabanı Türk Dil Kurumu'nca (TDK) yayına hazırlanan Türkçe Sözlük'ün (TDKTS) 10. baskısı ile Dil Derneği'nce (DD) yayına hazırlanan Türkçe Sözlük'ün (DDTS) 2. baskısı taranarak elde edilmiştir. Veri tabanını 90 çokanlamlı kök eylem oluşturmaktadır. Bu eylemler, aynı zamanda, TDK ve DD'nin internet sitelerindeki güncel TS'lerden de kontrol edilmiştir. Veri tabanını oluşturmak için ilk etapta 165 kök eylem belirlenmiş daha sonra eylem sayısı 90'a indirgenmiştir. Bu indirgeme işlemi çokanlamlı eylemlerin sözlüklerde kaç tane anlam maddesi ile gösterildiğine bakılarak yapılmıştır. Buna göre sözlüklerde 5 ve 5'ten daha fazla anlam maddesi ile gösterilen 90 kök eylem, yüksek çokanlamlılık gösteren eylemler olarak değerlendirilmiştir. 5'ten daha az sayıda anlam maddesi içeren eylemler ise düşük çokanlamlılık gösteren eylemler olarak değerlendirilmiş ve veri tabanı dışında tutulmuştur.

Çokanlamlılık gösteren kök eylemlerden, *bil-*, *duy-*, *gör-*, *san-*, *sev-*, *tat-* gibi algısal, düşünsel ve bilişsel eylemler farklı anlam uzanımları da göstermeleri nedeniyle veri tabanı dışında bırakılmıştır. *Katkısız eylemler*i (light verbs) içeren *et-* ve *ol-* gibi madde başları da veri tabanının kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca, her ne kadar, Uzun'un da (2003a) belirttiği gibi, TDK tarafından hazırlanan TS'de sözlükbilim, sözdizimi, anlambilim, metindilbilim, kullanımbilim gibi dilbilimsel

alanla ilgili bilgilerin, gerek kapsam gerekse sunuluş biçimi bakımından, pek çok eksiklikleri ve tutarsızlıkları bulunsa da bu çalışmada madde başı açıklamaları, anlam içeriği gibi özelliklere bakılmamıştır.

1.6. Tezin Bölümleri

Yukarıda sunulan amaçlar ve sınırlılıklar çerçevesinde, bu tez çalışmasının birinci bölümünde çokanlamlılık konusuna giriş yapılmış ve araştırma soruları, tezin amacı, veri tabanı ve sınırlılıklar anlatılmış, ayrıca çokanlamlılığı çalışmanın önemi ve gerekliliği tartışılmıştır.

İkinci Bölümde, Anlambilim ile ilgili temel kavramlar tanımlanacak ve sözcükler arasındaki anlamsal ilişkilerden söz edilecektir. Ayrıca anlamda belirsizlik ve bulanıklık kavramlarının tanımı ve ayrımı yapılacak, belirsizlik ile bulanıklığı ayırmak için yapılan testlerden söz edilecektir. Çokanlamlılığın belirsizlik ve bulanıklık ile ilişkisi de tartışılacaktır.

Üçüncü Bölümde, çokanlamlılık kavramı üzerinde durulacak ve çokanlamlılıkla ilgili alan yazını taraması yapılacaktır. Çokanlamlılığın tanımlanması ve incelemesine yönelik tartışmalar sunulacak ve çokanlamlılığa *Üretici Sözlükçe* (Generative Lexicon), *Bilişsel* ve *Öntip* yaklaşımları anlatılacaktır. Çokanlamlılık ve eşadlılık arasındaki ayrım ve çokanlamlı ve eşadlı sözcüklerin gösterimi dilbilimsel, ruhbilimsel ve ruhdilbilimsel açılardan tartışılacaktır. Ayrıca, Türkçede çokanlamlılık üzerine şimdiye kadar yapılan çalışmalar ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

Dördüncü bölümde, TS'ler temel alınarak oluşturulan veri tabanının sergilediği bulanıklık durumu ortaya konacak ve çokanlamlı eylemleri belirlemeye ve çokanlamlılığı çözmeye yönelik olarak veri tabanının uygun hale getirilmesi süreci ve uygulanan anketler ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Ayrıca, çokanlamlı eylemlerin *karmaşık yüklemler*den (complex predicates) ayrımı yapılacaktır. Dördüncü bölümde, son olarak, çokanlamlılığın üye yapısıyla ilişkisi ele alınacak ve aynı üye yapısına sahip olduğu halde çokanlamlılık gösteren eylemler üzerinde durulacaktır.

Beşinci bölümde, bu tez çalışmasının temel kuramını oluşturan Uygunluk Kuramı'nın temel ilke ve araçları sunulacak ve kısıtlayıcıların doğasından söz edilecektir. Ayrıca, Uygunluk Kuramı'nın anlambilim alanına uzanımı anlatılarak, çokanlamlılık sorununu çözmede nasıl kullanılabileceği tartışılacaktır.

Altıncı bölümde, Türkçedeki çokanlamlı eylemlerin Uygunluk Kuramı ile nasıl çözümlenebileceği tartışılacak ve eylemlerin uygunlaştırılması süreci anlatılacaktır. Bu uygunlaştırma sürecinde anadili konuşucularına uygulanan bir anket yardımıyla kısıtlayıcılar belirlenecek ve bu kısıtlayıcılar ile çokanlamlı eylemlerin farklı ancak bağlantılı anlamlarının birbirlerinden nasıl ayrılabileceği tartışılacaktır.

Sonuç bölümünde, önceki bölümlerde ortaya konan bulgular değerlendirilecek ve bu değerlendirmeler sonucunda ulaşılan vargılara yer verilecektir. Öneriler bölümünde ise Uygunluk Kuramı çerçevesinde çokanlamlı

eylemlerin anlamlarının incelenmesi sonucunda TS'lerde görülen çokanlamlı eylemlerin tanım ve sunum sorunlarının çözümüne ve çokanlamlı eylemler için sözlük yazımına yönelik önerilerde bulunulacaktır.

1.7. Temel Terimler ve Tanımları

Anlam Alanı: Aynı konuyla ilişkili sözcüklerin oluşturduğu küme.

Anlam İlişkileri: Bir anlam alanı içindeki sözcüklerin anlamları arasında bulunan ilişki.

Aynılık Kısıtlayıcıları: Girdi ile çıktının aynı olmasını gerektiren kısıtlayıcılar. Aynılık Kısıtlayıcıları hem girdi hem de çıktı biçimlerini dikkate alır.

Belirsizlik: Dilsel bir birimin iki ya da daha fazla anlam taşıması.

Belirtililik Kısıtlayıcıları: Çıktıların yapıda belirtisiz ya da basitleştirilmiş olmasını gerektiren kısıtlayıcılar. Belirtililik Kısıtlayıcıları yalnızca çıktı biçimini dikkate alır.

Bulanıklık: Tanımlanan tek bir gösterimin farklı oluntulara karşılık gelmesi.

Çokanlamlılık: Bir sözcüğün birbiriyle bağlantılı birden çok anlamı olması.

Dilsel Yaratıcılık: Yeni anlatımları ve düşünceleri anlamak ve iletişim kurmak için çaba gerektirmeyen yetenek.

Eşadlılık: Sesbilimsel olarak iki ayrı sözcüğün birbirinden bağlantısız anlamları olması.

Karmaşık Yüklemler: Tek bir eylem gibi davranan ve birden fazla sözcükten oluşan yapılar.

Öntip: Ulam içerisinde temsil niteliği en yüksek örnek (örn. ilk akla gelen örnekler).

Sözlükçe: Tüm konuşucuların kullanımına hazır, sözcüklerin bütüncül deposu.

2. TEMEL KAVRAMLAR

2.1. Dilsel yaratıcılık

Dil insanın iletişim için kullandığı çok yaratıcı bir araçtır. İnsan doğduğu andan itibaren, eğitim ve kültürden bağımsız olarak, dilsel yaratıcılığa sahiptir. *Dilsel yaratıcılık* (linguistic creativity) genel olarak yeni anlatımları ve düşünceleri anlamak ve iletişim kurmak için çaba gerektirmeyen yetenek biçiminde tanımlanmaktadır (Birnbaum, 1990:175; Fischer, 1997:290; Zlatev, 1999:174). Gerrig ve Gibbs (1988:2) ise dilsel yaratıcılığı, bağlama göre çeşitlenen anlamı bileşen sözcüklerin sözlükleştirilmiş anlamları ile öngörülemeyecek şekilde üretilen herhangi bir sözce, öbek ya da sözcük biçiminde tanımlar. Zlatev (1999) yaratıcılığın dünya ya da dil hakkındaki olgulardan çok konuşucunun zihnindeki süreçlerin bir sonucu olduğunu söyler.

Dilsel yaratıcılık, genel anlamda dilsel bilginin bütün türleri, özel olarak ise sözlüksel bilgi için gerekli bir özelliktir (Zawada, 2005:3). Dilbilimsel bir kavram olarak, dilsel yaratıcılık iki yaklaşımdan biriyle ele alınmalıdır: Sözdizimi ve sözcük yapımının biçimsel üretken kuralları ya da sözlüksel birimlerdeki (art zamanlı (diachronic)) anlam kaymaları (Zawada, 2005:2). Bu iki yaklaşımdan ilki *üretici yaratıcılık* (generative creativity) diğeri ise *sözlüksel yaratıcılık* (lexical creativity) olarak adlandırılır. Chomsky 1960'lı yılların başında dil kullanımının yaratıcı yönünden söz etmeye başlamış ve bu yaratıcı yön ve *uyaran eksikliği* (poverty of stimulus) görüşünü bir dil kuramının açıklaması, yani anlamlandırması gerektiğini

söylemiştir (McGilvray, 2001:5). Üretici dilbilim biçim ile anlam arasında kesin bir ayrıma gider. Bu nedenle Chomsky'nin dilin yaratıcılığı konusunda üzerinde durduğu nokta yalnızca dilbilgisel ya da başka bir deyişle yapısal yaratıcılıktır. Dilbilgisel yaratıcılık tüm dillerde ortaktır ve zihnin bazı temel özeliklerini yansıtır. Yani *zihinsel sözlükçe*deki[2] (mental lexicon) sözlüksel girdiler kullanılarak, dilbilgisel düzeyde, sınırlı sayıda araç ile sınırsız sayıda kullanım üretilebilir ve bu araçlar dil kullanımının yaratıcı özelliğini açıklamak için evrensel bir işleyişe sahiptir (McGilvray, 2001:6; Zawada, 2005:20). Ancak Lyons (1977:549) üretkenlik ile yaratıcılığın birbirinden farklı olduğunu söyler. Üretkenlik dil sisteminin tanımlayıcı özelliklerinden biri iken, yaratıcılık dil kullanıcılarının bu dil sistemini genişletme yeteneğidir. Üretkenlik, dil kullanıcılarına daha önce hiç duyulmamış, sonsuz sayıda tümce üretme olanağı sağlayan bir özelliktir ve üretici dilbilgisinin kuralları ile tanımlanır.

Dilsel yaratıcılık yalnızca biçimsel bazı kuralların uygulanması ile değil, aynı zamanda anlamla da ilgilidir. Dolayısıyla hem sözlüksel hem de anlambilimsel bir bakış açısıyla dilsel yaratıcılıktan söz edilmelidir. Dilsel yaratıcılığa sözlüksel bakış açısında, dil konuşucularının yeni kavramları üretme ve adlandırma yetisinden söz edilir. Dil konuşucuları ya tamamen yeni sözlüksel birimler üretirler ya da var olan sözlüksel birimleri yeni bir şekilde kullanırlar. Dil konuşucularının yeni anlamlar ifade etmeleri, sözlüksel birimleri yeni şekillerde kullanma ya da eski sözcüklerin anlamlarını eğretileme, *düz değişmece* (metonymy), *kapsamlayış* (synecdoche) ya da

[2] İngilizcedeki "lexicon" sözcüğü için, Türkçe kaynaklarda genel olarak *sözlük* karşılığı verilse de, "dictionary" sözcüğünün karşılığı olan *sözlük* terimi ile karışmaması için, Uzun'u (1993; 2000) izleyerek, "lexicon" sözcüğü için *sözlükçe* teriminin kullanımı uygun bulunmuştur.

ironi gibi yöntemlerle değiştirmeleri yoluyla gerçekleşir. Bu yöntemler hem *Sözlüksel Anlambilim* (Lexical Semantics) hem de son yıllarda *Bilişsel Anlambilim* (Cognitive Semantics) alanlarında çalışılmaktadır (Zawada, 2005:26-27). Bu çalışmanın temel konusunu oluşturan çokanlamlılık da dilin yaratıcı kullanımıyla yakından ilgilidir. Çünkü çokanlamlı bir sözcük farklı bir bağlamda kullanılsa da dil konuşucuları tarafından anlaşılabilir. Ricoeur dilsel yaratıcılığın temelini eğretileme, eşzamanlı kullanılan çokanlamlılık ve art zamanlı gelişen çokanlamlılık olarak görür (Gay, 1980:311 içinde). Eğretileme, düzdeğişmece ve çokanlamlılık gibi kavramlar yoluyla üretilen yeni anlamlar da sözlükçeyi oluşturmaktadır.

2.2. Sözlükçe Nedir?

Bir dilin tüm konuşucularının belli bir sözvarlığı vardır ve bu sözvarlığı o konuşucunun kullandığı aktif sözvarlığı ya da anladığı ama normalde kullanmadığı pasif sözvarlığı olabilir. Ancak, dilbilimde, bir dilin sözvarlığından değil de, tüm konuşucuların kullanımına hazır, sözcüklerin bütüncül deposu olan sözlükçeden söz edilir (Trask, 1999:111). Cruse (2001:238) sözlükçeyi bir dilin temel gerekliliklerinden olan temel birimlerin listesinin oluşturduğunu söyler. Geleneksel bakış açısıyla, sözlükçe bir dildeki bütün ve yalnızca *içerikli sözcükler* (content words) ve biçimbirimler için bir depolama alanıdır (Bybee, 1998:421). Genel olarak, sözlükçe sözcüklerin uzun listesi biçiminde düşünülmekten çok dildeki biçimbirimleri de içeren sözlüksel kaynaklar dizisi ve bu kaynaklardan sözcükler oluşturmak için dilde bulunan süreçler olarak görülür.

İnsanın dil yetisini modelleyen dilbilim kuramları geliştikçe, sözlükçe bu kuramların temelini oluşturmaya başlamıştır ve sözlükçeyle ilgili olarak iki sorun ortaya çıkmıştır. İlk olarak, sözlükçenin nasıl içsel olarak yapılandığı ve sözlüksel bilginin nasıl gösterildiğine dair genel olarak kabul görmüş bir kuram yoktur. İkinci olarak, sözlükçe kavramsal sistem ile bağlantılı olmalıdır ancak hangi bilginin sözlüksel-kavramsal sınırın hangi tarafında yer alması gerektiği, kavramsal bilginin nasıl gösterileceği ve hatta sözlüksel-kavramsal bir sınırın bulunup bulunmadığı konularında çok az görüş birliği vardır (Murphy, 2003:3).

Sözlükçe sözcükler hakkındaki bilgilerin bir toplamı ise, sözcükler hakkındaki bu bilgilerin zihinsel gösterimi de zihinsel sözlükçeyi oluşturur. Zihinsel sözlükçe çok geniş miktarda bilgiyi içerir ve şaşırtıcı bir hızla gözden geçirilebilecek bir biçimde düzenlenmiştir (Aitchison, 2003). Murphy (2003:12) yapısal ve üretimsel kuramlarda zihinsel sözlükçeyle ilgili temel varsayımları şöyle sıralar: (a) sözlükçe başka bilgilerden türetilemeyen bilgiler toplamıdır; (b) bu bilgi bağımsızdır ve belirli bir biçimde dilbilgiseldir. Bu nedenle sözlüksel bilgi nedensiz ya da kendine özgüdür (Chomsky ve Halle, 1968:12, Murphy, 2003:12 içinde). Başka bir deyişle, sözlüksel bilgi temel düzensizliklerin bir listesidir (Bloomfield, 1933:274).

Yetişkin zihinsel sözlükçesinin, dilbilgisel yapının temel birimleri olan farklı anlamları olan sözcüklerden ve bağımsız biçimlerden oluştuğu görüşü, sözlükçenin pasif ve bilgiye ulaşmak için arama süreci gerektiren bir veri tabanı olarak görülmesine yol açar (Lété, 2003). Elman (2004) zihinsel sözlükçeyi farklı bir bakış açısıyla ele alır. Sözcük bilgileri, gerektiğinde ulaşılmak üzere pasif bir depoya

konulmaktan çok, sesbilimsel, sözdizimsel, anlambilimsel gibi belli özellikleri nedeniyle, zihinde karmaşık ve sistematik bir etkileşim içinde bulunurlar.

> Rather than putting word knowledge into a passive storage (which then entails mechanisms by which that knowledge can be 'accessed', 'retrieved', 'integrated', etc.), words might be thought of in the same way that one thinks of other kinds of sensory stimuli: they act directly on mental states. This by no means is to deny that the nature of this interaction is complex or systematic. Indeed, it is in the precise nature of their causal effects that the specific properties of words – phonological, syntactic, semantic, pragmatic, and so forth – are revealed (Elman, 2004:301).

Zihinsel sözlükçe sözcük bilgilerinin yer aldığı bir depo ise, sözcükler de dilin temel taşlarıdır. Sözcükler özellikle sözlükbilim ve sözlüksel anlambilim çalışmalarının da temelini oluşturur. Peki, hem dilin hem de sözcük çalışmalarının temelini oluşturan sözcük kavramı nedir? Bir sonraki bölümde bu konuya değinilecektir.

2.3. Sözcük, Sözlükbirim, Sözcükbiçim ve Sözlüksel Birim Nedir?

Sözcüğü tanımlamak çok kolay olmamakla birlikte sözcük terimi genellikle bütün bir öbekten küçük, tek bir ses parçasından büyük yapıları tanımlamak için kullanılır. Sözcüğün tanımı gösterimine yani anlattığı düşünceye ya da yalnızca biçimsel bir ölçüt olarak ele alınmasına göre yapılabilir. Yazı düzeyinde sözcük "yazıda iki ucuna boşluk verilerek yazılan öğe" olarak tanımlanabilir ve *yazımsal sözcük* (orthographic word) olarak adlandırılır (Uzun, 2006:14). Bu ayırmalar her zaman işlevsel gerçekliklerle birebir örtüşmeyeceği için yeterli bir tanım gibi görünmemektedir. Sözcükler aynı zamanda sesbilim düzeyinde de tanımlanabilir. Bu

düzeyde sözcükler, sözcüğün ve sözdizimin dışında bulunamayan, kendi iç yapılanmasını gösterebilen ve aynı anlambilimsel sözcüğün dilbilgisel olarak pek çok farklı biçim ile gösterilebildiği ses dizileridir (Saeed, 1997:55-56). Sözcüğü ünlü uyumu, vurgu gibi sesbilimsel bazı ölçütlere ile tanımlamak da çok yeterli değildir. Çünkü Uzun'da da (2006:14) belirtildiği gibi, örneğin Türkçede ünlü uyumu göstermeyen sözcükler ve ünlü uyumuna uymayan ekler bulunmaktadır.

Dilin sözlükçesindeki temel öğeler olarak sözlüklerde yer alan sözcükler *sözlüksel birimler*dir (lexical units). Cruse (1986:76; 2001:239) sözlüksel birimi, sözlüksel bir biçim ile tek bir anlamın bileşimi olarak tanımlar. Yani, bir sözcük belli bir anlamı taşımaktadır. Ancak, sözcükler, dilin yaratıcı özelliğinin bir gereği olarak, birden fazla anlam da taşıyabilir. Bu durumda sözlüksel girdi hangi birim üzerine kurulacaktır? Anlamları birbirleriyle bağlantılı bile olsa, birden fazla anlama sahip sözcükler sözlüklerde iki ayrı sözlüksel girdi ile mi gösterilecektir? Böylesi gösterim sorunlarını çözmeye yönelik olarak *sözcükbirim* (lexeme) terimi sunulmuştur. Bir sözcüğün farklı dilbilgisel biçimlerinin tümünü birden kapsayan üst birim sözcükbirim olarak adlandırılır ve sözcükbirimler "sözlüksel birimler ailesi" (a family of lexical units) olarak düşünülebilir (Cruse, 1986:76). Başka bir deyişle, sözcükbirim, sözcüğün dilin dilbilgisel biçimlenmesine ait soyut bir birim olarak düşünülmesidir (Trask, 2003). Bir sözcükbirimdeki sözlüksel birimler anlambilimsel olarak bağlantılıdır ve aynı sözlüksel alana aittir. Cruse (1986) sözcükbirimi sözlükbilimciler için uygun birim olarak görür.

Sözcüklerin her dilbilgisel biçimlenmesinde bir *sözcükbiçim* (word form) oluşur. Uzun'dan (2006:19) alınan (1)'deki örnek sözcükbirim ve sözcükbiçim arasındaki farkı gösterimsel olarak da açıklamaktadır. Bu gösterimde EV, sözcüğün olası biçimlenişlerini kapsar ve sözcükbiçimler için bir üst birim olan sözcükbirimdir.

(1) *sözcükbirim* → EV

ev	← *sözcükbiçim*
evi	← *sözcükbiçim*
evde	← *sözcükbiçim*
evim	← *sözcükbiçim*
evimiz	← *sözcükbiçim*
evleri	← *sözcükbiçim*

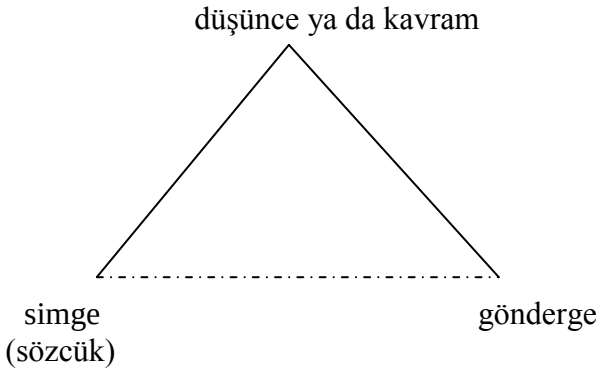
Saeed (1997:58) sözcükbirim belirlendikten sonra sözlükçede şu gösterimler ile listelendiğini söyler: (a) sözcükbirimin söyleyişi; (b) dilbilgisel statüsü; (c) anlamı ve (d) diğer sözcükbirimler ile olan anlam ilişkileri. Sözcükbirimler sözlüklerin madde başları ve sözcüklerin anlam birimleri olduğu için (Jackson, 1988:8-9), öncelikle anlam ve anlam ilişkilerinin ne olduğu konuları aşağıdaki bölümlerde ele alınacaktır. Bu tez çalışmasının konusu dışında kaldığı için sözcükbirimin söyleyişi ve dilbilgisel statüsü konularına burada girilmeyecektir.

2.4. Anlam Nedir?

Anlamın ne olduğu sorusunu yanıtlamak ve anlam için bir tanım yapmak zordur. Çünkü anlam, dilbilim, felsefe, mantık, ruhbilim, toplumbilim gibi çeşitli

akademik disiplinlerin çalışma konusudur. Dolayısıyla anlam tanımı, hangi disiplinin anlam konusunu nasıl ele aldığı göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. *Anlam* (meaning), dilbilimde anlambilim alanının temel konusudur ve alan yazınında anlamın ne olduğu, anlam kuramları ve anlam türleri üzerine pek çok tartışma bulunmaktadır (Frawley, 1992; Leech, 1981; Lyons, 1977; 1995; Palmer, 1981; Crystal, 1995; Saeed, 1997). Bu tartışmaların temelini oluşturan kavram, De Saussure'ün (1966), dil sistemi için getirdiği, *gösterge* (sign) kavramıdır. Dilbilgisel anlatımlar, örneğin dildeki sözcük ya da tümce gibi biçimler, gösterge ile tanımlanır. Göstergenin iki yönü vardır: *gösteren* (signifier) ve *gösterilen* (signified). Gösteren göstergenin sessel boyutuyken, gösterilen kavramsal yönüdür.

Anlam ile ilgili en bilinen tanım Ogden ve Richards'ın (1923), Şekil (1)'deki gibi bir üçgen ile gösterdikleri gösterge ile nesne arasındaki ilişkidir.

Şekil (1). Gönderge ile nesne arasındaki ilişki (Aksan, 1999:37)

Anlam çalışmalarındaki zorluklardan bir tanesi, anlam teriminin kendisinin pek çok farklı anlamı olmasıdır. Ogden ve Richards (1923) anlam için alt ayrımlarıyla birlikte toplam 22 tanım yapmışlardır (Ullmann, 1962:54). Leech

(1981: 23) anlamın *kavramsal anlam* (conceptual meaning), *yananlamsal anlam* (connotative meaning), *toplumsal anlam* (social meaning), *duygusal anlam* (affective meaning), *yansıtıcı anlam* (reflected meaning), *eşdizimsel anlam* (collocative meaning) ve *konusal anlam* (thematic meaning) olmak üzere 7 türünden söz eder. Lyons (1977) ise *betimleyici anlam* (descriptive meaning), *toplumsal anlam* (social meaning) ve *anlatıcı anlam* (expressive meaning) gibi anlam ayrımları yapar.

Leech (1981) kavramsal anlamın düzanlamsal içeriği olduğunu ve bir sözcükle gösterdiği nesne arasındaki ilişki ile ilgili olduğunu söyler. Bu anlamda, kavramsal anlam büyük ölçüde *gönderge* (reference) ile örtüşmektedir. Leech'in (1981) tanımladığı yananlamsal anlam, toplumsal anlam, duygusal anlam, yansıtıcı anlam ve eşdizimsel anlam türleri *çağrışımsal anlam* (associative meaning) olarak da bilinir. Yananlamsal anlam bir anlatımın taşıdığı iletişimsel değer ile ilgilidir ve özellikle duygusal bazı ek anlamları gösterir. Toplumsal anlam dil kullanımının toplumsal durumlar hakkında bildirdiği anlamdır. Konuşucunun kişisel duygularını yansıtan anlam duygusal anlamdır. Duygusal anlam, aynı zamanda, konuşucunun dinleyici ya da konuştuğu konu hakkındaki tavrını da içerir. Yansıtıcı anlam bir sözcüğün anlamının başka bir anlam ile ilişkilendirilmesi sonucunda ortaya çıkan anlamdır. Eşdizimsel anlam ise bir sözcüğün başka bir sözcük ile birlikte kullanılması sonucunda çağrışım ile iletilen anlamdır. Konusal anlam ise bir konuşucu ya da yazarın sıralama, odak ya da vurgu ile mesajını düzenlemesi ile iletilen anlamdır (Leech, 1981:12-23).

2.4.1. Dilbilgisel ve Sözlüksel Anlam

Anlambilimde anlam ile ilgili olarak yapılan bir başka ayrım da *dilbilgisel anlam* (grammatical meaning) ve *sözlüksel anlam* (lexical meaning) arasındadır. Bir sözcükbirimin farklı sözcükbiçimleri vardır ve bu sözcükbiçimler genellikle anlam yönünden farklılaşır. Sözcükbiçimlerin taşıdıkları bu anlam dilbilgisel anlamdır (Cruse, 2000a:89-95; Lyons, 1995:52; Löbner, 2002:12-13). Örneğin, *çocuk* ve *çocuklar* sözcükbiçimleri dilbilgisel anlamları bakımından ayrılırlar: Tekillik ve çoğulluk. Dilbilgisel anlamın aksine, bu tez çalışmasının konusuyla örtüşen sözlüksel anlam, sözcüklerin anlamları ile ilgilidir. Sözlüksel anlamı araştırmanın temelinde anlam[3] (sense) ile gönderge arasındaki ilişki yatar. Bu ayrım pek çok dilbilimci tarafından tartışılmıştır (Cruse, 1986, 2000a; Crystal, 1991; Kempson, 1977; Lyons, 1977; Palmer, 1981; Saeed, 1997). Temel olarak, bu ayrım dil ve dilbilgisel anlatımın gönderimde bulunduğu dünya ile ilgili olarak iki farklı ilişki ortaya çıkarır. İlki sözlüksel birim ile dış dünya (ya da sözcük ile kavram, gösteren ile gösterilen) arasındaki ilişkidir. İkinci ilişki, sözlüksel birimlerin kendi aralarındaki ilişkiyi gösterir. Sözcükler gönderge yoluyla, varlıklar, özellikler, durumlar, ilişkiler gibi dilin dışında bulunan, dil dışı öğelerle ilişkilidirler. Örneğin, *ayçiçeği, günçiçeği, günebakan* gibi değişik göstergeleri bulunan bitkinin tek bir göndergesi vardır. Aynı şekilde, *Ulu Önder, Büyük Önder* göstergeleriyle aslında gönderimde bulunulan kişi Atatürk'tür (Aksan, 2000a:173). Sözcükler, aynı zamanda, anlam (sense) yoluyla, aynı dil içerisindeki diğer sözcüklerle de ilişkilidir. Anlam (sense) bir sözlüksel

[3] İngilizcede *sense* ile *meaning* arasında bir ayrım yapılmıştır. Ancak Türkçede her iki kavram da *anlam* terimi ile karşılanmıştır. Bu nedenle, tezin ilerleyen bölümlerinde, yeri geldikçe anlam terimini İngilizcedeki hangi kavrama karşılık olarak kullanıldığı parantez içerisinde belirtilecektir.

birimin diğer sözlüksel birimlerle ilişki içinde olduğu dilsel ilişkiler ya da *anlam ilişkileri* (sense relations) sistemidir.

2.4.2. İçerikli Sözcükler ve İşlevsel Sözcükler

Anlam, anlam ilişkileri, sözlüksel ve dilbilgisel anlam arasındaki ayrım gibi kavramlar, tüm sözcüklerin anlamı olduğu gibi bir izlenim uyandırabilir. Bu da *içerikli sözcükler* (content words, full words, lexical words (Singleton, 2000); open-set items (Cruse, 2000a)) ile *işlevsel sözcükler* (function words, form words, grammatical words, empty words (Singleton, 2000); closed-set items (Cruse, 2000a)) arasında da bir ayrım yapmanın önemini beraberinde getirmektedir. İçerikli sözcükler Palmer'ın (1981:130) tanımıyla sözlüklerde tatmin edici bir şekilde ele alınan sözcüklerdir ve temel olarak ad, eylem, sıfat ve belirteçlere karşılık gelirler (Cruse, 2000a:90). İşlevsel sözcükler ise, sözlüklerde her zaman listelenmelerine (Palmer, 1981:130) karşın, tipik olarak belirli tanımlık, belirsiz tanımlık ve ilgeçler gibi dilbilgisel sözcüklerdir (Singleton, 2000:9).

İçerikli sözcükler ve işlevsel sözcükler *küme üyelikleri* (class membership) ve anlam bakımından da tanımlanabilir. Küme üyeliği temel alındığında, içerikli sözcükler üyelikleri oldukça hızlı bir değişikliğe maruz kalan açık kümelere aittirler, çünkü bazı terimler yeni ortaya çıkabilir ve bazıları da artık kullanılmayabilir (Singleton, 2000:6). İçerikli sözcüklerin açık-uçlu diziye ait bir biçimbirimleri vardır ve bu biçimbirim genellikle kök biçimbirim olarak adlandırılırlar. Ayrıca, ek biçiminde bir ya da daha fazla kapalı-uçlu diziye ait birimleri olabilir (Cruse,

2000a:90). Öte yandan, işlevsel sözcükler az ya da çok değişmez üyeleri olan kümelere aittir (Singleton, 2000:6). Anlam temel alındığında ise, içerikli sözcüklerin, bağlam dışında bile belli bir anlamları vardır. İşlevsel sözcüklerin ise ya çok az bağımsız anlamları vardır ya da hiç yoktur ve genellikle dilbilgisel bir rol üstlenirler (Singleton, 2000:6).

Anlambilim alanlarından, sözlüksel anlambilim içerikli sözcükleri, dilbilgisel anlambilim ise işlevsel sözcükleri ele alır (Cruse, 2000a:90). Ancak, bu ayrımlara karşın, dilbilgisel ve sözlüksel anlambilim arasında kesin bir ayrım yapmak yanlış olur. Çünkü böylesi öğelerin anlamları birbirleriyle karmaşık şekillerde etkileşim içindedir (Cruse, 2000a:90). Ayrıca, Singleton (2000) İngilizcedeki *around, towards* ilgeçleri gibi pek çok işlevsel sözcüğün boş anlamsal içerikten uzak olduğunu söyler. Cruse (2000a:89)'a göre ise içerikli sözcükler ile işlevsel sözcükler arasındaki ayrım derecelidir.

2.4.3. Anlam Alanları ve Anlam İlişkileri

Kempson (1977) ve Wierzbicka'nın (1996) *bileşen* (*anlam) çözümlemesi*nde (componential analysis) Katz (1972) ve Pustejovsky'nin (1995) de sözlüksel anlambilim çalışmalarında önemini vurguladıkları, başka bir anlamla ilişkili olma kavramı, *anlam alanları*nın (semantic fields) varlığına işaret eder. Aynı konuyla ilişkili sözcüklerin oluşturduğu küme bir anlam alanıdır (Aitcheson, 2003:85) ve sözcükler arasında bazıları güçlü bazıları zayıf olmak üzere çeşitli bağlantılar vardır (101). Anlam alanı kuramı dilbilim çalışmalarında 1850'lerden beri kullanılmaktadır

(Lyons, 1977). Anlam alanı kuramına göre, bir sözcüğün anlamı kısmen, benzer bir alandaki diğer terimler ve bu terimlerin sahip olduğu karşıtlık ya da benzerlik ilişkisi yoluyla belirlenir (Kittay, 1992:237; Lyons, 1977:270). Grandy (1992) yetişkin dil konuşucularının bir anlam alanı içerisindeki birimler arasındaki ilişkilerle ilgili az ya da çok bilgileri ya da düşünceleri olabileceğini ve böylece konuşucuların farklı edinçleri olduğunu söyler. Başka bir deyişle, dil konuşucuları, bir anlam alanının üyeleri arasındaki belli ilişkiler hakkında ne kadar çok bilgiye sahiplerse, edinçleri o kadar büyük olacaktır. Ancak, anlam alanındaki üyeler ya da o alandaki üyeler arasındaki anlam karşıtlıkları ile ilgili bilgi tam olmaktan çok parçalıdır (Shore ve Kempe, 1999:148).

Anlam alanı kuramı, Saussure'ün değer kavramı ile ilgili olarak ileri sürdüğü *dizisel* (paradigmatic) ve *dizimsel* (syntagmatic) ilişkiler ayrımını temel alır. Saussure sözcükler arasındaki ilişkiler sistemini vurgular. Bu sistemde, birbirinden oldukça farklı türdeki ilişkiler de bir dilin işleyişinde vazgeçilmez öğelerdir (1966:124). Saussure (1966:127-134) zihnin sözcükler arasında iki ilişki düzeni kurduğunu ve ikisi arasındaki karşıtlığın birbirlerine ışık tuttuğunu belirtir. Böylece sözcükler arasında iki parçalı bir ilişkiler sisteminden söz edilir. Bu sistemde hem dizisel hem de dizimsel ilişkiler gereklidir. Saussure'e göre dizisel ilişkiler söylem bağlamının dışında, beyinde sözcüklerin kendileri içindedir (1966:130). Dizisel ilişkiler söylem bağlamının içindedirler ve mevcut ve ardışık iki ya da daha fazla birimin birleşmesiyle oluşurlar (1966:131). Bu ilişkiler bileşik sözcükler, öbekler ve tümcelerde bulunurlar ve her tümce birbirleriyle dizisel olarak ilişkili olan sözcüklerden oluşmuş bir dizidir (131).

Anlam alanı kuramında, Saussure tarafından tanımlanan dizisel ve dizimsel yaklaşımlar, Trier (1934) (dizisel) ve Porzig'in (1934) (dizimsel) çalışmalarında benimsenmiştir. Bir başka yaklaşım da, bu yaklaşımların her ikisini birden birleştiren, dizisel-dizimsel yaklaşımdır (Lyons, 1977:230-269; Palmer, 1981:67-82; Singleton, 2000:42-62). Dizisel yaklaşımda anlam alanlarının amacı, tanımları, türleri ve belirgin özellikleri göz önünde bulundurulur. Anlam alanları birbirleriyle yakından bağlantılı birimler arasındaki ilişkileri tam olarak araştırmak için düzenlemişlerdir (Lyons, 1977:252). Bu anlamda, aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacak olan anlam ilişkileri büyük ölçüde diziseldir (Cruse, 1986; Jackson & Zé Amvela, 2000; Kearns, 2006; Murphy, 2003).

Dizimsel yaklaşımda ise Porzig'in (1934) tartışmaları ışığında şu noktalar belirgin olarak ortaya çıkar: (a) dizimsel olarak bağlantılı biçimbirimler arasındaki anlam ilişkilerinin önemi, (b) sözlüksel alanın yapısı için belirleyici bir etken olarak dizimsel ilişkiler, (c) sözvarlığı çalışmanın dilbilgisel yapıdan ayrılamayacağı ve (d) *eşdizimlilik* (collocation) (Lyons, 1977). Porzig (1934) dizimsel olarak bağlantılı sözcükbirim çiftleri arasında bulunan anlam ilişkilerinin önemini tartışmış (Palmer, 1981: 75; Lyons, 1977:261) ve buna göre anlam alanları kavramını geliştirmiştir (Lyons, 1977:261). Porzig'in (1934) görüşleri alan-kuramı anlambilim çalışmalarından destek görmüştür. Bu çalışmalar bir dilin sözvarlığının dilbilgisel yapısından bağımsız olarak çalışılamayacağını göstermiştir (Lyons, 1977:269). Eşdizimlilik ile Porzig (1934) bir ad ve bir eylem ya da bir ad ve bir sıfattan oluşan *iki parçalı dizim*i (bipartite syntagm) kastetmektedir. Her bir dizimdeki iki sözcükbirim gerekli bir anlam ilişkisi ile birbirine bağlıdır (Lyons, 1977:261).

Lyons'a göre (1977:261) ne dizisel ne de dizimsel yaklaşım yeterlidir. İkisinin sentezi gereklidir. Trier (1934) ve Porzig'in (1934) dizisel ve dizimsel yaklaşımları birbirleriyle karşıtlık içerisinde olmaktan çok birbirlerini tamamlayıcı niteliktedirler. Bu nedenle, Lyons (1977:268) anlam alanını sözvarlığı ya da sözlükçenin dizisel ve dizimsel olarak yapılanmış altkümesi olarak yeniden tanımlar.

Bir anlam alanı içindeki sözcüklerin anlam ilişkileri içerdiğinden yukarıda söz edilmişti. Bu anlam ilişkileri, dil sistemi içinde, sözcüklerin anlamları arasında bulunan ilişkilerdir (Cruse, 2000a; Goddard, 1998; Jackson, 1988; Jackson ve Zé Amvela, 2000). Sözcükler arasında farklı anlam ilişkileri vardır ve sözlükçe büyük ölçüde bu anlam ilişkileri ya da başka bir deyişle *sözlüksel ilişkiler* (lexical relations) ile düzenlenir. Bir sözcük aynı anda bu anlam ilişkilerinin bir kaçına sahip olabilir. Bu yüzden, sözlükçeyi, sözlükte olduğu gibi sözcüklerin listesi olmaktan çok, sözcüklerin anlamlarının birbirleriyle ilişkili olduğu bir *ağ* (network) gibi düşünmek daha doğru bir yaklaşımdır (Saeed, 1997:63).

Anlam ilişkilerinin diğer kavramlarla ortak özellikleri vardır. Chaffin (1992:255) bunları şöyle sıralar: (a) Anlam ilişkileri tipik olma derecesi gösterirler; (b) diğer kavramlar gibi, ilişkiler birbirleriyle karşılaştırılabilirler ve bazı ilişkiler birbirlerine diğerlerinden daha benzerdir; (c) temel anlam ilişkileri sözlükselleştirilmiştir ve diğer sözlüksel birimler gibi, seçimsel sınırlamalar uygulanabilir. Yani bazı bağlamlarda uygun şekilde kullanılırken diğerlerinde kullanılamayabilirler; (d) diğer genel terimler gibi, anlam ilişkileri için kullanılan

terimler, pek çok farklı türde durumu anlatmak için kullanılabilir ve bağlamları ile örneklenebilir ya da ayrıntılarına inilebilirler.

Murphy (2003:26) ise anlam ilişkilerinin 8 temel özelliği olduğundan söz eder: *Üretkenlik* (productivity), *ikililik* (binarity), *değişkenlik* (variability), *öntiplik* ve *temel biçimlilik* (prototypicality and canonicity), *yarı-anlamsallık* (semi-semanticity), *sayılamazlık* (uncountability), *tahmin edilebilirlik* (predictability) ve *evrensellik* (universality). Üretkenlik, yeni sözcükler arasında yeni ilişkiler üretilebileceğini gösterir. İkililik, bir anlam ilişkisi için daha geniş sözcük kümelerinin anlambilimsel olarak mevcut olmasına rağmen, bazı ilişkilerin yalnızca sözcük çiftleriyle gösterilmesidir. Hangi sözcük ya da sözcüklerin belli bir sözcük ile ilişkili olduğu, sözcüğün hangi anlamının kullanıldığı ve hangi bağlamda kullanıldığına göre değişir. Bu anlam ilişkilerinin değişkenlik özelliğini gösterir. Bazı sözcükler bir ilişkiyi diğerlerinden daha iyi örnekler (öntiplik) ve bazı sözcük kümeleri bir ilişkinin temel biçimli örneği olarak özel bir statü gösterirler (temel biçimlilik). Yarı-anlamsallık özelliği, sözcüklerin anlambilimsel özelliklerinin, sözcükler arasında ilişki kurmada ve anlam ilişkileri hakkında yargıda bulunmada gerekli tek etken olmadığı anlamına gelir. Ayrıca, anlam ilişkilerinin türlerinin sayısı nesnel olarak belirlenebilir değildir (sayılamazlık). Tahmin edilebilirlik, sözcükler arasındaki ilişkilerin genel biçime bağlı olmasını gösterir. Evrensellik ise aynı anlambilimsel ilişkilerin herhangi bir dilin sözlükçesine uygun olduğuna işaret eder. (Murphy, 2003:26-42).

Cruse (1986:86-87) beş anlam ilişkisi inceler (sınıflandırma (taxonomy), altanlamlılık (hyponomy), eşanlamlılık (synonymy), karşıt anlamlılık (antonymy) ve

parça-bütün ilişkisi (meronymy)) ve bu ilişkileri dört *küme-kuramsal* (set-theoretic) ilişki çerçevesinde tanımlar. Bu ilişkiler *benzerlik* (identity), *kapsama* (inclusion), *örtüşme* (overlap) ve *ayırma*dır (disjunction). Benzerlik ilişkisi eşanlamlılığı gösterirken, kapsama ilişkisi sınıflandırma, altanlamlılık ve bazen de parça-bütün ilişkisini gösterir. Üst üste binme ilişkisi bir arada olmayı (örn. köpek / evcil hayvan), ayırma ilişkisi ise bir arada olmamayı (örn. köpek / kedi) belirtir ve bu da genellikle sözcükler arasında karşıt anlamlılık ilişkisi olduğunu gösterir.

Sözcükler arasındaki anlam ilişkilerinden dördü (eşanlamlılık, karşıt anlamlılık, altanlamlılık ve parça-bütün ilişkisi) alan yazınında en çok çalışılan ilişkilerdir ve bu anlam ilişkilerinde sözcükler arasındaki benzerlik ve farklılıklar temel alınmıştır. Murphy (2003:43) bunu şöyle açıklar:

> In each of the relations, the related items are required to be very similar. In the case of synonymy, words are expected to be similar in meaning. Antonymy also requires similarity of meaning. For example, the antonyms *up* and *down* describe directions in the same dimension. Hyponyms and meronyms are semantically similar to their respective hyperonyms and holonyms, in that each refers to a part of the larger thing – for example, *dog* denotes part of *animal*'s denotation and *handle* denotes part of a thing that *hammer* denotes. So, when we say that two things are related, we are saying that they are similar, and thus similarity requirements must be basic to any principle of semantic relatedness.

Eşanlamlılıkta anlamların, karşıtanlamlılıkta karşıtlığın kurulduğu anlam boyutunun, altanlamlılık ve parça-bütün ilişkisinde ise daha büyük varlıkla olan ilişkinin anlambilimsel olarak benzer olması söz konusudur. Halliday ve Hasan (1976) yukarıda sayılan bu dört ilişkiyi sözlüksel tutarlılığın bileşenleri olarak sayar.

Anlam ilişkileri bir söylem içerisinde bağdaşıklık oluşturmak amacıyla, yinelemeden kaçınmak, paralellik kurmak ve karşıtlıkları vurgulamak amacıyla sıklıkla kullanılır.

Yukarıda sözü edilen dört anlam ilişkisini de katarak sözcükler arasındaki anlam ilişkileri şöyle sıralanabilir: Eşanlamlılık, karşıt anlamlılık, çokanlamlılık, eşadlılık, yakın adlılık, üstanlamlılık, altanlamlılık, düz değişmece, parça-bütün ilişkisi ve bütün-parça ilişkisi. Aşağıdaki bölümlerde bu anlam ilişkilerine kısaca değinilecek ve Türkçeden örneklemeler yapılacaktır.

2.4.3.1. Eşanlamlılık

Eşanlamlılık sesbilimsel olarak farklı iki sözcüğün aynı ya da yakın anlamları olmasıdır (Cruse, 1986:267; Jackson, 1988:65; Löbner, 2002:46; Lyons, 1977:202; 1995:61; Palmer, 1981:88). Eşanlamlılığın üç derecesi vardır. İlk derece, *tam eşanlamlılık* (absolute synonymy), anlamların tam benzerliğidir (Cruse, 2000a:156; Kearns, 2006:557; Lyons, 1995:61). Edmonds ve Hirst (2002:107) tam eşanlamlı sözcüklerin herhangi bir bağlamda birbirleri yerine kullanılabileceğini belirtir. Tam eşanlamlı sözcükler dillerde nadiren bulunurlar. Örneğin, Türkçede *göndermek* ve *yollamak* ya da *bezmek*, *bıkmak* ve *usanmak* eylemleri tam eşanlamlı olarak düşünülseler de aslında bu eylemler ayrı köklerden gelen ancak değişik gelişmeler sonucunda anlamca birbirine yaklaşmış sözcüklerdir. Dolayısıyla bu sözcükleri tam eşanlamlı değil yakın anlamlı sözcükler olarak düşünmek gerekir (Aksan, 2000a:190-191). Türkçede tam eşanlamlılık "gerekli gereksiz, bir yabancı dilden alınan aynı anlamdaki öğe"lerin dile yerleşmesi ve Dil Devrimiyle türetilen bir çok

sözcük yoluyla görülür. Örneğin, Türkçede *üzüntü* sözcüğünün eşanlamlısı olarak Arapçadan alınan *elem, keder, gam* ve Farsçadan alınan *dert* sözcükleri bulunmaktadır. *Gereksinme* ve *gereksinim* sözcükleri ise Dil Devrimiyle türetilmiştir ve bugün *ihtiyaç* sözcüğüyle aynı anlamda kullanılmaktadır (Aksan, 1999:79-80).

İkinci derece, Cruse'un (1986:88; 2000a:158) *önermesel eşanlamlılık* (propositional synonymy) olarak adlandırdığı eşanlamlılık derecesidir. Önermesel eşanlamlılık, gerektirme ile tanımlanır ve eşanlamlı sözükler doğruluk-koşulları (truth conditional) özellikleri ile bir anlatımda birbirleri yerine geçebilirler. Başka bir anlatımla, önermesel eşanlamlılardan yalnızca birini içeren iki tümceden her biri birbirleriyle bir gerektirim ilişkisi içindedir. Örneğin, *Hasan kaplumbağayı gördü* tümcesi *Hasan tosbağayı gördü* tümcesini gerektirir. Aynı şekilde *Hasan araştırmacıları kaplumbağaları incelerken gördü* tümcesi de *Hasan araştırmacıları tosbağaları incelerken gördü* tümcesini gerektirir. Ancak, *tosbağa*, doğruluk-koşullarını bozmasa da ikinci tümcede daha az uygun düşmektedir. Bu da *tosbağa* ve *kaplumbağa* sözcüklerinin aslında tam eşanlamlı olmadığını göstermektedir.

Cruse'un (2000a) tanımladığı üçüncü derece, *yarı-eşanlamlılık* (near-synonymy) olarak adlandırılır. Yarı-eşanlamlı sözcüklerin anlamları birbirleriyle tamamen aynı değildir. Cruse (2000a:159) yarı eşanlamlılık ile eşanlamlı olmama durumunun iki özellik ile belirlenebileceğini söyler. İlki, dil konuşucularının sözcük çiftleri arasında hangilerinin eşanlamlı olduğuna dair sezgileri olmasıdır. İkinci nokta ise, sözcükler arasında bir anlam uzaklığı derecesi olduğunu söylemenin doğru olmayacağıdır. Yani, anlambilimsel yakınlık ile eşanlamlılık derecesi arasında bir

bağıntı yoktur. Örneğin, *yüzünden*, *-den dolayı*, *nedeniyle*, *sebebiyle* ve *dolayısıyla* gibi yapılar hem biçimsel hem de anlamsal olarak yakındırlar. Ancak, bu yapılar tam eşanlamlılık göstermezler (Günay, 2007:173).

Aksan'ın da (1999:78) belirttiği gibi "bir dilde, yakın anlamda birçok sözcüğün bulunması o dilin zenginliğini, işlenmişliğini gösteren özelliklerdendir". Türkçe, bu anlamda, eşanlamlı sözcükler açısından oldukça zengindir. Aksan (1999:127), Türkiye Türkçesindeki eşanlamlıların, (a) her öğesi Türkçe olanlar (örn. *duymak* / *işitmek* / *dinlemek*; *küsmek* / *darılmak* / *gücenmek*; *doğru* / *düzgün*; *geri* / *arka* vb.) ve (b) Türkçesiyle birlikte yabancı öğeleri de yaşayanlar (örn. *etki* / *tesir*; *ilgi* / *alâka*; *görev* / *vazife*; *sözcük* / *kelime*; *olasılık* / *ihtimal*; *olanak* / *imkân*; *ilke* / *prensip*; *ayrıntı* / *detay*; *sorun* / *problem* vb.) olmak üzere iki türünü belirlemiştir. Aksan (1999:128) ayrıca, bilim ve sanat alanlarında kullanılan terimlerin Türkçeleştirilmesiyle de Türkçede eşanlamlı sözcüklerin (örn. *atardamar* / *arter*; *dilbilgisi* / *gramer*; *toplumsal* / *sosyal* vb.) bir arada kullanıldığını söyler.

Günay (2007:169-171), dillerin kendi özelliklerine bağlı olmakla birlikte, altı durumda eşanlamlılıktan söz edilebileceğini savunur: (a) yabancı sözcük, kalıtsal sözcük, yeni katılmış sözcükler arasındaki eşanlamlılık (örn. *ihtiva etmek* / *kapsamak*; *program* / *izlence*; *e-mail* / *e-posta*, *elmek* vb.), (b) farklı lehçelerden gelen sözcüklerle birlikte ölçünlü dilde bulunan sözcükler arasındaki eşanlamlılık (örn. *patates* / *gompil*; *simit* / *gevrek*; *keçiboynuzu* / *harnup* vb.), (c) farklı dil düzeylerinden kaynaklanan ya da farklı toplumsal kullanımlardan kaynaklanan eşanlamlılık (örn. *ölmek* / *vefat etmek* / *Hakkın rahmetine kavuşmak* / *Allah'a*

kavuşmak; *babaanne* / *ebe* / *nine* vb.), (d) dilsel ekonomi nedeniyle ortaya çıkan eşanlamlılık (örn. *lab* / *laboratuar*; *prof* / *profesör*; *büt* / *bütünleme* vb.), (e) argo kullanımlar ile ölçünlü dil arasındaki eşanlamlılık (örn. *nalları dikmek* / *ölmek*; *manita* / *sevgili* vb.), (f) matematik, mantık, cebir gibi bilimlerde kullanılan şifrelenmiş ya da simgesel her türlü yazı ile asıl yazı arasındaki eşanlamlılık.

2.4.3.2. Karşıt Anlamlılık

Karşıt anlamlılık genel anlamda iki sözcüğün zıt ya da karşıt anlamları olmasıdır (Cruse, 1986:197; Jackson, 1988:75; Kearns, 2006:560; Leech, 1981:92; Löbner, 2002:88; Lyons, 1977:270; Palmer, 1981:94; Saeed, 1997:66). Pek çok dilbilimci karşıt anlamlılığının temelini oluşturan karşıtlık kavramını farklı türlerde sınıflandırmaya çalışmış ve daha sonra karşıt anlamlılığı tanımlamıştır (Cruse, 1986; Lehrer ve Lehrer, 1982; Lyons, 1977; Palmer, 1981).

Karşıt anlamlılığın ilk türü *dereceli karşıtlık* (gradable opposites) ile ilişkilidir. Lyons'a göre (1977:272), eğer birinin yüklemlemesi diğerinin yüklemlemesini kapsıyorsa iki karşıt anlamlı sözcük derecelidir. Leech (1981:100-101) iki kutup ya da uç arasında, dereceli sayılabilmeleri için, sürekli bir derece ölçeği olması gerektiğini savunur. Lehrer ve Lehrer (1982:483-484) dereceli karşıtlığın anlambilimsel olarak ilginç, yapısal olarak karmaşık olduğunu söyler ve iki sözcük arasındaki karşıtlık ilişkisini anlambilimsel bileşen ya da temel anlam önermeleri bakımından tanımlar. *Büyük* / *küçük*, *iyi* / *kötü*, *mutlu* / *üzgün*, *uzun* / *kısa* ve *ıslak* / *kuru* gibi örnekleri bulunan bu kümenin tanımlayıcı özelliği dereceli olan

karşıtlıkları, başka bir deyişle, daha çok ya da daha az olarak düşünülen özellikleri kapsamasıdır. Böylece, her bir karşıtlık çiftinin içinde olduğu derece ölçeğinin bir de yansız orta aralığı vardır. Örneğin, Aksan (1999:131) sıcak / soğuk ikilisinin derecelenmesinin *sıcak* / *ılık* / *soğuk* veya *sıcak* / *ılık* / *serin* / *soğuk* biçiminde genişlediğini söylemektedir. Dereceli karşıtlık ad (*dost* / *düşman*) ve eylemlerde de (*sev-* / *nefret et-*) görülse de, sıfatlar dereceli karşılığı daha açık yansıtmaktadır (Muehleisen, 1997:6-7). Lehrer (1985) dereceli karşıtlıkların sıklıkla *belirtililik* (markedness) gösterdiğini söyler.

Dereceli karşıtlığa çok yakın olan bir diğer karşıtlık türü de *bütünleyici karşıtlık* (complementary opposite) ya da *çelişik* (contradictory) olarak adlandırılan karşıtlıktır. Leech (1981:99) bütünleyici karşıtlığın, iki kavram arasındaki karşıtlığın, bölgesel bir sınır gibi, tam olduğu durumda ortaya çıktığını söyler. Lyons (1977:271) bu tür karşıtlıkların yüklem olarak kullanıldıklarında söylem bağlamını iki bütünleyici altkümeye böldüğünü belirtir. Muehleisen (1997:9) *doğru* / *yanlış*, *ölü* / *canlı* ve *erkek* / *kadın* gibi örnekleri içeren bütünleyici sıfatların, dereceli karşıtlık gösteren sıfatlarda olduğu gibi, bir anlambilimsel boyut içerdiğini, ancak bu boyutun bir orta değeri olmadığını belirtir. Ayrıca, Günay'ın da örneklendirdiği gibi "A nesnesinin ('canlı') doğrulanması, B nesnesinin ('ölü') olumsuzluğunu içerir. Birisi yaşıyor (sağ) ise, ölü olamaz. Canlı (insan ya da hayvan) hem yaşıyor hem de ölü olamaz" (2007: 179). Bütünleyici karşıtlığın yukarıda verilen sıfat örneklerinin yanında, ad (*gece* / *gündüz*) ve eylem (*geç-* / *kal-*) örnekleri de vardır.

Yön gösteren karşıtlıklar (directional opposites) bir diğer karşıtlık türüdür. Lyons (1977:281) yön gösteren karşıtlıkları dildeki önemli karşıtlıklardan biri olarak görür. Aksan (1999:131) bu karşıtlıklara *sağ* / *sol*, *alt* / *üst*, *ön* / *arka*, *ileri* / *geri*, *doğu* / *batı*, *kuzey* / *güney* ve *yukarı* / *aşağı* gibi yön gösteren karşıt anlamlıları örnek olarak gösterir. Bir başka karşıtlık türü *ters karşıtlık*tır (reversive opposites) (Lehrer ve Lehrer, 1982:483; Muehleisen, 1997:11; Saeed, 1997:67). Karşıtlığın ters olması ya sözcüklerden birinin bir yöne, diğerinin ise ters yöne hareketiyle (örn. *gel-* / *git-*, *gir-* / *çık-*, *in-* / *çık-*, *it-* / *çek-*) ya da bir eylemin yapılması ve yok edilmesiyle (örn. *bağla-* / *çöz-*, *yap-* / *yık-*) ilgilidir (Murphy, 2006a:315). Cruse (1986) ve Lyons (1977) ters karşıtlık içeren eylemleri yön bildiren karşıtlıkların bir alt türü olarak nitelendirmişlerdir.

Palmer (1981) ve Cruse'un (1986) terimiyle *ilişkisel karşıtlıklar* (relational opposites), Cruse (2000a), Lyons (1977) ve Saeed'in (1997) terimiyle *zıtlıklar* (converses) birbirleriyle ilişkili kavramlar arasındaki karşıtlığı anlatmaktadır. Cruse (1986:231; 2000a:171) ilişkisel karşıtlık kavramlarını da yön gösteren karşıtlıkların bir alttürü sayar. Çünkü bu çiftler iki varlık arasındaki bir ilişkiyi, bir eksen boyunca birinin yönünü diğerine göre belirleyerek anlatır. Lyons (1977:280) bu türdeki pek çok karşıtlığın sosyal rol (*öğretmen* / *öğrenci*, *doktor* / *hasta* gibi) ya da akrabalık ilişkileri (*anne* / *baba* gibi) içerdiğine dikkat çeker. Aksan (1999:131) ilişkisel karşıtlıklara Türkçeden şu örnekleri verir: *almak* / *satmak*, *peşin* / *taksitle*, *ısıtmak* / *kaynatmak*, *öğretmen* / *öğrenci*, *ast* / *üst*, *oyuncu* / *seyirci*, *imam* / *cemaat*, *amir* / *memur*, *antrenör* / *sporcu*, *profesyonel* / *amatör*.

2.4.3.3. Çokanlamlılık ve Eşadlılık

Bir sözcüğün birbiriyle bağlantılı birden çok anlamı olması *çokanlamlılık* (polysemy), sesbilimsel olarak iki ayrı sözcüğün birbirinden bağlantısız anlamları olması ise *eşadlılık* (homonymy) olarak adlandırılır ve alan yazınında genellikle birlikte tartışılırlar. Bu alt başlık altında kısaca ayrımları vurgulanarak tanımlanan çokanlamlılık ve eşadlılık kavramları, bu tez çalışmasının temel konusunu oluşturmaktadır ve tezin 3. Bölümünde ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.4.3.4. Eş Köklülük / Yakın Adlılık

İngilizcedeki "paronymy" kavramı dilbilimde iki farklı kavramı anlatmak üzere kullanılır. İlki, Türkçeye *eş köklü sözcükler* olarak çevrilen farklı sözdizimsel ulamlara ait olan bir sözcükle başka bir sözcüğün ilişkili olması durumudur. Özellikle, çok küçük bir değişiklikle, başka bir dildeki sözcükten oluşturulan sözcüklere uygulanır. Örneğin, Fransızcadaki *pont* ile Latincedeki *pons* eş köklü sözcüklerdir (Crystal, 1991:251). Eş köklü sözcükler bir türetme süreciyle aynı kökten üretilir. Bu kök sözcüğe *taban* (base), türetilen ikinci sözcüğe ise *eş köklü sözcük* (paronym) adı verilir (Cruse, 1986:130). Cruse (1986:132) yakın adlılığın *sıfır-türetim eş köklülük* (zero-derived paronymy) olarak adlandırdığı iki türünden söz eder: *Araç durumu* (instrumental case) ve *nesne durumu* (objective case). Araç durumunda adın tanımı çoğunlukla eylemi içerir ve Cruse (1986:132-133) İngilizce için *dig* 'kaz-' / *spade* 'bel', *sweep* 'süpür-' / *broom* 'süpürge', *shoot* 'ateş et-' / *gun* 'silah', *write* 'yaz-' / *pen* 'kalem' örneklerini verir. Cruse'un (1986) sözünü ettiği

sıfır-türetim eş köklülük Türkçede örneklerine pek de rastlanmayan bir türetim sürecidir. Eklemeli bir dil olan Türkçede çok sayıda türetim eki bulunduğu için, sözcükler bir ek almadan tür değiştirmezler. Dolayısıyla Türkçede sıfır-türetim görülmez.

İkinci durum Türkçeye *yakın adlılık* olarak çevrilir. Yakın adlılık eşadlılık ya da eşsesliliğe çok benzer bir durumdur ancak sözcüklerin yazımında ya da söyleyişinde küçük farklılıklar vardır. Günay (2007:206) yakın adlılığı yaklaşık eşseslilik olarak tanımlar: "yakın adlılık, köken olarak çok farklı, fakat biçimsel açıdan (yani yazım açısından) benzerliği nedeniyle iki ya da daha fazla sözcük arasındaki durumu belirtir". Günay (2007:206-207) Türkçede *anlaşma* / *antlaşma*, *aynî* / *aynı*, *mahzur* / *mahsur*, *mahkeme* / *muhakeme*, *mevhum* / *mefhum*, *yayım* / *yayın* gibi sözcükler arasında yakın adlılık ilişkisi olduğunu söyler.

2.4.3.5. Altanlamlılık ve Üstanlamlılık

Altanlamlılık (hyponymy) ve *üstanlamlılık* (hyperonymy) sözlükçedeki en temel yapısal ilişkilerden ikisidir (Cruse, 1986, 2000a; Lyons, 1977; Murphy, 2006b: 447). Eşanlamlılık ve karşıt anlamlılık gibi, altanlamlılık ve üstanlamlılık ilişkileri de sözcüklerin anlam özelliklerindeki benzerlikler ve farklılıklar bakımından tanımlanırlar (Murphy, 2003:86). Altanlamlılık bir içerme ilişkisidir ve altanlamlı sözcük daha genel bir sözcüğün anlamını içerir. Bu genel sözcük ise üstanlamlıdır. Örneğin, *kedi* ve *köpek* sözcükleri *hayvan* sözcüğünün altanlamlısıyken *hayvan* sözcüğü *kedi* ve *köpek* için üstanlamlı bir sözcüktür. Altanlamlılığın pek çok

tanımında içermenin tek yönlü olduğu vurgulanır. Çünkü içerme çift taraflı olursa, bu durumda ortaya çıkan ilişki eşanlamlılık olur (Cruse, 2000a; Lyons, 1977; Murphy, 2003).

Altanlamlılığın çeşitli türlerinden söz edilebilir. Miller (1998) en genel ayrımı *sınıflandırmacı altanlamlılık* (taxonomic hyponymy) ile *işlevsel altanlamlılık* (functional hyponymy) arasında yapar (Murphy, 2003: 220). Sınıflandırmacı ilişkiler BİR-TÜRDÜR (IS-A-KIND-OF) ilişkisi iken işlevsel ilişkiler BİR-TÜR-OLARAK-KULLANILIR (IS-USED-AS-A-KIND-OF) ilişkisidirler. Örneğin, *inek hayvan* ile sınıflandırmacı bir ilişki içerisindeyken (örn. *inek bir hayvandır*), *çiftlik hayvanı* ile işlevsel bir ilişkisi vardır (örn. *inek çiftlik hayvanı olarak kullanılır*) (Murphy, 2003: 220). Günay (2007:153) Türkçenin sözdizimsel yapısından dolayı, üstanlamlı sözcüklerin genellikle tümcenin sonunda bulunduğunu ve sözlüklerdeki tanımların da genellikle, X altanlamlı sözcüğü, Y de üstanlamlı sözcüğü göstermek üzere, "'X, … özelliğinde bir Y'dir', 'X, bir çeşit Y'dir', 'X, bir tür Y'dir', 'X, … bir Y'dir'" gibi yapılarla belirtildiğini söyler.

Wierzbicka (1984) üstanlamlıları belli biçim-anlambilimsel statüleriyle sayılabilme ve sayı bakımından belirtilen üç sınıfta toplar: *Topluluk belirten tekil ad* (collectiva-singularia tantum), *topluluk belirten çoğul ad* (collectiva-pluralia tantum) ve *sözde sayılabilenler* (pseudo-countables). Topluluk belirten tekil ad sınıfında, sayılabilen altanlamlıları olan sayılamayan tekil üstanlamlılar vardır (ör. *mobilya* / *sandalye*) (Wierzbicka, 1984:320). Topluluk belirten çoğul ad sınıfındaki üstanlamlılar sayılamayan, çoğul üstanlamlılardır. Murphy (2003:220)

Wierzbicka'nın (1984) bu sınıflamasını bir altanlamlılık ilişkisi olarak göstermenin zor olduğunu çünkü örneklerin topluluk adı göstermesine karşın kesin altanlamlıları olmadığını söyler (örn. *leftovers* 'artık', *odds-and-ends* 'ıvır zıvır'). Wierzbicka (1984) sözde sayılabilenler sınıfında *sebzeler* 'vegetables' ve *uyuşturucular* 'narcotics' gibi örnekleri görür. Ona göre, sebzeler her ne kadar sayılarla birlikte kullanılsa da (örn. *Cabbage and spinach are the only two vegetables I like* 'Lahana ve ıspanak sevdiğim iki sebzedir'), buradaki *iki sebze, iki kitap* ya da *iki elma* anlatımlarında olduğu gibi iki nesneyi değil, sebzenin iki ayrı türünü anlatmaktadır (1984:323).

2.4.3.6. Parça-Bütün İlişkisi ve Bütün-Parça İlişkisi

Parça-bütün ilişkisi (meronymy; partonomy) ve *bütün-parça ilişkisi* (holonymy) de altanlamlılık gibi içerme ilişkileridir (Cruse, 1986, 2000a; Löbner, 2002; Murphy, 2003, 2006c; Singleton, 2000). Cruse (1986:160) parça-bütün ilişkisini şöyle bir çerçeveye koyar: Bir X bir Y'nin parçasıdır ya da bir Y'nin bir ya da daha fazla X'i vardır. Winston, Chaffin ve Herrmann (1987:418) parça-bütün ilişkisi tanımını genişleterek şöyle bir çerçevede sunmuşlardır: X Y'nin bir parçasıdır, Y kısmen X'tir, X'ler Y'lerin parçasıdır. Parça-bütün ve bütün-parça ilişkilerine verilebilecek en temel örnek beden ve bölümleri olabilir. Örneğin, *baş, gövde, bacak* ve *kol* ile *beden* arasındaki ilişki parça-bütün ilişkisi iken (örn. *Baş bedenin bir parçasıdır*), tersi bütün-parça ilişkisidir (örn. *Bedenin bir başı* / *gövdesi vardır*). Benzer şekilde, *kulak* ve *yüz* ile *baş*, *göz* ve *ağız* ile *yüz*, *dudak* ve *dil* ile *ağız* arasında da parça-bütün ilişkisi bulunmaktadır.

Parça-bütün ilişkisinde de bir içerme olması bu kavramın çoğu kez altanlamlılıkla karıştırılmasına neden olmaktadır. Altanlamlılık bir nesnenin bir üst sınıfın içinde olması ilişkisi iken, parça-bütün ilişkisinde ise kavramın adından da anlaşılacağı gibi, nesnenin bütünü ile bir ya da daha fazla parçası arasındaki ilişkidir. Altanlamlılık ve üstanlamlılık ilişkilerinin aksine, parça bütün ilişkisi genellikle geçişli bir ilişki değildir. Örneğin, her ne kadar *göz*, *yüz* ile, *yüz* de *baş* ile ilişkili olsa da, bu ilişki *göz* ile *baş* arasında da aynı türden bir ilişki olduğu anlamına gelmez (Löbner, 2002:96-97). Lyons (1977:313) bu geçişsizliğin nedenini parça-bütün ilişkisinin tek tip bir kavram değil de, birçok parça-bütün ilişkisi olan sözcük çiftini içinde barındıran bir kavram olmasına bağlamaktadır.

2.4.3.7. Düzdeğişmece

Düzdeğişmece ya da başka bir deyişle *ad aktarması* (metonymy) bir kavramın ilgili olduğu başka bir kavram ile anlatılmasıdır. Düzdeğişmece genel olarak bir söz sanatı olarak görülür. Ancak, günlük hayatta da sıklıkla düzdeğişmeceli anlatımlar kullanılır ve dil konuşucuları bu kullanımları zorluk çekmeden anlayabilirler. Kavram olarak eğretileme ile benzerlikler gösterse de eğretileme ile düzdeğişmeceyi birbirinden ayırmak önemlidir. Lakoff ve Turner (1989:103-104) hem eğretilemenin hem de düzdeğişmecenin iki varlık arasındaki bağlantıyla ilgili olduğunu söylerler. Ancak, eğretilemede (a) İki kavram alanı vardır ve biri diğeri ile anlaşılır. (b) Bütün *bütüncül düzenli yapı* (schematic structure) yani iki ya da daha fazla varlık, bir başka bütün düşünsel çerçeveli yapıyla eşleştirilir. (c) *Kaynak-alan yapısının* (source-

domain structure) mantığı ile *hedef-alan yapısı*nın (target-domain structure) mantığı eşleştirilir. Ancak tüm bunlar düzdeğişmece için söylenemez.

Düzdeğişmecede, (a) Yalnızca bir kavram alanı vardır. Düzdeğişmeceli eşleştirme, alanlar arasında değil, yalnızca tek bir alanda ortaya çıkar. (b) Düzdeğişmece temel olarak gönderim için kullanılır. Yani düzdeğişmece yoluyla, bir bütüncül düzendeki bir varlık, aynı bütüncül düzendeki başka bir varlığa gönderimde bulunularak, tanımlanabilir. (c) Düzdeğişmecede, bir bütüncül düzendeki bir varlık aynı bütüncül düzendeki başka bir varlık ya da bütün bütüncül düzen için temel olarak alınır. Düzdeğişmece ile eğretilemenin kavramsal olmaları ve eşleştirme ile yapılmaları gibi ortak yanları da vardır. Ayrıca, her ikisi de günlük kavramsal sistemin bir parçasıdır ve dil konuşucuları tarafından, otomatik olarak, çaba harcamadan ve bilinçli farkındalık olmaksızın kullanılırlar. Bu kullanımları ile her ikisi de bir dilin dilsel kaynaklarını genişletme aracıdır (Ishino, 2007:43).

Düzdeğişmecenin üç bilişsel özelliği vardır: (a) Düzdeğişmece kavramsal bir olgudur. (b) Düzdeğişmece bilişsel bir süreçtir. (c) Düzdeğişmece idealleştirilmiş bir bilişsel model içerisinde işler. Ayrıca, dildeki düzdeğişmece kullanımı, eğretileme kullanımı gibi, aynı genel bilişsel ilkelerden ortaya çıkar. Bu nedenle, düzdeğişmeceler yalnızca dilde değil işaret dilinde de ortaya çıkar (Lakoff ve Johnson, 1980; Radden ve Kövecses, 1999). Bunun yanı sıra, düzdeğişmece kullanımı basitçe bir başka bir varlığın yerine geçme olarak tanımlanamaz. Düzdeğişmece, bir kavramsal varlığın yani aracın, başka bir kavramsal varlığa, yani

hedefe, aynı idealleştirilmiş bilişsel model içerisinde zihinsel giriş sağladığı bilişsel bir süreçtir (Radden ve Kövecses 1999:21).

Tüm bu açıklamalar ışığında, düzdeğişmece kavramsal ve bilişsel bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Kövecses ve Radden, 1998; Lakoff ve Johnson, 1980; Lakoff ve Turner, 1989; Radden ve Kövecses, 1999). Ancak, düzdeğişmece, gönderimsel ya da edimsel bir olgu olarak da görülmektedir. Örneğin, Seto (1999:91) düzdeğişmeceyi, konuşucu tarafından anlaşıldığı biçimiyle, bir varlık ile gerçek dünyadaki bir başkası arasındaki uzam-zamansal yakınlığa (spatio-temporal contiguity) dayanan gönderimsel bir aktarım olgusu olarak tanımlar. Bu bakış açısıyla, düzdeğişmece bilinen bir şey hakkında yeni bir şeyin konuşucular tarafından dinleyicilere aktarılması amacıyla kullanılan edimsel bir strateji olarak görünmektedir. Nerlich (2006:111) bu bakış aşçısının da düzdeğişmeceyi eğretilemeden ayıran bir özellik olduğunu söylemektedir:

> Using metaphors, speakers tell you more than what they actually say; using metonyms they tell you more while saying less. From the point of the hearer, metaphor is a strategy used to extract new information from old words, whereas metonymy is a strategy used to extract more information from fewer words. Metaphor is a conceptual and semantic simulation device, whereas metonymy is a conceptual and syntactic abbreviation device. Both are pragmatically grounded and exploit cognitive mapping processes.

Günlük hayatta dil konuşucuları tarafından sıklıkla ve çaba harcamadan kullanılan düzdeğişmece, anlatımı kolaylaştıran ve ona güç kazandıran bir söz sanatıdır. Aksan (1999:69) *ağlamak* kavramı için *yaş dökmek* anlatımının kullanılmasını, çok konuşan kişinin *çenesi düşük* olarak betimlenmesini, *doğmak*

yerine *dünyaya gelmek*, *doğurmak* yerine *dünyaya getirmek* anlatımlarının kullanılmasını düzdeğişmecenin örnekleri olarak verir. Düzdeğişmecenin özel bir türü parça-bütün ilişkisini içeren kapsamlayıştır (Nerlich, 2006; Seto, 1999). Kapsamlayışda ya bütün yerine parça, ya da parça yerine bütün anılır. Bütün yerine parçanın kullanımı, *ocağını tüttürmek*, *ocağına incir dikmek*, *baba ocağı*, *asker ocağı* gibi anlatımlarda, evin bir parçası olan *ocak*'ın evde oturan aile hatta sülale yerine kullanıldığı açıkça görülmektedir. *Tiyatro* için *sahne*, *sinema* için *perde*, *televizyon* için *ekran* kullanılması da bütün yerine parçanın kullanımına diğer örneklerdir. Bir resim için yalnızca *Rembrandt*, bir romandan söz ederken *Reşat Nuri*, bir müzik eseri için *Beethoven* kullanmak parça yerine bütünün kullanılmasına örnek olarak verilebilir (Aksan, 1999:69-70).

2.5. Anlamda Belirsizlik ve Bulanıklık

2.5.1. Belirsizlik ve Bulanıklık Tanımları

Bir sözcüğün iki ve daha fazla anlamı olması kavramı, çeşitli terimler ile (örn. çokanlamlılık, eşadlılık) tartışılmıştır. Ancak bu tartışmalarda daha genel iki kavramın da ayrıştırılması gereklidir: *Belirsizlik* (ambiguity) ve *bulanıklık* (vagueness). Belirsizlik dilsel bir birimin iki ya da daha fazla anlam taşımasıdır (Naess ve Gullvag, 2006; Saeed, 1997; Tanenhaus ve Sedivy, 1999). Belirsizliğin yapıda ya da sözcükbirimde görünmesine bağlı olarak *yapısal belirsizlik* (structural ambiguity) ya da *sözdizimsel belirsizlik* (syntactic ambiguity) ve *sözlüksel belirsizlik*ten (lexical ambiguity) söz edilir. Yapısal belirsizlik belirsiz olmayan

sözcüklerin oluşturduğu dizimin tümcedeki sözcükleri temel alarak birden fazla olası sözdizimsel ilişkiyi yansıtmasıdır (Tanenhaus and Sedivy, 1999). Örneğin (2)'deki tümcede belirsizlik *erkek* sözcüğünün hem öğrencileri hem de öğretim elemanlarını mı yoksa yalnızca öğrencileri mi nitelediği ile ilgilidir. Sezer'den (1995:19) alınan (3)'teki tümce ise iki anlama gelmektedir: Arabada alkol var ya da sürücü alkollü.

(2) Misafirhane tüm erkek öğrenci ve öğretim elemanlarının hizmetindedir.

(3) Alkollü araba kullanmayınız.

Sözlüksel belirsizlik bir sözlüksel birimin birden fazla anlam içermesi olarak tanımlanmaktadır (Naess ve Ingemund, 2006). Eşadlılık ve çokanlamlılık sözlüksel belirsizliğin iki türüdür ve tezin 3. Bölümünde ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

Belirsizliğe karşıt olarak Zwicky ve Sadock'un (1975:2) tanımladıkları tek bir gösterimin farklı oluntulara (state of affairs) karşılık gelmesi durumu da vardır. Bu durum bulanıklık, *kesinsizlik* (indeterminacy) ve *yansızlık* (neutrality) terimleri ile karşılanır. Bulanıklığı örneklemek için en sık kullanılan sözcük *öğretmen* sözcüğüdür. *Öğretmen* erkek ya da kadın bir öğretmene gönderimde bulunuyor olabilir ve bu sözcük tek bir sözlüksel girdi ile gösterilir (Whitman, 2005). Yani bulanıklık bir anlatımın belirsiz bir düzanlamı olmasıdır. Oysaki belirsizlik gösteren bir anlatımın pek çok alternatif düzanlamı vardır. Benzer şekilde, Türkçedeki *dede, kardeş, yeğen* ve *yenge* gibi akrabalık ilişkileri anlatan sözcükler de bulanıklık göstermektedir. Örneğin *dede* sözcüğü kullanıldığında annenin babası mı yoksa babanın babası mı anlaşılacaktır? Bulanıklık gösteren böylesi sözcükler sözlüklerde

eşadlı sözcüklerin aksine, ayrı anlamları olan sözcükler olarak ele alınmaz. Apresjan (1974) anne ve baba ile ilgili ayrımların *kapsamlı ayırma* (inclusive disjunction), eşadlı sözcüklerin ise *dışlayan ayırma* (exclusive disjunction) ile ele alınması gerektiğini söyler. Kapsamlı ayırmada kavramların dış dünyaya yönlendirilmesi vardır. Dışlayan ayırma ise anlam düzeyinde bir ayırmadır. Barker (2006:294) ise *uzun* gibi derece gösteren sıfatların bulanıklığın temel örnekleri olduğunu eklemektedir. Bulanıklık için aynı zamanda *bağlamsal değişkenlik* (contextual variation) ve *anlambirimsel değişke* (allosemy) terimleri de kullanılmaktadır (Benom, 2007:27). Belirsizlik ve bulanıklık terimlerini göz önünde bulundurarak Blank (1999:19) bir sözcüğün anlamlarının değil farklı okumalara izin verdiği için bağlamların ve sıklıkla da dış dünyadaki göndergelerinin bulanık olduğunu belirtir.

2.5.2. Belirsizlik ve Bulanıklık Testleri

Belirsizlik ile bulanıklığı ayırmak her zaman çok kolay değildir. Bu ayrımı yapabilmek için çeşitli testler kullanılmıştır. Cruse (1986:54) belirsizlik testlerini doğrudan (direct) ve dolaylı (indirect) olmak üzere ikiye ayırmıştır. Dolaylı testler farklı anlam ilişkileri olan bir sözcük biçiminin iki kullanımını bulmak için tasarlanmıştır. Sözcük biçiminin bu farklı anlam ilişkisi dizisel (örn. eşanlamlılık) ya da eşköklü (paronymic) olabilir. Cruse'a göre (1986), dolaylı testler geçerli değildir. Çünkü bir sözcük biçiminin farklı bağlamlarda farklı anlam ilişkileri vardır.

Doğrudan belirsizlik testleri için Cruse (1986) üç ölçüt öne sürer: (a) bağlamsal ayarlama (contextual modulation), (b) bağımsız olarak en geniş anlamı ile

açıklanabilen ayrı anlamlar ve (c) bağımsız anlamların karşıtlığı (antagonism). İlk ölçüt, bağlamsal ayarlama, belirsiz bir sözcük biçiminin her durumda bağlamıyla düzenlenmesinin gerekmediğini söyler. Anlamı açıklaştıran bir bağlamda, sözcük, sözcüğün bağlam-bağımsız anlamıyla bağlamın kendisinin anlambilimsel bilgisi arasındaki etkileşim bakımından açıklanabilen daha fazla bilgi taşıyabilir. Oysa bağlamsal ayarlama durumlarında tüm bilgi bağlamdan çıkarılır. İkinci ölçüt, belli terimlerin söylem içinde, tuhaflık yaratsa da, en geniş anlamı ile açıklanması gerektiği ile ilgilidir. Bununla ilgili olarak, Cruse (1986:60) şu iki örneği verir:

(4) ? Mary likes mares better than horses.
'Mary kısrakları atlardan daha çok sever.'
(5) John prefers bitches to dogs.
'John dişi köpekleri erkek köpeklere tercih eder.'

(4)'teki tümcenin tuhaflığı, öntip kuramı bakımından kısrağın ata göre daha alt ulamda yer almasıdır. At yerine aygır gibi bir sözcük kullanılırsa, tümcenin kabul edilebilirliği artacaktır. (5)'teki tümcenin kabul edilebilirliği İngilizcedeki dog 'köpek' sözcüğünün hem temel (tür olarak köpek) hem de alt ulamda (erkek köpek) yer almasıdır. Üçüncü ölçüt olan ayrı anlamların karşıtlığında, anlamlar tuhaflığa neden olmadan eşzamanlı olarak ortaya çıkmazlar. Anlamların karşıtlığı sıralama testi (co-ordination test) ile test edilebilir. Belirsiz bir sözcük içeren tümcelerin aynı anda her iki anlamı da taşıyamayacağı söylenir. Örneğin, (6)'daki tümcede Ali ve Ahmet'in her ikisi de aynı yere gitmişlerdir: Ya akarsuya ya da çayla yapılan toplantıya. Tümcede birinin akarsuya diğerinin de toplantıya gittiği okuması olamaz.

(6) Ali ve Ahmet çaya gittiler.

Bu bağımsız anlamların eşzamanlı olarak kullanılması bazı bağlamlarda olasıdır ve bu duruma *eksik kapsama* (zeugma) adı verilir (Cruse, 1986:73). Eksik kapsama genellikle *sözcük oyunu* (punning) ve güldürü amacıyla kullanılır ve böylesi kullanımlarda iki sözcük birbirleriyle uygun olmayan bir şekilde birleştirilmiştir (Lascarides, Copestake ve Briscoe, 1996:43). Yani bir sözcük bir tümce içerisinde iki farklı anlamda kullanılmıştır ve bu da komik bir etki yaratır (Evans ve Green, 2006:288). Kempson (1977:82) sözcük oyununun bir tümce ya da sözcüğün belirsiz olduğu kullanımlarda bir seferde yalnızca bir okumanın aktarılabildiği bir etki olduğunu söyler. Eksik kapsama da sözlüksel belirsizlik için en geçerli testlerden biri olarak görülür (Cruse, 1986; Lascarides ve diğ. 1996; Zwicky ve Sadock, 1975). Örneğin, (7) ve (8)'de eksik kapsama görülmektedir.

(7) Adam gün boyu çantasını ve orucunu tuttu.
(8) Adam büyük bir üzüntü ve kırmızı bir arabayla evine gitti.

Whitman (2005: 5-6) eksik kapsama ve *çapraz-anlama testi*ni (crossed-understanding test) sıralama testleri başlığı altında toplar ve bir sözcüğün belirsiz olduğu durumda iki sözlüksel girdisi olacağını ve bunlardan sadece birisinin sıralama yapıldığında uygun seçim olacağını söyler. Çapraz-anlama testinde sıralama yapılan iki öğenin her biri tümce içerisinde belirsiz sözcük ile bireysel olarak yorumlanabilir (Whitman, 2005:6; Zwicky ve Sadock, 1975:18). Örneğin, (9)'daki tümcede dört okuma birden yapılabilir: Ali ve Ahmet'in ikisi de erkek bir öğretmenle konuştu; Ali

ve Ahmet'in ikisi de kadın bir öğretmenle konuştu; Ali erkek bir öğretmenle, Ahmet kadın bir öğretmenle konuştu; Ali kadın bir öğretmenle, Ahmet erkek bir öğretmenle konuştu. Bir tümce için bu dört okumanın hepsi de olası ise, o zaman o sözcüğün anlamının bulanık olduğundan söz edilir. Ancak sözcük belirsiz ise o zaman her seferinde yalnızca bir okuma olasıdır (Whitman, 2005:7). Cruse (1995:33) öğretmen sözcüğünün bulanık okumasının ancak (10) ve (11)'deki gibi farklı bağlamlar söz konusu olduğunda, yani edimsel olarak, ortadan kalktığını söyler.

(9) Ali ve Ahmet'in her biri bir öğretmenle konuştu.

(10) The teacher stroked his beard.
'Öğretmen sakalını sıvazladı.'

(11) Our maths teacher is on maternity leave.
'Matematik öğretmenimiz hamilelik izninde.'

Sıralama testi ile ilişkili bir test de *özdeşlik testleri*dir (identity tests). Özdeşlik testleri tümcelerin belli bir dış dünya bağlamında kabul edilebilirliği ile ilgilidir ve genellikle *dA* (İng. so do) gibi *artgönderimsel* (anaphoric) anlatımlar ile yapılır (Cruse, 2000b; Geeraerts, 1993; Lakoff, 1970; Riemer, 2005). Bir birimin farklı anlamları arasında bir seçim yapmak gerekiyorsa, o zaman belirsizlik vardır ve bu birim çokanlamlıdır. Ancak tümcenin, bulanıklık durumunda olduğu gibi, dört farklı okuması yoktur. (12)'deki örnekte, *dA* odak sözcüğü ile *çal-* eyleminin hem *gitar* hem de *radyo* için kullanılması, tümceyi kabul edilemez yapmaktadır. Tümcede ortaya çıkan etki, güldürü amaçlı kullanılan eksik kapsamadır. Bu da (12)'deki *çal-* eyleminin aslında sözlüksel belirsizlik içerdiğini göstermektedir. (12)'deki tümcenin

kabul edilebilir olması yalnızca *çal-* eyleminin *hırsızlık etmek* anlamında kullanılması durumunda geçerlidir.[4]

(12) ? Ali gitarı çaldı, Ahmet de radyoyu.

Geeraerts (1993) dilbilimsel bu testlere ek olarak *mantıksal test* (logical tests) ve *tanımsal test* (definitional test) olarak adlandırılan iki testten daha söz eder. Mantıksal testte sözlüksel bir birimin aynı gönderge için hem doğru hem de yanlış olabiliyorsa çokanlamlı olduğu öne sürülür. Zawada (2005:124) mantıksal test için (13)'teki örneği verir. Bu tümcedeki *pig* 'domuz' sözcüğü mantıksal teste göre çokanlamlıdır.

(13) He is not a pig [animal], but he is a pig [disgusting person].
'O bir domuz [hayvan] değil, ama bir domuzdur [iğrenç kişi]'

Tanımsal test ise birimin *uzanımı*nı da (extension) içine alan en küçük derecede belirli bir tanım yoksa o birimin çokanlamlı olduğunu iddia eder. Zawada (2005:124) tanımsal test için İngilizcedeki *port* 'liman, porto şarabı' sözcüğünü verir. *Port* sözcüğünün liman ve şarap anlamlarını kapsayacak tek bir tanım yoktur.

[4] Genellikle yukarıda sayılan anlamları dolayısıyla *çal-* eyleminin çokanlamlı bir eylem olduğu düşünülmektedir. Türkçe Sözlüklerde de *çal-* eyleminin bu anlamları aynı sözlük girdisinin anlam maddeleri olarak sıralanmıştır. 3. ve 4. Bölümlerde ayrıntısıyla anlatılacak olan sözcüğün anlamlarının bağlantılı olma(ma) ölçütüne göre, çokanlamlılık ve eşadlılık ayrımı yapılmaktadır. Bu ölçütün ve ayrımın bir sonucu olarak, *çal-* eyleminin "hırsızlık etmek" anlamı "bir müzik aletini çalmak" ve "radyoyu çalıştırmak, açmak" anlamları ile bağlantısızdır. Dolayısıyla *çal-* eyleminin söz konusu kullanımları eşadlılık göstermektedir.

Belirsizlik testlerinin eksikliklerine yönelik çeşitli eleştiriler vardır. Artgönderimsel test ile ilgili olarak Riemer (2005) tek bir artgönderim ile farklı anlamları ayrıştırmak için gerekli olan yargıların tam olarak yapılmasının zor olacağını söyler. Riemer (2005) aynı zamanda artgönderimsel testin üretilen tümce kadar güçlü olacağını ve tümcede öznelliğin (subjectivity) her zaman bir dereceye kadar var olacağını ekler. Ayrıca, bu testlerin sınırlamalarından bir tanesi de testlerde kullanılan tümcelerin doğru biçimlenmiş (well-formed) olmak zorunda olmasıdır (Riemer, 2005; Taylor, 1995). Yani, testlerde kullanılan tümceler genellikle belirsizlik ve bulanıklığın sorunsuz örnekleridir (Kilgarriff, 1997). Tanımsal test ile ilgili olarak Geeraerts (1992:230) çokanlamlı bir sözcüğün tanımları arasında ayrılıklar bulunabileceğini belirtir. Dunbar (2001) dilbilimsel ve mantıksal testleri bir dereceye kadar yarayışlı bulmasına rağmen, tanımsal testin güvenilir olmadığı sonucuna varır.

Ayrıca, testlerin birçoğu için de bir dereceye kadar öznellik gereklidir (Lehrer, 2003; Levickij, Drebet ve Kiiko, 1999; Nerlich ve Clarke, 2003; Riemer, 2005; Taylor, 1995). Zaten, Riemer'ın da (2005:417) belirttiği gibi, anlambilim öznel ve yoruma açıktır; belirsizliğin var olup olmadığını ölçmek için en iyi şekilde düzenlenmiş testlerde bile sezgisel yargılar vardır. Testlerin konuşucuların açık ve net olan sezgileriyle tutarlı olması, açık ve net olmayan sezgilerini de çözümlemesi gerekir (Kilgarriff, 1997). Ayrıca Geeraerts (1993) bu testleri çok geniş bir çerçevede uygulamanın testler arasında tutarsız ve büyük ölçüde bir test içerisindeki bağlamsal çeşitliliğe dayalı sonuçlara yol açacağını göstermiştir. Lehrer (2003:229) ve Taylor'a göre (1995:102), belirsizlik testlerinin kendileri de belirsiz olmaktan uzaktır ve çok

büyük bir dikkatle hazırlanmaları gerekir. Üstelik anlam varlıkların statik, somutlaştırılmış yığınından çok, esnek ve açık-uçlu bir yaratma süreci olarak görüldüğüne göre (Croft ve Cruse, 2004; Geeraerts, 1993, 1994; Fillmore ve Atkins, 2000; Raukko, 2003), böylesi testlerin gerçekte neyi test ettiği de açık değildir (Benom, 2007). Croft (1998:171) bu testlerin sözcüklerin sözlüksel özellikleri ile ilgili olmaktan çok, tümce kuruluşlarıyla ilgili bir şeyler gösterdiğini iddia eder. Tüm bu eksiklikleri göz önünde bulundurulduğunda, daha iyi testler oluşturmak olasıdır. Ancak, Sandra (1998:371) başka bir anlam kuramı aramanın sorunu çözmede belki yarayışlı olabileceğini ama daha iyi testler aramanın sorunu çözmeyeceğini söyler.

2.5.3. Belirsizlik, Bulanıklık ve Çokanlamlılık

Yukarıda tartışılan belirsizlik testleri ile ilgili eleştirilerden anlaşılacağı üzere, bu testler bir sözcüğün sözlüksel bir özelliği olarak çokanlamlılığı ayrıştırmak için güvenilir ve tatmin edici değildir. Belirsizlik ile bulanıklık arasındaki ayrım net olmayınca, *tekanlamlılık* (monosemy) ile çokanlamlılık arasındaki ayrım da belirgin olamamaktadır. Pek çok dilbilimci, sözcüklerin birden fazla anlam içermesinin bir *sürem* (continuum) boyunca kendini gösterdiğini ve sözcüklerin anlamları arasında bağlantılılık ya da bağlantısızlık dereceleri olduğunu tartışırlar (Lyons, 1977; Ravin ve Leacock, 2000, Taylor, 1995). Nerlich ve Clarke (2003) tekanlamlılık ve çokanlamlılık arasında kesin bir ayrım yapmaktansa, sözcüklerin anlamlarının, anlamların bir ağı olarak kavramsallaştırılan bağlantılı anlamların bir derecelenmesi olarak daha iyi anlaşılabileceğini iddia ederler. Bu anlam ağında en temel anlamları

gösteren öntipler ve bu sözcüklerle ilişkili olan *alt ağlar* (subnetworks) bulunmaktadır.

Farklı anlamlar arasındaki ayrım kimi zaman sözcük anlamlarının tüm derecelerini sınıflandırmayı zorlaştıracak kadar küçük olabilmektedir. Çokanlamlılık ile eşadlılık arasındaki ayrım daha kolay kabul görürken, çokanlamlılık, eşadlılık, belirsizlik ve bulanıklık arasındaki ayrımın yapılabilmesi zordur ve bu zorluk geniş tartışmalara neden olmuştur (Blank, 2003; Devos, 2003; Dunbar, 2001; Geeraerts,1993; 2006; Nerlich ve Clarke, 2003; Taylor, 1995; Tuggy, 1993). Pek çok dilbilimci çokanlamlılığı eşadlılık ile bulanıklık arasındaki süremin orta noktasında görmüştür (Croft ve Cruse, 2004; Cruse, 2000a; Geeraerts, 1993; Tuggy, 1993). Taylor (1995:101) bir sözcüğün bulanık ise tekanlamlı, belirsiz ise çokanlamlı olduğunu söylemiştir. Çokanlamlılık tanımı ve bu kavramın eşadlılıktan ayrımı daha önce de belirtildiği gibi tezin 3. Bölümünde ayrıntısıyla tartışılacaktır.

3. ÇOKANLAMLILIK

Çokanlamlılık ya da bir sözcüğün birden fazla anlamı olması doğal dillerde çok sık karşılaşılan bir olgu olarak düşünülür ve son yıllarda özellikle niceliksel (quantitative) ve bilgisayarlı (computational) dilbilim alanlarında oldukça sık çalışılan bir konu haline gelmiştir (Levickij ve diğ. 1999; Nerlich ve Clarke, 2003; Pustejovsky, 2001; Riemer, 2005). Pustejovsky (2001:53) çokanlamlılığın dilin merkezinde olduğunu ve görmezden gelinemeyeceğini belirtir. Riemer (2005) bir dilde çokanlamlılığın tanımlanmasının anlambilimsel bir kuramın temel gerekliliklerinden biri olduğunu söyler. Çokanlamlılık yalnızca yapısal ve özellik-tabanlı (feature-based) ve bileşen çözümleyici (componential) dilbilim kuramlarında zor ve sorunlu bir konu değildir (Nerlich ve Clarke, 2003:4), aynı zamanda, nasıl düşündüğümüz ve konuştuğumuzun bir parçası, yani gündelik dil ve gündelik hayata dair bir olgudur (Nerlich ve Clarke, 2001:1; 2003:13). Çokanlamlı sözcüklerin gündelik hayatta yaygın bir kullanımı vardır. Bu kullanımların bazıları kendiliğinden ve amaçlı (şaka ve güldürü öğesi olarak) ya da kendiliğinden ama amaçsız (anlambilimsel tuzaklara düşme) olabilirken, bazıları da kendiliğinden değil ama amaçlı (reklamlar) kullanımlardır (Nerlich ve Clarke, 2001:2). Çokanlamlı sözcüklerin bu farklı anlamlarının kullanımları konuşma saygınlığını arttırabilir ve gülme yoluyla sosyal bağ kurmayı sağlayabilir. Bunun yanı sıra, çokanlamlılığın kullanımı anlamlar ve kavramlar arasında anlambilimsel, bilişsel ve hatta beyinruhbilimsel (neuropsychological) bağları da arttırabilir (Nerlich ve Clarke, 2003:13).

Dilde çokanlamlılığın neden var olduğu dilbilimciler tarafından araştırılmakta ve çalışılmaktadır. Nerlich ve Clarke (2003) çokanlamlılığın rastlantısal olmadığını ve insanın deneyim, bilgi ve dili yapısallaştırma ihtiyacıyla ortaya çıktığını söylerler. Çokanlamlılık bu kavramsal birleştirme işleminin dinamik bir yan ürünüdür (Nerlich ve Clarke, 2003:7). Blank (2003) çokanlamlılığın sözlükçenin sınırlı ancak insan düşüncesinin sınırsız olması dolayısıyla ortaya çıktığını ve böylece aynı sözcüğün çeşitli anlamları göstermek üzere tekrar tekrar kullanıldığını söyler. Sözcüklerin birden fazla anlamı olması ile kullanılma sıklıkları arasında da bir bağlantı vardır. Zipf (1965) sıklık ve çokanlamlılığın ekonomi ilkesi ile bağlantılı olduğunu belirtir. Aynı sözcük kümelerinin pek çok yeni anlamı anlatmak üzere kullanılmasıyla dilin sözlükçesi de küçük tutulabilir.

3.1. Çokanlamlılık Tanımları

Dilbilimciler bir sözcüğün çokanlamlılığını tanımlamak için çeşitli ayrımlar yapmışlardır. Riemer (2005:118) bir *yorum*u (gloss) belli bir sözcüğün herhangi bir sayıda farklı ilk anlambilimsel tanımlamaları olarak tanımlar. Riemer'a göre (2005) bir sözcüğün anlamı ya tekanlamlı denilen tek bir yorum ile ya da çokanlamlı denilen birden çok yorum ile yorumlanabilir. Her ne kadar çokanlamlılığın tarihsel incelemesi bu tez çalışmasının konusu dışında kalsa da, çokanlamlılık tanımının zaman içerisinde değiştiğinden de söz etmek gereklidir. Nerlich (2003:49) çağdaş anlambilimsel düşüncede çokanlamlılığı tam olarak anlayabilmek için, çokanlamlılık kavramının ilk olarak kullanıldığı bağlamları yeniden anlamaya çalışmanın yararlı olacağını belirtir.

Polysemy ‘çokanlamlılık’ terimi genel dilbilime ilk olarak 1887 yılında Bréal tarafından sunulmuştur (Lewandowska-Tomaszczyk, 2007; Lyons, 1977; Nerlich, 1990; 2003; Nerlich ve Clarke, 1997; 2007). Breal’den önce, çokanlamlılık kavramının kökeninde Plato’nun Cratylus’ta tartıştığı doğallık sorunu ve göstergelerin nedensizliği tartışmaları yatar. Ancak daha çağdaş anlamdaki çokanlamlılık terimi Dante tarafından bir şiiri tanımlamak için kullanılmıştır. Daha sonraları, 19. yüzyılda, çokanlamlı sözcükler sözlüklerde karşılaşılan sorunlar, kökenbilgisi ve tarihsel anlambilim bakış açılarıyla ele alınmıştır. Breal 19. yüzyılda kökenbilgisi ve sözlükbilimden bağımsız olarak anlambilimi yeni bir genel dilbilim dalı olarak yerleştirmek istemiş ve “polysémie” terimini türetmiştir. Bréal çokanlamlılığı bir dil kullanımı, dil edinimi, dil değişimi ve hatta beyindilbilimi olgusu haline getirmiştir (Nerlich, 2003:58-60).

Modern dilbilimde, bazı dilbilimciler çokanlamlılık terimini bir sözcüğün birden çok birbirleriyle bağlantılı anlamı olması durumunu göstermek üzere kullanırken (Lyons, 1977; Taylor, 1995), diğerleri bu kavrama *bütünleyici çokanlamlılık*[5] (complementary polysemy) kavramını göstermek üzere başvurmuşlardır (Pustejovsky, 1991; 1995). Aynı biçime ancak bağlantısız anlamlara sahip olan sözcükler eşadlı sözcükler olarak tanımlanır (Lyons, 1977; Nerlich, 2003; Ravin ve Leacock, 2000; Riemer, 2005). Ancak, bir sözcüğün benzer ancak bağlantısız anlamları olması durumu da bütünleyici çokanlamlılık olarak adlandırılmıştır (Nerlich ve Clarke, 2003). Aynı sözcüğün anlamlarının tamamen

[5] Bütünleyici çokanlamlılık (complementary polysemy) 3.3’de Pustejovsky’nin (1991, 1995) geliştirdiği Üretici Sözlükçe konusunda ele alınacaktır.

farklı olduğu durumlara da kimi zaman *karşıtsal çokanlamlılık* (contrastive polysemy) denmektedir (Nerlich ve Clarke, 2003).

Eşyazımlılar ve eşsesliler eşadlıların iki türüdür. Eşyazımlılar aynı şekilde yazılan farklı anlamları olan sözcüklerdir (Löbner, 2002:43). İngilizcede aynı şekilde (örn. *bank* 'nehir kenarı' ve *bank* 'banka') ya da farklı şekilde (örn. *dove* 'güvercin' ve *dove* 'dive eyleminin geçmiş zamanı') okunabilirler. Eşsesliler ise aynı şekilde okunan ancak farklı yazılan sözcüklerdir (örn. *threw* 'throw eyleminin geçmiş zamanı' ve *through* 'doğru, arasından') (Crystal, 1991:167). Bu tanımlardan yola çıkarak, eşyazımlılığın çokanlamlı ya da eşadlı sözcükleri de içerdiği söylenebilir. Türkçede eşadlılık, eşseslilik ve eşyazımlılık bir aradadır. Yani eşadlı bir sözcük aynı zamanda eşsesli ve eşyazımlıdır. Çünkü Türkçenin sesçil bir alfabesi vardır (Günay, 2007). Çokanlamlı ve / ya da eşadlı sözcükleri tanımlamak üzere belirsizlik ve bulanıklık terimleri de kullanılmaktadır (Bkz. 2.5.).

3.2. Tanım Sorunları

Yukarıda da belirtildiği gibi, çokanlamlılık için tek bir sözlüksel birimin iki ya da daha fazla anlama sahip olması biçimindeki tanım, genel olarak kabul görmüş bir tanımdır. Ancak bu tanım öntip anlamın belirlenmesi, çokanlamlılık ile eşadlılığın ayrımı gibi pek çok kavramsal ve yöntemsel sorunu da beraberinde getirir (Taylor, 2003:638). İlk olarak, tanım, bizim dilsel bir biçimin anlamının ne çeşit bir varlık olduğu hakkında açık bir fikrimiz olduğunu ve bu varlıkları tanımlamak için süreçlere ve bu varlıkların bir kez tanımlandığında hangi yolla ilişkili olduğunu

belirlemek için belli ölçütlere sahip olduğumuzu varsaymaktadır. Ayrıca, anlamların bilişsel statülerine ve anlam ilişkilerine de değinmek gereklidir. Farklı anlamlar kişinin zihinsel dilbilgisinde (mental grammar) sürekli olarak mı depolanmaktadır? Depolama sırasında anlam ilişkileri de gösterilmekte midir? (Taylor, 2003:638).

Çokanlamlılığın, iki ya da daha fazla birbiriyle bağlantılı anlama sahip olma biçiminde tanımlanması, bu anlamların tam olarak ayrıştırılmasını gerektirir. Sözlüklerin genel olarak yaptığı, sözcüğün anlamını, açımlama yaparak vermektir. Yani, tanımlanan anlamı, eşanlamlısı olduğu varsayılan sözcük ya da sözcük gruplarıyla açıklamaktır. Bir başka yol da sözcüğün kullanıldığı ya da gönderimde bulunduğu nesne türlerinin tanımlarını vermektir. Ancak, ilk bakışta mantıklı gibi görünen bir tanım, benzer anlam özellikleri taşıyan sözcükleri birbirinden ayıramaz (Cruse, 2000b). Cruse (2000b:37), İngilizcede 'an implement with a blade and a handle used for cutting' şeklinde tanımlanan *knife* 'bıçak' sözcüğünü ele almıştır. Bu tanım, mantıklı bir tanım gibi görünse de pek çok ayırıcı özelliği içinde barındırmamaktadır. Aynı durum Türkçedeki *bıçak* tanımı için de geçerlidir. *Bıçak* TS'ler'de 'Bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç' ve 'çeşitli kesme işlerinde kullanılan keskin ağızlı araç' şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak, kolayca fark edilebileceği gibi, verilen tanımlar bıçağı, testere, keski ya da benzer bir kesici aletten ayıramamaktadır. Anlam açımlama yoluyla tanımlamanın sorunlu görünen bir başka tarafı da tanımlamaların çok daha dikkatli ve kesin bir biçimde oluşturulması gerektiğidir (Goddard, 2000; Miller & Leacock, 2000).

3.3. Çokanlamlılığa Üretici Sözlükçe Yaklaşımı

Üretici Sözlükçe sözlüksel belirsizlik sorununa Pustejovsky'nin (1991, 1995) geliştirdiği bir yaklaşımdır. Üretici Sözlükçe'nin arkasındaki temel sözlük-anlambilimsel düşünce iki türlüdür: (i) Çokanlamlı bir sözlüksel birimin anlamları sistematik olarak bağlantılı olabilir ve bu bağlantının türleri çeşitli sözlüksel birimlerde yinelenebilir; (ii) bu bağlantıları tanımlayarak sözlüksel bir girdide daha az anlam listelenebilir ve tüm diğer anlamlar bu ilişkilere dayalı olan sözlüksel kurallar yardımıyla türetilebilir (Nirenburg ve Raskin, 1996). Bu sistemin dört düzeyi vardır: *Üye yapısı* (argument structure), *olay yapısı* (event structure), *özellik yapısı* (qualia structure) ve *sözlüksel kalıtım yapısı* (lexical inheritance structure). Bu yapılar, bağlam içindeki sözcüklerin bileşimsel yorumlarını sağlayan üretici araçlar ile bağlıdır. Bu araçlar ise *tür zorlaması* (type coercion), *seçimsel bağlama* (selective binding) ve *eş-birleşim*dir (co-composition).

Pustejovsky (1995) doğal dil anlambilimindeki daha önceki yaklaşımların sözcüklerin yeni bağlamlarda nasıl kullanıldığı ya da yeni anlamların nasıl üretildiği sorununu görmezden geldiğini söyler. Dilde, sözcüklerin birden fazla anlamı olabilir ancak anlamın bu uzanımında kullanılan araç çeşitlenebilir. Pustejovsky (1995), Weinreich (1963, 1964)'ün belirlediği iki tür belirsizliği temel alarak, *karşıtsal* (contrastive) ve *bütünleyici* (complementary) belirsizliği birbirinden ayırır. Karşıtsal belirsizlik, geleneksel olarak eşadlılık olarak bilinir ve sözlüksel bir birimin rastlantısal olarak iki ayrı ve bağlantısız anlam taşımasıdır. Pustejovsky, sözlükçenin oluşması ve anlamın eşzamanlı çalışılması için uygun olmadığı için bu nedensiz

anlamların neden ortaya çıktığı (örn. tarihsel, yazımsal vb.) ile ilgilenmez. Önemli olan bu belirsizlik türü ile sözlüksel birimleri açıklaştıran çeşitli süreçlerin varlığıdır. İkinci tür belirsizlik bütünleyici çokanlamlılıktır. Farklı bağlamlarda ortaya çıktıkları için sözlüksel anlamlar bir sözcüğün aynı temel anlamının gösterimleridir. Pustejovsky (1995) sözlüksel birimin ulamının değiştiği ve değişmediği durumları da birbirinden ayırmış ve ulamın değişmediği durumu *mantıksal çokanlamlılık* (logical polysemy) olarak adlandırmıştır.

Bir sözcüğün birden çok anlamının örtüşen, bağımlı ya da paylaşılan anlamları vardır ve bu anlamlar birbirleriyle sistemli bir biçimde bağlantılıdır. Adlarla ilgili olarak Pustejovsky (1995) yedi tür değiştirim önerir: sayı / kütle (count / mass), kap / içerik (container / containee), figür / zemin[6] (figure / ground), ürün / üretici (product / producer), bitki / yiyecek (plant / food), süreç / sonuç (process / result), yer / insan (place / people). Bir sözcüğün anlamları arasındaki belli anlambilimsel ilişkiler (örn. nesne / madde (object / substance), nesne / o nesnenin gösterimi (object / representation of that object), tür / türce (type / token) ve metin / o metni içeren nesne (text / object containing that text)) tekrar tekrar ortaya çıkar (Lehrer, 1990; Nunberg, 1979). Örneğin, *tavuk* hem bir hayvanın hem de pişirilen yemeğin adıdır. Çokanlamlılığın bu formları çok üretkendir ve yeni sözcükler sözlükçeye girdiğinde kolaylıkla kullanılırlar (Murphy, 1997). Örneğin, CD, DVD gibi dile yeni giren bilgi depolama araçları için üretilen sözcükler de çokanlamlılığın

[6] Figür / zemin kavramı Bilişsel Dilbilim'de de önemli bir yer tutmaktadır (bkz. Langacker (1987, 1991) ve Talmy (1978, 1985b, 1991, 2000).

bu şeklini yansıtırlar. Örneğin, DVD sözcüğü hem fiziksel bir nesneyi hem de o DVD'nin içeriğini göstermek için kullanılabilir (Klein ve Murphy, 2001; 2002).

Sıfatlar söz konusu olduğunda, mantıksal çokanlamlılık sıfatın neyi tanımladığına, eylemlerde ise eylemlerin seçtiği tümlecin türüne bağlıdır. Belirsizliğin bu türleri arasındaki temel fark anlamların bağlantılı olma tarzıyla ilgilidir. Karşıtsal belirsizlikte, her iki anlam da doğaları gereği karşıtlık içindedir. Örneğin, bir anlamın kullanılabildiği bir bağlamda diğer hiçbir anlam kullanılamaz. Bütünleyici çokanlamlılıkta ise her iki anlam da bağlam içerisindeki sözlüksel birimin yorumu için uygundur, ancak bir tanesi belli bir bağlam için daha baskın görünmektedir.

Mantıksal çokanlamlılık, *yapısal çokanlamlılık* (constructional polysemy) adıyla, Briscoe ve Copestake (1991), Copestake (1995) ve Copestake ve Briscoe (1995) tarafından da ele alınmıştır. Yapısal çokanlamlılık belirsiz bir sözlüksel birimin sözdizimdeki eş-birleşim süreci ile ortaya çıkmasıdır. Bu durum çok açıktır çünkü sözlüksel olarak yalnızca bir anlam vardır ve bu, anlamı bağlamda özelleştiren ya da genişleten *anlam kiplemesi*ne (sense modulation) neden olan dizimsel eş-birleşim sürecidir (Pustejovsky, 1991). Yapısal çokanlamlılık yaklaşımı (Briscoe ve Copestake, 1991; Copestake, 1995; Copestake ve Briscoe, 1995) Pustejovsky'ninkine (1995) benzemektedir, ancak bir de birleşimsel yorumlamayı incelemek için biçimsel bir mekanizma sağlamaktadır. Copestake ve Briscoe (1995) *anlam uzanımı* (sense extension) adını verdikleri bir çokanlamlılık türü daha öne sürerler. Bu çokanlamlılık türünde sözlüksel bir birim iki ya da fazla anlam ile

bağlantılıdır. Bu bir anlam kiplemesi yani anlamın bağlamda özelleşmesi ya da genişlemesi değil ancak anlam değişmesidir. Bu nedenle, konuşucuya ve bağlama bağlı özel durumlar ile birlikte, temel anlamlardan türemiş anlamları oluşturabilecek sözlüksel kurallar gereklidir. Pustejovsky'nin Üretici Sözlük incelemesinde yer almayan başka bir anlam uzanımı türü de *gönderimsel aktarma*dır (referential transfer). Gönderimsel aktarmada, bir özelliğin adı, işlevsel olarak karşılığı olan bir özelliği gösteren yeni bir ad ile eşleştirilir. Bu olgu Nunberg'in (1996) *yüklem aktarımları*nda (predicate transfers) gösterilmiştir.

3.4. Çokanlamlılığa Bilişsel Yaklaşım

3.4.1. Bilişsel Dilbilim ve Genel Kavramlar

Bilişsel dilbilim (Cognitive Linguistics) dili, kavram sistemleri, insan bilişi ve genel anlam yapısını çalışmak üzere geliştirilen güçlü bir yaklaşımdır. Bilişsel dilbilim dil çalışmalarındaki baskın üretici (generative) yaklaşımlara karşı ortaya çıkmıştır. Sözdizim ve anlambilime üretici yaklaşımlardaki temel varsayımlar dilbilim, ruhbilim ve diğer alanlardaki deneysel veriler ile örtüşmemiştir. Dili bir dizi nedensiz işaretler sistemi olarak gören biçimsel dilbilgileri (formal grammars), betimlemeli uygunluk ve ruhbilimsel gerçekliklerde kullanılmıştır (Lakoff, 1987). Lakoff'un (1990:43) *sınırsız olgu* (nonfinitary phenomena) olarak adlandırdığı, *zihinsel imgeler* (mental images), *genel bilişsel süreçler*, *temel-düzey ulamlar* (basic-level categories), öntip olgusu, dilbilim kuramının sinirbilimsel temelleri (neural foundations) gibi kavramlar tanımlanamadıkları için bu dilbilgilerinin bir parçası

olarak görülmezler. Üretici dilbilgisinin bu yetersizliği üzerine Bilişsel dilbilim geliştirilmiştir.

Bilişsel dilbilim Lakoff (1987), Langacker (1987, 1990, 1991, 2000, 2008) ve Talmy'nin (2000) çalışmalarında farklı terimlerle gösterilirler. Lakoff'un kullandığı terim *İdeal Bilişsel Model* (Idealized Cognitive Model), Langacker'inki *Bilişsel Dilbilgisi* (Cognitive Grammar) ve Talmy'ninki de *Bilişsel Anlambilim*'dir (Cognitive Semantics). Bilişsel anlambilim bilinçte varolduğu şekliyle zihinsel olguların nitel çalışmasıdır (Talmy, 2000:4). Dolayısıyla bilişsel dilbilimdeki araştırma yöntemi anadili konuşucularının sezgilerine dayalı bir araştırmadır (Talmy, 2000). Bu yöntem araştırma yapılan bilim alanının doğasına bağlı olarak doğrulanabilir. Eğer jeoloji çalışılıyorsa, verinin olduğu yer kara parçalarıdır ve veri oradan toplanır. Eğer dilbilim çalışılıyorsa, o zaman anlamın bulunduğu yerden veri toplanacaktır. Bu anlamı konumlandırmak için, insanın biliçli deneyimi ve algısı araştırılır (Talmy, 2000:5).

Bilişsel dilbilgisi (Langacker, 1987, 1990, 2000, 2008) dili doğasında simgesel olan kavramsal bir düzenleme olarak tanımlar. Langacker (1987) bu kavramsal düzenlemede üç tür yapının olduğunu söyler: Anlambilimsel, sesbilgisel ve simgesel. Simgesel ilişkinin şekli anlambilimsel ve sesbilgisel yapılar arasındaki ilişkide yatar. Simgesel birimler basit (örn. sözlüksel birimler) ya da anlabilimsel olarak çizgesel (örn. dilbilgisel biçimbirimler) olabilir. Basmakalıp anlatımlar, deyimler ve kalıplaşmış sözler ilk grubun içinde, ad ve eylem gibi temel dilbilgisi sınıfları ise ikinci grupta ele alınabilir. Bilişsel dilbilgisinin doğasını açıklayabilmek

için Langacker (1987, 1991) bilardo topu modeli (billiard-ball model) eğretilemesini kullanır. Bu model içinde dört öge bulunmaktadır: Uzam, zaman, materyal ve enerji. Fiziksel nesneler uzamda tasarlanan bir zamanda hareket ederler ve enerji etkileşimi içine girerler (Langacker, 1991:283). Enerji aktarımı kavramı Talmy'nin (1988) kuvvet dinamiği kavramına benzemektedir ve eylem zincirini oluşturmaktadır (Langacker, 1991).

Bilişsel dilbilimdeki bu farklı bakış açılarını temel alarak Ungerer ve Schmid (2006) üç yaklaşımdan söz eder: *Deneysel bakış açısı* (Experimental view), *Belirginlik bakış açısı* (Prominence view) ve *Dikkat bakış açısı* (Attentional view). Deneysel bakış açısı anlam için daha kullanışlı ve deneysel bir tanım izler. Kuramsal görüşlere dayalı mantıksal kurallar ve nesnel tanımlar önermek yerine, bu yaklaşımda sözcük ve tümceleri üretme ve anlama sürecinde dil kullanıcılarının zihninde olup biteni anlamak önemlidir. Bu yaklaşımdaki ilk araştırmalar Rosch'un (1973, 1977, 1978) bilişsel ulamlar üzerine yaptığı çalışmalardır. Bu çalışmalar, 3.5.'te anlatılacak olan, ulamlamanın öntip modeline öncülük etmiştir. Bu yaklaşımda, insanların nesneler ve olaylar hakkında bildikleri ve deneyimleri çok bilinmeyen ve soyut kavramlar olan diğer nesne ve olaylara da aktarılabilir. Lakoff ve Johnson (1980) özellikle eğretilemeleri kullanarak bu kavramsal yapıyı ilk olarak belirlemişlerdir. Bu yapı yalnızca eğretilemelere değil, geleneksel dilbilimde dilin bir parçası olarak görülmeyen düzdeğişmece gibi diğer kullanımlara da uygulanabilir (Kövecses ve Radden, 1998; Radden ve Kövecses, 1999).

Belirginlik bakış açısı, görünüş kavramları ve figür / zemin ayrımına dayalıdır. Belirginlik ilkesi neden çevredeki bir nesneye bakıldığında, onun zeminden ayrı belirgin bir figür olarak algılandığını açıklar. Bu ilkedeki *kesitleme* (profiling) kavramı Langacker'ın (1987, 1991) bilişsel dilbilgisinde, dilbilgisel yapıları, figür ve zemin kavramları da dilbilgisel ilişkileri açıklamak için kullanılmıştır. Son olarak, Dikkat bakış açısı, anlatımların aslında olayın hangi parçasının dikkati çektiği ile ilgili olduğunu varsayar. Bu yaklaşımın en temel kavramlarından biri Fillmore'un (1975; 1982)'nin *çerçeve* (frame) kavramıdır (örn. belli bir durum hakkındaki bilgilerin toplamı). Dikkati belli bir olaya yöneltmeyle ilgili bilişsel yetiye bağlı olarak, bu çerçevenin farklı görünümleri vurgulanabilir ve bunun sonucunda da farklı dilsel anlatımlar ortaya çıkar (Talmy, 1985a, 1991, 1996).

3.4.2. Bilişsel Dilbilim ve Çokanlamlılık

Bilişsel Dilbilim yaklaşımıyla çokanlamlılığı ele almak farklı anlamların aynı sözlüksel birim altında rastlantısal olarak yer almadığını gösteren bir çerçeve çizer. Bilişsel dilbilim ve anlambilimde eşadlılık ile çokanlamlılık arasındaki ayrım, çokanlamlılıkta anlamlar arasında sistematik bir bağlantı olmasıyla yapılır (Lakoff, 1987:316). Bilişsel dilbilimde çokanlalılıktan söz edildiğinde, birden fazla anlamın olması değil, bu anlamların doğal ve sistematik bir biçimde birbirileriyle bağlantılı olmaları temel noktadır. Lakoff (1987) çokanlamlılığın bir ulamlama olarak anlaşılması gerektiğini savunur. Yani sözcüklerin bağlantılı anlamları bir ulam oluşturur ve bu anlamlar bir aile benzerliği taşırlar. Taylor (1995:108) bu aile benzerliği ulamını anlam zincirleri olarak açıklar. Bir sözcüğün farklı anlamları

olabilir ve bu anlamların her biri bazı paylaşılan özellikler ya da benzerlikler ile bağlantılıdır. Bu anlam zincirleri Lakoff'un (1987) *merkez ulamları*na (radial categories) benzemektedir.

Lakoff'un (1987) geliştirdiği İdeal Bilişsel Modeller karmaşık yapısal bütünlüklerdir. Bu modeller dünyaya tam olarak uymak zorunda değillerdir. Toplumun İdeal Bilişsel Modellerin uyduğu ya da uymadığı parçaları her zaman vardır. Çokanlamlılık da merkez ulamları oluşturmak için bu modellerin uzanımının bir sonucudur. Tek bir İdeal Bilişsel Model pek çok anlamın ulam oluşturması için temel olabilir. Yani, tek bir sözcükbirim pek çok birbiriyle bağlantılı kavramı anlatmak için kullanılabilir (örn. kapı: duvardaki açıklık, bu açıklıktaki kanat vb.).[7] Diğer durumlarda ise ulam tek bir İdeal Bilişsel Model içerisinde değil, iki alanın modelleri arasında yer alır. Lakoff ve Johnson'un (1980) öne sürdüğü *kavramsal eğretileme* (conceptual metaphor) bir sözcüğün farklı anlamlarını bağlantılandırmak için kullanılan araçlardan biridir.

3.5. Çokanlamlılığa Öntip Yaklaşımı

Çokanlamlılık farklı anlamların birbirleriyle bağlantılı olması şeklinde tanımlandığına göre, bu anlamlardan bir tanesinin diğerlerine göre daha temel ya da diğer anlamlar için kaynak olması beklenir. Bu temel anlam, öntip ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca, birbiriyle bağlantılı anlamların bir ulam oluşturduğu ve

[7] Bu çokanlamlılık türünü, 3.3.'de anlatıldığı gibi Pustejovsky (1995) bütünleyici çokanlamlılık olarak adlandırmıştır. Bütünleyici çokanlamlılıkta farklı bağlamlarda aynı temel anlamın gösterimleri olan seçimlik okumalar söz konusudur.

anlamların birbirleriyle, bu ulam içerisinde bir *aile benzerliği* (family resemblance) ile bağlantılı olduğu düşünülebilir.

Öntip kuramındaki çalışmalar (Geeraerts, 1989; Rosch, 1978) ve öntip kuramını bilişsel dilbilim ile ilişkilendiren diğer çalışmalar (Lakoff, 1987; Langacker, 1987) çokanlamlı yapıları ilkeli bir biçimde açıklamaya çalışmışlardır. Uzamsal ilgeçler üzerine yapılan çalışmalar (Brugman, 1983; Hawkins, 1984) *öntip anlam* (prototypical sense) ve *anlam zincirleri* (meaning chains) gibi kavramları uygulayarak daha önce rastlantısal görünüşlü gruplanan anlamları düzenli bir biçimde gruplandırmıştır.

Öntip kuramı 1970'lerde Eleanor Rosch'un ulamların içsel yapısını araştırmasıyla ortaya çıkmış bir kuramdır. Anlam gösterimleri için klasik doğruluk koşulları (truth-conditional) ve *ayrıştırma* (decomposition) kuramlarına bir alternatif olarak geliştirilmiştir (Rosch, 1978). Öntip kuramı, klasik bakış açısına ilk karşı çıkan Wittgenstein'nın (1998 [1953]) görüşlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Witgenstein oyun 'game' ulamındaki üyelerin hiçbir ortak özelliği olmadığını (örn. gerekli ve yeterli özellikler) ve üyelerin birbirleriyle aile benzerliği ile ilişkili olduğunu açıklamıştır. Rosch (1978) bu düşünceyi, ulamlar tarafından gösterilen *öntip etkileri*nin (prototype effects) baskınlığını gösteren deneyleriyle desteklemiş ve genişletmiştir.

Temel öntip etkisi, bir ulamın bazı üyelerinin başka bir ulamın daha temel ya da tipik üyeleri olarak düşünülmesidir. Ayrıca, pek çok farklı ulam için temsil

niteliği en yüksek örnekler belirlenebilir. İlk akla gelen örnekler daha az tipik olanlara göre temsil niteliği daha yüksek üyeler olarak düşünülür. Bu temel örnekler *öntipler* olarak adlandırılır. Örneğin, Rosch (1973) KUŞ ulamı üzerine yaptığı deneysel çalışmasında, KUŞ ulamını en iyi temsil eden örneklerin serçe, güvercin ve kanarya olduğunu, penguen ve devekuşunun ise temsil niteliği en düşük örnekler olarak düşünüldüğünü göstermiştir.

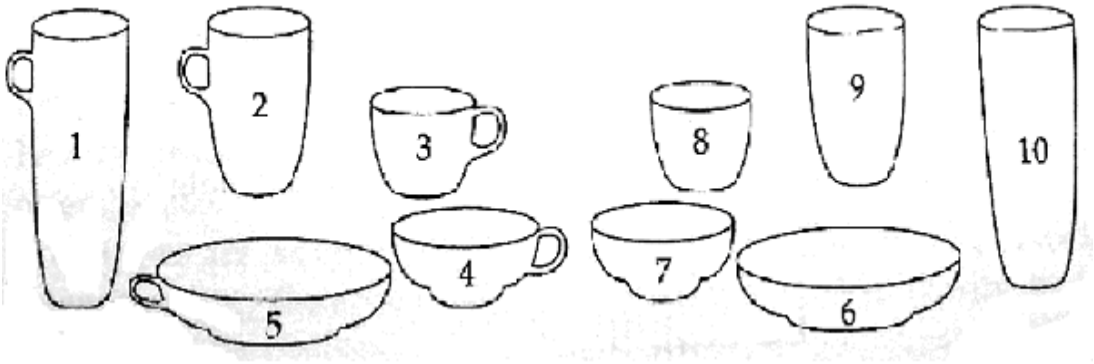
Seferoğlu (1999) Rosch'un çalışmasından yola çıkarak anadili Türkçe olan deneklerle yaptığı çalışmasında, Türk deneklerin verdiklerin yanıtların, Rosch (1973) ve McClure'un (1989, Seferoğlu, 1999 içinde) Amerikalı deneklerle yaptıkları çalışmada verilen yanıtlarla örtüştüğünü göstermiştir. Seferoğlu (1999) anadili 17-29 yaşları arasında 200 denek ile yaptığı araştırmanın ilk kısmında, deneklerden MEYVE, SEBZE ve KUŞ ulamlarını temsil eden tipik öğeleri kullnarak, her bir öğenin bağlı bulunduğu altanlamlığı ne derecede temsil ettiği üzerine değerlendirme yapmalarını istemiştir. Araştırmanın ikinci kısmında ise, deneklerden *oku-* eyleminin farklı anlamlarını içeren 30 tümcenin her birinde "okumak" ulamı içerisinde ne derece öntip olduğunu belirlemeleri istenmiştir. Denekler MEYVE ulamı için elma, portakal ve üzüm, SEBZE ulamı için domates, patlıcan ve ıspanak ve KUŞ ulamı için de kanarya, serçe ve güvercini öntip olarak seçmişlerdir. Seferoğlu (1999), ayrıca, araştımasının ikinci kısmında, *oku-* eyleminin en öntip anlamının deneklerce "basılı bir yazıyı okumak" şeklinde algılandığını bulmuştur.

Ulam üyeliğinin genel olarak öntipe benzerlikle, dolayısıyla dereceyle ilgili olduğuna dair deneysel çalışmalar da yapılmıştır. Pek çok ulamın *dereceli bir yapısı*

(graded structure) vardır. Yani, bu yapıda hem ulamı en iyi şekilde temsil eden öntipler hem de bir dereceye kadar öntipten kopmayan diğer örnekler bulunmaktadır. Öntipten kopmayan örnekler hala temsil niteliği en yüksek örnekler olarak değerlendirilirken, diğerleri daha uç örneklerdir (Löbner, 2002:176). Dolayısıyla ulamın üyeleri eşit statüde değildir. Ulam üyeliği bir dizi sabit gerekli koşulla da ilişkili değildir. Ulamın öntipi, daha az tipik örneklerde olmayan özellikler ile tanımlanabilir. Ulam üyeleri, Wittgenstein'ın (1998 [1953]) deyimiyle "aile benzerliği" ile birbirlerine bağlıdır. Ayrıca, ulamların sınırları bulanıktır (fuzzy boundaries) (Labov, 1973). Örneğin, Labov'un Şekil (2)'deki nesneleri deneklerden adlandırmalarını isteyerek yaptığı deneysel çalışmada, denekler 3'teki şekli fincan, 10'daki şekli vazo ve 6'daki şekli kâse olarak sınıflandırırken, 1'den 5'e kadar numaralandırılan nesnelerdeki gibi, birer kulpu bulunan ya da 2, 4, 7 ve 9 numaralı nesnelerdeki gibi, ortalama bir yükseklik veya genişliği bulunan şekillerdeki nesneleri adlandırırken değişken ve birbiriyle çelişkili cevaplar vermişlerdir. Ayrıca, deneklerden bu nesnelerin içerisinde kahve olduğunu hayal etmeleri istendiğinde, daha çok nesne fincan olarak adlandırılmıştır.

Bu deney, öntip bir fincanın genişliği ve yüksekliğinin orantılı olması, kulpunun olması ve kahve gibi sıcak içecekleri içmek için kullanılması gibi özellikleri olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, öntip bir vazonun da yüksekliğinin genişliğinden fazla olması, bir kulpunun olmaması ve içerisine çiçek koymak üzere kullanılması gibi özellikleri vardır. Tüm bu özelliklerin birbiriyle karıştığı bir nesne söz konusu olduğunda ise, o nesneyi fincan, vazo ya da kase olarak sınıflandırma ölçütleri birbirleriyle çelişkiye düşmektedir (Löbner, 2002). Bu

çelişki, FİNCAN ya da KUŞ gibi anlambilimsel bir ulamın sınırlarının bulanık olmasından kaynaklanmaktadır.

Şekil (2). Fincanlar, kâseler, vazolar

Öntip Kuramına göre, öntiplerin iki önemli özelliği vardır. İlk olarak, ulamlarının en iyi örnekleridir. Bu nokta ulamların dereceli yapısına, yani daha iyi ve daha zayıf örneklerin varlığına bağlıdır. İkinci olarak, öntip kuramı, öntiplerin ulamlama için gönderim noktası olduğunu iddia eder. Ulamdaki üyelik için, gönderim noktası öntip gibi önemli bir ölçüttür. Bu iki özellik birbirleriyle etkileşim içindedir. Bir başka deyişle, öntipler gönderim noktası oldukları için en iyi örneklerdir ve en iyi örnek oldukları için de gönderim noktasıdır (Löbner, 2002:179). Öntip terimi iki şekilde ele alınabilir. İlk olarak, bu terim ulamın temel üyeleri için kullanılabilir. Böylece FİNCAN ulamının öntipi olarak belli bir nesneye gönderimde bulunulabilir. Öntip, ayrıca, bir ulamın kavramsal temelinin şematik bir gösterimi olarak da anlaşılabilir. Bu yaklaşımda, belli bir varlığın öntip olduğu değil de, öntipi örneklendirdiği düşünülebilir (Taylor, 1995).

Dilde öntip etkisi ve ulamlama, bilişsel dilbilim alanında da yer bulmuştur (Taylor, 1995). Geeraerts (1989:590) bu kuramın dilbilimcilerin dikkatini çekmesinin nedenini bu kuramın, sözlüksel ulamların bulanık sınırları, bir ulamın üyeleri için tipik olma derecelerinin varlığı, sözcük anlamlarının esnek ve dinamik doğası, bu esnekliğin temeli olarak eğretileme ve düzdeğişmecenin önemi gibi anlambilimsel olguları açıklamak için model geliştirmekte kullanılabilir olması ile açıklar. Diğer bir deyişle, sözlüksel birimlerin çokanlamlı özellikleri böylesi yaklaşımların uygulanması yoluyla ele alınabilir.

Çokanlamlı bir birimin anlamları arasındaki bağlantının gösterilebilmesi için kullanılan yaklaşımlardan biri de öntip anlamı tanımlamak ve farklı anlamlar arasındaki ilişkileri belirlemek için bir anlam zinciri oluşturmaktır. Geeraerts (1989:593) öntip kavramıyla sıklıkla ilişkilendirilen dört özellik olduğunu söyler:

i. Öntip ulamlar tek bir ölçüte dayalı özellikler (gerekli ve yeterli) yoluyla açıklanamaz.
ii. Öntip ulamlar bir aile-benzerliği yapısı gösterir, ya da daha genel olarak, anlam yapıları bir araya gelen ve kesişim gösteren merkezi bir anlam kümesini oluşturur.
iii. Öntip ulamlar ulam üyeliğinde derece gösterir; her üye bir ulamı eşit derecede temsil etmez.
iv. Öntip ulamların sınırları bulanıktır.

Bu yaklaşımla, öntip ulamların oluşturulması deneysel (empirical) bir sorun olarak düşünülebilir. Yaklaşımın değeri için gerçek test, çokanlamlı dilbilgisel bir birimin farklı anlamları arasındaki ilişkilerin gösteriminde yatar. Brugman'ın (1983) *over* 'üzerine' ilgeci için yaptığı çalışması bu konunun araştırılması için uygun bir başlangıç noktası olmuştur. Aşağıdaki açıklama ağırlıklı olarak Lakoff'un (1987), Brugman'ın (1983) *over* üzerine yaptığı tartışmaya dayanmaktadır. *Over* ilgecinin (14) – (26) arasında görüldüğü gibi İngilizcede çeşitli kullanımları bulunmaktadır.

(14) The painting is *over* the mantle.

(15) The plane is flying *over* the hill.

(16) Sam is walking *over* the hill.

(17) Sam lives *over* the hill.

(18) The wall fell *over*.

(19) Sam turned the page *over*.

(20) Sam turned *over*.

(21) She spread the tablecloth *over* the table.

(22) The guards were posted all *over* the hill.

(23) The play is *over*.

(24) Do it *over*, but don't overdo it.

(25) Look *over* my corrections, and don't overlook any of them.

(26) You made *over* a hundred errors.

Bu örneklerdeki *over* ilgeci, belirteç, önek gibi çok çeşitli dilbilgisel ulamlardır. Lakoff (1987) *over* ilgecinin, yukarıda örneklenen bu farklı anlamlarıyla ilişkili olarak, altı temel şeması olduğunu söyler:

a. Yukarısı – Karşıdan karşıya (Above-Across)
b. Yukarısı (Above)
c. Örtme (Covering)
d. Dönüşlü (Reflexive)
e. Aşırılık (Excess)
f. Tekrar (Repetition)

Bu şemaların her biri alt-şemaları oluşturmak için ayrıntılandırılabilir ve bu alt-şemalar birkaç değişkenin çeşitliliğine gönderim yoluyla bağlantılıdır. Benzer şekilde, şemalar aile benzerliği ile de bağlantılıdır. Ayrıca, bu şemalar ve alt-şemaların bazıları belli eğretileme ve / veya düzdeğişmeceler ile bağlantı yoluyla genişletilebilirler.

Sözcüklerin bağlam bağımsız anlamını açıklamak için Fillmore, Lakoff, Geeraerts, Taylor, Pustejovsky gibi pek çok dilbilimci tarafından benimsenen, öntip kuramında bir sözcük için söz konusu anlamların dağılımını ortaya koymak temel amaçlardan biridir (Ravin ve Leacock, 2000:15). Bu amaç, doğal olarak, çokanlamlılık kavramının tanımlanmasını gerektirmiştir. Bu gereklilik doğrultusunda, sözlüksel bir birimin farklı anlamdaki kullanımlarını açıklamak için iki farklı alana gönderimde bulunmak gerekiyorsa, söz konusu sözlüksel birim çokanlamlı demektir (Taylor, 1995). Çokanlamlı ulamlar, aile benzerliği ulamı içerisinde toplanarak az ya da çok farklı ama birbirleriyle bağlantılı olan çok sayıda

anlam taşır. Öntip yaklaşımın ilkeleri doğrultusunda, çokanlamlılık gösteren bir sözcüğün anlamlarından her birinin hangi izler yoluyla aynı sözcüğe işaret ettiği ortaya konabilir (Fillmore ve Atkins, 2000:100). Aynı sözcüğe işaret eden izlerin farklı niteliği bizi çokanlamlılık ile eşadlılık ayrımına götürür.

3.6. Çokanlamlılık ile Eşadlılığın Ayrımı

Daha önce, çokanlamlılığın genel anlamda sözcüğün birden fazla anlamı olması, eşadlılığın da iki ya da daha fazla sözcüğün aynı biçimde olması şeklinde tanımlanabileceğinden söz edilmişti. Bu iki tanım, bizim ne zaman aynı sözcüğün farklı kullanımlarıyla ya da ne zaman iki farklı sözcükle karşı karşıya olduğumuzu sezgisel olarak ayırt edebileceğimizi varsaymaktadır (Panman, 1982:107; Taylor, 2003:638). Buna karşın, bir sözcüğün tanımlanması için hangi ölçütlerin kullanılabileceği kesin değildir. Farklı sözcükler aynı biçimde olabildiği için, biçimdeki farklılık, iki sözcüğün farklı olmasında gerekli bir koşul değildir. Ayrıca, tek bir sözcüğün pek çok farklı anlamı olabildiği için anlamda farklılaşma da işe yarar bir ölçüt gibi görünmemektedir. O halde, Panman'ın da (1982) belirttiği gibi, sorunun temelinde hem çokanlamlılığın hem de eşadlılığın anlam ve biçim yönünden farklılık içermesi yatmaktadır. Bu nedenle, çokanlamlılık ve eşadlılık ayrımı yapmak için çeşitli ölçütler öne sürülmüştür.

Bunlar içindeki en önemli ve en çok kabul gören iki ölçüt, Lyons'ın (1977)'nin öne sürdüğü etimolojik içerik ve bağlantılı olma(ma) ölçütleridir. İlk ölçüt, sözcüklerin etimolojik türetimiyle ilgilidir. Çokanlamlılık gösteren bir

sözcüğün anlamlarından her birinin kökenine gidilebilir ve bu çokanlamlılık / eşadlılık ayrımı için yeterli bir koşul olarak görülür. Çokanlamlı bir sözcüğün anlamları nedensiz tarihsel bir rastlantıdan çok benzer anlamların genişlemesi süreciyle ortaya çıkmıştır (Clark ve Clark, 1979; Sweetser, 1990). Tarihsel olarak farklı sözlüksel birimlerden türeyen sözcükler de eşadlıdır. Sözcüklerin dilin eski dönemlerindeki farklı birimlerden türemiş olması eşadlılık için yeterli bir koşuldur. Ancak, etimolojik içerik ölçütü her zaman güvenilir olmayabilir ve dolayısıyla araştırmacıyı kesin sonuca götüremeyebilir. Örneğin, bir sözcüğün anlamlarının farklı kökenlere sahip olduğu tarihsel dilbilimciler tarafından bilinse de bazen anadili konuşucuları bu anlamları bağlantılı olarak düşünebilir (Durkin ve Manning, 1989:579). Ayrıca, Uzun'un da (2003a) söylediği gibi, köken anadili konuşucularında sezgisel olarak bulunmaz ve bu açıdan eşadlılık onlar için yalnızca anlambilimsel bağlantısızlık demektir. Bunun yanı sıra, dilde tarihsel geçmişi kesin ve belirli olmayan pek çok sözcük bulunmaktadır. Ayrıca, sözcüklerin tarihini izlemek için ne kadar geçmişe gitmek gerektiği de belli değildir (Lyons, 1977) ve bir dilin tarihi her zaman şu anki durumunu yansıtmaz.

Çokanlamlılık ile eşadlılığın ayrımındaki ikinci ölçüt, anlamların birbirleriyle bağlantılı olup olmadığıdır. Anadili konuşucularının belli anlamların birbirleriyle ilişkili olup olmadığına dair sezgileri de çokanlamlılık ile eşadlılık arasındaki ayrımı yapmada önemlidir. Genel olarak, anlamlar arasında bağlantı olmaması eşadlılığı, bağlantı olması ise çokanlamlılığı göstermektedir (Lyons, 1977). Eşadlı bir sözcüğün seçimlik anlamları arasında açık bir bağlantı yokken, çokanlamlı bir sözcüğün anlamları açıkça bağlantılıdır. Ancak, anlamların birbirleriyle bağlantılı olması ya

hep ya hiç ilişkisinden çok anlamların derecesiyle ilgilidir. Pek çok durumda, anadili konuşucuları arasında, sözcüklerin anlamlarının ilişkili olup olmadığına dair tam bir uzlaşma yoktur. Bu yüzden, eşadlılık ile çokanlamlılık arasındaki ayrım, tam eşadlılıktan tam çokanlamlılığa doğru giden bir çizgide kendini gösterir (Lyons, 1977). Bu ayrım Şekil (3)'te olduğu gibi gösterilebilir.

Şekil (3). Eşadlılık ve Çokanlamlılık Ayrımı

Anlamların bu bağlantılılığını biçimselleştirmek için çeşitli yaklaşımlar öne sürülmüştür. Katz (1972) ve Katz ve Fodor'un (1963) *Bileşen (Anlam) Çözümlemesi* (Componential Analysis) yaklaşımı bir sözcüğün anlamlarının en küçük ayırıcı özelliklerine ayrıştırmayı öne sürer. Bu en küçük ayırıcı özellikler diğer bileşenler ile karşıtlık içinde olan anlam bileşenleri olabilir. Bu en küçük ayırıcı özellikler, *adam, kadın* gibi sözlükbirimlerin tanımı için, [± insan], [± yetişkin], [± erkek] türünün bileşen tanımları olarak adlandırılan bir formül oluşturur. Ancak bu türden bir yaklaşım çokanlamlılık ile eşadlılık arasındaki ayrım için yeterli görünmemektedir.

İlk olarak, bir sözcüğün farklı anlamları arasındaki bağlantılılık ± özellikleri ile gösterilemeyebilir. Bazı durumlarda ise bu özellikler farklı derecelerde olabilir. Fillmore (1982) bu sorun için *bachelor* 'bekâr' sözcüğünü örnek vermiştir. Genel olarak dünyada insanlar belli bir yaşta evlenirler ve aynı insanla evli kalırlar. Bu nedenle belli bir evlenme yaşını gelmiş ve evli olmayan erkek 'bekâr'dır. Ancak bu durumun dışındaki bireyler için *bachelor* 'bekâr' sözcüğü kullanılmamaktadır. Örneğin, yukarıdaki tanıma uysa bile, iki kez evlenip boşanmış birine bekâr demek

tuhaf olacaktır. *Bachelor* ‘bekâr’ sözcüğüne benzer örnekler *mother* ‘anne’ için Lakoff (1987) ve *lie* ‘yalan söylemek” için Coleman ve Kay (1981) ve Sweetser (1987) tarafından da tartışılmıştır. İkinci olarak, Lyons’ın da (1977:553) belirttiği gibi, anlamların bağlantılılığı ölçütünü karşılamak üzere iki anlamın paylaşması gereken bileşenlerin sayısını ya da türünü belirlemedikçe, sözcüklerin anlamlarını bir dizi anlambilimsel bileşene ayrıştırmak anlamsızdır.

3.7. Çokanlamlı ve Eşadlı Sözcüklerin Gösterimi

3.7.1. Çokanlamlı ve Eşadlı Sözcüklerin Gösterimine Dilbilimsel Yaklaşımlar

Eşadlılığın gösteriminde eşadlı sözcüğün farklı anlamları farklı sözcükler olarak düşünülür ve bu yüzden de farklı sözlüksel birimler ile gösterildiğine inanılır (Klein ve Murphy, 2001). Sözlükbilimde de genel eğilim eşadlı sözcüklerin ayrı sözlük girdileriyle gösterilen farklı sözcükler olduğu yönündedir (Zgusta, 1971). Bu, konuşucuların eşadlı bir sözcüğün hangi anlamının kastedildiğini ve nasıl tanımlandığını tam olarak anladıkları anlamına gelmez. Ama bu anlamların sözlüksel olarak ayrı olduğuna dair bir görüş birliği vardır. Böylesi bir görüş birliği çokanlamlılık için yoktur (Klein ve Murphy, 2001; 2002). Pek çok araştırmacı çokanlamlı sözcüklerin anlamlarının farklı sözcükler olarak depolanması fikrine çeşitli nedenlerden dolayı karşıdırlar (Cruse, 1986; Fellbaum, 2000). İlk olarak, anlamlar birbirleriyle açıkça bağlantılı hatta kimi zaman aşırı derecede benzerdir. İkinci olarak, tarihsel olarak diğer anlamlardan türeyen anlamlar yakından

bağlantılıdır. Bu bağlantı eşadlılarda yoktur. Üçüncü olarak, çokanlamlılık sözlükçede bir düzen içerisinde yer alır. Çokanlamlılık ve eşadlılık arasındaki sözü edilen bu farklılıklar nedeniyle bu iki kavram birbirlerinden farklı tutulmalıdır.

Eşadlı sözcükler aynı adı paylaşan farklı sözcükler olarak gösterilirken, anlamları bağlantılı olan çokanlamlı sözcüklerin nasıl gösterileceği net değildir. Nunberg (1979) tüm ayrı anlamların sözlükte gösterilmesi gerektiği fikrine karşı çıkmıştır. Onun yerine, sözcük anlamlarının diğerlerinden türetilmesi için edimsel ilkelerin kullanılabileceğini öne sürmüştür. Örneğin, *köpek* sözcüğü bir hayvan sınıfına gönderimde bulunuyorsa, konuşucu kolaylıkla bu sözcüğün bu hayvan sınıfındaki bir bireye de gönderimde bulunduğunu çıkarabilir. Bu bakış açısında gösterilen şey sözcüğün temel anlamıdır. Farklı anlamlar önceden depolanmaz ama anlamları bağlamsal özelliklerden çıkarılırlar. Nunberg'in bu görüşü, dilbilimsel bir sözlükçe kuramının farklı anlamları nasıl göstermesi gerektiği ile ilgilidir ve *anlamları işleme*yi (processing) açıklayan ruhbilimsel bir kuram olarak sunulmamıştır (Klein ve Murphy, 2001:261).

Ruhbilimsel bakış açısıyla da benzer bir açıklama öne sürülmüştür. Caramazza ve Grober (1976) *line* 'satır, çizgi' sözcüğünün 26 ayrı ancak bağlantılı anlamını tanımlamış ve bu anlamların temel bir anlam ile ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Ayrıca, *line* sözcüğünün anlamının ruhbilimsel gösteriminde temel anlamın depolandığını belirtmişler ve her bir anlamın zihinsel sözlükçede açıkça depolandığı görüşüne karşı çıkmışlardır (1976:188). Lehrer (1990) birçok çokanlamlı sözcüğün anlamlarının, anlam uzanımının genel ilkeleri yoluyla tahmin edilebileceği

konusunda Nunberg (1979) ile aynı fikirdedir. Ancak bu ilkelerin bazen başarısız olduğunu da eklemektedir. Lehrer'e göre (1990), dil kullanıcıları tamamen edimsel ilkelere güvenmekten çok, hangi sözcüklerin hangi yollarla genişletildiğini öğrenmelidirler.

Sözlükbiliminde, Zgusta (1971:66) bir sözcükten diğer anlamlar türetilebiliyorsa o sözcüğün tek bir temel anlamını bulmanın genellikle olanaksız olduğunu söyler. Bu tartışmalar ışığında sözlükçenin nasıl olması gerektiği üzerine öne sürülen görüşlerin ikiye ayrıldığı söylenebilir. Birinci görüş, sözcüklerin her bir anlamının sözlükçede gösterilmesi gerektiği üzerinedir. İkinci görüş ise, sözcüklerin anlamlarının daha temel bir anlamdan türetildiği yönündedir.

3.7.2. Çokanlamlı ve Eşadlı Sözcüklerin Gösterimine Ruhbilimsel ve Ruhdilbilimsel Yaklaşımlar

Anlamların sözlükçede gösterilmesi konusu ruhbilimsel bir bakış açısıyla da tartışılmıştır. Williams (1992) çokanlamlı sözcüklerin bağlamsal olarak ilgisiz anlamlarının *anlamsal karar testi*ndeki (lexical decision task) uzun gecikmelerde bile aktif olduğunu bulmuştur. Williams bu sonuçları, eşadlı sözcükler üzerine olan çalışmalar ile karşılaştırmış ve çokanlamlı sözcüklerin eşadlı sözcükler gibi bağımsız olarak gösterilemeyeceğini savunmuştur. Öyleyse, çokanlamlı bir sözcüğün anlamlarının ortak bir temel anlam ile bağlantılı olduğu fikri daha akla yatkın görünmektedir. Çokanlamlı bir sözcüğün temel anlamı, sözcük herhangi bir bağlam içerisinde sunulmadan, anadili konuşucularının çoğunluğunun ilk akıllarına gelen

anlamdır (Grober, 1976; Gilhooly ve Logie, 1980a, 1980b; Durkin ve Manning, 1989).

Çokanlamlılığın temel bir anlam ile bağlantılı olduğu bakış açısına Anderson ve Orthony (1975) de destek vermişlerdir. Anderson ve Orthony (1975) anlamanın anlambilimsel olarak bağlantılı bir ağda (semantic associative network) doğru sözlüksel girdiyi bulmaktan daha fazlası olduğunu tartışırlar ve çokanlamlı bir sözcüğün tümce içerisinde hem bağlam hem de dünya bilgisi ile türetilen çeşitli gösterimleri olduğunu söylerler. Böylece, *anlamsal bellek* (semantic memory) çokanlamlı sözcüklerin nasıl yorumlandığını açıklamada yeterince zengin değildir. Caramazza ve Grober (1976) gibi, Anderson ve Orthony de (1975) sözlüksel ağın temel anlamı içerdiğini ve sözcüğün tam anlamını anlamak için gerekli tüm bilginin bağlam ile sağlandığını söylemektedirler. Ancak dilbilimsel bakış açısıyla, tek bir temel anlam ya da olası her anlamın gösterilmesindense, mantıklı sayıdaki anlam sözlükçede gösterilmelidir (Cruse, 1986; Deane, 1988; Langacker, 1987; Rice, 1992; Tuggy, 1993).

Ruhdilbilimsel bir bakış açısıyla, anlam bulanıklığı gösteren sözcüklerin anlambilimsel özellikleri hakkında daha fazla araştırma yapabilmek için en yararlı kaynak, söz konusu sözcüklerle ilgili olarak anadili konuşucularının sezgilerini ölçmektir (Durkin ve Manning, 1989:580). Ancak çokanlamlı sözcükler konusunda çok fazla deneysel çalışma yoktur. Azuma (1996) bunun nedenlerinden bir tanesinin çokanlamlı sözcüklerin bağlantılı ve bağlantısız anlamlarını belirlemedeki zorluk olabileceğini belirtir. Bu bağlamda, anlambilimsel bağlantılılığın nasıl belirleneceği

önemli bir soru olarak karşımıza çıkar. Panman (1982) anlambilimsel bağlantılılığın yalnızca anadili konuşucularının yargıları ile belirlenebileceğini öne sürer. Ancak, çokanlamlı sözcüklerin özelliklerinin tanımlanması ve çokanlamlı sözcüklerin farklı anlamlarının bağlantılı olma(ma) durumunun dil konuşucuları tarafından nasıl algılandığının ölçülmesi üzerine çok az çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda da, sözlüksel bulanıklık gösteren sözcüklerden çokanlamlı sözcükler sayıca daha azdır (Caramazza ve Grober, 1976; Grober, 1976; Colombo ve Flores d'Arcais, 1984; Panman, 1982; Schoen, 1988). Türkçedeki sözlüksel bulanıklık gösteren sözcükler üzerine ise bu türden çalışmalar bulunmamaktadır.

Ruhbilimde sözlüksel erişimde belirsizliğin etkisi ile ilgili çalışmalar da yapılmıştır. Bu etki çok fazla sayıda anlamı olan sözcüklerin daha az sayıda anlamı olan sözcüklerden daha hızlı tanındığını öngörür. Bazı çalışmalarda bu etki bulunmuşken (Beretta, Fiorentino & Poeppel, 2005; Borowsky ve Masson, 1996; Hino ve Lupker, 1996; Jastrzembski, 1981; Jastrzembski ve Stanners, 1975; Millis ve Button, 1989; Rubenstein, Lewis ve Rubenstein, 1971), bazılarında bulunmamıştır (Azuma ve van Orden, 1997; Clark, 1973; Forster ve Bednall, 1976; Gernsbacher, 1984).

Lin ve Ahrens (2000) bu çelişkili sonuçların araştırmacıların bazı açılardan tutarsız olmalarından kaynaklandığını bulmuşlardır. İlk olarak, Lin ve Ahrens'e göre (2000) araştırmacılar sözcüklerin anlamlarını sayarken tutarsızlık göstermektedirler. Bazı araştırmacılar sözlüklerdeki anlam listelerine bağlı kalmaktadırlar. Ancak anlamların sözlükte gösterimi sözlükten sözlüğe değişebilmekte ve sözlükler dil

kullanıcılarına artık tanıdık gelmeyen anlamları da listelemektedirler. Bazı araştırmacılar ise anlamları deneklerden toplamaktadırlar. Dil kullanıcılarının anlabilimsel bilgilerini incelemek için deneklerden dilsel bilgileri toplamak doğru bir yaklaşımdır. Ancak araştırmacılar bu kez de toplanan anlamları hesaplarken birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Ayrıca, bazı araştırmacılar da anlam sınırlamasına gitmek için yine sözlüklere başvururken, diğerleri deneklerin sezgileri ile belirlenmiş anlam sayılarını belirlemektedirler. Tüm bu yaklaşımlar sözcük anlamı ve belirsizlik avantajı ile ilgili çalışmaları tutarsız hale getirmektedir. Böylece bir çalışmada seçilen pek çok anlamı olan bir sözcük, diğer bir çalışmada az anlamı olan bir sözcük haline gelebilmektedir (Lin ve Ahrens, 2000:148).

3.8. Türkçede Belirsizlik ve Çokanlamlılık Üzerine Çalışmalar

Aksan (1999; 2000a) belirsizlik ve çokanlamlılık ile ilgili temel betimlemeleri yapmış ve Türkçedeki görünümlerini ve tarihsel gelişimini örneklerle ortaya koymuştur. Aksan (1999; 2003a) çokanlamlılığın, diğer sözlüksel ilişkilerle birlikte, Türkçenin zenginliğini ve anlatım gücünü arttıran etkenlerden biri olduğunu vurgulamıştır. Aksan (1996; 2000b; 2003b) bir dilin en eski metinlerindeki sözcüklerde geniş bir çokanlamlılık görülüyorsa, bu özelliğin o dilin bu metinlerden çok daha öncesine uzandığının bir kanıtı olduğunu söylemiş ve Orhun ve Yenisey yazıtlarındaki çokanlamlı sözcüklere örnekler vererek, çokanlamlılık özelliğinin yazıtlar döneminden günümüze değişmeden geldiğini göstermiştir.

Karaağaç (1994, 2005) eş yazılılık, eş seslilik ve çokanlamlılık kavramlarına değinmiş ve bu kavramların ortaya çıkış süreçlerini Türkçeden kullanımlar ile örneklendirmiştir. Saparov (1997) Türkmence ile Türkiye Türkçesindeki eş sesli ve çokanlamlı sözcükleri karşılaştırmalı olarak incelemiş ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde kullanılan sözcüklerin Türkmencedeki benzerlerini bulmuştur. Muradov (2003) Saparov'un (1997) Türkmence için yaptığı incelemeyi Azerbaycan Türkçesi için yapmış ve Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesindeki eş sesli ve çokanlamlı sözcüklerin bir listesini sunmuştur.

Bakır (1996) TDKTS'nin 1988 baskısındaki A-I harfleri arasında saptanan çokanlamlı sözcükleri tanımlarıyla birlikte sunmuş ve sözcükleri anlam sayısı, ödünç alındığı dil, sözcük türleri açısından değerlendirmiş ve çokanlamlılığın anadili ve yabancı dil olarak Türkçe öğretimine yönelik sergilediği görünümleri tartışmıştır. Etuş (2002; 2003) yazınsal söylemde belirsizliğin yorumlama süreçlerini nasıl zenginleştirdiğini betimlemiş ve edimsel, bağlamsal, biçemsel belirsizleme gibi üst-düzey belirsizleme türlerinin anlatı düzleminde nasıl ve ne amaçla oluşturulduğunu incelemiştir. Zaman (1999) ise Türkçe ve İngilizcede belirsizlik türleri açısından karşılaştımalı bir inceleme sunmuştur.

Uzun (1997) Türkçe eylemlerde üye değiştirimi yoluyla çokanlamlılığın nasıl gerçekleştiğini alt süreçleri de belirleyerek tartışmıştır. Bu tezde, Uzun'un (1997) belirlediği bu süreçler izlenerek, üye yapısı değiştirimi ile eylemlerin nasıl çokanlamlılık gösterdiği ayrıntılı olarak tartışılmıştır (bkz. 4.4). Uzun (2003b) ayrıca üye değiştirimlerini Levin'in (1993) sınıflandırmasını izleyerek Türkçe için

incelemiş ancak çokanlamlılıkla sonuçlanan üye değiştirimlerinin bu yazının kapsamı dışında tutmuştur. Çokanlamlılıkla sonuçlanan üye değiştirimleri ile ilgili iki de lisans tezi bulunmaktadır. Önder (1996) 50 yalın kök eylemi sözlüksel yapıları ve yankategorilerini belirleyerek çokanlamlılık açısından incelemiştir. Bozkurt (2003) Türkçe eylemlerde çokanlamlılıkla sonuçlanan üye değiştirimlerini incelemiş ve TDKTS'nin 2. cildindeki (1998) eylemlerin çerçevelerini birden fazla çerçeve gösteren eylemleri de belirleyerek listelemiştir. Daha sonra bu liste ile eylemleri çerçevelerine göre sınıflandırmıştır.

Karaman (2003) çok anlamlı sözüklerin yapısal özelliklerini tanımlamak amacıyla İngilizce (*bridge*), Almanca (*aufgeben*) ve Türkçede (*çal-*) olmak üzere üç çalışma yapmıştır. Çalışmasında özellikle *anlam zıtlığı* (gegensinn; contronymy)[8] kavramını ele almış ve dizisel ve dizimsel anlam ilişkilerini özellikle anlamların karşıtlığı açısından incelemiştir. Çalışmasında anlam zıtlığının her üç dil için de uygulanabilir olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca anlam zıtlığı kavramının eşadlılıktan çok çokanlamlılık ile ilgili bir durum olduğunu bulmuştur.

[8] Anlam zıtlığı (contronymy) ile ilgili daha ayrıntılı tartışma için bkz. Karaman (2008).

4. TÜRKÇEDE ÇOKANLAMLI EYLEMLER: VERİ TABANINI OLUŞTURMA SÜRECİ

3.7.'de Türkçede sözlüksel belirsizlik gösteren sözcükler üzerine anadili konuşucularının sezgilerini belirlemek üzere deneysel ve ruhbilimsel çalışmalar olmadığından söz edilmişti. Çokanlamlı sözcüklerin farklı anlamları, zihinde, konuşucuların anlamların farklılığını ve nasıl olup da çokanlamlı bir sözcüğü pek çok farklı şekilde kullanılmasına rağmen anlayabildiklerini nadiren sorgulayacakları biçimde yerleşmiştir. Çokanlamlı sözcükler günlük konuşmada sorun yaratmamalarına rağmen, yukarıda sıralanan tanımlamalardaki sorunlar bu sözcüklerin sözlüklerde nasıl sunulacağı sorununu da beraberinde getirmektedir. Çokanlamlı eylemleri çalışmak üzere bir veri tabanı oluşturmak istendiğinde ilk başvurulacak kaynak sözlüklerdir. Ancak Türkçenin genel sözlüğü olma niteliğini taşıyan, TDKTS ve DDTS'de çokanlamlı eylemler için bir önceki bölümde tanımlanan sorunlar kendini göstermektedir.

Bu çalışmanın veri tabanını, Giriş Bölümünde de belirtildiği gibi TDKTS (10. Baskı) ve DDTS (2. Baskı) taranarak elde edilen 90 çokanlamlı kök eylem oluşturmaktadır. Bu eylemlerin listesi ve sözlük açıklamaları Ek (1)'de verilmiştir. Bu eylemler aynı zamanda TDK ve DD'nin internet sitelerindeki sözlüklerden de güncellenmiştir. Veri tabanını TDKTS ve DDTS'de yer alan çokanlamlı eylemler oluşturmaktadır, ancak çokanlamlı eylemlerin sözlük sunumlarında sorunlar göze çarpmaktadır. Bu nedenle çokanlamlı eylemler ile diğer kavramlar arasında bir ayrım yapma gerekliliği kendini hissettirmiştir. Bu ayrımı yaparken amaç TS'leri

eleştirmek değil, ancak veri tabanını çokanlamlı eylemleri tartışmak, anlamlarını belirlemek ve çokanlamlılığın getirdiği belirsizlik durumunu açıklamak anlamında uygunlaştırmaktır. Bu bölümde veri tabanını oluşturma süreci ayrıntısıyla tartışılacaktır. Çokanlamlı eylemler ile ilgili ayrımın TS'lerde yapılamaması nedeniyle, eylemlerin sözlük sunumlarında da sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde, ayrıca, bu sunum sorunlarına da değinilecektir.

Çalışmanın bu bölümünde 90 çokanlamlı kök eylem şu açılardan incelenmiştir:

- Çokanlamlı eylemlerin öntip anlamının belirlenmesi,
- Çokanlamlı, eşadlı ve bileşik eylem olma,
- Verilen anlam ile örneği arasında tutarlılık ve
- Anlamları sıralayan madde başlarının sayısı.

4.1. Çokanlamlı Eylemler ile Eşadlı Eylemlerin Ayrımı

4.1.1. Anket Çalışmaları (Yöntem)

Bu tez çalışması kapsamında çokanlamlı eylemler üzerine anadili konuşucularının yargılarını belirlemeye yönelik olarak Türkçede ilk defa gerçekleştirilen bir anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması aşağıda sıralanan amaçlara hizmet etmektedir:

i. anadili konuşucularının çokanlamlı eylemlerin anlambilimsel içeriği ile ilgili yargılarına ulaşmak ve özellikle her bir eylemin hangi anlamını temel ya da öntip anlam olarak gördüklerini belirlemek;
ii. anadili konuşucularının her bir eylemin anlamları arasındaki bağlantılı olma(ma) durumuna ilişkin derecelendirmelerini öğrenmek ve buna bağlı olarak eşadlı ve çokanlamlı eylemleri ayırmak.

Bu amaçlar doğrultusunda anadili konuşucularına iki aşamadan oluşan bir anket uygulanmıştır. Anketler Durkin ve Manning'in (1989) yaptığı çalışmanın ilk kısmı örnek alınarak hazırlanmıştır. İlk aşamada, anadili konuşucularından daha önce belirlenen çokanlamlı eylemlerin her biri için anlam üretmeleri istenmiştir. İkinci aşamada, ilk aşamada üretilen anlamlardan en yüksek orana sahip anlam ile daha düşük oranlı diğer anlamlar arasındaki bağlantılılık derecelerinin belirlenmesi istenmiştir.

4.1.1.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Mersin Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümüne devam eden 155'i kız 51'i erkek toplam 206 öğrenci oluşturmaktadır. Bu evrenin sınıflara göre dağılımı Tablo (1)'de verilmiştir.

Tablo (1). Araştırma Evreni

	Kız	Erkek	Toplam
Hazırlık	42	12	54
1. Sınıf	29	8	37
2. Sınıf	29	5	34
3. Sınıf	28	16	44
4. Sınıf	27	10	37
Toplam	155	51	206

Toplam 206 kişiden oluşan bu evrenden 'oranlı eleman örnekleme' yöntemine göre, tüm sınıflardaki öğrenci sayılarının toplam öğrenci sayısına oranı bozulmayacak ve eşit temsil edilecek şekilde toplam 135 kişilik bir örneklem belirlenmiştir. Örneklemin sınıflara göre dağılımı Tablo (2)'de gösterilmektedir.

Tablo (2). Araştıma Örneklemi

	Kız	Erkek	Toplam
Hazırlık	27	7	34
1. Sınıf	19	5	24
2. Sınıf	20	3	23
3. Sınıf	19	10	29
4. Sınıf	18	7	25
Toplam	103	32	135

4.1.1.2. Anlam Üretimi Anketi

4.1.1.2.1. Denekler

Anlam Üretimi Anketi'ne, Mersin Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde hazırlık, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflara devam eden toplam 206 kişinin içinden örneklem olarak seçilen, 103'ü kız 32'si erkek toplam 135 öğrenci katılmıştır. Tüm deneklerin anadili Türkçedir.

4.1.1.2.2. Araç

Anket için TDKTS (10. baskı) ile DDTS (2. baskı) taranarak elde edilen çokanlamlılık gösteren 90 kök eylem kullanılmıştır. Bu eylemler aynı zamanda TDK ve DD'nin internet sitelerindeki güncel TS'lerden de kontrol edilmiştir. Farklı anlam uzanımları da göstermeleri nedeniyle (bkz. Giriş), çokanlamlılık gösteren kök eylemlerden, *bil-*, *duy-*, *gör-*, *san-*, *sev-*, *tat-* gibi algısal, düşünsel ve bilişsel eylemler ile *katkısız eylemler*i (light verbs) içeren *et-* ve *ol-* gibi madde başları veri tabanı dışında bırakılmıştır. 90 çokanlamlı kök eylemin seçimi tezin önceki ilgili bölümünde de belirtildiği gibi, çokanlamlı eylemlerin sözlüklerde kaç tane anlam maddesi ile gösterildiğine bakılarak yapılmıştır. Buna göre sözlüklerde 5 ve 5'den daha fazla anlam maddesi ile gösterilen 90 eylem, yüksek çokanlamlılık gösteren eylemler olarak değerlendirilerek ankette kullanılırken, 5'ten daha az sayıda anlam maddesi olan eylemler düşük çokanlamlılık gösteren eylemler olarak değerlendirilmiş ve anketten çıkarılmıştır.

4.1.1.2.3. Anket Formu

Anket formunun ilk sayfasının en üst kısmında, anketten sonra inceleme aşamasında deneklere gerektiğinde geri dönebilmek amacıyla, deneklerin adı soyadı, cinsiyet ve sınıf bilgilerini doldurabilecekleri bir alan bulunmaktadır. Kişisel bilgilerin bulunduğu bu bölümün altına, deneklerin anketi nasıl yapacaklarına dair yazılı bir yönerge ile 4 tane örnek yazılmıştır. Yönergenin altına çokanlamlılık gösteren 90 eylem karışık sırada verilmiştir. Yalnız, sıralama yapılırken, 20 ve daha fazla sayıda anlam maddesi olan eylemlerin daha ön sıralarda olmasına özen gösterilmiştir. Bunun nedeni TS'lerde çokanlamlı eylemlerin anlam maddesi arttıkça temel anlam ve yan anlamların sıralamalarında daha fazla sorun bulunduğunun gözlemlenmesidir.

Çokanlamlı eylemler her sütunda iki eylem olacak şekilde, her bir eyleme bir numara verilerek tablo halinde sıralanmıştır. Her bir eylemin altına deneklerin yanıtlarını yazabilmeleri için belli bir boşluk bırakılmıştır. Anket formu 3 sayfadan oluşmuştur. İlk sayfada 20 eylem, ikinci sayfada 34, üçüncü sayfada ise 36 eylem bulunmaktadır. Anket formunun bir örneği Ek (2)'de verilmiştir.

4.1.1.2.4. Süreç

Anlam Üretimi Anketi deneklere 25-30 kişilik gruplar halinde, her sınıftaki öğrencilere ayrı ayrı olarak sınıf ortamında uygulanmıştır. Anket uygulanırken gelmeyen birkaç öğrenciye anket formu, anketi uygulayan kişinin ofisinde

yaptırılmıştır. Deneklere bu anketin Türkçedeki çokanlamlı eylemlerin anlamları ile ilgili olarak, anadili konuşucularının yargılarına ulaşmak amacıyla yapılan bilimsel bir araştırma için geliştirildiği belirtilmiş ve şu yazılı yönerge verilmiştir: "Sizden istenen, aşağıda verilen her bir eylemi okuduktan sonra, boş bırakılan yere, eylemin aklınıza ilk gelen anlamını yazmanızdır. Eylemi tümce içerisinde de kullanabilirsiniz". Bu yönergeden sonra 2 tanesi çokanlamlı adlardan, 2 tanesi ise ankette kullanılmayan çokanlamlı eylemlerden oluşan 4 tane örnek verilmiştir. Örneklerin 1 tanesi sözcüğün anlamını tanımlayacak şekilde, diğer 3 tanesi ise tümce içinde kullanılarak yazılmıştır. Örnekler ayrıca sözlü olarak da açıklanmış ve deneklerden gelen sorular da yanıtlanmıştır. Deneklere, verecekleri yanıtların bu çalışmanın güvenilirliği açısından önemli olduğu, anketin, yanıtların doğru ya da yanlış olmasıyla ilgili olmadığı vurgulanmış ve deneklerden soruları yanıtsız bırakmamaları istenmiştir. Anketin açıklanmasından sonra deneklere ikinci anketten söz edilmiş ve ikinci ankete gönüllü olarak katılmak isteyenlerin adlarını yazmaları için sınıfta boş bir kâğıt dolaştırılmıştır. Anketi doldururken deneklere herhangi bir zaman kısıtlaması verilmemiş, kendi hızlarında çalışmaları sağlanmıştır. Anket formları tek bir oturumda doldurulmuştur ve oturum ortalama 40 dakika sürmüştür.

4.1.1.2.5. Verilerin Çözümlenmesi

Anadili konuşucularının çokanlamlı eylemlerin anlambilimsel içeriği ile ilgili yargılarını ve hangi anlamı temel ya da öntip anlam olarak gördüklerini belirlemek amacıyla hazırlanan Anlam Üretimi Anketi'ndeki eylemlere deneklerin verdikleri yanıtlar, SPSS 16.0 istatistik programı kullanılarak bilgisayara aktarılmıştır. Aktarma

işlemi için her bir eylemin anlamları sayısal bir değer (1, 2, 3, 4, …) verilerek kodlanmıştır. Kodlama sırasında, TS'lerde bulunmayan ancak deneklerin ürettikleri anlamlar da "yeni girdi" olarak değerlendirilmiş ve birer sayısal değer verilmiştir. Deneklerin verdikleri yanıtlardan, geçişme ya da katkısız eylem ile oluşan karmaşık yüklem yapıları ile deyim, eğretileme ya da argo kullanımlar "diğer" başlığı altında incelenmiştir. Deneklerin ürettikleri anlamlar bu kodlar ile eşleşecek şekilde SPSS'e girilmiştir. Daha sonra, tüm yanıtların "betimlemeli istatistik" (descriptive statistics) yöntemiyle sıklık değerleri (frequency) bulunmuştur.

Çokanlamlı bir sözcüğün temel anlamının, anadili konuşucularının çoğunluğunun, bağlam bağımsız olarak, ilk akıllarına gelen anlam olması nedeniyle (Grober, 1976; Gilhooly ve Logie, 1980; Durkin ve Manning, 1989), deneklerin verdikleri yanıtlardan yola çıkılarak, her bir eylem için en sık üretilen anlam, o eylemin temel ya da öntip anlamı olarak belirlenmiştir.

4.1.1.3. Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi

4.1.1.3.1. Denekler

Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'ne ilk ankete katılan ve 63'ü kız 18'i erkek toplam 81 öğrenci gönüllü olarak katılmışlardır. Ancak iki denek anket formunun bazı sayfalarını yapmadan atladıkları için değerlendirmeden çıkarılmışlardır. Bu durumda, toplam 79 deneğin yanıtları değerlendirmeye alınmıştır. Deneklerin sınıflara göre dağılımı Tablo (3)'te gösterilmiştir.

Tablo (3). Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'ne katılan deneklerin sınıflara ve cinsiyete göre dağılımı

	Kız	Erkek	Toplam
Hazırlık	17	6	23
1. Sınıf	6	1	7
2. Sınıf	16	3	19
3. Sınıf	12	3	15
4. Sınıf	10	5	15
Toplam	61	18	79

4.1.1.3.2. Araç

Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'nde, deneklerin ilk ankette çokanlamlı eylemler için ürettikleri anlamlar kullanılmıştır. Her bir eylem için, en çok üretilen anlam, deneklerin anlamların bağlantılılık derecelerini belirlemek ve çokanlamlı eylemler ile sözlüklerde çokanlamlı eylemlerin alt anlamları şeklinde sunulan eşadlı eylemler arasındaki ayrımı yapabilmek amacıyla, daha az üretilen diğer anlamlar ile eşleştirilmiştir. Bu eşleştirmede, deneklerin ürettiği anlamlardan "diğer" değeri altında toplanan ve deyim, katkısız eylem ve geçişme ile oluşan karmaşık yüklemler, eğretileme, argo ya da kalıp anlatım olarak kullanılan anlamlar göz ardı edilmiştir.

Deneklerin ürettiği her bir anlam tümce içinde kullanılmıştır. Tümcelerin deneklerin ürettiği anlamları yansıtmasına ve eğer denekler tümce yazmayı tercih etmişlerse, ürettikleri tümcelere sözdizimi ve sözcük sayısı bakımından paralel tümceler olmasına özen gösterilmiştir. Tümce çiftlerindeki hedef eylemin altı her iki tümcede de çizilmiştir. Her tümce çiftinde, ilk tümce her zaman deneklerin en sık

ürettiği anlamı gösteren tümce, ikinci tümce ise diğer anlamlardan birini gösteren tümcedir. Toplam 351 tümce çifti oluşturulmuştur.

Her bir tümce çiftinin altına bağlantılılık derecelemesini, tutum tümcelerine verilen tepkilerin ölçülmesinde olduğu gibi eşit aralıklı sonuçlarla ölçmeyi sağlayacak (Yıldız, 1993; Nartgün, 2002) metrik ölçek oluşturulmuştur. Metrik ölçek oluşturulurken "tamamen bağlantısız"dan "çok bağlantılı"ya doğru giden, 10 cm.lik bir doğru parçası çizilmiştir. Bu doğru parçasının, yukarıda da sözünü ettiğimiz, eşadlılık ile çokanlamlılık arasındaki ayrımın ya hep ya hiç ilişkisi şeklinde olmadığı, tam eşadlılıktan tam çokanlamlılığa doğru giden bir çizgide kendini gösterdiği biçimindeki tanımda (Lyons, 1977) geçen "çizgi"yi temsil ettiği düşünülmüştür. Bu anlamda, doğru parçasının "tamamen bağlantısız" yazan sol ucu eşadlılığı, "çok bağlantılı" yazan sağ ucu ise çokanlamlılığı göstermektedir. Aşağıda bunun bir örneği verilmiştir (Şekil 4).

Adam kapıyı <u>açtı</u>.
Adam düğümü <u>açtı</u>.

Şekil (4). Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'nde kullanılan ölçek örneği

4.1.1.3.3. Anket Formu

Anket formunun ilk sayfasında, ilk ankette olduğu gibi deneklerin adı soyadı, cinsiyet ve sınıf bilgilerini doldurabilecekleri bir alan ile deneklerin anketi nasıl

yapacaklarına ilişkin yazılı bir yönerge bulunmaktadır. Yönergenin altına 3 tane örnek ile açıklamaları yazılmıştır. 2. sayfadan itibaren bulanık anlamlı eylemlerin anlamlarından oluşturulan 351 tümce çifti her sayfada 9 tane olacak şekilde eylemlerin alfabetik sırasına göre listelenmiştir. Yönerge sayfasıyla birlikte toplam 40 sayfalık bir kitapçık oluşturulmuştur. Anket formunun bir örneği Ek (3)'te verilmiştir. Kitapçıklar deneklerin kendi hızlarında çalıştıkları, ortalama 50-60 dakika süren tek bir oturumda tamamlanmıştır.

4.1.1.3.4. Süreç

Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi, deneklere ilk anketten yaklaşık 2 ay sonra 15-20 kişilik gruplar halinde uygulanmıştır. Deneklere bu anketin Türkçedeki çokanlamlı eylemlerin anlamları ve bu eylemlerin eşadlı eylemlerden ayrımı ile ilgili olarak, anadili konuşucularının değerlendirmelerine ulaşmak amacıyla yapılan bilimsel bir araştırma için geliştirildiği belirtilmiş ve şu yazılı yönerge verilmiştir: "Sizden istenen, aşağıda verilen tümce çiftlerini dikkatle okuyup tümcelerdeki altı çizili eylemlerin anlamları arasında nasıl bir bağlantı olduğunu, tümcelerin altındaki doğru parçası üzerinde aşağıdaki örneklerde olduğu gibi işaretlemenizdir." Bu yönergeden sonra 3 tane örnek açıklamasıyla birlikte verilmiştir. Örnekler ayrıca sözlü olarak da açıklanmış ve deneklerden gelen sorular çerçevesinde başka örneklemeler de yapılmıştır. Deneklere, yapacakları işaretlemelerin bu çalışmanın güvenilirliği açısından önemli olduğu ve işaretlemelerde doğru ya da yanlış aranmadığı vurgulanmıştır. Deneklerden doğru parçalarını işaretsiz bırakmamaları da istenmiştir.

4.1.1.3.5. Verilerin Çözümlenmesi

Anadili konuşucularının çokanlamlı eylemlerin anlamları arasında yaptıkları bağlantı derecelerini öğrenmek ve buna bağlı olarak çokanlamlılık ve eşadlılık ayrımı yapabilmek amacıyla hazırlanan Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'nde, deneklerin doğru parçaları üzerine kendi belirledikleri bir noktaya koydukları işaretler sayısal değerlere dönüştürülmüştür. Bunun için, her bir doğru parçasının "tamamen bağlantısız"ı gösteren sol ucundan işaretlenen noktaya kadar olan uzaklık bir cetvel ile ölçülerek cm. ve mm. cinsinden puanlanmıştır. Metrik ölçekteki uzunluklar da bağlantılık derecelerini belirleyebilmek amacıyla gruplandırılmıştır. Buna göre uzunluklar şu şekilde değerlendirilmiştir:

0-2 cm arası: tamamen bağlantısız

2-4 cm arası: bağlantısız

4-6 cm arası: az bağlantılı

6-8 cm arası: bağlantılı

8-10 cm arası: çok bağlantılı

Veriler eşit aralıklı bir ölçekten elde edildiği için sürekli verilerdir. Bu nedenle de, ölçekte yer alan noktaların cetvelle ölçülen puanlarının, ortalama (mean) ve standart sapmaları (standart deviation) SPSS 16.0 istatistik programı kullanılarak, "betimlemeli istatistik" (descriptive statistics) yöntemiyle hesaplanmıştır. Daha sonra da ortalamalar arasındaki fark, veriler sürekli olduğu için, ilişkili örnekler için t-testi ile test edilmiştir.

4.1.2. Tartışma ve Bulgular

Eylemlerin anlamlarının sıklık değerleri ve yüzdeleri ile eylemlerin anlamları arasındaki bağlantılı olma(ma) durumunun ortalama ve ortanca puanları Ek (4)'te verilmiştir. Ek (4)'te her bir tümcenin öntip anlamı içeren tümce ile oluşturulan çiftine birer sayı verilmişti (örn. P1, P2, P3…). Ek (4)'te sunulan değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere, eylemlerin belli bir anlamının sıklığı diğer anlamlara göre daha yüksek orandadır. Her bir eylemin anadili konuşucularının çoğunluğunun ilk akıllarına gelen anlamı yansıtan bu sıklık oranı yüksek anlamı o eylemin temel anlamıdır. Örneğin, *dön-* eyleminin "Babam eve döndü" tümcesiyle örneklenen anlamının sıklığı 90 (% 66,7) ile en yüksek orandayken, deneklerin yazdığı tümceler doğrultusunda, "Markete giderken sola döndü" (6, % 4,4), "Seslenince bana döndü" (6, % 4,4), "Topaç hızlı hızlı döndü" (2, % 1,5) ve "Uyuyamayınca bütün gece yatakta döndü" (2, % 1,5) tümceleriyle örneklenen diğer anlamlarının sıklığı daha düşük oranlardadır. Yani *dön-* eylemi için temel anlam, "Babam eve döndü" tümcesindeki TS'lerde "geri gelmek, geri gitmek" olarak tanımlanan anlamdır. Oysaki TS'lerde *dön-* eyleminin ilk anlam maddesinde yer alan "Kendi ekseni üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek" anlamı, temel anlam olarak sunulmuştur. Sözlüklerde ilk anlam maddesi olarak sunulan anlamın örneğine bakıldığında, aslında topacın dönmesinin de içerisinde bir "geri gelmek" eylemini barındırdığı görülebilir. Topaç kendi ekseni etrafındaki her bir dönmesinde başladığı noktaya geri gelmektedir. Dolayısıyla "kendi ekseni üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek" anlamı temel anlam değil, "geri gelmek, geri gitmek" temel anlamının bir alt anlamıdır.

Anlam üretimi anketinde deneklerin verdikleri yanıtlarda sözlüklerde bulunmayan anlamlarla da karşılaşılmıştır. Bu anlamların bir kısmı "Bahar gelince çiçekler açtı", "Müziğin sesini açtım" ya da "Akşam arkadaşını telefonla aradı" tümcelerinde olduğu gibi günlük hayatta sıklıkla kullanılan anlamlar iken bir kısmı da "Yeni aldığım oyunu bilgisayara kurdum" tümcesinde olduğu gibi son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle Türkçeye giren kullanımlardır. Ankette ortaya çıkan ama sözlüklerde bulunmayan bu anlamlar, anadili konuşucularının zihinsel sözlükçesini dolayısıyla da dilin sözvarlığını içeren sözlükleri yansıtması bakımından da önemlidir. Bu anlamlar Ek (4)'te yeni girdi (YG) olarak işaretlenmişlerdir. Teknolojinin gelişmesiyle dilimize giren bazı anlamlar da, sözlüklerde de var olan anlamların genişlemesi olarak düşünülmüş ve yeni girdi olarak değerlendirilmemiştir. Örneğin, *sil-* eylemi için, denekler tarafından "Telefondan mesajları sildim", "Telefon rehberinden numarasını sildim", "Bilgisayardan dosyayı sildim" gibi örnekler yazılmıştır. Ancak bu tümceler "Adam yazdıklarını sildi" tümcesiyle örneklenen *sil-* eyleminin temel anlamının içerisinde düşünülmüştür. Çünkü bu tümcelerdeki *sil-* eyleminin anlamlarında da temel anlamda olduğu gibi sürterek yok etmek anlamı mevcuttur. Tek fark bu tümcelerde silinen nesnelerin dijital ortamda olmasıdır.

Ek (4)'te görüldüğü gibi, bir eylemin temel anlamı ile diğer anlamları arasındaki bağlantılılık, denekler tarafından bazı anlamlar için çok bağlantılı, bazı anlamlar için ise bağlantısız olarak derecelenmiştir. Bu derecelemenin metrik ölçek ile bir doğru parçası üzerine işaret koyularak yapılması ve nicelleştirilmesinde bir cetvel kullanılması sonucunda eşit aralıklı ölçme sonuçları elde edilmiştir. 10 cm.lik

metrik ölçekte, çokanlamlılık ile eşadlılık arasındaki ayrımın genel tanımına paralel olarak, "bağlantısız" ve "tamamen bağlantısız" olan bağlantılılık dereceleri (< 4) eşadlı olarak, "orta düzeyde bağlantılı", "bağlantılı" ve "çok bağlantılı" olan dereceler (> 4) çokanlamlı eylemin alt anlamları olarak değerlendirilmiştir. Ek (4)'te eylemin temel anlam ile bağlantısız olarak değerlendirilen anlamı eşadlı (EA) olarak işaretlenmiştir. Buna göre, *çek-* eyleminin "Adam masayı çekti" tümcesiyle örneklenen temel anlamı ile "Bozulan arabayı çekici ile çektiler" tümcesindeki anlamı arasındaki bağlantılılık derecesi 7,71 ile "bağlantılı" olarak görülürken, "Sıcak suda yıkayınca kazak çekti" tümcesindeki anlamın temel anlam ile bağlantılılık derecesi, 0,84 ile "tamamen bağlantısız" olarak görülmüştür. Oysa bu bağlantısız anlam TS'lerde *çek-* eyleminin alt anlamı olarak sunulmuştur.

Anlamların bağlantılı olma(ma) derecelerinin ortalamalarının yanı sıra ortanca değerleri de, kimi anlamların denekler tarafından temel anlam ile bağlantılı kimi anlamların ise bağlantısız algılandığını göstermektedir. Ortalama ve ortanca puanları, ayrıca, anlamlar arasındaki bağlantıların anadili konuşucuları tarafından ya hep ya hiç olarak değil dereceli olarak algılandığını da ortaya koymaktadır. Yani bazı anlamlar temel anlam ile çok bağlantılı iken bazı anlamlar daha az bağlantılıdır.

Bu bağlantılılık değerlerinin ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlenmek amacıyla, ilişkili örneklem için t-testi uygulanmıştır. Bu araştırmada anlamlı sayılan p değeri, $p < 0,05$'tir. Her bir eylemin anlamlarının öntip anlam ile eşleştirildiği tümce çiflerinin bağlantılılık ortalamalarının t-test değerleri Ek (5)'te verilmiştir. T-test değerlerine göre bazı

anlamların bağlantılılığı aynı düzeydedir. Yani bağlantılılık ortalamaları arasında anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Bazı anlamların bağlantılılık ortalamaları arasındaki fark ise anlamlıdır. Yani anlamlar denekler tarafından aynı düzeyde bağlantılı görülmemiştir. Örneğin, *al-* eylemi için oluşturulan tümce çiftleri incelendiğinde (bkz. Ek (4)), P13 ve P14'ün ortalamalarının aynı (P13: 4,24 / P14: 4,24) ve standart sapmalarının yaklaşık değerler olduğu gözlenmektedir (P13: 2,74 / P14: 2,99). Yapılan t-test sonucunda (bkz. Ek (5)) iki ortalama arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır (t_{78}= 2,170, p > 0,05). P13 ile P15 ve P15 ile P18'in ortalamaları incelendiğinde (P13: 4,24 / P15: 3,66 / P18: 3,44), P13 ile P15'in ortalamaları arasında (t_{78}= 0,427, p > 0,05) ve P15 ile P18'in ortalamaları arasında da (t_{78}= 0,475, p > 0,05) anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Dolayısıyla bu anlamların öntip anlam ile aynı düzeyde bağlantılı olduğu söylenebilir. Ancak P13 ve P18'in ortalamaları arasında (t_{78}= 0,008, p < 0,05) anlamlı bir fark gözlenmiştir. Bu anlamlı fark bu anlamların öntip anlam ile aynı düzeyde bağlantılı olmadığı anlamına gelmektedir. Buna göre P13 öntip anlam ile P18'den daha bağlantılıdır.

Bırak- eylemi için oluşturulan tümce çiftleri incelendiğinde ise (bkz. Ek (4)), P53, P54 ve P55'in ortalamalarının (P53: 1,78 / P54: 1,67 / P55: 1,48) ve standart sapmalarının (P53: 1,91 / P54: 1,66 / P55: 1,34) yaklaşık değerler olduğu görülmektedir. Yapılan t-test ile (bkz. Ek (5)), P53 ile P55'in ortalamaları arasında (t_{78}= 0,017, p < 0,05) ve P54 ile P55'in ortalamaları arasında (t_{78}= 0,027, p < 0,05) anlamlı bir fark gözlenmiştir. Ancak P53 ile P55'in ortalamaları (t_{78}= 0,05, p = 0,05) eşit çıkmıştır. Buna göre P53 öntip anlama P54 ile aynı derecede, P55'ten daha

bağlantılı görünmektedir. Aynı şekilde P54 de öntip anlam ile P55'den daha bağlantılıdır.

4.1.3. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi ve Öneriler

Çokanlamlılık bir dilin anlambilimsel olarak çalışılması ve tanımlanmasında karşılaşılan sorunlu konulardan biridir. Bu sorunlardan bir tanesi çokanlamlı sözcüklerin bağlantılı anlamlarından hangisinin temel anlam olarak belirleneceğidir. Bu anlamda anadili konuşucularının ilk akıllarına gelen anlam, çokanlamlı sözcüğün temel anlamı olarak düşünülmektedir. Anadili konuşucularının ürettiği anlamlar zihinsel sözlükçeyi yansıtması bakımından önemlidir. Nitekim sözlüklerde bulunmayan ama günlük kullanımda sıkça yer bulan bazı anlamlar anadili konuşucuları tarafından üretilmektedir. Sözlükler, dile yeni giren bu anlamlar göz önünde bulundurularak güncellenmelidir. Ancak, anadili konuşucuları her zaman çokanlamlı bir sözcüğün tüm anlamlarını üretmemektedirler. Bir sözcüğün sözlükte varolan ancak üretilmeyen, başka bir deyişle anadili konuşucularının anket anında akıllarına gelmeyen, anlamları da bulunmaktadır. Bu bağlamda, çokanlamlı sözcüklerin anlamlarının sıklık değerlerine ulaşmak için anadili konuşucularının yargılarının yanı sıra, yazılı ve sözlü derlemlere de bakmak yararlı olabilir.

Çokanlamlı sözcüklerin sözlüklerde sunulan anlamlarının birbirleriyle ne kadar bağlantılı olduğu ve çokanlamlı sözcüklerin eşadlı sözcüklerden nasıl ayrılacağı konuları da diğer sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çokanlamlı eylemlerin etimolojik köken ve TS'lerde sunumu açısından var olan sorunları

nedeniyle, çokanlamlılık ile eşadlılık arasındaki kavramsal ayrımın ve buna bağlı olarak sözlüksel düzenlemenin yapılabilmesi için, anlamların bağlantılı olma(ma) durumunun anadili konuşucuları tarafından değerlendirilmesi geleneksel yöntemlerden daha geçerli ve tanımlayıcı bir araçtır.

Bağlantılılığın dereceli olma durumu, sözlüklerde bu anlamların sıralanması için bir ölçüt olarak düşünülebilir. Bu bağlamda, bir eylemin anlam maddeleri sıralamasında ilk sırada yazılan temel anlamdan sonra, bağlantılılık derecesi yüksek olan anlamlar daha üst sıralarda yer alırken, düşük olanlar daha alt sıralarda sunulabilir. Bağlantılılık derecesi çok düşük olan ve dolayısıyla eşadlı olarak değerlendirilen anlamlar ise sözlüklerde, alan yazınında da önerildiği üzere, ayrı eylem girdileri ile gösterilmelidir.

4.2. Çokanlamlı Eylemler ile Karmaşık Yüklemlerin Ayrımı

Veritabanında çokanlamlı eylemlerden ayrıştırılması gereken bir başka olgu da gerek sözlüksel gerekse katkısız eylemler ile kurulan karmaşık yüklemlerdir. Çünkü karmaşık yüklemler, veritabanını oluşturan TS'ler'de çokanlamlı eylemlerin alt anlamları şeklinde verilmekte ve bu tezin amaçları doğrultusunda Türkçe için bir çokanlamlılık tanımı ve betimlemesi yapılmasını olanaksız kılmaktadır.

Karmaşık yüklemler, en genel anlamda, tek bir eylem gibi davranan ve birden fazla sözcükten oluşan yapılar olarak tanımlanır. Birbiri ardına gelen, eylem, ad ya da eylemsi gibi ayrı kurucu öğelerin birimleri olan sözcükler, hem tümcede oluşan

dizideki çizgisel ilişkiden dolayı hem de diziyi oluşturan yapının dil kullanıcıları tarafından tek bir olay yapısını anlatan birim olarak yorumlanması nedeniyle tek bir yapı olarak değerlendirilirler (Aksan ve Aksan, 2005:398).

Farklı dillerdeki, *sıralı eylem yapıları* (serial verb constructions), *yükseltme eylemleri* (raising verbs) (örn. mutsuz görünmek), *yeniden yapılandırılmış yüklemler* (restructuring predicates) (örn. evlenmeyi istemek), *katkısız eylem yapıları* (light verb constructions) (örn. tebessüm etmek) gibi yapılar, yüklem yapısı birden fazla öğe ile belirlendiği için karmaşık yüklemler başlığı altında incelenmektedir (Bowern, 2006). Butt ve Geuder (2001:325) ve Alsina, Bresnan ve Sells (1997:1) karmaşık yüklemleri, yapının her bir bileşeninin, normalde bir başla ilişkili yüklem bilgisine katkıda bulunduğu yapılar olarak ele alır. Butt (1995:2) karmaşık yüklemlerin özelliklerini şöyle sıralar:

i. Karmaşık yüklemlerin başı çokludur (multi-headed); üye yapısı karmaşıktır.
ii. Her biri normalde başla ilişkili olan, bilgiye katkıda bulunan birden fazla dilbilgisel öğeden oluşur.
iii. Buna karşın dilbilgisel işlev yapıları basit yükleminki gibidir.
iv. Katkısız eylem yapıları sözlüksel veya sözdizimsel olarak oluşturulabilir.

Böylece tek bir eylemcil yüklem görevi gördüğü ya da iki ya da daha fazla bileşenden oluştuğu için bu yapılar karmaşık yüklemlerdir. Bu nitelikteki bir

yüklemin işlevleri bileşenler arasında yayılmıştır. Karmaşık yüklemlerin başının çok olması, çok sayıda yüklem türünün karmaşık yüklem başlığı altında incelenmesine yol açmaktadır. TS'lerde çokanlamlı eylemlerin alt anlam maddeleri olarak sunulmaları ve veri tabanından ayrıştırılmaları bağlamında, bu bölümde iki tür karmaşık yüklem yapısı ele alınacaktır: *Geçişme* (incorporation) sürecinden geçmiş bir ad ve bir sözlüksel eylemden oluşan bileşik eylemler ile bir ad ve katkısız eylemden oluşan katkısız eylem yapıları.

4.2.1. Çokanlamlı Eylemler ile Bileşik Eylemlerin Ayrımı

Geçişme, iki ayrı sözlüksel öğenin birleşerek tümcenin tek bir kurucusu konumuna gelmesidir (Uzun, 2006:73). Eylem ile yalın adın geçişmesi Türkçede çok basit bir yolla olur. Ad (27)'de olduğu gibi eylemden hemen önce gelir. Ad ve eylem (28)'deki *da* gibi belli parçacıkların sokulabilmesi dışında birbirlerinden ayrılamazlar (29). Anlambilimsel olarak, yalın ad, tümcede anlatılan olaydaki nesnenin türünü belirleyerek eylemin anlamını tamamlar (Nilsson, 1986:113).

(27) Ali halı aldı.

(28) Ali halı da aldı.

(29) a. Ali dün halı aldı.

b. *Ali halı dün aldı.

Geleneksel anlatımla belirtisiz nesne, modern anlatımla yalın ad ile eylemin geçişme yoluyla bileşik eylem oluşturması Türkçede oldukça yaygındır. Bu dilsel

olgu, sözdizimsel konumunu yitiren öğenin sözcük türü ad olduğu için *ad geçişmesi* (noun incorporation) diye de adlandırılır (Aissen, 1974; Aydemir, 2004; Erguvanlı, 1984; Knecht, 1986; Mithun, 1984; Nilsson, 1986; Öztürk, 2003, 2004, 2006; Sezer, 1991; Uzun, 2006). Tümcenin nesnesi konumundaki ad, geçişme ile nesne konumundan ayrılarak eylem ile birleşmekte, ancak sözcüğün biçimi değişmemektedir. Geçişen adın sözdizimsel konumuna göre ad geçişmesi, *nesne geçişmesi* (object incorporation) ya da *özne geçişmesi* (subject incorporation) diye de adlandırılır (Uzun, 2006: 74). (30) ve (31)'de Uzun'dan (2006) alınan örneklere göre özne geçişmesi gösterilmiştir.

(30) a. Arı Ali'yi soktu.

b. Ali'yi arı soktu.

(31) a. Piyango bu adama çıktı.

b. Bu adama piyango çıktı.

Ad geçişmesinde, adlar geçiştikleri eylem ile birlikte tek bir eylem gibi davranırlar ve bu yüzden geçişen ad üzerinde sözdizimsel durum ekleri bulunmaz, nesne konumunda bulunan adın anlamı gönderimsizleşir ve geçişen öğeler arasında biçimbilimsel bir bütünlük oluşur (Nilsson, 1986; Uzun, 2006). (32)'deki gibi bir örnekte nesne konumundaki ad anlambilimsel olarak göndergesizdir (non-referential). Ayrıca, (a) örneklerindeki adlar tekillik ya da çoğulluk belirtmezler (Öztürk, 2004, 2006).

(32) a. Ali *kitap* okudu. (göndergesiz)

b. Ali *kitab-ı* okudu. (göndergesel)

(33) a. Ali-yi *arı* soktu. (göndergesiz)

b. *Arı* Ali-yi soktu. (göndergesel)

(34) a. Ağaç-ta *kuş* ötüyor. (göndergesiz)

b. *Kuş* ağaç-ta ötüyor. (göndergesel)

Öztürk (2003, 2004, 2006) geçişmeye uğrayan ad öbeklerinin gönderimsiz olmaları, sözdizimsel üye olmamaları ve eylemle birlikte karmaşık bir yüklem oluşturmaları nedeniyle, ad geçişmesine, Massam'ı (2001) izleyerek, *sözde geçişme* (pseudo incorporation) demiştir.

Ad geçişmesinde, eyleme geçişen adlar genellikle tür adlarıdır (common nouns) ve tür adları tamamen göndergesiz olabilmeleri ve çeşitli derecelerde anlam değişmesi gösterebilmeleri nedeniyle bir eylem ile birlikte birleşik oluşturduklarında deyimleşmeye yatkındırlar (Nilsson, 1986; Öztürk, 2006). Ad+eylem geçişmesinden oluşan deyim yapılarının bir kısmı TS'ler'de bileşiği oluşturan adsıl üyenin girdisi altında verilirken, deyim yapısı olduğu tanımlanamamış olan yapıların bir kısmı bileşiği oluşturan eylemin girdisinin altında, çokanlamlı eylemin alt anlamlarından biri olarak verilmektedir. Bu deyim yapıları ileriki bölümlerde tartışılacaktır. Deyimleşmemiş ancak deyim yapısıyla aynı biçimde olan ad geçişmelerinin de deyimlerde olduğu gibi adsıl üyenin girdisi altında verilmesi gerekliliğinden hareketle, bu çalışmanın veri tabanından çokanlamlı eylemlerin altında sunulan ad geçişmelerini de temizleme gereği doğmuştur. Nesne geçişmesi yoluyla oluşan ve TS'lerde çokanlamlı eylemlerin alt maddelerinde sunulan bileşik eylemler Tablo

(4)'de listelenmiştir. Bu listede sözde geçişme yoluyla oluşan özne geçişmeleri yer almamıştır.

Tablo (4). TS'lerde Çokanlamlı Eylemlerin Alt Anlamı Olarak Sunulan Bileşik Eylemler

Eylem	**TDKTS'deki Anlam Maddesi**	**DDTS'deki Anlam Maddesi**	**Geçişme yoluyla oluşan bileşik**
Aç-	5. Oyarak ya da kazarak çukur, delik oluşturmak.	5. Oyarak ya da kazarak çukur, delik oluşturmak.	Delik aç- Çukur aç-
	12. Bir kuruluşu, bir iş yerini işler duruma getirmek: *Bu heykeli açmak için bir seneden beri münasip bir fırsat kollanıyordu."*- R. N. Güntekin.	11. Bir kuruluşu, bir işyerini işler duruma getirmek: *Okul açmak. Lokanta açmak. Kurs açmak. Sergi açmak. "Hayri Bey evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal dükkânı açmış." -O. Akbal.*	Okul aç- Kurs aç- Sergi aç- Dükkan aç- Lokanta aç-
	19. Bir konu ile ilgili konuşmak.	17. Bir konuyla ilgili konuşmak: *"Sevmem ahlak sözü etmeyi, sevmem ya, açtım bir kere, daha da diyeceklerim var." -N. Ataç.*	Söz aç-
Al-	8. Kendine ulaştırılmak, iletilmek: *Mektup almak. Haber almak.*	8. Kendine ulaştırılmak, iletilmek: *Mektup almak. Haber almak.*	Haber al- Mektup al-
	9 . *(nsz)* İçeri sızmak, içine çekmek: *"Gemi su alıyor. Fotoğraf makinesi ışık almış, film yanmış."*-	9 . İçeri sızmak, içine çekmek: *"Gemi su alıyor. Fotoğraf makinesi ışık almış, film yanmış."*	Su al- Işık al-
	-	7. Kabul etmek: *Evine kiracı almak. Rüşvet almak. Ziyaretçiyi yanına almak.*	Rüşvet al- Hediye al-
	13. Zararlı, tehlikeli bir şeye uğramak: *Soğuk almak. Ceza almak.*	13. Zararlı, tehlikeli bir şeye uğramak: *Soğuk almak. Ceza almak.*	Soğuk al- Ceza al-
	18. Temizlemek	18. Temizlemek: *Karyolanın altını süpürgeyle al. Örümcekleri al.*	Toz al-
Bırak-	24. Bulunduğu veya dokunduğu yerde bir şey oluşturmak, meydana getirmek.	25. (Bulunduğu ya da dokunduğu yerde) Oluşturmak, meydana getirmek: *İz bırakmak. Leke bırakmak*	İz bırak- Leke bırak-
	Bıyık veya sakal uzatmak	(Bıyık ya da sakal) Uzatmak	Sakal bırak- Bıyık bırak-

Çal-	4. Ses çıkarmak, ses vermek: "*Hafif hafif ıslıklar çalan sesi eski keskinliğini kaybetmiştir.*	-	Islık çal-
Çek-	14. Döşemek	14. Döşemek: *Kablo çekmek.*	Kablo çek-
	15. Herhangi bir engel kurmak: "*Derenin kış yaz kurumayan suları böğürtlen fidanlarını yükseltmiş, iki tarafa yemiş dolu bir koyu çit çekmiş.*" – R. H. Karay	15. Herhangi bir engel kurmak: *Duvar çekmek. Perde çekmek. "Derenin kış yaz kurumayan suları böğürtlen fidanlarını yükseltmiş, iki tarafa yemiş dolu bir koyu çit çekmişti."* -R. H. Karay.	Çit çek- Duvar çek- Set çek- Perde çek-
	16. Şans denemek amacıyla hazırlanmış kağıtlardan birini almak: "*Birisi niyet çeksin de biz de bir lokma bir şey yiyelim diye bekleşiyorlar.*" – S. F. Abasıyanık	16. (Adçekme, niyet, piyango için) Şans denemek amacıyla hazırlanmış kâğıtlardan birini almak: *Kura çekmek. Piyango çekmek. Niyet çekmek.*	Niyet çek- Çöp çek- Piyango çek- Kura çek-
	18. Çizgi durumunda uzatmak: "*Kirpiğine sürme çek / Kına yak parmağına*." – F. N. Çamlıbel	18. Çizgi durumunda uzatmak: *Çizgi çekmek. Gözüne sürme çekmek. Kaşına rastık çekmek.*	Sürme çek- Çizgi çek- Rastık çek-
	32. Yürütmek, sürmek: "*Aheste çek kürekleri mehtap uyanmasın.*" – Y. K. Beyatlı	-	Kürek çek-
Dik-	4. Beklemek için birini bir şeyin başına getirmek.	4. Beklemek için birini bir şeyin başına getirmek: *"Yalnız, kapıya sağlam bir adam dik."* – Y. Kemal.	Nöbetçi dik- Adam dik-
Dök-	3. Akıtmak, düşürmek: "*Annem bunu sezdiği gün, babamın arkasından döktüğü yaşları unutacak kadar bedbaht olur.*" – Y. Z. Ortaç	3. Akıtmak, düşürmek: *Gözyaşı dökmek. Kum dökmek.*	Gözyaşı dök- Kum dök-
Dur-	11. Belli bir durumda, bir görevde bulunmak: "*Her gelişimde ben de maçları seyreder, kaleci dururdum."*- H. Taner.	13. Belli bir durumda, bir görevde bulunmak: *"Her gelişimde ben de maçları seyreder, bazen kaleci dururdum." -H. Taner. "Yediğim bir tek simitle durduğumdan açlıktan bacaklarım titriyor." -A. Nesin.*	Kaleci dur- Aç dur-
Kırp-	2. Göz kapaklarını açıp kapamak, kıpmak: "*Az lakırtı söyler, sık ve siyah kaşlarının altında asla kırpmadığı iri, parlak, sabit ve siyah gözlerini hep önüne dikerdi.*"-Ö. Seyfettin.	2. (Gözkapaklarını) Açıp kapamak, kıpmak.	Göz kırp-
Tut-	3. Avlamak: "*Dalyan işletiyorum, tuttuğumuz balığı tekrar denize döküyoruz.*"	3. Avlamak: *Kuş tutmak. Balık tutmak.*	Balık tut- Kuş tut-

TS'ler'de ayrı birer sözlük girdisi olarak verilmesi gereken bileşik eylemler de eylemlerin birer alt anlam maddesi olarak sunulmuştur. Örneğin, *hediye al-* ve *rüşvet al-* bileşik eylemleri de yine, *al-* eylem girdisinde "kabul etmek" anlamıyla bir alt anlam maddesi olarak verilmiştir. Aynı şekilde, *ıslık çal-, şut çek-, kopya çek-, kahve çek-, kürek çek-,* gibi bileşik eylemler de TS'lerde ayrı birer girdi olarak verilmek yerine, ilgili eylemin alt anlamlarından biri olarak düşünülmüş ve sözlükte birer anlam maddesi olarak konumlandırılmıştır.

4.2.2. Çokanlamlı Eylemler ile Katkısız Eylemlerin Ayrımı

4.2.2.1. Katkısız Eylem Yapıları

Katkısız eylemler, tümce içerisinde kendi başına bulunmayan ve başka bir eylem ya da adsıl ile birlikte kullanılan eylemlerdir (Butt, 2004; Karimi-Doostan, 2005; Kearns, 2002). Katkısız eylem yapıları pek çok dilde oldukça sık görülen yapılardır. Aşağıda, sırasıyla İngilizce (35), Fransızca (36), Almanca (37), Japonca (38) ve Farsça (39) katkısız eylem yapıları örneklenmiştir.

(35) have a bath 'banyo yapmak'
give a smile 'gülümsemek'
(36) faire une présentation 'sunum yapmak'
prendre une décision 'karar vermek'
(37) ein Foto machen 'fotoğraf çekmek'
(38) benkyo suru 'ders çalışmak'

(39) gerye kardan ‘ağlamak’

fotokopi kardan ‘fotokopi çekmek’

Genellikle yabancı bir dilden alıntılanan sözcüklerle birlikte kullanılırlar. Katkısız eylem içeren tümcelerde eylemin tümceye sağladığı anlambilimsel katkıyı belirlemek zor, hatta olanaksız görünmektedir. Çünkü katkısız eylemin anlamı ayrılamaz bir biçimde tümlecine bağlıdır; eylemin kendisi anlama ya oldukça az bir katkı sağlar ya da hiç katkısı yoktur (Butt, 2004; Karimi-Dooston, 2005; Kearns, 2002; Miyamoto, 2000). Katkısız eylem böylesi kullanımlarda normal anlamını yitirdiği için eylemin anlambilimsel olarak soluklaştığı (semantically bleached) söylenebilir (Butt ve Geuder, 2001).

Geleneksel dilbilgisi kitapları (Banguoğlu, 1974; Ediskun, 1985; Ergin, 2003; Gencan, 2001; Lewis, 2000; Underhill, 1976) ve TS’ler’de katkısız eylemler için benzer tanımlar verilmektedir. Bu eylemlerin Türkçenin sözvarlığında farklı kullanımları olduğu belirtilmesine rağmen, özellikle sözlüklerde *et-*, *ol-* ve *yap-* gibi eylemler dışında kalan eylemler için tatmin edici açıklamalar bulmak zordur. Mevcut açıklamalarda da bu eylemler *yardımcı eylemler* (auxiliaries) olarak adlandırılmıştır. Ayrıca, TDKTS ve DDTS’de katkısız eylem yapılarının birer parçası olan eylemler, çokanlamlılık gösteren sözlüksel eylem eşlerinin birer alt anlam maddesi olarak konumlandırılmışlardır. Dahası, aynı katkısız eylem ile oluşturulan yapılar farklı anlam maddelerinde ya da farklı katkısız eylemlerle oluşturulan yapılar aynı anlam maddesinde yer almaktadır.

Modern dilbilgisi kitaplarında, katkısız eylem yapıları ya katkısız eylemleri içeren ve ad-eylem bileşiğiyle sonuçlanan özel bir tür geçişme (incorporation) olarak görülmüş (Kornfilt, 1997:477) ya da *bağımsız yardımcı eylemler*le (free auxiliaries) kurulan ad-eylem bileşikleri olarak adlandırılmıştır (Göksel ve Kerslake, 2005:160). Katkısız eylemler işlevsellik ile sözlüksellik arasında bir sözdizimsel dağılım gösterdikleri ve yardımcı eylemler gibi dilbilgiselleşme süremine girmedikler için farklı bir ulam içerisinde ele alınmalıdır. Butt (2004) bunu şöyle göstermektedir:

(40) Temel eylem > yardımcı eylem > kaynaşık > ek(ler)

Katkısız eylem

Gerek sözdizimsel olarak farklı bir ulamda bulunmaları gerekse de bu yapıları içeren tümcelerde, eylemin tümceye sağladığı anlambilimsel katkının az olması ya da hiç olmaması (Butt, 2004; Karimi-Doostan, 2005; Kearns, 2002; Miyamoto, 2000) nedeniyle Türkçede *at-*, *al-*, *çek-*, *et-*, *ol-*, *ver-* ve *yap-* gibi eylemler için *katkısız eylemler* ve bu eylemlerin bir ad ile birlikte oluşturduğu yapılar için de *katkısız eylem yapıları* terimleri tercih edilmiş ve Türkçede bu terimler ilk defa Uçar (2008)'de kullanılmıştır.

Bir eylem tüm kullanımlarında katkısız eylem olmak zorunda değildir. Butt ve Geuder'den (2001) alınan aşağıdaki örneklerde İngilizcede *give* 'vermek' eyleminin (41) ve Türkçede *ver-* eyleminin (42) tümceye farklı derecelerde katkı sağladığı görülmektedir.

(41) a. I gave the book to Emily

b. I gave some advice to Emily.

c. I gave a kiss to Emily.

(42) a. Ali Ahmet'e kitabı verdi.

b. Ali Ahmet'e öğüt verdi.

c. Ali Ahmet'e moral verdi.

(41a) ve (42a)'daki ilk örneklerde, eylem sözlüksel öntip anlamıyla kullanılmıştır. Yani fiziksel bir nesne (kitap) alıcının iyeliğine geçmiştir. (41b) ve (42b)'deki ikinci örneklerde daha soyut bir kullanım vardır. Fiziksel olmayan, soyut bir kavram iletilmiştir ancak iyelik söz konusu değildir. (41c) ve (42c)'deki üçüncü örneklerde, iletilen ve bu olayın sonunda iyeliğe geçen hiçbir şey yoktur. Böylece, bir eylemin hem sözlüksel hem de katkısız eylem olarak kullanımlarından söz etmek mümkündür. Anlambilimsel katkısızlık (lightness) benzer biçimde tüm katkısız eylemlerde görülür. Ayrıca, katkısız eylemlerin anlambilimsel olarak tümceye az da olsa sağladığı katkı derecelidir. Bazı kullanımlarda eylemin anlambilimsel olarak hiç katkısı yoktur. Örneğin, *tebessüm et-* ve *inkar et-* yapılarındaki *et-* eylemi, bu yapıların anlamına tek başına bir katkıda bulunmamaktadır ve kalıplaşmış bir anlatıma ya da deyim yapısına eş değer görünmektedir.

Hatta bazı katkısız eylem yapıları deyimlerle karıştırılmakta ve deyim sözlüklerinde yer almaktadır. Ancak Subaşı Uzun'un da (1988; 1991) söylediği gibi ikinci dereceden deyimlerde göstergelerden biri ya da bir kaçı yan anlamlı olma niteliği gösterir ve "deyim anlamının oluşmasında baskın olan öğe, henüz, deyimlik

anlam yapılanmasının içindeyken bir anlam aktarımı geçirmiş durumdadır". Deyim örnekleri arasında yer verilen *fiyat kırmak, fiyat vermek, haklı çıkmak* gibi örnekler ise yan anlamlı ve göndergesel anlamlı öğeler içererek kalıplaşmış anlatımlar olmalarına karşın, deyimlerden farklı yapısal özellikler göstermektedir. Bu tür yapılarda anlam aktarımı yoktur ve bu örnekler dolaylı anlatım özelliği gösterememektedir. Bu nedenle, bu yapılar *et-*, *yap-*, *ol-* gibi eylemlerle kurulan birleşik eylem yapıları gibi düşünülmelidir (Subaşı, 1988; Subaşı Uzun, 1991).

4.2.2.2. Katkısız Eylem Yapılarının Türleri

Katkısız eylem yapıları sınırlı sayıda katkısız eylem ile çok sayıda tümlecin, yüklemin anlamını belirlemek üzere bir araya geldikleri yapılardır. Bir katkısız eylem yapısında, tümlecin sözdizimsel ve anlambilimsel özelliklerinden dolayı farklı türde yapılardan söz edilebilir. Kearns (2002) katkısız eylem yapılarındaki katkısız eylemlerin iki ayrı tür kullanımı olduğunu söyler: *give a groan* 'inlemek' yapısında olduğu gibi *tam katkısız eylemler* (true light verbs) ve *give a speech* 'konuşma yapmak' yapısında olduğu gibi *bulanık eylem eylemleri* (vague action verbs).

Bulanık eylem eylemlerinin tersine, tam katkısız eylemlerin tümleci (43)'de olduğu gibi *belirli* (definite), (44)'te olduğu gibi edilgen bir yapının öznesi olamaz; (45)'te olduğu gibi soru sözcüğünün önüne gelemez ve (46)'da olduğu gibi eşanlamlısı ile yer değiştiremez.

(43) a. * Ali tebessümü etti.

* Ali inkarı etti.

b. Ali cevabı verdi.

Ali bilgiyi verdi.

(44) a. * Tebessüm Ali tarafından edildi.

* İnkar Ali tarafından edildi.

b. Cevap Ali tarafından verildi.

Bilgi Ali tarafından verildi.

(45) a. * Ali hangi tebessümü etti?

* Ali hangi inkarı etti?

b. Ali hangi cevabı verdi?

Ali hangi bilgiyi verdi?

(46) a. * Ali gülümseme etti.

* Ali yadsıma etti.

b. Ali yanıt verdi.

Ali cevap verdi.

Ayrıca tam katkısız eylemler ile kurulan yapılar (47a)'da olduğu gibi belirteç eklenmesine izin vermezler ve (48a)'da olduğu gibi *boşluk* (gapping) bileşiğin parçasına uygulanamaz.

(47) a. * Ali tifo dün oldu.

b. Ali dün tifo oldu.

(48) a. * Ali dün tifo _____, Mine de bugün tifo oldu. ∅ = oldu

b. Ali dün _____, Mine de bugün tifo oldu. ∅=tifo oldu

(Kuribayashi, 1997: 90-91)

Bu sözdizimsel kısıtlamalara karşın, yalın ad ile katkısız eylem arasına (49a)'da olduğu gibi *odak sözcükleri* (focus particle) eklenebilir ya da (49b)'de olduğu gibi başka bir ad ile *sıralaması* (coordination) yapılabilir.

(49) Ali suçunu inkar etti.

a. Ali suçunu inkar mı etti?

b. Ali suçunu hem kabul hem inkar etti. (Öztürk, 2004:179)

Sözdizimsel olarak daha esnek olan, örneğin *fotokopi çek-* gibi, bulanık eylem yapıları da daha önce sözünü ettiğimiz gibi katkısız eylem yapıları olarak sınıflandırılır. Tam katkısız eylem yapılarının tersine bu yapılar (50)'de olduğu gibi edilgenleştirilebilir ve (51)'de olduğu gibi boşluk bileşiğe uygulanabilir.

(50) Fotokopi Ali tarafından çekildi.

(51) a. Ali dün fotokopi çekti, Veli ise bugün _____.

b. Ali dün _____, Veli bugün fotokopi çekti.

c. * Ali dün fotokopi çekti, Veli ise bugün _____ çekti.

d. * Ali dün _____ çekti, Veli ise bugün fotokopi çekti.

(bkz. Özbek, baskıda)

Kearns'ün (2002) bulanık eylem eylemleri olarak adlandırdığı yapıları, Özbek (2008a, 2008b) destek eylemleri olarak görür ve öntip eyleme katkısız eylemlerden daha yakın olduğunu belirtir. Katkısız eylemler her zaman anlambilimsel olarak boştur ve bir adsıla gereksinimi vardır. Ancak tüm destek

eylemleri anlambilimsel olarak boş değildir ve bazıları sözlüksel anlamdan izler taşırken bazıları sözlüksel anlamdan tamamen uzaklaşmıştır. Dolayısıyla destek eylemleri iki farklı kategori içerisinde ele alınırlar: (i) öntip anlam ya da yan anlam taşıyan sözlüksel eylemler ve (ii) sözlüksel anlamdan uzaklaşmış ve anlambilimsel olarak daha zayıf olan katkısız eylemler (Özbek, 2008a, 2008b).

Yukarıda sözü edilen, tüm bu testler, katkısız eylemlerin çokanlamlı sözlüksel eşlerinin birer alt anlamı olmadığını ve sözlüklerde farklı bir düzenleme ile sunulması gerektiğini göstermektedir. Çünkü bir katkısız eylem ile kurulan yapıların tümü bu testlerin hepsine uymamakta ve bu da bu yapıların bir derecesi olduğunu göstermektedir. Bu derecelenme ise sözlükte katkısız eylem yapılarının sunumunda bir sıralama yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Uçar, 2008; baskıda). Tüm bu tartışmalardan sonra, katkısız eylemler çokanlamlı eylem eşlerinden, Tablo (5)'te görüldüğü gibi, ayrılmış ve çalışmanın veri tabanından temizlenmiştir.

Tablo (5). TS'lerde Çokanlamlı Eylemlerin Alt Anlamı Olarak Sunulan Katkısız Eylem Yapıları

Eylem	**TDKTS**	**DDTS**	**Katkısız eylem yapısı**
Al-	-	19. (Duş, banyo için) Yapmak; yıkanmak: *"Dinlenmek için banyo almak, biraz uzanıp yatmak gerekiyor." -F. Baykurt.*	Duş al- Banyo al-
At-	8. Sille, tokat vurmak.	8. (Sille, tokat, kılıç gibi sözcüklerle kullanıldığında) Vurmak: *Tokat atmak. "Ben de bir başkasının ensesine bir şaplak attım." -O. Akbal.*	Tokat at- Şaplak at- Sille at-
	9. Top, tüfek vb. silahları patlatmak.	9. (Top, tüfek gibi silahlar için) Patlatmak: *Havaya iki el silah attı.*	Top at- Tüfek at- Silah at-
	14. Sözle sataşmak:*Kadınlara laf attılar.*	-	Laf at-
	29 . Göndermek, yollamak: *"Mektup atmak."- .*	30. Göndermek, yollamak: *Mektup atmak.*	Mektup at-

	30 . Haykırmak, bağırmak: *Nara atmak.*	31. Haykırmak, bağırmak: *Nara atmak.*	Nara at- Çığlık at-
	34 . Söylemek: *"Gazel attı."*	29. Söylemek: *Şarkı attı. Gazel attı.*	Gazel at-
	35. Yalan veya abartmalı söz söylemek: *Gene atmaya başladı.*	22. Yalan ya da abartmalı söz söylemek: *Gene atmaya başladı.*	Yalan at- Palavra at-
Bas-	9. Bazı adlarla sertlik, aşırılık anlamlarında yardımcı fiil olarak kullanılır: *"Bir kahkaha basarak merdivenleri inmeye başladım."*- S. F. Abasıyanık.	9. Kimi adlarla birlikte sertlik, aşırılık anlamlarında yardımcı eylem olarak kullanılır: *Tokadı basmak. Küfürü basmak. Şamarı basmak. Çığlığı basmak. İstifayı basmak. "Tavasını yapar, bolca limonu basınca, biraz da tahin helvası aldın mı, mis!" -M. Ş. Esendal. "Bir kahkaha basarak merdivenleri inmeye başladım." -S. Faik.*	Kahkaha bas- Küfürü bas- Tokadı bas- İstifayı bas-
Çek-	9. Atmak, vurmak: *"Dayak çekmek. Şut çekmek."*- .	9. Atmak, vurmak: *Dayak çekmek. Şut çekmek.*	Dayak çek- Şut çek-
	12. Yüklenmek, üzerine almak, etkisi altında bulunmak: *"Onun bütün masraflarını ben çekiyorum."* *"Senin yüzünden bir hâl olursa azabını ömrün boyunca çekersin, ağabey..."*- H. Taner.	12. Yüklenmek, üzerine almak, etkisi altında bulunmak: *Bu işin bütün sıkıntısını halk çekiyor.*	Sıkıntı çek- Azap çek-
	22. Görüntüyü bir aletle özel bir nesne üzerine kaydetmek: *Fotoğraf çekmek. Film çekmek.*	22. Görüntüyü bir aygıtla özel bir nesne üzerinde saptamak:*Fotoğraf çekmek. Film çekmek.*	Fotoğraf çek- Film çek-
	24. Öğütmek: *"Kahve çekmek."*-	24. Öğütmek: *Kahve çekmek.*	Kahve çek-
	25. Protesto, poliçe, çek vb. düzenleyip yürürlüğe koymak.	25. (Protesto, poliçe, çek gibi şeyler için) Düzenleyip yürürlüğe koymak.	Protesto çek-
	26. Dikkat, ilgi vb.ni üzerine toplamak: *"Bu kadın iyi terzi elinden çıkmış koyu renk elbiseleri içinde biçimli vücuduyla az sonra dikkati çeker."*- R. H. Karay.	26. (Dikkat, ilgi vb. için) Üzerine toplamak: *"Güzel bedeni çekti bakışlarımı üzerine." -B. Yıldız.*	Dikkat çek- İlgi çek-
	30. Bir duyguyu içinde yaşatmak: *"Ona yanıyorum, onun hasretini çekiyorum."*- R. H. Karay.	30. Bir duyguyu içinde yaşatmak: *Sevda çekmek.*	Hasret çek- Sevda çek-
	39. Söylemek: *"Bir nutuk çekmeye başlarken birdenbire yutkunmuş susmuştu."*- Y. K. Beyatlı.	40. Söylemek: *Nutuk çekmek. Gazel çekmek. Of çekmek.*	Nutuk çek- Gazel çek- Of çek- Ah çek-

	41. Boya, badana vb. sürmek.	42. (Boya, badana vb.) Sürmek: *Kapıya bir kat boya çekti.*	Boya çek-
	42. Yollamak: *"Çektikleri telgrafı babasıyla annesi, bakalım, alabilecekler mi?"*- A. İlhan.	43. Yollamak: *Telgraf çekmek.*	Telgraf çek- Mesaj çek-
Çık-	11. Herhangi bir durumda olduğu anlaşılmak: *"Borçlu çıkmak. Kârlı çıkmak. Alacaklı çıkmak."* .	12. Herhangi bir durumda olduğu anlaşılmak: *Borçlu çıkmak. Kârlı çıkmak. Alacaklı çıkmak.*	Borçlu çık- Karlı çık- Alacaklı çık-
Düş-	28. Olmak, olumsuz bir duruma girmek: *Yorgun düşmek. Zayıf düşmek. Şehit düşmek. Esir düşmek.*	28. Olmak, olumsuz bir duruma girmek: *Yorgun düşmek. Zayıf düşmek. Şehit düşmek. Esir düşmek.*	Yorgun düş- Zayıf düş- Şehit düş- Esir düş-
Geç-	37. *(yardımcı fiil), argo* Bazı kelimelerle birleşik fiil yapar: I*ska geçmek. Diskur geçmek.*	37. *(yar) argo* Kimi sözcüklerle birleşik eylem yapar: *Iska geçmek. Diskur geçmek.*	Iska geç- Diskur geç-
Kaç-	-	16. *(yar)* Kimi nitelik bildiren sözcüklerle birlikte "olmak" anlamıyla yardımcı eylem gibi kullanılır: *Bu söz abes kaçtı.*	Abes kaç- Soğuk kaç- Kaba kaç-
Kal-	19. *(yardımcı fiil)* Olmak, herhangi bir durumda bulunmak: *"Fatma'nın yemek çantası olmasaydı, dün aç kalmıştık."*- F. R. Atay.	19. *(yar)* Olmak, herhangi bir durumda bulunmak: *Aç kaldım, susuz kaldım / ... / Tütünsüz uykusuz kaldım, / Terk etmedi sevdan beni." -A. Arif.*	Aç kal- Uykusuz kal-
Kes-	-	13. (Bilet, fatura vb. için) Vermek: *Bilet kesmek. Fatura kesmek.*	Bilet kes- Fatura kes-
Kır-	11. Daha iyi bir sonuç elde etmek: *"Tam en az elli bin satıp rekor kıracak."*- A. Gündüz.	-	Rekor kır-
Koş-	3. Şart ileri sürmek: *"Sarfiyat hususunda bir şart koşmuyorlar."*- R. H. Karay.	3. Koşul ileri sürmek: *Şart koşmak.*	Şart koş-
Tut-	36. (yardımcı fiil) Kayıt, zabıt, not kelimelerine "etmek" anlamıyla yardımcı fiil olarak katılır.	35. *(yar)* Kayıt, zabıt, not sözcüklerine "etmek" anlamıyla yardımcı eylem olarak katılır.	Kayıt tut- Zabıt tut- Not tut-

4.3. Türkçe Sözlüklerdeki Sunum Sorunları

Sözlükler, sözcükler hakkında bilgi veren ve bir dilin sözvarlığı üzerine temellendirilen yapıtlardır (Aksan, 2000a; Çotuksöken, 2002; L. Uzun, 1999; Uzun, 2003a). Amaçları, kapsamları ve nitelikleri yönünden çeşitli türlere ayrılırlar. TDKTS, bu anlamda, günümüz Türkçesinde kullanılan sözcük, deyim, kalıpsöz ve atasözlerini yansıtması beklenen bir tür olarak genel sözlük niteliği taşımaktadır (Aksan, Ergenç ve L. Uzun, 1997; Çotuksöken, 2002). Genel sözlükler, anadili konuşucularının sözcükler hakkında bildiklerini sunma amacını taşıdıkları için, modern dilbilim bulgularını da içermeleri beklenmektedir. Buna karşın, sözlükçülüğün dilbilime göre daha eski ve köklü bir geleneği olduğu için sözlükler ile dilbilim arasında bir etkileşimsizlik görünmektedir (Uzun, 2003a). Bu durum, TS'ler için de geçerlidir. Öyle ki, TS'lerde çokanlamlı eylemlerin sunumunda hem tutarsızlıklar hem de yanlışlıklar dikkati çekmektedir.

4.3.1. Anlam İle Örneği Arasındaki Tutarlılık

TS'lerde sözdizimsel çerçeve bilgileri, üye değişmecelerinin işlevi ve yapılanışı gibi dilbilgisellikler dikkate alınmadığı için tanımların örneklendirilmesinde yanlışlıklar bulunmaktadır (Uzun, 2003a). Ancak, çalışmanın bu bölümünde bu tür yanlışlıklara değinilmeden, yalnızca anlam ile örneği arasındaki tutarlılık ilişkisine bakılmıştır. TS'lerde birçok eylemin anlam maddesi için hiç örnek verilmemişken, bazı anlam maddelerinde verilen örnek, o anlamı örneklemeden

uzaktır. Eylemlerin bazı anlam maddelerinde ise örnekten anlam çıkarılması yoluna gidilmiştir.

TS'lerdeki eylemlerin anlamları ile örnekleri arasındaki tutarlılık ilişkisini yıkan örneklerden önce, dikkat çekici bir konu da eylemlerin pek çoğunda anlamların örneklerinin bulunmuyor olmasıdır. Örnekler olmaksızın bu anlamlar anlaşılır görünmemektedir. Örneğin, (52)'deki *at-* eyleminin "çatlamak, yırtılmak veya yapışık olduğu yerden ayrılmak", "yazılı veya banda akınmış bir metinden bazı bölümleri çıkarmak", ya da "değerini eksiltmek" olarak verilen anlamlarının ya da *çık-* eyleminin "bir konu yetkililerce karara bağlanmak", "piyasaya sürülmek", "arttırmak, fiyatı yükselmek" ve "sesini yükseltmek" biçiminde verilen anlamlarının örneği bulunmamakta ve anlamlar bu biçimiyle anlaşılır görünmemektedir. Benzer biçimde, *gir-* eylemi nasıl olup da 12. maddede verilen "kavgaya tutuşmak" ya da 17. maddede verilen "yemek yemek" anlamına gelmektedir? Burada, "kavgaya tutuşmak" ile *birbirine girmek*, "yemek yemek" ile de *boğazından bir lokma girmek* gibi açımlamalara gönderme yapıldığı düşünülebilir. Ancak, sözlükler tahminlere değil somut verilere dayanan bilgileri sunmalıdır. Kaldı ki, "birbirine girmek" ve "boğazından lokma girmek" anlatımları kalıplaşmış anlatımlardır ve *gir-* eylem girdisinin altında yer almamalıdırlar.

(52) **Atmak.** 24. Çatlamak, yırtılmak veya yapışık olduğu yerden ayrılmak.

27. Yazılı veya banda akınmış bir metinden bazı bölümleri çıkarmak.

28. Değerini eksiltmek.

Çekmek. 2. Taşıtı bir yere bırakmak, koymak.

4. İçine almak, emmek.

10. Bir kimseyi veya bir şeyi geri almak.

21. Bir yerden bir şeyi yukarı doğru almak.

25. Protesto, police, çek vb. Düzenleyip yürürlüğe koymak.

27. Hoşa gitmek, sarmak.

36. Dişi hayvanı çiftleşmek için erkeğin yanına götürmek.

Çıkmak. 19. Bir konu yetkililerce karara bağlanmak.

39. Piyasaya sürülmek.

45. Arttırmak, fiyatı yükselmek.

46. Sesini yükseltmek.

Dökmek. 5. Salmak, bırakmak.

Düşmek. 31. Bayağılaşmak.

32. Alışmak, müptela olmak.

Gelmek. 7. Ortaya çıkmak, doğmak.

Gezmek. 3. Gitmek, başvurmak.

Girmek. 9. Başlamak, saplanmak.

11. İyice anlamak, iyice bilmek.

12 Kavgaya tutuşmak.

13. Başlamak.

15. Bir şeyin yapımında, birleşiminde yer almak.

17. Yemek yemek.

Kopmak. 2. Yerinden ayrılmak.

3. Gövdeden ayrılmak.

Yapmak. 11. Zarara yol açmak.

Anlam-örnek ilişkisi açısından hemen hemen tüm eylem girdilerinde tutarsızlıklar görünmektedir. Örneğin (53)'teki *bat-* eylem girdisinde "Abdi Bey'in sabırsız, çabuk parlamaya yatkın mizacına karısının tevekküllü ve sakinliği fena hâlde batıyor" örneği "hoşa gitmeyen bir duruma uğramak" anlamının örneği olmaktan çok, bir başka anlam maddesinde verilen "Tedirgin etmemesi gereken şeyler tedirgin etmek" anlamı ile daha uyumlu görünmektedir.

(53) **Batmak.** 7. Hoşa gitmeyen bir duruma uğramak: *"Abdi Bey'in sabırsız, çabuk parlamaya yatkın mizacına karısının tevekküllü ve sakinliği fena hâlde batıyor."*- A. İlhan.

6. *(-e durum ekiyle kullanılan fiil)* Tedirgin etmemesi gereken şeyler tedirgin etmek. *Para batmak, rahat batmak.*

(54)'teki *çal-* eylemine bakıldığında, "vurarak veya sürterek ses çıkartmak" anlamı "Bir yandan mızıka istiklal havasını çalıyordu" tümcesiyle örneklendiği görülebilir. Oysaki bu anlamın örneği "kapıyı çalmak" gibi bir örnek olmalıdır. Ayrıca, "bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak" anlamının örneği olarak "piyano çalmak" verilmiştir. "Piyano çalmak" "bir müzik aletini seslendirmek" anlamının örneği olabilir. Yine, "ses çıkarmak, ses vermek" anlamı için, "ıslık çalmak" örneği verilmiştir. Bir bileşik eylem olarak "ıslık çalmak", sözlükte ayrı bir girdi olarak verilmelidir. "Ses çıkarmak, ses vermek" anlamı için verilmesi gereken örnek "saat çalmak, zil çalmak, çan çalmak" gibi örnekler olabilir.

(54) **Çalmak**. 2- Vurarak veya sürterek ses çıkartmak

"Bir yandan mızıka istiklal havasını çalıyordu" R. E. Ünaydın

3- Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak:

"Fevkalade de zekidir; iyi dans eder, piyano çalar, tenis oynar, ata biner, avcıdır, kayakçıdır" R.H. Karay.

4. Ses çıkarmak, ses vermek

"Hafif hafif ıslıklar çalan sesi eski keskinliğini kaybetmiştir." R.N. Güntekin

(55)'teki *gez-* eylemi için belirtilen anlamlardan bir tanesi "bir yerde dolaşmak, yürümek"tir. Ancak, verilen bu anlam için kullanılan örnek "… yalın ayak gezerdi" gibi bir kullanımdır. Bu örnekte, bir yerde dolaşmak anlamı bulunmamaktadır. Bu anlam için kullanılacak örnek "parkta veya bahçede gezmek" gibi bir örnek olabilir.

(55) **Gezmek**. 2. Bir yerde dolaşmak, yürümek:

"Kunduralarını çıkarır, satar, yalın ayak gezerdi." – S. F. Abasıyanık

(56)'daki *çek-* eylemi için verilen "yüklenmek, üzerine almak, etkisi altında bulunmak" anlamları "azap çekmek" ile örneklenmiştir. Bu yapıların katkısız eylem yapıları olmaları nedeniyle ayrı anlam maddelerinde sunulmaları gerekliliği bir yana, "azap çekmek" "hasret çekmek"e benzer bir durumdur ve "bir duyguyu içinde yaşatmak" anlamının bir örneği olabilir.

(56) **Çekmek**. 12. Yüklenmek, üzerine almak, etkisi altında bulunmak: "*Onun bütün masraflarını ben çekiyoum."*

"Senin yüzünden bir hal olursa azabını ömür boyunca çekersin ağabey…"- H. Taner.

30. Bir duyguyu içinde yaşatmak: "*Ona yanıyorum, onun hasretini çekiyorum*."- R. H. Karay

Burada yalnızca birkaç eylemdeki örneklerine değinebildiğimiz anlam-örnek tutarsızlığı, başta *bul-, çat-, çök-, git-, kes-, süz-* ve *taş-* olmak üzere hemen hemen tüm eylem girdilerinde görülmektedir. Tüm bu örnekler, TS'lerin eylemlerin anlamlarını eylemlerin anlambilimsel özelliklerine göre değil, ulaşılmış örneklere göre sıraladığını ve maddeleştirdiğini göstermesi açısından dikkate değer örneklerdir.

4.3.2. Anlamları Sıralayan Madde Başlarının Sayısı

TS'lerde bazı eylemlerde aynı anlama gelen maddeler iki ya da daha fazla sayıda anlam maddesi halinde sunulurken, bazı eylemlerde de iki ya da daha fazla anlam aynı anlam maddesi altında verilmiştir. Örneğin, (57)'deki *bas-* eyleminde iki ayrı anlam maddesi altında verilen "baskın yapmak" ve "uygunsuz vaziyette

yakalamak” anlamlarının, aslında aynı anlam özelliğini taşıdığı için, aynı anlam maddesi altında toplanabilir.

(57) **Basmak.** 8. Baskın yapmak: *“Ölen kızının intikamını almak için köyü basıp yakmış.”* - "- *E. İ. Benice.*

15. Uygunsuz vaziyette yakalamak.

(58)’deki *gez-* eyleminin üç madde altında verilen anlamlarının da birbirlerinden farklı olmadığı ve bu üç maddenin tek bir anlam maddesi altında toplanabileceği söylenebilir.

(58) **Gezmek.** 1. Hava alma, hoş vakit geçirme vb. amaçlarla bir yere gitmek, seyran etmek: "Tek başına buralarda gezdiği hâlde aradığını bulamıyordu."- O. C. Kaygılı.

2. Bir yerde dolaşmak, yürümek: *"Kunduralarını çıkarır, satar, yalın ayak gezerdi."*- S. F. Abasıyanık.

8. Bir yerde gezi yapmak.

(59)’daki *in-* eyleminde 4. ve 5. anlam maddelerinde verilen örnekler aslında aynı anlamı anlatmaktadır: “bir yere gitmek, varmak”. “Konaklamak” ise tamamen dünya bilgisi ile örnekten çıkarılmış bir anlamdır ve ayrı bir anlam maddesi olarak verilmesi gereksizdir. *İn-* eylemiyle ilgili söylenebilecek diğer bir nokta da aslında iki ayrı anlam olarak sunulması gereken “bir yeri kaplamak, basmak” ile “bir yerden akmak, kaymak” anlamlarının tek bir anlam maddesi altında toplanmasıdır. Geminin başdöndüren bir gürültüyle suya inmesi, bir yerden kaymayı örneklemektedir, ancak, “bir yeri kaplamak, basmak” gibi bir anlam taşımamaktadır. Bu anlamı olsa olsa “Sis indi” gibi bir örnek taşıyacaktır.

(59) **İnmek**. 4. Bir yerden başka bir yere gitmek, varmak: *"Hey gidi gençlik hey! Unutulmaz günlerdi onlar. Yenikapı'ya, meyhanelere indik mi şöyle bir..."*- A. İlhan.

5. Konaklamak. *"Samanbarı köyünün en büyük ve en gösterişli evine inmişlerdi"* H. E. Adıvar

12. Bir yeri kaplamak, basmak veya bir yerden akmak, kaymak. *"Gemi başdöndüren bir gürültüyle indi sulara…"* Ç. Altan

(60)'taki *oku-* eylemi de anlamları sıralayan madde sayısı bakımından ilginç bir örnek oluşturmaktadır. *Oku-* eyleminin iki anlamı TS'te şöyle verilmektedir: "yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek" ve "yazılmış bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek". Bu anlamların örneklerinde ise "rapor okumak" ile "gazete okumak"ı görmekteyiz. Kişinin gazete okuduğunda bir şeyler öğrenmesi, *oku-* eyleminin anlamsal özelliğinden değil, tamamen dünya bilgisinden gelmektedir. Bir insan rapor okuduğunda da bir şeyler öğrenebilir ve gazete okuduğunda da sessizce ya da sesli olarak çözümleyip anlayabilir. Dolayısıyla iki ayrı anlam maddesinde verilen bu anlatımlar aslında tek bir anlam maddesi altında toplanmalıdır.

(60) **Okumak.** 1. Yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek: *"Bana umutsuz bir sesle son raporları okudu."*- F. R. Atay.

2. Yazılmış bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek: *"Gazete bile okumak istemiyorum."*- B. Felek.

TS'lerde eylemlerin anlamlarının bazılarının aslında aynı anlam maddesi altında toplanabileceği, yani anlamların aslında farklılaşmadığı bulgusu, 6. Bölümde yapılan anadili konuşucularına uygulanan Sınıflandırma Anketi'nde de doğrulanmıştır. Bu anket anlamların sınıflandırılması için deneklerin ölçüt belirlemesi amacına dayanmaktadır ve denekler eylemlerin bazı anlamlarının aynı

olduğunu, gerek anketi doldurduklarında "aynı anlam" yazarak gerekse tamamen aynı ölçütleri kullanarak belirlemişlerdir. Bu "aynı anlamlar" tezin 6. Bölümünde her bir eylemin Uygunluk Kuramı çerçevesinde çözümlenmesi sırasında ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

4.4. Çokanlamlılık ve Üye Yapısı

Eylemlerde çokanlamlılık eylemin içinde bulunduğu sözdizimsel bağlam ile yakından ilgilidir ve bazı eylemlerde başka bir anlama geçiş yapısı formalleştirilebilir (Uzun, 1997). Bu formalleştirme Chomsky'nin (1965) öne sürdüğü *Ölçünlü Kuram*'ın (Standard Theory) temel bileşeni olan sözlükçe ile yakından ilgilidir. Sözlükçede bulunan *sözlüksel girdi*lerde (lexical entries) genellikle aşağıdaki bilgiler bulunmaktadır:

i. okunuşu (pronunciation),

ii. anlamı,

iii. sözlüksel ulamı (ad, eylem vb.),

iv. bir tümcede birlikte görünebileceği diğer dilbilgisel birimler.

Bu içerik, eylemler için üye yapısı (altulamlama çerçevesi) ve rol yapısını da kapsar.

Rol Kuramı (Theta Theory) bir tümcedeki tüm ad öbeklerine anlambilimsel ya da konusal rollerin verilmesidir. *Üye* (argument) Rol Kuramının temel birimidir ve "eylem ile üyeleri arasında bir 'varoluş' bağlantısı bulunmaktadır" (Uzun, 1997:9). Bu bağlantı, eylemin konusal rolleri gösteren kaç üye gerektirdiğini söyleyen üye yapısını oluşturur. Rol Kuramının temel ilkesi (61)'de tanımlanan *Rol*

*Ölçütü*dür (Theta Criterion). Bu ölçüte göre, bir tümcede bir ad öbeğinin birden çok rolü, aynı rolü üstlenen birden çok ad öbeği olmaz.

(61) **Rol Ölçütü**: Her rol yalnızca bir üyeye yüklenir. Her üye yalnızca bir rol yüklenir.

Üye yapısı sözdizim ve sözlüksel anlambilimin birbiriyle etkileşim içerisinde olduğu alanlardan biridir (Tenny, 1994). Dolayısıyla, bir eylemin sözlük yapısında üye yapısının yanı sıra *rol yapısı* (thematic structure) da bulunur. Rol yapısında her bir üyenin yüklemcil öğeye bağlı olarak konusal rolleri vardır. Evrensel olarak dokuz rol türü vardır:

Eyleyici (Agent): Yüklemcil öğenin bildirdiği devinimi, bir başka öğe üzerinde etkisi olacak biçimde yapan.

Konu (Theme): Yüklemin bildirdiği işten etkilenmeyen ama ona konu olan.

Etkilenen (Patient): Yüklemin bildirdiği devinimden etkilenen.

Deneyimleyen (Experiencer): Yüklemin bildirdiği oluş ve durumda bulunan ve bunlardan etkilenen.

Yararlanan (Beneficiary): Yüklemin bildirdiği iş, oluş ve durumun sonuçlarından edinme, destek görme gibi açılardan etkilenen.

Hedef (Goal): Yüklemin bildirdiği iş, oluş veya durumun yönünü gösteren.

Kaynak (Source): Yüklemin bildirdiği iş, oluş veya durumun başlama noktasını gösteren.

Konum (Location): Yüklemin bildirdiği iş, oluş veya durumun sözkonusu olduğu yeri gösteren.[9]

Araç (Instrument): Yüklemin bildirdiği iş, oluş veya durumun gerçekleşmesinde araç olarak kullanılan.

Uzun (1997), konusal roller ile üye konumları arasında mutlak bir bağlantı bulunmadığını, sözdizimsel yapıda, bir rol üstlenmesine rağmen üye konumunda olmayan öbeklerin bulunabileceğini belirtmektedir. Örneğin, Uzun'dan (1997: 13) alınan, (62a)'daki düzgün tümce temel alındığında, (62b)'deki *ormanda* öbeğinin seçimlik, (62c)'deki *eliyle* öbeğinin *eklenti* (adjunct) olduğu söylenebilir. Ancak *ormanda* öbeği (63)'deki tümcede olduğu gibi *otur-* eylemi ile birlikte kullanıldığında ise KONUM rolünü üstlenmektedir.

(62) a. Ali çiçek topluyor.

b. Ali *ormanda* çiçek topluyor.

c. Ali *eliyle* çiçek topluyor.

(63) Ali ormanda oturuyor.

Üye yapısı bir tümcedeki eylemin sözdizimsel olarak görünen üyelerinin bir listesi olarak düşünülür. Üye yapısında değiştirim gösteren eylemlerin birden fazla anlambilimsel değiştirimi olabilir ve bunların her biri eylem için yeni bir üye yapısı getirir. Eylemlerde çokanlamlılık, üye yapısı değiştiriminin temeli olarak ele alınır.

[9] Location rol türü Türkçeye Yer olarak da çevrilmiştir. Ancak bu tez boyunca Kavramsal Yapı Kuramı'nın ilkellerinde bir tanesi olan ve Türkçeye yine Yer olarak çevrilen Place ile karışmaması için, Location rol türü için Konum terimi kullanılacaktır.

Temel olarak İngilizcedeki eylem sistemi üzerine çalışan Pinker (1989), Rappaport Hovav ve Levin (1998) ve Levin (1993) gibi dilbilimciler bu görüşü devam ettirmektedirler. Değiştirim, bir eylemin temel formuna, eylemin yankategorisini değiştiren sözlüksel bir kuralın uygulanmasını içerir ve aynı anda anlambilimsel bir işlevi, anlamlı bir sonuç ortaya çıkararak, eylemin temel anlamına uygular. Eğer anlambilimsel sonuç bozuk ise, değiştirim engellenir. Bu yolla Dowty (1991) İngilizcede değiştirim uygulanan eylemler ile değiştirim uygulanamayan eylemleri birbirinden ayırır. Levin (1993), İngilizcedeki eylemlerin sergiledikleri üye yapısı değiştirimlerini ve bu değiştirimler temel alındığında ortaya çıkan eylem türlerini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir.

Türkçedeki üye değiştirimleri genellikle biçimsözdizimsel süreçlerle yapılmaktadır. Bu süreçler eylem köküne edilgenleştirme, ettirgenleştirme, dönüşlüleştirme ve işteşleştirme eklerinin eklenmesiyle ortaya çıkan süreçlerdir (Göksel, 1993). Türkçe için, Uzun (2003b), Levin (1993)'ü izleyerek, İngilizce ve Türkçedeki üye yapısı değiştirimlerinin farklılıklarını tartışmış ve Türkçedeki üye yapısı değiştirimlerinin bir listesini vermiştir. Uzun (1997) temel sözlüksel yapıda bir üyenin atılması ile daraltma ya da başka bir üye katarak genişletme yoluyla üye değiştirimlerinin eylemlerin çokanlamlılık göstermesine neden olduğunu belirtir. Bu üye değiştirimleri üye atma, eklenti atma, üye katma ve eklenti katmadır.[10] Bu süreçler eylemin sözlüksel yapısındaki üyelerine yöneliktir. Eylemin sözlüksel

[10] Uzun (1997) makalesinde eylemlerin çokanlamlılık göstermesiyle sonuçlanan üye değiştirimlerini üye atma, eklem dışlama, üye sokma ve eklem gerektirme olarak sıralar. Ancak Prof. Dr. Engin Uzun, Aralık 2007'deki bir kişisel görüşmede, bu değiştirimlerin üye atma, eklenti atma, üye katma ve eklenti katma olarak yeniden adlandırılmasını önermiştir.

yapısına ikinci türden etki ise, üyelere değil, olası eklentilerine yöneliktir. Bir eklenti, bir eylemin temel anlamındaki sözdizimsel çerçevede özgürce görünebilirken, aynı eylemin başka bir anlamında aynı türdeki eklenti kullanılmayabilir. Bunun yanı sıra, eylemin başka bir anlama geçiş süreci, sözdizimsel yapıda bir eklentinin bulunmasına da bağlı olabilir. Aşağıda, bu süreçler bu tezin veri tabanını oluşturan 90 çokanlamlı eylem çerçevesinde tartışılacaktır.

4.4.1. Üye Atma

Üye atma temel sözlüksel yapıdaki içsel üyelerden herhangi birine uygulanabilmektedir. Yan anlama geçiş sürecinde temel sözlüksel yapıdan Hedef, Konu, Kaynak ve Konum rolünü üstlenen üyelerden yalnızca biri atılabileceği gibi, iki üye birden de atılabilmektedir. Ayrıca, temel sözlüksel yapıdan bir üye atılırken, dışsal üyenin de rolü değişebilmektedir. Örneğin, (64) ve (65)'teki örneklerde Konu, (66), (67) ve (68)'deki örneklerde Hedef, (69) ve (70)'teki örneklerde Kaynak ve (71)'deki örnekte ise Konum üyesi atılmıştır. Örneklerde, (a) tümceleri temel sözlüksel yapıyı gösterirken, diğer tümceler üye atma yoluyla gerçekleşen eylemin alt anlamının yapısını göstermektedir.

(64a)'da temel sözlüksel yapıyı oluşturan üyeler Eyleyici ve Konu rollerini üstlenmektedir. (64b)'deki tümcede ise temel sözlüksel yapıdan Konu rolü atılmış ve *aç-* eylemi "bulutların dağılması ile gökyüzünün aydınlanması" anlamını anlatır duruma gelmiştir. Benzer şekilde, (65a)'da temel sözlüksel yapıyı Eyleyici, Konu ve Hedef rollerini üstlenen üyeler oluşturmaktadır. Bu temel sözlüksel yapıdan (65b) ve

(65c)'de olduğu gibi Konu rolü atılmıştır. Ayrıca, dışsal üye olan Eyleyici (65b)'de Konu rolü olarak değişmiştir.

(64b)'de üye yapısı verilen "Hava açtı" örneğinde olduğu gibi, tümcenin öznesi konumundaki *hava, yağmur, güneş* gibi bir doğa gücü eylemin hem Eyleyicisi hem de Konusu olarak görülmektedir. Üyenin Eyleyici ya da Konu rollerinden hangisinin baskın olduğu eylemin anlamına göre belirlenmektedir. Örneğin, "Kar yağdı" örneğinde *kar* için Eyleyici rolü baskın iken "Kar tuttu" örneğinde Konu rolü baskındır. Ayrıca Eyleyici rolünü yalnızca + İnsan özelliği taşıyan ad öbeklerinin değil, kendi kendine eylem gerçekleştirebilme yetisi olan tüm ad öbeklerinin taşıdığı düşünülmüştür (bkz. İbe Akcan, baskıda). Ayrıca, eylemlerin edimbilimsel uzanımlarına girilmemiştir. Örneğin (65c)'deki "Kalbim güm güm vuruyor" tümcesinde *kalp* kendi kendine çalışma yetisi gösterdiği için Eyleyici olarak alınmıştır. Kalp bir kalp pili takılı olarak ya da bir makineye bağlı olarak da çalışıyor olsa da Eyleyici rolünü taşımaktadır.

(64)	a. aç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	kapıyı		açtı.
	b. aç-	E	1			
			KONU / EYLEYİCİ			
			Hava	açtı.		
(65)	a. vur-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	elini	masaya	vurdu.
	b. vur-	E	1	2		
			KONU	HEDEF		
			Ağacın gölgesi	duvara	vuruyor.	
	c. vur-	E	1			
			EYLEYİCİ			
			Kalbim	güm güm vuruyor.		

(66a)'da temel sözlüksel yapıyı oluşturan üyeler Eyleyici, Konu ve Hedef rollerini üstlenmektedir. (66b)'deki tümcede ise temel sözlüksel yapıdan Hedef rolü atılmıştır. Bu tümcede *at-* eylemi "elden çıkarmak" anlamını anlatmaktadır. (66c) ve (66d)'deki tümcelerde Hedef rolü atılmış ve temel sözlüksel yapıdaki Eyleyici rolü (66c)'de Deneyimci (66d)'de Konu olarak değişmiştir. Benzer şekilde, (67a)'da temel sözlüksel yapıyı Eyleyici, Kaynak ve Hedef rollerini üstlenen üyeler oluşturmaktadır. Bu temel sözlüksel yapıdan (67b)'de olduğu gibi Hedef rolü atılmıştır. Ayrıca, dışsal üye olan Eyleyici (67b)'de Konu rolü olarak değişmiştir. (68a)'da ise temel sözlüksel yapıda Eyleyici ve Hedef rolleri bulunmaktadır. (68b)'deki tümcede Hedef rolü atılmış ve Eyleyici rolü de Etkilenen olarak değişmiştir. Böylece (68b)'de *göç-* eylemi "yıkılmak" anlamına gelmiştir.

(66)	a. at-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	taşı	suya	attı.
	b. at-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	lüzümsuz eşyaları		attı.
	c. at-	E	1			
			DENEYİMCİ			
			Ali	attı (ama tutturamadı).		
	d. at-	E	1			
			KONU			
			Elbisenin dikişleri	attı		
(67)	a. geç-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KAYNAK	HEDEF	
			Adam	mutfaktan	salona	geçti.
	b. geç-	E	1	2		
			KONU	KAYNAK		
			İplik	iğne deliğinden		zor geçti.
(68)	a. göç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Biz	başka bir şehre		göçtük.

b. göç-	E	1 ETKİLENEN Ev		göçtü.

(69a)'da temel sözlüksel yapıyı oluşturan üyeler Eyleyici ve Kaynak rollerini üstlenmektedir. (69b) ve (69c)'deki tümcelerde ise temel sözlüksel yapıdan Kaynak rolü atılmıştır. Eyleyici rolü (69b)'de Etkilenen (69c)'de Konu olarak değişmiştir. Bu tümcelerde *kaç-* eylemi (69b)'de "ipi kopmak", (69c)'de ise "yok olmak" anlamını anlatmaktadır. (70a)'daki *sök-* eyleminin temel sözlüksel yapısında ise Eyleyici, Etkilenen ve Kaynak rollerini taşıyan üyeler bulunmaktadır. (70b)'deki tümcede Kaynak rolü atılmış ve *sök-* eylemi "parçalarına ayırmak" anlamını taşır duruma gelmiştir. (70c)'de ise Kaynak rolü atılmış ve Etkilenen rolü Konu rolüne dönüşmüştür. Böylece (70c)'deki *sök-* eyleminin anlamı "engeli aşmak" olmuştur.

(69)	a. kaç-	E	1 EYLEYİCİ Makumlar	2 KAYNAK hapishaneden		kaçtı.
	b. kaç-	E	1 ETKİLENEN Çorabım		kaçtı.	
	c. kaç-	E	1 KONU Adamın neşesi		kaçtı.	
(70)	a. sök-	E	1 EYLEYİCİ Adam	2 ETKİLENEN ağacı	3 KAYNAK bahçeden	söktü.
	b. sök-	E	1 EYLEYİCİ Adam	2 ETKİLENEN makineyi	söktü.	
	c. sök-	E	1 EYLEYİCİ Gemi	2 KONU akıntıyı	söktü.	

(71a)'daki *kal*- eyleminin temel sözlüksel yapıyı örnekleyen tümcenin üyeleri Eyleyici ve Konum rollerini taşımaktadır. (71b)'de olduğu gibi temel sözlüksel yapıdan Yer rolünü üstlenen üye atıldığında, *kal*- eylemi "belirtilen miktarda bulunmak" anlamına gelmektedir. Ayrıca (71b)'de Eyleyici rolünü üstlenen dışsal üye de Konu rolünü taşır duruma gelmiştir.

(71)	a. kal-	E	1 EYLEYİCİ Adam	2 YER otelde	kaldı.
	b. kal-	E	1 KONU Bir ton kömür	 kaldı.	

4.4.2. Eklenti Atma

Eklenti atma, eylemin temel anlamıyla kullanıldığı tümcede yer alan bir tümlecin, eylemin yan anlamıyla kullanıldığı tümceden zorunlu olarak atılması sürecidir. Tümlecin eylemin yan anlamıyla kullanıldığı tümcede bulunması eylemin anlamının değişmesine neden olur, yani eylem yan anlama geçmemiştir. Örneğin, (72a)'da *ak*- eylemi temel anlamındadır ve Kaynak gösteren bir eklenti bu yapıda kullanılabilir. Ancak eylem (72b)'deki gibi "sızdırmak", (72c)'deki gibi "geçip gitmek" ve (72d)'deki gibi "yıpranmak, eskimek" anlamlarından birine geçtiğinde, sözdizimsel çerçevede benzer bir eklenti bulunamaz. Benzer şekilde (73a)'daki *bak*- eyleminin temel anlamında Kaynak gösteren bir eklenti bulunmaktadır. Tümce bu eklenti olmadadan kabul edilebilirdir. Ancak eylem (73b)'deki gibi *bak*- eylemi "ilgilenmek" anlamını taşıdığında Kaynak eklentisinin atılması gerekmektedir.

Kaynak eklentisinin olması durumunda tümce "ilgilenmek" anlamıyla kabul edilemez olmaktadır. Kabul edilebilir olduğu anlam temel anlam ile aynıdır.

(72) a. ak- E 1 2
KONU KAYNAK
Su musluktan akıyor.
Su akıyor.

b. ak- E 1
ETKİLENEN
Dam akıyor.
* Dam musluktan akıyor.

c. ak- E 1
KONU
Zaman akıyor.
* Zaman musluktan akıyor.

d. ak- E 1
ETKİLENEN
Kumaş akmış.
* Kumaş musluktan akmış.

(73) a. bak- E 1 2 3
EYLEYİCİ KAYNAK HEDEF
Çocuk pencereden sokağa bakıyor.
Çocuk sokağa bakıyor.

b. bak- E 1 2
EYLEYİCİ HEDEF
Bakıcı çocuğa bakıyor.
* Bakıcı odadan çocuğa bakıyor.

4.4.3. Üye Katma

Uzun (1997:16-17) üye katmada üç alt süreç tanımlamaktadır. Bunlardan ilki, (74) ve (75)'te örneklendiği gibi, temel sözlüksel yapının içsel üyesi ya da üyeleri atılarak yapıya başka bir üyenin katılmasıyla gerçekleşir. Örneğin (74a)'da temel sözlüksel yapıyı Eyleyici ve Hedef rollerini taşıyan üyeler oluşturmaktadır. (74b)'de Hedef rolünü üstlenen üye atılmış, yerine "tabetmek" anlamını vermek üzere Konu rolünü üstlenen üye katılmıştır. (75a)'da temel sözlüksel yapıda Eyleyici ve Hedef

rolünü taşıyan üyeler bulunmaktadır. (75b)'de Hedef rolünü taşıyan üye atılmış ve yerine Etkilenen rolünü taşıyan üye katılmıştır. Böylece (75b)'de *çarp*- eylemi "etkilemek" anlamına gelmiştir. (75c)'de ise Konu rolünü taşıyan üye katılmış ve *çarp*- eylemi "çalmak" anlamına gelmiştir.

(74)	a. bas-	E	1	2	
			EYLEYİCİ	HEDEF	
			Adam	yere	bastı.
	b. bas-	E	1	2	
			EYLEYİCİ	KONU	
			Adam	fotoğrafları	bastı.
(75)	a. çarp-	E	1	2	
			EYLEYİCİ	HEDEF	
			Adam	duvara	çarptı.
	b. çarp-	E	1	2	
			EYLEYİCİ	ETKİLENEN	
			Rüzgâr	beni	çarptı.
	c. çarp-	E	1	2	
			EYLEYİCİ	KONU	
			Hırsızlar	cüzdanımı	çarptı.

İkinci süreç, temel sözlüksel yapıdan hiçbir üyeyi atmadan başka bir üyenin katılmasıyla yapının genişletilmesidir. (76) ve (77)'deki tümceler bu sürecin örnekleridir. (76)'da görüldüğü gibi (a) tümcesindeki yapıya, Hedef içsel üyesine ek olarak, (b) tümcesindeki Konu rolünü taşıyan üye katılmış ve tümce "sıkıştırarak yerleştirmek" yan anlamına geçmiştir. (77)'de ise (a) tümcesindeki yapıya Konu üyesine ek olarak Hedef rolünü taşıyan üye katılmış ve *sar*- eylemi "paketlemek" anlamına gelmiştir.

(76)	a. bas-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Adam	yere	bastı.	
	b. bas-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	peyniri	tuluma	bastı.
(77)	a. sar-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	yumağı	sardı.	
	b. sar-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	kitabı	kağıda	sardı.

Üçüncü süreçte temel sözlüksel yapıdaki üyelerden bazıları atılmadan yapıya başka bir üye katılmaktadır. Örneğin (78a)'daki Konu ve Hedef içsel üyelerini içeren yapıdan, (78b)'de görüldüğü gibi, Hedef üyesi atılmış, yerine Konum üyesi katılmıştır. Konu üyesinin yapıdan atılmadığı bu örnekte, tümce "görevine son vermek" yan anlamına geçmiştir. Bu sürecin diğer örneği (79)'da gösterilmektedir. (79a)'daki Kaynak ve Hedef içsel üyelerini içeren yapıdan, (79)'da görüldüğü gibi, Kaynak üyesi atılmış yerine Konu üyesi katılmıştır. Bu örnekte Hedef üyesi yapıdan atılmamış ve tümce "göndermek" anlamına geçmiştir.

(78)	a. at-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	taşı	suya	attı.
	b. at-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	KAYNAK	
			Müdür	adamı	işten	attı.
(79)	a. geç-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KAYNAK	HEDEF	
			Adam	odadan	salona	geçti.
	b. geç-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Muhabir	haberi	gazetelere	geçti.

4.4.4. Eklenti Katma

Eklenti katma, temel sözdizimsel yapıda seçimlik olan bir eklemin, eylemin yan anlama geçtiği yapıda seçimlik özelliğini yitirmesi, hatta bir üye konumuna geçmesi sürecidir. Örneğin (80a)'da *kovayla* eklentisi seçimlik iken (80b)'de *dinamitle* eklemi *at-* eyleminin "patlatmak" yan anlamında kullanılması için zorunludur. Dolayısıyla *dinamitle* Araç rolünü üstlenerek bir üye konumuna geçmiştir. Eklenti katmanın diğer örnekleri (81) ve (82)'de verilmektedir.

(80)	a. at-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	ARAÇ	
			Adam	çöpü	kovayla	attı.
			Adam çöpü attı.			
	b. at-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	ARAÇ	
			Adamlar	köprüyü	dinamitle	attı.
			* Adamlar köprüyü attılar.			
(81)	a. çek-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	KAYNAK	
			Adam	masayı	yoldan	çekti.
			Adam masayı çekti.			
	b. çek-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	KAYNAK	
			Çiftçiler	ekini	tarladan	çektiler.
			* Çiftçiler ekini çektiler.			
(82)	a. sız-	E	1	2		
			KONU	KAYNAK		
			Su	pencereden	sızıyor.	
	b. sız-	E	1	2		
			KONU	KAYNAK		
			Haber	bürodan	sızdı.	
			* Haber sızdı.			

4.4.5. Üye Yapısını Koruyarak Çokanlamlı Olma

Çokanlamlı eylemlerin bazı alt anlamları, Üye atma, Eklenti atma, Üye katma ve Eklenti katma olarak sıralanan, yan anlama geçişteki sözdizimsel etkiler yoluyla bu anlamları kazanmaktadırlar. Ancak, sözdizimsel etki çokanlamlılığı tam olarak açıklayamamaktadır. Çokanlamlı eylemlerin bazı alt anlamları ya temel sözdizimsel yapı ile aynı yapıyı göstermektedir ya da sözdizimsel süreçlerden herhangi biriyle ortaya çıkan yapıda, birden fazla alt anlam bulunmaktadır. Örneğin, (83a), (83b) ve (83c)'de *al-* eylemiyle kurulan tümceler aynı sözdizimsel yapı ve rollere sahip olmalarına karşın "birlikte götürmek", "içeri götürmek" ve "içine çekmek" gibi üç ayrı anlama sahiptirler. Aynı sözdizimsel yapı ile kurulan ve aynı üyeleri bulunan tümcelerin diğer bir örneği de (84a), (84b), (84c) ve (84d)'de *as-* eylemi ile kurulan tümcelerdir.

(83)	a. al-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	şemsiyeyi	yanına	aldı.
	b. al-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Genç kız	sevdiği delikanlıyı	eve	almış.
	c. al-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	suyu	burnuna	aldı.
(84)	a. as-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	tabloyu	duvara	astı.
	b. as-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	tüfeği	omzuna	astı.
	c. as-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Askerler	mahkûmu	astılar.	

d. as-	E	1	2	
		EYLEYİCİ	KONU	
		Öğrenciler	okulu	astılar.

Eylemlerin çokanlamlılık göstermesiyle sonuçlanan üye değiştirimlerinin (üye atma, eklenti atma, üye katma ve eklenti katma) ve üye yapısını koruyarak da çokanlamlılık gösteren eylemlerin diğer örnekleri Ek (6)'da verilmiştir.

Çokanlamlı eylemleri tartışmak üzere bir veri tabanı oluşturulmak istendiğinde başvurulan ilk kaynak TS'lerdir. Gerek TDKTS gerekse DDTS'de çokanlamlı eylemlerin tanımlanması ve ayrımına yönelik pek çok sorun göze çarpmaktadır. Bu sorunların giderilmesi ve veri tabanını çokanlamlı eylemlerin çözümlenmesine yönelik olarak uygun hale getirilmesi için yapılan ayrımlar 4. Bölümde ayrıntısıyla tartışıldı. Elde edilen veri tabanında, Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'nin sonuçlarına göre eşadlı çıkan anlamlar, bu anketin Anlam Üretimi Anketi'nde deneklerin ürettiği anlamlara dayalı olarak yapılması ve bir eylemin tüm anlamlarını kapsamaması nedeniyle veri tabanı dışında tutulmamıştır. Ayrıca, çözümleme sırasında da eylemin anlamının alt anlam mı yoksa eşadlılık gösteren başka bir eylemin anlamı mı olduğunun belirlenmesi dolayısıyla bir tür sağlama yapılması da hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra çözümlemede, yukarıda da sözü edildiği üzere, eylemlerin üye yapısını koruyarak da çokanlamlılık göstermesi söz konusu olduğu için, üye yapısı değiştirimi eylemlerin çokanlamlılığını açıklamada bir ölçüt olarak alınmamıştır.

Sonuç olarak çokanlamlılık gösteren eylemlerin gerek geçişme gerekse katkısız eylemler ile kurulan bileşik eylemler, deyimler, eğretilemeler, terimleşmiş

ya da kalıp anlatımlar ve argo kullanımlardan temizlendikten sonra elde edilen çokanlamlı eylemlerin anlamları veri tabanını oluşturmuştur. Çokanlamlı bir eylemin farklı ancak bağlantılı anlamları olduğuna göre bu anlamlardan bir tanesi öntip diğerleri ise bu öntip anlamdan daha zayıf olan anlamlardır. Yani çokanlamlı bir eylem bir anlamlar dizisine sahiptir ve bu anlamları çözümlemek için bu çalışmada *Uygunluk Kuramı* (Optimality Theory) (Prince ve Smolensky, 1991, 1993) kullanılacaktır.

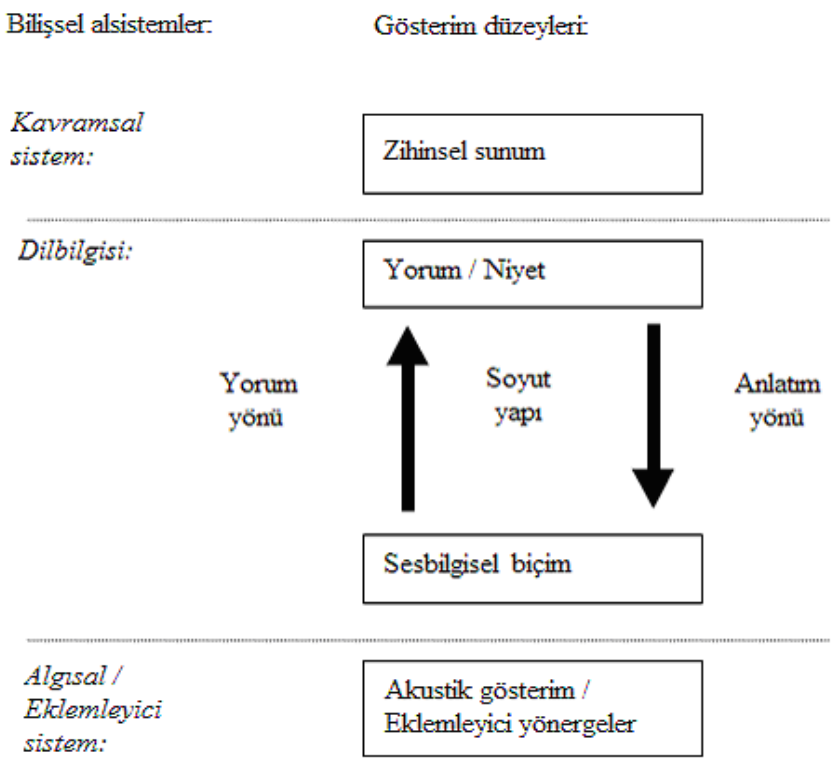
5. UYGUNLUK KURAMI

Uygunluk Kuramı ilk defa 1990'lı yıllarda bir dil konuşucusunun sahip olduğu dilbilgisel sistemleri tanımlamak için Prince ve Smolensky (1991, 1993) tarafından geliştirilen biçimsel bir dilbilim kuramıdır (Blutner, Hoop & Hendriks, 2004; McCarthy & Prince, 1994, 1995; Prince & Smolensky, 1993). Bu kuramın temelinde *sinirsel ağ modeli* (neural network modeling) yatmaktadır. Sinirsel ağ modelindeki temel kavramları birleştirerek, Uygunluk Kuramı, bilişsel süreçlerin tanımlanması ve açıklanması için gerekli olan beynin altsembolik düzeyi ile sembolik düzeyini birleştiren bir yol sağlamıştır (Blutner, Hoop & Hendriks, 2004: 13-14). Bu kuram özellikle sesbilimi alanında etkili olmuş ve daha sonraki yıllarda sözdizimi (Zeevat, 2000), anlambilim (Blutner, 2000; Hendriks & Hoop, 2001; Zeevat, 2000; Zwarts, 2004), edimbilimi (Blutner & Solstad, 2001; Moeschler, 2003), söylem çözümlemesi (Beaver, 2004) ve dil edinimi (Barlow & Gierut, 1999; Gnanadesikan, 1995; Goad, 1998; Smolensky, 1996a, 1996b) alanlarında da yer bulmuştur.

5.1. Uygunluk Kuramının Temelleri: Kavramlar ve Biçimsellik

Dilbilgisi, anlamları biçimlerle, biçimleri de anlamlarla ilişkilendiren bir sistemdir. Konuşucular bir anlamı anlatmak için en uygun biçimi ve dinleyiciler de bir biçim için en uygun anlamı bulmaya çalışırlar. Dilbilgisi bilişsel sistemin içinde *yerleşik* (embedded) olduğu için, yalnızca dilbilgisinin kendisine değil, bilişsel sistemin geriye kalanıyla nasıl etkileşim içinde olduğuna da bakmak gerekir. Sözü

edilen bu *iki yönlü Uygunluk Kuramı dilbilgisi*nin (bidirectional Optimality Theory grammar) yapısı Şekil (5)'te görüldüğü gibidir.

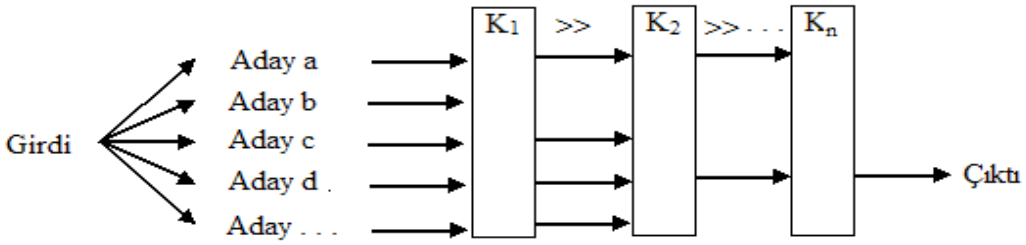

Şekil (5). İkiyönlü Uygunluk Kuramı Dilbilgisinin yapısı. Blutner, Hoop & Hendriks'den (2004:28) Türkçeleştirilerek.

Şekil 5'te de görüldüğü gibi, dil üretimi ve yorumlamasında en az üç bilişsel altsistem vardır. Temel düşünce dilin sesler yoluyla düşünceleri aktarma yolu olduğudur. Bu nedenle, dil, dilsel gösterimleriyle dilbilgisi sistemi, zihinsel gösterimleriyle düşünce sistemi ve akustik gösterimler, konuşma organlarının motor yönergeleriyle ses algısı ve üretimi sistemi ile ilişkilidir.

Dilbilimsel bir kuramın amacı bir dilin dilbilgisel sistemlerini açıklamaktır. Bu, bir sözcüğün temelini oluşturan sesbirimsel yapısı olan *zihinsel gösterimler*

(mental representations) ile gerçekte söylenen sesçil biçimler olan *yüzey gösterimler* (surface representations) arasındaki farkı da kapsamaktadır. Diğer dilbilimsel kuramların büyük çoğunluğunda, zihinsel ve yüzey gösterimler arasındaki fark, kurallar ve süreçlerin varlığıyla ilişkilidir. Uygunluk Kuramı dilbilgisindeki bu tür şekilleri açıklamak için kurallar ya da süreçleri değil, tüm diller ve dil konuşucuları arasında evrensel olduğu kabul edilen *kısıtlayıcıları* (constraints) kullanır. Bu yönüyle diğer dilbilimsel kuramlardan farklıdır. Uygunluk Kuramında, *girdi* (input) ve *çıktı* (output) gösterimleri arasında belirli bir ilişki vardır. Bu ilişki kural ya da süreç tabanlı kuramlardaki zihinsel ve yüzey gösterimler arasındaki eşleşmeye benzerdir (bkz. Şekil (6)). Bir girdi için, dilbilgisi sonsuz sayıda aday üretir ve değerlendirir (a, b, c, d …).

Şekil (6). Uygunluk Kuramı Dilbilgisinde girdi ve çıktıların eşleşmesi. Kager (1999:8)'den Türkçeleştirilerek.

Uygunluk Kuramı dilbilgisi, bir çıktı biçimi ile bir girdi biçimini eşleştiren bir girdi – çıktı mekanizmasıdır (Kager, 1999:18). Dilbilgisi bunu yapmak için iki bileşene gereksinim duyar: ÜRETİCİ (generator) ve DEĞERLENDİRİCİ (evaluator). Bu dilbilgisel organizasyon (85)'te olduğu gibi gösterilir.

(85) Bir girdi-çıktı mekanizması olarak dilbilgisi

***ÜRE* (girdi) =>** {aday$_1$, aday$_2$ … aday$_n$}

DEĞ {aday$_1$, aday$_2$ … aday$_n$} => **çıktı**

(Kager, 1999:19)

ÜRE (üretici) işlevi verilen bir girdiyi temel alarak olası aday çıktılar üretir. DEĞ (değerlendirici) işlevi ise evrensel kısıtlayıcı dizisinin dile özgü olan kısıtlayıcısını, ÜRE tarafından üretilen aday seti arasından verilen girdi için en uygun adayı seçmek için kullanır (Blutner, Hoop & Hendriks, 2004:4). ÜRE ve DEĞ'e ek olarak, dilbilgisi ÜRE'ye girdi olan tüm sözlüksel biçimleri depolayan bir SÖZLÜKÇE içerir. Sonuç olarak aşağıdaki dilbilgisi modeline ulaşılır.

(86) Uygunluk Kuramı dilbilgisinin bileşenleri

SÖZLÜKÇE: Biçimbirimlerin sözlüksel gösterimlerini (veya temel biçimlerini) içerir. Girdiyi Üretici için oluşturur.

ÜRETİCİ: Bazı girdiler için çıktı adayları üretir ve bunları Değerlendirici'ye sunar.

DEĞERLENDİRİCİ: Çıktı adaylarını uyum değerlerine göre değerlendiren ve en uygun adayı seçen bir dizi sıralı kısıtlayıcıdır (Kager, 1999).

Sözlük, dildeki biçimbirimlerin (kök, gövde ve ekler) sesbilimsel, biçimbilimsel, sözdizimsel ve anlambilimsel özelliklerini de içeren tüm karşıtsal özelliklerinden oluşur. Hiçbir kısıtlayıcı temel biçimlerin bu düzeyinde tutulmaz, çünkü Uygunluk Kuramı'nda kısıtlayıcılar girdi biçimlerine uygulanmaz. Bu *tabanın*

zenginliği (richness of the base) olarak adlandırılır (Blutner, Hoop & Hendriks, 2004:20; Kager, 1999:19).

Üreticinin temel özelliği, girdi için olası çıktı adayı üretmekte özgür olmasıdır. Bu özelliğe *çözümleme özgürlüğü* (freedom of analysis) adı verilir (Kager, 1999:20). Değerlendirici ise dilbilgisinin temel bileşenidir. Çünkü yüzey biçimlerinin tüm gözlemlenebilir düzenlemelerini yapar. Üretici tarafından herhangi bir aday çıktı sunulmasına rağmen, değerlendiricinin en önemli rolü kısıtlayıcıların sıralamasına bağlı olarak çıktıların uyumunu değerlendirmektir. Değerlendirici, değerlendirme araçlarıyla birlikte, evrensel kısıtlayıcıların dile-özgü bir *sıradüzen*i (hierarchy) biçiminde yapılanır. Değerlendirme araçları, her kısıtlayıcı için aday çıktılar üzerindeki yıkılma işaretlerini değerlendiren araçlar ile aday çıktıların sonsuz dizisini sıralama ve bunun içinden en uygun olanı seçme araçlarını içerir. Bu araçlar *kısıtlayıcı sıradüzeni* (constraint hierarchy), *yıkılmaların işaretlenmesi* (marking of violations) ve *uyum değerlendirmesi*dir (harmony evaluation) (Kager, 1999:21).

Kısıtlayıcı sıradüzeni, dile-özgü olarak sıralanmış tüm evrensel kısıtlayıcıları içerir. Tüm kısıtlayıcılar birbirlerine göre sıralanırlar; böylece değişken ve belirlenmemiş sıralamalar dışarıda tutulur. Bundan başka, sıradüzen içerisinde, üstünlük ilişkileri geçişlidir (transitivity of ranking). Bu özellik (87)'de olduğu gibi belirtilebilir.

(87) Sıralamanın geçişliliği: Eğer $K_1 >> K_2$ ve $K_2 >> K_3$ ise $K_1 >> K_3$

(Kager, 1999:21)

Yıkılmaların işaretlenmesi ise her bir çıktı adayının, bir kısıtlayıcı için pek çok yıkılma işaretiyle işaretlenmesidir. Bu işaret sayısı sıfırdan sonsuza kadar uzanır. Ancak, en uygun çıktıların belirlenmesi için, sonsuz sayıda işaret olması hiç uygun değildir. Kısıtlayıcıların en az sayıda yıkılmasının temeli, kısıtlayıcının her yıkılmasının bir amacının olmasıdır: yüksek-sıralamalı kısıtlayıcının yıkılmasından kaçınmak. Bu özellik *ekonomi* (economy) olarak adlandırılır (Prince & Smolensky, 1993:27).

Girdide hiçbir kısıtlayıcının bulunmaması, aynı çıktıyla sonuçlanacak çok sayıda girdinin oluşmasını kolaylaştır. Bir girdinin diğerinin üzerine oluştuğuna dair deneysel (empirical) kanıtın olmadığı durumlarda, çıktıya en yakın girdinin seçilmesine dair öneriler bulunmaktadır (Blutner, Hoop & Hendriks, 2004:20; Kager, 1999:33). Bu seçim, *Sözlükçe Uygunlaştırılması* (Lexicon Optimization) olarak adlandırılır (Prince & Smolensky, 1993). Sözlükçe Uygunlaştırılması aynı çıktıyı üreten bir dizi girdi arasından bir girdiyi seçme yoludur.

5.2. Kısıtlayıcıların Doğası

Daha önce söz edildiği gibi, Uygunluk Kuramında kısıtlayıcılar evrenseldir. Yani, tüm dillerde ve dilbilgilerinde bulunmaktadır. Dilbilgilerinin birbirlerinden ayrılması bu kısıtlayıcıların görece sıralamasından (relative ranking) kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, tüm dilbilgilerinde aynı kısıtlayıcılar vardır, ancak her bir kısıtlayıcı dilbilgisine özgü bir düzende sıralanırlar. Sıralamalardaki farklılıklar bazı kısıtlayıcıların diğerlerine göre daha önemli bir rolü olduğu anlamına

gelir. Yüksek sıralamalı (higher ranked) kısıtlayıcılar dilbilgisinde daha önemlidirler. Böylece, yüksek sıralamalı kısıtlayıcıları en az sayıda yıkan çıktı biçimi DEĞ tarafından en uygun olarak seçilir. İki çeşit kısıtlayıcı vardır: *Belirtililik Kısıtlayıcıları* (Markedness Constraints) ve *Aynılık Kısıtlayıcıları* (Faithfulness Constraints).

Belirtililik Kısıtlayıcıları çıktıların yapıda belirtisiz (unmarked) ya da basitleştirilmiş (simplified) olmasını gerektirir. Dillerin hepsinde ya da bir çoğunda bulunan özellikler belirtisiz özelliklerdir. Eğer bir özellik diller arasında çok nadirse o özellik belirtilidir. Uygunluk Kuramında kısıtlayıcılar dile bağlı olarak genel ifadeleri anlattıkları için, belirtililik kısıtlayıcılar ve kısıtlayıcı yıkılmaları ile kodlanır. Bir kısıtlayıcının yıkılması kısıtlayıcı tarafından belirlenen özelliğe bağlı olarak daha belirtili bir biçim ile sonuçlanır. Öte yandan, kısıtlayıcı uygunluğu (satisfaction) belirtisiz özelliklere karşılık gelir. Çıktı biçimlerindeki belirtili yapıların varlığı belirtililik kısıtlayıcılarının yıkılması ile sonuçlanır. Aynılık Kısıtlayıcıları girdi ve çıktı biçimlerinin birbirleriyle aynı olmasını gerektirir. Aynılık kısıtlayıcılarının yıkılması girdi ile çıktı arasında farklılık olmasına yol açar. (Blutner, Hoop & Hendriks, 2004:8). Eğer parçalar silinir, eklenir ya da değiştirilirse, aynılık kısıtlayıcıları yıkılır.

Belirtililik Kısıtlayıcıları yalnızca çıktı biçimini dikkate alırken, Aynılık Kısıtlayıcıları hem girdi hem de çıktı biçimlerini dikkate alır (Blutner, Hoop & Hendriks, 2004:7). Evrensel kısıtlayıcıların birbirleriyle çelişen doğaları nedeniyle, Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları arasında bir karşıtlık ilişkisi vardır. Bu

kısıtlayıcılar arasındaki karşıtlık *kısıtlayıcı yıkılırlığına* (constraint violability) neden olur. Yani, her çıktı bazı kısıtlayıcıları yıkar. Herhangi bir dilbilgisinde, en uygun çıktı biçimini belirlerken, bazı Aynılık Kısıtlayıcıları yıkılırken bazı Belirtililik Kısıtlayıcıları uygun gelebilir, ya da bazı Belirtililik Kısıtlayıcıları yıkılırken bazı Aynılık Kısıtlayıcıları uygun gelebilir. En uygun aday en az yıkılmaya uğrayan adaydır (Blutner, Hoop & Hendriks, 2004:10). Daha yüksek sıralamalı kısıtlayıcılar çıktı biçimlerinin seçiminde her zaman etkiliyken, daha az sıralamalı (lower ranked) kısıtlayıcılar etkili değildirler. Bazı durumlarda, dilbilgisi yüzeyde iki çıktıya izin verebilir ve olası çıktı biçimlerinde çeşitlilik olabilir. Bu durumda, kısıtlayıcılar bir düzeyde sıradüzensel olmaktan çok eşit şekilde düzenlenebilirler. Bu düzenleme *katmanlı üstünlük sıradüzenleri* (stratified domination hierarchies) olarak adlandırılır (Tesar & Smolensky, 1996). Bu düzenleme ile, bir düzeyde eşit olarak sıralanan iki karşıt kısıtlayıcı en uygun olarak seçilecek birden fazla adaya izin verir.

Özetle, Uygunluk Kuramı dillerin aynı kısıtlayıcı setiyle (CON) tanımlanması varsayımıyla dil evrencelerini açıklar. Dil çeşitliliği de bu kısıtlayıcıların farklı, dile-özgü sıralamalarının bir sonucu olarak ortaya çıkar (Blutner, Hoop & Hendriks, 2005:13).

5.3. Uygunluk Kuramının Diğer Alanlara Uzanımı

Sözlükçe, üreticiye sunulan girdi belirtmelerini sağlar. Üretici girdiye sesbirimleri ekleyebilir, girdiden sesbirimleri silebilir ve seslem sınırlarını ekleyebilir. Genel olarak, Üretici parçasal yapı, bürünsel yapı (seslem, bürünsel

sözcük vb.), biçimbilimsel yapı (kök, gövde, ek vb.) ve sözdizimsel yapı (X- yapısı, başlar, belirleyiciler, tümleçler vb.) gibi çeşitli sayıda yapı sunabilir (Kager, 1999:20). Uygunlaştırma sürecinin sonundaki çıktı da yapılanmış bir biçim olarak kabul edilir.

Sesbilgisinde hem girdi hem de çıktı biçimdir. Sözdizimi ve anlambilim gibi diğer dil görünümlerinde ise uygunlaştırma sürecindeki girdi ve çıktı farklılaşmalıdır (Blutner, Hoop & Hendriks, 2004:21). Uygunluk Kuramı sözdizimi, doğal dil sözdizimsel yapı bilgisinde belli bir içeriği (girdi) anlatmak için en iyi aday tümcelere karar veren bir kısıtlayıcılar dizisi olarak düşünme önerisidir. Ayrıca, Uygunluk Kuramı sözdiziminin şu varsayımları vardır:

1. Kısıtlayıcılar dizisi tüm diller için aynıdır, ancak diller bu kısıtlayıcıları sıralamada farklılaşırlar.
2. Kısıtlayıcı uygunluğu ayrı ayrı kazanılır (Zeevat, 2000:243).

Uygunluk Kuramı Sözdiziminde, girdi genellikle anlambilimsel bir yapı olarak düşünülür (örneğin eylem – üye yapısı). Bu sonsuz sayıda sözdizimsel yapıya neden olur. Bu yapılardan en uyumlu ya da en uygun olanı anlambilimsel girdiyi sözdizimsel olarak anlatan dilbilgisel yapı olarak anlaşılır. Böylece, Uygunluk Kuramı Sözdizimi anlambilimsel bir girdiye göre sözdizimsel yapıyı uygunlaştırır. Bu yüzden Uygunluk Kuramı Sözdizimi konuşucu bakış açısını temel alır. Konuşucunun belli bir düşüncesi vardır ve bunu doğru ve en uygun bir biçimde sözdizimsel bir yapıda anlatmak ister. *Uygunluk Anlambilim Kuramı* (Optimality

Theoretic Semantics) ise dinleyici bakış açısını alır. Dinleyici bir sözceyi belli bir sözdizimsel yapı ile duyar ya da okur ve bu yapıyı doğru ve en uygun şekilde yorumlamak ister (Hendriks ve de Hoop, 2001:14).

Uygunluk Anlambilim Kuramı Hendriks ve de Hoop (1997, 2001) tarafından geliştirilen daha yeni bir alandır ve bu alanda doğal dil yorumlaması için kullanılan geleneksel metotların yerini sıralı kısıtlayıcılar sistemi almıştır. Uygunluk Anlambilim Kuramı'nda doğal dille ilgili tüm yorumlamalar bir uygunlaştırma sorunu olarak düşünülür. Uygunluk Anlambilimi'nin hedefi belirli bir biçimin en uygun yorumuna ulaşmaktır. Uygunluk Anlambilim Kuramı'nda girdi, sonsuz sayıda olası yorumlamalarla bağlantılı olan sözdizimsel bir yapıdır. Bir sözcüğün, tümcenin ya da söylemin yorumları uygunluk için yarışırlar ve kısıtlayıcılar anlambilimsel yorum üzerine genel gerektirimleri belirtirler (Zeevat, 2000:244). Ancak, Uygunluk Sözdizim Kuramı ile Uygunluk Anlambilim Kuramı arasındaki en önemli fark kısıtlayıcıların doğasında değil, girdi ve çıktı biçimlerinin doğasında yatmaktadır. Yani, Uygunluk Sözdizimi Kuramı'nda ilgili kısıtlayıcılar bakımından değerlendirilen adaylar sözdizimsel yapılardır. Uygunluk Anlambilim Kuramı'nda ise değerlendirilen aday çıktılar yorumlamalardır (Hendriks ve de Hoop, 2001:15).

Yorumlama üzerindeki yıkılabilen kısıtlayıcılar adaylardan en uygun olanını seçer ve çıktı olarak belirler. Yorumlamalar üzerindeki kısıtlayıcılar edimbilimsel bilgi, sözdizimsel bilgi ve anlambilimsel bilgi gibi farklı kaynaklardan gelen bilgi türlerini içerir. Uygunlaştırma süreci karşılıklı bir kısıtlayıcı etkileşimidir.

5.4. Uygunluk Kuramı ve Çokanlamlılık

Uygunluk Kuramı çerçevesinde kısıtlayıcıların belirlenmesi, belli bir sözcük türünün çokanlamlı yapısına biçimsel bir yaklaşım açısını olanaklı kılar. Belli bir bağlamda hangi anlamın seçildiğini söylemenin yolu, kısıtlayıcıların belirlenmesi ve anlamların kısıtlayıcılar yoluyla değerlendirilip olası adaylar içinden en uygun olanının seçilmesidir. Örneğin, İngilizcedeki *(a)round* ilgecinin çokanlamlılığın çözümlenmesinde Zwarts (2004) Uygunluk Kuramı yaklaşımını benimsemiş ve çokanlamlı bir ilgecin anlamlarının daha kesin tanımlarının anlambilimsel yapılarının ve bağlamdaki kullanımlarının daha iyi anlaşılması için olası ve gerekli olduğunu göstermiştir.

5.4.1. *Round* İlgecinin Öntip Anlam Özellikleri

Zwarts (2004) bir sözcüğün temel anlamına en yakın şekilde yorumlanması için gerekli kısıtlayıcılar ile o sözcüğü çevreleyen dilbilgisel etmenlerden gelen kısıtlayıcılar arasındaki yarışı açıklar. Bu bağlamda, *(a)round* ilgecinin farklı olası yorumlamalarının GÜÇ (STRENGTH) ve UYMA (FIT) kısıtlayıcıları arasındaki bir yarışın sonucu olduğunu açıklar. GÜÇ kısıtlayıcısı Zeevat (2001)'in tanımı ile Blutner (2000)'in GÜÇLÜ OL (BE STRONG) olarak adlandırdığı kısıtlayıcıya benzerdir, ancak burada tam bir tümce okumasına değil, sözlüksel bir birimin anlamına uygulanmıştır. *Round* ilgecinin bazı tipik anlamları (88)'de ve Şekil (7)'de gösterilmiştir.

(88) a. The postman ran round the block.

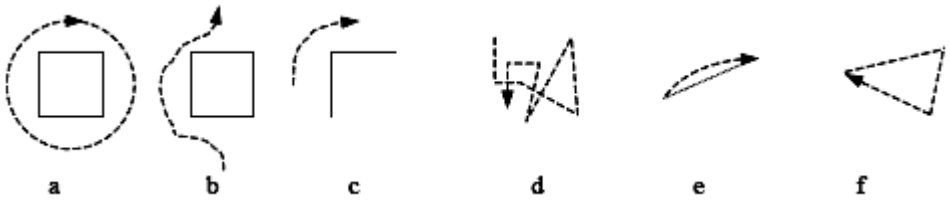
b. The burglar drove round the barrier.

c. The steeplechaser ran round the corner.

d. The tourist drove round.

e. The driver took the long way round.

f. The woman came round again.

Şekil (7). *Round* ilgecine karşılık gelen yollar.

Zwarts'ın (2004) yaklaşımında temel düşünce *round* ilgecinin temel, öntip bir anlamının olduğu (yuvarlak) ve yollar ile biçimsel olarak modellenebileceğidir. Aday anlamlar bu öntip anlamdan sistematik bir şekilde üretilmişlerdir ve bir dizi kısıtlayıcı bu adaylar arasından belli bir bağlam için en uygun olanını seçer. Zwarts'ın temel varsayımı yuvarlak (circle) öntip anlamının her bir özelliğinin aday birer anlam olduğudur. Bu özelliklerden bir tanesi BÜTÜNLÜKtür (COMPLETENESS).

(89) BÜTÜNLÜK: Yolun merkezden gelen her bir yönünde bir nokta vardır.

Bütünlüğü olan tüm yolların yuvarlak olması gerekmez. Örneğin, spiraller ya da elipsler yuvarlak değildir ancak BÜTÜNLÜK özelliğini taşırlar. Yuvarlakların sahip

olduğu ancak spiral ya da elipsin sahip olmadığı başka bir özellik SABİTLİKtir (CONSTANCY).

(90) SABİTLİK: Yolun her bir noktası merkeze sabit bir uzaklıktadır.

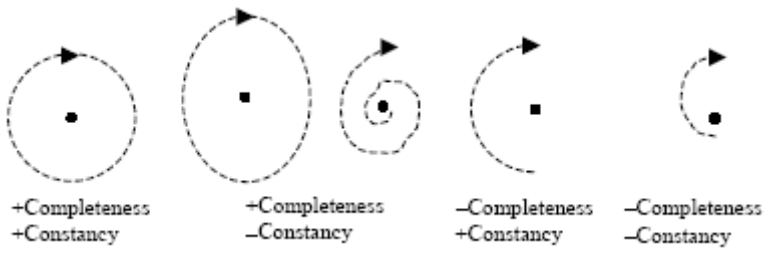
Bir yayın SABİTLİK özelliği vardır ancak BÜTÜNLÜK özelliği yoktur. Yalnızca tamamen yuvarlak olanların hem SABİTLİK hem de BÜTÜNLÜK özelliği vardır. Örneğin (91)'deki örneklerde *round* BÜTÜNLÜK özelliğine sahiptir ancak SABİTLİK'i yoktur.

(91) a. The earth goes round the sun in one year (elliptical path).

b. There is a wall round the garden (rectengular path).

c. The planet spirals round towards its sun (spiral path).

BÜTÜNLÜK ve SABİTLİK özellikleri Şekil (8)'deki gibi gösterilebilir.

Şekil (8). Yollardaki bütünlük ve sabitlik.

Yuvarlak hareketi olan yollar BÜTÜNLÜK özelliğinin daha zayıf versiyonu olan iki özelliğe daha sahiptirler: KARŞITLIK (INVERSION) ve DİKEYLİK (orthogonality).

(92) KARŞITLIK: Merkezin karşıt taraflarında yolun noktaları vardır.

Bu özelliği olan yolların (93)'te de örneklendiği gibi en azından yarım daire şeklinde olması gerekir.

(93) a. The burglar drove round the barrier.

b. The children sat round the television.

c. The car turned right round.

Daha zayıf bir özellik de DİKEYLİK'tir ve (95)'te örneklenmiştir. (95)'teki her bir tümcede karşıt tarafa değil, bir taraftan dikey bir başka tarafa bir konum ya da yön değişimi vardır.

(94) DİKEYLİK: Nesnenin dikey taraflarında yolun noktaları vardır.

(95) a. The steeplechaser ran round the corner.

b. A man put his head round the door.

c. John turned round to the woman sitting next to him.

Yuvarlak öntip anlamı aynı zamanda DOLAMBAÇ (UZUNLUK) (DETOUR) özelliğini de belirtir.

(96) UZUNLUK: Yolun uzunluğu başlangıç noktasıyla bitiş noktası arasındaki mesafeden daha uzundur.

Bu özellik başlangıç noktasıyla bitiş noktası arasında düz bir çizgi oluşturmayan tüm yolları kapsar (97).

(97) The bridge is damaged, so you will have to go round by the lower one.

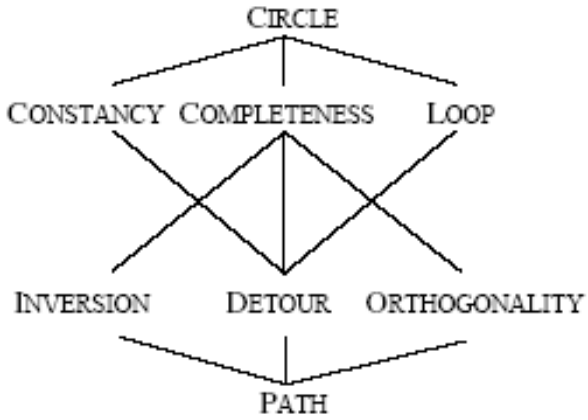
DÖNGÜ de (LOOP) yolların başlangıç ve bitiş noktalarının aynı olduğu özelliktir.

(98) AYNILIK: Yolun başlangıç ve bitiş noktaları aynıdır.

Yuvarlak yolların bu özelliği vardır, ancak (99)'daki bir tümce için de *round* kullanılabilir.

(99) The woman came round again.

Bu *round* için üretilmiş aday anlamların sıralı bir dizisini verir. Her bir satır bir alt diziyi ya da iki anlam arasındaki ilişkiyi temsil eder.

Şekil (9). *Round* özelliklerinin gücü.

Yollar yalnızca SABİTLİK özelliğiyle ele alındığında, *round* ilgecinin diğer özellikleri arasındaki sıralama da (100)'deki gibi daha güçlüden daha zayıfa doğru olacaktır.

(100) YUVARLAK / AYNILIK > BÜTÜNLÜK > KARŞITLIK > DİKEYLİK > UZUNLUK

5.4.2. *Round* İlgecinin Anlamının Uygunlaştırılması

Zwarts (2004) *round* ilgecinin anlamlarının bir araya getirilmesine ek olarak doğru bağlamda onları seçmenin yolunun Uygunluk Kuramı çerçevesinde kısıtlayıcıları belirlemek olduğu söyler. Bu nedenle, iki kısıtlayıcının birbiriyle ilişkili olduğunu varsayar.

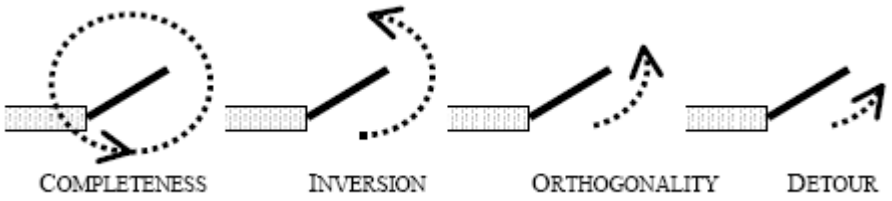
(101) GÜÇ (STRENGHT): Güçlü yorumlamalar zayıf yorumlamalardan daha iyidir.
(102) UYMA (FIT): Yorumlamalar dilbilgisel bağlam ile uyuşmalıdır.

GÜÇ kısıtlayıcısı güçlü yorumlamaları zayıf yorumlamalardan önde tutan bir kısıtlayıcıdır (Blutner 2000, Zeevat 2000). UYMA kısıtlayıcısı ise çelişkili ya da doğal olmayan okumalara yol açmayan yorumlamaları önde tutar. Eğer UYMA kısıtlayıcısı GÜÇ kısıtlayıcısının üzerinde sıralanırsa, daha zayıf çelişkili olmayan anlam daha güçlü çelişkili anlamdan daha uygun olarak düşünülür. Tablo (6) *round the door* ilgeç öbeği için bu kısıtlayıcıların nasıl çalıştığını göstermektedir.

Tablo (6). *Round the door* öbeğinin yorumlamaları için Uygunluk Kuramı tablosu

	round the door	FIT	STRENGTH
	COMPLETENESS or LOOP	*	
☞	INVERSION		*
	ORTHOGONALITY		**
	DETOUR		***

Tablo 6'nın en üst soldaki hücresi girdiyi vermektedir. Bu girdinin altında dört olası yorumlama yer almaktadır. Sağ taraftaki iki sütun *round the door* ilgeç öbeğinin yorumlamaları için iki kısıtlayıcıyı ve aday yorumlamaların ne dereceye kadar bu kısıtlayıcıları tatmin ettiğini göstermektedir. BÜTÜNLÜK yorumu yıldızla (*) gösterildiği gibi, FIT kısıtlayıcısını yıkmaktadır. Çünkü genellikle bir kapı duvarla bağlantılıdır ve tam bir yuvarlak hareket yapmak imkânsızdır (Şekil (10)). GÜÇ kısıtlayıcısı dört aday yorumlama tarafından farklı derecelerde ihlal edilir: GÜÇ altındaki daha az yıldız daha güçlü bir yorumlama demektir. *Round the door* ilgeç öbeğinin en uygun yorumlaması Tablo (6)'da ☞ el işaretiyle gösterilmiştir.

Şekil (10). *Round the door* için dört olası yorumlama

6. UYGUNLUK KURAMI ÇERÇEVESİNDE TÜRKÇEDEKİ ÇOKANLAMLI EYLEMLER

Tezin daha önceki ilgili bölümlerinde çokanlamlılığın farklı ancak birbirleriyle bağlantılı anlamlara sahip olma şeklinde tanımlandığından söz edilmişti. Bu, çokanlamlı bir eylemin geniş bir anlamlar dizisine karşılık gelmesi demektir. Bu anlamlar dizisi, anlamı kesin ve öntip olan anlam ile öntipten daha zayıf anlamları içeren özelliklerin bir birleşimidir. Eğer bir eylem böylesi bir anlam dizisi ile ilişkiliyse, belli bir bağlamda hangi anlamın seçileceğini söylemenin yolu Uygunluk Kuramı (Prince & Smolensky, 1991; 1993) çerçevesinde kısıtlayıcıları belirlemektir. Uygunluk Kuramı 5. Bölümde de anlatıldığı üzere, bir dizi kısıtlayıcıya uygun gelmek üzere, söyleyişler, sözdizimsel yapılar ve yorumlamalar gibi dilbilgisel nesnelerin birbirleriyle yarıştığı bir kuramdır. Kısıtlayıcılara en uygun gelen nesne, yarışı kazanır ve bu en uygun çıktıdır. Böylece, çokanlamlılık için, adaylardan en uygun anlamı seçmenin yolu kısıtlayıcıları belirlemek ve anlamları bu kısıtlayıcılar yardımıyla değerlendirmektir (Zwarts, 2004).

Daha öncede sözü edildiği gibi, çokanlamlı sözcüklerin anlamları arasındaki bağlantılılığı belirlemek için en geçerli yöntemlerden bir tanesi anadili konuşucularının sezgilerine başvurmaktır (Caramazza & Grober, 1976; Durkin & Manning, 1989; Panman, 1982). Bu görüşü izleyerek, şöyle bir yargıya da ulaşılabilir: Çokanlamlı eylemlerin anlamlarını değerlendirmek için kısıtlayıcıları belirlemek üzere de anadili konuşucularının yargılarına başvurulabilir. Bu bağlamda, Türkçedeki çokanlamlı eylemlerin hangi kısıtlayıcılar yoluyla değerlendirileceğini

belirlemek üzere, anadili konuşucularının yargılarına ulaşmak amacıyla bir anket uygulanmıştır. Bu anket, Jorgensen'ın (1990) adlar için zihinsel sözlükçedeki çokanlamlılığın uzanımlarına ulaşmak üzere uyguladığı anketin ilk kısmı örnek alınarak geliştirilmiştir. Jorgensen (1990) bu anket ile deneklerden sözcüklerin kullanım ya da anlam benzerliklerine göre kullanım aktarımlarını, ölçütlerini de belirterek, sınıflandırmalarını istemiştir. Bu tez çalışmasında kullanılan ankette, Jorgensen'ın (1990) kullanıldığı sözcüklerin kullanımlarını içeren kartlar ve bu kartların oluşturduğu paketler yerine, her bir eylem kullanımlarıyla birlikte tek bir sayfada olacak şekilde yerleştirilmiş ve bir kitapçık oluşturulmuştur. Bu anketle amaç, deneklerin eylemlerin anlamlarını sınıflandırırken kullandığı ölçütlere ve her bir grup için yazdıkları tanımlara ulaşmaktır. Bu nedenle ankette deneklere, Jorgensen'ın (1990) anketinin ikinci kısmında yaptığı gibi, sözcüklerin sözlük tanımları verilmemiştir. Aşağıda bu çalışmada uygulanan anket ve uygulama süreci ayrıntısıyla anlatılmıştır.

6.1. Sınıflandırma Anketi

6.1.1. Denekler

Sınıflandırma Anketi'ne Mersin Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne devam eden 12'si lisans, 5'i yüksek lisans öğrencisi olmak üzere toplam 17 denek katılmıştır. Deneklerin 13'ü kız 4'ü erkektir. Ancak deneklerden 1'i anketteki eylemlerin yarısını yaptığı 1'i de hiç yapmadığı için, 12'si kız 3'ü erkek toplam 15 deneğin sınıflandırmaları değerlendirmeye alınmıştır.

6.1.2. Araç

Anket için 4.3.'te anlatılan Anlam Üretimi Anketi ve Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'nde kullanılan çokanlamlı 90 kök eylemin 50'si kullanılmıştır. Bunun nedeni, deneklerin 90 eylemin sınıflandırmasını yaparken sıkılma olasılığı ve 50 eylem için belirlenen ölçütlerin tüm eylemler için kapsayıcı olacağının düşünülmesidir. 90 eylemden 50 eyleme indirgeme işlemi veri tabanından 4. Bölümde ayrıntısıyla tartışılan karmaşık yüklemler (geçişme ve katkısız eylemler ile kurulanlar), deyim ve eğretileme yapıları çıkarıldıktan sonra geriye kalan anlam maddelerinin sayılarına bakılarak yapılmıştır. Buna göre 7 ve daha fazla sayıda anlam maddesi olan 50 eylem Sınıflandırma Anketi'nde kullanılmıştır.

6.1.3. Anket Formu

Anket formunun ilk sayfasında en üst kısmında, anketten sonra inceleme aşamasında deneklere gerektiğinde geri dönebilmek amacıyla ad-soyad, telefon ve e-posta adreslerini yazabilecekleri bir alan bulunmaktadır. Kişisel bilgilerin istendiği bu bölümün altına deneklere hitaben anketin amacını anlatan bir giriş yazılmıştır. Bu bölümün altında ankette deneklerden neler istendiği ve nelere dikkat etmeleri gerektiğini anlatan yazılı bir yönerge bulunmaktadır. İlk sayfada ayrıca, deneklerin gerektiğinde anket sahibiyle iletişim kurmaları için anket sahibinin telefon ve e-posta adresi de bulunmaktadır.

Yönergede deneklerden anket formundaki her bir sayfadaki eylem için listelenen örnek tümceleri, tümcedeki altı çizili eylemin anlam ya da kullanım benzerliğine göre sınıflandırmaları istenmiştir. Bu sınıflandırmayı yaparken eylemlerin anlamlarını benzerlik ya da farklılıklarına göre temel almaları gerektiği için biçimbilimsel özelliklere bakmamaları istenmiştir. Bu sınıflandırmayı yaparken kullandıkları ölçüt ya da stratejilerini her bir grubun yanına not etmeleri ve her bir grup için ayrıca bir tanım yazmaları istenmiştir. Deneklere, anket boyunca anlamadıkları herhangi bir kullanım ya da tümce olursa yerine geçebilecek başka bir tümce alabilecekleri de hatırlatılmıştır. Ayrıca, deneklerden bir eylem için yazılmış tümceyi aynı eylem için yazılan başka bir tümceyle tamamen aynı görmeleri durumunda da bunu belirtmeleri istenmiştir. Denekler bu anketi tamamlayana kadar eylemlerin anlamları için sözlük vb. bir kaynağa bakmamaları konusunda da uyarılmışlardır.

Anket formunun ikinci sayfasından itibaren her sayfada bir eylem olacak şekilde 50 eylem karışık sırada yazılmıştır. Her bir eylemin altına eylemin farklı anlamlarını örneklendiren tümceler sıralanmıştır. Tümcelerin TS'lerdeki anlam maddelerinde yer alan örnekleri yansıtmasına özen gösterilmiştir. Ancak 4.3'te anlatıldığı gibi, örneklerin anlam maddesinde açıklanan anlamı yansıtmadığı, deneklerin anlamasını güçleştirecek kadar eski Türkçe sözcükler içerdiği (örn. tekaüt maaşı) ya da hiç örnek bulunmadığı durumlarda, internet ortamında söz konusu anlamı örneklendiren tümceler bulunmuştur. Anlamları örneklendiren tümcelerin her birinde hedef eylemin altı çizilmiştir. Anket formunda eylemlerin anlamlarının açımlaması ya da tanımları da verilmemiştir. Anket formu yönerge sayfasıyla birlikte

toplam 51 sayfadan oluşan bir kitapçık şeklinde deneklere verilmiştir. Anket formunun bir örneği Ek (7)'de iki eylem için verilmiştir.

6.1.4. Süreç

Sınıflandırma Anketi deneklere lisans ve yüksek lisans öğrencileri olmak üzere iki grup halinde anlatılmıştır. Deneklere bu anketin Türkçedeki çokanlamlı eylemlerin anlamları ve bu anlamların sınıflandırılmasıyla ilgili olarak, anadili konuşucularının değerlendirilmelerine ulaşmak amacıyla yapılan bilimsel bir araştırma için geliştirildiği belirtilmiş ve anket formunda verilen yazılı yönerge bir kez de sözlü olarak açıklanmıştır. Deneklere eylemlerin anlamlarını sınıflandırmaları için zaman sınırlaması verilmemiştir. Denekler anketi ortalama 3 haftada tamamlamışlardır.

6.1.5. Verilerin Çözümlenmesi

Çokanlamlı eylemlerin anlamlarının sınıflandırılması ve tanımlanmasına yönelik olarak anadili konuşucularının değerlendirmelerini belirlemek amacıyla yapılan Sınıflandırma Anketi'nde, deneklerin yaptığı sınıflandırmalar ve bu sınıflandırmaları yaparken kullandıkları ölçütler öncelikle her bir denek için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bunun amacı, her bir deneğin, eylemlerin anlamlarını sınıflandırırken zihninin ölçütleri belirlemede nasıl işlediğine yönelik genel bir çerçeve çizebilmek ve bireysel farklılıkları belirleyebilmektir. Nitekim 6.1.6.'da da tartışılacağı üzere, anketler incelendiğinde deneklerin eylemleri sınıflandırırken her

bir eylem için benzer ölçütleri kullandıkları ancak farklı bir nokta yakaladıklarında bunu da belirttikleri gözlenmiştir.

Deneklerin belirledikleri ölçütler daha sonra her bir eylem için değerlendirilmiştir. Deneklerin eylemlerin anlamlarını belirli bir ölçüte bağlı olarak yaptıkları sınıflandırmalarda ortak ölçütler ile bu ölçütlerin dışında kalan kişiye özgü ölçütler belirlenmiştir. Kişiye özgü ölçütler genellikle deneğin dünya bilgisi ve deneyimine dayalı ölçütlerdir (örn. "olumsuz duygu", "eğlence amaçlı aktivite") ve değerlendirmenin dışında tutulmuştur. Ortak ölçütleri belirlerken deneklerin kullandıkları eşanlamlı ve yakın anlamlı sözcükler temel alınmış, ya da varsa, anlamın biçimbilimsel gösterimine bakılmıştır. Örneğin, deneklerin yazdığı "bir şeyin gitmesine neden olma", "bir şeyin uzaklaşmasına sebep olma", dışarıdan bir etki ile bir şeyin gitmesi", "göndermek", "fırlatmak" gibi ölçütler ya da "şiddetle vurma", "güç uygulama", "güç kullanma", "fiziksel bir kuvvet uygulama", "efor sarfetme" gibi ölçütler ortak ölçütler olarak değerlendirilmiştir.

6.1.6. Tartışma ve Bulgular

Çokanlamlı eylemlerin anlamlarını sınıflandırmak, Anlam Üretimi Anketi ve Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'ne benzer biçimde, bir eylemin anlamıyla ilgili zihinsel gösterimlere ulaşmak için etkili bir yöntem gibi görünmektedir. Sınıflandırma Anketi'nde, anadili konuşucuları eylemlerin anlamlarını sınıflandırırken anlamların birbirleriyle olan bağlantısını temel almışlardır. Denekler, anlamlar arasındaki bağlantının derecesini belirledikleri Anlambilimsel Bağlantılılık

Anketi'nden farklı olarak, Sınıflandırma Anketi'nde, anlamlar arasındaki bağlantılara temel olan ölçütler belirlemiş ve her bir anlam grubu için o gruptaki anlamların hepsini kapsayacak bir tanım yazmışlardır. Ayrıca, Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'nde, bir önceki ankette (Anlam Üretimi Anketi) anadili konuşucularının ilk akıllarına gelen anlamların örneklendiği tümceler kullanılırken, Sınıflandırma Anketi'nde TS'lerde yer alan ve karmaşık yüklem yapıları, deyimler ve eğretilemeler çıkarıldıktan sonra geriye kalan anlam maddelerini örnekleyen tümceler kullanılmıştır. Bunun nedeni, Anlam Üretimi Anketi'nde çokanlamlı eylemlerin anlamını belirleyebilmek için deneklerden her bir eylemin yalnızca ilk akıllarına gelen anlamın istenmiş olması ve dolayısıyla bir eylemin tüm anlamları ya da kullanımlarına ulaşılamamasıdır.

Deneklerin her bir eylemin anlamlarını sınıflandırırken yazdığı ölçütler zihindeki sözlüksel bilginin yapısı hakkında da ipuçları vermektedir. Ayrıca, Jorgensen'ın da (1990: 178) söylediği gibi, sözlük yazanların genellikle bir kişinin sezgilerine dayanarak sözlükleri oluşturmalarının aksine, nispeten daha çok sayıda yargıya ulaşmanın avantajlı yönü kişilerarası tutarlılığı değerlendirebilmektir. Bu tutarlılık deneklerin anlamları sınıflandırırken başvurdukları sezgilerin de güvenilirliğini ölçme aracı olarak görülebilir.

Sınıflandırma Anketi'nde, deneklerin daha az sayıda anlam maddesi olan, başka bir deyişle, daha az sayıda örnek tümcesi olan eylemler (örn. 7 örnek tümceyle *sök*-) ile oldukça fazla sayıda anlam maddesi olan eylemleri (örn. 49 örnek tümceyle *çık*-) sınıflandırmaları ve ölçütlerinde, ölçütlerin sayısı dışında, farklılık

gözlenmemiştir. Başka bir deyişle, daha çok sayıda tümcesi olan eylemler zor ya da uzun olduğu gerekçesiyle boş bırakılmamış ve her bir eylemin anlamları sınıflandırılırken genel olarak benzer ölçütler kullanılmıştır.[11] Bu benzerlik hem her bir deneğin tüm eylemler için yazdığı ölçütlerde hem de tüm deneklerin her bir eylem için yazdığı ölçütlerde söz konusudur. Ölçütlerin bu benzerlik ve tutarlılığı deneklerin zihinsel sözlükçelerinin de benzer özellikleri olduğunu ve benzer şekilde yapılandığını göstermesi bakımından önemlidir.

Benzer ölçütler 6.1.5.'te anlatılan ortak ölçütlerdir. Denekler eylemlerin anlamlarını sınıflandırırken, ölçüt olarak tek bir sözcük kullanmaktan çok genellikle anlam açımlaması yolunu tercih etmişlerdir. Eğer tek bir sözcük yazmışlarsa, ölçütün yanına mutlaka açımlamasını da eklemişlerdir. Ancak bu anlam açımlamaları sınıflandırmada neyi ölçüt aldıklarını belirtecek ölçüde açıktır ve ölçütleri belirlemede herhangi bir sıkıntı yaratmamıştır. Örneğin, *çek-* eyleminin anlamlarını sınıflandırırken denekler ölçütlerden bir tanesini "bir şeyin yerini de değiştirmek suretiyle kaldırmak veya sürüklemek", "bir şeyin yerini değiştirmek", "bir şeyin bulunduğu yerle temasını kesmeden sürüyerek yerini değiştirmek", "bir şeyi güç kullanarak ilerletmek" gibi açımlamalarla belirlemişlerdir. Görüldüğü gibi bu açımlamalarda öne çıkan nokta nesnenin yerinin değişmesidir. Ayrıca, nesnenin yerinin değişmesi esnasında yerle temasının olması ve belli bir güç uygulanması da vurgulanmıştır. Temas ve güç kullanımının ölçü olarak belirlenmesi, açıkça yazılmalarının yanı sıra sürüklemek anlatımıyla da belirgindir. Açıkça belirtilmese

[11] Anketi bitirdikten sonra, birkaç denek de, anketi teslim ederken, ankette daha az sayıda tümce ile temsil edilen eylemleri sınıflandırmanın daha fazla sayıda tümce ile temsil edilen eylemleri sınıflandırmaktan daha kolay ya da zor olmadığını söylemişlerdir.

de -DIr- ve -t- biçimbirimlerinin kullanımı (örn. "yerini değiştirmek", "ilerletmek") nedenselliğin de bir ölçüt olarak görüldüğünü göstermektedir.

Benzer şekilde, *kes-* eyleminin anlamları için denekler tarafından belirlenen benzer ölçütler şu şekildedir: "bir nesneyi parçalara ayırmak", "bir nesnenin bütünlüğünü bozmak", "bir nesnenin şeklinde değişiklik yapmak", "bir şeyi en az iki parçaya bölmek", "bıçak ya da makas yardımıyla bölmek". Bu ölçütlerdeki ortak nokta nesnenin bütünlüğünün bozulmasıdır. Ayrıca, bu bütünlüğü bozarken, bıçak ya da makas gibi bir aracın kullanımı da vurgulanmıştır. *Kes-* eyleminin anlamlarını sınıflandırırken kullanılan diğer bir ortak ölçüt sınıfı da "izin vermemek", "engellemek", "eylemin son bulmasına neden olmak", "durdurmak", "bir şeyin sonlandırılması" gibi anlatımları içermektedir. Bu anlatımlar da genel olarak "bir şeye engel olmak" ölçütü altında toplanabilir.

Sınıflandırma Anketi, çokanlamlı eylemlerin Uygunluk Kuramı çerçevesinde çözümlemek için kısıtlayıcıların belirlenmesi amacıyla uygulanmıştır. Ankette deneklerin eylemlerin anlamlarını sınıflandırmak için kullandıkları ölçütler, hem anadili konuşucularının zihinsel sözlükçesini yansıtması hem de ölçütlerin eylemlerin anlamlarını sınıflandırmada ortak ve ayırıcı özellikleri taşıması nedeniyle, kısıtlayıcılar olarak düşünülmüştür. Ancak kısıtlayıcıları "bir nesnenin bütünlüğünü bozmak" ya da "bir şeye engel olmak" gibi anlatımlar ile tanımlamaktansa dilbilimsel tanım ya da terimler ile anlatmak gereklidir. Bu anlamda, deneklerin belirlediği ölçütlerin, Jackendoff'un (1983; 1990) Sözlüksel Kavram Yapısı bağlamında belirlediği *anlambilimsel ilkeller* (semantic primitives) ve *kavramsal*

işlevler (conceptual functions) ile uyumluluğu hemen dikkati çekmektedir. Bu nedenle, deneklerin kullandığı ölçütlere dayalı olarak saptanan bu kısıtlayıcılar adlandırılırken anlambilimsel ilkeller ve kavramsal işlevlere dayalı bir adlandırma yapılmıştır. Türkçedeki çokanlamlı eylemleri kısıtlayıcılar yardımıyla incelemeden ve kısıtlayıcıları belirlemeden önce, kısıtlayıcılara gönderim noktası oluşturacak Kavramsal Yapı Kuramı'nın (Jackendoff, 1983; 1990) genel ilke ve özelliklerini kısaca anlatmak yararlı olacaktır.

6.2. Kavramsal Yapı Kuramı

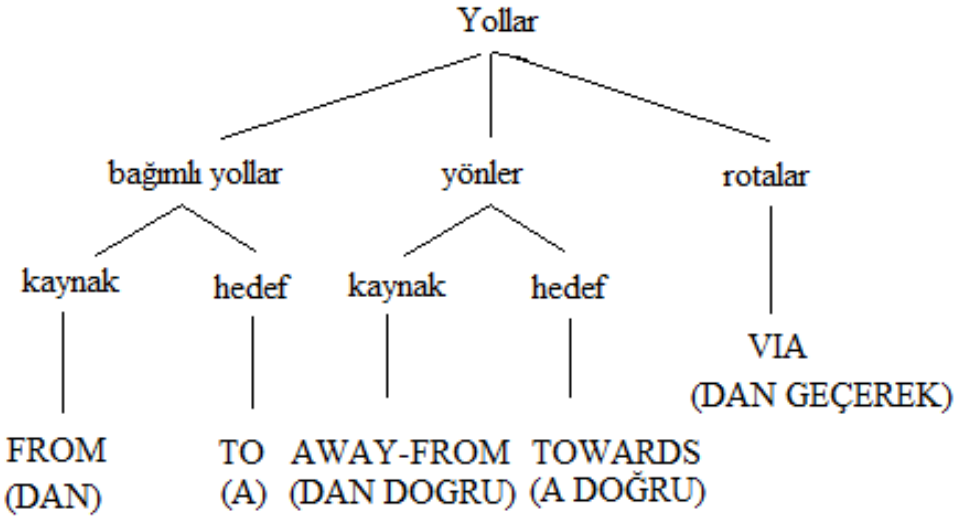
Kavramsal Yapı Kuramı Jackendoff'un (1983; 1990), bir dizi anlambilimsel bileşenin ve aralarındaki bütünleyici ilişkilerin tanımlanabileceği varsayımından yola çıkarak, öne sürdüğü ve bir kuramdır. Kavramsal yapı zihinsel bir gösterim biçimidir ve kavramsal yapı çözümlemesinde, dildeki tüm anlam ayrımları kodlanır ve insanlar dünyayı kavramsallaştırır (Jackendoff, 1993:31). *Kavram Anlambilimi*'nde (Conceptual Semantics) anlatımların anlamları zihinsel varlıklar ile tanımlanır. Böylece, bir tümcenin anlamı kavramsal bir yapıdır.

Jackendoff (1983; 1990) doğal dili *anlambilimsel ulamlar* (semantic categories), kavramsal ilkeller ya da *kavramsal bileşenler* (conceptual constituents), kavramsal işlevler ve anlambilimsel alanlara ayırır. Anlambilimsel ulamlar *Olay* (Event), *Durum* (State), *Nesne* (Thing), *Yol* (Path), *Yer* (Place) ve *Özelliktir* (Property). Bir tümce kavramsal yapı düzeyinde bu anlambilimsel ulamlardan oluşur. Hangi anlambilimsel ulamın hangi sözdizimsel ulam ile anlatılacağını belirleyen

uyuşum kuralları vardır ve bu uyuşum kuralları dile özgü olabilir. Olay ve Durum eylemlerle; Nesne adlarla; Yol ve Yer ilgeç ve belirteçlerle ve Özellik de sıfatlarla anlatılır. Kavramsal ilkeller kavramsal yapının önemli birimleridir ve her biri az önce sözü edilen anlambilimsel ulamların oluşturduğu setlerden birine aittir. Kavramsal ilkeller köşeli parantez içerisinde ([ ]) gösterilirler: [OLAY], [DURUM], [NESNE], [YOL], [YER] ve [ÖZELLİK].

Kavramsal işlevlerden OL (BE), YÖNEL (ORIENT) ve $\text{GİT}_{\text{Yayıl}}$ (EXT) [DURUM] gösteren, GİT (GO), KAL (STAY), NEDEN (CAUSE) ve BIRAK (LET) [OLAY] gösteren işlevlerdir. İngilizce için ON, IN ve AT Yer-işlevleri, TO, FROM, TOWARD, AWAY FROM ve VIA Yol-işlevleridir. Uçar'ın (2003) tanımlamasıyla Türkçedeki ilgeçleri ve durum eklerini tanımlayan işlevler grubu da A-, DA-, DAN-, DOĞRU- gibi işlevleri kapsar.

Anlambilimsel alanlar *Uzam Anlambilim Alanı* (Spatial Semantic Field) ve *Uzamdışı Anlambilim Alanı* (Nonspatial Semantic Field) olmak üzere ikiye ayrılır. Uzam Anlambilim Alanı'nda ön plana çıkan ilkeller [YER], [YOL], Uzamda Yer ve Devinim bildiren eylemleri kodlayan [OLAY] ve [DURUM]'lardır. [YER] bir olay ya da durumun yapısı içerisinde bir [NESNE] tarafından kaplanan uzamda bir nokta ya da bir alandır (Jackendoff, 1983:163). [YOL] uzamda noktalar ve alanların birbirleriyle bağlantılı sırasıdır (Kornfilt & Correa, 1993:85) ve [OLAY] ve [DURUM]larda [YER]'den daha geniş bir role sahiptirler. Dolayısıyla [YOL] temel ulamlardan biridir ve Jackendoff (1983) Yolların bir sınıflandırmasını önerir. Bu sınıflandırma Şekil (11)'de olduğu gibi gösterilebilir.

Şekil (11). Jackendoff'un Yol Sınıflandırması

Bu sınıflandırmaya göre, Yollar, yolun gönderimsel nesne ya da yerle ilişkisi bakımından üç temel sınıfa ayrılır. Bunlar *bağımlı yollar* (bounded paths), *yönler* (directions) ve *rotalardır* (routes). Bağımlı yollar kaynak-yollar ve hedef-yollar olmak üzere ikiye ayrılır ve gönsderimsel nesne ya da yer yolun son noktasıdır. Bu son nokta kaynak-yolda başlangıç hedef-yolda ise bitiştir. Yönlerde, gönderimsel nesne ya da yer yol belirli olmayan bir mesafe boyunca uzanmadıkça yol üzerinde bulunmaz. Yönler de bağımlı yollar gibi kaynak-yönler ve hedef-yönler olmak üzere ikiye ayrılır. Rotalarda gönderimsel nesne ya da yer yolun içindeki herhangi bir nokta ile ilişkilidir.

Uzamda Yer ve Devinim bildiren eylemler [DURUM] anlatanlar ve [OLAY] anlatanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Yukarıda da sözü edildiği üzere [DURUM] anlatanlar OL, YÖNEL ve $\text{GİT}_{\text{YAYIL}}$ işlevleriyle anlatılırken, [OLAY] anlatanlar GİT, KAL, NEDEN ve BIRAK işlevleriyle anlatılırlar. (103)-(109) arasında

Jackendoff'un (1983, 1990) Kavram Yapılarının Türkçe'ye uyarlamaları Uçar (2003)'den alınarak [OLAY]lar ve [DURUM]lar için verilmektedir.

(103) $[_{Olay}$ GİT ($[_{Nesne}$ X], $[_{Yol}$ Y])]

(104) $[_{Olay}$ KAL ($[_{Nesne}$ X], $[_{Yer}$ Y])]

(105) $[_{Olay}$ NEDEN ($[_{Nesne, Olay}$ X], $[_{Olay}$ Y])]

(106) $[_{Olay}$ BIRAK ($[_{Nesne, Olay}$ X], $[_{Olay}$ Y])]

(107) $[_{Durum}$ OL ($[_{Nesne}$ X], $[_{Yer}$ Y])]

(108) $[_{Durum}$ YÖNEL ($[_{Nesne}$ X], $[_{Yol}$ Y])]

(109) $[_{Duurm}$ $GİT_{Yayıl}$ ($[_{Nesne}$ X], $[_{Yol}$ Y])]

Uzamdışı Anlambilim Alanı, Uzam Anlambilim Alanındaki ilkellerin Zaman, İyelik, Tanımlama, Koşul, ve Varoluş Uzamdışı Anlambilim Alanında parallelik göstermesiyle ilgilidir. Jackendoff (1983, 1990, 1992) Gruber'in Konumsallık Kuramını uzam-dışı ilişkiler kavramını açıklamak üzere kullanmıştır. Bu kuram uzamsal konum ve devinim bildiren kavramların pek çok diğer anlam alanlarına da uzanabileceğini öne sürer (Jackendoff, 1990:25; 1992:37). Buna göre pek çok ilgeç ya da eylem iki ya da daha fazla anlam alanında kullanılabilir. Bu anlam alanları Zaman, İyelik, Tanımlama, Koşul ve Varoluş Uzamdışı Anlambilim Alanlarıdır.

Uzam Anlambilim Alanında [NESNELER] hem konu hem de gönderim nesnesidir. Zaman Uzamdışı Anlambilim Alanında [OLAYLAR] ve [DURUMLAR] konular, [ZAMAN] ise gönderim nesnesidir. Olayın olma zamanı ise konum olarak rol oynar. İyelik Uzamdışı Anlambilim Alanında devredilebilir iyelik söz konusudur

ve [NESNELER] hem konu hem de gönderim nesnesi olarak görülürler. Bir şeyin devredilebilir şekilde sahip olunması ise konum rolündedir. Yani "Y X'e sahip" kavramı uzamsal "X Y'de" kavramının paralelidir. Tanımlama Uzamdışı Anlambilim Alanında [NESNELER] konu olarak, [NESNE TÜRLERİ] ve [ÖZELLİKLER] ise gönderim nesneleri olarak düşünülür. Bir ulamın örneği olmak ya da bir özelliğe sahip olmak uzamsal konum ile ilişkilidir. Koşul Uzamdışı Anlambilim Alanında [NESNELER] konu, [OLAYLAR] ve [DURUMLAR] ise gönderim noktaları olarak görülürler. Uzamdaki "X Y'de" anlatımı Koşul Alanında "X Y'nin bir karakteridir" şeklindedir. Varoluş Uzamdışı Anlambilim Alanında [NESNELER] ve [DURUMLAR] konudur. Varoluş ile gösterilen bir gönderim alanı vardır (Jackendoff, 1983:189-202). (110) – (149) arasında Jackendoff'un (1983, 1990) Kavram Yapılarının Türkçe'ye uyarlamaları Uçar'dan (2003) alınarak Uzamdışı Anlambilim Alanları için verilmiştir.

(110) $[_{\text{Durum}}\ \text{OL}_{\text{Zaman}}\ ([_{\text{Olay}}\ \text{X}],\ [_{\text{Yer}}\ \text{DA}_{\text{Zaman}}\ ([_{\text{Zaman}}\ \text{Y}])])]$

(111) $[_{\text{Olay}}\ \text{NEDEN}\ ([_{\text{Nesne}}\ \text{X}],\ [_{\text{Olay}}\ \text{GİT}_{\text{Zaman}}\ ([_{\text{Olay}}\ \text{Y}],\ \begin{bmatrix}\text{DAN}_{\text{Zaman}}\ ([\text{Z}]) \\ _{\text{Yol}}\ \text{A}_{\text{Zaman}}\ ([\text{K}])\end{bmatrix})])]$

(112) $[_{\text{Olay}}\ \text{NEDEN}\ ([_{\text{Nesne}}\ \text{X}],\ [_{\text{Olay}}\ \text{KAL}_{\text{Zaman}}\ ([_{\text{Olay}}\ \text{Y}],\ [_{\text{Yer}}\ \text{DA}_{\text{Zaman}}\ ([_{\text{Zaman}}\ \text{Z}])])])]$

(113) $[_{\text{Durum}}\ \text{OL}_{\text{İyelik}}\ ([\text{X}],\ [_{\text{Yer}}\ \text{DA}_{\text{İyelik}}\ ([\text{Y}])])]$

(114) $[_{\text{Olay}}\ \text{GİT}_{\text{İyelik}}\ ([\text{X}],\ [_{\text{Yol}}\ \text{A}_{\text{İyelik}}\ ([\text{Y}])])]$

(115) $[_{\text{Olay}}\ \text{GİT}_{\text{İyelik}}\ ([\text{X}],\ [_{\text{Yol}}\ \text{DAN}_{\text{İyelik}}\ ([\text{Y}])])]$

(116) $[\text{NEDEN}\ ([\text{X}],\ [_{\text{Olay}}\ \text{GİT}_{\text{İyelik}}\ ([\text{Y}],\ \begin{bmatrix}\text{DAN}_{\text{İyelik}}\ ([\text{X}]) \\ _{\text{Yol}}\ \text{A}_{\text{İyelik}}\ ([\text{Z}])\end{bmatrix})])]$

(117) $[\text{NEDEN}\ ([\text{X}],\ [\text{KAL}_{\text{İyelik}}\ ([\text{Y}],\ [_{\text{Yer}}\ \text{DA}_{\text{İyelik}}\ ([\text{X}])])])]$

(118) [NEDEN ([X], [$\text{GİT}_{\text{İyelik}}$ ([Y], [$_{\text{Yol}}$ $\text{A}_{\text{İyelik}}$ ([X])])])]

(119) [BIRAK ([X], [$\text{GİT}_{\text{İyelik}}$ ([Y], [$_{\text{Yol}}$ $\text{DAN}_{\text{İyelik}}$ ([X])])])]

(120) [BIRAK ([X], [$\text{GİT}_{\text{İyelik}}$ ([Y], [$_{\text{Yol}}$ $\text{A}_{\text{İyelik}}$ ([X])])])]

(121) [NEDEN ([X], $\begin{pmatrix} \text{GİT}_{\text{İyelik}}([Y], & \begin{bmatrix} \text{DAN}_{\text{İyelik}}([X]) \\ \text{A}_{\text{İyelik}}([Z]) \end{bmatrix}) \\ \text{GİT}_{\text{İyelik}}([PARA], & \begin{bmatrix} \text{DAN}_{\text{İyelik}}([Y]) \\ \text{A}_{\text{İyelik}}([Z]) \end{bmatrix}) \end{pmatrix}$)]

(122) [$_{\text{Durum}}$ $\text{OL}_{\text{Tanım}}$ ([$_{\text{Nesne Türce}}$ X], [$_{\text{Yer}}$ $\text{DA}_{\text{Tanım}}$ ([$_{\text{Nesne Tür}}$ Y])])]

(123) [$_{\text{Olay}}$ $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$ ([$_{\text{Türce}}$ X], [$_{\text{Yol}}$ $\text{A}_{\text{Tanım}}$ ([$_{\text{Tür}}$ Y])])]

(124) [$_{\text{Olay}}$ $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$ ([$_{\text{Türce}}$ X], $\begin{bmatrix} \text{DAN}_{\text{Tanım}}([Y]) \\ _{\text{Yol}}\ \text{A}_{\text{Tanım}}([Z]) \end{bmatrix}$)]

(125) [$_{\text{Olay}}$ $\text{KAL}_{\text{Tanım}}$ ([$_{\text{Türce}}$ X], [$_{\text{Yer}}$ $\text{DA}_{\text{Tanım}}$ ([$_{\text{Tür}}$ Y])])]

(126) [NEDEN ([X], [$\text{GİT}_{\text{Tanım}}$ ([Y], [$_{\text{Yol}}$ $\text{A}_{\text{Tanım}}$ ([Z])])])]

(127) [NEDEN ([X], [$\text{KAL}_{\text{Tanım}}$ ([Y], [$_{\text{Yer}}$ $\text{DA}_{\text{Tanım}}$ ([Z])])])]

(128) [BIRAK ([X], [$\text{KAL}_{\text{Tanım}}$ ([Y], [$_{\text{Yer}}$ $\text{DA}_{\text{Tanım}}$ ([Z])])])]

(129) [$_{\text{Durum}}$ $\text{OL}_{\text{Koşul}}$ ([X]$_{\text{i}}$, [$_{\text{Yer}}$ $\text{DA}_{\text{Koşul}}$ ([$_{\text{Olay}}$ i Y])])]

(130) [$\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ ([X]i, [$_{\text{Yol}}$ $\text{A}_{\text{Koşul}}$ ([i Y])])]

(131) [$\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ ([X]i, [$_{\text{Yol}}$ $\text{DAN}_{\text{Koşul}}$ ([i Y])])]

(132) [$_{\text{Olay}}$ $\text{KAL}_{\text{Koşul}}$ ([X]$_{\text{i}}$, [$_{\text{Yer}}$ $\text{DA}_{\text{Koşul}}$ ([$_{\text{Olay}}$ i Y])])]

(133) [NEDEN ([X], [$\text{KAL}_{\text{Koşul}}$ ([Y]$_{\text{i}}$, [$_{\text{Yer}}$ $\text{DA}_{\text{Koşul}}$ ([$_{\text{Olay}}$ i Z])])]

(134) [NEDEN ([X], [$\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ ([Y]$_{\text{i}}$, [$_{\text{Yol}}$ $\text{A}_{\text{Koşul}}$ ([$_{\text{Olay}}$ i Z])])]

(135) [NEDEN ([X], [$\text{KAL}_{\text{Koşul}}$ ([Y]$_{\text{i}}$, [$_{\text{Yer}}$ A $\text{DEĞİL}_{\text{Koşul}}$ ([$_{\text{Olay}}$ i Z])])]

(136) [BIRAK ([X], [$\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ ([Y]$_{\text{i}}$, [$_{\text{Yol}}$ $\text{A}_{\text{Koşul}}$ ([$_{\text{Olay}}$ i Z])])]

(137) [BIRAK ([X], [$\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ ([Y]$_{\text{i}}$, [$_{\text{Yol}}$ $\text{DAN}_{\text{Koşul}}$ ([$_{\text{Olay}}$ i Z])])]

(138) [BIRAK ([X], [$KAL_{Koşul}$ ([Y]$_i$, [$_{Yer}$ A $DEĞİL_{Koşul}$ ([$_{Olay}$ i Z])])]

(139) [$GİT_{Varoluş}$ ([$_{Nesne}$ X], [VAR])]

(140) [$GİT_{Varoluş}$ ([$_{Olay}$ X], [VAR])]

(141) [$GİT_{Varoluş}$ ([$_{Durum}$ X], [VAR])]

(142) [$KAL_{Varoluş}$ ([$_{Nesne}$ X], [VAR])]

(143) [$KAL_{Varoluş}$ ([$_{Olay}$ X], [VAR])]

(144) [$KAL_{Varoluş}$ ([$_{Durum}$ X], [VAR])]

(145) [$OL_{Varoluş}$ ([$_{Nesne}$ X], [VAR])]

(146) [$OL_{Varoluş}$ ([$_{Olay}$ X], [VAR])]

(147) [$OL_{Varoluş}$ ([$_{Durum}$ X], [VAR])]

(148) [NEDEN ([X], [$GİT_{Varoluş}$ ([$_{Nesne}$ Y], [VAR])]

(149) [NEDEN ([X], [$GİT_{Varoluş}$ ([$_{Nesne}$ Y], [YOK])]

6.3. Kısıtlayıcılar

5. Bölüm'de Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları olmak üzere iki tür kısıtlayıcı olduğundan söz edilmişti. Aynılık Kısıtlayıcıları girdi ve çıktı biçimlerinin aynı olmasını gerektirir. Aynılık Kısıtlayıcılarının yıkılması girdi ve çıktı arasında farklılığa yol açar (Blutner, de Hoop ve Hendriks, 2005:8). Belirtililik Kısıtlayıcıları çıktıların yapıda belirtisiz ya da basitleştirilmiş olmasını gerektirir. Kısıtlayıcılar dille ilgili olarak genel anlatımları tanımladıkları için, belirtililik, kısıtlayıcılar ve kısıtlayıcıların yıkılmasıyla kodlanır. Çokanlamlı eylemlerin çözümlenmesi amacıyla Uygunluk Kuramı doğrultusunda bu tezde önerilen Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları (150)'deki biçimde içeriklenmektedir.

(150) **Aynılık Kısıtlayıcıları (AK)**: Çokanlamlı bir eylemin öntip anlamının özellikleri Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturur.

Belirtililik Kısıtlayıcıları (BK): Öntip anlamın özelliklerini taşımayan anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcılarını oluşturur.

Tablo (7)'de bu iki kısıtlayıcının, *çek-* eyleminin öntip ve öntipten farklılaşan diğer bazı anlamları ile örneklenerek nasıl işlediği gösterilmektedir. Bir anlam Aynılık Kısıtlayıcılarını ne kadar çok yıkıyorsa öntip anlamdan o kadar uzaklaşıyor demektir.

Tablo (7). Öntip Anlam ile Öntip Olmayan Anlamlar için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

	AK	**BK**
1. anlam (öntip) Adam masayı çekti		*
2. anlam Adam sapanın lastiğini çekti.		*
3. anlam Balıkçılar ağları çektiler.		*
4. anlam Bu kamyonun kasası 10 ton yükü çeker.	*	
5. anlam Kazak sıcak suda yıkanınca çekti.	*	
6. anlam Şubat 28 gün çeker.	*	

Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcılarının temelinde öntip anlam yattığı için, öncelikle her bir eylemin öntip anlamının hangi özellikleri içerdiği önem kazanmaktadır. Her bir eylemin öntip anlamının taşıdığı özellikler ya da Sınıflandırma Anketi'nde belirlenen ölçütler Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturur. Bu ölçütlerin dışında kalan ölçütler ise Belirtililik Kısıtlayıcılarıdır. Her bir eylem için

Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcılarını belirlemeden önce, Sınıflandırma Anketi'nde denekler tarafından belirlenen ölçütlerin genel bir resmini çizmek yararlı olacaktır.

Deneklerin Sınıflandırma Anketi'nde belirledikleri ölçütler yani kısıtlayıcılar genel anlamda Jackendoff'un (1983; 1990) Uzam Anlambilim Alanı ve Uzamdışı Anlambilim Alanı olarak adlandırdığı anlambilim alanlarında yer alır. Dolayısıyla çokanlamlı eylemlerin çözümlenmesi için belirlenen kısıtlayıcılar Uzamsal Kısıtlayıcılar ve Uzamdışı Kısıtlayıcılar olmak üzere iki grupta ele alınabilir.

6.3.1. Uzamsal Kısıtlayıcılar

6.3.1.1. Olay Anlatan Çokanlamlı Eylemlerin Kısıtlayıcıları

Sınıflandırma Anketi'nde deneklerin belirlediği ölçütler, Uygunluk Kuramı çerçevesinde Kısıtlayıcılara ulaşmak için Tablo (8)'de verilen çözümleme rehberine ulaşılmasını sağlamıştır. Tablo (8)'de Uzamsal Kısıtlayıcılar ve Sınıflandırma Anketi'nde deneklerin ölçüt olarak yazdığı, kısıtlayıcıların karşılığı olan, anlatımlar verilmiştir. Bu çalışma boyunca çokanlamlı eylemlerin çözümlemeleri bu rehbere dayalı olarak yapılacaktır.

Tablo (8). Olay Anlatan Eylemler için Uzamsal Kısıtlayıcılar ve Deneklerin Yazdığı Ölçütler

<table>
<tr><th colspan="5">Olay Anlatan Eylemler için
Uzamsal Kısıtlayıcılar</th><th>Deneklerin Yazdığı Ölçütler</th></tr>
<tr><td rowspan="5">GİT</td><td colspan="3" rowspan="5">YOL</td><td rowspan="2">Bağımlı Yollar</td><td>BY-Kaynak</td><td>“Bir yerden ayrılma”
“Belirli bir noktadan çıkış”
“Bulunduğu yerden ayrılmak”
“Bir nesneyi bulunduğu kaptan dışarı aktarma”</td></tr>
<tr><td>BY-Hedef</td><td>“Belli bir yere gelme”
“Bir şeyin içine girme”
“Bir şeyi bir yere boşaltmak”
“Hedef noktaya gitmek”</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Yön</td><td>Y-Kaynak</td><td>“Yukarıdan serpme”
“Alçaktan yükselme”</td></tr>
<tr><td>Y-Hedef</td><td>“Bir cismi ileriye doğru fırlatma”
“Düz zemin üzerinde ileriye doğru hareket”
“Yere doğru hareket”
“Yukarı doğru yönelme”
“Birinin bir yere doğru yönlenmesi”</td></tr>
<tr><td colspan="2">Rota</td><td>“Bir şerit boyunca bir şeyin gitmesi”
“Bir hat boyunca gitme”</td></tr>
<tr><td colspan="5">KAL</td><td>“Aynı pozisyonu devam ettirme”
“Konumunu korumak”
“Aynı durumu muhafaza etmek”
“Bir yerde beklemek”
“Bir yerde durmak”
“Sabit durumda kalmak”
“Bir yerde konaklamak”
“Belli bir süre bir yerde kalmak”
“Hareket etmeden olduğu yerde kalmak”
“Bir yerde belli bir süre bulunmak”</td></tr>
<tr><td rowspan="6">NEDEN</td><td colspan="4">OL</td><td>“Bir yerde olmasını sağlama”
“Bir yerde bulunmasını sağlama”</td></tr>
<tr><td rowspan="5">GİT</td><td rowspan="5">YOL</td><td rowspan="2">Bağımlı Yollar</td><td>NBY-Kaynak</td><td>“Bir kişinin bir yerden ayrılmasını sağlamak”
“Bulunduğu yerden ayırma”</td></tr>
<tr><td>NBY-Hedef</td><td>“Bir şeyi bir şeyin içine sokma”
“Bir şeyi bir yere aktarma”
“Bir şeyi birine iletme”</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Yön</td><td rowspan="2">NY-Hedef</td><td rowspan="2">“Belli bir yöne yönlendirme”
“Bir yöne döndürme”
“Bir cismi bir yere doğru fırlatma”
“Dışarıdan bir etken ile ileriye doğru sevketmek”
“Yöneltmek”</td></tr>
<tr><td></td></tr>
<tr><td colspan="2">Rota</td><td>“Birini peşisıra göndermek”
“Belirlediği bir istikamet boyunca ilerletmek”</td></tr>
<tr><td colspan="4">OLUŞUM</td><td>“Bir işlemden geçirme”
“Bir şey oluşturma”</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td rowspan="2"></td><td colspan="3">KAL</td><td>“Üzerinde tutmak”
“Bir araya getirip öyle durdurmak”
“Bir yere yerleştirmek”
“Bir şeyi bir yere sabitlemek, yerleştirmek”
“Nesneyi başka bir yere yerleştirmek”
“Bir yerde mahsur bırakmak”</td></tr>
<tr><td colspan="3">HAREKET</td><td>“Bir şeyi hareket ettirmek”</td></tr>
<tr><td colspan="4">HAREKET</td><td>“Bir nesnenin hareket etmesi”
“Fiziksel hareket”
“Bedensel bir hareket”
“Sabit noktada hareketlenme”
“Bulunduğu yerde hareketli olma”
“Hareket etme durumu”
“Bulunduğu yerden ayrılmadan hareketlenme”</td></tr>
<tr><td colspan="4">BIRAK</td><td>“Birinin bir olayın olmasına izin vermesi”
“Yetkili kişinin olayı başlatması”
“Serbest bırakmak”
“İzin verme”
“Birini durdurmak”
“Alıkoyulmak”
“Engel oluşturmak”
“Engellemek”</td></tr>
<tr><td rowspan="5">±Kılıcı</td><td rowspan="3">+ Canlı</td><td>+ İnsan</td><td>“Birinin bir olaya izin vermesi”
“Birinin ileriye doğru gitmesi”</td></tr>
<tr><td>+ Hayvan</td><td>“Hayvan sürüsünün ileri doğru atılması”
“Kuşun havalanması”</td></tr>
<tr><td>+ Organ</td><td>“Kalbin çalışması”
“Bir vücut organının hareket etmesi”</td></tr>
<tr><td rowspan="2">+ Cansız</td><td>+ Araç</td><td>“Bir nesnenin bir şeyi içine alması”</td></tr>
<tr><td>+ Doğa Gücü</td><td>“Güneşin belli bir saatten sonra yok olması”
“Doğal bir gücün nesneyi etkilemesi, zarar vermesi”</td></tr>
<tr><td rowspan="2">±Pasif Kılıcı</td><td colspan="2">+ Canlı</td><td>“Bir yöne doğru istemsiz hareket”</td></tr>
<tr><td colspan="2">+ Cansız</td><td>“Bir nesnenin hareket etmesi”</td></tr>
<tr><td colspan="4">± Kuvvet</td><td>“Güç kullanarak açık duruma getirmek”
“Güç kullanarak yerinden etme”
“Dışarıdan bir gücün nesneyi yerinden etmesi”
“Bir şeyi şiddetle temas ettirmek”
“Zarar verecek şekilde bir şeyle sertçe darbe uygulamak”
“Fiziksel güç uygulama”</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td colspan="3">± Temas</td><td>“Temas etme”
“Bir zemine dokunma”
“Nesneyi elleyerek hareket ettirme”
“Zeminle sürtünerek ilerleme”
“Temas ettirmek”
“İki nesnenin birbirine ya da nesnenin bir kişiye değmesi”
“Fiziksel temas”
“Bir şeye dokunma”</td></tr>
<tr><td rowspan="11">± Tarz</td><td rowspan="3">Uzamda</td><td>Havada</td><td>“Havalanmak”
“Havada ilerlemek”</td></tr>
<tr><td>Karada</td><td>“Yolda çok hızlı gitme”
“Bir zemin üzerinde ilerleme”</td></tr>
<tr><td>Suda</td><td>“Geminin denizde dibe inmesi”</td></tr>
<tr><td colspan="2">Motor Örüntü</td><td>“Ayakta durmayı öğrenme”
“Ayaklarla yapılan eylem”
“Ayakların hareketiyle ilerleme”
“Eylemi gerçekleştirirken vücudumuzu kullanmak”
“Bedensel bir hareket”</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Hız</td><td>Anlıksal Edim</td><td>“Bir şeyin aniden olması”
“Aşağı doğru aşırı hızlı hareket”
“Hızla yol alma”
“Yolda çok hızlı gitme”
“Hızla inmek”
“Ani ve habersizce hızla bir yere girip yakalama”
“Bir yöne hızlı hareket”</td></tr>
<tr><td>Tekrarlı Hız</td><td>“Aynı hızla hareketi tekrarlama”
“Bir şeyin birden fazla aynı şekilde meydana gelmesi”
“Çabuk çabuk tekrarlamak”
“Birden fazla kez hızlıca vurmak”</td></tr>
<tr><td colspan="2">Tavır</td><td>“Yere dizlerini kırarak hareket etme”
“Yere bir şey için eğilme”</td></tr>
<tr><td colspan="2">Araç</td><td>“Bir şeyi makas ya da bıçak ile parçalara ayırmak”
“Zarar verecek şekilde bir şeyle sertçe darbe uygulamak”
“Bir alet kullanmak”</td></tr>
<tr><td colspan="2">İstemlilik</td><td>“Bir işin istek ile yapılması”
“Kasıtlı iş yapmak”
“Kasıtlı olarak aramak”</td></tr>
<tr><td colspan="3">± Ses çıkarma</td><td>“Ses çıkarma”
“Konuşma uzvunun kullanımı sonucunda ses oluşumu”
“Yansıma sesleri çıkarma”
“Ses çıkmasına sebep olmak”</td></tr>
<tr><td colspan="3">± Beden Bölümü</td><td>“Bir şeyi elini kullanarak gerçekleştirmek”
“Başını bir yöne doğru döndürmek”</td></tr>
</table>

Uzamsal konum ve devinim bildiren çokanlamlı eylemler, Olay ve Durum anlatanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Olay anlatan çokanlamlı eylemler, 6.2.’de

anlatıldığı gibi, GİT-işlevi, KAL-işlevi ve NEDEN-işlevi olmak üzere üçe ayrılabilir. Bu üç işlev aynı zamanda, Uygunluk Kuramı çerçevesinde, çokanlamlı eylemlerin anlamlarının değerlendirilebilmesi için gerekli olan kısıtlayıcılardan üç tanesini oluşturmaktadır. Ancak Uygunluk Kuramı bağlamında artık bu işlevler kısıtlayıcı olarak ele alınacağından yalnızca işlevin adı kullanılacaktır. GİT devinimin bir Yol boyunca olduğunu gösterir ve bu durumda YOL da bir kısıtlayıcı olarak görülebilir. Şekil (11)'de görüldüğü gibi, Jackendoff'un Yol sınıflandırması temel alındığında da bağımlı yollar (kaynak ve hedef), yönler (kaynak ve hedef) ve rota da YOL kısıtlayıcısını oluşturur. Bağımlı yollarda belli bir nesne ya da yer yolun son noktasını oluşturur. Bu son nokta Kaynak'ta yolun başlangıç noktasını, Hedef'te ise bitiş noktasını belirtir. Yön'de ise yolun başlangıç ya da bitiş noktası belli değildir ancak yol belirli olmayan bir mesafe boyunca uzanır. Hem bağımlı yolların hem de yönlerin Kaynak ve Hedef kısıtlayıcıları olduğu için ikisini birbirinden ayırmak için bağımlı yol kısıtlayıcıları BY-Kaynak ve BY-Hedef olarak, Yön kısıtlayıcıları ise Y-Kaynak ve Y-Hedef olarak gösterilecektir. Rota ise yolun içerisindeki bazı noktalar ile ilgilidir. Tüm bu kısıtlayıcılar Tablo (8)'de görüldüğü gibi Sınıflandırma Anketi'nde deneklerin yazdığı ölçütler doğrultusunda belirlenmiş ve adlandırılmıştır. Örneğin, denekler GİT-BY-Kaynak Kısıtlayıcısı için "bir yerden ayrılma", GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısı için "belli bir yere gelme", GİT-Y-Kaynak Kısıtlayıcısı için "alçaktan yükselme", GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısı için "bir cismi ileriye doğru fırlatma" ve GİT-Rota Kısıtlayıcısı için "bir hat boyunca gitme" gibi ölçütler yazmışlardır.

KAL Kısıtlayıcısı bir zaman süreci boyunca bir yerde kalmayı ya da sabit olmayı belirtir. KAL Kısıtlayıcısı için denekler, Tablo (8)'de de görüldüğü gibi, "aynı pozisyonu devam ettirme", "konumunu koruma" ve "bir yerde durma" gibi ölçütler yazmışlardır. NEDEN Kısıtlayıcısı içerisinde OL, GİT, KAL ve HAREKET kısıtlayıcılarını da barındırır. NEDEN-OL bir şeyin bir yerde olmasını sağlamayı anlatır. NEDEN-GİT Kısıtlayıcısının içindeki YOL kısıtlayıcısının, yukarıda sözü edildiği üzere, Hedef ve Kaynak içeren bağımlı yollar ile yönleri vardır. GİT kısıtlayıcısındaki Kaynak ve Hedef ile karışmaması içinse NEDEN kısıtlayıcısı içinde bağımlı yollar NBY-Kaynak ve NBY-Hedef, yönler ise NY-Kaynak ve NY-Hedef olarak gösterilecektir. NEDEN-GİT-YOL Kısıtlayıcısının bir türü de Rota'dır.

NEDEN-GİT Kısıtlayıcısının içindeki bir başka kısıtlayıcısı ise OLUŞUM'dur. OLUŞUM Kısıtlayıcısı birden çok materyalin birleştirilmesiyle ya da bir işlemden geçirilmesiyle bir ürünün oluşturulmasını anlatır. Tablo (8)'de verildiği üzere, NEDEN-OL Kısıtlayıcısı için denekler "bir yerde olmasını sağlama", NEDEN-GİT-BY-Kaynak Kısıtlayıcısı için "bir kişinin bir yerden ayrılmasını sağlama", NEDEN-GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısı için "belli bir yöne yönlendirme", NEDEN-GİT-Rota Kısıtlayıcısı için ise "birini peşisıra göndermek" gibi ölçütler yazmışlardır. NEDEN-Oluşum Kısıtlayıcısı ise deneklerin yazdığı "bir işlemden geçirme" ve "bir şey oluşturma" gibi ölçütler oluşturmaktadır. NEDEN-KAL Kısıtlayıcısı bir şeyin bir yerde kalmasını sağlamayı anlatır ve Tablo (8)'de görüldüğü gibi deneklerin yazdığı "üzerinde tutmak", "bir yere yerleştirmek" gibi ölçütler ile belirlenmiştir. NEDEN-HAREKET Kısıtlayıcısı ise bir şeyin hareket etmesini sağlamayı anlatır.

GİT-işlevinden farklı olarak Jackendoff'un (1990:89) öne sürdüğü HAREKET-işlevi (MOVE-function) içerisinde Yol barındırmayan eylem anlamlarını tanımladığı için, HAREKET başlı başına bir kısıtlayıcı olarak ele alınabilir. Bir diğer Kısıtlayıcı türü de BIRAK'tır. Bu kısıtlayıcı eyleme izin verme ya da vermemeyle ilgilidir. Bu kısıtlayıcılar sırasıyla deneklerin yazdığı "bir nesnenin hareket etmesi" ve "izin vermek" gibi ölçütler ile gösterilebilir (bkz. Tablo (8)).

Tüm bu kısıtlayıcılar aynı zamanda Kılıcı, Pasif Kılıcı, Kuvvet, Temas, Tarz, Ses Çıkarma ve Beden Bölümü gibi anlambilimsel özelliklerden bir ya da bir kaçı ile de desteklenirler. Bu özellikler ± ile gösterilen diğer kısıtlayıcılardır. Kılıcı eylemin doğrudan gerçekleştiricisidir ve + Canlı (insan, hayvan ve organ) ve + Cansız (araç ve doğa gücü) olabilir. Araç ve doğa gücü eylemi kendi kendilerine gerçekleştirebilme yetileri nedeniyle kılıcı olarak düşünülmektedir. Bu kısıtlayıcılar için, Tablo 8.'de örneklendiği gibi, denekler sırasıyla "birinin ileriye doğru gitmesi", "kuşun havalanması", "kalbin çalışması", "bir nesnenin bir şeyi içine alması" ve "doğal bir gücün nesneyi etkilemesi, zarar vermesi" gibi ölçütler yazmışlardır. *Pasif Kılıcı* (Author) eylemin temel gerçekleştiricisi olmasına rağmen eylemin doğrudan nedeni değildir ve bu özelliğiyle farklı bir kısıtlayıcı olarak Kılıcı'dan ayrılır. Pasif Kılıcı da Kılıcı gibi + Canlı ve + Cansız olabilir. Bu kısıtlayıcılar da denekler tarafından "bir yöne doğru istemsiz hareket" ve "bir nesnenin hareket etmesi" olarak yazılan ölçütler ile belirlenmiştir.

Kılıcı kısıtlayıcısı bir diğer kısıtlayıcı olan Kuvvet ile birlikte düşünülebilir. Eylemi gerçekleştirirken varlığa uygulanan kuvvet hem kılıcının kendi iradesiyle

uyguladığı kuvvet olabilir hem de varlığın kendi iç dinamiğiyle ilişkili olabilir. Bu iç dinamik Talmy'nin (1985a) *Kuvvet Dinamiği* (Force Dynamics) şemasıyla açıklanabilir.[12] Tablo (8)'de de görüldüğü gibi, Sınıflandırma Anketi'nde denekler kuvvet uygulamasını ölçüt olarak özellikle vurguladıkları için (örn. "güç kullanrak açık duruma getirmek", "fiziksel güç uygulama") Kuvvet Kısıtlayıcısı önemli bir kısıtlayıcı türüdür.

Bir başka kısıtlayıcı olan Temas eylemin bir zemine ya da bir nesneye temas ile gerçekleştiğini anlatır. Bu temas bir anlık olabileceği gibi eylem boyunca da sürebilir. Tablo (8)'de Temas kısıtlayıcısı için deneklerin yazdığı ölçütlerin bir kısmı verilmiştir. Örneğin, denekler Temas Kısıtlayıcısı için "temas etme", "bir zemine dokunma" gibi ölçütler yazmışlardır. Tarz Kısıtlayıcısı da Sınıflandırma Anketi'nde denekler tarafından, Kuvvet kısıtlayıcısı gibi, eylemin nasıl yapıldığı anlatılarak özellikle belirtilmiştir. *Tarz* (manner), Talmy'nin (1985b; 1991; 2000) dilleri *devinim eylemleri*ndeki (motion verbs) temel anlam özelliğine göre *Eylem-çerçeveli* (Verb-

[12] Talmy'ye göre (1985a) kuvvetlerin en küçük karmaşık yapısı iki aktör ve iki kuvvetten oluşur. Aktörlerden agonist temel karakterdir ve hareketi yapmaya ya da yapmamaya doğru eğilimi vardır. Antagonist ise agoniste karşı gelmeye çalışır. Varlıklar içsel bir eğilim ile kuvvetleri uygularlar. Bu eğilimin ya harekete ya da kalmaya veya durmaya doğru olmak üzere iki değeri vardır. Antagonistin kuvveti agonistinkinden daha güçlü ya da zayıf olabilir. Örneğin, "Adam kapıyı çekti" gibi bir tümcede agonistin yani kapının içsel eğilimi durmaya doğrudur. Antagonistin (adam) varlığı hareket ettirmeye yönelik kuvveti agonistin kuvvetinden güçlü ya da zayıf olabilir ve bu (1)'deki gibi ifade edilebilir.

(1) a. Adam kapıyı çekti ve kapı açıldı.
b. Adam kapıyı çekti ama kapı açılmadı.

Antagonistin kuvvetinin güçlü ya da zayıf olması Jackendoff'un (1990; 1993) önerdiği bir başarı parametresini (success parameter) içeren, Kavram Yapısı (KY) genel işleviyle biçimselleştirilebilir. KY^{+} (CS^{+}) uygulanan kuvvetin başarılı, KY^{-} (CS^{-}) başarısız, KY^{b} (CS^{u}) ise belirsiz olduğunu gösterir.

framed) diller ve *Uydu-çerçeveli* (Satellite-framed) diller olmak üzere iki gruba ayırdığı[13] tartışmasındaki önemli bir anlam özelliğidir.[14]

Tarz Kısıtlayıcısı, Sınıflandırma Anketi'nde deneklerin verdiği ölçütler doğrultusunda, Uçar'da (2003; 2006) sözü geçen uzam, motor örüntü, hız, tavır, araç ve istemlilik hareket türleriyle tanımlanmıştır. Bu özelliklerin hepsi birer kısıtlayıcı olarak değerlendirilebilir ve Uçar'ı (2003; 2006) izleyerek şöyle tanımlanabilir: Uzam Kısıtlayıcısı, hareketin havada, karada ya da suda olmasıyla ilgilidir. Denekler, Tablo (8)'de görüldüğü gibi, Uzam Kısıtlayıcıları için "havalanmak", "yolda çok hızlı gitme" ve "geminin denizde dibe inmesi" gibi ölçütler yazmışlardır.

Motor Örüntü Kısıtlayıcısı, kişinin bedenini ya da kol ve bacaklarının uygun kullanımını gerektiren harekettir. Motor Örüntü Kısıtlayıcısı için denekler "ayakta durmayı öğrenme" ve "eylemi gerçekleştirirken vücudumuzu kullanmak" gibi ölçütler yazmışlardır (Tablo (8)). Hız Kısıtlayıcısı hareketin hızı ile ilgilidir ve bu hız *anlıksal edim* (semalfactive) ya da tekrarlı olabilir. Hız Kısıtlayıcısını bu iki türü için denekler, Tablo (8)'de görülebileceği gibi, "bir şeyin aniden olması" ve "aynı hızla hareketi tekrarlama" gibi ölçütler yazmışlardır. Tavır Kısıtlayıcısı eylemin

[13] Genel olarak İngilizce gibi Uydu-çerçeveli dillerde Tarz eylemin içinde kodlanırken (örn. *run* 'koş'), Yol uydularla veya ilgeç öbekleriyle gösterilmektedir (örn. *run into* 'içine koş-'). Türkçe gibi Eylem-çerçeveli dillerde ise eylem genellikle Yol kavramını içinde barındırırken (örn. *gir-*, *çık-*), Tarz belirteçler yoluyla anlatılır (örn. *koşarak gir-*).

[14] Önemli bir anlam özelliği olan Tarz Türkçedeki pek çok çalışmada da yer bulmuştur. Özçalışkan ve Slobin (1998; 2000a; 2000b; 2000c; 20002; 2003) çocukların ve yetişkinlerin Tarz ve Yol gösteren devinim eylemlerini kullanma sıklıkları ve çeşitliliklerini, çocukların devinim eylemlerini tanımlamada Tarzı kodlamayı nasıl öğrendiklerini ve Tarz ve Yol gösteren devinim eylemlerinde sözlükselleştirme sürecinin yaşa bağlı olarak değişimini tartışmışlardır. Uçar (2003; 2006) ise Tarz anlatan Türkçe devinim eylemlerinin kavramsal içyapısı ve Tarzla beraber Yolun görünümünü incelemiştir.

gerçekleşmesi esnasında vücudun ya da vücut bölümlerinin aldığı pozisyonu anlatır. Bu kısıtlayıcı için ise denekler, Sınıflandırma Anketi'nde, "yere dizlerini kırarak hareket etme" ve "yere bir şey için eğilme" gibi ölçütler yazmışlardır.

Bir başka Tarz Kısıtlayıcısı olan Araç eylemin bir araç yardımıyla yapılmış olduğunu anlatır. Buradaki araç kullanımını Kılıcı'yı tanımlarken sözü geçen araç ile karıştırmamak gerekir. Kılıcı olan araç (- Canlı) eylemi kendi kendine gerçekleştirme yetisine sahip bir nesnedir. Burada ise eylemin tarzını, yani ne ile yapıldığını anlatmaktadır. Örneğin, deneklerin de "bir şeyi makas ya da bıçak ile parçalara ayırmak" gibi ölçütlerle belirttikleri gibi (Tablo (8)), eylemi gerçekleştirken bir aracın kullanılması söz konusudur. İstemlilik Kısıtlayıcısı ise eylemin kılıcının kontrolünde olduğunu ve eylemi isteyerek ve bilerek gerçekleştirdiğini anlatır. Bu kısıtlayıcı için deneklerin yazdığı ölçütler "bir işin istek ile yapılması" gibi ölçütlerdir. Ses Çıkarma Kısıtlayıcısı eylemin gerçekleştirilme anında ortama ses yayılması ile ilgilidir ve deneklerin yazdığı "ses çıkarma" ve "yansıma sesleri çıkarma" gibi ölçütler ile belirlenmiştir. Beden Bölümü Kısıtlayıcısı Motor Örüntü Kısıtlayıcısından farklı olarak, eylemin bedenin tümünün uygun kullanımı ile değil bir bölümü kullanılarak gerçekleştiğini anlatır. Bu kısıtlayıcıya ulaşırken deneklerin ölçüt olarak özellikle belirttikleri beden bölümleri etkili olmuştur (örn. "bir şeyi elini kullanarak gerçekleştirmek" ve "başını bir yöne doğru döndürmek").

6.3.1.2. Durum Anlatan Çokanlamlı Eylemlerin Kısıtlayıcıları

Uzamsal konum ve devinim bildiren çokanlamlı eylemlerin Olay ve Durum anlatanlar olmak üzere ikiye ayrıldığından söz edilmişti. Yukarıda Olay anlatan çokanlamlı eylemlerin kısıtlayıcıları ayrıntılı olarak tanımlandı. Bu bölümde Durum anlatan çokanlamlı eylemlerin kısıtlayıcılarına deneklerin yazdıkları ölçütler doğrultusunda nasıl ulaşıldığı anlatılacaktır. Sınıflandırma Anketi'nde deneklerin belirlediği ölçütler, Uygunluk Kuramı çerçevesinde Kısıtlayıcılara ulaşmak için Tablo (9)'da verilen çözümleme rehberine ulaşılmasını sağlamıştır. Tablo (9)'da Durum anlatan çokanlamlı eylemler için Uzamsal Kısıtlayıcılar ve Sınıflandırma Anketi'nde deneklerin ölçüt olarak yazdığı, kısıtlayıcıların karşılığı olan, anlatımlar verilmiştir. Tablo (8)'de sunulan Olay anlatan çokanlamlı eylemlerin çözümleme rehberi gibi, Durum anlatan çokanlamlı eylemler için de Tablo (9)'da sunulan rehber kullanılacaktır.

Tablo (9). Durum Anlatan Eylemler için Uzamsal Kısıtlayıcılar ve Deneklerin Yazdığı Ölçütler

Durum Anlatan Eylemler için Uzamsal Kısıtlayıcılar	**Deneklerin Yazdığı Ölçütler**
OL	"Bir şeyin bir yerde bulunması" "Bulunma" "Bir yerde bir şeyin olması"
YÖNEL	"Bir yönü bir tarafa bakma" "Bir kenarı bir yeri gösterme" "Bir noktaya yönelme" "Yönlendirme"
GİT-$_{Yayıl}$	"Yayılma" "Bir alanı kaplama" "Kapsama" "Çevreleme" "Düz bir alanı kaplama" "Yer kaplama" "Bir şeyle kaplanma" "Bir uçtan bir uca uzanma"

FORM	“İçermek” “İçeriğin oluşması” “Bir maddenin içine dahil olma”
RUH DURUMU	“Soyutu somutlaştırma” “Soyut bir durumu dil aracılığı ile anlatmak” “İdrak etme” “Anlama” “Kasıtlı olarak psikolojik bir durum yaratmak “Üzmek” “Vazgeçmek” “Karar verme” “Kavrama, anlama” “Karara varmak” “Çok istemek” “Heyecanlanmak” “Psikolojik durum” “Tahmin yürütme” “Düşünmek” “Varsaymak” “Bir olaydan etkilenme” “Rahatsız olma” “Rahatsızlık duyma” “Hatırlamak” “Aklına gelmek” “Sayma” “Göz önünde bulundurma” “Farketmek” “Nedenini bir şeye bağlama”
ALGI	“Tatmak” “Hissetme” “Acı hissi duyma” “Yakma hissi yaratmak” “Acıtmak”

Durum anlatan çokanlamlı eylemler, 6.3.’te anlatıldığı gibi, OL-işlevi, YÖNEL-işlevi ve YAYIL-işlevi olmak üzere üçe ayrılır. Yine burada işlev özellikleri ile değil kısıtlayıcı olarak kullanılacakları için yalnızca OL, YÖNEL ve YAYIL olarak adlandırılacaktır. OL Kısıtlayıcısı nesnenin konumunu belirtirken, YÖNEL Kısıtlayıcısı nesnenin yönünü gösterir. Bu iki kısıtlayıcı sırasıyla, Tablo (9)’da da gösterildiği gibi, “bir şeyin bir yerde bulunması” ve “bir yönü bir tarafa bakma” gibi ölçütler ile belirlenmiştir.

$GİT_{Yayıl}$ kısıtlayıcısı çizgisel nesnelerin bir yol boyunca uzanımını anlatır ve "yayılma", "bir alanı kaplama" ve "bir uçtan bir uca uzanma" gibi ölçütler ile belirlenmiştir (Tablo (9)). FORM Jackendoff'un (1990:117) maddesel bileşim anlatan eylemler için Kavramsal Yapı Kuramı'na sonradan eklediği bir ilkeldir. Durum anlatan çokanlamlı eylemlerin anlamlarının bazıları maddesel bileşim anlattığı denekler tarafından belirtildiği için (örn. "içermek", "bir maddenin içine dahil olma"), FORM da bir kısıtlayıcı olarak ele alınabilir. Bir diğer kısıtlayıcı da çokanlamlı eylemlerin ruh durumu anlatan, düşünsel ve bilişsel anlamları ile ilgilidir. Bu anlamlar, İbe'nin (2004) ruh durumu eylemleri sınıflandırması izlenerek, RUH DURUMU Kısıtlayıcısı ile değerlendirilmiştir. RUH DURUMU Kısıtlayıcısı için, Sınıflandırma Anketi'nde denekler, Tablo (9)'da sıralandığı gibi, "idrak etme", "üzmek", "karar verme", "psikolojik durum" gibi ölçütler yazmışlardır. Çokanlamlı eylemlerin algısal anlamlarını anlatan ölçütler ise ALGI kısıtlayıcısı altında toplanmıştır. Bu ölçütler "tatmak", "hissetmek" gibi ölçütlerdir.

6.3.2. Uzam-dışı Kısıtlayıcılar

Uzamsal konum ve devinim bildiren çokanlamlı eylemler ve kısıtlayıcıları 6.3.1'de ayrıntılı olarak anlatıldı. Uzamsal Anlam Alanı'ndaki eylemler Uzam-dışı Anlam Alanı ile de paralellik gösterirler ve 6.2.'de belirtildiği gibi, Jackendoff (1983; 1990; 1992) Uzamsal Alandaki pek çok kavramı Uzam-dışı Alandaki kavramları açıklamak üzere kullanır. Dolayısıyla, Uzamsal Anlam Alanı'ndaki işlevler ve özelliklerin Sınıflandırma Anketi'nde deneklerin belirlediği ölçütler doğrultusunda Uzamsal Kısıtlayıcılar olarak tanımlanması gibi, Uzam-dışı Anlam

Alanı'ndaki Zaman, İyelik, Tanımlama, (içinde bulunulan) Koşul ve Varoluş alanları da Uzam-dışı Kısıtlayıcılar olarak tanımlanabilir. Uzamda Olay ve Durum anlatan çokanlamlı eylemler için Tablo (8) ve Tablo (9)'da oluşturulan çözümleme rehberi, Uzam-dışı Kısıtlayıcılar belirlenirken de Tablo (10)'da gösterildiği gibi oluşturulmuştur. Bu çalışma boyunca çokanlamlı eylemlerin Uzam-dışı Anlam Alanında olan anlamları bu rehbere dayalı olarak çözümlenecektir.

Tablo (10). Uzam-dışı Kısıtlayıcılar ve Deneklerin Yazdığı Ölçütler

Uzam-dışı Kısıtlayıcılar				**Deneklerin Yazdığı Ölçütler**
Zaman	OL_{Zaman}			"Belli bir zamanda olma" "Bir zaman dilimine denk gelme"
	$GİT_{Zaman}$			"Zaman dilimi" "Zamanın işlemesi" "Zaman almak" "Zamanın ilerlemesi" "O sürece ulaşmak" "Belli bir zaman dilimini yaşama" "Belli bir zamana yaklaşma"
	$NEDEN_{Zaman}$	$GİT_{Zaman}$		"Erteleme" "Bir şeyi daha ileri bir zamana ertelemek"
İyelik	$GİT_{iye}$	$Hedef_{İye}$		"Edinme" "Elde etmek" "Payını almak" "Bir nesneye sahip olmak" "Bir nesnenin bir kişiden başka birine geçmesi"
		$Kaynak_{İye}$		"Satma, para karşılığı verme" "Harcamak"
	$NEDEN_{iye}$	$GİT_{İye}$	$Hedef_{İye}$	"Bir nesnenin başka birine iletilmesi"
			$Kaynak_{İye}$	"Bir şeyin birinin elinden çıkması"
		$KAL_{İye}$		"Biriktirme" "Parayı kenara koyma" "Parayı harcamadan elinde tutma"
	± Para Değişimi			"Para karşılığı bir şeyi almak" "Para vererek bir şey almak" "Para ödemek"

Tanımlama	$OL_{Tanım}$		"Denk olma" "Uygun olma" "Nesnenin sahip olduğu özellik" "Taşıma gücü olmak" "Kapasitesinde olmak" "Geçerli olmak" "Kullanımda olmak" "Dayanıklı olmak" "Uygun olmamak" "Fiyatı X olmak" "Yeterli olmak"
	$GİT_{Tanım}$		"Durum değişikliği" "Bir özelliğin yitirilmesi" "Değişim gösterme" "Farklılaşma" "Bozulma" "Bir şeyin formunun bozulması" "Kötü bir duruma gelmek" "Denk gelmek" "Uyum sağlamak"
	$KAL_{Tanım}$		"Bir özelliği sürdürmek" "Değişiklik göstermemek"
	$NEDEN_{Tanım}$	$GİT_{Tanım}$	"Düz hale getirme" "Bir şeyin formunu değiştirmek" "Bir şeyin rengini daha açık hale getirmek" "Parçalarına ayırmak" "Farklı duruma getirme" "Dönüştürmek" "Bütünlüğünü bozmak"
	± Değer		"Miktarda azalma" "Sayıda azalma" "Seviyede düşme"
(İçinde Bulunulan) Koşul	$OL_{Koşul}$	$OL_{Koşul}$ (+)	"Bir işi yapıyor olmak" "Bir işi gerçekleştirmek"
		$OL_{Koşul}$ (-)	"Bir iş yapmıyor olmak" "Hiçbir uğraş yapmamak"
	$GİT_{Koşul}$	$GİT_{Koşul}$ (+)	"Bir işi yapmaya başlamak" "Yapmaya başlamak"
		$GİT_{Koşul}$ (-)	"-dan kaçınmak" "Bir şey yapmayı durdurmak" "Bir eylemin kesintiye uğraması" "Hareketin işletişinin son bulması" "Eyleme ara vermek" "Bir şeyi yapmadan atlamak"

	$KAL_{Koşul}$ (+)		"Belli koşullarda yaşam sürmek" "Bir şeyin olmaya devam etmesi" "Etkinliğe devam etmek"
	$BIRAK_{Koşul}$	BIR-$GİT_{Koşul}$ (+)	"Bir işi birinin yapmasına olanak tanımak" "Bir işi başkasına devretmek"
	NEDEN	N-$GİT_{Koşul}$ (+)	"Bir işin bir nedenle yapılmaya başlanması" "Evlenmelerini sağlamak" "Bir sürece başlamasını sağlamak" "Bir kişiyi ilk defa bir yere ya da bir işe başlatmak"
		N-$KAL_{Koşul}$ (+)	"Bir şeyi idare etmek" "Devamını sağlamak"
		N-$KAL_{Koşul}$ (-)	"Bir şeyin devam etmesini engellemek" "İşlemez, yürümez duruma sokmak" "Yapılan işin başkaları tarafından engellenmesi"
Varoluş	$OL_{Varoluş}$ (+)		"Var olmak"
	$GİT_{Varoluş}$	$GİT_{Varoluş}$ (+)	"Yeni bir şeyin ortaya çıkması" "Belirmek" "Ortaya çıkmak" "Bir şeyin olmaya başlaması" "Bir şeyin görünür olması" "Gerçekleşme"
		$GİT_{Varoluş}$ (-)	"Yok olma" "Ortadan kalkma" "Varlığın son bulması" "Varlığının yitirilmesi" "Kaybolma" "Varlığın ortadan kalkması"
	$KAL_{Varoluş}$	$KAL_{Varoluş}$ (+)	"Varlığını sürdürme" "Bir şeyin varlığını ve kalıcılığını sürdürüyor olması" "Varlığını koruma"
	$NEDEN_{Varoluş}$	$GİT_{Varoluş}$ (-)	"Yok etme" "Ortadan kaldırma" "Olmayan bir şeyi ortama çıkarma" "Tamamen yok etmek"

Zaman Kısıtlayıcısı eylemin ne zaman olduğu, zamanın yönelimi ve zamanın -metaforik olarak- hareketi ile ilgilidir. Zamanın yönlendirilmesi ve durumun belli bir zamanda tutulması $NEDEN_{Zaman}$ Kısıtlayıcısı ile anlatılır. OL_{Zaman} Kısıtlayıcısı için denekler Sınıflandırma Anketi'nde "belli bir zamanda bulunma", $GİT_{Zaman}$

Kısıtlayıcısı için "zamanın işlemesi", "belli bir zaman dilimini yaşama", NEDEN-$GİT_{Zaman}$ Kısıtlayıcısı için "erteleme" gibi ölçütler yazmışlardır (Tablo (10)).

İyelik Kısıtlayıcısı bir nesnenin iyeliğinin birinde bulunması ya da iyeliğin değişmesini anlatan eylem anlamları için kullanılır. İyelik Kısıtlayıcısının altında $GİT_{İye}$ ve $NEDEN_{İye}$ Kısıtlayıcıları bulunmaktadır. $NEDEN_{İye}$ Kısıtlayıcısı da $GİT_{İye}$ ve $KAL_{İye}$ Kısıtlayıcılarını içinde barındırmaktadır. $GİT_{İye}$ Kısıtlayıcısının altında yer alan GİT-$Hedef_{İye}$ Kısıtlayıcısı "edinme" ve "bir nesneye sahip olma", GİT-$Kaynak_{İye}$ "satma, para karşılığı verme", NEDEN-GİT-$Hedef_{İye}$ "bir nesnenin başka birine iletilmesi", NEDEN-GİT-$Kaynak_{İye}$ "bir nesnenin elinden çıkması" ve NEDEN-$KAL_{İye}$ ise "parayı harcamadan elinde tutma" ölçütleri ile belirlenmiştir (Tablo (10)). Nesnenin iyeliğinin bir kişiden çıkması ya da bir kişiye geçmesi bir para değişimini de içinde barındırabilir. Bu durum denekler tarafından da vurgulandığı için (örn. "para karşılığı bir şeyi almak", "para ödemek") ± Para Değişimi de ayrı bir kısıtlayıcı olarak düşünülmüştür.

Tanımlama Kısıtlayıcısı nesnelerin ve varlıkların sınıflandırması ve onların özelliklerini tanımlama ile ilgilidir. $OL_{Tanım}$, $GİT_{Tanım}$, $KAL_{Tanım}$ ve $NEDEN_{Tanım}$ Kısıtlayıcıları Tanımlama Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır. $OL_{Tanım}$ Kısıtlayıcısı nesnenin ya da varlığın özelliğini, $GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcısı özelliğinin değişmesini, $KAL_{Tanım}$ Kısıtlayıcısı özelliğin değişmemesini, sabit kalmasını anlatır. $NEDEN_{Tanım}$ Kısıtlayıcısı ise varlığın ya da nesnenin özelliğinin değişmesine neden olmayı anlatır. Tanımlama Kısıtlayıcıları için denekler tarafından özellikle belirtilen bir ölçüt de değer olduğu için ± Değer farklı bir kısıtlayıcı olarak belirlenmiştir. Tablo (10)'da

sıralandığı gibi, $OL_{Tanım}$ Kısıtlayıcısı için, denekler "denk olma" ve "uygun olma", $GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcısı için "bir özelliğin yitirilmesi" ve "bir şeyin formunun bozulması", $KAL_{Tanım}$ Kısıtlayıcısı için "bir özelliği sürdürmek" ve "değişiklik göstermemek", NEDEN-$GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcısı için "bir şeyin formunu değiştirmek" ve "bir şeyin rengini daha açık hale getirmek" ve ± Değer Kısıtlayıcısı için de "miktarda azalma" ve "sayıda azalma" gibi ölçütleri yazmışlardır.

Bir başka Uzam-dışı Kısıtlayıcı da (içinde bulunulan) Koşul Kısıtlayıcısıdır. Bu çalışma boyunca, kolaylık açısından bu kısıtlayıcıdan yalnızca Koşul Kısıtlayıcısı olarak söz edilecektir. Koşul Kısıtlayıcısı $OL_{Koşul,}$ $GİT_{Koşul}$, $KAL_{Koşul,}$ $BIRAK_{Koşul}$ ve $NEDEN_{Koşul}$ Kısıtlayıcılarından oluşur. $OL_{Koşul}$ Kısıtlayıcısı bir kişinin belli bir olay ya da durumda bir rolü olmasını ya da başka bir deyişle o olayın ya da durumun karakteri olmasını anlatır. $GİT_{Koşul}$ Kısıtlayıcısı bir olay ya da durumdaki rolün başlaması ya da bitmesini belirtir. Bu başlama ve bitiş (+) ve (-) ile gösterilmiştir. $KAL_{Koşul}$ bir olay ya da durumdaki rolün devam etmesini ya da etmemesini gösterir. Deneklerin belirlediği ölçütler doğrultusunda, yalnızca olay ya da durumun devam etmesi söz konusu olduğu için bu kısıtlayıcı (+) ile işaretlenmiştir. $BIRAK_{Koşul}$ Kısıtlayıcısı ise bir kişinin bir olay ya da duruma başlamasına izin vermeyi anlatır. $NEDEN_{Koşul}$ Kısıtlayıcısı da olay ya da durumun başlamasına, devam etmesine ya da etmemesine neden olmayı gösteren bir kısıtlayıcıdır ve sırasıyla NEDEN-$GİT_{Koşul}$ (+), NEDEN-$KAL_{Koşul}$ (+) ve NEDEN-$KAL_{Koşul}$ (-) olarak gösterilmiştir. Bu kısıtlayıcılar, Tablo (10)'da görüldüğü gibi, deneklerin yazdığı ölçütler temel alınarak belirlenmiştir. Denekler, $OL_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcısı için "bir işi yapıyor olmak", $OL_{Koşul}$ (-) Kısıtlayıcısı için ""bir iş yapmıyor olmak", $GİT_{Koşul}$ (+)

Kısıtlayıcısı için “bir işi yapmaya başlamak”, $GİT_{Koşul}$ (-) Kısıtlayıcısı için “bir şey yapmayı durdurmak”, $KAL_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcısı için “bir şeyin olmaya devam etmesi”, BIRAK-$GİT_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcısı için “bir işi birinin yapmasına olanak tanımak”, NEDEN-$GİT_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcısı için “bir işin bir nedenle yapılmaya başlanması”, NEDEN-$KAL_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcısı için “devamını sağlamak” ve NEDEN-$KAL_{Koşul}$ (-) Kısıtlayıcısı için ise “bir şeyin devam etmesini engelleme” gibi ölçütler yazmışlardır.

Varoluş Kısıtlayıcısı nesnelerin var ya da yok olmasını, olayların gerçekleşmesini ve durumların da gerçek olmasını anlatır. Varoluş Kısıtlayıcısı $OL_{Varoluş}$, $GİT_{Varoluş,}$ $KAL_{Varoluş}$ ve $NEDEN_{Varoluş}$ Kısıtlayıcıları ile anlatılır. $OL_{Varoluş}$ Kısıtlaytıcısı var olma durumunu, $GİT_{Varoluş}$ Kısıtlayıcısı varolma ya da yokolma durumuna gelmesini, $KAL_{Varoluş}$ Kısıtlayıcısı varlığını sürdürmesini ve $NEDEN_{Varoluş}$ Kısıtlayıcısı ise var ya da yok olmasına neden olmayı anlatır. Varoluş Kısıtlayıcısı içinde (+) işareti var olmayı (-) işareti ise yok olmayı gösterir. Tablo (10)’da Varoluş uzam-dışı Kısıtlayıcıları ve bu kısıtlayıcılara dayanak oluşturan Sınıflandırma Anketi’nde deneklerin yazdığı ölçütler verilmektedir. Buna göre, denekler $OL_{Varoluş}$ (+) Kısıtlayıcısı için “var olmak”, $GİT_{Varoluş}$ (+) Kısıtlayıcısı için “yeni bir şeyin ortaya çıkması”, $GİT_{Varoluş}$ (-) Kısıtlayıcısı için “yok olma”, $KAL_{Varoluş}$ (+) Kısıtlayıcısı için “varlığını sürdürme” ve NEDEN-$GİT_{Varoluş}$ (-) Kısıtlayıcısı için ise “yok etme” gibi ölçütler yazmışlardır.

Tablo (11) ve (12)’de, yukarıda tartışılan ve belirlenen Uzamsal ve Uzam-dışı kısıtlayıcılar toplu halde verilmiştir. 6.4.’te sırasıyla tartışılacak olan çokanlamlı

eylemler ve anlamları Tablo (11) ve (12)'deki kısıtlayıcılardan uygun olanlar, yani anlamlara uygun gelen ya da yıkan kısıtlayıcılar yardımıyla değerlendirilecektir. Tablo (11) ve Tablo (12)'de verilen kısıtlayıcılar, çokanlamlı eylemlerin çözümlenmesinde kullanılırken ve her bir eylem için kısıtlayıcılar yardımıyla değerlendirmeleri verilirken, kısaltılarak kullanılmıştır. Çünkü kısaltması verilen her bir kısıtlayıcı aslında birden fazla kısıtlayıcının birleşiminden oluşan kısıtlayıcı demetidir. Tablo (11) ve Tablo (12)'de ayrı bir sütunda verilen bu kısıtlayıcıların kısaltmalarının nasıl okunacağı (151) ve (152)'de verilmiştir.

(151) **Uzamsal Kısıtlayıcılar**:

HAREKET	→ HAR
GİT-YOL-Bağımlı Yol-Kaynak	→ GBYK
GİT-YOL-Bağımlı Yol-Hedef	→ GBYH
GİT-YOL-Yön-Kaynak	→ GYK
GİT-YOL-Yön-Hedef	→ GYH
GİT-YOL-Rota	→ GR
KAL	→ K
NEDEN-OL	→ NOL
NEDEN-GİT-YOL-Bağımlı Yol-Kaynak	→ NGBYK
NEDEN-GİT-YOL-Bağımlı Yol-Hedef	→ NGBYH
NEDEN-GİT-YOL-Yön-Kaynak	→ NGYK
NEDEN-GİT-YOL-Yön-Hedef	→ NGYH
NEDEN-GİT-YOL-Rota	→ NGR
NEDEN-OLUŞUM	→ NOLŞ
NEDEN-KAL	→ NK
NEDEN-HAREKET	→ NHAR
BIRAK	→ BIR
± Kılıcı-Canlı-İnsan	→ ± Kİ
± Kılıcı-Canlı-Hayvan	→ ± KH
± Kılıcı-Canlı-Organ	→ ± KO
± Kılıcı-Cansız-Araç	→ ± KAr
± Kılıcı-Cansız-Doğa Gücü	→ ± DG
± Pasif Kılıcı-Canlı	→ ± PKCnl
± Pasif Kılıcı-Cansız	→ ± PKCnsz
± Kuvvet	→ ± Ku
± Temas	→ ± Tem
± Tarz-Uzamda-Havada	→ ± Hv
± Tarz-Uzamda-Karada	→ ± Kr
± Tarz-Uzamda-Suda	→ ± Su
± Tarz-Motor Örüntü	→ ± MÖ
± Tarz-Hız-Anlıksal Edim	→ ± AE
± Tarz-Hız-Tekrarlı Hız	→ ± TH
± Tarz-Tavır	→ ± Tav
± Tarz-Araç Kullanımı	→ ± ArK
± Tarz-İstemlilik	→ ± İst

± Ses Çıkarma	→ ± SÇ
± Beden Bölümü	→ ± BB
OL	→ OL
YÖNEL	→ YNL
$GİT_{Yayıl}$	→ G_{Yay}
FORM	→ F
RUH DURUMU	→ RD
ALGI	→ A

(152) **Uzam-dışı Kısıtlayıcılar**:

OL_{Zaman}	→ OL_{Zam}
$GİT_{Zaman}$	→ G_{Zam}
NEDEN-$GİT_{Zaman}$	→ NG_{Zam}
GİT-$Hedef_{İyelik}$	→ $GH_{İye}$
GİT-$Kaynak_{İyelik}$	→ $GK_{İye}$
NEDEN-GİT-$Hedef_{İyelik}$	→ $NGH_{İye}$
NEDEN-GİT-$Kaynak_{İyelik}$	→ $NGK_{İye}$
NEDEN-$KAL_{İyelik}$	→ $NK_{İye}$
± Para Değişimi	→ ± PD
$OL_{Tanım}$	→ OL_{Tan}
$GİT_{Tanım}$	→ G_{Tan}
$KAL_{Tanım}$	→ K_{Tan}
NEDEN-$GİT_{Tanım}$	→ NG_{Tan}
$OL_{Koşul}$ (+)	→ $OL_{Koş}$ (+)
$GİT_{Koşul}$ (+)	→ $G_{Koş}$ (+)
$GİT_{Koşul}$ (-)	→ $G_{Koş}$ (-)
$KAL_{Koşul}$ (+)	→ $K_{Koş}$ (+)
BIRAK-$GİT_{Koşul}$ (+)	→ $BIRG_{Koş}$ (+)
NEDEN-$GİT_{Koşul}$ (+)	→ $NG_{Koş}$ (+)
NEDEN-$KAL_{Koşul}$ (+)	→ $NK_{Koş}$ (+)
NEDEN-$KAL_{Koşul}$ (-)	→ $NK_{Koş}$ (-)
$OL_{Varoluş}$ (+)	→ OL_{Var} (+)
$GİT_{Varoluş}$ (+)	→ G_{Var} (+)
$GİT_{Varoluş}$ (-)	→ G_{Var} (-)
$KAL_{Varoluş}$ (+)	→ K_{Var} (+)
NEDEN-$GİT_{Varoluş}$ (-)	→ NG_{Var} (-)

Tablo (11). Çokanlamlı Eylemlerin Anlamları için Uzamsal Kısıtlayıcılar

<table>
<tr><td rowspan="19">Olay Anlatan Eylemler için Uzamsal Kısıtlayıcılar</td><td colspan="6">HAREKET (HAR)</td><td rowspan="19">➢ ± Kılıcı
• + Canlı
○ + İnsan (Kİ)
○ + Hayvan (KH)
○ + Organ (KO)
• + Cansız
○ + Araç (KAr)
○ + Doğa Gücü (DG)
➢ ± Pasif Kılıcı (PK)
• Canlı (PKCnl)
• Cansız (PKCnsz)
➢ ± Kuvvet (Ku)
➢ ± Temas (Tem)
➢ ± Tarz
• Uzamda
○ Havada (Hv)
○ Karada(Kr)
○ Suda (Su)
• Motor Örüntü (MÖ)
• Hız
○ Anlıksal Edim (AE)
○ Tekrarlı Hız (TH)
• Tavır (Tav)
• Araç Kullanımı (ArK)
• İstemlilik (İst)
➢ ± Ses çıkarma (SÇ)
➢ ± Beden Bölümü (BB)</td></tr>
<tr><td rowspan="5">GİT (G)</td><td rowspan="5">YOL (Y)</td><td rowspan="2">Bağımlı yollar (BY)</td><td>BY-Kaynak</td><td colspan="2">GBYK</td></tr>
<tr><td>BY-Hedef</td><td colspan="2">GBYH</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Yön (Y)</td><td>Y-Kaynak</td><td colspan="2">GYK</td></tr>
<tr><td>Y-Hedef</td><td colspan="2">GYH</td></tr>
<tr><td colspan="2">Rota (R)</td><td colspan="2">GR</td></tr>
<tr><td colspan="5">KAL</td><td>K</td></tr>
<tr><td rowspan="13">NEDEN (N)</td><td colspan="5">OL</td><td>NOL</td></tr>
<tr><td rowspan="5">GİT</td><td rowspan="5">YOL</td><td rowspan="2">Bağımlı yollar</td><td>BY-Kaynak</td><td>NGBYK</td></tr>
<tr><td>BY-Hedef</td><td>NGBYH</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Yön</td><td>Y-Kaynak</td><td>NGYK</td></tr>
<tr><td>Y-Hedef</td><td>NGYH</td></tr>
<tr><td colspan="2">Rota</td><td>NGR</td></tr>
<tr><td colspan="5">OLUŞUM (OLŞ)</td><td>NGOLŞ</td></tr>
<tr><td colspan="5">KAL</td><td>NK</td></tr>
<tr><td colspan="5">HAREKET</td><td>NHAR</td></tr>
<tr><td colspan="5">BIRAK</td><td>BIR</td></tr>
<tr><td rowspan="6">Durum Anlatan Eylemler için Uzamsal Kısıtlayıcılar</td><td colspan="5">OL</td><td>OL</td><td rowspan="6"></td></tr>
<tr><td colspan="5">YÖNEL</td><td>YNL</td></tr>
<tr><td colspan="5">$GİT_{Yayıl}$</td><td>G_{Yay}</td></tr>
<tr><td colspan="5">FORM</td><td>F</td></tr>
<tr><td colspan="5">RUH DURUMU</td><td>RD</td></tr>
<tr><td colspan="5">ALGI</td><td>A</td></tr>
</table>

Tablo (12). Çokanlamlı Eylemlerin Anlamları için Uzam-dışı Kısıtlayıcılar

Uzam-dışı Kısıtlayıcılar	Zaman	OL_{Zaman}			OL_{Zam}	
		$GİT_{Zaman}$			G_{Zam}	
		$NEDEN_{Zaman}$	$GİT_{Zaman}$		NG_{Zam}	
	İyelik	$GİT_{İyelik}$	$Hedef_{İye}$		$GH_{İye}$	± Para Değişimi (PD)
			$Kaynak_{İye}$		$GK_{İye}$	
		$NEDEN_{İyelik}$	$GİT_{İye}$	$Hedef_{İye}$	$NGH_{İye}$	
				$Kaynak_{İye}$	$NGK_{İye}$	
			$KAL_{İye}$		$NK_{İye}$	
	Tanımlama	$OL_{Tanım}$			OL_{Tan}	± Değer (D)
		$GİT_{Tanım}$			G_{Tan}	
		$KAL_{Tanım}$			K_{Tan}	
		$NEDEN_{Tanım}$	$GİT_{Tanım}$		NG_{Tan}	
	Koşul	$OL_{Koşul}$	$OL_{Koşul}$ (+)		$OL_{Koş}$ (+)	
			$OL_{Koşul}$ (-)		$OL_{Koş}$ (-)	
		$GİT_{Koşul}$	$GİT_{Koşul}$ (+)		$G_{Koş}$ (+)	
			$GİT_{Koşul}$ (-)		$G_{Koş}$ (-)	
		$KAL_{Koşul}$	$KAL_{Koşul}$ (+)		$K_{Koş}$ (+)	
		$BIRAK_{Koşul}$	$GİT_{Koşul}$ (+)		$BIRG_{Koş}$ (+)	
		$NEDEN_{Koşul}$	$GİT_{Koşul}$ (+)		$NG_{Koş}$ (+)	
			$KAL_{Koşul}$ (+)		$NK_{Koş}$ (+)	
			$KAL_{Koşul}$ (-)		$NK_{Koş}$ (-)	
	Varoluş	$OL_{Varoluş}$ (+)			OL_{Var} (+)	
		$GİT_{Varoluş}$	$GİT_{Varoluş}$ (+)		G_{Var} (+)	
			$GİT_{Varoluş}$ (-)		G_{Var} (-)	
		$KAL_{Varoluş}$	$KAL_{Varoluş}$ (+)		K_{Var} (+)	
		$NEDEN_{Varoluş}$	$GİT_{Varoluş}$ (-)		NG_{Var} (-)	

6.4. Türkçedeki Çokanlamlı Eylemlerin Anlamlarının Uygunlaştırılması

Çokanlamlılık için, olası anlam adaylarından en uygun anlamı seçmenin yolu kısıtlayıcıları belirlemek ve bu kısıtlayıcılar yardımıyla anlamları değerlendirmektir. Türkçedeki çokanlamlı eylemlerin anlamlarının Uygunluk Kuramı çerçevesinde incelenmesi için gerekli olan kısıtlayıcılar Tablo (11) ve (12)'de verilmişti. Bu bölümde, bu kısıtlayıcılar yardımıyla Türkçedeki 50 çokanlamlı eylemin nasıl değerlendirilebileceği ve en uygun anlamın nasıl bulunabileceği tartışılmıştır.

Bu 50 çokanlamlı eylem tartışılırken ilk olarak söz konusu eylemin öntip anlamının tanımı verilmiştir. 4.1.1.2.'de anlatılan Anlam Üretimi Anketi'nde her bir eylem için anadili konuşucuları tarafından en sık üretilen anlamın o eylemin öntip anlamı olduğu anlatılmıştı. Eylemin öntip anlamını belirlerken anadili konuşucularının yargılarının yanı sıra TDKTS ve DDTS'ye de bakılmıştır. Ancak TS'lerde temel anlamı belirleme ve sunma ile ilgili sorunlar bulunmaktadır. Bu bağlamda, TS'ler ile anadili konuşucularının yargıları arasında bir tutarsızlık olduğu eylemlerde, öntip anlam olarak anadili konuşucularının Anlam Üretimi Anketi'nde belirledikleri anlam alınmıştır. Daha sonra bu öntip anlamın Kavram Yapısı verilmiştir.

Eylemlerin anlamlarının uygunlaştırılması sürecinde ilk olarak her bir eylemin öntip anlamının özellikleri belirlenmiştir. Bu özellikler aynı zamanda Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır. Deneklerin Sınıflandırma Anketi'nde yazdıkları ölçütlerden yola çıkılarak, Aynılık Kısıtlayıcılarının daha güçlü ya da daha

zayıf özelliklere sahip oldukları söylenebilir. Daha güçlü özellikler deneklerin hem ilk olarak hem de daha sıklıkla yazdıkları ya da sezdirdikleri ölçütler iken, daha zayıf özellikler daha az değindikleri ya da özellikle vurgulamadıkları ölçütlerdir. Ayrıca güçlü özellikler eylemin diğer anlamlarının büyük bir çoğunluğu tarafından yıkılan kısıtlayıcılardır. Daha güçlü ya da daha zayıf özelliklere sahip anlamlar da bu özelliklerin bir sıradüzeni içerisinde olmasını gerektirir. Bu sıradüzendeki kısıtlayıcılar arasındaki ilişki geçişlidir. Bu bağlamda öntip anlamın Kavram Yapısı'ndan sonra Aynılık Kısıtlayıcılarının sıradüzeni verilmiştir. Daha sonra ise Belirtililik Kısıtlayıcıları sıralanmıştır.

Tablo (13). Çokanlamlı Eylemlerin Kısıtlayıcılar ile Değerlendirilmesi Örneği

Bir şeyi tutup kendine ya da başka bir yöne doğru yürütmek	**AK**				**BK**			
	NGYH	**+ Ku**	**+ Tem**	**- AE**	**+ PKCnsz**	**OL_{Tan}**	**G_{Tan}**	**G_{Zam}**
☞ 1. Adam rahat oturmak için masayı çekti.					*	***	***	***
2. Adam sapanın lastiğini çekti.				*	*	***	***	***
3. Balıkçılar sudan ağları çektiler.	*				*	***	***	***
4. Bu kamyonun kasası 10 ton yükü çeker	***	*	*	*			*	**
5. Şubat 28 gün çeker.	***	*	*	*		**	**	
6. Kazak sıcak suda yıkanınca çekti.	***	*	*	*		*		**

Eylemlerin anlamlarının uygunlaştırma süreci her bir eylem için bir tablo halinde sunulmuştur. Tablo (13)'te de örneklendiği gibi, tablolar üç ana sütun halinde hazırlanmıştır. İlk sütun hedef anlam ile eylemlerin diğer anlamlarını, ikinci sütun Aynılık Kısıtlayıcılarını ve üçüncü sütun ise Belirtililik Kısıtlayıcılarını vermektedir.

Aynılık Kısıtlayıcıları ile Belirtililik Kısıtlayıcıları her bir eylem için hazırlanan tabloların hepsinde kalın bir çizgi ile ayrılmıştır.

Tablo (13)'te örneklendiği gibi, en soldaki ilk sütunda çokanlamlı eylemin aday anlamlarını örnekleyen tümceler ve bu sütunun en üst sol köşesinde ise bu aday anlamların uygun gelmek için yarıştığı hedef anlamın tanımı bulunmaktadır. Bu tanım, tüm çokanlamlı eylemler için, öntip anlama ait tanımdır. Çokanlamlı eylemlerin anlamlarını örnekleyen tümceler, Sınıflandırma Anketi'nde deneklere verilen, eylemlerin anlamlarının daha net anlaşılması için anlamlarının her birini örnekleyen tümcelerdir. Tartışmayı yaparken kolaylık sağlaması açısından tümcelerin her birine bir sayı verilmiştir ve tartışma boyunca tümcelerdeki anlamlara bu sayılar ile gönderimde bulunulmuştur. Bu tümcelerdeki altı çizili eylemlerin anlamlarının her biri aday anlamdır. Bu aday anlamlar kısıtlayıcılara uygun gelmelerine ya da yıkmalarına bağlı olarak değerlendirilmiş ve bu değerlendirme sonunda en uygun çıktı belirlenmiştir. Aynılık Kısıtlayıcılarının hepsine uygun gelen anlam öntip anlamdır ve dolayısıyla en uygun çıktıdır. En uygun çıktı el işareti (☞) ile gösterilmiştir.

İkinci ana sütunda Aynılık Kısıtlayıcıları yer almaktadır. Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar ya da başka bir deyişle öntip anlamın hiçbir özelliğine sahip olmayan anlamlar 'belirtili anlamlar'dır ve bu anlamlar öntip anlamın alt anlamı olarak düşünülmezler. Aynılık Kısıtlayıcılarının bir ya da daha fazlasını yıkan anlamlar ise, kısıtlayıcıların tamamını yıkmadıkları sürece, belirtili anlamlar olarak görülmezler. Aynılık Kısıtlayıcılarının bir ya da bir kaçını yıkma

durumunda ise bu anlamların öntip anlamdan farklılığı ortaya çıkar. Bir anlam ne kadar çok Aynılık Kısıtlayıcısını yıkıyorsa öntip anlamdan o kadar uzaklaşıyor demektir. Böylece Aynılık Kısıtlayıcılarının tamamını yıkmayan anlamlar öntip anlamın alt anlamları olarak düşünülebilir. Örneğin, Tablo (13)'te 1. sırada "Adam rahat oturmak için masayı çekti" tümcesiyle örneklenen anlam Aynılık Kısıtlayıcılarının hepsine uygun gelmektedir. 2. ve 3. sırada sırasıyla "Adam sapanın lastiğini çekti" ve "Balıkçılar sudan ağları çektiler" tümceleriyle örneklenen anlamlar ise Aynılık Kısıtlayıcılarından birini yıkmaktadır. Ancak kısıtlayıcıların sıradüzenine göre NEDEN-Y-Hedef Kısıtlayıcısı daha güçlü bir kısıtlayıcı olduğu ve 2. sıradaki anlam bu kısıtlayıcıyı yıkmadığı için öntip anlama 3. sıradaki anlamdan daha yakındır.

Kısıtlayıcıların yıkılması ise yıldızlar ile işaretlenmiştir. Tek yıldız (*) normal yıkılmaları, çift yıldız (**) önemli yıkılmaları, üç yıldız ise (***) vahim yıkılmaları göstermektedir. Normal yıkılmalar Uzamsal ya da Uzam-dışı Kısıtlayıcıları oluşturan aynı kısıtlayıcı demeti içindeki kısıtlayıcıların yıkılmasıdır. Önemli yıkılmalar Uzamsal ya da Uzam-dışı Kısıtlayıcıları oluşturan farklı kısıtlayıcı demetleri arasındaki kısıtlayıcıların yıkılması anlamına gelir. Vahim yıkılmalar ise Uzamsal ve Uzam-dışı Kısıtlayıcıların yıkılmasına bağlı olarak ortaya çıkar. Örneğin, eylemin anlamı Uzamsal Kısıtlayıcılara uygun geliyorsa, Uzam-dışı Kısıtlayıcıları yıkması üç yıldız ile (***) işaretlenmiştir. ± ile gösterilen kısıtlayıcılar, eğer belli bir kısıtlayıcı kümesine aitse (örn. ± Para Değişimi ya da ± Değer), o kümedeki kısıtlayıcıların yıkılması ile aynı şekilde değerlendirilmiştir. Bir kısıtlayıcı (örn. ± Kılıcı, ± Pasif Kılıcı) farklı kümeler için de geçerli ise yıkılması yalnızca tek yıldız (*) ile

işaretlenmiştir. Örneğin, Tablo (13)'te 1. sırada "Adam rahat oturmak için masayı çekti" tümcesiyle örneklenen anlam Aynılık Kısıtlayıcılarının hepsine uygun gelmektedir. Bu kısıtlayıcılar Uzamsal Kısıtlayıcılardır ve öntip anlamın uzamsal olduğunu göstermektedir. 2. ve 3. sıradaki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarının birini yıkmaktadırlar ve tek yıldız (*) ile işaretlenmişlerdir. Yani bu iki anlam da öntip anlam ile aynı kısıtlayıcı kümesinde yer alan kısıtlayıcılara uygun gelmektedir. Ancak 4., 5., ve 6. sıradaki anlamların Aynılık Kısıtlayıcılarından en güçlü olanını yıkmaları üç yıldız (***) ile işaretlenmiştir. Yani bu anlamlar vahim kısıtlayıcı yıkılmaları göstermektedir. Bu vahim yıkılmalar da bu anlamların Uzam-dışı Kısıtlayıcılara uygun geldiğini göstermektedir. Üçüncü ana sütunda yer alan Belirtililik Kısıtlayıcılarında ise bu anlamların tek (*) ve çift yıldız (**) ile işaretlendiği kısıtlayıcılar bulunmaktadır. Bu anlamların ya aynı kısıtlayıcı kümesinde normal yıkılma (*) ya da farklı kısıtlayıcı kümesinde önemli yıkılma (**) gösterdiği anlamına gelmektedir. Örneğin, 6. sıradaki anlam Belirtililik Kısıtlayıcılarından $GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcısına uygun geldiği için, aynı kısıtlayıcı kümesinde bulunan $OL_{Tanım}$ Kısıtlayıcısında normal bir yıkılma görülmektedir. Ancak $GİT_{Zaman}$ Kısıtlayıcısı farklı bir kısıtlayıcı kümesine ait bir kısıtlayıcı olduğu için, bu anlamın bu kısıtlayıcıyı yıkması önemli bir yıkmadır. 6. sıradaki anlam, Uzam-dışı Kısıtlayıcılarından birine uygun geldiği için, Uzamsal Kısıtlayıcılarından biri olan ve öntip anlamın uygun geldiği en güçlü kısıtlayıcıyı yıkması ise vahimdir.

Bir eylemin iki ya da daha fazla anlamı gerek Aynılık Kısıtlayıcılarına gerekse Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelebilir. Bu durumda bu anlamlar aynı olarak değerlendirilmiş ve eylemlerin kısıtlayıcılar yardımıyla değerlendirildiği

tablolarda aynı satırda ele alınmıştır. Aşağıda 50 çokanlamlı eylem Uygunluk Kuramı çerçevesinde kısıtlayıcılar ile değerlendirilmiştir.

6.4.1. *Aç-*

TS'lerdeki girdileri ve anadili konuşucularının yargıları doğrultusunda *aç-* eyleminin öntip anlamı "bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek" gibi bir tanıma karşılık gelmektedir. Bu öntip anlamı Tablo (14)'teki ilk sırada yer alan "Adam kapıyı açtı" gibi bir tümceyle örneklenebilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (153)'teki gibidir.

(153) [NEDEN ([$_{\text{Nesne}}$ ADAM], ([GİT ([$_{\text{Nesne}}$ KAPI], [A [AÇIK]])])])]

Aç- eyleminin öntip anlamı, anadili konuşucularının yargıları doğrultusunda, + İnsan, NEDEN-GİT-Y-Hedef, + Kuvvet ve + Temas gibi bir dizi özelliğin birleşimiyle tanımlanabilir. Bu özellikler aynı zamanda *aç-* eyleminin uzamsal bir eylem olduğunu gösterir ve Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturur. Bu kısıtlayıcıların sıradüzeni (154)'te görüldüğü gibidir. NEDEN-GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısının sıradüzen içerisinde ilk sırada yer almasının nedeni, denekler tarafından *aç-* eyleminin öntip anlamı için en sık belirtilen özellik olmasıdır. Bu kısıtlayıcıyı sırasıyla + Kılıcı-İnsan, + Kuvvet ve + Temas izlemektedir.

(154) NEDEN-GİT-Y-Hedef >> + Kılıcı-İnsan >> + Kuvvet >> + Temas

Öntip anlama ait olmayan diğer kısıtlayıcılar + Araç Kullanımı, BIRAK-$GİT_{Koşul}$ (+), + Doğa Gücü, NEDEN-$GİT_{Tan}$, $GİT_{Tan}$ ve Ruh Durumu'dur. Bu kısıtlayıcılar da Belirtililik Kısıtlayıcılarını oluşturur. Tablo (14)'te *aç-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmesi gösterilmektedir.

Tablo (14). *Aç-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek	**AK**				**BK**						
	NGYH	**+ Kİ**	**+ Kuv**	**+ Tem**	**+ Ar K**	**+ PKCnsz**	**+ DG**	**$BIRG_{Koş}$ (+)**	**NGT_{an}**	**GT_{an}**	**RD**
☞ 1. Adam kapıyı <u>açtı</u>.					*	*	*	***	***	***	**
2. Görevliler karla kapanan yolu <u>açtılar</u>.			*	*		*	*	***	***	***	**
3. Kadın çantasını <u>açtı</u>.			*		*	*	*	***	***	***	**
4. Adam tıkanmış boruyu <u>açtı</u>.	*		*	*	*	*	*	**		*	***
5. Anıtın çevresini <u>açtılar</u>.	*		*	*		*	*	**		*	***
6. Adam kollarını <u>açtı</u>.			*	*	*	*	*	***	***	***	**
7. Doktor iltihaplı çıbanı <u>açtı</u>.			*			*	*	***	***	***	**
8. Kadın dolaşan yumağı <u>açtı</u>.			*		*	*	*	***	***	***	*
9. Başkan toplantıyı <u>açtı</u>. 11. Bakan tütün piyasasını <u>açtı</u>. 17. Hakem oyunu <u>açtı</u>.	***		*	*	*	*	*		*	*	***
10. Radyoyu <u>açtım</u>.	***		*		*	*	*	**	*		***
12.Boyacı boyayın rengini <u>açtı</u>.	***		*	*	*	*	*	**		*	***
13. Bu renk odayı <u>açtı</u>.	***	*	*	*	*		*	**		*	***
14. Adam arkadaşına derdini <u>açtı</u>.	**		*	*	*	*	*	***	***	***	
15. Adam kollarını, göğsünü <u>açmış</u>.	***		*	*	*	*	*	**		*	***
16. Hava <u>açtı</u>.	***	*	*	*	*	*		**	*		***

Tablo (14)'ün en üst sol köşesinde "Adam kapıyı açtı" tümcesiyle örneklenen öntip anlam bulunmaktadır. Bu girdinin altında *aç-* eyleminin diğer anlamlarını örnekleyen tümceler verilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, *aç-* eyleminin en temel özelliği NEDEN-GİT-Y-Hedef'tir. *Aç-* eyleminin bazı anlamları bu kısıtlayıcıyı yıkarken, bazıları bu kısıtlayıcıya uygun gelmektedir. Örneğin, 9. sıradaki "Başkan toplantıyı açtı" ve 12. sıradaki "Boyacı boyanın rengini açtı" tümcesindeki anlamlar NEDEN-GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısını vahim olarak yıkmaktadır. Ancak 2. sıradaki "Görevliler karla kapanan yolu açtılar" ve 3. sıradaki "Kadın çantasını açtı" tümcelerindeki anlamlar bu kısıtlayıcıya uygun gelmektedir. Kısıtlayıcıyı yıkmayan anlamlar *aç-* eyleminin öntip anlamının alt anlamları olarak düşünülebilir. Diğer kısıtlayıcıların yıkılması ise yıldızlar ile işaretlenmiştir. Kısıtlayıcıların altında daha az yıldız bulunması, öntip anlama daha fazla yıldızı bulunan anlamlardan daha yakın olduğunu gösterir. Örneğin, 2. sıradaki "Görevliler karla kapanan yolu açtılar" tümcesindeki anlam öntip anlama, Aynılık Kısıtlayıcılarından yalnızca bir tanesini yıktığı için, iki kısıtlayıcıyı yıkan 6. sıradaki "Adam kollarını açtı" tümcesindeki anlamdan daha yakın görünmektedir.

Öntip anlam dışındaki anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilirler ve bu yolla anlamlar arasındaki ayrım belirlenir. Örneğin, 9. sıradaki "Başkan toplantıyı açtı" tümcesindeki anlam, Tablo (14)'te 12. sıradaki "Boyacı boyanın rengini açtı" tümcesindeki anlamdan farklıdır. Çünkü ilk tümcedeki anlam BIRAK-GİT$_{\text{Koşul}}$ (+) Kısıtlayıcısına uygun gelmekte diğer Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. Böylece bu tümcedeki *aç-* eylemi "bir etkinliği başlatmak" anlamına gelmektedir. Oysa ikinci tümcedeki anlam NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$

Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Böylece bu tümcedeki *aç-* eylemi de "rengi daha açık hale getirmek" anlamına gelerek ilk tümcedeki anlamdan farklılaşmaktadır. Ancak, 11. sıradaki "Bakan tütün piyasasını açtı" ve 17. sıradaki "Hakem oyunu açtı" tümcelerindeki anlamlar da 9. sıradaki anlam gibi BIRAK-$GİT_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu durumda, bu üç tümcedeki anlamlar aslında aynıdır.

6.4.2. *Al-*

TS'lerde *al-* eylemi için ilk anlam maddesinde temel anlam olarak sunulan anlam "Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak" (TDKTS) ve "Bir şeyi ya da kimseyi bulunduğu yerden ayırmak" (DDTS) tanımlarıyla verilmiştir. Ancak anadili konuşucularının yargıları *al-* eyleminin öntip anlamının "satın almak" anlamını taşıdığını göstermektedir. Bu öntip anlam Tablo (15)'te 4. sırada yer almaktadır ve "Adam kendine yeni bir araba aldı" tümcesiyle örneklenmiştir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (155)'teki gibi gösterilebilir.

(155) $[_{Olay}$ $GİT_{İye}$ ([ARABA], $[_{Yol}$ $A_{İye}$ [ADAM]])]

Al- eyleminin öntip anlamı, anadili konuşucularının yargıları doğrultusunda, $GİT\text{-}Hedef_{İye}$, + Para Değişimi ve + Kılıcı-İnsan özelliklerini taşır. $GİT\text{-}Hedef_{İye}$ ve + Para Değişimi özellikleri *aç-* eyleminin öntip anlamının İyelik Uzam-dışı Anlam Alanında olduğunu gösterir ve bu üç özellik *al-* eylemi için Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturur. $GİT\text{-}Hedef_{İye}$ Aynılık Kısıtlayıcılarının içinde en güçlü olanıdır ve

(156)'da görüldüğü gibi diğer iki kısıtlayıcıyla bir sıradüzen ilişkisi içerisindedir. Deneklerin Sınıflandırma Anketi'nde "edinme", "para karşılığı alma", "elde etmek" gibi ölçütleri sıkılıkla yazmaları, GİT-Hedef$_{İye}$ Kısıtlayıcısı sıradüzen içerisinde ilk sırada yer almasına neden olmuştur. Bu kısıtlayıcıdan sonra sıradüzen içerisinde + Para Değişimi ve + Kılıcı-İnsan yer almaktadır.

(156) GİT-Hedef$_{İye}$ >> + Para Değişimi >> + Kılıcı-İnsan

Al- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını + Pasif Kılıcı-Cansız, + Doğa Gücü, + Araç, GİT-BY-Hedef, NEDEN-GİT-Kaynak$_{İye}$, NEDEN-GİT-BY-Hedef, NEDEN-GİT-BY-Kaynak, NEDEN-KAL, GİT$_{Yayıl}$, OL$_{Tanım}$, NEDEN-GİT$_{Tanım}$, GİT$_{Koşul}$ (+), NEDEN-KAL$_{Koşul}$ (-), NEDEN-KAL$_{Koşul}$ (+) ve RUH DURUMU Kısıtlayıcıları oluşturur. Tablo (15)'te *al-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile nasıl değerlendirildiği gösterilmektedir.

Tablo (15). *Al-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Satın almak	AK			BK														
	GH_{iye}	**+ PD**	**+ Kİ**	**+PKCnsz**	**+ DG**	**+ Ar**	**GBYH**	**NGK_{iye}**	**NGBYH**	**NGBYK**	**NK**	**G_{Vay}**	**OL_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**$G_{Koş}$ (+)**	**$NK_{Koş}$ (-)**	**$NK_{Koş}$ (+)**	**RD**
1. Öğretmen masadaki kalemi <u>aldı</u> ve yazmaya başladı.	***	***		*	*	*	**	***		*	*	**	***	***	***	***	***	**
2. İşsiz baba parasızlık yüzünden çocuklarını okuldan <u>aldı</u>.	***	***		*	*	*	**	***	*		*	**	***	***	***	***	***	**
3. Sokağa çıkarken şemsiyesini yanına <u>aldı</u>.	***	***		*	*	*	**	***	*	*		**	***	***	***	***	***	**
☞4. Adam kendine yeni bir araba <u>aldı</u>.				*	*	*	***	*	***	***	***	***	**	**	**	**	**	***
5. Türkler İstanbul'u 1453'te <u>aldı</u>.		*		*	*	*	***	*	***	***	***	***	**	**	**	**	**	***
6. Bu küp 10 kilo balı <u>alır</u>.	**	**	*		*	*	***	**	***	***	***	***		*	**	**	**	***
7. Genç adam ikinci eşini köyünden <u>aldı</u>.		*		*	*	*	**	*	**	**	**	**	*	*		*	*	**
8. Sel köylerde önüne gelen her şeyi <u>aldı</u>.	***	***	*	*		*	**	***		*	*	**	***	***	***	***	***	**
9. Milli atlet Elvan Avrupa Kupası yarışında altın madalyayı <u>aldı</u>.		*		*	*	*	***	*	***	***	***	***	**	**	**	**	**	***
10. Fabrikadaki klor gazı tankı patlayınca Pendik'i duman <u>aldı</u>.	***	***	*		*	*	**	***	**	**	**		***	***	***	***	***	**
11. Terzi ceketin boyundan <u>aldı</u>.	**	**		*	*	*	***	**	***	***	***	***	*		**	**	**	***

12. Yer açılsın diye masayı köşeye aldık. 14. Küçük çocuk yavru kediyi gece içeri aldı 15. Annem üşüyünce şalını omzuna aldı.	***	***		*	*	*	**	***		*	*	**	***	***	***	***	***	**
13. Temizlikçi kadın karyolanın altını süpürge ile aldı.	***	***		*	*	*	**	***	*		*	**	***	***	***	***	***	**
16. Arkadaşım söylediğim sözleri ciddiye aldı.	***	***		*	*	*	**	***	**	**	**	**	***	***	***	***	***	
17. Çarşıda cebimden telefonumu almışlar.	*	*		*	*	*	***		***	***	***	***	**	**	**	**	**	***
18. Apartmana yeni bir kapıcı aldık.	*	*		*	*	*	**	*	**	**	**	**	*	**	*	*		**
19. Usulsüzlük yapan memuru görevden aldılar.	*	*		*	*	*	**	*	**	**	**	**	*	*	*		*	**
20. Asgari ücretli bir çalışan ayda 500 TL alır.			*	*	*	*	***	*	***	***	***	***	**	**	**	**	**	***
21. Çorbaya biraz su ekleyince tuzunu aldı.	**	*	*		*	*	***	**	***	***	***	***	*		**	**	**	***
22. Güneş perdelerin rengini aldı.	**	*	*	*		*	***	**	***	***	***	***	*		**	**	**	***
23. Böbreğinin birini aldılar.	*	*		*	*	*	***		***	***	***	***	**	**	**	**	**	***
24. Adam gaza bastı, motor sonunda aldı.	***	***	*	*	*		**	***		*	*	**	***	***	***	***	***	**

Tablo (15)'in en üst sol köşesinde, 4. sıradaki "Adam kendine yeni bir araba aldı" tümcesiyle örneklenen, öntip anlam bulunmaktadır. *Al-* eyleminin öntip anlamının en temel özelliği GİT-Hedef$_{İye}$'dir ve bazı anlamlar bu kısıtlayıcıya uygun gelirken, bazıları bu kısıtlayıcıyı yıkmaktadır. Örneğin, 9. sıradaki "Milli atlet Elvan Avrupa Kupası yarışında altın madalyayı aldı" ve 20. sıradaki "Asgari ücretli bir çalışan ayda 500 TL alır" tümcelerindeki anlamlar GİT-Hedef$_{İye}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. 1. sıradaki "Öğretmen masadaki kalemi aldı ve yamaya başladı" tümcesindeki anlam vahim derecede, 6. sıradaki "Bu küp 10 kilo balı alır" tümcesindeki anlam ise bu kısıtlayıcıyı önemli derecede yıkmaktadır. Bu kısıtlayıcıyı yıkmayan anlamlar *al-* eyleminin öntip anlamının alt anlamları olarak görülebilir. Örneğin, 9. sıradaki tümcedeki anlam GİT-Hedef$_{İye}$ kısıtlayıcısını yıkmamakta ancak öntip anlamın özelliklerinden bir tanesi olan + Para Değişimi Kısıtlayıcısını yıkmaktadır. Bu anlamın öntip anlamdan olan farkı madalyanın para değişimi ile alınmamış olmasıdır.

Öntip anlam dışındaki anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilirler ve bu yolla anlamlar arasındaki ayrım belirlenir. Örneğin 6. sıradaki "Bu küp 10 kilo balı alır" tümcesindeki anlam OL$_{Tanım}$ Kısıtlayıcısına, 11. sıradaki "Terzi ceketin boyundan aldı" tümcesindeki anlam ise NEDEN-GİT$_{Tanım}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu anlamda bu iki tümcedeki anlamlar birbirlerinden farklıdırlar. Benzer şekilde, 12. sıradaki "Yer açılsın diye masayı köşeye aldık" tümcesindeki anlam NEDEN-GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Ancak, 13. sıradaki "Temizlikçi kadın karyolanın altını süpürge ile aldı" tümcesindeki anlam NEDEN-GİT-BY-Kaynak Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir.

Bu durumda bu iki tümcedeki anlam da birbirlerinden farklılaşmaktadır. 14. sıradaki "Küçük çocuk yavru kediyi gece içeri aldı" ile 15. sıradaki "Annem üşüyünce şalını omzuna aldı" tümcelerindeki anlamlar da, 12. sıradaki anlam gibi NEDEN-GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu durumda, bu tümcelerin, diğer kısıtlayıcıları aynı şekilde yıktıkları için, aynı anlama sahip oldukları söylenebilir. Her ne kadar ilk bakışta bu tümcelerdeki bağımlı yolların farklılaştığı düşünülse de (örn. köşeye, içeri, omzun üstü), Sınıflandırma Anketi'nde denekler belirledikleri ölçütler ile bu ayrıma gitmemişler, bu üç tümcedeki anlamı aynı grup içinde sınıflandırmışlardır.

6.4.3. *At-*

At- eyleminin öntip anlamı TS'lerde de anadili konuşucularının yargıları ile de "Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak" olarak tanımlanmıştır. Bu öntip anlam Tablo (16)'nın ilk sırasında yer alan "Gösterici taşı polise doğru attı" tümcesiyle örneklenmiştir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (157)'de olduğu gibi gösterilebilir.

(157) [$_{\text{Olay}}$ NEDEN ([GÖSTERİCİ], [GİT ([$_{\text{Nesne}}$ TAŞ], [$_{\text{Yol}}$ A DOĞRU ([POLİS])])])]

At- eyleminin bu öntip anlamı, aynı zamanda Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturan NEDEN-GİT-Y-Hedef, + Kuvvet, + Temas ve + Motor Örüntü özelliklerinin birleşimi ile tanımlanır. NEDEN-GİT-Y-Hedef diğer kısıtlayıcılara göre daha güçlüdür. Yani denekler tarafından ölçüt olarak en sık belirtilen

kısıtlayıcıdır. Daha az sıklıkla belirtilen ölçütler daha zayıf kısıtlayıcıları oluşturur ve en güçlü kısıtlayıcı ile aralarındaki sıradüzen (158)'de olduğu gibi gösterilebilir.

(158) NEDEN-GİT-Y-Hedef >> + Anlıksal Edim >> + Kuvvet >> + Kılıcı-İnsan >>
+ Temas >> + Motor Örüntü

At- eyleminin öntip anlamının özelliklerini oluşturmayan diğer özellikler Belirtililik Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır. Belirtililik Kısıtlayıcıları NEDEN-GİT-BY-Hedef, NEDEN-GİT-BY-Kaynak, HAREKET, NEDEN-$GİT_{Zaman}$, NEDEN-$GİT\text{-}Hedef_{İye}$, NEDEN-$GİT\text{-}Kaynak_{İye,}$ NEDEN-$GİT_{Varoluş}$(-), $GİT_{Tanım}$, NEDEN-$GİT_{Tanım}$, + Değer, NEDEN-$KAL_{Koşul}$ (-) ve $GİT_{Koşul}$ (-) Kısıtlayıcılarından oluşur. Öntip anlam bu Belirtililik Kısıtlayıcılarının tümünü yıkmaktadır. Tablo (16) *at-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmesini göstermektedir.

Tablo (16). *At-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak	**AK**						**BK**															
	NGYH	**+ AE**	**+Ku**	**+ Kİ**	**+ Tem**	**+ MÖ**	**+ PKCnsz**	**+ KO**	**+ KAr**	**NGBYH**	**NGBYK**	**HAR**	**+ ArK**	**NG_{Zam}**	**NGH_{iye}**	**NGK_{iye}**	**NG_{Var} (-)**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**+ D**	**$NK_{Koş}$ (-)**	**$G_{Koş}$ (-)**
☞ 1. Gösterici taşı polise doğru attı.							*	*	*	*	*	**	*	***	***	***	***	***	***	***	***	***
2. Uçaklar pamuk fidanlarının üzerine ilaç attılar.			*	*	*	*	*	*		*	*	**	*	***	***	***	***	***	***	***	***	***
3. Adamı şirketin başka bölümüne attılar.		*	*		*	*	*	*	*	*	*	**	*	***	***	***	***	***	***	***	***	***
4. Yemeğin tuzunu attım.			*			*	*	*	*	*	*	**	*	***	***	***	***	***	***	***	***	***
5. Rapor dosyasını şimdilik bir kenara attı.		*	*			*	*	*	*	*	*	**	*	***	***	***	***	***	***	***	***	***
6. Kıyıya yanaşan vapurdan iskele attılar.	*	*					*	*	*	*		**	*	***	***	***	***	***	***	***	***	***
7. Hazır araba varken benim eşyaları da eve attılar.	*	*	*			*	*	*	*		*	**	*	***	***	***	***	***	***	***	***	***
8. Bu konunun tartışmasını gelecek haftaya attılar.	***	*	*		*	*	*	*	*	***	***	***	*		**	**	**	**	**	**	**	**
9. Annem üşüyünce sırtına bir şal attı.	*	*	*				*	*	*		*	**	*	***	***	***	***	***	***	***	***	***
10. Suçu masum çocuğa attılar.	***	*	*		*	*	*	*	*	***	***	***	*	**		*	**	**	**	**	**	**
11. Adamcağızı işten attılar.	***	*	*		*	*	*	*	*	***	***	***	*	**	**	**	**	**	**	**		*
12. Evde ne kadar kullanmadığı eşya varsa attı.	***	*	*		*	*	*	*	*	***	***	***	*	**	*		**	**	**	**	**	**

13. Şapka inkılâbıyla fesi attık.	***	*	*		*	*	*	*	*	***	***	***	*	**	**	**	**	**	**	**	*	
14. Yabancı cisimleri vücut atar.		*	*	*	*	*		*	*	*	*	**	*	***	***	***	***	***	***	***	***	***
15. Köprüyü dinamitle attılar.	***		*		*	*	*	*	*	***	***	***		**	**	**	**	*		*	**	**
16. Hallaç mahalledeki kadınların pamuklarını attı.	**	*				*	*	*	*	**	**			***	***	***	***	***	***	***	***	***
17. Yaralının ameliyat dikişleri hareket edince attı.	***		*	*	*	*		*	*	***	***	***	*	**	**	**	**		*	*	**	**
18. Kalbi hızlı hızlı atıyor.	**	*	*	*	*	*	*		*	**	**		*	***	***	***	***	***	***	***	***	***
19.Sıcaklayınca üstündeki hırkayı attı.	*	*	*				*	*	*	*		**	*	***	***	***	***	***	***	***	***	***
20. Makalesinden bir paragrafı attı.	***	*	*		*	*	*	*	*	***	***	***	*	**	**	**		**	**	**	*	**
21. Toplam tutarın küsuratını attı.	***	*	*		*	*	*	*	*	***	***	***	*	**	**	**	**	*			**	**
22. Yeni aldığım gömleğin rengi attı.	***	*	*	*	*	*		*	*	***	***	***	*	**	**	**	**		*	*	**	**
23. Yolculuğun yorgunluğunu üzerinden attı.	***	*	*		*	*	*	*	*	***	***	***	*	**	**	**	**	*		*	**	**

Tablo (16)'da 1. sırada bulunan "Gösterici taşı polise doğru attı" tümcesi, *at*-eyleminin öntip anlamını örneklendirmektedir. Bu öntip anlamın özelliklerinden oluşan Aynılık Kısıtlayıcılarını diğer tümcelerde örneklenen bazı anlamlar yıkarken, bazıları bu kısıtlayıcıların bir ya da bir kaçına uygun gelmektedir. Örneğin, 2. sırada yer alan ve "Uçaklar pamuk fidanlarının üzerine ilaç attılar" tümcesiyle örneklenen anlam, NEDEN-GİT-Y-Hedef ve + Anlıksal Edim dışındaki tüm Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. Yani, bu anlam, öntip anlamın + Kuvvet, + Kılıcı-İnsan, + Temas ve + Motor Örüntü özelliklerini taşımamaktadır. Ancak NEDEN-GİT-Y-Hedef ve + Anlıksal Edim Aynılık Kısıtlayıcılarının içindeki en güçlü iki özellik olduğu ve söz konusu aday anlam da bu özellikleri yıkmadığı için bu anlamın öntip anlamın alt anlamlarından bir tanesi olduğu söylenebilir. Ancak, 3. sıradaki "Adamı şirketin başka bölümüne attılar" tümcesindeki anlam Aynılık Kısıtlayıcılarından NEDEN-GİT-Y-Hedef ve + Kılıcı-İnsan dışındaki kısıtlayıcıları yıkmaktadır. En güçlü kısıtlayıcıyı yıkmadığı için, bu anlam öntip anlamın alt anlamı olarak düşünülse de, kısıtlayıcıların sıradüzeninde ikinci derecede güçlü olan + Anlıksal Edim Kısıtlayıcısını yıktığı için, öntip anlama 2. sıradaki anlamdan daha az yakındır.

Tablo (16)'da Aynılık Kısıtlayıcılarının tümünü yıkan aday anlamlar da bulunmaktadır. Örneğin, 18. ve 22. sıradaki aday anlamlar öntip anlamın hiçbir özelliğini taşımamaktadırlar. 18. sıradaki "Kalbi hızlı hızlı atıyor" tümcesindeki anlam Belirtililik Kısıtlayıcılarından HAREKET Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu tümce "Kalp hızlı hızlı hareket ediyor" biçiminde açımlananabildiği için öntip anlamın "bir cismi bir yöne doğru fırlatmak" tanımıyla örtüşmemektedir. Aslında,

kalbin çalışma yapısı düşünüldüğünde, kanı vücuda göndermesi söz konusudur. Ancak, " *Kalp kanı hızlı hızlı atıyor" gibi bir tümce kabul edilebilir değildir ve kalbin atması ile çalışması kastedilmektedir. Dolayısıyla kalbin atması ile kişinin bir cismi bir yöne doğru atması, her iki olayın da uzamda gerçekleşmesi dışında, aynı anlamda değildir. Kalbin çalışması için bir nesnenin bir yöne doğru fırlatılmasına benzetilerek *at-* eyleminin kullanıldığı söylenebilir. Ancak, kalbin çalışması için *çarp-* ve *vur-* eylemleri de, eylemlerin anlamlarına benzetilerek, kullanılmaktadır. Benzer şekilde 22. sıradaki "Yeni aldığım gömleğin rengi attı" tümcesindeki anlam da tüm Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. Hatta bu anlam en güçlü Aynılık Kısıtlayıcısı olan NEDEN-GİT-Yön-Hedef Kısıtlayıcısını vahim derecede yıkmaktadır. Bu anlam Belirtililik Kısıtlayıcılarından + Pasif Kılıcı-Cansız ve $GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Bu tümce "Yeni aldığım gömleğin rengi soldu" şeklinde açımlanabilir ve bu anlam öntip anlam ile örtüşmemektedir. *At-* eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarından $GİT_{Tanım}$ Tablo (12)'de verilen Uzam-dışı Kısıtlayıcılarından birisidir. Dolayısıyla bu aday anlam *at-* eyleminin öntip anlamının alt anlamı olarak değerlendirilemez.

Tablo (16)'da *at-* eyleminin öntip anlamından farklılaşan diğer anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilirler. Bu değerlendirme sonucunda, örneğin, 8. sıradaki "Bu konunun tartışmasını gelecek haftaya attılar" tümcesindeki anlam ile 13. sıradaki "Şapka inkılâbıyla fesi attık" tümcesindeki anlamın birbirlerinden farklı olduğu görülmektedir. Çünkü 8. sıradaki anlam NEDEN-$GİT_{Zaman}$ Kısıtlayıcısına uygun gelirken, 13. sıradaki anlam $GİT_{Koşul}$ (-) Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. 21. sıradaki "Toplam tutarın küsuratını attı"

tümcesindeki anlam ile 23. sıradaki "Yolculuğun yorgunluğunu üzerinden attı" tümcesindeki anlam aynı Belirtililik Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir: NEDEN-$GİT_{Tanım}$. İlk bakışta bu iki anlam, aynı kısıtlayıcıya uygun gelmeleri dolayısıyla, aynı gibi görünseler de, 21. sıradaki anlam + Değer özelliğini de taşımaktadır. Dolayısıyla bu iki tümcedeki anlamlar da birbirlerinden farklıdırlar.

6.4.4. *Bak-*

Bak- eyleminin öntip anlamı "Adam resme baktı" tümcesindeki gibi algısaldır ve bu öntip anlam "Bakışı bir şey üzerine çevirmek" tanımına karşılık gelir. Tablo (17)'de ilk sırada yer alan öntip anlamın Kavram Yapısı (159)'da olduğu gibi gösterilebilir.

(159) [$_{Durum}$ OL ([$_{Nesne}$ RESİM], [$_{Yer}$ ALTINDA ([ADAMIN BAKIŞI])])]

Öntip anlamın özellikleri olan ALGI, + İstemlilik ve + Kılıcı-İnsan *bak-* eyleminin Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır. Bu Kısıtlayıcıların sıradüzeni (160)'da verilmiştir. Buna göre ALGI en güçlü, + Kılıcı-İnsan ise en zayıf kısıtlayıcıdır.

(160) ALGI >> + İstemlilik >> + Kılıcı-İnsan

Bak- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını ise + Pasif Kılıcı-Cansız, + Pasif-Kılıcı-Canlı, YÖNEL, HAREKET, $GİT_{Tanım}$, $OL_{Tanım}$, + Değer, $OL_{Koşul}$ (+),

$KAL_{Koşul}$ (+) ve RUH DURUMU oluşturmaktadır. Tablo (17)'de *bak*- eyleminin anlamları Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo (17). *Bak*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bakışı bir şey üzerine çevirmek	**AK**			**BK**									
	A	**+ İst**	**+ Kİ**	**+ PKCnsz**	**+ PKCnsl**	**YNL**	**HAR**	**G_{Tan}**	**OL_{Tan}**	**+ D**	**$OL_{Koş}$ (+)**	**$K_{Koş}$ (+)**	**RD**
☞ 1. Adam resme baktı.				*	*	**	**	***	***	***	***	***	**
2. Adam kaybettiği yüzüğüne her yerde baktı.	**			*	*	**		***	***	***	***	***	**
3. Evin bir cephesi denize bakıyor.	**	*	*		*		**	***	***	***	***	***	**
4. Çok yaşlı ama kendine çok iyi bakmış.	***	*		*	*	***	***	**	**	**	*		***
5. Adam üç çocuklu bir aileye bakıyor. 7.Doktor hastaya baktı. 8. Hastabakıcı hastaya baktı. 12. Bu gece çocuklara annesi baktı. 17. Uzun yıllar bir ailenin bebeğine baktı.	***			*	*	***	***	**	**	**		*	***
6. Evin tüm işleri bana bakıyor. 10. Pasaport işine polis bakar.	***	*	*	*		***	***	*		*	**	**	***
10. Çocuğum, sen derslerine bak!	***	*	*	*	*	***	***	**	**	**	*		***
11. Bu iş 5000 liraya bakar.	***		*		*	***	***	*			**	**	***
13. Kumaşın rengi yeşile bakıyor.	***		*		*	***	***	*		*	**	**	***
14. O yalnızca para kazanmaya bakıyor. 15. Baktım ki laf anlamıyor, sesimi kestim.	**			*	*	**	**	***	***	***	***	***	
16. Konuşulanlar ilgisini çekmeyince yemeğini yemesine baktı.	***	*		*	*	***	***	**	**	**	*		***

Tablo (17)'de en üst sol köşede öntip anlamın tanımı bulunmaktadır. Bu tanımın altında ilk sırada yer alan tümce bu tanımın örneğidir. Bu tümcenin altındaki satırlarda yer alan diğer tümceler ise *bak-* eyleminin tablonun sol köşesinde bulunan anlamı için aday olan diğer anlamlarını örneklendirmektedirler. Bu aday anlamların hepsi ALGI Aynılık Kısıtlayıcısını yıkmaktadır ve bu anlamların özellikleri Belirtililik Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır. Örneğin, 3. sırada yer alan ve "Evin bir cephesi denize bakıyor" tümcesiyle örneklenen anlam YÖNEL Kısıtlayıcısına uygun gelmekte ve ALGI Kısıtlayıcısını önemli derecede yıkmaktadır. Bu yönüyle bu anlam *bak-* eyleminin öntip anlamından ayrılmaktadır.

Öntip anlamdan ayrılan diğer anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları ile birbirlerinden ayrılırlar. Örneğin 11. sıradaki "Bu iş 5000 liraya bakar" ile 13. sıradaki "Kumaşın rengi yeşile bakıyor" tümcelerindeki anlamların her ikisi de $OL_{Tanım}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Ancak 11. sıradaki anlam + Değer Kısıtlayıcısına da uygun geldiği ve 13. sıradaki anlam bu kısıtlayıcıyı yıktığı için birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. 5. sıradaki "Adam üç çocuklu bir aileye bakıyor", 7. sıradaki "Doktor hastaya baktı", 8. sıradaki "Hastabakıcı hastaya baktı", 12. sıradaki "Bu gece çocuklara annesi baktı" ve 17. sıradaki "Uzun yıllar bir ailenin bebeğine baktı" tümcelerindeki anlamların hepsi Belirtililik Kısıtlayıcılarında $OL_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcısına uygun gelmektedirler. Dolayısıyla TS'lerde ayrı anlam maddelerinde verilen bu anlamlar aslında tek bir anlam maddesi altında sunulabilir. Benzer şekilde, 6. sıradaki "Evin tüm işleri bana bakıyor" ile 10. sıradaki "Pasaport işine polis bakar" tümcelerindeki anlamlar da aynı kısıtlayıcıya uygun gelmektedir: $OL_{Tanım}$. Dolayısıyla bu iki anlam da aynı anlam maddesi altında toplanabilir. Zaten

Sınıflandırma Anketi'nde deneklerin 5'i de bu iki tümcedeki anlamların aynı olduğunu vurgulamıştır.

6.4.5. *Bas-*

Bas- eyleminin öntip anlamı "Ayak tabanını bir yere koymak" şeklinde tanımlanabilir. Bu anlam hem TS'de *bas-* eyleminin girdileri içerisinde ilk sırada yer almaktadır hem de Anlam Üretimi Anketinde denekler tarafından en sık üretilen anlamdır. "Adam yere bastı" tümcesiyle örneklenen bu temel anlamın Kavram Yapısı (161)'de gösterilmektedir.

(161) [$_{\text{Olay}}$ NEDEN ([$_{\text{Nesne}}$ ADAM], [$_{\text{Olay}}$ GİT ([$_{\text{Nesne}}$ AYAK TABANI],
[$_{\text{Yol}}$ A ([$_{\text{Yer}}$ YER])])])]

Bas- eyleminin öntip anlamı NEDEN-GİT-BY-Hedef, + Beden Bölümü, - Kuvvet, + Temas ve + Kılıcı-İnsan özelliklerinin birleşiminden oluşur. Bu özellikler aynı zamanda Aynılık Kısıtlayıcılarıdırlar ve sıradüzenleri (162)'de olduğu gibidir. NEDEN-GİT-BY-Hedef *bas-* eylemi için denekler tarafından en sık belirtilen ölçüt olduğu için sıradüzenin ilk sırasında yer almaktadır. Bu sıradüzende NEDEN-GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını + Beden Bölümü, - Kuvvet, + Temas ve + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcıları izlemektedir.

(162) NEDEN-GİT-BY-Hedef >> + Beden Bölümü >> - Kuvvet >> + Temas >>
+ Kılıcı-İnsan

Tablo (18). *Bas-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Ayak tabanının bir yere koymak.	**AK**					**BK**											
	NGBYH	**+ BB**	**+ Tem**	**+ Ku**	**+ Kİ**	**NOL**	**NGYH**	**HAR**	**+ AE**	**+ MÖ**	**+ArK**	**+ DG**	**+ PKCnl**	**+ PKCnsz**	**G_{Yay}**	**G_{Zam}**	**$OL_{Koş}$**
☞ 1. Adam yere bastı.						*	*	**	*	*	*	*	*	*	**	***	***
2. Bebek 10 aylık oldu, artık basıyor.	***	*		*		***	***	***	*		*	*	*	*	***	**	
3. Motor çalıştıktan sonra debriyaja bastı.	*					*		**	*	*	*	*	*	*	**	***	***
4. Annem peyniri küpe bastı.		*				*	*	**	*	*	*	*	*	*	**	***	***
5. Fotoğrafçı tüm resimleri bastı.	*	*	*	*			*	**	*	*		*	*	*	**	***	***
6. Köşkün yollarını ot bastı.	**	*	*	*	*	**	**	**	*	*	*	*	*			***	***
7. Görevli belgeye mührü bastı.	*	*					*	**		*		*	*	*	**	***	***
8. Ölen kızın intikamını almak için köyü bastı. 12. Adamla kadını samanlıkta bastılar.	**	*	*	*		**	**			*	*	*	*	*	**	***	***
9. Bu ay 32 yaşına bastı.	***	*	*	*	*	***	***	***	*	*	*	*		*	***		**
10. Akşamüstü tüm şehri sis bastı.	**	*	*	*	*	**	**	**	*	*	*		*	*		***	***
11. Tamirci lastiğe hava bastı.	*	*	*	*			*	**	*	*		*	*	*	**	***	***

Bas- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları ise öntip anlam dışındaki diğer anlamların taşıdığı özelliklerdir. NEDEN-OL, NEDEN-GİT-Y-Hedef, HAREKET, + Doğa Gücü, $GİT_{Yay}$, + Pasif Kılıcı-Canlı, + Pasif Kılıcı-Cansız, + Araç Kullanımı, + Anlıksal Edim, + Motor Örüntü, $GİT_{Zaman}$ ve $OL_{Koşul}$ Belirtililik Kısıtlayıcılarıdırlar. Tablo (18)'de *bas*- eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile nasıl değerlendirildiği gösterilmiştir.

Tablo (18)'in en üst sol köşesinde *bas*- eyleminin öntip anlamının tanımı bulunmaktadır. Bu aynı zamanda kısıtlayıcılar ile değerlendirildikten sonra ulaşılacak olan hedef anlamdır. Aday anlamların bir kısmı Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmayan anlamlar öntip anlama yakın anlamlardır. Örneğin, 3. sıradaki "Motor çalıştıktan sonra debriyaja bastı" ve 4. sıradaki "Annem peyniri küpe bastı" tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarının yalnızca bir tanesini yıkmaktadırlar. Dolayısıyla bu iki anlam, öntip anlama kısıtlayıcıların iki tanesini yıkan 7. sıradaki "Görevli belgeye mührü bastı" tümcesindeki anlamdan daha yakındırlar.

Anlamlar ne kadar çok yıldıza sahip ise yani Aynılık Kısıtlayıcılarını ne kadar çok yıkmışlarsa, öntip anlamdan o kadar çok uzaklaşmışlardır. Örneğin, 6., 9., ve 10. sıradaki anlamlar tüm Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmışlardır. Ancak 9. sıradaki "Bu ay 32 yaşına bastı tümcesindeki anlam" en güçlü Aynılık Kısıtlayıcısı olan NEDEN-GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını vahim derecede yıkmaktadır. Dolayısıyla bu anlam öntip anlama, en güçlü kısıtlayıcıyı önemli derecede yıkan 6. ve 10. sıradaki anlamlardan daha uzak durmaktadır. 6. sıradaki "Köşkün yollarını ot bastı" ile 10.

sıradaki "Akşamüstü tüm şehri sis bastı" tümcelerindeki *bas-* eylemi GİT_{Yay} özelliğini taşımaktadır ve öntip anlamdaki gibi otların ya da sisin ayak tabanlarını bir yere koymaları söz konusu değildir. Buradaki anlam yayılarak kaplamadır. Bu iki tümce arasındaki anlam farkı ise + Pasif Kılıcı-Cansız ile + Doğa Gücü Kısıtlayıcıları ile ortaya çıkmaktadır. Anlam farkının, yayılmanın ot için karada, sis için ise havada gerçekleşmesi sonucunda, + Kara ve + Hava Kısıtlayıcılarından kaynaklandığı da düşünülebilir. Ancak gerek Aynılık Kısıtlayıcıları gerekse Belirtililik Kısıtlayıcıları deneklerin tanımladığı ölçütler ile belirlenmiştir. Denekler eylemin bu anlamları için + Kara ve + Hava Kısıtlayıcılarını sezdirecek herhangi bir ölçüt yazmadıkları için, bu iki özelliğe Kısıtlayıcı olarak Tablo (18)'de yer verilmemiştir.

8. sıradaki "Ölen kızın intikamını almak için köyü bastı" ile 12. sıradaki "Adamla kasını samanlıkta bastılar" tümcelerindeki anlamların ikisi de HAREKET Belirtililik Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Dolayısıyla, TS'erde iki farklı anlam maddesinde sunulan bu anlamlar, deneklerin Sınıflandırma Anketi'nde özellikle vurguladıkları gibi aslında aynıdırlar.

6.4.6. *Bat-*

Bat- eyleminin hem TS'lerde ilk sırada yer alan hem de Anlam Üretimi Anketi'nde denekler tarafından en sık üretilen anlamı olan ve "Fırtınada gemi battı" tümcesiyle örneklenen öntip anlamının Kavram Yapısı (163)'teki gibidir. Bu öntip anlam "Bir sıvının üstündeyken içine gömülmek" şeklinde tanımlanabilir.

(163) [$_{\text{Olay}}$ GİT ([$_{\text{Nesne}}$ GEMİ], [$_{\text{Yol}}$ A ([$_{\text{Yer}}$ SUYUN İÇİ])])]

Bat- eyleminin öntip anlamı GİT-Y-Hedef, + Su ve + Pasif Kılıcı-Cansız özelliklerini içinde barındırır. Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturan bu özellikler içerisinde en güçlü özellik, (121)'deki sıradüzende de görüldüğü gibi, GİT-Y-Hedef iken en zayıf özellik + Pasif Kılıcı-Cansız'dır.

(121) GİT-Y-Hedef >> + Su >> + Pasif Kılıcı-Cansız

Bat- eyleminin öntip anlamının özelliklerini taşıyan Aynılık Kısıtlayıcılarının dışındaki kısıtlayıcılar Belirtililik Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır. Bu kısıtlayıcılar + Doğa Gücü, GİT-Rota, GİT-BY-Hedef, + Temas, GİT$_{\text{Vaoluş}}$ ve RUH DURUMU'dur. Tablo (19) *bat-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmesini göstermektedir.

Tablo (19). *Bat-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir sıvının üstündeyken içine gömülmek	AK			BK							
	GYH	**+ Su**	**+ PKCnsz**	**+ DG**	**+ PKCnl**	**GR**	**GBYH**	**+ Tem**	**G_{Tan}**	**G_{Var} (-)**	**RD**
☞1. Fırtınada gemi battı.				*	*	*	*	*	***	***	**
2. Güneş yüksek dağların arkasından battı.	*	*	*		*		*	*	***	***	**
3. Hayri Bey'in bakkal dükkânı battı. 8. Sigorta sektöründe üç yılda on şirket battı.	***	*		*	*	***	***	*	**		***
4. Çamurda oynayan çocukların üstü başı battı.	**	*	*	*		**	**	*		**	*
5. Ayağına yolda diken battı.	*	*		*	*	*			***	***	**
6. Bazı insanlara rahat batar.	**	*		*	*	**	**	*	***	***	
7. Bodrum katında oturan aile selde boğazlarına kadar çamura battı.	*	*	*	*		*			***	***	**
9. Kadının gözleri içeriye batmış.		*		*	*	*	*	*	***	***	**

Tablo (19)'un en üst sol köşesinde *bat-* eyleminin öntip anlamının tanımı bulunmaktadır. Bu tanımın altında öntip anlamın örnek tümcesi ile diğer aday anlamları örnekleyen tümceler vardır. GİT-Y-Hedef ile + Su Kısıtlayıcıları + Pasif Kılıcı-Cansız Kısıtlayıcısına göre daha güçlüdür. Su içerisinde aşağı doğru gitmek anlamını içeren ilk iki kısıtlayıcı yalnızca gemi gibi cansız nesneler için değil canlılar için de söz konusu olabilir (örn. "Adam suyun içinde battı"). Dolayısıyla diğer anlamları temel anlamlardan ayıran en büyük özellik bu iki kısıtlayıcının yıkılması ile ortaya çıkar. Örneğin 2. sıradaki güneşin batması ile 3. sıradaki bakkal dükkânının batması Aynılık Kısıtlayıcılarının hepsini yıkmalarının bir sonucu olarak öntip anlamdan ayrılırlar. Ancak güneşin batması GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısını normal

derecede, bakkal dükkânının batması ise vahim derecede yıkmaktadır. Dolayısıyla güneşin batması öntip anlama daha yakın bir anlamdır.

Diğer aday anlamlar arasındaki fark ise Belirtililik Kısıtlayıcıları'nı yıkmaları ya da uygun gelmelerine bağlı olarak belirginleşmektedir. Ancak Tablo (19)'da görüldüğü gibi 3. sıradaki "Hayri Bey'in bakkal dükkânı battı" ile 8. sıradaki "Sigorta sektöründe üç yılda on şirket battı" tümcelerindeki *bat-* eyleminin anlamı Kısıtlayıcıları yıkmaları ve uygun gelmelerine bağlı olarak aynı çıkmaktadır. Her iki anlam da $GİT_{Varoluş}$ (-) Belirtililik Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Yani bakkal dükkânı ve şirket artık yoktur. Bu durumda bu iki anlamın tam olarak aynı olduğundan söz edilebilir. İki anlamın aynı olduğuna bir destek de deneklerden gelmektedir: Deneklerin 6'sı ankette *bat-* eylemi için ayrılan bölüme bu iki tümcedeki *bat-* eyleminin anlamlarının tamamen aynı olduğu notunu düşmüştür. 5. sıradaki "Ayağına yolda diken battı" ile 7. sıradaki "Bodrum katında oturan aile selde boğazlarına kadar çamura battı" tümcelerindeki anlamların ikisi de GİT-BY-Hedef ve + Temas Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedirler. Bu durumda bu anlamların da aynı olduğu düşünebilir. Ancak bu iki anlam arasındaki fark ± Pasif Kılıcı Kısıtlayıcısı ile ortaya çıkmaktadır. Dikenin ayağa batması + Pasif Kılıcı-Cansız, ailenin çamura batması ise + Pasif Kılıcı-Canlı Kısıtlayıcılarına uygun gelmeyi gerektirmektedir.

6.4.7. *Bırak-*

Bırak- eyleminin öntip anlamı TS'lerde "Elde bulunan bir şeyi tutmaz olmak" tanımıyla ilk sırada yer almaktadır. Ancak anadili konuşucularının yargıları *bırak-* eyleminin öntip anlamının TS'erde "bir alışkanlık ya da bir işten vazgeçmek" olarak tanımlanan anlam olduğunu göstermektedir. "Adam sigarayı bıraktı" tümcesiyle örneklenen bu temel anlamın Kavram Yapısı (165)'te gösterilmektedir.

(165) [$GİT_{Koşul(-)}$ ([$_{Nesne}$ ADAM], [$_{Yol}$ $DAN_{Koşul(-)}$ ([SİGARA İÇMEK])])]

Bırak- eyleminin öntip anlamı $GİT_{Koşul}$ (-) ve + Kılıcı-İnsan özelliklerinden oluşur. Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturan bu özelliklerden $GİT_{Koşul}$ (-), (166)'da görüldüğü gibi daha güçlü bir özelliktir.

(166) $GİT_{Koşul}$ (-) >> + Kılıcı-İnsan

Bırak- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları ise öntip anlam dışındaki diğer anlamların taşıdığı özelliklerdir. NEDEN-GİT-BY-Kaynak, NEDEN-GİT-BY-Hedef, NEDEN-OL, + Temas, + Pasif Kılıcı-Cansız, NEDEN-KAL, NEDEN-$GİT_{Zaman}$, NEDEN-$GİT_{İye}$, $G_{Tanım}$ ve BIRAK-$GİT_{Koşul}$ (+) Belirtililik Kısıtlayıcılarıdırlar. Tablo (20)'de *bırak-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmesi gösterilmiştir.

Tablo (20). *Bırak-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir alışkanlıktan ya da bir işten vazgeçmek.	**AK**		**BK**														
	$G_{Koş}$ (-)	**+ Kİ**	**$BIRG_{Koş}$(+)**	**$BIRK_{Koş}$ (+)**	**NGBYK**	**BIR**	**NOL**	**NGBYH**	**NK**	**NG_{Zam}**	**$NG_{İye}$**	**+ PD**	**+ Tem**	**$NK_{Koş}$ (-)**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**+ PKCnsz**
1. Çocuk annesinin elini bıraktı.	***		***	***		**	*	*	*	***	***	***	*	***	***	***	*
2. Adam masanın üstüne 25 lira bıraktı.	***		***	***	*	**	*		*	***	***	***		***	***	***	*
3. Tatile çıkmayı haftaya bıraktık.	**		**	**	***	***	***	***	***		**	**	*	**	**	**	*
4. Acaba eldivenleri nerede bıraktım?	***		***	***	*	**	*		*	***	***	***	*	***	***	***	*
5. Bakan hakkında yolsuzluk iddiası olan müsteşarı yerinde bıraktı.	*		*		***	***	***	***	***	**	**	**	*	*	**	**	*
6. Yemeğin bir kısmını ertesi gün için bıraktım.	***		***	***	*	**	*	*		***	***	***	*	***	***	***	*
7. Bu işi size bırakıyorum.	*			*	***	***	***	***	***	**	**	**	**	*	**	**	*
8. Bırakın beni gideyim. 13. Kafesteki kuşları bıraktı.	***		***	***	**		**	**	**	***	***	***	*	***	***	***	*
9. Saçlarını omzuna bıraktı.	***		***	***	*	**		*	*	***	***	***	*	***	***	***	*

10. Ölünce karısına çok mal bıraktı. 21. Bizim komşu tüm malını Kızılay'a bıraktı.	**		**	**	***	***	***	***	***	**		*	*	**	**	**	*
☞11. Adam sigarayı bıraktı. 12. Bu meseleyi bırakalım. 14. Adam karısını bıraktı.			*	*	***	***	***	***	***	**	**	**	*	*	**	**	*
15. Kaza yapan adam yaralı çocuğu kanlar içinde yolda bıraktı.	***		***	***	*	**	*	*		***	***	***	*	***	***	***	*
16. Köyünü bıraktı, şehre taşındı.	***		***	***		**	*	*	*	***	***	***	*	***	***	***	*
17. Öğretmen üç tembel öğrenciyi bıraktı.	*		*	*	***	***	***	***	***	**	**	**	*		**	**	*
18. Tezgahtaki tüm malı müşteriye 20 liraya bıraktı.	**		**	**	***	***	***	***	***	**			*	**	**	**	*
19. Eşyalarımı otogarda emanet masasına bıraktım.	***		***	***	*	**	*		*	***	***	***	*	***	***	***	*
20. Çocukları evde bıraktım.	***		**	***	*	**	*	*		***	***	***	*	***	***	***	*
22. Masanın kaplaması bırakmış.	**	*	**	**	***	***	***	***	***	**	**	**	*	**		*	

Tablo (20)'de en üst sol köşede, 11. sırada "Adam sigarayı bıraktı" tümcesiyle örneklenen, "Bir alışkanlıktan ya da bir işten vazgeçmek" tanımını içeren öntip anlam bulunmaktadır. Aynılık Kısıtlayıcılarından $GİT_{Koşul}$ (-) 11. sıradaki "Adam sigarayı bıraktı", 12. sıradaki "Bu meseleyi bırakalım" ve 14. sıradaki "Adam karısını bıraktı" tümcelerindeki anlamlar dışındaki tüm adaylar tarafından yıkılmaktadır. Dolayısıyla bu üç anlamın aynı olduğu söylenebilir. Anadili konuşucuları Sınıflandırma Anketi'nde bu üç anlamın tamamen aynı olduğunu ayrıca yazmamış olsalar da, bu anlamları örnekleyen tümceleri aynı ölçüt altında sınıflandırmışlardır. Diğer anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmalarına göre öntip anlamdan farklılaşırlar. Örneğin 2. sıradaki "Adam masanın üstüne 25 lira bıraktı" ve 3. sıradaki "Tatile çıkmayı haftaya bıraktık" tümcelerindeki anlamlarin ikisi de $GİT_{Koşul}$ (-) Kısıtlayıcısını yıkmaktadır. Ancak 2. sıradaki anlam, üç yıldız (***) ile gösterildiği gibi, vahim bir yıkılma sergilediği için, öntip anlama 3. sıradaki anlamdan daha uzaktır. 3. sıradaki anlam ise çift yıldız (**) ile işaretlenmiştir ve dolayısıyla önemli bir yıkılma göstermektedir. Oysa 5. sıradaki "Bakan hakkında yolsuzluk iddiası olan müsteşarı yerinde bıraktı" tümcesindeki anlam tek yıldız (*) ile normal bir yıkılma göstermekte ve öntip anlama en yakın duran anlam olmaktadır.

Diğer aday anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkmalarına göre birbirlerinden farklılaşırlar. Örneğin, Aynılık Kısıtlayıcılarından birini yıkan birine de uygun gelen 2., 3. ve 10. sıradaki tümcelerdeki *bırak-* eyleminin anlamları farklı Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. "Adam masanın üstüne 25 lira bıraktı" tümcesindeki anlam NEDEN-BY-Hedef, "Tatile çıkmayı haftaya bıraktık" tümcesindeki anlam $GİT_{Zaman}$, "Ölünce karısına çok mal bıraktı" tümcesindeki anlam

ise NEDEN-GİT$_{İye}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Benzer şekilde, diğer tüm adayların her biri farklı Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmekte ve bu yolla anlamları farklılaşmaktadır. Yani *bırak-* eylemi sırasıyla "koymak", "başka bir zamana ertelemek" ve "birinden mal, para kalmak" anlamlarına gelmektedir. 21. sıradaki "Bizim komşu tüm malını Kızılay'a bıraktı" tümcesindeki anlam da 10. sıradaki anlam gibi NEDEN-GİT$_{İye}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Dolayısıyla bu iki anlam da birbirileriyle aynıdır ve TS'lerde ayrı anlam maddelerinde ele alınmalarına gerek yoktur. Benzer biçimde, 8. sıradaki "Bırakın beni gideyim" ve 13. sıradaki "Kafesteki kuşları bıraktı" tümcelerindeki anlamlar da BIRAK Kısıtlayıcısına uygun gelmektedirler. Öyleyse bu anlamlar da "izin vermek, salmak" gibi bir tanım ile aynı anlam maddesi içerisinde sunulabilirler.

6.4.8. *Boz-*

Boz- eyleminin TS'erde ilk sırada yer alan ve "Bir şeyi kendisinden beklenen işi yapamayacak duruma getirmek" olarak tanımlanan öntip anlamı aynı zamanda Anlam Üretimi Anketi'nde denekler tarafından da en sık üretilen anlamdır. Bu öntip anlam "Adam makineyi bozdu" tümcesiyle örneklenmiştir ve Kavram Yapısı (167)'deki gibidir.

(167) [NEDEN ([ADAM], [GİT$_{Tanım}$ ([MAKİNE], $\begin{bmatrix} \text{DAN}_{Tanım}\ ([\text{SAĞLAM}]) \\ \text{A}_{Tanım}\ ([\text{BOZUK}]) \end{bmatrix}$)])]

Boz- eyleminin öntip anlamı NEDEN-$GİT_{Tanım}$, + Kılıcı-İnsan ve – Beden Bölümü özellikleri ile tanımlanabilir. Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturan bu özellikler içerisinde en güçlü özellik, (168)'deki sıradüzende de görüldüğü gibi, NEDEN-$GİT_{Tanım}$'dır.

(168) NEDEN-$GİT_{Tanım}$ >> + Kılıcı-İnsan >> - Beden Bölümü

Boz- eyleminin öntip anlamının özelliklerini taşıyan Aynılık Kısıtlayıcılarının dışındaki NEDEN-$KAL_{Koşul}$, $GİT_{Koşul}$ (-), NEDEN-$GİT_{İye}$, + Para Değişimi, HAREKET, NEDEN-GİT-Oluşum Kısıtlayıcıları Belirtililik Kısıtlayıcılarını oluşturur. Tablo (21)'de *boz-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmesi verilmektedir.

Tablo (21). *Boz-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir şeyi kendisinden beklenen işi yapamayacak duruma getirmek	**AK**			**BK**						
	NG_{Tan}	**+ Kİ**	**- BB**	**$NK_{Koş}$ (-)**	**$NG_{İye}$**	**+ PD**	**$G_{Koş}$ (-)**	**NG_{Var} (-)**	**HAR**	**NGOlş**
☞ 1. Adam makineyi bozdu.				**	**	**	**	**	***	***
2. Evin düzenini bozdu. 12. Adamın işini bozdu.	**				**	**	*	**	***	***
3. Acılı yemekler midemi bozdu.		*		**	**	**	**	**	***	***
4. Anlaşmayı bozdular.	**			*	**	**		**	***	***
5. Bakkal parayı bozdu. 7. Kuyumcu altını bozdu. 8. Döviz bürosu doları bozdu.	**			**			**	**	***	***
6. Ordu düşman ordusunu bozdu.	***			***	***	***	***	***		**
9. Köylüler bağı bozdular.	**			**	**	**	**		***	***
10. Sapık adam kıza tecavüz ederek bekaretini bozdu.			*	**	**	**	**	**	***	***
11. Annem eski elbisesini bozdu, bana etek yaptı.	***			***	***	***	***	***	**	

Tablo (21)'de hedef anlam "bir şeyi kendisinden beklenen işi yapamayacak duruma getirmek" olarak tanımlanan öntip anlamdır. Bu anlam ilk sırada, diğer aday anlamlar ise bu öntip anlamın altında yer almaktadır. Aynılık Kısıtlayıcılarından NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$ aday anlamlar tarafından en sıklıkla yıkılan anlamdır. Bunun nedeni bu kısıtlayıcının öntip anlamın en güçlü özelliğini yansıtıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu güçlü kısıtlayıcıyı 3. sıradaki "Acılı yemekler midemi bozdu" ve 10. sıradaki "Sapık adam kıza tecavüz ederek bekâretini bozdu" tümcelerindeki anlamlara da uygun gelmektedir. Ancak bu tümcelerdeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarından sırasıyla + Kılıcı-İnsan ve – Beden Bölümü'nü yıktıkları için öntip anlamdan farklılaşmaktadırlar. Bu anlamlar en güçlü kısıtlayıcıyı yıkmadıkları için yine de öntip anlamın alt anlamları olarak düşünülebilir.

Diğer aday anlamlar ise Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmektedir. Anlamlar arasındaki farklılaşma Belirtililik Kısıtlayıcılarının yıkılması ile olmaktadır. Örneğin 2. sıradaki "Evin düzenini bozdu" tümcesindeki anlam NEDEN-KAL$_{\text{Koşul}}$ (-) Kısıtlayısına uygun gelmekteyken, 11. sıradaki "Annem eski elbisesini bozdu, bana etek yaptı" tümcesindeki anlam NEDEN-GİT-Oluşum Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Dolayısıyla bu iki anlam birbirinden farklıdır. Ancak 12. sıradaki "Adamın işini bozdu" tümcesindeki anlam da 2. sıradaki anlam gibi NEDEN-KAL$_{\text{Koşul}}$ (-) Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu iki anlam da aynı olarak düşünülebilir. "Bakkal parayı bozdu" tümcesi ile 5. sıradaki anlam, "Kuyumcu altını bozdu" tümcesi ile 7. sıradaki anlam ve "Döviz bürosu doları bozdu" tümcesi ile 8. sıradaki anlamlar da aynı görünmektedirler. Bu anlamlar NEDEN-GİT$_{\text{İyelik}}$ ve + Para Değişimi Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedirler. Ayrıca deneklerin 5'i de bu üç

anlamın tamamen aynı olduğunu yazmışlardır. Dolayısıyla bu üç anlam TS'lerde olduğu gibi üç ayrı anlam maddesi ile değil aynı anlam maddesinin altında sunulmalıdırlar.

6.4.9. *Bul-*

Bul- eylemi TS'lerde "Arayarak ya da aramadan bir şeyle, bir kimseyle karşılaşmak; bir şeyi elde etmek" tanımıyla TS'lerde ilk anlam maddesi olarak sunulmuştur. Anadili konuşucularının da temel anlam olarak belirledikleri bu anlamın örnek tümcesi Tablo (22)'nin ilk sırasında verilen tümcedir: "Adam dükkânına girdiği zaman yerde bir mektup buldu". Bu tümcenin Kavram Yapısı (169)'daki gibi bir yapıyla gösterilebilir.

(169) [$_{\text{Durum}}$ OL ([$_{\text{Nesne}}$ MEKTUP], [$_{\text{Yer}}$ ALTINDA ([ADAMIN BAKIŞI])])]

Bul- eylemi (126)'daki Kavram Yapısından ve deneklerin Sınıflandırma Anketi'nde belirlediği ölçütlerden da anlaşılacağı üzere algısal bir eylemdir. Dolayısıyla ALGI *bul-* eyleminin, + Pasif Kılıcı-Canlı ile birlikte, Aynılık Kısıtlayıcısıdır. Bu kısıtlayıcıların sıra düzeni (170)'te verilmiştir.

(170) ALGI >> + Pasif Kılıcı

ALGI ve + Pasif Kılıcı-Canlı Kısıtlayıcıları dışındaki diğer kısıtlayıcılar ise Belirtililik Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır. Bu kısıtlayıcılar + Kılıcı-İnsan, + Pasif

Kılıcı-Cansız, + İstemlilik, + Temas, GİR-BY-Hedef, NEDEN-GİT-Oluşum, GİT-Hedef$_{İye}$, ve RUH DURUMU'dur. Tablo (22)'de *bul-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmesi verilmiştir.

Tablo (22). *Bul-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir şeyle karşılaşmak	**AK**		**BK**							
	A	**+ PKCnl**	**+ Kİ**	**+ PKCNsz**	**+ İst**	**GH$_{İye}$**	**+ Tem**	**GBYH**	**NGOlş**	**RD**
☞ 1. Adam dükkânına girdiği zaman yerde bir mektup buldu. 3. Amerika'yı Kristof Kolomb buldu.			*	*	*	***	*	**	**	**
2. Kaybettiğim cüzdanımı buldum.	***			*	*		*	***	***	***
4. Telefonu Graham Bell buldu.	**	*	*	*		***	*	**		**
5. Aradığı mutluluğu eşinde buldu.	***		*	*	*	***	*	**	**	
6. Atılan kurşun o zavallıyı buldu.	**	*			*	***			**	**
7. Kendine bu elbise modelini bulmuş.	**	*	*	*		***	*	**	**	
8. Yemek için biraz ekmek buldu.	***	*	*	*			*	***	***	***
9. Yaptıklarının cezasını buldu.	**			*	*	***	*	**	**	
10. Çocukken okuduğu okulun adını düşündü ve buldu.	**	*	*	*		***	*	**	**	

Tablo (22)'nin en üst sol köşesi öntip anlamın tanımını göstermektedir. Bu tanımın hemen altında ise öntip anlamı örnekleyen tümce ile *bul-* eyleminin diğer anlamlarını örnekleyen tümceler bulunmaktadır. Aday anlamların temel anlamdan farklılaşması Aynılık Kısıtlayıcılarının yıkılmasını gerektirir. Ancak, 1. sırada *bul-* eyleminin "Adam dükkânına girdiği zaman yerde bir mektup buldu" tümcesindeki temel anlamı ile 3. sırada "Amerika'yı Kristof Kolomb buldu" tümcesindeki anlamı Aynılık Kısıtlayıcılarının her ikisine de uygun gelmektedir. Bu durumda bu iki

tümcedeki *bul-* eyleminin anlamlarının aynı olduğundan söz edilebilir. Anadili konuşucuları bu iki tümcedeki anlamın tamamen aynı olduğunu vurgulamasalar da "karşılaşmak", "zaten var olan bir şeyin farkına varmak" gibi ölçütleri kullandıkları aynı sınıfın içine yerleştirmişlerdir.

Diğer aday anlamların birbirleriyle olan farkları da Belirtililik Kısıtlayıcılarının yıkılması ile belirginleşir. Örneğin 2. sıradaki "Kaybettiğim cüzdanımı buldum" tümcesi ile 4. sıradaki "Telefonu Graham Bell buldu" tümcesindeki *bul-* eyleminin anlamları birbirlerinden farklıdır. Çünkü ilk tümcedeki anlam GİT-Hedef$_{İye}$ Kısıtlayıcısına uygun gelirken, ikinci tümcedeki anlam NEDEN-GİT-Oluşum Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Yani anlamlar "yitirilen bir şeyi yeniden ele geçirmek" ile "ilk kez yeni bir şey yaratmak" tanımları ile birbirlerinden ayrılmaktadır.

6.4.10. *Çat-*

TS'lerde *çat-* eylemini temel anlamı "değnek, kılıç, tüfek gibi uzun şeylerden birkaç tanesini, tepelerinden birbirine çaprazlama dayayarak durdurmak" tanımıyla ilk anlam maddesi olarak verilmiştir. "Sertlik, öfke bildiren hale sokmak" olarak tanımlanan anlam ise anadili konuşucularının Anlam Üretimi Anketi'nde en sıklıkla ürettikleri, dolayısıyla öntip olan anlamdır. Bu anlamın Kavram Yapısı (171)'de olduğu gibi gösterilebilir.

(171) [$_{Olay}$ NEDEN ([$_{Nesne}$ ADAM], [$_{Olay}$ GİT ([$_{Nesne}$ KAŞLAR], [$_{Yol}$ -A DOĞRU ([$_{Nesne}$ AŞAĞI])])])]

Çat- eyleminin anadili konuşucuları tarafından belirlenen bu öntip anlamı + Beden Bölümü, NEDEN-GİT-Y-Hedef, + İstemlilik ve + Kılıcı-İnsan özelliklerinin birleşimiyle tanımlanabilir. Bu özellikler, deneklerin *çat-* eyleminin anlamını TS'lerde tanımlandığı gibi "Sertlik, öfke bildiren hale sokmak" olarak görmediklerini, (böyle bir duygu durumundan sonra) kaşların uçlarını bir araya gelecek şekilde aşağıya doğru hareket ettirmeleri olarak tanımladıklarını ortaya çıkarmaktadır. Zaten deneklerin bu anlam için kullandıkları ölçütle genellikle "kaşları aşağıya doğru indirmek", "bir araya getirmek" gibi ölçütlerdir.

Çat- eyleminin Aynılık Kısıtlayıcılarının sıradüzeni (172)'de verilmiştir. Bu sıradüzende + Beden Bölümü ve NEDEN-GİT-Y-Hedef güçlü kısıtlayıcılar olarak göze çarpmaktadır.

(172) + Beden Bölümü >> NEDEN-GİT-Y-Hedef >> + İstemlilik >> + Kılıcı-İnsan

Çat- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını + Pasif Kılıcı-Canlı, + Pasif Kılıcı-Cansız, + Motor Örüntü, + Temas, + Araç Kullanımı, + NEDEN-GİT-BY-Hedef, HAREKET, NEDEN-GİT-Oluşum, GİT$_{Zaman}$, RUH DURUMU Kısıtlayıcıları oluşturmaktadır. Tablo (23)'te *çat-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile nasıl değerlendirildiği verilmiştir.

Tablo (23). *Çat-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Sertlik, öfke bildiren hale sokmak	AK				BK										
	+ BB	**NGYH**	**+ İst**	**+ Kİ**	**PKCnl**	**PKCnsz**	**+ MÖ**	**+Tem**	**+ ArK**	**NGBYH**	**NOL**	**NGOlş**	**G_{Zam}**	**RD**	**A**
1. Askerler silahlarını çattılar.	*	*			*	*			*	*		*	***	**	**
2. İşçiler geminin iskeletini yapmak için keresteleri çattılar.	*	*			*	*				*	*	*	***	**	**
3. Karşıda duran okulu kışın biz çattık.	*	*			*	*				*	*		***	**	**
4. Köylüler yüklerini eşeğe çattılar.	*	*			*	*			*		*	*	***	**	**
5. Köylü kadın yemenisini başına çattı.	*	*			*	*			*		*	*	***	**	**
☞6. Sinirlenen adam kaşlarını çattı.					*	*	*	*	*	*	*	*	***	**	**
7. Çocuklar söz dinlemediler, belaya çattılar.	*	**	*	*		*	*	*	*	**	**	**	***		**
8. Köşe yazarı diğer gazetede yazan yazara çattı.	*	**			*	*	*	*	*	**	**	**	***		**
9. Nereden çattım böyle güzele.	*	**	*	*		*	*	*	*	**	**	**	***	**	
10. Bir karara varma zamanı geldi çattı.	*	***	*	*	*		*	*	*	***	***	***		***	***

Tablo (23)'ün en soldaki sütununda *çat-* eyleminin aday anlamlarını örnekleyen tümceler ve bu sütunun en üst sol köşesinde ise bu aday anlamların hedef anlamının tanımı bulunmaktadır. Bu tanım, tümcelerin 6. sırasında bulunan ve aday çıktıyı bir el işareti (☞) ile gösteren temel anlama ait bir tanımdır. Aynılık Kısıtlayıcılarının hepsine uygun gelen bu temel anlam, diğer aday anlamların bu Kısıtlayıcıların hepsini ya da bir kısmını yıkması ile diğer adaylardan ayrılır. Örneğin, 1. sıradaki "Askerler silahlarını çattılar" tümcesindeki anlam Aynılık Kısıtlayıcılarının ikisini yıkmaktadır ve böylece temel anlamdan ayrılmaktadır. Ancak 10. sıradaki "Bir karara varma zamanı geldi çattı" tümcesindeki anlam tüm Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmakta, üstelik NEDEN-GİT-Yön-Hedef Kısıtlayıcısını vahim derecede yıkmaktadır. Dolayısıyla bu anlam öntip anlama 1. sıradaki anlamdan daha uzaktır.

Diğer aday anlamlar ise Belirtilik Kısıtlayıcılarının yıkılması ile birbirlerinden farklılaşırlar. Örneğin, 1. sırada yer alan "Askerler silahlarını çattılar" tümcesindeki *çat-* eyleminin anlamı ile 2. sırada yer alan "İşçiler geminin iskeletini yapmak için keresteleri çattılar" tümcesindeki *çat-* eyleminin anlamı gerek Aynılık Kısıtlayıcılarını gerekse Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmeleri ve yıkmalarına bağlı olarak birbirlerine çok yakın görünmektedirler. Ancak, 2. sırada yer alan tümcedeki anlam + Araç Kullanımı Kısıtlayıcısına uygun gelmekte ve böylelikle diğer anlamdan farklılaşmaktadır.

6.4.11. *Çek-*

Çek- eyleminin gerek TS'lerde ilk anlam maddesi olarak verilen gerekse Anlam Üretimi Anketi'nde anadili konuşucuları tarafından en sık üretilen anlamı "Bir şeyi tutup kendine ya da başka bir yöne doğru yürütmek" şeklinde tanımlanabilir. Bu tanım "Adam rahat oturmak için masayı çekti" gibi bir tümceyle örneklenebilir ve bu tümcenin Kavram Yapısı (173)'deki gibidir.

(173) [$_{\text{Olay}}$ NEDEN ([$_{\text{Nesne}}$ ADAM], [$_{\text{Olay}}$ GİT ([$_{\text{Nesne}}$ MASA], [$_{\text{Yol}}$ DOĞRU ([$_{\text{Nesne}}$ ADAM])])])]

Bu tanım, Sınıflandırma Anketi'nde anadili konuşucularının belirlediği ölçütler doğrultusunda bir dizi özelliğin birleşimine karşılık gelmektedir. Bu özellikler aynı zamanda *çek-* eylemi için Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır. Aynılık Kısıtlayıcıları + Kuvvet, NEDEN-GİT-Y-Hedef, + Kılıcı-İnsan, - Anlıksal Edim ve + Temas olarak belirlenmiştir ve aralarındaki sıradüzen (174)'te verilmiştir.

(174) NEDEN-GİT-Y-Hedef >> + Kuvvet >> + Temas >> - Anlıksal Edim >> + Kılıcı-İnsan

NEDEN-GİY-Y-Hedef Aynılık Kısıtlayıcıları içerisinde en güçlü kısıtlayıcıdır. Bunu sırasıyla + Kuvvet, + Temas, - Anlıksal Edim ve + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcıları izler. Belirtililik Kısıtlayıcıları, yine anadili konuşucularının belirlediği ölçütler doğrultusunda, + Kılıcı-Araç, + Pasif Kılıcı-Canlı, + Pasif Kılıcı-Cansız,

NEDEN-GİT-BY-Hedef, NEDEN-GİT-Oluşum, + Araç Kullanımı, NEDEN-GİT-$Hedef_{İye}$, NEDEN-$GİT_{Varoluş}$ (-), $GİT_{Tanım}$, $OL_{Tanım}$, $GİT_{Zaman}$, RUH DURUMU'dur. Tablo (24)'te *çek-* eylemi Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo (24)'ün en üst sol köşesinde *çek-* eyleminin temel anlamının tanımı ve onun hemen altında da bu anlama karşılık gelen ve aday çıktı olan anlamı örnekleyen tümce bulunmaktadır. Bu tümcenin altında ise diğer 21 anlamı örnekleyen tümceler yer almaktadır. Öntip anlamın uygun geldiği kısıtlayıcılara 3. sıradaki "Adam sapanın lastiğini çekti" tümcesindeki anlam da uygun gelmektedir. TS'lerde "germek" olarak tanımlanan bu anlam, aslında temel anlam ile aynıdır. Lastiğin ya da ipin kendi özelliğinden dolayı gerilmesi öncelikle bir çekme eylemini gerektirir ve bu da *çek-* eyleminin "germek" olarak tanımlanmasını gerektirmez.

Diğer aday anlamların temel anlamdan ayrılmaları Aynılık Kısıtlayıcılarının yıkılması ile gerçekleşmektedir. Örneğin, 5. sıradaki "Çiftçiler biçtikleri ekini tarladan çektiler" ve 6. sıradaki "Yabancı kaynaklar piyasadaki bütün parayı çektiler" tümcelerindeki anlamlar en güçlü kısıtlayıcı olan NEDEN-GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısını yıkmaktadır. Ancak 5. sıradaki anlam kısıtlayıcıyı normal derecede 6. sıradaki anlam ise vahim derecede yıkmaktadır. Bu durumda 5. sıradaki anlam öntip anlamdan daha yakın durmaktadır.

Tablo (24). *Çek-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir şeyi tutup kendine ya da başka bir yöne doğru yürütmek	**AK**					**BK**												
	NGYH	**+ Ku**	**+ Tem**	**- AE**	**+ Kİ**	**+ KAr**	**+ PKCnl**	**+PKCnsz**	**NGBYH**	**NGYK**	**NGOlş**	**+ ArK**	**$NGH_{İye}$**	**NG_{Var} (-)**	**G_{Tan}**	**OL_{Tan}**	**G_{Zam}**	**RD**
☞1. Adam rahat oturmak için masayı çekti. 3. Adam sapanın lastiğini çekti.						*	*	*	*	*	*	*	***	***	***	***	***	**
2. Motordan garip sesler gelince arabayı sağa çekti.			*			*	*	*	*	*	*	*	***	***	***	***	***	**
4. Sünger bütün suyu çekti.					*		*	*	*	*	*	*	***	***	***	***	***	**
5. Çiftçiler biçtikleri ekini tarladan çektiler.	*	*	*			*	*	*	*		*	*	***	***	***	***	***	**
6. Yabancı kaynaklar piyasadaki bütün parayı çektiler.	***	*	*			*	*	*	***	***	***	*	**		**	**	**	***
7. Adam suyu burnuna çekti.	*			*		*	*	*		*	*	*	***	***	***	***	***	**
8. Polis silahını çekti.		*		*		*	*	*	*	*	*	*	***	***	***	***	***	**
9. Adam bankadaki parasını çekti.	***	*	*			*	*	*	***	***	***	*		**	**	**	**	**	***
10. Rakı yapmak için şarabı imbikten çekti.	*	*	*			*	*	*	*	*			***	***	***	***	***	**
11. Balıkçılar sudan ağları çektiler.	*					*	*	*	*	*		*	***	***	***	***	***	**
12. Bu kamyonun kasası 10 ton yükü çeker.	***	*	*		*	*	*		***	***	***	*	**	**	*		**	***

13. Bu kitap her şeyiyle beni çekti.	**	*	*		*	*	*		**	**	**	*	***	***	***	***	***	
14. Kadın çorabının kaçan ilmeğini çekti.		*				*	*	*		*	*		***	***	***	***	***	**
15. Ahmet arkadaşlarının yol paralarını çekti.	***	*	*			*	*	*	***	***	***	*		**	**	**	**	***
16. Oğlan dayıya, kız halaya çeker.	***	*	*		*	*		*	***	***	***	*	**	**	**		**	***
17. Bak sözümü nereye çekti?	**	*	*			*	*	*	**	**	**	*	***	***	***	***	***	
18. Adam yorganı başına çekti ve uyudu.	*					*	*	*		*	*	*	***	***	***	***	***	**
19. Şubat 28 gün çeker.	***	*	*		*	*	*		***	***	***	*	**	**	**	**		***
20. Kazak sıcak suda yıkanınca çekti.	***	*	*		*	*	*		***	***	***	*	**	**		*	**	***
21. Adam bayrağı göndere çekti.		*	*			*	*	*	*	*	*		***	***	***	***	***	**
22. Baca temizlenince daha iyi çekti.		*	*		*		*	*	*	*	*	*	***	***	***	***	***	**

Her ne kadar, *çek*- eyleminin temel anlamı, pek çok farklı kullanımda korunsa da (Uçar, 2005), bu farklı kullanımlar ya da başka bir deyişle farklı anlamlar, yukarıda sözü edilen kısıtlayıcıların yıkılması ile ortaya çıkmaktadır. Temel anlamın dışındaki anlamların birbirlerinden ayrılması ise Belirtililik Kısıtlayıcılarının yıkılması ya da ile kendini gösterir. Örneğin, 6. sıradaki "Yabancı kaynaklar piyasadaki bütün parayı çektiler" tümcesindeki anlam, NEDEN-GİT$_{\text{Varoluş}}$ (-) Kısıtlayıcısına uygun geldiği, ya da başka bir deyişle, diğer aday anlamların tümü bu kısıtlayıcıyı yıktığı için farklıdır. 9. sıradaki "Adam bankadaki parasını çekti" tümcesindeki anlam ise, diğer aday anlamlardan farklı olarak, Belirtililik Kısıtlayıcılarından NEDEN-GİT-Hedef$_{\text{İye}}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektdir. 19. sıradaki "Şubat 28 gün çeker" tümcesindeki anlam ile 20. sıradaki "Kazak sıcak suda yıkanınca çekti" tümcesindeki anlam sırasıyla GİT$_{\text{Zaman}}$ ve GİT$_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedirler ve bu yolla diğer aday anlamlardan ayrılmaktadırlar.

6.4.12. *Çevir*-

Çevir- eyleminin sınıflandırma Anketi'nde anadili konuşucularının ilk akıllarına gelen anlamı yazarak belirledikleri temel anlamı "Adam makinenin kolunu çevirdi" tümcesiyle örneklenebilir. Bu temel anlam TS'lerde "döndürerek hareket ettirmek" tanımına karşılık gelmektedir. Ancak TS'lerde *çevir*- eyleminin temel anlamı olarak "bir şeyin yönünü değiştirmek" tanımı ilk sırada yer almaktadır. Temel anlam olarak alınan "Adam makinenin kolunu çevirdi" tümcesinin kavram yapısı (175)'te olduğu gibidir.

(175) [NEDEN ([$_{Nesne}$ ADAM], [$_{Olay}$ HAREKET ([$_{Nesne}$ MAKİNENİN KOLU])])]

Bu temel anlam NEDEN-HAREKET, + Temas ve + Kılıcı-İnsan özelliklerinin birleşiminden oluşmuştur ve bu özellikler aynı zamanda Aynılık Kısıtlayıcılarıdır. Bu kısıtlayıcıların sıradüzeni (176)'daki gibidir. Deneklerin belirledikleri ölçütler doğrultusunda NEDEN-HAREKET en güçlü kısıtlayıcı iken + Kılıcı-İnsan en zayıf kısıtlayıcı olarak görünmektedir.

(176) NEDEN-HAREKET >> + Temas >> + Kılıcı-İnsan

Belirtililik Kısıtlayıcılarını ise NEDEN-GİT-Y-Hedef, NEDEN-GİT-BY-Kaynak, NEDEN-OL, + Beden Bölümü, + Doğa Gücü, GİT$_{Tanım}$, NEDEN-GİT$_{Tanım}$, NEDEN-KAL$_{Koşul}$ (+), NEDEN-KAL$_{Koşul}$ (-) ve RUH DURUMU oluşturur. Tablo (25)'te *çevir*- eylemi Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmektedir.

Tablo (25)'te Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan aday anlamlar temel anlamdan farklı bir anlama sahiptirler. Örneğin, 1. sıradaki "Seslendiğimiz adam başını çevirdi" tümcesiyle örneklenen anlam temel anlamdan NEDEN-HAREKET ve + Temas Kısıtlayıcılarını yıkarak ayrılmaktadır. Benzer şekilde 12. sıradaki "Kar yağmura çevirdi" tümcesiyle örneklenen anlam tüm Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. Ayrıca bu anlam en güçlü kısıtlayıcı olan NEDEN-HAREKET Kısıtlayıcısını ise vahim derecede yıkmaktadır.

Tablo (25). *Çevir-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Döndürerek hareket ettirmek	AK			BK									
	NHAR	**+ Tem**	**+ Kİ**	**NGYH**	**NGBYK**	**NOİ**	**+ BB**	**+ DG**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**$NK_{Koş}$ (+)**	**$NK_{Koş}$ (-)**	**RD**
1. Seslendiğimiz adam başını çevirdi.	*	*			*	*		*	***	***	***	***	**
2. Adam kitabın sayfalarını çevirdi.	*				*	*	*	*	***	***	***	***	**
☞3. Adam makinenin kolunu çevirdi.				*	*	*	*	*	***	***	***	***	**
4. Bütün evi annesi çeviriyor.	***	*		***	***	***	*	*	**	**		*	***
5. Yolda yürürken Ayşe bizi çevirdi, evine götürdü.	***	*		***	***	***	*	*	**	**	*		***
6. Kendisine yollanan parayı çevirdi.	*	*		*		*	*	*	***	***	***	***	**
7. Kadın eski elbisesini çevirdi.	***	*		***	***	***	*	*		*	**	**	**
8. Sözü işine geldiği gibi çevirdi.	**	*		**	**	**	*	*	***	***	***	***	
9. Adam romanı Türkçeye çevirdi.	***	*		***	***	***	*	*	*		**	**	***
10. Adam tarlasını duvarla çevirdi.	*	*		*	*		*	*	***	***	***	***	**
11. Evlerini otele çevirdiler.	***	*		***	***	***	*	*	*		**	**	***
12. Kar yağmura çevirdi.	***	*	*	***	***	***	*			*	**	**	***

Temel anlam dışındaki diğer anlamlar ise Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilirler. Buna göre, örneğin, 4. sıradaki "Bütün evi annesi çeviriyor" tümcesindeki anlam ile 5. sıradaki "Yolda yürürken Ayşe bizi çevirdi, evine götürdü" tümcesindeki anlam NEDEN-KAL$_{\text{Koşul}}$ (+) ve NEDEN-KAL$_{\text{Koşul}}$ (-) Kısıtlayıcılarına uygun gelme ile belirlenmektedir. İlk tümce NEDEN-KAL$_{\text{Koşul}}$ (+) Kısıtlayıcısını, ikinci tümce ise NEDEN-KAL$_{\text{Koşul}}$ (-) Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Aynı şekilde, 11. sıradaki "Evlerini otele çevirdiler" tümcesi Aynılık Kısıtlayıcılarından + Kılıcı-İnsan ile Belirtililik Kısıtlayıcılarından NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcısına, 12. sıradaki "Kar yağmura çevirdi" tümcesi ise GİT$_{\text{Tanım}}$ ile + Doğa Gücü Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Bu yolla anlamlar birbirlerinden farklılaşmaktadır.

6.4.13. *Çık-*

Hem anadili konuşucularının yargıları hem de TS'ler doğrultusunda, *çık-* eyleminin öntip "Adam sabah erkenden evden çıktı" gibi bir tümceyle örneklenebilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (177)'de gösterilmektedir.

(177) [$_{\text{Olay}}$ GİT ([$_{\text{Nesne}}$ ADAM] , [$_{\text{Yol}}$ DAN ([$_{\text{Yer}}$ EV])])]

Çık- eyleminin öntip anlamı, GİT-BY-Kaynak ve + Kılıcı-İnsan özelliklerini taşımaktadır. Bu iki özellik Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır ve GİT-BY-Kaynak (178)'de de görüldüğü daha güçlü bir kısıtlayıcıdır.

(178) GİT-BY-Kaynak >> + Kılıcı-İnsan

Tablo (26). *Çık-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

İçerden dışarıya gitmek	**AK**		**BK**																					
	GBYK	**+ Kİ**	**GYH**	**GBYH**	**NGYH**	**PKCnl**	**PKCnsz**	**DG**	**NGOlş**	**G_{Yay}**	**F**	**OL**	**G_{Var} (+)**	**G_{Var} (-)**	**OL_{Tan}**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**K_{Tan}**	**+ D**	**G_{Zam}**	**$GH_{İyc}$**	**$OL_{Koş}$ (+)**	**$G_{Koş}$ (-)**	**RD**
☞1. Adam sabah evden <u>çıktı</u>.			*	*	**	*	*	*	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
2. 10 kilo sütten bir kilo yağ <u>çıkar</u>.	**	*	**	**	**	*		*	**	**		**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
3. Avukatlar hukuk fakültesinden <u>çıkar</u>.	***	*	***	***	***		*	*	***	***	***	***	**	**	*	*		*	*	**	**	***	**	***
4. Adam girdiği bütün işlerden <u>çıktı</u>.	***		***	***	***	*	*	*	***	***	***	***	**	**	**	**	**	**	**	**	**	*		***
5. Adam 10 yıl yattığı hapisten bugün <u>çıktı</u>.		*	*	*	**		*	*	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
6. Bu ekipten her zaman iyi işler <u>çıkar</u>.	**	*	**	**	**		*	*	**	**		**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
7. Bu kumaştan bir palto <u>çıkar</u>.	***	*	***	***	***	*		*	***	***	***	***	**	**		*	*	*	*	**	**	**	**	***
8. Dörtten iki <u>çıktı</u>, iki kaldı. 27. Tencerenin bakırı <u>çıktı</u>. 42. Geçen gece gördüğü rüya <u>çıktı.</u> 44. Ev ev olmaktan <u>çıktı</u>.	***	*	***	***	***	*		*	***	***	***	***	**	**	*		*	*	*	**	**	**	**	***

9. Maçtaki olay bazı oyuncular yüzünden çıktı. 29. Yeni 50 liralıklar çıktı. 30. Çiftçilerin ektiği ekinler çıktı. 31. Emir çıktı. 40.Yazarın yeni kitabı çıktı.	***	*	***	***	***	*		*	***	***	***	***		*	**	**	**	**	**	**	**	**	**	***
10. Bebeğin patiği çıktı. 26. Çocuğun kolu çıktı. 43. Arabanın direksiyonu çıktı.	*	*		*	**	*		*	*	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
11. Bizim oğlan çocukluktan çıktı, adam oldu.	***	*	***	***	***		*	*	***	***	***	***	**	**	*		*	*	*	**	**	**	**	***
12. Dağcılar dağa çıktı.	*			*	**	*	*	*	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
13. Deniz suyunda koli basili çıktı.	*	*	*	**	*	*		*	*	*	*		***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
14. Memur işini halledemeyince müdüre çıktı.	*		*		**	*	*	*	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
15. Arkadaşa piyangodan ikramiye çıktı.	***	*	***	***	***	*		*	***	***	***	***	**	**	**	**	**	**	**	**		**	**	***
16. Pamukova davasında hapis kararı çıktı.	**	*	**	**	**	*		*	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	

17. Yolda yürürken arkadaşım karşıma çıktı.	*		*		**	*	*	*	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
18. Bu evin inşası 50 milyara çıktı.	***	*	***	***	***	*		*	***	***	***	***	**	**	*		*	*		**	**	**	**	***
19. Sanatçı bu oyunda Hamlet rolüne çıktı.	***		***	***	***	*	*	*	***	***	***	***	**	**		*	*	*	*	**	**	**	**	***
20. Karşı kaldırıma geçtiler, demir yoluna çıktılar. 21. Atatürk 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı. 25. Bu kahveden sıkılınca ötekine çıktı.	*		*		**	*	*	*	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
22. Lağımdan pis kokular çıkıyor.	**	*	**	**	**	*		*	**		**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
23. Kravatın boyası gömleğe çıktı.	**	*	**	*	**	*		*	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
24. İşçiler binanın üçüncü katını çıktılar.	**		**	**	*	*	*	*		**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
28. Fırtına çıktı.	***	*	***	***	***	*	*		***	***	***	***		*	**	**	**	**	**	**	**	**	**	***
32. Kış çıktı.	***	*	***	***	***	*	*		***	***	***	***	**	**	**	**	**	**	**		**	**	**	***

33. Kış geldi, sebze meyve fiyatları çıktı.	***	*	***	***	***	*		*	***	***	***	***	**	**	**		*	*		**	**	**	**	***
34. Satıcı bu paraya razı olmayınca biraz daha çıktım.	***		***	***	***	*	*	*	***	***	***	***	**	**	*	*		*		**	**	**	**	***
35. Heyecanını yenince biraz olsun sesi çıktı.	***	*	***	***	***	*		*	***	***	***	***	**	**	*		*	*	*	**	**	**	**	***
36. Hasta çocuk günde 15-20 kere tuvalete çıktı.	**		**	**		*	*	*	*	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
37. Yıkayınca leke gömlekten çıktı.	***	*	***	***	***	*		*	***	***	***	***	*		**	**	**	**	**	**	**	**	**	***
38. O söz benim aklımdan çıktı.	**	*	**	**	**		*	*	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	
39. Hava açıldı, ay çıktı.	***	*	***	***	***	*	*		***	***	***	***		*	**	**	**	**	**	**	**	**	**	***
41. Postadan mektup çıktı.		*	*	*	**	*		*	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	**
45. Ahmet Sevim'le çıkıyor.	***		***	***	***	*	*	*	***	***	***	***	**	**	**	**	**	**	**	**	**		**	***
46. Ölmek üzere olan adam sabaha zor çıktı.	***	*	***	***	***		*	*	***	***	***	***	**	**	*	*	*		*	**	**	**	**	***

Tablo (26) *çık-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla nasıl değerlendirildiğini ve anlamların bu kısıtlayıcıları ne dereceye kadar yıktığını göstermektedir. Belirtililik Kısıtlayıcıları ise şöyle sıralanabilir: GİT-Y-Hedef, GİT-BY-Hedef, NEDEN-GİT-Y-Hedef, + Pasif Kılıcı-Canlı, + Pasif Kılıcı-Cansız, + Doğa Gücü, NEDEN-GİT-Oluşum, $GİT_{Yayıl}$, FORM, OL, $GİT_{Varoluş}$ (+), $GİT_{Varoluş}$ (-), $OL_{Tanım}$, $GİT_{Tanım}$, NEDEN-$GİT_{Tanım}$, $KAL_{Tanım}$, $GİT_{Zaman}$, GİT-$Hedef_{İye}$, $GİT_{Koşul}$ (-) ve RUH DURUMU.

Tablo (26)'nın en üst köşesinde "içeriden dışarıya varmak, gitmek" şeklinde tanımlanan aday anlam bulunmaktadır. 1. sıradaki "Adam evden sabah çıktı" tümcesindeki *çık-* eyleminin anlamı aday çıktıdır ve bir el işareti (☞) ile işaretlenmiştir. Diğer tümcelerdeki *çık-* eyleminin anlamları aday anlamlardır ve öntip anlamdan Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkarak ayrılmaktadırlar. Örneğin, 2. sıradaki "10 kilo sütten bir kilo yağ çıkar", 6. sıradaki "Bu ekipten her zaman iyi işler çıkar", 7. sıradaki "Bu kumaştan bir palto çıkar", 10. sıradaki "Bebeğin patiği çıktı" ya da 28. sıradaki "Fırtına çıktı" tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarının hepsini yıkmaktadır. Ancak 10. sıradaki anlam en güçlü Aynılık Kısıtlayıcısını normal derecede, 2. sıradaki anlam önemli derecede ve 6., 7. ve 28. sıradaki anlamlar ise vahim derecede yıkmaktadır. Bu durumda normal derecede yıkan anlamlar öntip anlama yakın iken, vahim derecede yıkan anlamlar oldukça uzaktır.

Bu anlamlar birbirlerinden de farklıdırlar çünkü farklı Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelme bu anlamların birbirlerinden farklı olmasını da gerektirmektedir. Örneğin, 7. sıradaki "Bu kumaştan bir palto çıkar" tümcesindeki

anlam FORM Kısıtlayıcısına uygun gelirken, 12. sıradaki "Dağcılar dağa çıktı" tümcesindeki anlam GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Benzer şekilde, 9. sıradaki "Maçtaki olay bazı oyuncular yüzünden çıktı", 10. sıradaki "Bebeğin patiği çıktı", 20. sıradaki "Karşı kaldırıma geçtiler, demiryoluna çıktılar" tümceleri birbirlerinden farklı Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmeleri nedeniyle ayrılmaktadırlar. 9. sıradaki anlam $\text{GİT}_{\text{Varoluş}}$ (+) Kısıtlayıcısına, 10. sıradaki anlam GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısına ve 20. sıradaki anlam GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Ancak, 29. sıradaki "Yeni 50 liralıklar çıktı", 30. sıradaki "Çiftçilerin ektiği ekinler çıktı", 31. sıradaki "Emir çıktı" ve 40. sıradaki "Yazarın yeni kitabı çıktı" tümcelerindeki anlamlar da 9. sıradaki anlam gibi $\text{GİT}_{\text{Varoluş}}$ (+) Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Yani denekler bu tümcelerin hepsini $\text{GİT}_{\text{Varoluş}}$ (+) Kısıtlayıcısı ile adlandırılan tek bir ölçüt altında toplamışlardır. Her nekadar bu tümceler arasında nesnenin varolması ya da olayın varolması gibi ayrımlar yapılabilse de denekler Sınıflandırma Anketi'nde böylesi ayrımlara gitmemişlerdir.

10. sıradaki "Bebeğin patiği çıktı" tümcesindeki anlam ile aynı Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelen başka tümceler de bulunmaktadır. Örneğin, 26. sıradaki "Çocuğun kolu çıktı" ile 43. sıradaki "Arabanın direksiyonu çıktı" tümcelerindeki anlamlar da GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedirler. Dolayısıyla bu anlamlar da aslında aynıdır ve ayrı sözlük girdileriyle gösterilmelerine gerek yoktur. Aynı şekilde 20. sıradaki "Karşı kaldırıma geçtiler, demiryoluna çıktılar", "21. sıradaki "Atatürk 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı" ve "Bu kahveden sıkılınca ötekine çıktı" tümcelerindeki anlamlar da GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Yukarıdaki diğer örneklerde olduğu gibi bu tümceleri de denekler aynı

ölçüt altında değerlendirmişlerdir. Öyleyse bu tümceler de aslında anlam bakımından aynıdırlar ve aynı sözlük girdisi altında toplanabilirler.

6.4.14. *Çök-*

TS'lerde *çök-* eyleminin anlam maddeleri arasında ilk sırada sunulan anlamı "bulunduğu düzeyden aşağı inmek, çukurlaşmak" olarak tanımlanmaktadır. Ancak, anadili konuşucularının yargıları göz önünde bulundurulduğunda *çök-* eyleminin öntip anlamı "dizlerini bükerek oturmak" gibi bir tanıma karşılık gelmektedir. Bu öntip anlamın örnek tümcesi ise "Çoban ellerini yıkamak için çöktü" tümcesidir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (179)'da verilmiştir.

(179) $[_{\text{Olay}}$ HAREKET $([_{\text{Nesne}}$ ÇOBAN$])]$

Çök- eyleminin öntip anlamı, anadili konuşucularının Sınıflandırma Anketi'nde belirledikleri ölçütler doğrultusunda, + Beden Bölümü, HAREKET, + Tavır ve + Kılıcı-İnsan özelliklerini taşımaktadır. Bu özellikler aynı zamanda Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır. (180)'de bu kısıtlayıcıların sıradüzeni verilmiştir. Bu sıradüzen göre + Beden Bölümü en güçlü özelliktir.

(180) + Beden Bölümü >> HAREKET >> + Tavır >> + Kılıcı-İnsan

Belirtililik Kısıtlayıcıları + Motor Örüntü, + Anlıksal Edim, + Doğa Gücü, + Pasif Kılıcı-Cansız, + Kılıcı-Hayvan, $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$, GİT-Y-Hedef ve $\text{GİT}_{\text{Yayıl}}$

Kısıtlayıcılarından oluşur. Tablo (27)'de *çök-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla nasıl değerlendirildiği ve anlamların bu kısıtlayıcıları ne dereceye kadar yıktığı gösterilmektedir.

Tablo (27). *Çök-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Dizlerini bükerek oturmak	**AK**				**BK**							
	+ BB	**HAR**	**+ Tav**	**+ Kİ**	**+ DG**	**+ KH**	**PKCnsz**	**+ MÖ**	**+ AE**	**GYH**	**G_{Yay}**	**G_{Tan}**
1. Aşırı yağmurdan yol çöktü.	*	**	*	*	*	*		*			**	***
2. Depremde ev çöktü.	*	***	*	*	*	*		*		***	***	
☞3. Çoban ellerini yıkamak için çöktü.					*	*	*	*	*	**	**	***
4. Eve gelir gelmez koltuğa çöktü.	*				*	*	*			**	**	***
5. Deve çöktü.				*	*		*		*	**	**	***
6. Adamın yanakları çökmüş.	*	***	*	*	*	*		*	*	***	***	
7. Salona bir sessizlik çöktü.	*	**	*	*	*	*		*	*	**		***
8. Şehre koyu bir sis çöktü.	*	**	*	*		*	*	*	*	**		***
9. Tortu çöktü.	*	**	*	*	*	*		*	*		**	***

Tablo (27)'nin en üst köşesinde "dizlerini bükerek oturmak" şeklinde tanımlanan aday anlam bulunmaktadır. Bu anlam aynı zamanda *çök-* eyleminin öntip anlamıdır ve bu tanımın hemen altındaki sütunda 3. sırada yer alan tümce ile örneklenebilir. Diğer 8 tümcedeki *çık-* eyleminin anlamları aday anlamlardır ve öntip anlamdan Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkarak farklılaşmaktadırlar. Örneğin, 1.sıradaki "Aşırı yağmurdan yol çöktü", 2. sıradaki "Depremden ev çöktü", 6. sıradaki "Adamın yanakları çökmüş", 7. sıradaki "Salona bir sessizlik çöktü", 8. sıradaki "Şehre koyu bir sis çöktü" ve 9. sıradaki "Tortu çöktü" tümcelerindeki anlamlar

Aynılık Kısıtlayıcılarının hepsini yıkmaktadır. 4. sıradaki "Eve gelir gelmez koltuğa çöktü" ile 5. sıradaki "Deve çöktü" tümcelerindeki anlamlar ise yalnızca bir Aynılık Kısıtlayıcısını yıkmaktadır. Bu iki anlam öntip anlamın alt anlamları olarak değerlendirilebilirler. Ancak 5. sıradaki anlam en zayıf kısıtlayıcıyı yıktığı ve en güçlü kısıtlayıcıya uygun geldiği için öntip anlama en yakın duran anlamdır.

Öntip anlamdan farklı olan anlamlar ise birbirlerinden Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmeleri ya da bu kısıtlayıcıları yıkmaları ile farklılaşırlar. Örneğin, hem 7. sıradaki hem de 8. sıradaki tümceleri anlamları $\text{GİT}_{\text{Yayıl}}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Ancak 8. sıradaki anlam + Doğa Gücü kısıtlayıcısına uygun gelirken, 7. sıradaki anlam bu kısıtlayıcıyı yıkmaktadır. 9. sıradaki anlam ise $\text{GİT}_{\text{Yayıl}}$ Kısıtlayıcısını önemli derecede yıkmakta ve GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Böylece bu anlamlar birbirlerinden ayrılmaktadır.

6.4.15. *De-*

Gerek TS'lerde gerekse anadili konuşucularının yargılarında *de-* eyleminin öntip anlamı "söz söylemek" gibi bir tanıma karşılık gelmektedir. Bu öntip anlam "Arkadaşın sana ne dedi?" tümcesi ile örneklenebilir. *De-* eyleminin öntip anlamı, anadili konuşucularının Sınıflandırma Anketi'nde belirledikleri ölçütler doğrultusunda, + Beden Bölümü, + Ses Çıkarma ve + Kılıcı-İnsan özelliklerini taşımaktadır. Dolayısıyla bu eylemin öntip anlamının kavram yapısını yazmak mümkün olmamıştır. Bu özellikler aynı zamanda Aynılık Kısıtlayıcılarını

oluşturmaktadır. (181)'de bu kısıtlayıcıların sıradüzeni verilmiştir. Bu sıradüzene göre + Beden Bölümü en güçlü özelliktir.

(181) + Beden Bölümü >> + Ses Çıkarma >> Kılıcı-İnsan

Belirtililik Kısıtlayıcıları $GİT_{Tanım}$, NEDEN-$GİT_{Tanım}$, $GİT_{Zaman}$ ve RUH DURUMU'dur. Tablo (28) *de-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmesini göstermektedir.

Tablo (28). *De-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Söz söylemek	**AK**			**BK**			
	+ BB	**+ SÇ**	**+ Kİ**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**G_{Zam}**	**RD**
☞1. Arkadaşın sana ne dedi?				***	***	***	**
2. Ayçiçeğine günebakan da derler.	*	*		*		**	***
3. Kamer ay demektir.	*	*	*		*	**	***
4. Raftaki vazo küt dedi düştü.	*		*	***	***	***	**
5. Akşamdan önce varacağız derken kaza yapıyorduk. 6. Ne dersin, bundan sonra gelir mi? 8. O yana döneyim dedi, olmadı, ayağa kalkayım dedi yine yapamadı.	*	*		***	***	***	
7. Saat yedi dedi mi uyanırım.	*	*	*	**	**		***

Tablo (28)'in en üst köşesinde "söz söylemek" olarak tanımlanan ve öntip anlam olan aday anlam bulunmaktadır. Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar öntip anlamdan farklıdırlar. Örneğin 2. sıradaki "Ayçiçeğine günebakan da derler" tümcesindeki anlam + Ses Çıkarma ve + Beden Bölümü Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. 4. sıradaki "Raftaki vazo küt dedi düştü" tümcesindeki anlam ise + Ses Çıkarma Kısıtlayıcısına uygun gelirken, + Beden Bölümü ve + Kılıcı-İnsan

Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. Ancak, 3. sıradaki "Kamer ay demektir" tümcesindeki anlam ile 7. sıradaki "Saat yedi dedi mi uyanırım" tümcesindeki anlam Aynılık Kısıtlayıcılarının tümünü yıkmaktadırlar. Bu iki anlam ise birbirlerinden Belirtililik Kısıtlayıcıları ile ayrılırlar. 3. sıradaki anlam $G_{Tanım}$ Kısıtlayıcısına, 7. sıradaki anlam ise G_{Zaman} Kısıtlayıcısına gelmektedir. 5. sıradaki "Akşamdan önce varacağız derken kaza yapıyorduk", 6. sıradaki "Ne dersin, bundan sonra gelir mi?" ve 8. sıradaki "O yana döneyim dedi olmadı, ayağa kalkayım dedi yine yapamadı" tümcelerindeki anlamlar ise RUH DURUMU Kısıtlayıcısına uygun gelmektedirler ve aynı anlam maddesi altında değerlendirilebilirler.

6.4.16. *Dök-*

Dök- eylemi için TS'lerde "Sıvı veya tane durumunda olan şeyleri bulundukları kaptan başka bir yere boşaltmak" tanımıyla anlam maddeleri arasında ilk sırada yer alan anlam, anadili konuşucuları tarafından da en sık türetilen anlamdır. Bu anlam NEDEN-GİT-BY-Hedef ve + Kılıcı-İnsan özelliklerini içinde barındırır ve "Adam kovadaki suyu döktü" tümcesiyle örneklenebilir. Kavram Yapısı ise (182)'deki gibidir.

(182) $[_{Olay}$ NEDEN $([_{Nesne}$ ADAM$]$, $[_{Olay}$ GİT $([_{Nesne}$ SU$]$, $\begin{pmatrix} \text{DAN } ([_{Yer} \text{ ŞİŞE}]) \\ _{Yol}\text{ A } ([_{Yer} \text{ BARDAK}] \end{pmatrix}))]$

Öntip anlamın özellikleri aynı zamanda *dök-* eylemi için Aynılık Kısıtlayıcılarıdır. Bu kısıtlayıcılardan NEDEN-GİT-BY-Hedef, (183)'te de görüldüğü gibi, en güçlü kısıtlayıcıdır.

(183) NEDEN-GİT-BY-Hedef >> + Kılıcı-İnsan

Öntip anlam dışında kalan anlamların özellikleri ise Belirtililik Kısıtlayıcılarını oluşturur. Bu kısıtlayıcılar + Pasif Kılıcı-Cansız, NEDEN-GİT-BY-Kaynak, NEDEN-GİT-Y-Hedef, NEDEN-OL, NEDEN-GİT-Oluşum ve NEDEN-$GİT_{Tanım}$ olarak belirlenmiştir. Tablo (29)'da *dök-* eyleminin anlamları Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo (29). *Dök-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Sıvı maddeleri bulunduğu kaptan başka bir yere boşaltmak	**AK**		**BK**					
	NGBYH	**+ Kİ**	**+ PKCnsz**	**NGBYK**	**NGYH**	**NOl**	**NGOlş**	**NG_{Tan}**
☞1. Adam şişedeki suyu bardağa döktü. 2. Sigara tablasını çöpe döktü. 8. Satılmayan hamsileri denize döktüler.			*	*	*	*	*	***
3. Çocuk tavuklara yemlerini döktü.	*		*	*		*	*	***
4. Genç kız saçını omuzlarına döktü.	*		*	*	*		*	***
5. Sonbaharda bahçedeki tüm ağaçlar yapraklarını döktü.	*	*			*	*	*	***
6. Heykeltıraş heykeli tunçtan döktü.	*		*	*	*	*		***
7. Aşçı lokmayı döktü.	***		*	***	***	***	***	

Tablo (29)'un en üst sol köşesinde öntip anlamın tanımı bulunaktadır. Aday çıktı el işareti (☞) ile işaretlenmiş olan ve 1. sırada yer alan "Adam kovadaki suyu döktü" tümcesindeki anlamdır. Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar öntip anlamdan ayrılır. Ancak 2. sıradaki "Sigara tablasını çöpe döktü" tümcesindeki anlam ile 8. sıradaki "Satılmayan hamsileri denize döktüler" tümcesindeki anlam Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmadıkları için öntip anlam ile aynı anlamda görünmektedirler. Sınıflandırma Anketi'nde yalnızca iki denek bu üç anlamın aynı olduğunu yazmış olsa da, diğer deneklerin bu anlamları tamamen aynı ölçütleri kullanarak sınıflandırmış olmaları anlamlıdır.

Diğer aday anlamlar birbirlerinden Belirtililik Kısıtlayıcıları ile ayrılırlar. Örneğin, 3. sıradaki "Çocuk tavuklara yemlerini döktü" tümcesindeki anlam NEDEN-GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısı dışındaki tüm Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkarken, 6. sıradaki "Heykeltraş heykeli tunçtan döktü" tümcesindeki anlam NEDEN-GİT-Oluşum Kısıtlayıcısı dışındakileri yıkmaktadır. 7. sıradaki "Aşçı lokmayı döktü" ise NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$ Belirtililik Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir.

6.4.17. *Dön-*

Dön- eyleminin öntip anlamı anadili konuşucularının yargılarına göre "geri gelmek" olarak tanımlanan anlamdır. Ancak *dön-* eyleminin "Kendi ekseni üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek" olarak tanımlanan anlamı TS'lerde ilk anlam maddesi olarak sunulmuştur. Öntip anlam "Başbakan Almanya'dan Türkiye'ye döndü" tümcesinde olduğu gibi GİT-BY-Hedef ve + Kılıcı-İnsan

özelliklerini içinde taşır. Bu tümcenin Kavram Yapısı da (184)'te olduğu gibi gösterilebilir.

(184) $[_{\text{Olay}}$ GİT $([_{\text{Nesne}}$ BAŞBAKAN], $\begin{pmatrix} \text{DAN } ([_{\text{Yer}} \text{ ALMANYA}]) \\ _{\text{Yol}} \text{ A } ([_{\text{Yer}} \text{ TÜRKİYE}] \end{pmatrix}$)]

GİT-BY-Hedef ve + Kılıcı-İnsan özellikleri *dön-* eyleminin Aynılık Kısıtlayıcılarını oluştururlar ve sıradüzeni (185)'te görüldüğü gibidir.

(185) GİT-BY-Hedef >> + Kılıcı-İnsan

Belirtililik Kısıtlayıcıları öntip anlamın özellikleri dışında kalan anlam özelliklerinin oluşturuduğu kısıtlayıcılardır. Bunlar şöyle sıralanabilir: + Pasif Kılıcı-Cansız, + Doğa Gücü, GİT-Y-Hedef, GİT-Rota, HAREKET, + Tekrarlı Hıza, $\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ (+), $\text{KAL}_{\text{Koşul}}$ (-) ve RUH DURUMU. Aynılık Kısıtlayıcılarının yıkılması *dön-* eyleminin farklı anlamları olduğunu göstermektedir. Bu farklı anlamlar da Belirtililik Kısıtlayıcılarının yıkılması ya da tatmin edilmesi ile değerlendirilmektedir. Tablo (30)'da *dön-* eyleminin bu değerlendirmeleri verilmektedir.

Tablo (30). *Dön-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Geri gelmek	AK		BK									
	GBYH	**+ Kİ**	**+ PKCnsz**	**+ DG**	**GYH**	**GR**	**HAR**	**TH**	**G_{Tan}**	**$G_{Koş}$ (+)**	**$K_{Koş}$ (-)**	**RD**
1. Topaç dönüyor.	**	*		*	**	**			***	***	***	**
☞2. Başbakan Almanya'dan Türkiye'ye döndü.			*	*	**	*	**	*	***	***	***	**
3. Babam birdenbire bana döndü. 4. Hırsız kendisini arayan polislerden kurtulmak için köşeyi döndü.	**		*	*		*	**	*	***	***	***	**
5. Bu kadar çok insanla ortalık mahşer yerine döndü.	***	*		*	***	***	***	*		**	**	***
6. Çocuk çalışmayınca sınıfını bu yıl da döndü.	***			*	***	***	***	*	**		*	***
7. Hava sıcaktı ama öğleden sonra döndü.	***	*	*		***	***	***	*		**	**	***
8. Genç adam sevdiği kızı görme umuduyla mahallede döndü.	*		*	*	*		**	*	***	***	***	**
9. Yatağında sabaha kadar döndü.	**		*	*	**	**		*	***	***	***	**
10. Bir ev kaç lirayla döner?	***	*	*	*	***	***	***	*	**	*		***
11. Sohbet sırasında çocukluk yıllarına döndü.	**		*	*	**	**	*	*	***	***	***	
12. Adam bir kahve molası verdikten sonra işinin başına döndü.	***		*	*	***	***	***	*	**		*	***

Tablo (30)'da *dön-* eyleminin öntip anlamından ayrılan anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarının biri ya da her ikisini de yıkmaktadır. Örneğin, 1. sıradaki "Topaç dönüyor", 5. sıradaki "Bu kadar çok insanla ortalık mahşer yerine döndü", 7. sıradaki "Hava sıcak tı ama öğleden sonra döndü" ve 10. sıradaki "Bir ev kaç lirayla döner" tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarının hepsini, diğerleri ise yalnızca en güçlü olan GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını yıkmaktadır. Öntip anlamın dışındaki tüm

bu anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları ile birbirlerinde ayrılırlar. Örneğin, 1. sıradaki "Topaç dönüyor" tümcesindeki anlam + Pasif Kılıcı, HAREKET ve + Tekrarlı Hız Kısıtlayıcılarına uygun gelirken, diğer tüm Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. 7. sıradaki "Hava sıcaktı ama öğleden sonra döndü" tümcesindeki anlam ise + Doğa Gücü ve $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Bu anlamlar böylece birbirlerinden farklıdırlar. Oysa 3. sıradaki "Babam birden bire bana döndü" ve 4. sıradaki "Hırsız kendisini arayan polislerden kurtulmak için köşeyi döndü" tümcelerindeki anlamlar GİT-Y-Hedef dışındaki tüm Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. Yani bu iki tümcedeki anlam denekler tarafından aynı ölçütler kullanılarak sınıflandırılmıştır ve aynı anlam maddesi altında tanımlanabilirler.

6.4.18. *Döv-*

Gerek TS'ler gerekse anadili konuşucularının yargıları döv- eyleminin öntip anlamının şöyle bir tanıma karşılık geldiğini göstermektedir: "vurarak canını acıtmak". Bu tanımı örnekleyen tümce "Dolmuş şoförü 'yavaş git' diyen vatandaşı dövdü" tümcesidir. Bu tümcenin Kavram yapısı (186)'da verilmiştir.

(186) $[_{\text{Olay}}\ \text{GİT}_{\text{Temas}}\ ([\text{ŞOFÖR}],\ [_{\text{Yol}}\ \text{A}_{\text{Temas}}\ ([\text{VATANTAŞ}])])]$

Bu öntip anlam bir dizi özelliği içerisinde barındırır ve bu özellikler Aynılık Kısıtlayıcılarını oluştururlar. HAREKET, + Motor Örüntü, + Kuvvet, + Temas, + Tekrarlı Hız ve + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcılarının daha güçlü ve daha zayıf kısıtlayıcıları gösterdiği sıradüzeni (187)'deki gibidir.

(187) HAREKET >> + Motor Örüntü >> + Kuvvet >> + Temas >> + Tekrarlı Hız >> + Kılıcı-İnsan

Bu sıradüzene göre en güçlü kısıtlayıcı HAREKET iken, en zayıf kısıtlayıcı + Kılıcı-İnsan'dır. *Döv-* eyleminin anlamlarının Belirtililik Kısıtlayıcıları ise + Araç Kullanımı, + Ses Çıkarma ve NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcılarıdır. Tablo (31)'de *döv-* eyleminin Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile anlamlarının bu kısıtlayıcılar yardımıyla değerlendirilmesi verilmiştir.

Tablo (31). *Döv-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Vurarak canını acıtmak	**AK**						**BK**		
	HAR	**+ MÖ**	**+ Ku**	**+ Tem**	**+ TH**	**+ Kİ**	**+ ArK**	**+ SÇ**	**NG$_{\text{Tan}}$**
☞1. Dolmuş şoförü 'yavaş git' diyen vatandaşı dövdü.							*	*	***
2. Temizlikçi kadın halıyı balkonda dövdü.	*							*	***
3. Havanda karabiberleri dövdü. 4. Kek yapmak için yumurtanın akını dövdü. 5. Vali nevruz ateşinde ısıtılan demiri dövdü.	***	*						*	
6. Gemi kaleyi dövdü.	***	*	*	*	*	*		*	
7. Sabah erken saatlerde bir polis kapıyı dövdü.		*					*		***
8. Düğünde gümbür gümbür davulları dövdüler.		*							*

Tablo (31)'de görüldüğü gibi *döv-* eyleminin anlamları Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmalarına göre öntip anlamdan farklılaşmaktadır. Örneğin, 3. sıradaki "Havanda karabiberleri dövdü", 4. sıradaki "Kek yapmak için yumurtanın akını dövdü" ve 5. sıradaki "Vali nevruz ateşinde ısıtılan demiri dövdü" tümcelerinde

döv- eyleminin anlamı öntip anlamdan HAREKET ve + Motor Örüntü Kısıtlayıcılarını yıkarak ayrılmaktadır. Bu üç anlamın birbirlerinden Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmelerine ya da bu kısıtlayıcıları yıkmalarına göre farkılaşmaları beklenmektedir. Ancak, her üç anlam da aynı Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkmakta ya da ugun gelmektedir. Bu durumda, bu üç tümceyle örneklenen anlamların aynı olduğundan söz edilebilir.

6.4.19. *Dur-*

Dur- eyleminin öntip anlamı anadili konuşucuları tarafından "yürümez olmak, hareketsiz kalmak" olarak belirlenmiştir. TS'lerde de bu anlam ilk sırada verilirmiştir. Bu anlam "Adam yolda giderken birdenbire durdu" tümcesiyle örneklenebilir ve bu tümcenin Kavram Yapısı (188)'de görüldüğü gibidir.

(188) [$\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ ([ADAM], [$_{\text{Yol}}$ $\text{DAN}_{\text{Koşul}}$ ([$_{\text{Olay}}$ YÜRÜMEK])])]

Dur- eyleminin anlamları için Aynılık Kısıtlayıcıları $\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ (-) ve + Kılıcı-İnsan'dır. Bu kısıtlayıcılar aynı zamanda *dur-* eyleminin öntip anlamının özeliklerini yansıtmaktadır. $\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ (-) Kısıtlayıcısı + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcısına göre (189)' da görüldüğü gibi daha güçlü bir kısıtlayıcıdır.

(189) $\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ (-) >> + Kılıcı-İnsan

Dur- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını ise + Pasif Kılıcı-Canlı, + Pasif Kılıcı-Cansız, + Doğa Gücü, KAL, OL, $OL_{İye}$, $KAL_{Koş}$ (+), KAL_{Var} (+) ve RUH DURUMU oluşturur. Tablo (32)'de *dur*- eylemi Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmiştir.

Tablo (32). *Dur*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Yürümez olmak, hareketsiz kalmak	**AK**		**BK**								
	$G_{Koş}$ (-)	**+ Kİ**	**+ PKCnl**	**+ PKCnsz**	**+ DG**	**KAL**	**OL**	**$K_{Koş}$ (+)**	**OL_{Var} (+)**	**K_{Var} (+)**	**RD**
☞1. Adam yolda giderken birdenbire durdu. 3. Yolda nerede çeşme gördüyse durdu, elini yüzünü yıkadı, su içti.			*	*	*	***	***	*	**	**	***
2. Bileğimdeki saat durmuş.		*	*		*	***	***	*	**	**	***
4. Yağmur durdu.		*	*	*		***	***	*	**	**	***
5. Türklerin yüzlerce yıl önceki kitabeleri hala duruyor.	**	*	*		*	***	***	**	*		***
6. Sinemaya gelemem bir sürü ödevim duruyor.	**	*	*		*	***	***	**		*	***
7. Kapının önünde saatlerce durdu. 10. Gittikleri davette çok durmadılar, erken çıktılar.	***		*	*	*		**	***	***	***	**
8. Anneannem hala duruyor.	**	*		*	*	***	***	**	*		***
9. Yazlık evimiz hala duruyor.	**	*	*		*	***	***	**	*		***
11. Kitap masanın üstünde duruyor.	***	*	*		*	**		***	***	***	**
12. Sabahtan beri hiç durmadım, bahçeyle uğraştım.	*		*	*	*	***	***		**	**	***
13. Bu konunun üzerinde çok durdun.	***		*	*	*	**	**	***	***	***	

Tablo (32)'nin en üst sol köşesinde öntip anlamın tanımı, tablonun en soldaki sütununda ise bu tanıma aday olan anlamları örnekleyen tümceler bulunmaktadır.

Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar öntip anlamdan farklılaşmışlardır. Örneğin, 2. sırada "Bileğimdeki saat durmuş", 4. sırada "Yağmur durdu" tümceleriyle örneklenen anlamlar $GİT_{Koşul}$ (-) Kısıtlayıcısına uygun gelmelerine karşın, öntip anlamdan + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcısını yıktıkları için farklıdırlar. Ancak, 3. sırada "Yolda nerede çeşme gördüyse durdu, elini yüzünü yıkadı, su içti" tümcesiyle örneklenen ve TS'lerde "bir yerde bir süre oyalanmak, eğlenmek" tanımıyla verilen anlam, her iki Aynılık Kısıtlayıcısını yıkmamakta ve buna göre bu anlam öntip anlamdan ayrılmamaktadır. Tümcenin "oyalanmak, eğlenmek" anlamına gelmesi ise *dur-* eyleminin anlam özelliklerinden değil, tümcedeki diğer önermelerin (elini yüzünü yıkaması, su içmesi) varlığından kaynaklanmaktadır.

Aynılık Kısıtlayıcıları yardımıyla öntip anlamdan ayrılan diğer anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla da birbirlerinden farklılaşırlar. Örneğin, 4. sıradaki "Yağmur durdu" tümcesindeki anlam 5. sıradaki "Türklerin yüzlerce yıl önceki kitabeleri hala duruyor" tümcesi ile 6. sıradaki "Sinemaya gelemem bir sürü ödevim duruyor" tümcesindeki anlamlar ile farklıdır. Çünkü 5. sıradaki anlam KAL_{Var} (+) Kısıtlayıcısına uygun gelmekte ve böylece "varlığını sürdürme" anlamına gelmektedir. 6. sıradaki anlam ise OL_{Var} (+) Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu anlamın tanımı da "var olmak" gibi bir tanımla karşılanabilir. 4. sıradaki anlam ise $GİT_{Koş}$ (-) Aynılık Kısıtlayıcısına uygun gelmekte ve böylece öntip anlama yakın durmaktadır. Ancak yukarıda da sözü edildiği üzere "Yağmur durdu" tümcesindeki anlam + Kılıcı-İnsan Aynılık Kısıtlayıcısını yıkmakta, ancak + Doğa Gücü Belirtililik Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Böylelikle öntip anlamdan da ayrılmaktadır.

Benzer şekilde, 5. sıradaki "Türklerin yüzlerce yıl önceki kitabeleri hala duruyor" tümcesi, 8. sıradaki "Anneannem hala duruyor" tümcesi ve 9. sıradaki "Yazlık evimiz hala duruyor" tümcesindeki anlamlar KAL_{Var} (+) Kısıtlayıcısını tatmin etmektedirler. Bu durumda bu tümcelerdeki anlamlar aynı gibi görünmektedir. Ancak, 8. sıradaki anlam diğer iki anlamın tatmin ettiği + Pasif Kılıcı-Cansız Kısıtlayıcısını yıkmakta ve diğer anlamlardan ayrılmaktadır. 5. ve 9. sıradaki tümcelerin anlamları ise tamamen aynı olmaktadır. Sınıflandırma Anketi'nde de denekler bu üç tümcedeki *dur-* eyleminin anlamlarını aynı ölçüt altında toplamışlar ancak 8. sıradaki anlam için "bir kişi söz konusu", "canlı biri için" ya da "yaşayan biri" anlatımlarıyla diğer ikisinden ayırmışlardır.

6.4.20. *Düş-*

TS'lerde *düş-* eyleminin öntip anlamı olarak "Yerçekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek" olarak tanımı verilmiştir. Ancak Anlam Üretimi Anketi'nde deneklerin ilk akıllarına gelen anlam olarak yazdıkları anlam "yere devrilmek, yere serilmek" tanımına karşılık gelen anlamdır. Bu anlam, Kavram Yapısı (190)'da verilen "Çocuk koşarken yere düştü" tümcesiyle örneklenmiştir.

(190) $[_{Olay}$ GİT ($[_{Nesne}$ ÇOCUK], $[_{Yol}$ A ($[_{Yer}$ YER])])]

Bu öntip anlamın özellikleri, aynı zamanda *düş-* eyleminin Aynılık Kısıtlayıcıları, GİT-BY-Hedef, + Temas, + Pasif Kılıcı-Canlı ve + Anlıksal Edim'dir. Bu kısıtlayıcıların sıradüzeni (191)'de verilmiştir.

(191) GİT-BY-Hedef >> + Anlıksal Edim >> + Pasif Kılıcı-Canlı >> + Temas

Bu sıradüzene göre en güçlü kısıtlayıcı GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısıdır. Diğer kısıtlayıcılar bu kısıtlayıcıya göre daha zayıf kalmaktadır. *Düş-* eyleminin öntip anlam dışındaki anlamlarının değerlendirileceği Belirtililik Kısıtlayıcılarını ise GİT-BY-Kaynak, GİT-Y-Hedef, + Pasif Kılıcı-Cansız, + Doğa Gücü, + Kılıcı İnsan, OL, $GİT_{Var}$ (-), $OL_{Tanım}$, $GİT_{Tanım}$, NEDEN-$GİT_{Tanım}$, GİT-$Hedef_{İye}$, OL_{Zaman}, $GİT_{Koşul}$ (+) ve RUH DURUMU Kısıtlayıcıları oluşturmaktadır. Tablo (33)'te *düş-* eyleminin her bir anlamının öntip anlamdan ve diğer anlamlardan nasıl ayrıldığı Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla gösterilmiştir.

Tablo (33). *Düş-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Yere devrilmek, yere serilmek	AK				BK													
	GBYH	**+ AE**	**+ Tem**	**+PKCnl**	**GBYK**	**GYH**	**+PKCnz**	**+ DG**	**+ Kİ**	**OL**	**G_{Var} (-)**	**OL_{Tan}**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**+ D**	**$GH_{İye}$**	**OL_{Zam}**	**$G_{Koş}$ (+)**
1. Boşlukta bütün cisimler aynı hızla düşer.	*		*	*	*			*	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***
2. Çocuk ağaçtan düştü.	*		*			*	*	*	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***
☞3. Çocuk koşarken yere düştü.					*	*	*	*	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***
4. Uçak düştü.	*			*	*			*	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***
5. Pantolon belimden düşüyor.	*	*		*	*			*	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***
6. Dağlara kar düştü.		*		*	*		*		*	**	***	***	***	***	***	***	***	***
7. Badem ağaçlarının gölgeleri yola düşüyor. 14. Kahve limanda iskelenin karşısına düşer.	**	*	*	*	**	**		*	*		***	***	***	***	***	***	***	***
8. Kan uyuşmazlığı nedeniyle kadıncağızın bebeği düştü.	***	*	*		***	***	*	*	*	***	**	*		*	*	**	**	**
9. Kitabın yeni baskısında buradan bir kelime düşmüş.	***	*	*	*	***	***		*	*	***		**	**	**	**	**	**	**
10. Bakkal müşterinin borcunu düştü.	***	*	*	*	***	***	*	*		***	**	*	*			**	**	**
11. Sen bu işin üstüne çok düştün. 26. Bir ara içkiye düşmüştü.	***	*	*	*	***	***	*	*		***	**	**	**	**	**	**	**	

12. Bu konuşmayı yapmak evin en yaşlısına düşer. 13. Bu konunun kararını vermek hukukçulara düşer.	***	*	*	*	***	***		*	*	***	**		*	*	*	**	**	**
15. Kadın kötü bir kocaya düştü.	***	*	*		***	***	*	*	*	***	**	**	**	**	**		**	**
16. Mirastan ona bu ev düştü.	***	*	*	*	***	***		*	*	***	**	**	**	**	**		**	**
17. Adam bu yaşta mahkemeye düştü.		*	*		*	*	*	*	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***
18. Hükümet düştü.	***	*	*	*	***	***		*	*	***		**	**	**	**	**	**	**
19. Arabanın hızı düştü. 20. İki gün içinde hastanın ateşi düştü.	***	*	*	*	***	***		*	*	***	**	*		*		**	**	**
21. Vaktiyle zengin olan adam sonradan düştü.	***	*	*		***	***	*	*	*	***	**	*		*	*	**	**	**
22. Bir rastlantı sonucu aralarına düştü.		*	*		*	*	*	*	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***
23. Babasının yeni bir ev alması bu tarihlere düşer.	***	*	*	*	***	***		*	*	***	**	**	**	**	**	**		**
24. Elimize nadir bulunan antika bir parça düştü.		*	*	*	*	*		*	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***
25. Kale düştü.	***	*	*	*	***	***		*	*	***	**	*		*	*	**	**	**

Tablo (33)'ün en üst sol köşesinde *düş-* eyleminin aday çıktısı olan anlamının tanımı vardır. Bu aday çıktı öntip anlamdır ve "Çocuk koşarken yere düştü" tümcesiyle en soldaki sütunda 3. sırada bulunmaktadır. Öntip anlamdan farklılaşan diğer anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmaktadırlar. Bir anlam ne kadar çok Aynılık Kısıtlayıcısını yıkmışsa, öntip anlamdan o kadar çok uzaklaşmış demektir. Örneğin, 2. sıradaki "Çocuk ağaçtan düştü" tümcesindeki anlam, öntip anlama, iki Aynılık Kısıtlayıcısını (GİT-BY-Hedef ve + Temas) yıkarak kısıtlayıcıların üçünü (GİT-BY-Hedef, + Anlıksal Edim ve + Pasif Kılıcı-Canlı) yıkan "Pantolon belimden düşüyor" tümcesindeki anlamdan daha yakın görünmektedir. Ancak 6. sıradaki "Dağlara kar düştü" tümcesindeki anlam da iki kısıtlayıcıyı (+ Anlıksal Edim ve + Pasif Kılıcı-Canlı) yıkmaktadır. Bu durumda Aynılık Kısıtlayıcılarının sıra düzenine bakılabilir. (191)'de de görüldüğü gibi + Anlıksal Edim güçlülük bakımından GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısından sonra gelmektedir. Yani + Temas ve + Pasif Kılıcı-Canlı Kısıtlayıcılarından daha güçlü bir kısıtlayıcıdır. 6. sıradaki anlam daha güçlü bir kısıtlayıcı olan + Anlıksal Edim'i yıktığı için, daha zayıf bir kısıtlayıcı olan + Temas'ı yıkan 2. sıradaki anlam öntip anlama daha yakın durmaktadır. Aynılık Kısıtlayıcılarını önemli ve vahim derecede yıkan anlamlar ise öntip anlama daha uzak duran anlamlardır. Örneğin, 7. sıradaki "Badem ağaçlarının gölgeleri yola düşüyor" tümcesindeki anlam en güçlü kısıtlayıcı olan GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını önemli derecede, 16. sıradaki "Mirastan ona bu ev düştü" tümcesindeki anlam ise vahim derecede yıkmaktadır.

Öntip anlam dışındaki anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilirler ve bu yolla anlamlar arasındaki ayrım belirlenir. Örneğin, 7.

sıradaki “Badem ağaçlarının gölgeleri yola düşüyor” tümcesindeki anlam 8. sıradaki “Kan uyuşmazlığı nedeniyle kadıncağızın bebeği düştü” tümcesindeki anlamdan farklıdır. Çünkü ilk tümcedeki anlam + Pasif Kılıcı-Cansız ve OL Kısıtlayıcıları dışındaki tüm Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkmakta ve “bulunmak, rastlamak” anlamına gelmektedir. Oysa ikinci tümcedeki anlam Belirtililik Kısıtlayıcılarından yalnızca $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcısını uygun gelmekte ve “vakti gelmeden ölü doğmak” tanımıyla karşılanmaktadır. Ancak 14. sıradaki “Kahve limanda iskelenin karşısına düşer” tümcesindeki anlam, 7. sıradaki anlam gibi, + Pasif Kılıcı-Cansız ve OL Kısıtlayıcılarını uygun gelmektedir. Bu iki anlam aynı Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıktıkları ve uygun geldikleri için aynıdır. Her ikisi de “bulunmak, olmak” anlamına gelmektedir.

Benzer şekilde 11. sıradaki “Sen bu işin üstüne çok düştün” ve 26. sıradaki “Bir ara içkiye düşmüştü” tümcelerindeki anlamların her ikisi de + Kılıcı-İnsan ve $\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ (+) Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Dolayısıyla bu iki anlam aynı anlam maddesi altında uygun bir tanım ile ele alınabilir. Aynı anlama diğer bir tümce grubu da 12. ve 13. sıradaki tümcelerdir. “Bu konuşmayı yapmak evin en yaşlısına düşer” tümcesi ile “Bu konunun kararını vermek hukukçulara düşer” tümcesi aynı Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir: + Pasif Kılıcı-Cansız ve $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$. TS’lerde sırasıyla “yakışık almak” ve “ödevi ya da yetkisi içinde bulunmak” tanımlarıyla ayrı anlamlar olarak ele alınmıştır. Oysa anadili konuşucularının yazdığı ölçütler doğrultusunda belirlenen Kısıtlayıcılar ile değerlendirildiğinde bu anlamlar aynı çıkmaktadır. Ayrıca, Sınıflandırma Anketi’nde deneklerin 7’si bu iki tümcedeki anlamların aynı olduğunu belirtmiştir.

Tablo (33)'te, Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirildiğinde, 19. sıradaki "Arabanın hızı düştü" tümcesinin anlamı ile 20. sıradaki "İki gün içinde hastanın ateşi düştü" tümcesinin anlamı aynı gibi görünmektedir. Çünkü her iki tümcenin anlamı da + Pasif Kılıcı-Cansız ve $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcılarını tatmin etmektedir. TS'lerde ilk tümcenin anlamı "hızı, gücü, değeri azalmak" olarak ikinci tümcenin anlamı ise "(ısı ve basınç için) eksilmek, azalmak" olarak tanımlanmıştır. Hem bu tanımlar hem de deneklerin belirlediği ölçütler *düş-* eyleminin bu anlamlarının ölçülebilir durumların değerinde azalmayı anlattığını göstermektedir. Dolayısıyla 19. ve 20. sıradaki tümcelerin anlamları da aynıdır.

6.4.21. *Geç-*

Geç- eyleminin öntip anlamı TS'lerde "Bir yerden başka bir yere gitmek" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım anadili konuşucularının ilk akıllarına gelen anlam ile de örtüşmektedir ve "Adam elindeki kitabı bırakıp salona geçti" gibi bir tümceyle örneklenebilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (192)'de gösterilmiştir.

(192) $[_{\text{Event}}\ \text{GİT}\ ([_{\text{Nesne}}\ \text{ADAM}],\ \begin{bmatrix} \text{DAN}\ ([_{\text{Yer}}\ \text{ODA}]) \\ _{\text{Yol}}\ \text{A}\ ([_{\text{Yer}}\ \text{SALON}]) \end{bmatrix})]$

Geç- eyleminin Aynılık Kısıtlayıcılarını GİT-BY-Hedef, + Motor Örüntü ve + Kılıcı İnsan oluşturmaktadır. Bu kısıtlayıcıların sıradüzeni (193)'te verilmiştir. Bu sıradüzende GİR-BY-Hedef en güçlü kısıtlayıcı olarak ön plana çıkmaktadır.

(193) GİT-BY-Hedef >> + Motor Örüntü >> + Kılıcı İnsan

Geç- eyleminin öntip anlamını yansıtan Aynılık Kısıtlayıcılarının dışındaki Kısıtlayıcılar Belirtililik Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır. Belirtililik Kısıtlayıcıları öntip anlamdan ayrılan diğer anlamlar arasındaki farkları belirlemektedir. Bu kısıtlayıcılar GİT-Rota, NEDEN-GİT-BY-Hedef, + Pasif Kılıcı-Cansız, OL, $GİT_{Yayıl}$, $GİT\text{-}Hedef_{İye}$, $OL_{Tanım}$, $GİT_{Tanım}$, $NEDEN\text{-}GİT_{Tanım}$, $GİT_{Varoluş}$ (+), $GİT_{Koşul}$ (-), $GİT_{Zaman}$, RUH DURUMU'dur. Geç- eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirmesi Tablo (34)'te verilmiştir.

Tablo (34). *Geç-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir yerden başka bir yere gitmek	AK			BK														
	GBYH	**+ MÖ**	**+ Kİ**	**GR**	**NGBYH**	**+ PKCnsz**	**+ PKCnl**	**OL**	**$GİT_{Yay}$**	**GH_{Iye}**	**OL_{Tan}**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**G_{Var} (+)**	**$G_{Koş}$ (-)**	**$G_{Koş}$ (+)**	**G_{Zam}**	**RD**
☞ 1.Adam elindeki kitabı bırakıp salona geçti. 11.Sandalyenin ayağı kırılınca koltuğa geçti. 31. Toplantıya geç kalan adam sessizce yerine geçti.				*	**	*	*	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
2. İplik iğne deliğinden zor geçti.	*	*	*		**		*	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
3. Bu yol Ankara'dan geçer.	**	*	*	**	**		*	**		***	***	***	***	***	***	***	***	**
4. Kardan geçtim, bari sermayeyi kurtarsak.	**	*		***	***	*	*	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	
5. Bütün ömrü Anadolu'da geçti. 21. Bütün günü seni takip etmekle geçti.	***	*	*	***	***	*		***	***	**	**	**	**	**	**	**		***
6. Bu olay bu odada geçti.	***	*	*	***	***		*	***	***	**	**	**	**		**	**	**	***
7. Kuş gribi kanatlı hayvanlardan insanlara geçer.		*	*	*	**		*	**	**	***	***	***	***	*	***	***	***	**
8. Bu titizlik ona babasından geçti.	***	*	*	***	***	*		***	***	**	*		**	**	**	**	**	***
9. Geçenlerde yeni bir eve geçtik.		*		*	**	*	*	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
10. Piknikçiler önlerine çıkan nehri geçtiler.	*	*			**	*	*	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
12. Bu korodaki şarkıcıların çoğu TRT radyosundan geçti.	***	*		*	***	*	*	***	***	**	*	*		**	**	**	**	***
13. Dışarıda çok kalınca soğuk ciğerine geçti.	***	*	*	***	***	*		***	***	**	*	*		**	**	**	**	***

14. Valilik makamına şimdilik vekili geçti.	***	*		***	***	*	*	***	***	**	*		*	**	**	**	**	***
15. Bu ev bana babamdan geçti.	***	*	*	***	***		*	***	*		**	**	**	**	**	**	**	***
16. Çocuğun boyu babasını geçti.	***	*	*	***	***		*	***	***	**	*		*	**	**	**	**	***
17. Adamın öfkesi geçti.	**	*	*	**	**	*		**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	
18. Atlet yarışmada tüm rakiplerini geçti.	*				**	*	*	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
19. Tartışmada o meseleyi geçtiler.	***	*		***	***	*	*	***	***	**	**	**	**	**		*	**	***
20. Saat 10'u geçti.	***	*	*	***	***		*	***	***	**	**	**	**	**	**	**		***
22. Konservatuar öğrencisi sınavda söyleyeceği şarkıyı Müzeyyen Senar'dan geçti.	**	*		**	**	*	*	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	
23. Şarkıcı konserde biraz da Yesari Asım Arsoy'dan geçti.	***	*		***	***	*	*	***	***	**	**	**	**	**	*		**	***
24. Muhabir haberi tüm kanallara geçti.	**	*		**		*	*	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
25. Ocağın koru geçti.	***	*	*	***	*		*	***	***	**	*		*	**	**	**	**	***
26.Milletvekilinin bu sözü kayıtlara geçti. 28. Adamın yeni teorisi gazetelere geçti.	***	*	*	***	*		*	***	***	**	**	**	**		**	**	**	***
27. Piyasada binlerce şişe sahte rakı geçiyor.	**	*	*	**	**		*		**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
29. Yeni paraların kullanımına alışılana kadar eskileri geçiyor.	***	*	*	***	***		*	***	***	**		*	*	**	**	**	**	***
30. Çocuk bu yıl geçti.	***	*		***	***	*	*	***	***	**	*		*	**	**	**	**	***
32. Pazardan aldığı karpuz geçmiş.	***	*	*	***	***		*	***	***	**	*		*	**	**	**	**	***

Tablo (34)'ün en soldaki sütununda *geç-* eyleminin anlamlarını örnekleyen tümceler yer almaktadır. İlk sıradaki örnek tümce öntip anlama aittir. *Geç-* eyleminin öntip anlamdan ayrılan anlamları Aynılık Kısıtlayıcıları yardımıyla belirlenmektedir. Örneğin, 2. sıradaki "İplik iğne deliğinden zor geçti", 3. sıradaki "Bu yol Ankara'dan geçer" ve 15. sıradaki "Bu ev bana babamdan geçti" tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarının tümünü yıkmakta ve öntip anlamdan ayrılmaktadır. 7. sıradaki "Kuş gribi kanatlı hayvanlardan insanlara geçer" tümcesindeki anlam ise Aynılık Kısıtlayıcılarından + Motor Örüntü ve + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. Ancak bu anlam en güçlü kısıtlayıcı olan GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını yıkmadığı için öntip anlama daha yakın görünmektedir. Ayrıca, 2. sıradaki anlam GİT-BY-Kısıtlayıcısını normal derecede, 3. sıradaki anlam önemli derecede ve 15. sıradaki anlam ise vahim derecede yıkmaktadır. Dolayısıyla en güçlü kısıtlayıcı olan bu kısıtlayıcıyı normal derecede yıkan anlam öntip anlama daha yakın durmaktadır. 11. sıradaki "Oturduğu sandalyenin ayağı kırılınca koltuğa geçti" tümcesindeki anlam ile 31. sıradaki "Toplantıya geç kalan adam sessizce yerine geçti" tümcesindeki anlam Aynılık Kısıtlayıcılarından hiçbirini yıkmamaktadır. Dolayısıyla bu iki tümcedeki anlamların öntip anlam ile aynı olduğu söylenebilir. Her iki tümcede de öntip anlamın tanımı olan "bir yerden başka bir yere gitmek" anlamı söz konusudur.

Diğer anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilir ve anlamlar arasındaki ayrım belirlenir. Örneğin, 2. sıradaki "İplik iğne deliğinden zor geçti" tümcesindeki anlam GİT-Rota ve + Pasif Kılıcı-Cansız Kısıtlayıcılarına uygun gelirken, 3. sıradaki "Bu yol Ankara'dan geçer" tümcesindeki anlam $GİT_{Yayıl}$ ve + Pasif Kılıcı-Cansız Kısıtlayıcılarına uygun gelmketedir. Aynı şekilde 15. sıradaki

"Bu ev bana babamdan geçti" tümcesindeki anlam + Pasif Kılıcı-Cansız ve GİT-$Hedef_{İye}$ Kısıtlayıcılarını, 16. sıradaki "Çocuğun boyu babasını geçti" tümcesindeki anlam + Pasif Kılıcı-Cansız ve $GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Böylelikle bu anlamlar birbirlerinden farklı görünmektedirler. Ancak 26. sıradaki "Milletvekilinin bu sözü kayıtlara geçti" tümcesi ile 28. sıradaki "Adamın yeni teorisi gazetelere geçti" tümcesi aynı Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıktıkları için aynı anlama gelmektedirler. Her iki tümcedeki anlam da + Pasif Kılıcı-Cansız ve $GİT_{Var}$ (+) Kısıtlayıcıları dışındaki Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. Ayrıca TS'lerde farklı anlam maddelerinde sunulan ve Tablo (34)'te 5. ve 21. sırada verilen "Bütün ömrü Anadolu'da geçti" ve "Bütün günü seni takip etmekle geçti" tümcelerindeki anlamlar da $GİT_{Zaman}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Sınfılandırma Anketi'nde 4 denek de bu anlamların tamamen aynı olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle bu iki tümcedeki anlam aynıdır ve sözlüklerde aynı anlam maddesinde verilebilir.

6.4.22. *Gel-*

Gerek TS'lerde ilk anlam maddesi olarak verilen gerekse anadili konuşucularınca ilk akıllara gelen olarak yazılan *gel-* eyleminin öntip anlamı "bir yere gitmek, varmak" olarak tanımlanmaktadır. Bu öntip anlam "İtalya Cumhurbaşkanı Türkiye'ye geldi" tümcesiyle örneklenebilir ve bu tümcenin Kavram Yapısı da (194)'deki gibi gösterilebilir.

(194) $[_{Olay}$ GİT ($[_{Nesne}$ İTALYA CUMHURBAŞKANI], $[_{Yol}$ A ($[_{Yer}$ TÜRKİYE])])]

Gel- eyleminin öntip anlamı GİT-BY-Hedef ve + Kılıcı-İnsan özelliklerine sahiptir ve bu özellikler Aynılık Kısıtlayıcılarıdır. (195)'de görüldüğü gibi Aynılık Kısıtlayıcılarından GİT-BY-Hedef daha güçlü bir kısıtlayıcıdır.

(195) GİT-BY-Hedef >> + Kılıcı-İnsan

Gel- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını GİT-BY-Kaynak, GİT-Y-Hedef, GİT-Rota, + Pasif Kılıcı-Cansız, + Pasif-Kılıcı-Canlı, + Temas, OL, $OL_{Tanım}$, $GİT_{Tanım}$, $GİT_{Varoluş}$ (+), $KAL_{Varoluş}$ (+),$GİT_{Zaman}$, $GİT_{Koşul}$ (+), NEDEN-$GİT_{Koşul}$ (+), $GİT_{İye}$ ve RUH DURUMU Kısıtlayıcıları oluşturmaktadır. Bu kısıtlayıcılar *gel-* eyleminin öntip anlamı dışındaki diğer anlamların değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Tablo (35)'te *gel-* eyleminin anlamlarının hem öntip anlamdan hem de birbirlerinden nasıl farklı olduğu Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo (35). *Gel-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir yere gitmek, varmak	AK		BK															
	GBYH	**+ Kİ**	**GBYK**	**GYH**	**GR**	**+PKCnsz**	**+ PKCnl**	**+ Tem**	**OL**	**OL_{Tan}**	**G_{Tan}**	**+ D**	**G_{Var} (+)**	**K_{Var} (+)**	**G_{Zam}**	**$G_{Koş}$ (+)**	**$NG_{Koş}$ (+)**	**$G_{İye}$**	**RD**
☞1. İtalya Cumhurbaşkanı Türkiye'ye geldi. 3. Dün akşam amcamlar bize geldi. 27. Kardeşim ziyaretime annemle geldi.			*	*	*	*	*	*	**	***	***	*	***	***	***	***	***	***	**
2. Başbakan Almanya'dan geldi.	*			*	*	*	*	*	**	***	***	*	***	***	***	***	***	***	**
4. Magandanın attığı kurşun çocuğun başına geldi.		*	*	*	*		*		**	***	***	*	***	***	***	***	***	***	**
5. Telgraf geldi.	*	*	*		*		*	*	**	***	***	*	***	***	***	***	***	***	**
6. Eski çağlardan birçok anıt günümüze kadar geldi.	***	*	***	***	***		*	*	***	**	**	*	*		**	**	**	**	***
7. Korkularımızın çoğu kuruntularımızdan gelir.	***	*	***	***	***		*	*	***	**	**	*		*	**	**	**	**	***
8. Vakit kuşluğu aşmış, öğleye geliyordu. 9. Gözlerimi açtığımda saat 9'a geliyordu. 28. Eve gitme zamanı geldi.	***	*	***	***	***		*	*	***	**	**	*	**	**		**	**	**	***
10. Boyu ancak omzuna geliyor.	***	*	***	***	***	*		*	***		*	*	**	**	**	**	**	**	***
11. Biz ilerledik, çocuklar da arkadan geldi.	*		*	*		*	*	*	**	***	***	*	***	***	***	***	***	***	**

12. Kahve Brezilya'dan geliyor.	*	*		*	*		*	*	**	***	***	*	***	***	***	***	***	***	**
13. Türkçede ekler sözcüklerin sonuna gelir. 22. Okul yolun sağına gelir.	**	*	**	**	**		*	*		***	***	*	***	***	***	***	***	***	**
14. Güzellik güzel sözcüğünden gelir. 16. Bu davranışlardan ne gelir bilinmez.	***	*	***	***	***		*	*	***	**	**	*		*	**	**	**	**	***
15. Toplantıda gereksiz bazı konulardan sonra asıl konularına geldiler.	***		***	***	***		*	*	***	**	**	*	**	**	**		*	**	***
17. Bu arabanın altı yüksek, dağa taşa gelir. 18. Bu adamlara iyi davranmaya, yüz vermeye gelmez. 24. Caddelerde oturmaya gelmez.	***	*	***	***	***		*	*	***		*	*	**	**	**	**	**	**	***
19. Dakikalarca tartıştıktan sonra dediğine geldiler.	**		**	**	**	*	*	*	**	***	***	*	***	***	***	***	***	***	
20. Çiftlikten onlara ayda 1000 lira gelir.	***	*	***	***	***		*	*	***	**	**	*	**	**	**	**	**		***
21. Yumruğu yiyince burnundan kan geldi.	*	*		*	*		*	*	***	***	***	*	***	***	***	***	***	***	**
23. Bu sözleri bize yalan gibi geldi.	**	*	**	**	**		*	*	**	***	***	*	***	***	***	***	***	***	
25. Çiçek yetiştirme merakı bizim sokağa Hayriye'yle geldi.	***	*	***	***	***		*	*	***	**	**	*	**	**	**	*		**	***
26. Bardakların tanesi 5 liraya geldi.	*	*	*	*	*		*	*	*		*		*	*	*	*	*	*	*
29. Çok yorulunca uykusu geldi.	*	*	*	*	*	*		*	*	*		*	*	*	*	*	*	*	*

Tablo (35)'in en üst sol köşesinde öntip anlamın tanımı ve onun altında da bu anlamın örnek tümcesi bulunmaktadır. İlk sırada yer alan bu tümcenin altında ise *gel-* eyleminin diğer anlamlarını örnekleyen tümceler yer almaktadır. Bu tümcelerden sonra sağa doğru iki sütunda anlamların Aynılık Kısıtlayıcıları yardımıyla öntip anlamdan nasıl ayrıldığı değerlendirilmiştir. Buna göre 2. sıradaki "Başbakan Almanya'dan geldi" tümcesindeki anlam Aynılık Kısıtlayıcılarından GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını yıktığı için, 4. sıradaki "Magandanın attığı kurşun çocuğun başına geldi" tümcesindeki anlam ise + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcısını yıktığı için öntip anlamdan ayrılmaktadır. 6. sıradaki "Eski çağlardan bir çok anıt günümüze kadar geldi" tümcesindeki anlam ise her iki kısıtlayıcıyı da yıkmaktadır. 2. sıradaki anlam Aynılık Kısıtlayıcılarından güçlü olanı yıktığı için öntip anlama 4.sıradaki tümcenin anlamından daha uzak görünmektedir. Ancak 6. sıradaki anlam hem iki kısıtlayıcıyı yıkması hem de en güçlü kısıtlayıcıyı vahim derecede yıktığı için, öntip anlama en uzak anlam olarak görünmektedir. 3. sıradaki "Dün akşam amcamlar bize geldi" tümcesi ile 27. sıradaki "Kardeşim ziyaretime annemle geldi" tümcesindeki anlamlar ise Aynılık Kısıtlayıcılarından hiçbirini yıkmamaktadır. Bu anlamlar TS'lerde sırasıyla "oturmaya, ziyarete gelmek" ve "biriyle birlikte gitmek" olarak tanımlanmışlardır. Bir eylemin amacı ya da bir başka kişiyle gerçekleştirilmiş olması o eylemin anlamının farklılaşmasını gerektirmez. Yukarıda sözü edilen her iki tümcede de anlam aslında öntip anlam ile aynıdır: "Bir yere gitmek, varmak".

Öntip anlamın dışındaki diğer anlamların değerlendirilmesi için kullanılan Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkmaları ya da uygun gelmelerine göre *gel-* eyleminin anlamları belirlenmektedir. Örneğin, 2. sıradaki "Başbakan Almanya'dan geldi"

tümcesindeki *gel-* eyleminin anlamı 6. sıradaki "Eski çağlardan birçok anıt günümüze kadar geldi" tümcesindeki anlamından farklıdır. Çünkü ilk tümcedeki anlam Belirtililik Kısıtlayıcılarından GİT-BY-Kaynak Kısıtlayıcısına, diğeri ise + Pasif Kılıcı-Cansız ve $KAL_{Varoluş}$ (+) Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Böylece ilk tümcedeki anlam "geriye dönmek" ikinci tümcedeki anlam ise "varlığını sürdürmek" tanımlarıyla gösterilebilmektedir.

Gel- eyleminin anlamları 8. sıradaki "Vakit kuşluğu aşmış, öğleye geliyordu", 9. sıradaki "Gözlerimi açtığımda saat 9'a geliyordu" ve 28. sıradaki "Eve gitme zamanı geldi" tümcelerinin tümünde de + Pasif Kılıcı-Cansız ve $GİT_{Zaman}$ Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. İlk iki tümcedeki anlamlar TDKTS'de sırasıyla "Belli bir süre dolmak" ve "Belli bir zamana ulaşmak" tanımlarıyla verilmiştir. Üçüncü tümcedeki anlam ise TDKTS'de bulunmamaktadır. DDTS'de ise ilk iki tanım aynı anlam maddesinde verilirken, üçüncü tümcedeki anlam "Başlamak, ulaşmak" olarak tanımlanmıştır. Oysa Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkma ve uygun gelmelerine bakılarak bu üç tümcedeki anlamların aynı olduğu söylenebilir. Çünkü her üç tümcede de anlatılan şey Zaman Uzam-dışı Anlam Alanı'nda sözü edilen zamansal bir yer değiştirmedir. Tümcelerde zaman diliminin farklı adlar ile anılması (örn. öğle, saat, gitme zamanı) bu anlamların farklı olduğu anlamına gelmemektedir.

17. sıradaki "Bu arabanın altı yüksek, dağa taşa gelir", 18. sıradaki "Bu adamlara iyi davranmaya, yüz vermeye gelmez" ve 24. sıradaki "Caddelerde oturmaya gelmez" tümcelerindeki anlamlar anadili konuşucuları tarafından aynı

ölçütlerle sınıflandırılmıştır. Bu ölçütler sonucunda elde edilen Belirtililik Kısıtlayıcılarından da aynı kısıtlayıcıları yıkmakta ve uygun gelmektedirler. Buna göre bu üç tümcedeki anlam $OL_{Tanım}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. TS'lerde sırasıyla "dayanmak", "Kendine yapılan herhangi bir davranış veya durumu iyi karşılamak" ve "Uygun düşmek" tanımlarıyla gösterilmiştir. Ancak gerek anadili konuşucularının belirlediği ölçüt ve tanımlar gerekse *gel-* eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmesi bu iki tümcedeki anlamın daha kapsayıcı bir tanımla (örn. uygun, dayanıklı vb. bir özellikte olmak) aynı anlam maddesi altında yer alabileceğini göstermektedir.

6.4.23. *Gez-*

Gez- eyleminin öntip anlamı gerek TS'lerde gerekse anadili konuşucularının yargıları doğrultusunda "Hava almak, hoş vakit geçirmek gibi bir amaçla bir yere gitmek, dolaşmak" gibi bir tanıma karşılık gelmektedir. Bu öntip anlam "Gençler yeni açılan parkta gezdiler" tümcesiyle örneklenebilir ve bu tümcenin Kavram Yapısı da (196)'daki gibi gösterilebilir.

(196) $[_{Olay}$ GİT ($[_{Nesne}$ GENÇLER], $[_{Yol}$ BOYUNCA ($[_{Yer}$ PARK])])]

Gez- eyleminin öntip anlamı GİT-Rota, - Motor Örüntü ve + Kılıcı-İnsan özelliklerine sahiptir. Bu özellikler Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır. (197)'de görüldüğü gibi Aynılık Kısıtlayıcılarından GİT-Rota diğer iki kısıtlayıcıya göre daha güçlü bir kısıtlayıcı olarak görünmektedir.

(197) GİT-Rota >> - Motor Örüntü >> + Kılıcı-İnsan

Gez- eyleminin öntip anlam dışındaki diğer anlamlarını değerlendiren Belirtililik Kısıtlayıcılarını + Pasif Kılıcı-Cansız, OL, GİT-BY-Hedef ve HAREKET Kısıtlayıcıları oluşturmaktadır. Tablo (36)'da *gez-* eyleminin anlamlarının hem öntip anlamdan hem de birbirlerinden nasıl farklılaştığı Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo (36). *Gez-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Dolaşmak	**AK**			**BK**			
	GR	**- MÖ**	**+ Kİ**	**+ PKCnsz**	**OL**	**GBYH**	**HAR**
☞1. Gençler yeni açılan parkta gezdiler. 5. Müşteri evi kiralamadan önce iyice gezdi. 8. Prens Charles Efes'i gezdi.				*	**	*	**
2. Heyet üyeleri travertenler üzerinde ayakkabıyla gezdiler.		*		*	**	*	**
3. Hastalığına çare bulmak için şehirdeki bütün hekimleri gezdi.	*			*	**		**
4. Şapkam burada ne geziyor?	**		*			**	**
6. Hasta iyileşti, artık geziyor.	**	*		*	**	**	
7. Bütün gün incecik hırkayla gezdi.	**			*	**	**	

Tablo (36)'da "Heyet üyeleri travertenler üzerinde ayakkabıyla gezdiler" tümcesindeki anlam Aynılık Kısıtlayıcılarından birini, 4. sıradaki "Şapkam burada ne geziyor?" tümcesindeki anlam ise ikisini yıkmaktadır. İlk tümcedeki anlam, daha zayıf bir kısıtlayıcıyı yıktığı ve ikinci tümcedeki anlam en güçlü kısıtlayıcıyı önemli derecede yıktığı için, öntip anlama daha yakın görünmektedir. Ancak 5. sıradaki

"Müşteri evi kiralamadan önce iyice gezdi" ve 8. sıradaki "Prens Charles Efes'i gezdi" tümcelerindeki anlamlar da, öntip anlam gibi, tüm Aynılık Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedirler. Dolayısıyla TS'lerde sırasıyla "Bir yeri görüp incelemek" ve "Bir yerde gezi yapmak" tanımlarıyla sunulan bu iki anlam aslında öntip anlam ile aynıdır.

Tablo (36)'da Belirtililik Kısıtlayıcıları ile *gez-* eyleminin öntip anlamı dışındaki diğer anlamlar değerlendirilmektedir. Örneğin 3. sıradaki "Hastalığına çare bulmak için şehirdeki bütün hekimleri gezdi" tümcesindeki anlam GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısına, 4. sıradaki "Şapkam burada ne geziyor?" tümcesindeki anlam ise OL Kısıtlayıcısına uygun gelmekte ve bu yolla anlamları farklılaşmaktadır.

6.4.24. *Gir-*

Gir- eylemi öntip anlamı TS'lerde "dışarıdan içeriye gelmek" tanımıyla ilk anlam maddesi olarak verilmiştir. Bu anlam aynı zamanda anadili konuşucularının ilk akıllarına gelen anlam olarak yazdıkları anlamdır. Bu öntip anlamın örnek tümcesi "Bahçede oynayan çocuklar yağmur yağınca eve girdiler" tümcesidir ve Kavram Yapısı (198)'de olduğu gibi gösterilebilir.

(198) $[_{\text{Olay}}$ GİT $([_{\text{Nesne}}$ ÇOCUKLAR], $[_{\text{Yol}}$ A $([_{\text{Yer}}$ EV])])]

Gir- eyleminin öntip anlamını GİT-BY-Hedef ve + Kılıcı-İnsan özellikleri oluşturur. Aynı zamanda Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturan bu özelliklerden GİT-BY-Hedef, (199)'da görüldüğü gibi daha güçlüdür.

(199) GİT-BY-Hedef >> + Kılıcı-İnsan

Aynılık Kısıtlayıcıları *gir-* eyleminin öntip anlamını değerlendirirken, Belirtililik Kısıtlayıcıları öntip anlamın dışında kalan anlamları değerlendirmektedir. Belirtililik Kısıtlayıcıları + Pasif Kılıcı-Cansız, + Pasif Kılıcı-Canlı, FORM, $GİT_{Zaman}$, $GİT_{İye}$, $GİT_{Tanım}$, $GİT_{Varoluş}$ (+), $GİT_{Koşul}$ (+) ve RUH DURUMU'dur. Tablo (37)'de *gir-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmesi gösterilmiştir.

Tablo (37)'nin en sol sütununda *gir-* eyleminin anlamlarını örnekleyen tümceler bulunmaktadır. Bu tanıma en uygun anlam 1. sıradaki, öntip anlamı örnekleyen tümcedir ve bu tümce en uygun çıktı olduğu için el işareti (☞) ile gösterilmiştir. Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar öntip anlamdan ayrılan anlamlardır. Örneğin, 2. sıradaki "Ayağım bu ayakkabıya girdi", 7. sıradaki "Kümes hayvanlarına kuş gribi girdi" ve 16. sıradaki "Günlerden beri ilk kez midesine sıcak yemek girdi" tümcelerindeki anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcılarının en güçlüsü olan GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmekte ancak + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcısını yıkmaktadırlar. Bu anlamlar öntip anlama daha yakın olan anlamlardır.

Tablo (37). *Gir-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Dışarıdan içeriye gelmek	AK		BK								
	GBYH	**+ Kİ**	**+ PKCnsz**	**+ PKCnl**	**F**	**G_{Zam}**	**$G_{İye}$**	**G_{Tan}**	**G_{Var} (+)**	**$G_{Koş}$ (+)**	**RD**
☞1. Bahçede oynayan çocuklar yağmur yağınca eve girdiler.			*	*	**	***	***	***	***	***	**
2. Ayağım bu ayakkabıya girdi. 7. Kümes hayvanlarına kuş gribi girdi. 16. Günlerden beri ilk kez midesine sıcak yemek girdi.		*		*	**	***	***	***	***	***	**
3. Televizyon programında ateşli tartışmalara girdi. 5. Müfettişler raporun ayrıntılarına girdiler. 6. Uzun bir süre bekledikten sonra nihayet konuya girdi. 12. Birdenbire ilk rastladığı notadan şarkıya girdi.	***		*	*	***	**	**	**	**		***
4. Ordularımız Çanakkale'ye girdi.	***		*	*	***	**		**	**	**	***
8. İlkbahar girdi.	***	*		*	***		**	**	**	**	***
9. Başıma bir ağrı girdi.	***	*		*	***	**	**	**		**	***
10. Göğün morlaşan kenarları eriyor, menekşe rengine giriyordu.	***	*		*	***	**	**		**	**	***
11. Bu konu kafasına iyice girdi.	**	*		*	**	***	***	***	***	***	
13. Geçen hafta 25'ine girdi.	***	*	*		***		**	**	**	**	***
14. Üç grup madde camın bileşimine girer.	**	*		*		***	***	***	***	***	**
15. Terörle mücadele için bir çok genç orduya girdi.	***		*	*	***	**	**		**	**	***

Tablo (37)'de, Aynılık Kısıtlayıcılarından sonra, sağa doğru dokuz sütunda Belirtililik Kısıtlayıcıları bulunmaktadır. Belirtililik Kısıtlayıcıları öntip anlam dışında kalan anlamların değerlendirilmesi için önemlidir. Anlamlar birbirlerinden Belirtililik Kısıtlaycılarını yıkmaları ya da uygun gelmelerine göre ayrılmaktadırlar. 3. sırada "Televizyon programında ateşli tartışmalara girdi" tümcesindeki anlam $GİT_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcısına, 7. sıradaki "Ordularımız Çanakkale'ye girdi" tümcesindeki anlam ise $GİT\text{-}Hedef_{İye}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu nedenle bu iki anlam birbirinden farklıdır.

Gir- eyleminin, 3. sırada "Televizyon programında ateşli tartışmalar girdi", 5. sırada "Müfettişler raporun ayrıntılarına girdiler", 6. sırada "Uzun bir süre bekledikten sonra nihayet konuya girdi" ve 12. sırada "Birdenbire ilk rasladığı notadan şarkıya girdi" tümcelerinde örneklenen anlamların tümü $GİT_{Koşul}$ (+) Belirtililik Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Ayrıca Sınıflandırma Anketi'nde denekler bu dört anlamı benzer anlatımlar kullanarak (örn. "belli bir konuyu ele almaya başlamak", "başlamak" vb.) aynı grup içinde ele almışlardır. Bu durumda TS'lerde ayrı anlam maddelerinde sunulan bu anlamların hepsi aslında aynı anlam maddesi altında toplanabilir.

Ayrıca, 2. sıradaki "Ayağım bu ayakkabıya girdi", 7. sıradaki "Kümes hayvanlarına kuş gribi girdi" ile 16. sıradaki "Günlerden beri ilk kez midesine sıcak bir yemek girdi" tümcelerindeki anlamlar aynı Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedirler: GİT-BY-Hedef ve + Pasif Kılıcı-Cansız. Bu anlamlar TS'lerde sırasıyla "sığmak", "bulaşmak" ve "yemek yemek" tanımlarıyla verilmiştir.

Bu anlamlar kısıtlayıcılar bakımından incelendiğinde aynı gibi görünmektedir. Ancak anadili konuşucularının belirlediği ölçütler doğrultusunda bu üç anlam yalnızca "içine girmek", "bir şeyin içine girmek" anlamına gelmektedir. Bu üç tümcedeki bir fark var ise bu kılıcı kaynaklı gibi görünmektedir. Kuş gribi gibi bir virüs gerekli koşullar sağlandıktan sonra, kendi kendine başka bir konağa gitme yetisine sahiptir ve bu anlamda kılıcı gibi görünmektedir. Nevarki, denekler ölçütleri belirlerken bu ayrımı yapmadıkları ve buradaki hastalığı + Cansız olarak değerlendirdikleri için, Tablo (37)'deki Kısıtlayıcılardan + Pasif Kılıcı-Cansız'a uygun geldiği düşünülmüştür.

6.4.25. *Git-*

Git- eyleminin öntip anlamı TS'lerde "bir yere varmak" tanımıyla ilk anlam maddesi olarak verilmiştir. Bu anlam aynı zamanda Anlam Üretimi Anketi'nde anadili konuşucuları tarafından ilk akıllarına anlam olarak yazılmıştır. Bu öntip anlamın örnek tümcesi "Geçen hafta İstanbul'a gittim" tümcesidir ve Kavram Yapısı (200)'de olduğu gibi gösterilebilir.

(200) [$_{\text{Olay}}$ GİT ([$_{\text{Nesne}}$ BEN], [$_{\text{Yol}}$ A ([$_{\text{Yer}}$ İSTANBUL])])]

Git- eyleminin Aynılık Kısıtlayıcılarını GİT-BY-Hedef ve + Kılıcı-İnsan oluşturur. Aynı zamanda öntip anlamın özellikleri olan bu kısıtlayıcılardan GİT-BY-Hedef, (201)'de görüldüğü gibi daha güçlüdür.

(201) GİT-BY-Hedef >> + Kılıcı-İnsan

Git- eyleminin öntip anlamı Aynılık Kısıtlayıcıları ile değerlendirilirken, öntip anlamın dışında kalan anlamları Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmektedir. Belirtililik Kısıtlayıcıları + Pasif Kılıcı-Cansız, + Pasif Kılıcı-Canlı, + Kılıcı-Hayvan, GİT-Y-Hedef, GİT-BY-Kaynak, $GİT_{Yayıl}$, $OL_{Tanım}$, $GİT_{Tanım}$, $GİT\text{-}Kaynak_{İye}$, $OL_{Varoluş}$ (+), $GİT_{Varoluş}$ (-), $GİT_{Zaman}$, $KAL_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcılarından oluşur. Tablo (38)'de *git-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmesi gösterilmiştir.

Tablo (38). *Git-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir yere varmak	AK		BK														
	GBYH	**+ Kİ**	**+ KH**	**+PKCnl**	**+PKCnsz**	**GYH**	**GBYK**	**G_{Yay}**	**OL_{Tan}**	**G_{Tan}**	**GK_{iye}**	**GH_{iye}**	**OL_{Var} (+)**	**G_{Var} (-)**	**G_{Zam}**	**$G_{Koş}$ (+)**	**$K_{Koş}$ (+)**
☞ 1. Geçen hafta İstanbul'a gittim.			*	*	*	*	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***
2. Saat sekiz buçukta evden gitti.	*		*	*	*	*		**	***	***	***	***	***	***	***	***	***
3. Bu yol doğruca çarşıya gider.	**	*	*	*		**	**		***	***	***	***	***	***	***	***	***
4. Her gün çalışmaya gidiyor. 20. Ali üniversiteye gidiyor.	***		*	*	*	***	***	***	**	**	**	**	**	**	**	*	
5. Bu renk ona gitti. 9. Bu para ona üç gün gider. 11. Bu ayakkabı bana iki yıl gider.	***	*	*	*		***	***	***		*	**	**	**	**	**	**	**
6. Eline geçen paranın çoğu kiraya gidiyor.	***	*	*	*		***	***	***	**	**		*	**	**	**	**	**
7. Haber onlara daha yeni gitti.	*	*	*	*			*	**	***	***	***	***	***	***	***	**	***
10. Bu at iyi gider.	*	*		*	*		*	**	***	***	***	***	***	***	***	**	***
12. Yaz gitti, kış geldi.	***	*	*	*	*	***	***	***	**	**	**	**	**	**		**	**

13. Yangında tüm evi ve eşyaları gitti.	***	*	*	*		***	***	***	**	**	**	**	*		**	**	**
14. Adam genç yaşta kanserden gitti.	***	*	*		*	***	***	***	*		**	**	**	**	**	**	**
15. Hükümet devalüasyona gitti.	***		*	*	*	***	***	***	**	**	**	**	**	**	**		*
16. Duvarın boyası gitmiş.	***	*	*	*		***	***	***	**		**	**	**	**	**	**	**
17. Bu saat iyi gidiyor.	***	*	*	*		***	***	***		*	**	**	**	**	**	**	**
18. Bu şehirde evler 100 000 liradan gidiyor.	***	*	*	*		***	***	***	**	**	*		**	**	**	**	**
19. Ülkede bir kargaşalıktır gidiyor.	***	*	*	*		***	***	***	**	**	**	**		*	**	**	**

Tablo (38)'in en üst sol köşesinde *git-* eyleminin öntip anlamının tanımı bulunmaktadır. Bu tanımın altında ise *git-* eyleminin anlamlarını örnekleyen tümceler yer almaktadır. 1. sırada öntip anlamı örnekleyen tümce vardır ve bu tümcenin en uygun çıktı olduğu el işareti (☞) ile gösterilmiştir. Öntip anlamın dışındaki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarının birini ya da her ikisini de yıkan anlamlardır. Örneğin, 2. sıradaki "Saat sekiz buçukta evden gitti" tümcesindeki anlam daha güçlü kısıtlayıcı olan GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını yıkmakta, + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. 3. sıradaki "Bu yol doğruca çarşıya gider" ve 6. sıradaki "Eline geçen paranın çoğu kiraya gidiyor" tümcelerindeki anlamlar ise hem GİT-BY-Hedef hem de + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcısını yıkmaktadır. Böylelikle bu anlamlar öntip anlamdan ayrılmaktadırlar. Ancak, 6. sıradaki anlam en güçlü kısıtlayıcı olan GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını vahim derecede yıkmaktadır ve diğer anlamlara göre, öntip anlamdan daha uzaktır.

Belirtililik Kısıtlayıcıları öntip anlam dışında kalan anlamları değerlendirir. Anlamlar birbirlerinden Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkmaları ya da uygun gelmelerine göre ayrılmaktadırlar. Örneğin, 6. sırada "Eline geçen paranın çoğu kiraya gidiyor" tümcesindeki anlam + Pasif Kılıcı-Cansız ve GİT-Kaynak$_{\text{İye}}$ Kısıtlayıcılarını, 7. sıradaki "Haber onlara daha yeni gitti" tümcesindeki anlam ise + Pasif Kılıcı-Cansız ve GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu nedenle bu iki anlam birbirinden farklıdır.

Benzer şekilde, 12. sıradaki "Yaz gitti, kış geldi" tücesindeki anlam ile 13. sıradaki "Yangında tüm evi ve eşyaları gitti" tümcesindeki anlam da birbirlerinden

farklıdırlar. Çünkü ilk tümcedeki anlam $GİT_{Zaman}$ Kısıtlayıcısına, ikinci tümcedeki anlam ise $GİT_{Varoluş}$ (-) Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Ancak 4. sıradaki "Her gün çalışmaya gidiyor" tümcesindeki anlam ile 20. sıradaki "Ali üniversiteye gidiyor" tümcesindeki anlam aynı Kısıtlayıcıları tatmin etmektedirler: $KAL_{Koşul}$ (+). TS'lerde sırasıyla "belli bir amaçla bir yere devam etmek ya da bir işle uğraşmak" ve "bir yere, etkinliğe devam etmek" tanımlarıyla sunulan bu anlamlar, Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirmeleri de göz önüne alındığında, aslında aynıdır.

5. sıradaki "Bu renk ona gitti", 9. sıradaki "Bu para ona üç gün gider" ve 11. sıradaki "Bu ayakkabı bana iki yıl gider" tümcelerindeki anlamlar da + Pasif Kılıcı-Cansız ve $OL_{Tanım}$ Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. TS'lerde sırasıyla "yakışmak", "yeter olmak, yetişmek" ve "dayanmak" tanımlarıyla sunulan bu anlamlar deneklerin belirledikleri ölçütler doğrultusunda aynı kısıtlayıcılara uygun gelmektedirler. Belli bir tanımlama ya da özelliğin olması (örn. uygun olma, yeterli olma, dayanıklı olma) bu üç tümcenin aynı ölçüt altında toplanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla yine uygun bir tanımlama ile bu üç tümcedeki anlamlar aynı anlam maddesinde toplanabilir.

6.4.26. *İn-*

TS'lerin ilk anlam maddesi olarak "yüksekten ya da yukarıdan aşağıya doğru gelmek" tanımıyla sunulan *in-* eyleminin anadili konuşucularınca da öntip anlam olarak belirlenen anlamı "Çocuklar merdivenden aşağıya indi" tümcesiyle örneklenmiştir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (202)'deki gibidir.

(202) [$_{Olay}$ GİT ([$_{Nesne}$ ÇOCUKLAR], [$_{Yol}$ A DOĞRU ([$_{Yer}$ AŞAĞI])])]

İn- eyleminin öntip anlamı GİT-Y-Hedef ve + Kılıcı-İnsan özelliklerinin birleşiminden oluşur. Bu özellikler Aynılık Kısıtlayıcıları olarak öntip anlamın diğer anlamlardan ayrılmasında önemlidirler. (203)'te Aynılık Kısıtlayıcılarının sıradüzeni verilmiştir. Buna göre, anadili konuşucularının belirlediği ölçütlerin sıklığı doğrultusunda, GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısı + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcısına göre daha güçlüdür.

(203) GİT-Y-Hedef >> + Kılıcı-İnsan

İn- eyleminin öntip anlamının dışında kalan anlamlarını değerlendirirken Belirtililik Kısıtlayıcıları kullanılmaktadır. Belirtililik Kısıtlayıcıları GİT-BY-Hedef, GİT-BY-Kaynak, + Pasif Kılıcı-Cansız, + Pasif Kılıcı-Canlı, + Kılıcı-Hayvan, + Doğa Gücü, GİT$_{Tanım}$, NEDEN-GİT$_{Tanım}$ ve GİT$_{Yayıl}$ Kısıtlayıcılarından oluşmaktadır. Tablo (39)'da *in-* eyleminin anlamları Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo (39). *İn-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Yüksekten ya da yukarıdan aşağıya doğru gelme	AK		BK									
	GYH	**+ Kİ**	**GBYH**	**GBYK**	**+ PKCnl**	**+ PKCnsz**	**+ KH**	**+ DG**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**+ D**	**G_{Yay}**
☞ 1. Çocuklar merdivenden aşağıya indi.			*	*	*	*	*	*	***	***	***	**
2. Adam trenden indi.	*				*	*	*	*	***	***	***	**
3. Kar bastırınca dağdan kurtlar indi.	*	*	*		*	*		*	***	***	***	**
4. Adam sıkıldıkça çarşıya, pazara inerdi. 5. Tatilde şehrin en güzel oteline indiler.	*			*	*	*	*	*	***	***	***	**
6. Yağmurda sokaklara taşan sular indi.		*	*	*	*		*	*	***	***	***	**
7. Pazarcı 10 lira daha indi ama malı satamadı.	***		***	***	*	*	*	*	*			***
8. Altın fiyatları indi. 14. Sınıf mevcudumuz bu sene indi.	***	*	***	***	*		*	*		*		***
9. Yağmurdan duvar indi.	***	*	***	***	*		*	*		*	*	***
10. Çok üzülünce zavallı kadının sağ tarafına indi.	***	*	***	***		*	*	*		*	*	***
11. Şehre sis indi.	**	*	**	**	*	*	*		***	***	***	
12. Zeytinlik ta vadiye kadar iniyordu.	**	*	**	**	*		*	*	***	***	***	
13. Güneş Ankara Kalesine doğru iniyordu.		*	*	*	*	*	*		***	***	***	**

Tablo (39)'da öntip anlamın dışındaki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır ve bu yolla öntip anlamdan farklılaşmaktadırlar. Örneğin, 2. sıradaki "Adam trenden indi" tümcesindeki anlam daha güçlü kısıtlayıcı olan GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısını normal derecede yıkmakta, + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. 8. sıradaki "Altın fiyatları indi" tümcesindeki anlam ise hem GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısını vahim derecede yıkmaktadır. Böylelikle bu anlamlar öntip anlamdan ayrılmaktadırlar. Ancak 2. sıradaki anlam normal bir yıkılma gösterdiği için öntip anlama yakın durmaktadır.

Tablo (39)'da öntip anlam dışında kalan anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmekte ve anlamlar birbirlerinden ayrılmaktadır. Örneğin, 3. sıradaki "Kar bastırınca dağdan kurtlar indi" tümcesindeki anlam Belirtililik Kısıtlayıcılarından GİT-BY-Kaynak ve + Kılıcı-Hayvan Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. 4. Sıradaki "Adam sıkıldıkça çarşıya, pazara inerdi" tümcesindeki anlam ise bu kısıtlayıcıları yıkmakta ama GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Böylece bu iki tümcedeki anlamlar birbirinden ayrılmaktadır. Deneklerin belirledikleri ölçütler ile değerlendirildiğinde, 5. sıradaki "Tatilde şehrin en güzel oteline indiler" tümcesindeki anlam 4. sıradaki anlam ile aynı görünmektedir. Bu anlam TS'lerde "konaklamak" tanımıyla verilse de bu tanım tümcedeki *in-* eyleminin anlamını değil bir çıkarım ile elde edilen bilgiyi yansıtmaktadır: Otele gelmiş ama konaklamamış olabilirler.

Aynı şekilde 8. sıradaki "Altın fiyatları indi", 9. sıradaki "Yağmurdan duvar indi" ve 14. sıradaki "Sınıf mevcudumuz bu sene indi" tümcelerindeki anlamların hepsi + Pasif Kılıcı Cansız ve $GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedirler. Ancak 8. ve 14. sıradaki anlamlar + Değer Kısıtlayıcısına da uygun geldikleri için 9. sıradaki anlamdan ayrılmaktadırlar. Bu durumda 8. ve 14. sıradaki anlamlar aynı görünmektedirler. 11. sıradaki "Şehre sis indi" tümcesi ile 12. sıradaki "Zeytinlik ta vadiye kadar iniyordu" tümcesindeki anlamların her ikisi de $GİT_{Yayıl}$ Belirtililik Kısıtlayıcısına uygun gelmektedirler. Ancak bu iki anlamın arasındaki fark ilk tümcedeki anlamın + Doğa Gücü, ikinci tümcedeki anlamın ise + Pasif Kılıcı-Cansız Kısıtlayıcısına uygun gelmesinden kaynaklanmaktadır.

6.4.27. *Kabar-*

Kabar- eyleminin öntip anlamı, hem TS'lerde sunulan ilk anlam maddesi hem de anadili konuşucularının yargıları doğrultusunda, "ağırlığı artmadan hacmi büyümek" tanımıyla karşılanmaktadır. Bu tanım "Fırına koyduğumuz ekmek kabardı" tümcesi ile örneklenebilir. Öntip anlamı anlatan bu tümcenin Kavram Yapısı (204)'deki gibidir.

(204) [$_{\text{Olay}}$ GİT ([$_{\text{Nesne}}$ EKMEK], [$_{\text{Yol}}$ A DOĞRU ([$_{\text{Yer}}$ YUKARI])])]

Kabar- eyleminin öntip anlamı GİT-Y-Hedef ve + Pasif Kılıcı-Cansız özelliklerinin birleşiminden oluşur. Bu özellikler belli bir sıradüzen içerisinde Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturur. Kısıtlayıcıların sıradüzeni (205)'te olduğu gibidir. Bu sıradüzende, GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısı + Pasif Kılıcı-Cansız Kısıtlayıcısına göre daha güçlüdür.

(205) GİT-Y-Hedef >> + Pasif Kılıcı-Cansız

Belirtililik Kısıtlayıcıları + Kılıcı-Hayvan, + Doğa Gücü, HAREKET, $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$ ve $\text{GİT}_{\text{Varoluş}}$ (+) Kısıtlayıcılarından oluşmaktadır. Bu kısıtlayıcılar *kabar-* eyleminin öntip anlamı dışında kalan anlamlarını değerlendirir. Tablo (40)'ta *kabar-* eyleminin anlamları Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo (40). *Kabar-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Ağırlığı artmadan hacmi büyümek	AK		BK				
	GYH	**+ PKCnsz**	**+ KH**	**+ DG**	**HAR**	**G_{Tan}**	**G_{Var} (+)**
☞1. Fırına koyduğumuz ekmek kabardı. 2. Ocakta pişen süt kabardı.			*	*	**	***	***
3. Yaşlı adamın ellerindeki damarları kabarmış.	***		*	*	***	**	
4. Çocukların kızdırdığı hindi kabardı.	**	*		*		***	***
5. Bu yünlü kumaş çabuk kabardı. 6. Duvarın boyası rutubetten kabardı.	***		*	*	***		**
7. Deniz kabardı.	***	*	*		***		**

Tablo (40)'ta öntip anlamın dışındaki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır ve bu yolla öntip anlamdan farklılaşmaktadırlar. Örneğin, 3. sıradaki "Yaşlı adamın ellerindeki damarları kabarmış" ve 6. sıradaki "Duvarın boyası rutubetten kabarmış" tümcelerindeki *kabar-* eylemi GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısını yıkmakta ve öntip anlamdan farklı bir anlam kazanmaktadır. Ancak 2. sıradaki "Ocakta pişen süt kabardı" tümcesindeki *kabar-* eyleminin anlamı öntip anlam ile aynı özellikleri taşımakta ve Aynılık Kısıtlayıcılarının hiçbirini yıkmamaktadır. Dolayısıyla bu anlam öntip anlam ile aynıdır.

Belirtililik Kısıtlayıcıları öntip anlam dışında kalan anlamları değerlendirmekte ve anlamlar bu kısıtlayıcılara göre birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Örneğin, 4. sıradaki "Yaşlı adamın ellerindeki damarları kabarmış" tümcesindeki anlam + Pasif Kılıcı-Cansız ve $GİT_{Varoluş}$ (+) Kısıtlayıcılarına, 5. sıradaki "Çocukların kızdırdığı hindi kabardı" tümcesindeki anlam ise + Kılıcı-Hayvan ve

HAREKET Kısıtlayıcılarına uygun etmektedir. Bu iki anlam böylece birbirinden farklılaşmaktadır. Ancak, 6. sıradaki "Duvarın boyası rutubetten kabardı" tümcesindeki anlam da 5. sıradaki anlam ile aynı kısıtlayıcılara uygun gelmektedir. Dolayısıyla bu iki tümcedeki anlamlar da aynı olarak değerlendirilirler ve ayru anlam maddelerinde sunulmaları gereksizdir.

6.4.28. *Kaç-*

Kaç- eyleminin öntip anlamı Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğünde "Hızla koşup bir yere saklanmak" tanımıyla, Dil Derneği'nin Türkçe Sözlüğünde ise "Kimseye bildirmeden, gizlice bulunduğu yerden ayrılmak" tanımlarıyla ilk anlam maddesi olarak verilmiştir. Ancak öntip anlam olarak anadili konuşucularının ilk akıllarına gelen anlam olarak belirledikleri ve "hızlıca koşmak" olarak tanımlanan anlam alınmıştır. Bu öntip anlamın "Kapkaççı kadının çantasını aldı ve kaçtı" tümcesiyle tanımlabilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (206)'daki gibidir.

(206) [$_{\text{Olay}}$ GİT ([$_{\text{Nesne}}$ KAPKAÇÇI], [$_{\text{Yol}}$ A DOĞRU ([$_{\text{Yer}}$ İLERİ])])]

Kaç- eyleminin öntip anlamı GİT-Y-Hedef, + Kılıcı-İnsan, + Motor Örüntü, + Tavır, + İstemlilik özelliklerinin birleşiminden oluşur. Bu özellikler Aynılık Kısıtlayıcılarını da oluşturarark (207)'deki sıradüzen içerisinde yer alırlar. Bu sıradüzen de GİT-Y-Hedef en güçlü kısıtlayıcıdır.

(207) GİT-Y-Hedef >> + Kılıcı İnsan >> + Motor Örüntü >> + Tavır >> + İstemlilik

Kaç- eyleminin öntip anlamını yansıtan Aynılık Kısıtlayıcılarının dışındaki Kısıtlayıcılar Belirtililik Kısıtlayıcılarını oluşturmakta ve öntip anlamdan ayrılan diğer anlamlar arasındaki farkları belirlemektedir. Bu kısıtlayıcılar + Pasif Kılıcı-Cansız, GİT-BY-Kaynak, GİT-BY-Hedef, $GİT_{Tanım,}$ $GİT_{Koşul}$ (-), $GİT_{Varoluş}$ (-) ve RUH DURUMU'dur. *Kaç*- eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirmesi Tablo (41)'de verilmiştir.

Tablo (41). *Kaç*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Hızlı koşmak.	**AK**					**BK**						
	GYH	**+ MÖ**	**+ Tav**	**+ Kİ**	**+ İst**	**+ PKCnsz**	**GBYK**	**GBYH**	**G_{Tan}**	**$G_{Koş}$ (-)**	**G_{Var} (-)**	**RD**
1. Mahkûmlar hapishaneden kaçmış.	*		*			*		*	***	***	***	**
2. Tehlikeyi sezinleyince hemen eve kaçtı.	*					*	*		***	***	***	**
3. Çok borcu olduğu için alacaklılardan kaçıyor. 12. Genç kadın eve gelen erkek misafirlerden kaçardı.	***	*	*			*	***	***	**		**	***
4. Doğal gaz borusundan gaz kaçıyor.	*	*	*	*	*			*	***	***	***	**
5. Kadının çorabı kaçtı.	***	*	*	*	*		***	***		**	**	***
6. Banyo yaparken kulağıma su kaçtı.	*	*	*	*	*		*		***	***	***	**
7. Odanın halısı sağa kaçmış.		*	*	*	*		*	*	***	***	***	**
8. Misafirlikte sıkılan çocuk kimseye söylemeden kaçtı.	*					*		*	***	***	***	**
☞ 9. Kapkaççı kadının çantasını aldı ve kaçtı.						*	*	*	***	***	***	**
10. Yeni komşular taşındığından beri rahatımız kaçtı.	**	*	*	*	*		**	**	***	***	***	
11. Bu mavinin tonu yeşile kaçıyor.	***	*	*	*	*		***	***		**	**	***
13. Genç kız ailesi vermeyince sevgilisine kaçtı.	*	*	*			*	*		***	***	***	**
14. Elbisenin rengi kaçtı.	***	*	*	*	*		***	***	**	**		***

Tablo (41)'de öntip anlamın dışındaki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarını yıktıkları için öntip anlamdan farklılaşmaktadırlar. Örneğin, 1. sıradaki "Mahkûmlar hapishaneden kaçmış" tümcesindeki *kaç-* eyleminin anlamı GİT-Y-Hedef ve + Tavır Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. 4. sıradaki "Doğal gaz borusundan gaz kaçıyor" ve 5. sıradaki "Kadının çorabı kaçmış" tümcelerindeki anlamlar ise Aynılık Kısıtlayıcılarının tümünü yıkmaktadır. Ancak 4. sıradaki anlam en güçlü Aynılık Kısıtlayıcısı olan GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısını normal derecede, 5. sıradaki anlam ise vahim derecede yıkmaktadır. Bu yüzden 4. sıradaki anlam öntip anlama daha yakın bir anlamdır. 7. sıradaki "Odanın halısı sağa kaçmış" tümcesindeki anlam ise Aynılık Kısıtlayıcılarının dördünü yıkmasına rağmen, en güçlü Kısıtlayıcı olan GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısına uygun geldiği için öntip anlamdan uzaklaşmamaktadır.

Tablo (41)'de *kaç-* eyleminin öntip anlamı dışında kalan anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirildiğinde birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Örneğin, 2. sıradaki "Tehlikeyi sezinleyince hemen eve kaçtı" tümcesindeki anlam GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmekte ancak $GİT_{Koşul}$ (-) Kısıtlayıcısını yıkmaktadır. Buna karşın 3. sıradaki "Çok borcu olduğu için alacaklılardan kaçıyor" tümcesindeki anlam GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcını yıkmakta, $GİT_{Koşul}$ (-) Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu durumda bu iki tümcedeki anlamlar birbirinden farklıdır. Ancak 12. sıradaki "Genç kadın eve gelen erkek misafirlerden kaçardı" tümcesindeki anlam da $GİT_{Koşul}$ (-) Kısıtlayıcısına uygun geldiği için bu anlam 3. sıradaki anlam ile aynıdır. Bu iki anlam TS'lerde sırasıyla "Kendini göstermemek, rastlaşmamaya çalışmak" ve

"(kadınlar için) Kaçgöçe uymak"[15] tanımlarıyla verilmiştir. Tanımlarda belirtilen gerekçe ne olursa olsun *kaç-* eyleminin TS'lerde iki ayrı anlam maddesinde sunulan bu anlamları aslında aynıdır ve aynı anlam maddesinde sunulabilir. Zaten bu iki tümcedeki *kaç-* eyleminin anlamları da Sınıflandırma Anketi'nde deneklerin 8'i tarafından "tamamen aynı" olarak belirtilmiştir.

6.4.29. *Kal-*

Kal- eyleminin öntip anlamı TS'lerde "Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek" tanımıyla, ilk anlam maddesi olarak verilmiştir. Ancak anadili konuşucuları, ilk akıllarına gelen anlamı yazarak, öntip anlamı "konaklamak" tanımına karşılık gelen anlam olarak belirlemişlerdir. Bu öntip anlam "Adam İzmir'e gidince otelde kaldı" tümcesiyle örneklenebilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (208)'deki gibidir.

(208) [$_{\text{Olay}}$ KAL ([$_{\text{Nesne}}$ ADAM], [$_{\text{Yer}}$ DA ([$_{\text{Yer}}$ OTEL])])]

[15] Kaçgöç sözcüğü TDK'nın Türkçe Sözlüğünde (1)'deki gibi Dil Derneği'nin Türkçe Sözlüğünde ise (2)'deki gibi tanımlanmaktadır.
(1) Dinî bir anlayışla Müslüman kadınların erkeklere görünmemeleri, bir arada oturup konuşmaktan kaçınmaları:
"Kaçgöç zamanında bile o erkekten ürkmezdi."- R. H. Karay.
(2) Dinsel bir anlayışla kimi Müslüman kadınların erkeklere görünmemeleri, bir arada oturup konuşmaktan kaçınmaları:
"Kaçgöç zamanında bile o erkekten ürkmezdi." -R.H. Karay.
"Şimdi kaçgöç kaldı mı ya?" -H. Taner.

Kal- eyleminin öntip anlamı KAL ve + Kılıcı-İnsan Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturan özellikleri taşır ve bu kısıtlayıcılar (209)'daki sıradüzen ile ilişkilidir. KAL Kısıtlayıcısı bu sıradüzende + Kılıcı-İnsan'a göre daha güçlü bir kısıtlayıcıdır.

(209) KAL >> + Kılıcı İnsan

Kal- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını + Pasif Kılıcı-Canlı, + Pasif Kılıcı-Cansız, $GİT_{Yayıl}$, $GİT_{Koşul}$ (-), $KAL_{Koşul}$ (+), NEDEN-$KAL_{Koşul}$ (-), $KAL_{Tanım}$, $GİT_{Tanım}$, NEDEN-$GİT_{Tanım}$, GİT-$Hedef_{İye}$, $KAL_{Varoluş}$ (+), $GİT_{Zaman}$ Kısıtlayıcıları oluşturmaktadır. Bu kısıtlayıcılar yardımı ile *kal*- eyleminin öntip anlamından ayrılan anlamlar arasındaki fark belirlenmektedir. Tablo (42) *kal*- eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla nasıl ayrıldığını göstermektedir.

Tablo (42)'nin en üst köşesinde *kal*- eyleminin öntip anlamının tanımı ve bu tanımın altında da diğer anlamları örnekleyen tümceler yer almaktadır. Diğer anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarını yıktarak öntip anlamdan farklılaşmaktadırlar. Örneğin, 4. sıradaki "Yıllarca bu mahallede kaldılar" ile 7. sıradaki "Müşteri kısa bir süre tezgahın önünde kaldı" tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarından yalnızca KAL Kısıtlayıcısını, 1. sıradaki "Güvenoyundan sonra hükümet görevinde kaldı" ve 2. sıradaki "Bir tencere yemekten yalnızca bir tabak kaldı" tümcesindeki *kal*- eyleminin anlamları ise her iki Aynılık Kısıtlayıcını da yıkmakta ve öntip anlamdan uzaklaşmaktadır.

Tablo (42). *Kal-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Konaklamak	**AK**		**BK**											
	KAL	**+ Kİ**	**+ PKCnl**	**+ PKCnsz**	**G_{Yay}**	**$G_{Koş}$ (-)**	**$K_{Koş}$ (+)**	**$NK_{Koş}$ (-)**	**K_{Tan}**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**$GH_{İye}$**	**K_{Var} (+)**	**G_{Zam}**
1. Güvenoyundan sonra hükümet görevinde kaldı.	***	*		*	***	*		*	**	**	**	**	**	**
2. Bir tencere yemekten yalnızca bir tabak kaldı.	***	*	*		***	**	**	**	**	**	**	**		**
☞ 3. Adam İzmir'e gidince otelde kaldı.			*	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***	***
4. Yıllarca bu mahallede kaldılar. 7. Müşteri kısa bir süre tezgahın önünde kaldı.	***		*	*	***	*		*	**	**	**	**	**	**
5. Trafik kazası geçiren aileden yalnızca bu çocuk kaldı.	***	*		*	***	**	**	**	**	**	**	**		**
6. Eski dostluklar kaldı mı?	***	*	*		***	**	**	**	**	**	**	**		**
8. Çalışmayan öğrencilerin hepsi sınıfta kaldı.	***	*		*	***	**	**	**	*		**	**	**	**
9. Araba yarı yolda kaldı.	***	*	*		***		*	*	**	**	**	**	**	**
10. Mahkeme ayın 18'ine kaldı.	***	*	*		***	**	**	**	**	**	**	**	**	

11 Oda duman içinde kaldı.	**	*	*			***	***	***	***	***	***	***	***	***
12. Meclis bugünkü toplantıda iş maddesinde kaldı.	***	*		*	***		*	*	**	**	**	**	**	**
13. Çiftlik ona babasından kaldı.	***	*	*		***	**	**	**	**	**	**		**	**
14. Misafir gelince gezmeden kaldılar.	***	*		*	***	*	*		**	**	**	**	**	**
15. Babası ölünce, babasının 500 lira emekli maaşına kaldılar.	***	*		*	***	**	**	**	**	**	**		**	**
16.Ürünlerin ambalajlarını değiştirmek satışları yükseltmekle kalmadı.	***	*	*		***	**	**	**	**	*		**	**	**
17. Yaşı 50'ye geldi ama içi hep çocuk olarak kaldı.	***	*		*	***	**	**	**		*	*	**	**	**

Tablo (42)'de *kal-* eyleminin anlamları Belirtililik Kısıtlayıcıları ile de değerlendirilmiştir. Örneğin, 2. sıradaki "Bir tencere yemekten yalnızca bir tabak kaldı" tümcesindeki *kal-* eyleminin anlamı Belirtililik Kısıtlayıcılarından yalnızca + Pasif Kılıcı-Cansız ve $KAL_{Varoluş}$ (+) Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. 5. sıradaki "Trafik kazası geçiren aileden yalnızca bu çocuk kaldı" tümcesindeki *kal-* eyleminin anlamı ise + Pasif Kılıcı-Canlı ve $KAL_{Varoluş}$ (+) Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Pasif Kılıcı'nın ± Canlı özelliği bu iki anlam arasındaki farkı belirlemektedir. Böylece bu tümcelerdeki *kal-* eylemi sırasıyla "belirtilen miktarda bulunmak" ve "yaşamını sürdürmek, yaşamak" anlamlarına gelmektedir. Benzer şekilde 10. sıradaki "Mahkeme ayın 18'ine kaldı" tümcesindeki *kal-* eyleminin anlamı $GİT_{Zaman}$ Kısıtlayıcısına uygun gelirken, 13. sıradaki "Çiftlik ona babasından kaldı" tümcesindeki anlamı ise $GİT\text{-}Hedef_{İye}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir.

Kal- eyleminin öntip dışındaki anlamları arasında aynı Belirtililik Kısıtlayıcılarını tatmin eden anlamlar da bulunmaktadır. Örneğin, *kal-* eyleminin Tablo (42)'de 4. ve 7. sırada verilen tümcelerdeki anlamları $KAL_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcısına uygun gelmekte, diğer kısıtlayıcıları yıkmaktadır. Sırasıyla "Yıllarca bu mahalle kaldılar" ve "Müşteri kısa bir süre tezgâhın önünde kaldı" tümceleriyle örneklenen *kal-* eyleminin anlamları bu durumda aynı anlamı taşımaktadırlar. TS'lerde "oturmak, yaşamak" ve "oyalanmak, vakit geçirmek" olarak ayrı anlam maddelerinde tanımlanan bu anlamlar, Sınıflandırma Anketi'nde deneklerin "belli bir süre bir yerde bulunmak" tanımında yazdıklarına benzer bir tanım ile aynı anlam maddesi altında toplanabilir.

6.4.30. *Kalk-*

Kalk- eyleminin öntip anlamı anadili konuşucularının yargıları doğrultusunda "doğrulmak" tanımıyla açıklanabilir. DDTS'de bu tanımla ilk anlam maddesi olarak yer alan bu anlam TDKTS'de ise "Gitmek üzere yerinden ayrılmak" tanımıyla ilk sırada verilmiştir. Bu öntip anlam "Adam oturduğu yerden kalktı" tümcesi ile örneklenebilir. Öntip anlamı anlatan bu tümcenin Kavram Yapısı (210)'daki gibidir.

(210) $[_{\text{Olay}}$ GİT ($[_{\text{Nesne}}$ ADAM], $[_{\text{Yol}}$ A DOĞRU ($[_{\text{Yer}}$ YUKARI])])]

Kalk- eyleminin öntip anlamı GİT-Y-Hedef ve + Kılıcı-İnsan özelliklerinin birleşiminden oluşur. Bu özellikler aynı zamanda Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturur. Kısıtlayıcıların sıradüzeni (210)'da olduğu gibidir. Bu sıradüzende, GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısı + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcısına göre daha güçlüdür.

(210) GİT-Y-Hedef >> + Kılıcı-İnsan

Belirtililik Kısıtlayıcıları + Kılıcı-Hayvan, + Pasif Kılıcı-Canlı, + Pasif Kılıcı-Cansız, GİT-BY-Kaynak, GİT-BY-Hedef, $\text{GİT}_{\text{Varoluş}}$ (-), $\text{OL}_{\text{Tanım}}$, $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$ ve $\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ (+) Kısıtlayıcılarından oluşmaktadır. Bu kısıtlayıcılar *kalk-* eyleminin öntip anlamı dışında kalan anlamlarını değerlendirir. Tablo (43)'te *kalk-* eyleminin anlamları Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo (43). *Kalk-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Doğrulmak	AK		BK							
	GYH	**+ Kİ**	**+ KH**	**+ PKCnsz**	**+ PKCnl**	**GBYK**	**GBYH**	**G_{Var} (-)**	**G_{Tan}**	**$G_{Koş}$ (+)**
☞1. Adam oturduğu yerden kalktı.			*	*	*	*	*	***	***	***
2. Dün sabah erken kalktım.	***		*	*	*	***	***	**		**
3. Misafirler erken kalktı.	*		*	*	*		*	***	***	***
4. Terazinin bir gözü kalktı.		*	*		*	*	*	***	***	***
5. Tren saat 10'da kalktı. 7. Herkes binince araba kalktı.	*	*	*		*		*	***	***	***
6. Taşı atınca çalıların içindeki kuşlar kalktı.		*		*	*	*	*	***	***	***
8. At arka ayakları üzerinde kalktı.		*		*	*	*	*	***	***	***
9. Masanın kaplaması kalktı.		*	*		*	*	*	***	***	***
10. Cenaze kalktı.	*	*	*		*		*	***	***	***
11. Hasta adam uygulanan tedaviyle bir haftada kalktı.	***	*	*	*		***	***	**		**
12. 3 Mart 1924'te halifelik kalktı. 13. Eski paralar tedavülden kalktı. 15. Yasanın bu maddesi kalktı. 16. Ülkedeki sıkıyönetim kalktı. 17. Bu adetler çoktan kalktı.	***	*	*		*	***	***		**	**
14. Gözlüklerini takmadan kitabı okumaya kalktı.	***		*	*	*	***	***	**	**	
18. At tırısa kalktı.		*		*	*	*	*	***	***	***
19. Tapu dairesi bu sokaktan başka sokağa kalktı.	*	*	*		*	*		***	***	***
20. Yaramazlık yapan öğrenci cezaya kalktı.		*	*	*		*	*	***	***	***

Tablo (43)'ün en üst köşesinde *kalk-* eyleminin öntip anlamının tanımı bulunmaktadır. Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar öntip anlamdan ayrılmaktadırlar. Örneğin, 2. sıradaki "Dün sabah erken kalktım" ve 3. sıradaki

“Misafirler erken kalktı” tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarından GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısını yıkmaktadır. 7. sıradaki “Herkes binince araba kalktı” ile 12. sıradaki “3 Mart 1924’te halifelik kalktı” tümcelerindeki anlamlar ise Aynılık Kısıtlayıcılarının her ikisini de yıkmaktadır. Böylece bu anlamlar öntip anlamdan farklılaşmaktadırlar. Ancak 3. sıradaki anlam GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısını normal derecede yıktığı için öntip anlama en yakın anlamdır.

Kalk- eyleminin anlamları Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirildiğinde birbirlerinden farklı olduğu görülmektedir. Örneğin, Tablo (43)’te, Aynılık Kısıtlayıcılarının her ikisini de yıkan, 4. sıradaki “Tren saat 10’da kalktı” tümcesindeki anlam + Pasif Kılıcı-Cansız ve GİT-BY-Kaynak Kısıtlayıcılarına, 11. sıradaki “Hasta adam uygulanan tedaviyle bir haftada kalktı” tümcesindeki anlam ise + Pasif Kılıcı-Canlı ve $GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcılarına gelmektedir. Böylece bu iki tümcedeki *kalk*- eyleminin anlamları birbirinden farklıdır.Ancak, 7. sıradaki “Herkes binince araba kalktı” tümcesindeki anlam da 4. sıradaki anlam ile aynı kısıtlayıcılara uygun gelmektedir. Dolayısıyla bu anlamlar aynı görünmektedir.

Aynı şekilde, 12. sıradaki “3 Mart 1924’te halifelik kalktı”, 13. sıradaki “Eski paralar tedavülden kalktı”, 15. sıradaki “Yasanın bu maddesi kalktı”, 16. sıradaki “Ülkedeki sıkıyönetim kalktı” ve 17. sıradaki “Bu adetler çoktan kalktı” tümcelerindeki anlamların hepsi + Pasif Kılıcı-Cansız ve $GİT_{Varoluş}$ (-) Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. TS’lerde bu anlamların tanımları sırasıyla “varlığı, yaşamı son bulmak”, “yok olmak, artık bulunmamak”, “geçerli olmamak, geçerliliğini yitirmek”, “uygulanmaz olmak” ve “güncelliğini yitirmek” şeklindedir.

Tüm bu tanımlar, Sınıflandırma Anketi'nde deneklerin belirlediği ölçütlere göre de, aynı tanım altında toplanabilir.

6.4.31. *Kes-*

Kes- eyleminin öntip anlamı TS'lerde "bıçak, makas gibi bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım aynı zamanda anadili konuşucuları tarafından da öntip anlam olarak belirlenen anlamı tanımlamakta kullanılmıştır. Öntip anlamı en iyi temsil eden örnek tümce "Terzi kumaşı kesti" gibi bir tümce olabilir ve bu tümcenin Kavram Yapısı (211)'deki gibi gösterilebilir.

(211) $[_{\text{Olay}}$ NEDEN$_{\text{Tanım}}$ ([TERZİ], [GİT$_{\text{Tanım}}$ ([$_{\text{Nesne}}$ KUMAŞ], [A$_{\text{Tanım}}$ ([$_{\text{Özellik}}$ İKİ PARÇA])])])]

Kes- eyleminin öntip anlamı NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$, + Araç Kullanımı, + Temas, + Kılıcı-İnsan ve + İstemlilik özelliklerinin birleşiminden oluşur. Sıradüzenleri (212)'de verilen Aynılık Kısıtlayıcıları öntip anlamın bu özelliklerinden oluşmaktadır. Bu sıradüzende en güçlü kısıtlayıcı NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcısıdır.

(212) NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$ >> + Araç Kullanımı >> + Temas >> + Kılıcı-İnsan >> + İstemlilik

Tablo (44). *Kes-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bıçak, makas gibi bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak.	**AK**					**BK**							
	NG_{Tan}	**+ ArK**	**+ Tem**	**+ Kİ**	**+ İst**	**+ PKCnsz**	**+ DG**	**OL**	**$G_{Koş}$ (-)**	**$NK_{Koş}$ (-)**	**NG_{Var} (-)**	**RD**	**A**
☞1. Terzi kumaşı kesti. 2. Bahçıvan ağacı kesti. 3. Aşçı eti ve patatesleri kesti. 5. Berber adamın saçını kesti. 6. Kasap koyunu kesti. 18. Adamın kangren olan bacağını kestiler.						*	*	***	**	**	**	***	***
4. Aşçı etleri doğrarken elini kesti.					*	*	*	***	**	**	**	***	***
7. Bu ilaç baş ağrısını kesti.	**	*	*	*	*		*	***	**	**		***	***
8. Bugünlük ders çalışmayı kesti.	**	*	*			*	*	***		*	**	***	***
9. Faturayı ödemeyince telefonu kestiler. 10. İran doğal gazı kesti. 15. Eşkıyalar yolu kesti.	**	*	*			*	*	***	*		**	***	***
11. Nikahın gününü daha yeni kestiler: 17 Temmuz.	***	*	*			*	*	**	***	***	***		**
12. Patron çalışanların maaşlarından onar lira kesti.		*	*			*	*	***	**	**	**	***	***
13. Rüzgar geminin yolunu kesiyor.	**	*	*	*	*	*		***	*		**	***	***
14. Adam oyunda kağıtları dağıtmak için kesti.		*				*	*	***	**	**	**	***	***
16. Annesi bağırınca çocuk sesini kesti.	**	*	*			*	*	***		*	**	***	***
17. Bulvarı pek çok sokak keser.	**	*	*	*	*		*		***	***	***	**	**
19. Filmin bazı sahnelerini kesmişler.		*	*			*	*	***	**	**	**	***	***
20. Soğuk hava yüzümü kesiyor .	***	*	*	*	*	*		**	***	***	***	**	

Kes- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını + Pasif Kılıcı-Cansız, + Doğa Gücü, OL, $GİT_{Koşul}$ (-), $NEDEN\text{-}KAL_{Koşul}$ (-), $NEDEN\text{-}GİT_{Varoluş}$ (-), RUH DURUMU ve ALGI Kısıtlayıcıları oluşturmaktadır. Tablo (44)'te *kes*- eyleminin anlamları Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo (44)'te görüldüğü gibi, Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar öntip anlamdan ayrılmaktadırlar. Örneğin, 7. sıradaki "Bu ilaç başağrısını kesti" ve 14. sıradaki "Rüzgar geminin yolunu kesiyor" tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarının tümünü yıkmaktadır. Böylece bu anlamlar öntip anlamdan farklılaşmaktadırlar. Ancak, 2. sıradaki "Bahçıvan ağacı kesti", 3. sıradaki "Aşçı eti ve patatesleri kesti", 5. sıradaki "Berber adamın saçını kesti", 6. sıradaki "Kasap koyunu kesti" ve 18. sıradaki "Adamın kangren olan bacağını kestiler" tümcelerindeki *kes*- eyleminin anlamı hiçbir Aynılık Kısıtlayıcısını yıkmamaktadır. TS'lerde bu tümcelerdeki anlamlar sırasıyla şu tanımlarla verilmektedir: "Dibinden ayırmak", "parçalara ayırmak, dilimlemek", "ucunu almak", "(hayvan için) başını gövdesinden ayırmak" ve "(hasta organı) ameliyatla almak". TS'lerde ayrı anlam maddelerinde farklı tanımlarla sunulsalar da anadili konuşucularının belirlediği ölçütler doğrultusunda bu anlamların hepsi öntip anlam ile aynıdır.

Kes- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları ile anlamlar değerlendirildiğinde anlamlar arasında fark olduğu görülmektedir. Örneğin, 8. sıradaki "Bugünlük ders çalışmayı kesti" tümcesindeki anlam $GİT_{Koşul}$ (-) Kısıtlayıcısına uygun gelmekte, diğer Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. 9. sıradaki "Faturayı ödemeyince telefonu kestiler" tümcesindeki anlam ise $NEDEN\text{-}KAL_{Koşul}$ (-) Kısıtlayıcısını tatmin

etmektedir. Bu iki tümcedeki anlamlar böylelikle birbirinden ayrılmaktadır. Ancak 10. sıradaki "İran doğal gazı kesti" ve 16. sıradaki "Eşkıyalar yolu kesti" tümcelerindeki anlamlar da NEDEN-KAL$_{\text{Koşul}}$ (-) Kısıtlayıcısını tatmin etmektedir. TS'lerde sırasıyla "bir şeyden yoksun bırakmak, vermemek", "akımı durdurmak" ve "geçişi önlemek" olarak tanımlanan bu anlamlar, deneklerin genel olarak "durdurmak" olarak belirttikleri bir tanım altında toplanabilir.

6.4.32. *Kır-*

Kır- eyleminin öntip anlamı gerek anadili konuşucularının yargıları ile gerekse de TS'lerde ilk sırada verilmiş olması nedeniyle "(sert şeyleri) vurarak veya ezerek parçalamak" gibi bir tanıma karşılık gelmektedir. Bu tanım (213)'te Kavram Yapısı verilen "Top oynayan çocuklar camı kırdı" gibi bir tümce ile temsil edilebilir.

(213) [$_{\text{Olay}}$ NEDEN$_{\text{Tanım}}$ ([ÇOCUKLAR], [GİT$_{\text{Tanım}}$ ([$_{\text{Nesne}}$ CAM], [A$_{\text{Tanım}}$ ([$_{\text{Özellik}}$ ÇOK PARÇA])])])]

Kır- eyleminin öntip anlamı NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$, + Kuvvet, + Temas, + Kılıcı İnsan özelliklerinin birleşiminden oluşur ve bu özellikler aynı zamanda Aynılık Kısıtlayıcılarıdırlar. Bu kısıtlayıcıların sıradüzeni (214)'te verilmiştir.

(214) NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$ >> + Kuvvet >> + Temas >> + Kılıcı

Kır- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları ise NEDEN-Y-Hedef, + Doğa Gücü, + Pasif Kılıcı-Canlı, + Beden Bölümü, HAREKET ve RUH DURUMU'dur. Tablo (45) *kır*- eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirmesini göstermektedir.

Tablo (45). *Kır*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Vurarak parçalamak.	**AK**				**BK**					
	NG_{Tan}	**+ Ku**	**+ Tem**	**+ Kİ**	**NYH**	**+ DG**	**+ PKCnl**	**+ BB**	**HAR**	**RD**
☞1. Top oynayan çocuklar camı kırdı. 2. Adam kuru soğanı kırdı. 9. Çiftçi kadınlar buğdayı kırdı.					***	*	*	*	***	***
3. Kitabı oluşturmak için kitabın formalarını kırdı.		*			***	*	*	*	***	***
4. Bu yıl soğuk hayvanları kırdı.		*	*	*	***		*	*	***	***
5. Firma verdiği teklifi % 20 kırdı.		*	*		***	*	*	*	***	***
6. Ahmet kötü sözler söyleyerek arkadaşını kırdı.	***	*	*		**	*	*	*	**	
7. Tavlada adam rakibinin pulunu kırdı.	***	*	*		**	*	*	*		**
8. Çocuk ağaçtan düştü, bacağını kırdı.		*	*	*	***	*			***	***
10. Direksiyonu sağa kırdı.	***					*	*	*	**	**

Tablo (45)'te Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar *kır*- eyleminin öntip anlamından farklılaşmaktadırlar. En güçlü kısıtlayıcı olan NEDEN-$GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcısını yıkmayan anlamlar öntip anlama daha yakın iken, bu kısıtlayıcıyı yıkan anlamlar daha uzaktır. Örneğin, 3. sıradaki "Kitabı oluşturmak için kitabın formalarını kırdı" ve 8. sıradaki "Çocuk ağaçtan düştü ve bacağını kırdı" tümcelerindeki anlamlar en güçlü kısıtlayıcıyı yıkmamaktadırlar. Ancak, 6. Sıradaki Ahmet kötü sözler söyleyerek arkadaşını kırdı", 7. sıradaki "Tavlada adam rakibinin

pulunu kırdı" ve 10. sıradaki "Direksiyonu sağa kırdı" tümcelerindeki anlamlar NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcısını vahim derecede yıkmaktadır. Bu durumda bu anlamlar öntip anlamdan uzaktırlar. Ancak, 2. sıradaki "Adam kuru soğanı kırdı" ve 9. sıradaki "Çiftçi kadınlar buğdayı kırdı" tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarının hiçbirini yıkmamaktadırlar. Bu yüzden bu anlamlar öntip anlam ile aynı görünmektedirler.

Öntip anlamdan farklılaşan anlam ise Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilirler. Örneğin, 6. sıradaki anlam RUH DURUMU Kısıtlayıcısına uygun gelirken, 10. sıradaki anlam NEDEN-Y-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Böylece bu iki anlam öntip anlamdan ayrıldıkları gibi birbirlerinden de farklılaşmaktadırlar.

6.4.33. *Koy-*

Koy- eyleminin öntip anlamı TS'lerde "bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek" olarak tanımlanmaktadır. Anlam Üretimi Anketi'nde deneklerin verdiği yanıtlar da bu tanımın *koy-* eyleminin öntip anlamı olduğunu doğrulamaktadır. Bu tanımın örnek tümcesi "Elindeki kitapları masaya koydu" gibi bir tümce olabilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (215)'te verilmiştir.

(215) [$_{\text{Olay}}$ NEDEN ([ADAM], [GİT ([$_{\text{Nesne}}$ KİTAPLAR], [$_{\text{Yol}}$ A ([MASA])])])]

Koy- eyleminin öntip anlamının özelliklerini de oluşturan Aynılık Kısıtlayıcıları NEDEN-GİT-BY-Hedef, + Temas ve + Kılıcı-İnsan'dır. Bu kısıtlayıcıların sıradüzeni (216)'daki gibidir. Sıradüzende de görüldüğü gibi NEDEN-GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısı en güçlü kısıtlayıcıdır

(216) NEDEN-GİT-BY-Hedef >> + Temas >> + Kılıcı-İnsan

Koy- eyleminin anlamlarının öntip anlamdan farklılığı bu Aynılık Kısıtlayıcıları yoluyla değerlendirilir. Belirtililik Kısıtlayıcıları ise BIRAK, NEDEN-KAL, NEDEN-$KAL_{İyelik}$, NEDEN-$GİT_{Koşul}$(+) ve RUH DURUMU'dan oluşur.

Tablo (46). *Koy-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir şeyi belli bir yere yerleştirmek	**AK**			**BK**				
	NGBYH	**+ Tem**	**+ Kİ**	**BIR**	**NK**	**$NK_{İye}$**	**$NG_{Koş}$ (+)**	**RD**
☞1. Adam elindeki kitapları masaya koydu. 4. Zeytinyağlı yemeklere biraz şeker koydum 7. Annem yemeği ocağa koydu.				**	*	***	***	**
2. Bu işe amcasının oğlunu koydu.	***	*		***	***	**		***
3. Yasak olmasına rağmen içeriye insanları koydular.	**	*			**	***	***	**
5. Arkadaşının sözleri ona çok koydu.	**	*	*	**	**	***	***	
6. Hükümet dışalım giderleri için bütçeye iki milyar lira koydu. 9. Bunca yıllık memur kenara ancak 2-3 milyar koymuş.	***	*		***	***		**	***
8. Çok havlıyor diye köpeği kömürlüğe koydular.		*		**	**	***	***	**
10. Bunca yıldır tanıdığı arkadaşını el yerine koydu.	***	*		**	**	***	***	
11. Gece dışarı çıkarken çocukları anneme koydum.	**	*		**		***	***	**

Tablo (46)'da Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar öntip anlamdan farklılaşmaktadırlar. Örneğin, 2. sıradaki "Bu işe amcasının oğlunu koydu" ve 3. sıradaki "Yasak olmasına rağmen içeriye insanları koydular" tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarının ikisini, 8. sıradaki "Çok havlıyor diye köpeği kömürlüğe koydular" tümcesindeki anlam ise birini yıkmaktadır. Bu anlamlar öntip anlamdan farklılaşmaktadırlar. Ancak 8. sıradaki anlam en üçlü kısıtlayıcıyı yıkmamaktadır. Bu durumda bu anlam öntip anlam daha yakın bir anlamdır. 4. sıradaki "Zeytinyağlı yemeklere biraz şeker koydun" ve 7. sıradaki "Annem yemeği ocağa koydu" tümcelerindeki anlamlar ise Aynılık Kısıtlayıcılarının hiçbirini yıkmamaktadır. Dolayısıyla bu anlamlar da öntip anlam ile aynıdır ve ayrı anlam maddelerinde sunulmalarına gerek yoktur.

Belirtililik Kısıtlayıcıları ise öntip anlam dışındaki anlamları değerlendirmektedir. Örneğin, 2. sıradaki "Bu işe amcasının oğlunu koydu" tümcesindeki anlam NEDEN-$\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ (+) Kısıtlayıcısına, 6. sıradaki "Hükümet dışalım giderleri için bütçeye iki milyar lira koydu" tümcesindeki anlam ise NEDEN-$\text{KAL}_{\text{İyelik}}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu nedenle bu iki anlam birbirinden ayrılmaktadır. Ancak 6. sıradaki anlam gibi 9. sıradaki "Bunca yıllık memur kenara ancak 2-3 milyar lira koymuş" tümcesindeki anlam da NEDEN-$\text{KAL}_{\text{İyelik}}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Öyleyse bu iki anlam aynıdır.

6.4.34. *Otur-*

Otur- eyleminin öntip anlamı hem TS'lerde hem de anadili konuşucularının sezgileri doğrultusunda "Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek" tanımına karşılık gelmektedir. Bu tanımın örnek tümcesi "Adam koltuğa oturdu" gibi bir tümce olabilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı ise (217)'de verilmiştir.

(217) [$_{\text{Olay}}$ GİT ([ADAM], [$_{\text{Yol}}$ A ([KOLTUK])])]

Otur- eyleminin Aynılık Kısıtlayıcılarını GİT-BY-Hedef, + Motor Örüntü, + Temas ve + Kılıcı-İnsan oluşturmaktadır. Eylemin anlamları bu kısıtlayıcıları yıkıp yıkmamalarına göre öntip anlamdan ayrılmaktadırlar. Bu Kısıtlayıcıların sıradüzeni ise (218)'de verilmiştir. Bu sıradüzene göre GİT-BY-Hedef en güçlü kısıtlayıcıdır.

(218) GİT-BY-Hedef >> + Motor Örüntü >> + Temas >> + Kılıcı-İnsan

Öntip anlamdan ayrılan diğer anlamlar ise Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilirler. *Otur-* eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını ise + Kılıcı-Araç, + Pasif Kılıcı-Cansız, KAL, GİT$_{\text{Koşul}}$ (-), GİT$_{\text{Koşul}}$ (+), OL$_{\text{Koşul}}$ (+), GİT$_{\text{Tanım}}$, RUH DURUMU oluşturmaktadır. Tablo (47)'de *otur-* eyleminin anlamları Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo (47). *Otur-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Vücudun beden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek	**AK**				**BK**							
	GBYH	**+ MÖ**	**+ Tem**	**+ Kİ**	**+ KAr**	**+ PKCnsz**	**KAL**	**$G_{Koş}$ (-)**	**$G_{Koş}$ (+)**	**$OL_{Koş}$ (+)**	**G_{Tan}**	**RD**
☞1. Adam koltuğa oturdu.					*	*	**	***	***	***	***	**
2. Adam koltukta oturuyordu.	***				*	*	***	*	*		**	***
3. Bu kapak tencereye tam oturdu.		*		*	*		**	***	***	***	***	**
4. İki arkadaş aynı mahallede oturuyorlar.	***	*	*		*	*	***	*	*		**	***
5. Çocuklar ders çalışacaklarına oturuyorlar.	***	*	*		*	*	***		*	*	**	***
6. Evin temelinin bu tarafı 10 cm oturmuş.	***	*	*	*	*		***	**	**	**		***
7. Öğrenciyken arkadaşlarımla aynı evde oturdum.	**	*	*		*	*		***	***	***	***	**
8. Gittiğimde yemeğe oturmuşlardı.	***	*	*		*	*	***	*		*	**	***
9. Adam çalıştı çabaladı, müdürlük makamına oturdu.	***	*	*		*	*	***	**	**	**		***
11. Gelenekler iyice oturdu.	*	*	*	*	*		**	***	***	***	***	
12. Uydu yörüngeye oturdu.		*	*	*		*	**	***	***	***	***	**
13. Kahvenin telvesi dibe oturdu.		*	*	*	*		**	***	***	***	***	**

Tablo (47)'de de görüldüğü gibi *otur-* eyleminin Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar öntip anlamdan farklılaşmaktadırlar. Örneğin, 2. sıradaki "Adam koltukta oturuyordu" tümcesindeki anlam GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını yıkmakta diğer kısıtlayıcılara ise uygun gelmektedir. 3. sıradaki "Bu kapak tencereye tam oturdu" tümcesindeki anlam ise GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısında uygun gelmekte ancak + Motor Örüntü ve + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. 4. sıradaki "İki arkadaş aynı mahallede oturuyorlar" tümcesindeki anlam ise + Kılıcı-

İnsan sışındaki tüm Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. Böylece bu anlamlar öntip anlamdan ayrılmaktadır.

Öntip anlamdan ayrılan bu anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilirler. Örneğin, 6. sıradaki "Evin temelinin bu tarafı 10 cm oturmuş" tümcesindeki anlam + Pasif Kılıcı-Cansız ve $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. 7. sıradaki "Öğrenciyken arkadaşlarımla aynı evde oturdum" tümcesindeki anlam ise + Kılıcı-İnsan ve KAL Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Böylelikle bu iki tümcedeki anlamlar birbrilerinden farklıdır.

6.4.35. *Oyna-*

TS'lerde "Vakit geçirme, eğlenme, oyalanma gibi amaçlarla bir şeylerle uğraşmak" tanımıyla ilk sırada verilen *oyna-* eyleminin öntip anlamı "Çocuklar bahçede oynuyorlar" tümcesiyle örneklebilir. Kavram Yapısı (219)'da verilen bu öntip anlam aynı zamanda denekler tarafından da en sık üretilen anlamdır.

(219) $[_{\text{Olay}}$ HAREKET ([ÇOCUKLAR], $[_{\text{Yer}}$ DA ([BAHÇE])])]

Oyna- eyleminin Aynılık Kısıtlayıcıları HAREKET, + Kılıcı-İnsan, - Tavır ve – Temas'tır ve sıradüzenleri (220)'de verilmiştir. Bu sıradüzende HAREKET en güçlü kısıtlayıcı iken, - Temas en zayıf kısıtlayıcıdır. Anlamlar öntip anlamdan bu kısıtlayıcıları yıkmalarına göre ayrılırlar.

(220) HAREKET >> + Kılıcı-İnsan >> - Tavır >> - Temas

Öntip anlam dışındaki diğer anlamlar ise + Pasif Kılıcı-Cansız, OL, $GİT_{Tanım}$, NEDEN-$GİT_{Tanım}$ ve $GİT_{Koşul}$ (-) Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilir. Tablo (48)'de *oyna-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirmesi verilmiştir.

Tablo (48). *Oyna-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Vakit geçirme, eğlenme, oyalanma gibi amaçlarla bir şeylerle uğraşmak	**AK**				**BK**					
	HAR	**+ Kİ**	**- Tav**	**- Tem**	**+ PKCnsz**	**OL**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**$G_{Koş}$ (+)**	**$G_{Koş}$ (-)**
☞1. Çocuklar bahçede oynuyorlar.					*	**	***	***	***	***
2. Yoğun bakımdaki hastanın parmağı oynadı. 9. Depremde yapı oynadı.		*				**	***	***	***	***
3. Öğrenci derste sıkıntıdan sürekli saçlarıyla oynadı.				*	*	**	***	***	***	***
4. Rutkay Aziz Cumhuriyet filminde Atatürk rolünü oynadı.	***				*	***		*	**	**
5. Bu sinema salonunda üç film oynuyor.	**	*					***	***	***	***
6. Tiyatrocular iki perdelik oyunu her gece oynadılar.	***				*	***	**	**		*
7. Masanın bacağı oynuyor.		*				**	***	***	***	***
8. Hastanın bacağı oynamıyor.	***	*				***		*	**	**
10. Düğünde herkes oynadı.			*		*	**	***	***	***	***
11. Şiir yazarken sözlerle oynuyordu.	***				*	***	*		**	**
12. Bu eşyaların fiyatı 200 ile 300 lira arasında oynar.	***	*				***		*	**	**
13. Şikayet ederek adamın geleceğiyle oynadı.	***				*	**	*		**	**
14. İşin yarına yetişmesi lazım ama adam işini yapacağına oynuyor.	***				*	***	**	**	*	

Tablo (48)'de de görüldüğü üzere, Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar öntip anlamdan ayrılmaktadırlar. Örneğin, 2. sıradaki "Yoğun bakımdaki hastanın parmağı oynadı" tümcesindeki anlam Aynılık Kısıtlayıcılarından + Kılıcı-İnsan'ı, 3. sıradaki "Öğrenci derste sıkıntıdan sürekli saçlarıyla oynadı" tümcesindeki anlam ise – Temas'ı yıktığı için önti anlamdan farklıdırlar. Ancak bu anlamlar en güçlü kısıtlayıcı olan HAREKET Kısıtlayıcısını yıkmadıkları için öntip anlama yakın duran anlamladır. 12. sıradaki "Bu eşyaların fiyatı 200 ile 300 lira arasında oynar" ile 13. sıradaki "Şikayet ederek adamın geleceğiyle oynadı" tümcelerindeki anlamlar ise en güçlü kısıtlayıcıyı yıkmakta ve böylelikle öntip anlamdan uzaklaşmaktadırlar.

Öntip anlamın dışındaki anlamlar ise Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmeleri ya da yıkmaları ile tanımlanırlar. Örneğin, 4. sıradaki "Rutkay Aziz Cumhuriyet filminde Atatürk rolünü oynadı" tümcesindeki anlam $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcısına, 6. sıradaki "Tiyatrocular iki perdelik oyunu her gece oynadılar" tümcesindeki anlam ise $\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ (+) Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Böylece bu iki anlam da birbirlerinden ayrılmaktadır.

6.4.36. *Sal-*

Sal- eyleminin öntip anlamı TS'lerde "Bağımlılığına, tutukluluğuna veya baskı altındaki durumuna son vererek serbest kılmak, bırakmak, koyuvermek" tanımıyla ilk anlam maddesinde sunulmuştur. Anlam Üretimi Anketi'nde deneklerin ilk akıllarına gelen anlam olarak yazdıkları anlam da bu tanıma karşılık gelmektedir.

Bu tanım (221)'de Kavram Yapısı verilen "Yeni af yasasıyla cezaevindeki tutukluları saldılar" tümcesiyle örneklenebilir.

(221) [$_{\text{Olay}}$ BIRAK ([ONLAR], [$_{\text{Olay}}$ GİT ([TUTUKLULAR], [$_{\text{Yol}}$ DAN ([$_{\text{Yer}}$ HAPİSHANE])])])]

Sal- eyleminin öntip anlamının özellikleri BIRAK ve + Kılıcı-İnsan'dır. Bu özellikler aynı zamanda Aynılık Kısıtlayıcılarıdır ve sıradüzeni (222)'de verilmiştir.

(222) BIRAK >> + Kılıcı-İnsan

BIRAK Kısıtlayıcısı en güçlü Aynılık Kısıtlayıcısıdır ve *sal-* eyleminin anlamları öntip anlamdan Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmaları ile ayrılırlar. Öntip anlamdan ayrılan bu anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilirler. *Sal-* eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını ise + Kılıcı-Hayvan, GİT-BY-Hedef, NEDEN-GİBY-Hedef, NEDEN-GİT-Y-Hedef, NEDEN-GİT-Rota, GİT-Hedef$_{\text{İyelik}}$ ve NEDEN-GİT$_{\text{İyelik}}$ Kısıtlayıcıları oluşturmaktadır. Tablo (49)'da *sal-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla nasıl değerlendirildiği gösterilmektedir.

Tablo (49). *Sal-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Özgür bırakmak	AK		BK						
	BIR	**+ Kİ**	**+ KH**	**GYH**	**NGBYH**	**NGYH**	**NGR**	**GHİ$_{iye}$**	**NG$_{iye}$**
☞1. Yeni af yasasıyla cezaevindeki tutukluları saldılar.			*	**	**	**	**	***	***
2. Babası genç kızın peşine abisini saldı. 6. Avcılar köpeklerini tavşana saldılar.	**		*	**	*	*		***	***
3. Pilav pişirirken pirinci en son salarsınız.	**		*	**		*	*	***	***
4. Adam başını derde saldı.	***	*	*	***	***	***	***		*
5. Devlet IMF gözetiminde halka deprem vergisi saldı.	***		*	***	***	***	***	*	
7. Köy kırsalında bulunan hayvan sürüsüne aç kurtlar saldı.	**	*			**	**	**	***	***
8.Su çekmek için kuyuya kovayı saldı.	**		*	**	*		*	***	***

Tablo (49)'da Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar öntip anlamdan ayrılmaktadırlar. Örneğin, 2. sıradaki "Babası genç kızın peşine abisini saldı" ve 3. sıradaki "Pilav pişirirken pirinci en son salarsınız" tümcelerindeki anlamlar BIRAK Kısıtlayıcısını önemli derecede, 4. sıradaki "Adam başını derde saldı" ve 5. sıradaki "Devlet IMF gözetiminde halka deprem vergisi saldı" tümcelerindeki anlamlar ise vahim derecede yıkmaktadırlar. Bu durumda tüm bu tümcelerdeki anlamlar öntip anlamdan ayrılmakla birlikte kısıtlayıcıyı vahim derecede yıkan anlamlar öntip anlamdan daha uzak anlamlardır.

Öntip anlamdan ayrılan bu anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmiştir. Örneğin, 2. sıradaki anlam NEDEN-GİT-Rota, 3. Sıradaki anlam ise NEDEN-GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Dolayısıyla bu iki anlam *sal-* eyleminin farklı anlamlarından ikisidir. Ancak, 6. sıradaki "Avcılar

köpeklerini tavşana saldılar" tümcesindeki anlam da 2. sıradaki anlam gibi NEDEN-GİT-Rota Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. TS'lerde sırasıyla "yollamak, göndermek" ve "üzerine yürütmek" tanımlarıyla ayrı anlam maddelerinde sunulmuş olasalar da bu iki tümcedeki *sal-* eyleminin aslında aynı olayı anlattığı söylenebilir.

6.4.37. *Sar-*

Hem anadili konuşucularının verdiği yanıtlar hem de TS'lerde ilk anlam maddesinde sunulması nedeniyle, *sar-* eyleminin öntip anlamı "çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak, çevrelemek" olarak tanımlanabilir. Bu tanım "Kadın beline kuşak sardı" tümcesiyle örneklenebilir ve bu tümcenin Kavram Yapısı (223)'teki gibidir.

(223) [$_{\text{Olay}}$ NEDEN ([KADIN], [GİT ([$_{\text{Nesne}}$ KUŞAK], [$_{\text{Yol}}$ BOYUNCA ([$_{\text{Yer}}$ BEL])])])]

Sar- eyleminin öntip anlamı NEDEN-GİT-Rota ve + Kılıcı-İnsan özelliklerinitaşımaktadır ve bu özellikler aynı zamanda Aynılık Kısıtlayıcılarıdırlar. Bu kısıtlayıcılardan NEDEN-GİT-Rota, (224)'teki sıradüzende de görüldüğü gibi, daha güçlü bir kısıtlayıcıdır.

(224) NEDEN-GİT-Rota >> + Kılıcı-İnsan

Sar- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları ise şöyle sıralanabilir: + Pasif Kılıcı-Cansız, + Kılıcı-Araç, NEDEN-GİT-Oluşum, NEDEN-GİT-BY-Hedef, GİT-Rota, $GİT_{Yayıl}$, HAREKET, + Tavır ve $GİT_{Tanım}$. Tablo (50)'de *sar-* eylemi Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmiştir.

Tablo (50). *Sar-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Çevrelemek, dolamak	**AK**		**BK**								
	NGR	**+ Kİ**	**+ PKCnsz**	**+ KAr**	**NGOlş**	**NGBYH**	**GR**	**G_{Yay}**	**HAR**	**+ Tav**	**G_{Tan}**
☞1. Kadın beline kuşak sardı.			*	*	*	*	**	**	**	*	***
2. Ordu düşmanı sardı.	**		*	*	**	**		**	**	*	***
3. Piknikte yaktıkları ateş tüm ormanı sardı. 4. Toprağın üstünü çiçek, çimen sardı.	**	*		*	**	**	**		**	*	***
5. Anne uzun zamandır görmediğini çocuğunu sardı.	**	*	*	*	**	**	**	**			***
6. Annem örgü yününü sardı.	*		*	*		*	**	**	**	*	***
7. Kaset sardı.	***	*			***	***	***	***	***	*	
8. Adam tütünü kağıda yaydı ve sigarasını sardı. 10. Kitapçı müşterinin kitabını kağıda sardı.	*		*	*	*		**	**	**	*	***
9. Asma çardağı sardı.	**	*		*	**	**	**		**	*	***
11. Otobüs dağ yollarını sardı.	**	*	*	*	**	**		**	**	*	***

Tablo (50)'de görüldüğü gibi, *sar-* eyleminin Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamları öntip anlamdan farklıdırlar. Örneğin, 2. sıradaki "Ordu düşmanı sardı", 3. sıradaki "Piknikte yaktıkları ateş tüm ormanı sardı" ve 6. sıradaki "Annem örgü yününü sardı" tümcelerindek anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarını çeşitli derecelerde yıkmaktadırlar. Bu anlamlardan 6. sıradaki anlam en güçlü kısıtlayıcı olan NEDEN-

GİT-Rota'yı normal derecede yıktığı için, önemli derecede yıkan diğer anlamlara göre öntip anlama daha yakın bir anlama sahiptir.

Sar- eyleminin anlamları Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirildiğinde, bazı anlamların aynı kısıtlayıcılara uygun geldiği görülmektedir. Örneğin, 3. sıradaki anlam ile 4. sıradaki "Toprağın üstünü çiçek, çimen sardı" tümcesindeki anlam + Pasif Kılıcı-Cansız ve $GİT_{Yayıl}$ Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Ayrıca Sınıflandırma Anketi'nde denekler bu iki tümcedeki anlamları benzer ölçütler ile (örn. "yüzeysel olarak yayılma", "kaplama" vb.) aynı grup içerisinde sınıflandırmışlardır. Bu nedenle bu iki anlam aynı anlam maddesi altında değerlendirilebilir. Benzer şekilde 8. sıradaki "Adam tütünü kağıda yaydı ve sigarasını sardı" ile 10. sıradaki "Kitapçı müşterinin kitabını kağıda sardı" tümcelerindeki anlamlar da NEDEN-GİT-BY-Hedef Belirtililik Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Yani bu anlamlar da TS'lerde ayrı anlam maddelerinde sunulmalarına karşın, aynıdırlar.

6.4.38. *Sök-*

Sök- eyleminin öntip anlamı TS'lerde "Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak veya gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak" tanımıyla ilk sırada verilmiştir. Ancak Anlam Üretimi Anketi'nde denekler ilk akıllarına gelen anlam olarak "Örülmüş, dikilmiş şeyin, örgüsünü veya dikişini ayırmak" şeklinde tanımlanan anlamı yüksek sıklıkla yazmışlardır. Öntip anlam olarak aldığımız bu tanımın örnek tümcesi "Annem ördüğü kazağı söktü" gibi bir tümce olabilir. Bu tümcenin Kavram

Yapısı ise (225)'te verilmiştir. Öntip anlam NEDEN-GİT$_{Tanım}$, + Kılıcı-İnsan ve – Araç Kullanımı özelliklerinin birleşiminden oluşmuştur ve bu özellikler Aynılık Kısıtlayıcılarını oluştururlar. Bu kısıtlayıcıların (226)'daki sıradüzenine göre NEDEN-GİT$_{Tanım}$ en güçlü kısıtlayıcıdır.

(225) [NEDEN ([ANNEM], [GİT$_{Tanım}$ ([KAZAK], [A$_{Tanım}$ ([SÖKÜK])])])]

(226) NEDEN-GİT$_{Tanım}$ >> + Kılıcı-İnsan >> – Araç Kullanımı

Sök- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları ise + Kılıcı-Araç, + Doğa Gücü, + Pasif Kılıcı-Cansız, NEDEN-GİT-Y-Kaynak, + Kuvvet ve RUH DURUMU'dur. Tablo (51)'de sök- eleminin Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirmesi gösterilmiştir.

Tablo (51). *Sök-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Örülmüş, dikilmiş şeyin örgüsünü veya dikişini ayırmak	**AK**			**BK**					
	NG$_{Tan}$	**+ Kİ**	**- ArK**	**+ KAr**	**+PKCns**	**+ DG**	**NGYK**	**+ Kuv**	**RD**
1. Belediye işçileri parktaki çiçekleri <u>söktü</u>.	***			*	*	*			**
2. Tamirci makineyi <u>söktü</u>.			*	*	*	*	***	*	***
3. Hortum ağaçları kökünden <u>söktü</u>.	***	*		*	*				**
4. Araba saplandığı çamuru <u>söktü</u>.	***	*			*	*		*	**
5. Adamın okunaksız yazısını <u>söktü</u>.	***			*	*	*	**	*	
6. Bu bitki karışımı balgamı <u>söktü</u>.	***	*		*		*		*	**
☞ 7. Annem ördüğü kazağı <u>söktü</u>.				*	*	*	***	*	***

Tablo (51)'de görüldüğü gibi 2. sıradaki "Tamirci makineyi söktü" tümcesindeki anlam dışındaki tüm anlamlar en güçlü Aynılık Kısıtlayıcısı olan NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcısını vahim derecede yıkmaktadırlar. Bu durumda yalnızca en zayıf kısıtlayıcı olan – Araç Kullanımı'nı yıkan bu anlam öntip anlama en yakın duran anlamdır.

1. sıradaki "Belediye işçileri parktaki çiçekleri söktü", 3. sıradaki "Hortum ağaçları kökünden söktü", 4. sıradaki "Araba saplandığı çamuru söktü", 5. sıradaki "Adamın okunaksız yazısını söktü" ve 6. sıradaki "Bu bitki karışımı balgamı söktü" tümcelerindeki anlamlar farklı Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmekte ve bu yolla birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Örneğin, 1., 3. ve 6. sıradaki anlamların üçü de NEDEN-GİT-Y-Kaynak Kısıtlayısına uygun gelmesine karşın, 3. sıradaki anlam aynı zamanda + Doğa Gücü Kısıtlayıcısına, 6. sıradaki anlam da + Pasif Kılıcı-Cansız Kısıtlayısına uygun geldiği için 1. sıradaki anlamdan farklılaşmaktadırlar.

6.4.39. *Sür-*

Sür- eyleminin öntip anlamı olarak TS'lerde "yönetip yürütmek, sevketmek" tanımıyla verilen anlam sunulmuştur. Ancak Anlam Üretimi Anketi'nde denekler "bir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka halinde yaymak" şeklinde tanımlanabilecek olan anlamı en sıklıkla yazmışlardır. Anadili konuşucularının belirlediği bu öntip anlam "Adam kahvaltıda peyniri ekmeğin üzerine sürdü" tümcesiyle örneklenebilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı ise (227)'de gösterilmiştir.

(227) [$_{Olay}$ NEDEN ([ADAM], [$_{Olay}$ GİT ([$_{Nesne}$ PEYNİR], [$_{Yol}$ A ([$_{Yer}$ EKMEĞİN ÜZERİ])])])]

Bu öntip anlam NEDEN-GİT-BY-Hedef, + Temas ve + Kılıcı-İnsan özelliklerini içinde barındırır. Bu özellikler Aynılık Kısıtlayıcıdırlar ve anlamlar bu kısıtlayıcıları yıkmalarına göre öntip anlamdan ayrılırlar. Aynılık Kısıtlayıcılarının, (228)'de de görüldüğü gibi belli bir sıradüzeni vardır. Bu sıradüzene göre NEDEN-GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısı en güçlü kısıtlayıcıdır.

(228) NEDEN-GİT-BY-Hedef >> + Temas >> + Kılıcı-İnsan

Sür- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları ise + Pasif Kılıcı-Cansız, NEDEN-GİT-Rota, GİT-Y-Hedef, NEDEN-GİT-Y-Hedef, $GİT_{Varoluş}$ (+), NEDEN-$GİT_{Varoluş}$ (+), $KAL_{Koşul}$ (+), $GİT_{Tanım}$, NEDEN-$GİT_{Tanım}$ ve $GİT_{Zaman}$ Kısıtlayıcılarından oluşmaktadır. Öntip anlam dışında kalan anlamlar bu Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilirler. Tablo (52)'de *sür-* eyleminin anlamları Aynılık ve Belirtililik yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo (52). *Sür-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka halinde yaymak	**AK**			**BK**										
	NGBYH	**+ Tem**	**+ Kİ**	**+PKCnsz**	**NGR**	**GYH**	**NGYH**	**G_{Var} (+)**	**NG_{Var} (+)**	**$K_{Koş}$ (+)**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**G_{Zam}**
1. Adam arabayı deli gibi sürdü.	*			*		**	*	***	***	***	***	***	***
2. Çoban koyunları otlağa sürdü.	*	*		*		**	*	***	***	***	***	***	***
3. Barmen müşterinin önüne birayı sürdü.	*			*	*	**		***	***	***	***	***	***
4. Boyacı duvarı boyamadan önce elini duvara sürdü.	**			*	**		**	***	***	***	***	***	***
5. Mütarekede İngilizler onu Malta'ya sürdüler.		*		*	*	**	*	***	***	***	***	***	***
☞6. Adam kahvaltıda peyniri ekmeğin üzerine sürdü.				*	*	**	*	***	***	***	***	***	***
7. Satılamayan ne kadar bayat, bozuk yemek varsa pansiyonerlere sürerler.		*		*	*	**	*	***	***	***	***	***	***
8. Kalpazanlar piyasaya sahte para sürdüler.	***	*		*	***	***	***	*		**	**	**	**
9. Dört duvar arasında bir memur hayatı sürüyordu.	***	*	*		***	***	***	**	**		**	**	**
10. Çiftçi buğday ekmek için tarlasını sürdü.	***	*		*	***	***	***	**	**	**	*		**
11. Bu sene sonbahar İstanbul'da biraz fazla sürdü. 12. Çok sürmez her şey düzelir.	***	*	*		***	***	***	**	**	**	**	**	
13. Otlar bütün yaz mevsimi yeniden yeniye sürer.	***	*	*		***	***	***		*	**	**	**	**
14. Adam ishal olmuş, karnı sürüyor.	***	*	*		***	***	***	**	**	**		*	**

Tablo (52)'de 1. sıradaki "Adam arabayı deli gibi sürdü", 3. sıradaki "Barmen müşterinin önüne birayı sürdü" ve 4. sıradaki "Boyacı duvarı boyamadan önce elini duvara sürdü" tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarından NEDEN-GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını yıkmaktadırlar. Bu anlamda bu üç anlam öntip anlamdan ayrılmaktadır. Ancak 4. sıradaki anlam en güçlü kısıtlayıcıyı önemli derecede yıkmaktadır. Bu nedenle bu anlam öntip anlama diğerlerine göre daha uzaktır. 9. sıradaki "Dört duvar arasında bir memur hayatı sürüyordu" ve 11. sıradaki "Bu sene sonbahar İstanbul'da biraz fazla sürdü" tümcelerindeki anlamlar ise en güçlü kısıtlayıcıyı vahim derecede olmak üzere, tüm Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmaktadırlar. Bu anlamlar öntip anlamdan oldukça uzak hatta bağlantısız durmaktadırlar.

Bu anlamlar öntip anlamdan farklı durmalarına karşın farklı Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedirler. Örneğin, 3. sıradaki anlam NEDEN-GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısına, 4. sıradaki anlam GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısına, 11. sıradaki anlam ise $GİT_{Zaman}$ ve + Pasif Kılıcı-Cansız Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu yolla bu anlamlar birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Ancak 12. sıradaki "Çok sürmez her şey düzelir" tümcesindeki anlam da 11. sıradaki anlam ile aynı kısıtlayıcılara uygun gelmektedir. Bu anlamlar, TS'lerde "olmaya devam etmek" ve "zaman geçmek" tanımlarıyla iki farklı anlam maddesinde gösterilmiş olsa da, aynı Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmeleri ve Sınıflandırma Anketi'nde de deneklerin bu anlamları aynı ölçüt ile sınıflandırmış olmları nedeniyle aslında aynıdır.

6.4.40. *Tut-*

Tut- eyleminin öntip anlamı Anlam Üretimi Anketi'nde deneklerin ilk akıllarına gelen anlamı yazdıkları yanıtlar sonucunda "Elde bulundurmak, elle kavramak, ele almak" tanımına karşılık gelmektedir. Bu anlam TS'lerde de ilk anlam maddesi olarak verilmiştir ve "Adam çocuğunun elini sıkı sıkı tutuyordu" gibi bir tümceyle örneklenebilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (229)'daki gibidir.

(229) [NEDEN ([$_{\text{Nesne}}$ ADAM], [OL ([$_{\text{Nesne}}$ ÇOCUĞUNUN ELİ], [$_{\text{Yer}}$ DA ([KENDİ ELİ])])])]

NEDEN-OL, + Temas ve + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcıları Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturmaktadır. Bu kısıtlayıcıların en güçlüsü, (230)'da da görüldüğü gibi, NEDEN-OL'dur.

(230) NEDEN-OL >> + Temas >> + Kılıcı-İnsan

Tut- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını ise + Pasif Kılıcı-Cansız, + Pasif Kılıcı-Canlı, + Doğa Gücü, + Kılıcı-Araç, + HAREKET, GİT-Y-Hedef, NEDEN-GİT-Y-Hedef, GİT-Rota, NEDEN-KAL, $\text{GİT}_{\text{Yayıl}}$, $\text{OL}_{\text{Tanım}}$, $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$, NEDEN-$\text{GİT}_{\text{Tanım}}$, $\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ (+), $\text{GİT}_{\text{Koşul}}$ (-), NEDEN-$\text{KAL}_{\text{Koşul}}$ (-), NEDEN-$\text{KAL}_{\text{İyelik}}$, $\text{GİT}_{\text{Varoluş}}$ (+) ve RUH DURUMU Kısıtlayıcıları oluşturmaktadır. *Tut-* eyleminin anlamları Tablo (53)'te Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmiştir.

Tablo (53). *Tut-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Elde bulundurmak, elle kavramak, ele almak	AK			BK																		
	NOl	**+ Tem**	**+ Kİ**	**+PKCnsz**	**+ PKCnl**	**+ DG**	**+ KAr**	**HAR**	**GYH**	**NGYH**	**GR**	**NK**	**G_{Yay}**	**OL_{Tan}**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**$G_{Koş}$ (+)**	**$G_{Koş}$ (-)**	**$NK_{Koş}$ (-)**	**$NK_{İye}$**	**G_{Var} (+)**	**RD**
☞ 1. Adam çocuğunun elini sıkı sıkı tutuyordu.				*	*	*	*	**	**	*	**	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
2. Adam saldırgan köpeği tuttu ve bağladı.	**			*	*	*	*		**	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
3. Adamın bir iki yalanını tuttum. 8. Tartışmada arkadaş-larının tarafını tuttular. 9. Bu romancıyı ben çok tutarım. 17. Bakkal 20 lirayı borcumuza tuttu. 20.En küçüğünden tutun da en büyüğüne kadar herkes alkışladı. 35. Sanatçının yeni çıkan albümü çok tuttu.	**	*		*	*	*	*	**	**	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	
4. Annesi gelene kadar komşu kadın çocuğu tuttu. 5. Polisler zanlıları nezarethanede tuttular.	*	*		*	*	*	*	**	**	*	**		**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
6. Bütün gece yağan kar tuttu. 29. Dağın başını duman tutmuş.	**	*	*	*	*		*	**	**	**	**	**		***	***	***	***	***	***	***	***	**

7. Trafik polisi bütün yolları tuttu. 26. Derse geç kaldım. Yolda karşılaştığım arkadaş beni tuttu. 37. Bir sürü işim vardı ama arkadaşım beni çok tuttu. 38. Patron bizi öğle yemeklerinden bile tutuyor.	***	*		*	*	*	*	***	***	***	***	***	***	**	**	**	*	*		**	**	***
10. Uzmandan gelen cevap benim kendi bulduklarımı tuttu.	***	*	*		*	*	*	***	***	***	***	***	***		*	*		**	**	**	**	***
11. Gemi yolculuğunda beni deniz tuttu. 32. Adamı uçak tuttu.	***	*	*	*		*	*	***	***	***	***	***	***	*	*		**	**	**	**	**	***
12. Yaşlı kadının bedduası tuttu.	***	*	*		*	*	*	***	***	***	***	***	***	**	**	**	**	**	**	**		***
13. O kadar üzüldü ki başı tuttu.	***	*	*		*	*	*	***	***	***	***	***	***	**	**	**		*	*	***	***	***
14. O şimdi çoktan köyü tutmuştur. 28. Oyuncular ağır ağır soyunma odasının yolunu tuttular.	**	*		*	*	*	*	**		**	*	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
15. Aldığım kıyafetler 500 lira tuttu.	***	*	*		*	*	*	***	***	***	***	***	***		*	*	**	**	**	**	**	***
16. Vapur İzmir'i de tutacakmış.	**	*	*	*	*	*		**	*	**		**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**

18. Saatin çalışıp çalışmadığını anlamak için kulağına tuttu. 23. Kuaför çırağı müşterinin ceketini giymesi için tuttu. 24. Bayramda misafirlere şeker tuttuk.	*			*	*	*	*	**	**		**	*	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
19. Çocuğun yemesine dikkat etmeli ki biraz et tutsun.	***	*	*	*		*	*	***	***	***	***	***	***	*		*	**	**	**	**	**	***
21 Ağaca yapılan aşı tuttu. 22. Çaydanlığın kırılan sapı yapıştırılınca tuttu.	***	*	*		*	*	*	***	***	***	***	***	***	*		*	**	**	**	**	**	***
25. Parktaki tüm bankları piknikçiler tutmuşlardı.	**	*		*	*	*	*		**	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
27. Adam sesini çıkarmadı, hatta öksürüğünü bile tuttu.	***	*		*	*	*	*	***	***	***	***	***	***	**	*	**	*		*	**	**	***
30. Kavga eden adamı üç kişi zor tuttu.	**			*	*	*	*		**	**	**	**	**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
31. O öğretmenimizin yerini hiç kimse tutamaz.	***	*	*	*		*	*	***	***	***	***	***	***	*		*	**	**	**	**	**	***
33. Bu şehrin havası, insanları bizi burada tutuyor.	*	*	*		*	*	*	**	**	*	**		**	***	***	***	***	***	***	***	***	**
34. Ateşte fazla kalınca yemeğin dibi tuttu.	***	*	*		*	*	*	***	***	***	***	***	***	*		*	**	**	**	**	**	***
36. Bu devirde biraz para tutmalı.	***	*		*	*	*	*	***	***	***	***	***	***	**	**	**	**	**	**		**	***

Tablo (53)'te *tut-* eyleminin anlamları Aynılık Kısıtlayıcılarını belli derecelerde yıkmaktadır. Örneğin, 2. sıradaki "Adam saldırgan köpeği tuttu ve bağladı" ve 18. sıradaki "Saatin çalışıp çalışmadığını anlamak için kulağına tuttu" tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarından yalnızca birini – NEDEN-OL – yıkmaktadırlar. İlk tümcedeki anlam bu kısıtlayıcıyı önemli derecede yıkarken, ikinci tümcedeki anlam normal derecede yıkmaktadır. Yani, ikinci tümcedeki anlam öntip anlama daha yakındır.

Öntip anlamın dışında kalan anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcılarını yıkmaları ya da bu kısıtlayıcılara uygun gelmeleri ile farklılaşmaktadırlar. Örneğin, 5. sıradaki "Polisler zanlıları nezarethanede tuttular" tümcesindeki anlam NEDEN-KAL Kısıtlayıcısına, 6. sıradaki "Bütün gece yağan kar tuttu" tümcesindeki anlam $\text{GİT}_{\text{Yayıl}}$ Kısıtlayıcısına, 7. sıradaki "Trafik polisi bütün yolları tuttu" tümcesindeki anlam $\text{NEDEN-KAL}_{\text{Koşul}}$ (-), 18. sıradaki "Saatin çalışıp çalışmadığını anlamak için kulağına tuttu" tümcesindeki anlam ise NEDEN-GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Böylelikle bu anlamlar birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bu anlamlar farklı kısıtlayıcılara uygun gelerek farklılaşsalar da, bu anlamların her biri ile aynı Kısıtlayıcılara uygun gelen anlamlar da bulunmaktadır. Bu durumda bu anlamlar aynı anlam maddesinde ele alınmalıdır. Örneğin, 4. sıradaki "Annesi gelene kadar komşu kadın çocuğu tuttu" tümcesindeki anlam 5. sıradaki anlam gibi NEDEN-KAL Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. 29. sıradaki "Dağın başını duman tutmuş" tümcesindeki anlam ise 6. sıradaki anlam ile aynı kısıtlayıcıya uygun gelmektedir: $\text{GİT}_{\text{Yayıl}}$ Kısıtlayıcısı. Bu durumda bu anlamlar aynı anlam maddesinde sunulabilirler.

Benzer şekilde, 26. sıradaki "Derse geç kaldım. Yolda kaşılaştığım arkadaş beni tuttu", 37. sıradaki "Bir sürü işim vardı ama arkadaşım beni çok tuttu" ve 38. sıradaki "Patron bizi öğle yemeklerinden bile tutuyor" tümcelerindeki anlamlar TS'lerde ayrı anlam girdilerinde verilmelerine karşın, 7. sıradaki anlam gibi NEDEN-KAL$_{\text{Koşul}}$ (-) Kısıtlayıcısına uygun gelmektedirler. Bu nedenle bu anlamlar da uygun bir tanım ile aynı anlam maddesinde yer alabilirler. 18. sıradaki anlam ile aynı kısıtlayıcıya uygun gelen diğer anlamlar da 23. sıradaki "Kuaför çırağı müşterinin ceketini giymesi için tuttu" ve 24. sıradaki "Bayramda misafirlere şeker tuttuk" tümcelerindeki anlamlardır. Bu tümcelerdeki anlamların hepsi NEDEN-GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir.

6.4.41. *Uç-*

Uç- eyleminin öntip anlamı TS'lerde "Kuş, kanatlı böcek vb. hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak" tanımıyla ilk sırada sunulmuştur. Anlam Üretimi Anketi'nde denekler ilk akıllarına gelen anlam olarak da bu tanıma karşılık gelen "Kuş uçtu" gibi tümceler yazmışlardır. Bu tümcenin Kavram Yapısı (231)'de verilmiştir.

(231) [$_{\text{Olay}}$ GİT ([$_{\text{Nesne}}$ KUŞ], [$_{\text{Yol}}$ A DOĞRU ([YUKARI])])]

GİT-Y-Hedef, + Kılıcı-Hayvan ve + Hava *uç-* eyleminin Aynılık Kısıtlayıcılarıdır. Bu kısıtlayıcıların en güçlüsü, (232)'deki sıradüzende de görüldüğü gibi GİT-Y-Hedef'tir.

(232) GİT-Y-Hedef >> + Kılıcı-Hayvan >> + Hava

Uç- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını GİT-BY-Hedef, + Kılıcı-Araç, + Pasif Kılıcı-Cansız, + Kılıcı-İnsan, HAREKET, $OL_{Tanım}$, $GİT_{Tanım}$ ve $GİT_{Varoluş}$ (-) Kısıtlayıcıları oluşturmaktadır. *Uç*- eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirmesi Tablo (54)'te verilmiştir.

Tablo (54). *Uç*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, yol almak	**AK**			**BK**							
	GYH	**+ KH**	**+ Hv**	**GBYH**	**+ KAr**	**+ PKCnsz**	**+ Kİ**	**HAR**	**OL_{Tan}**	**G_{Tan}**	**G_{Var} (-)**
☞ 1. Kuş uçtu.				*	*	*	*	**	***	***	***
2. Uçak uçtu.		*		*		*	*	**	***	***	***
3. Alkol / aseton uçtu.	***	*	*	***	*		*	***	*		**
4. Rengi birdenbire uçtu.	***	*	*	***	*		*	***	**	**	
5. Şiddetli fırtınada evin çatısı uçtu.		*		*	*		*	**	***	***	***
6. Hızlı giden araba uçurumdan aşağı uçtu.		*	*	*	*		*	**	***	***	***
7. Yüzünde çocukça ifadeler uçuyordu.	***	*	*	***	*		*	**		*	**
8. Köprü havaya uçtu.	***	*		***	*		*	***	*		**
9. Genç kızın saçları savrulurcasına geriye uçuyor.	**	*	*	**	*		*		***	***	***
10. Araba asfalta çıkınca uçtu.		*	*	*		*	*	**	***	***	***
11. Başbakan dün Amerika'ya uçtu.	*	*			*	*		**	***	***	***

Tablo (54)'te, 11. sıradaki "Başbakan dün Amerika'ya uçtu" tümcesindeki anlam Aynılık Kısıtlayıcılarının en güçlüsü olan GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısını normal derecede, 9. sıradaki "Genç kızın saçları savrulurcasına geriye uçuyor" tümcesindeki

anlam önemli derecede, 3. sıradaki "Alkol / aseton uçtu", 4. sıradaki "Rengi birdenbire uçtu", 7. sıradaki "Yüzünde çocukça ifadeler uçuyordu" ve 8. sıradaki "Köprü havaya uçtu" tümcelerindeki anlamlar ise vahim derecede yıkmaktadır. Bu nedenle bu tümcelerdeki anlamlar *uç-* eyleminin öntip anlamından ayrılmaktadır. GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcısını yıkmayan diğer anlamlar ise + Kılıcı-Hayvan ve + Hava Kısıtlayıcılarından birini ya da her ikisini de yıkarak öntip anlamdan farkılılaşmaktadırlar. Ancak bu anlamlar en güçlü kısıtlayıcıyı yıkmadıkları için öntip anlama yakın duran anlamlardır.

Öntip anlamdan ayrılan bu anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmelerine göre de birbirlerinden farklılaşırlar. Örneğin, 3. sıradaki anlam + Pasif Kılıcı-Cansız ve $GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcılarına, 4. sıradaki anlam ise + Pasif Kılıcı-Cansız ve $GİT_{Varoluş}$ (-) Kısıtlayıcılarına 11. sıradaki anlam ise GİT-BY-Hedef ve + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Farklı kısıtlayıcılara uygun gelmeleri nedeniyle bu anlamların farklı olduğunda söz edilir.

6.4.42. *Ver-*

Ver- eyleminin öntip anlamı hem denekler tarafından ilk akıllarına gelen anlamı yazdıkları Sınıflandırma Anketi'nde hem de TS'lerde "Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek" gibi bir tanıma karşılık gelmektedir. Bu tanım, Kavram Yapısı (233)'te gösterilen "Arkadaşım elindeki kitabı bana verdi" gibi bir tümceyle örneklenebilir.

(233) [$_{Olay}$ NEDEN ([$_{Nesne}$ ARKADAŞIM], [$_{GİT}$ ([$_{Nesne}$ KİTAP], [$_{Yol}$ A ([BEN])])])]

Ver- eyleminin Aynılık Kısıtlayıcılarını NEDEN-GİT-BY-Hedef ve + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcıları oluşturur. Bu kısıtlayıcıların sıradüzeni (234)'te verilmiştir.

(234) NEDEN-GİT-BY-Hedef >> + Kılıcı-İnsan

Tablo (55). *Ver*- için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Bir şeyi birine iletmek	**AK**		**BK**								
	NGBYH	**+ Kİ**	**+ DG**	**NOI**	**NGYH**	**NGOlş**	**GH$_{İye}$**	**GK$_{İye}$**	**NGH$_{İye}$**	**NG$_{Koş}$ (+)**	**RD**
☞ 1. Arkadaşım elindeki kitabı bana verdi.			*	*	*	*	***	***	***	***	**
2. Bu tarlayı onlara yardım severler verdi. Ekip biçiyorlar.	***		*	***	***	***		*	*	**	***
3. Onun bu tavırlarını yaşının genç olmasına verdi.	**		*	**	**	**	***	***	***	***	
4. Arabanın burnunu rıhtıma verdiler.	*		*	*		***	***	***	***	***	**
5. Toptancı bu kumaşın topunu 50 liradan verdi. 7. Aldığım malın parasını verdim.	***		*	***	***	***	*		*	**	***
6. Kızını şehrin en zengin adamına verdi.	***		*	***	***	***	**	**	**		*
8. Bu topraklar öyle bereketli ki bire bin verir.	*	*		*	*		***	***	**	***	**
9. Bu kurs çıraklık diploması veriyor.	***		*	***	***	***	*	*		**	***
10. Yorulan adam sırtını duvara verdi.	*		*		*	*	***	***	***	***	**

Ver- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları ise + Doğa Gücü, NEDEN-OL, NEDEN-GİT-Y-Hedef, NEDEN-GİT-Oluşum, GİT-Hedef$_{İyelik}$, GİT-Kaynak$_{İyelik}$, NEDEN-GİT-HEDEF$_{İyelik}$, NEDEN-GİT$_{Koşul}$ (+) ve RUH DURUMU'dur. Tablo (55)

ver- eyleminin anlamlarını Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirmektedir.

Tablo (55)'te en güçlü Aynılık Kısıtlayıcısı olan NEDEN-GİT-BY-Hedef diğer tümcelerdeki anlamlar tarafından yıkılmaktadır. Örneğin, 2. sıradaki "Bu tarlayı onlara yardım severler verdi. Ekip biçiyorlar" tümcesindeki anlam NEDEN-GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını vahim derecede, 9. sıradaki "Bu kurs çıraklık diploması veriyor" tümcesindeki anlam ise normal derecede yıkmaktadır. Bu durumda 2. sıradaki anlam öntip anlama daha uzak iken, 9. sıradaki anlam oldukça yakındır.

Belirtililik Kısıtlayıcıları öntip anlamdan ayrılan diğer anlamların değerlendirilmesinde kullanılmaktadır ve bu anlamlar farklı kısıtlayıcılara uygun gelmektedir. Örneğin, 2. sıradaki anlam GİT-Hedef$_{\text{İyelik}}$ Kısıtlayıcısına, 3. sıradaki "Onun bu tavırlarını yaşının genç olmasına verdi" tümcesindeki anlam RUH DURUMU Kısıtlayıcısına, 5. sıradaki "Toptancı bu kumaşın topunu 50 liradan verdi" ve 7. sıradaki "Aldığım malın parasını verdim" tümcelerindeki anlamlar ise GİT-Kaynak$_{\text{İyelik}}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu durumda, 2., 3. ve 5. sıradaki anlamlar birbirilerinden farklılaşırken, 5. ve 7. sıradaki anlamlar aynıdır. Bu iki anlam TS'lerde aynı anlam maddesi altında ele alınabilir.

6.4.43. *Vur-*

TS'lerde "Elini veya elinde tuttuğu bir şeyi hızla bir yere indirmek" tanımıyla ilk anlam maddesinde verilen *vur-* eyleminin öntip anlamı, ana dili konuşucuları tarafından da bu tanıma karşılık gelecek şekilde belirlenmiştir. Bu öntip anlam "Adam sopayı hırsızın başına vurdu" tümcesiyle örneklenebilir. (235)'te bu tümcenin Kavram Yapısı verilmiştir.

(235) [$_{\text{Olay}}$ NEDEN ([ADAM], [GİT$_{\text{Temas}}$ ([SOPA], [$_{\text{Yol}}$ A ([$_{\text{Yer}}$ HIRSIZIN BAŞI])])])]

Vur- eyleminin öntip anlamı NEDEN-GİT-BY-Hedef, + Kuvvet, + Temas, + Anlıksal Edim ve + Kılıcı-İnsan özelliklerinin birleliminden oluşur. Bu özellikler aynı zamanda Aynılık Kısıtlayıcılarıdır ve sıradüzenleri (236)'da verilmiştir.

(236) NEDEN-GİT-BY-Hedef >> + Kuvvet >> + Temas >> + Anlıksal Edim >> +Kılıcı-İnsan

Vur- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları + Pasif Kılıcı-Canlı, + Pasif Kılıcı-Cansız, + Doğa Gücü, + Tekrarlı Hız, + Ses Çıkarma, HAREKET, OL; GİT-Y-Hedef, NEDEN-GİT-Y-Hedef, NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$, GİT$_{\text{Zaman}}$, GİT-Hedef$_{\text{İyelik}}$ ve RUH DURUMU'dur. Tablo (56)'da vur- eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla nasıl değerlendirildiği gösterilmektedir.

Tablo (56). *Vur-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Elini ya da elinde tuttuğu bir şeyi hızla bir yere indirmek	AK					BK												
	NGBYH	**+ Ku**	**+ Tem**	**+ AE**	**+ Kİ**	**+ PKCnl**	**+ PKCnsz**	**+ DG**	**+ TH**	**+ SÇ**	**HAR**	**OL**	**GYH**	**NGYH**	**NG_{Tan}**	**G_{Zam}**	**$GH_{İye}$**	**RD**
☞1. Adam sopayı hırsızın başına vurdu. 7. Müdür mührü rapora vurdu.						*	*	*	*	*	**	**	**	*	***	***	***	**
2. Adam kapıyı açmaları için cama vurdu.	**			*		*	*	*				**	**	**	***	***	***	**
3. Açık pencereden güneş içeri vuruyor.	**	*	*	*	*	*	*		*	*	**		**	**	***	***	***	**
4. Koşarken kolunu duvara vurdu.	**	*			*		*	*	*	*		**	**	**	***	***	***	**
5. Mahalleli genç adamın şüpheli hareketlerine vurdu ve etrafını çevirdi.	**	*	*	*		*	*	*	*	*	**	**	***	***	***	***	***	
6. Hemşire aşıyı küçük çocuğun koluna vurdu.	*	*		*		*	*	*	*	*	**	**	**		***	***	***	**
8. Saat 12'yi vurdu.	***	*	*	*	*	*		*			***	***	***	***	**		**	***
9. Atıcı hedefi vurdu.		*				*	*	*	*	*	**	**	**	*	***	***	***	**
10. Sinirlenen adam kapıyı vurdu ve dışarı çıktı.	**					*	*	*	*			**	**	**	***	***	***	**

11. Avcı ayıyı vurdu.	***	*				*	*	*	*	*	***	***	***	***		**	**	***
12. Alışık olmadığı için adamı içki vurdu.	***	*	*	*	*	*		*	*	*	***	***	***	***		**	**	***
13. Soğuk meyveleri vurdu.	***	*	*	*	*	*	*		*	*	***	***	***	***		**	**	***
14. Heyecanlanınca kalbi hızlı hızlı vurdu.	**	*	*	*	*	*		*		*		**	**	**	***	***	***	**
15. Büyük ikramiye bu bilete vurdu.	***	*	*	*	*	*		*	*	*	***	***	***	***	**	**		***
16. Ağacın gölgesi duvara vuruyor.	**	*	*	*	*	*		*	*	*	**		**	**	***	***	***	**
17. Akşam olunca kapının desteğini vurdu. 19. Avcı çifteyi omzuna vurdu. 20. Annem tencereyi ocağa vurdu.		*		*		*	*	*	*	*	**	**	**	*	***	***	***	**
18. Kanaldaki su dışarıya vurdu.	**	*	*	*	*	*		*	*	*	**	**		**	***	***	***	**
21. Tavlada pulumu vurdu.	*	*	*	*		*	*	*	*	*		*	*	*	*	*	***	*

Tablo (56)'da, Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar öntip anlamdan ayrılmaktadır. Örneğin, 2. sıradaki "Kapıyı açmaları için cama vurdu", 3. sıradaki "Açık pencereden güneş içeri vuruyor" ve 4. sıradaki "Koşarken kolunu duvara vurdu" tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarının birini ya da bir kaçını yıkmaktadır. Ancak, 7. sıradaki "Müdür mührü rapora vurdu" tümcesindeki anlam Aynılık Kısıtlayıcılarının hiçbirini yıkmadığı için öntip anlam ile aynı gibi görünmektedir. Aynılık Kısıtlayıcılarını normal derecede yıkan anlamlar öntip anlama daha yakın iken, vahim derecede yıkan anlamlar daha uzaktır. Örneğin, 6. sıradaki "Hemşire aşıyı küçük çocuğun koluna vurdu" tümcesindeki anlam en güçlü kısıtlayıcıyı normal derecede yıkmaktadır. Oysa 13. sıradaki "Soğuk meyveleri vurdu" tümcesindeki anlam bu kısıtlayıcıyı vahim derecede yıkmaktadır. 17. sıradaki "Akşam olunca kapının desteğini vurdu", 19. sıradaki "Avcı çifteyi omzuna vurdu" ve 20. sıradaki "Annem tencereyi ocağa vurdu" tümcelerindeki anlamlar ise aynı Aynılık Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedirler: NEDEN-GİT-BY-Hedef, + Temas ve + Kılıcı-İnsan. Bu nedenle bu üç anlamın aynı anlaın da aynı anlam maddesinde değerlendirilmeleri gerekir.

Vur- eyleminin anlamları Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirildiğinde, anlamların birbirinden farklılaştığı görülmektedir. Örneğin, 2. sıradaki anlam HAREKET, + Tekrarlı Hız ve + Ses Çıkarma Kısıtlayıcılarına, 13. sıradaki anlam ise + Doğa Gücü ve NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. 11. sıradaki "Avcı ayıyı vurdu", 12. sıradaki "Alışık olmadığı için adamı içki vurdu" tümcelerindeki anlamlar 13. sıradaki anlam gibi NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Ancak, bu anlamlar sırasıyla + Kılıcı-İnsan ve + Pasif Kılıcı-

Cansız Kısıtlayıcılarına da uygun geldiği için 13. Sıradaki anlamdan ayrılmaktadırlar.

6.4.44. *Yak-*

Yak- eyleminin temel anlamı hem TS'lerde sunumu hem de anadili konuşucularının yargıları doğrultusunda "Yanmasını sağlamak ya da yanmasına yol açmak, tutuşturmak" tanımına karşılık gelmektedir. "Yemekten sonra bir sigara yaktı" tümcesiyle örneklenen bu öntip anlamın Kavram Yapısı (237)'de verilmiştir.

(237) $[_{\text{Olay}}$ NEDEN ([ADAM], [GİT$_{\text{Tanım}}$ ([SİGARA], $[_{\text{Yol}}$ A$_{\text{Tanım}}$ ([YANIK])])])]

Yak- eyleminin Aynılık Kısıtlayıcılarını NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$, + Kılıcı-İnsan, + Araç Kullanımı ve + İstemlilik Kısıtlayıcıları oluşturur ve bu kısıtlayıcıların sıradüzeni (238)'deki gibidir.

(238) NEDEN-GİT$_{\text{Tanım}}$ >> + Kılıcı-İnsan >> + Araç Kullanımı >> + İstemlilik

Yak- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları ise + Doğa Gücü, NEDEN-GİT$_{\text{Varoluş}}$ (-) ve ALGI Kısıtlayıcılarından oluşmaktadır. Tablo (57) *yak-* eyleminin anlamlarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirmesini göstermektedir.

Tablo (57). *Yak-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Yanmasını sağlamak ya da yanmasına yol açmak, tutuşturmak	AK				BK		
	NG_{Tan}	**+ Kİ**	**+ ArK**	**+ İst**	**+ DG**	**NG_{Var} (-)**	**A**
☞ 1. Yemekten sonra bir sigara yaktı.					*	**	***
2. Biriken çöpleri yaktı.	**				*		***
3. Lambayı yaktı.			*		*	**	***
4. Ütü yaparken eteğini yaktı.				*	*	**	***
5. Acı biber ağzımı yaktı. 6. Şarap midemi yaktı. 10. Soğuk rüzgar yüzümü yaktı.	***	*			*	***	
7. Aşırı sıcak hava ekinleri yaktı.		*	*	*		**	***
8. Çok güzel bir gün. Hiç bulut yok ve güneş yakıyor.	***	*	*	*		***	
9. Güneşte vücudunu yaktı.		*	*		*	**	***

Tablo (57)'de yak- eyleminin anlamları çeşitli derecelerde Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkmaktadır. Örneğin, 2. sıradaki "Biriken çöpleri yaktı" tümcesindeki anlam en güçlü kısıtlayıcı olan NEDEN-$GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcısını önemli derecede yıkarken, 5. sıradaki "Acı biber ağzımı yaktı" tümcesindeki anlam vahim derecede yıkmaktadır. Bu nedenle bu anlamlar öntip anlamdan ayrılmaktadır. Ancak, 5. sıradaki anlam vahim derecede yıktığı için öntip anlama daha uzaktır. 4. sıradaki "Ütü yaparken eteğini yaktı" tümcesindeki anlam ise yalnızca en zayıf Aynılık Kısıtlayıcısını yıktığı için öntip anlam oldukça yakın durmaktadır.

Belirtililik Kısıtlayıcıları ile öntip anlamın dışındaki anlamlar değerlendirildiğinde, anlamların bu kısıtlayıcılara göre farklılaştığı görülmektedir. Örneğin, 2. sıradaki anlam NEDEN-$GİT_{Varoluş}$ (-) Kısıtlayıcısına uygun gelirken, 5. sıradaki anlam ALGI Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu nedenle bu iki anlam

farklıdır. Ancak, 5. sıradaki anlamla birlikte, 6. sıradaki "Şarap midemi yaktı" ve 10. sıradaki "Soğuk rüzgar yüzümü yaktı" tümcelerindeki anlamlar da ALGI Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu nedenle bu anlamlar aynı anlam maddesinde sunulmalıdır.

6.4.45. *Yan-*

Yan- eyleminin öntip anlamı "Isı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yol olma" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım gerek TS'lerde ilk anlam maddesinde bulunan anlam ve anadili konuşucularının belirlediği anlam ile de örtüşmektedir. Bu öntip anlam "Atılan bir sigara izmariti yüzünden tüm orman yandı" tümcesiyle örneklenebilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (239)'da verilmiştir.

(239) [$GİT_{Varoluş\ (-)}$ ([ORMAN], [YOK])]

Yan- eyleminin Aynılık Kısıtlayıcıları $GİT_{Varoluş}$ (-) ve + Pasif Kılıcı-Cansız'dır ve sıra düzenleri (240)'ta verilmiştir.

(240) $GİT_{Varoluş}$ (-) >> + Pasif Kılıcı-Cansız

Yan- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları ise + Pasif Kılıcı-Canlı, $OL_{Tanım}$, $GİT_{Tanım}$, $GİT_{Varoluş}$ (+), ALGI ve RUH DURUMU'dur. Tablo (58)'de *yan-* eyleminin anlamarının Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcılarına göre nasıl değerlendirildiği verilmiştir.

Tablo (58). *Yan-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Isı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olma	AK		BK					
	G_{Var} (-)	**+ PKCnsz**	**+ PKCnl**	**OL_{Tan}**	**G_{Tan}**	**G_{Var} (+)**	**A**	**RD**
☞ 1. Atılan bir sigara izmariti yüzünden tüm orman yandı. 2. Sobaya koyduğumuz odunlar yandı.			*	**	**	*	***	***
3. Gece olunca tüm ışıklar yandı.	*		*	**	**		***	***
4. Telefonda konuşmaya dalınca ocaktaki yemek yandı. 8. Kumaş boyadan yanmış.	**		*	*		**	***	***
5. Ateşe dokununca eli yandı. 9. Biberden ağzım yandı.	***	*		***	***	***		**
6. Hasta çocuk ateşler içinde günlerce yandı.	**	*			*	**	***	***
7. Birkaç batarya top kızgın güneş altında pırıl pırıl yanıyor.	**		*		*	**	***	***
10. Çocuklar kendilerini beğendirmek için yanıyorlar.	***	*	*	***	***	***	**	

Tablo (58)'de 2. sıradaki "Sobaya koyduğumuz odunlar yandı" tümcesindeki anlamın tüm Aynılık Kısıtlayıcılarına uygun geldiği ve bu yüzden öntip anlamla aynı olduğu görülmektedir. Diğer anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarını yıktıkları için öntip anlamdan ayrılmaktadır. Örneğin, 4. sıradaki "Telefonda konuşmaya dalınca ocaktaki yemek yandı" ve 5. sıradaki "Ateşe dokununca eli yandı" tümcelerindeki anlamlar Aynılık Kısıtlayıcılarının yıkmaktadır.

Öntip anlamdan ayrılan bu anlamlar farklı Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmekte ve bu yolla birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Örneğin, 4. sıradaki anlam $GİT_{Tanım}$, 5. sıradaki anlam ise ALGI Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Aynı Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelen anlamlar aynı görülebilir ve TS'lerde ayn anlam maddesinde sunulabilirler. Örneğin, 4. sıradaki anlam ile 8. sıradaki "Kumaş

boyadan yanmış" tümcesindeki anlam aynı kısıtlayıcılara uygun gelmektedir. Benzer şekilde 5. sıradaki anlam da "9. sıradaki anlam ile birlikte uygun bir tanım ile aynı anlam maddesinde sunulabilir.

6.4.46. *Yap-*

Yap- eyleminin öntip anlamı TS'lerde "Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek" tanımyla verilmiştir. Oysa, Anlam Üretimi Anketi'nde anadili konuşucuları "üretmek" tanımına karşılık gelen anlamı yüksek sıklıkla belirtmişlerdir. Bu anlam *yap-* eyleminin öntip anlamıdır ve "İsviçreli şirket Bond filminde gördüğü sualtında giden arabayı yaptı" tümcesiyle örneklenebilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (241)'deki gibidir.

(241) [NEDEN ([ŞİRKET], [$GİT_{Oluşum}$ ([$A_{Oluşum}$ [ARABA])])]

Yap- eyleminin Aynılık Kısıtlayıcıları NEDEN-GİT-Oluşum ve + Kılıcı-İnsan'dır. (242)'de görüldüğü gibi NEDEN-GİT-Oluşum en güçlü Aynılık Kısıtlayıcısıdır.

(242) NEDEN-GİT-Oluşum >> + Kılıcı-İnsan

+ Doğa Gücü, HAREKET, $NEDEN\text{-}GİT_{Tanım}$, $OL_{Koşul}$ (+), $NEDEN\text{-}GİT_{Koşul}$ (+) ve RUH DURUMU Kısıtlayıcıları *yap-* eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını

oluşturur. Tablo (59)'da, *yap-* eylemi Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirilmiştir.

Tablo (59). *Yap-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Üretmek	AK		BK					
	NGOlş	**+ Kİ**	**+DG**	**HAR**	**NG_{Tan}**	**$OL_{Koş}$ (+)**	**$NG_{Koş}$ (+)**	**RD**
1. Verilen her görevi ayrım gözetmeden aynı titizlikle yaptı.	***		*	***	**		*	***
2. Saatçi bozulan saatimi yaptı. 3. Ayrıca terbiye edeceğim onu yaman bir polis köpeği yapacağım. 6. Yurtta öğrenciler sabah kalkar kalkmaz yataklarını yaparlar 10. Ben adamı ne yaparım biliyor musun?.	***		*	***		**	**	***
4. Yolcuyu memnun etmek isteyen görevli isteğini yaptı.	***		*	***	**	*		***
5. Elimi ağzıma götürerek sus işareti yaptım.	**		*		***	***	***	**
☞7. İsviçreli şirket Bond filminde gördüğü sualtında giden arabayı yaptı.			*	**	***	***	***	**
8. Kış yapacağını yaptı.	***	*		***		**	**	**
9. İlk ve orta öğrenimini Anadolu'da yapmıştır.	***		*	***	**		*	***
11. Bu kızı komşunun oğluna yaptılar.	***		*	***	**	**		***
12. Çocuğunuzu dövmek yerine onunla konuşmakla iyi yapıyorsunuz.	**		*	**	***	***	***	

Tablo (59)'da Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamlar öntip anlamdan ayrılmaktadır. Örneğin, 8. sıradaki "Kış yapacağını yaptı" tümcesindeki anlam her iki kısıtlayıcısıyı da, diğer anlamlar yalnızca en güçlü kısıtlayıcıyı yıkmaktadır. 2. sıradaki "Saatçi bozulan saatimi yaptı" ve 3. sıradaki "Ayrıca terbiye edeceğin onu yaman bir polis köpeği yapacağım" tümcelerindeki anlamlar NEDEN-GİT-Oluşum

Kısıtlayıcısını vahim derecede yıkmaktadır. Bu nedenle bu iki anlam öntip anlamdan uzaktır.

Belirtililik Kısıtlayıcıları öntip anlamdan ayrılan diğer anlamlar arasındaki farkı da belirler. Örneğin, 1. sıradaki "Verilen her görevi ayrım gözetmeden aynı titizlikle yaptı" tümcesindeki anlam $OL_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcısına, 2. sıradaki "Saatçi bozulan saatimi yaptı" tümcesindeki anlam ise NEDEN-$GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. 3., 6., ve 10. sıradaki anlamlar da, deneklerin Sınıflandırma Anketi'nde belirlediği ölçütler temel alınadığında, 2. sıradaki anlam ile aynı kısıtlayıcılara uygun gelmektedir. Öyleyse bu anlamlar da, uygun ve kapsayıcı bir tanımla, TS'lerde aynı anlam maddesi altında toplanbilir.

6.4.47. *Yat-*

Yat- eylemi için Anlam Üretimi Anketi'nde denekler "uyumak ya da dinlenmek için yatağa girmek" olarak tanımlanan anlamı sıklıkla üretmiştir. Ancak, TS'lerde ilk anlam maddesinde verilen anlam "Bir yere ya da bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak" şeklinde tanımlanmaktadır. Deneklerin belirlediği öntip anlam "DÜn akşam erkenden yattım" tümcesiyle örneklenebilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı ise (243)'te gösterilmiştir.

(243) [$_{Olay}$ GİT ([BEN], [$_{Yol}$ A ([$_{Yer}$ YATAK])])]

Kavram Yapısının da gösterdiği gibi yat- eyleminin öntip anlamı GİT-BY-Hedef ve + Kılıcı-İnsan özelliklerinden oluşur. Aynılık Kısıtlayıcıları olarak bu kısıtlayıcıların en güçlüsü, (244)'te görüldüğü gibi, GİT-BY-Hedef'tir.

(244) GİT-BY-Hedef >> + Kılıcı-İnsan

Tablo (60). *Yat-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Uyumak ya da dinlenmek için yatağa girmek	**AK**		**BK**								
	GBYH	**+ Kİ**	**+ MÖ**	**+ PKCnl**	**+ PKCnsz**	**HAR**	**GYH**	**KAL**	**OL**	**$OL_{Koş}$ (-)**	**OL_{Tan}**
1. Oturmaktan yorulunca yattım.	*			*	*	**		**	**	***	***
☞2. Dün akşam erkenden yatağa yattım.			*	*	*	**	*	**	**	***	***
3. Dev dalgalardan gemi sağa yattı. 11. Ağır sehpayı üstüne koyunca halının tüyleri yattı.	*	*	*	*		**		**	**	***	***
4. Hastalığı sebebiyle bir hafta yattı.	***	*	*		*	***	***	***	***		**
5. İstanbul'a gidince bir otelde yattı.	**		*	*	*	**	**		**	***	***
6. Satış olmayınca mallar depoda yattı. 8. Turşu sirkeli suda yatar.	**	*	*	*		**	**	**		***	***
9. Suç işleyen adam 10 yıl hapiste yattı.	**	*	*		*	**	**		**	***	***
10. Mezarlıklarda herkesin bir tanıdığı yatar.	**	*	*	*	*	**	**	**		***	***
12. Takım bu sezon yattı.	***	*	*	*	*	***	***	***	***	**	
13. Bizim oğlan bütün sene yattı, çalışmadı.	***		*	*	*	***	***	***	***		**
14. Genç adamlar yazlık yörelerde turist kızlarla yattılar.	**			*	*		**	**	**	***	***

Yat- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcılarını + Motor Örüntü, + Pasif Kılıcı-Canlı, + Pasif Kılıcı-Cansız, HAREKET, GİT-Y-Hedef, KAL, OL, $OL_{Koşul}$ (-) ve

$OL_{Tanım}$ Kısıtlayıcıları oluşturur. Tablo (60)'ta *yat-* eyleminin Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirmesi verilmiştir. *Yat-* eyleminin Aynılık Kısıtlayıcılarını yıkan anlamları öntip anlamdan ayrılmaktadır. Örneğin, 1. sıradaki "Oturmaktan yorulunca yattım" ve 3. sıradaki "Dev dalgalardan gemi sağa yattı" tümcelerindeki anlamlar GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını normal derecede, 5. sıradaki "İstanbul'a gidince bir otelde yattı" ve 6. sıradaki "Satış olmayınca malla depoda yattı" tümcelerindeki anlamlar önemli derecede ve 12. sıradaki "Takım bu sezon yattı" ve "13. sıradaki "Bizim oğlan bütün sene yattı, çalışmadı" tümcelerindeki anlamlar ise vahim derecede yıkmaktadır. Aynılık Kısıtlayıcısını normal derecede yıkan anlamlar diğer anlamlara göre öntip anlama daha yakın görünmektedir.

Öntip anlamdan ayrılan bu anlamlar farklı Belirtililik Kısıtlayıcılarına yugun gelmektedir. Örneğin, 1. sıradaki anlam + Kılıcı-İnsan, + Motor Örüntü ve GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcılarına, 3. sıradaki anlam ise + Pasif Kılıcı-Cansız ve GİT-Y-Hedef Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Böylece bu iki anlam birbirinden farklıdır. Ancak 11. sıradaki "Ağır sehpayı üstüne koyunca halının tüyleri yattı" tümcesindeki anlam da 3. sıradaki anlamla aynı kısıtlayıcılara uygun gelmektedir. Yani bu anlamlar aslında aynıdır. Benzer şekilde, 6. sıradaki "Satış olmayınca mallar depoda yattı" ve 8. sıradaki "Turşu sirkeli suda yatar" tümcelerindeki anlamlar da + Pasif Kılıcı-Cansız ve KAL Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Bu anlamlar da ayn ı anlam maddesi altında sunulabilir.

6.4.48. *Yaz-*

Yaz- eyleminin öntip anlamı hem TS'lerde hem de anadili konuşucularınca en sık üretilen anlam olarak "sözü, düşünceyi özel im ya da harflerle anlatmak" tanımını karşılamaktadır. Bu öntip anlamın örnek tümcesi "Çocuk öğretmenin söylediklerini deftere yazdı" gibi bir tümce olabilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (245)'te verilmiştir.

(245) [NEDEN ([ÇOCUK], [$GİT_{Tanım}$ ([SÖYLENENLER], [$_{Yol}$ A ([YAZILI])])])]

Yaz- eyleminin Aynılık Kısıtlayıcıları NEDEN-$GİT_{Tanım}$, + Beden Bölümü, + Araç Kullanımı ve + Kılıcı-İnsan'dır. Bu Kısıtlayıcıların sıradüzeni (246)'da verilmiştir.

(246) NEDEN-$GİT_{Tanım}$ >> + Beden Bölümü >> + Araç Kullanımı >> + Kılıcı-İnsan

Belirtililik Kısıtlayıcıları + Kılıcı-Araç, NEDEN-GİT-BY-Hedef, NEDEN-Oluşum, $OL_{Koşul}$ (+) ve NEDEN-$GİT_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcılarından oluşur ve *yaz-* eyleminin öntip anlamı dışında kalan anlamlarının değerlendirilmesinde kullanılır. Tablo (61)'de *yaz-* eyleminin Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile değerlendirmesi verilmektedir.

Tablo (61). *Yaz-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Sözü, düşünceyi özel im ya da harflerle anlatmak	AK				BK				
	NG_{Tan}	**+ BB**	**+ ArK**	**+ Kİ**	**+ KAr**	**NGBYH**	**NOIş**	**$OL_{Koş}$ (+)**	**$NG_{Koş}$ (+)**
☞1. Çocuk öğretmenin söylediklerini deftere yazdı. 2. Adresini hatırlayınca yazdı.					*	***	***	**	**
3. Herkesin beğendiği yazar yüksek tirajlı bir gazetede yazıyor.	**	*	*		*	***	***		*
4. Araştırmacı deneyin sonuçlarını arkadaşına yazdı.	***				*		*	***	***
5. Yazar bu romanını yeni yazdı.	***				*	*		***	***
6. Sayaç 10 metreküp su kullandığımızı yazıyor.		*		*		***	***	**	**
7. Yaşı gelince çocuğu okula yazdılar. 8. O delikanlıyı polis yazmışlar.	**	*			*	***	***	*	

Tablo (61)'de 6. sıradaki "Sayaç 10 metreküp su kullandığımızı yazıyor" tümcesindeki anlam Aynılık Kısıtlayıcılarının ikisine uygun gelmekte ikisini ise yıkmaktadır. En güçlü kısıtlayıcı olan NEDEN-$GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcısını yıkmadığı için bu anlam öntip anlama yakın bir anlamdır. Öntip ile aralarındaki fark diğer iki kısıtlayıcıyı yıkmasından kaynaklanmaktadır. 2. sıradaki "Adresini hatırlayınca yazdı" tümcesindeki anlam ise tüm Aynılık Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Bu durumda, bu anlam öntipanlam ile aynı özellikleri taşımaktadır.

Öntip anlamdan ayrılan anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmelerine göre değerlendirilmektedir. Örneğin, 3. sıradaki "Herkesin beğendiği yazar yüksek tirajlı bir gazetede yazıyor" tümcesindeki anlam $OL_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcısına, 7. sıradaki "Yaşı gelince çocuğu okula yazdılar" tümcesindeki anlam ise NEDEN-$GİT_{Koşul}$ (+) Kısıtlayıcısına uygun gelmekte ve bu anlamlar birbirinden

ayrılmaktadır. Ancak, 8. sıradaki "O delikanlıyı polis yazmışlar" tümcesindeki anlam da 7. sıradaki anlam ile aynı kısıtlayıcılara uygun gelmektedir. Bu yüzden bu iki anlam aynıdır.

6.4.49. *Ye-*

Ye- eyleminin öntip anlamı "ağızda çiğneyerek yutmak" şeklinde tanımlanabilir. Bu tanım hem TS'lerde ilk anlam maddesi olan hem de anadili konuşucularının yargıları sonucunda ulaşılan anlam ile örtüşmektedir. Bu öntip anlam "Adam bütün yemeği yedi" gibi bir tümceyle örneklenebilir. Bu tümcenin kavram Yapısı (247)'deki gibidir.

(247) [NEDEN ([ADAM], [GİT ([YEMEK], [$_{\text{Yol}}$ A ([$_{\text{Yer}}$ MİDE])])])]

Ye- eyleminin Aynılık Kısıtlayıcıları NEDEN-GİT-BY-Hedef ve + Kılıcı-İnsan'dır. (248)'de görüldüğü gibi, NEDEN-GİT-BY-Hedef en güçlü kısıtlayıcıdır.

(248) NEDEN-GİT-BY-Hedef >> + Kılıcı-İnsan

Belirtililik Kısıtlayıcıları + Kılıcı-Hayvan, + Pasif Kılıcı-Cansız, FORM, $\text{GİT}_{\text{Tanım}}$, $\text{NEDEN-GİT}_{\text{Tanım}}$ ve $\text{GİT-Kaynak}_{\text{İyelik}}$ Kısıtlayıcılarından oluşur. Tablo (62) *ye-* eyleminin Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları ile nasıl değerlendirildiğini göstermektedir.

Tablo (62). *Ye-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Ağızda çiğneyerek yutmak	AK		BK					
	NGBYH	**+ Kİ**	**+ KH**	**+ PKCnsz**	**F**	**G_{Tan}**	**NG_{Tan}**	**$GK_{İye}$**
☞1. Adam bütün yemeği yedi.			*	*	**	***	***	***
2. Güve yün giysiyi yemiş. 3. Sivrisinekler çocuğun kollarını yedi.	***	*		*	***	*		**
4. Bahçede yürürken bacaklarını ısırgan otları yedi.	***	*	*		***	*		**
5. Koca kale genel savaşta adamakıllı bir top ateşi yemiş.	***	*	*		***		*	**
6. Adam tüm mal varlığını kumarda yedi. 7. Adam arkadaşına olan 10 000 lira borcunu yedi. 8. Yanındaki dalkavuklar çok para yemişler.	***		*	*	***	**	**	
9. Bu inşaat günde 1 ton çimento yiyor.	**	*	*			***	***	***

Tablo (62)'de *ye-* eylemini örnekleyen tümcelerdeki anlamların hepsi en güçlü Aynılık Kısıtlayıcısı olan NEDEN-GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını yıkmaktadır. Bu nedenle tüm bu anlamlar öntip anlamdan ayrılmaktadır. Öntip anlamdan ayrılan bu anlamlar ise Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelmelerine göre anlamlarını kaznmaktadır. Örneğin, 2. sıradaki "Güve yün giysiyi yemiş" ve 3. sıradaki "Sivrisinekler çocuğun kollarını yemiş" tümcelerindeki anlam + Kılıcı-Hayvan ve NEDEN-$GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcılarına uygun gelmektedir. Bu nedenle bu iki anlam aslında aynıdır. 4. sıradaki "Bahçede yürürken bacaklarını ısırgan otları yedi" tümcesindeki anlam ise NEDEN-$GİT_{Tanım}$ Kısıtlayıcısına uygun gelmesine karşın + Kılıcı-Hayvan Kısıtlayıcısını yıkmaktadır. Bu anlam da diğer iki anlamdan ayrılmaktadır. Aynı şekilde, 6. sıradaki "Adam tüm mal varlığını kumarda yedi", 7. sıradaki "Adam arkadaşına olan 10 000 lira borcunu yedi" ve 8. sıradaki "Yanındaki dalkavuklar çok para yemişler" tümcelerindeki anlamların tümü GİT-$Kaynak_{İyelik}$

Kısıtlayıcısına uygun gelmektedir. Bu yüzden, bu anlamlar aynı anlam maddesinde düşünülebilir.

6.4.50. *Yürü-*

Yürü- eylemi için anadili konuşucuları "yayan gitmek" şeklinde tanımlanan anlamı yüksek sıklıkla üretmişlerdir. Ancak TS'lerde ilk anlam maddesinde yer alan anlam "adım atarak ilerlemek" olarak tanımlanmaktadır. "Yayan gitmek" tanımı için örnek tümce "Adam işten eve yürüdü" tümcesi olabilir. Bu tümcenin Kavram Yapısı (249)'da görüldüğü gibidir.

(249) [$_{\text{Olay}}$ GİT ([ADAM], [$_{\text{Yol}}$ A ([EV])])]

Yürü- eyleminin Aynılık Kısıtlayıcırı GİT-BY-Hedef, + Motor Örüntü ve + Kılıcı-İnsan'dır. Bu kısıtlayıcıların sıradüzeni (250)'deki gibidir.

(250) GİT-BY-Hedef >> + Motor Örüntü >> + Kılıcı-İnsan

Yürü- eyleminin Belirtililik Kısıtlayıcıları ise GİT-Y-Hedef, HAREKET, GİT$_{\text{Zaman}}$ Kısıtlayıcılarıdır. Tablo (63)'te *yürü-* eylemi Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları yardımıyla değerlendirilmiştir.

Tablo (63). *Yürü-* için Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları

Yayan gitmek	AK			BK		
	GBYH	**+ MÖ**	**+ Kİ**	**GYH**	**HAR**	**G_{Zam}**
1. Adam kafası yerde kamburunu çıkararak yürüdü. 5. Biraz yürüyelim, geç kaldık.	*				**	***
2. Buz dağları güneye doğru yürümüş. 6. Barajın kapakları açıldı ve ovaya su yürüdü.	*	*	*		**	***
3. Küçük çocuk abisinden erken yürüdü.	**			**		***
☞4. Adam dün işten eve yürüdü. 7. Asker kaleye yürüdü.				*	**	***
8. Hayatı yürüdü, gitti ama o dışında kaldı.	***	*	*	***	***	

Tablo (63)'te 7. sıradaki "Asker kaleye yürüdü" tümcesindeki anlam öntip anlam ile aynıdır çünkü hiçbir Aynılık Kısıtlayıcısını yıkmamaktadır. 1. sıradaki "Adam kafası yerde kamburumu çıkararak yürüdü", 5. sıradaki "Biraz yürüyelim, geç kaldık", 2.sıradaki "Buz dağları güneye doğru yürümüş" ve "Barajın kapakları açıldı ve ovaya su yürüdü" tümcelerindeki anlamlar en güçlü Aynılık Kısıtlayıcısı olan GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını normal derecede yıkmaktadır. Öyleyse bu anlamlar öntip anlam ile yakından bağlantılıdır. 3. sıradaki "Küçük çocuk abisinden erken yürüdü" GİT-BY-Hedef Kısıtlayıcısını önemli derecede, 8. sıradaki "Hayatı yürüdü, gitti ama o dışında kaldı" tümcesindeki anlam ise vahim derecede yıkmaktadır. Dolayısıyla kısıtlayıcıyı vahim derecede yıkan anlam öntip anlama en uzak olan anlamdır.

2. ve 6. sıradaki anlamlar Belirtililik Kısıtlayıcılarından GİT-Y-Hedef'e uygun gelmektedir. Bu anlamlar, bu nedenle, aynıdır. Aynı şekilde 1. ve 5. sıradaki

anlamlar da GİT-Y-Hedef'e uygun gelmektedir. Bu anlamlar 2. ve 6. Sıradaki anlamdan + Motor Örüntü ve + Kılıcı-İnsan Kısıtlayıcısına da uygun geldikleri için ayrılmaktadırlar. Ancak 1. ve 5. sıradaki anlamlar aynı görünmektedir.

7. SONUÇ

Dilsel yaratıcılığın önemli araçlarından biri olan ve bu yönüyle insan dilinin sözvarlığı ile ilgili bir kavram olarak ortaya çıkan çokanlamlılık, bir dilin anlambilimsel olarak çalışılması ve tanımlanmasında karşılaşılan sorunlu konulardan biridir. Çokanlamlılık, çalışma boyunca çeşitli kereler vurgulandığı gibi kısaca bir sözcüğün birden fazla anlamı olması şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak bir sözcüğün birden fazla anlamı olması eşadlılık kavramına da uygun bir tanımdır. Dolayısıyla sözlüksel belirsizliğin iki türü olan çokanlamlılık ve eşadlılık kavramları arasında bir ayrım yapmak gereklidir. Bu ayrım geleneksel olarak sözlüksel belirsizlik gösteren sözcüğün anlamlarının birbirleriyle bağlantılı olup olmadığına bakılarak yapılır. Bir sözcüğün anlamları arasında bağlantı olması çokanlamlılığı, bağlantı olmaması ise eşadlılığı göstermektedir. Çokanlamlılık ile eşadlılık kavramlarının birlikte kullanımı kimi sorunları da beraberinde getirmektedir.

Çokanlamlı bir sözcüğün bağlantılı anlamlarından hangisinin temel anlam olarak belirleneceği sorunu, bu tez çalışmasının veri tabanını oluşturan ve TS'ler taranarak elde edilen çokanlamlı eylemler için de kendini göstermektedir. Alan yazınında, anadili konuşucularının ilk akıllarına gelen anlamının, çokanlamlı sözcüğün temel anlamı olduğu düşünülmektedir (Grober, 1997; Gilhooly ve Logie, 1980; Durkin ve Manning, 1989). Bu düşünce doğrultusunda çalışmamızda, Türkçe için ilk kez uygulanan Anlam Üretimi Anketi yoluyla anadili konuşucularının eylemlerin hangi anlamlarını daha yüksek oranda ürettikleri saptanmış ve onların üretimlerine dayanılarak çokanlamlı eylemlerin öntip ya da temel anlamları

belirlenmiştir. Anadili konuşucularının ürettiği anlamlar zihinsel sözlükçeyi yansıtması bakımından önemlidir. Nitekim sözlüklerde bulunmayan ama günlük kullanımda sıkça yer bulan bazı anlamlar anadili konuşucuları tarafından üretilmiştir.

Çokanlamlı sözcüklerin sözlüklerde sunulan anlamlarının birbirleriyle ne kadar bağlantılı olduğu ve çokanlamlı sözcüklerin eşadlı sözcüklerden nasıl ayrılacağı da tartışılması gereken sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çokanlamlılık ile eşadlılık arasındaki kavramsal ayrımın ve buna bağlı olarak sözlüksel düzenlemenin yapılabilmesi için, Türkçe için yine ilk kez bu tez çalışmasında geliştirilen Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'nin sonuçlarının da gösterdiği gibi (Bkz. Ek.4), anlamların bağlantılı olma(ma) durumunun anadili konuşucuları tarafından değerlendirilmesiyle elde edilen sonuçlar geleneksel yöntemlerden daha geçerli ve tanımlayıcı bir araçtır. Çünkü çokanlamlı eylemlerin hem etimolojik kökenlerinin ne olduğu konusunda bilgi eksiklikleri bulunmaktadır hem de bu eylemlerin TS'lerde sunum biçimlerinde sorunlar vardır. Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi'nde deneklerin belirledikleri bağlantılılık derecelerinin ortalama puanları (Bkz. Ek.4), anlamlar arasındaki bağlantıların anadili konuşucuları tarafından ya hep ya hiç olarak değil de dereceli olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Yani bazı anlamlar temel anlam ile çok bağlantılı iken bazı anlamlar daha az bağlantılıdır. Bağlantılılık eylemin anlamları arasında bir çokanlamlılık ilişkisi olduğunu göstermekte, bağlantısızlık ise eşadlılığı göstermektedir.

Çokanlamlılık, eylemlerin üye yapılarını değiştirmeleri süreci sonunda da ortaya çıkabilir. Yani bir eylem farklı bir üye yapısına geçtiğinde farklı bir yan anlam

kazanabilir. Ancak eylemlerin üye yapısı değişmeden de çokanlamlılık göstermeleri söz konusudur (Bkz 4.4.5; Ek 6). Dolayısıyla eylemlerin üye yapısı da çokanlamlılığı açıklamada tek başına yeterli görünmemektedir. Çokanlamlı bir eylemin farklı ancak bağlantılı anlamları olduğuna göre bu anlamlardan bir tanesi öntip diğerleri ise bu öntip anlamdan farklılaşan anlamlardır. Yani çokanlamlı bir eylemin, öntip anlama yakınlığı ve uzaklığına göre, bir dizi güçlü ve zayıf anlamı vardır. Bu güçlü ve zayıf anlamları belirlemek ve ayrıştırmak için en etkili yol Uygunluk Kuramı (Prince ve Smolensky, 1991, 1993) çerçevesinde kısıtlayıcıları belirlemektir. Bu tez çalışmasında, kısıtlayıcılar çokanlamlı bir eylemin anlamlarının ne olduğunu daha net bir biçimde tanımlamak için belirlenmiş formal araçlardır. Uygunluk Kuramı ise eylemlerin anlamlarının, bir dizi sıradüzenli kısıtlayıcı ile değerlendirildiğinde, birbiriyle nasıl yarıştığını ve hangi anlamın en uygun çıktı olduğunu belirleme için genel bir çerçeve çizmiştir.

Çalışmada, Türkçe için ilk kez uygulanan bir diğer anket olan Sınıflandırma Anketi ile anadili konuşucularının çokanlamlı eylemlerin anlamlarını ayrıştırmak ve tanımlamak için kendi içinde tutarlı ve eylemlerin anlamlarının kavram yapısını yansıtan ölçütler kullandıkları bulgulanmıştır. Bu bulgu anadili konuşucularının çokanlamlı eylemlerin anlamlarını nasıl olup da zorlanmadan anladıklarını ve kullandıklarını açıklamaktadır. Anadili konuşucularının belirledikleri bu ölçütler çokanlamlı eylemlerin anlamlarını çözümleme sürecinde işletilen kısıtlayıcıları da şekillendirmektedir. Çokanlamlı eylemlerin anlamlarının bu kısıtlayıcılar ile doğrudan ilişkili olduğu, başka bir deyişle, eylemlerin anlamlarının bu kısıtlayıcılara duyarlı olduğu görülmüştür. Tezde, bu ilişkinin varlığına dayanılarak eylemlerin

anlamlarını değerlendirmek üzere Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları belirlenmiştir. Çalışmada, çokanlamlı bir eylemin öntip anlamının özellikleri Aynılık Kısıtlayıcıları, öntip anlamın özelliklerini taşımayan anlamlar ise Belirtililik Kısıtlayıcıları olarak önerilmiştir. Bu Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcılarının, kısıtlayıcılar anadili konuşucularının yargıları ile belirlendiği için, çokanlamlı eylemlerin anlamlarını açıklamada son derecede etkili olduğu çalışmanın temel bulgularından biridir. Çokanlamlı eylemlerin anlamlarının yorumlanmasında Aynılık ve Belirtililik Kısıtlayıcıları işlemektedir ve söz konusu kısıtlayıcılar kullanılarak eylemlerin anlamlarının birbirinden nasıl ayrıldığı formalleştirilerek gösterilebilmektedir. Bu formalleştirme sürecinde, anadili konuşucularından gelen yargılar ve tanımlamalar doğrultusunda, eylemlerin çokanlamlılık alanlarının Uzam ve Uzam-dışı anlam alanlarında olduğu gözlenmiştir. Bu nedenle Jackendoff'un (1983, 1990) Kavramsal Yapı Kuramı çerçevesinde belirlediği anlambilimsel ilkeller ve kavramsal işlevler, kısıtlayıcıların adlandırılması için uygun ve kapsayıcı tanımlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu formal adlandırma dil kullanıcılarının kullandıkları anlamlar ile dilbilimcilerin tanımladıkları anlamların örtüştüğünü hatta aynı olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışma, aynı zamanda, eylemlerin öntip anlamının özelliklerinin, Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturduğunu ortaya çıkarmıştır. Aynılık Kısıtlayıcılarını oluşturan öntip anlama ait özellikler, her bir eylemin anlamlarının değerlendirilmesinde işlev yüklenmektedir. Aynılık Kısıtlayıcıları, öntip anlamın özellikleri ve deneklerin ilk ve daha belirgin olarak yazdıkları ölçütler temel alınarak daha güçlüden daha zayıfa doğru giden bir sıradüzen içerisinde bulunmaktadır. Bu sıradüzen, çokanlamlı bir

eylem için öntip anlam dışındaki anlamların oluşmasında ve bu anlamların daha yakın anlamdan daha uzak anlama doğru bir yapılanma sunmasında belirleyicidir. Aynılık Kısıtlayıcıları, farklı tümcelerde kullanılan bir çokanlamlı eylemin anlamının çekirdek Uygunluk Yapısı'na, yani öntip anlama uygunluğunu belirlemede de önemli rol oynamaktadır. Öyleki, Aynılık Kısıtlayıcılarının hiçbirini yıkmayan anlam öntip anlamdan kopmamakta, hatta öntip anlam ile aynı anlamı taşımaktadır. Çalışmada ulaşılan bulgular, öntip anlamdan ayrılan anlamların kısıtlayıcıları yıkma derecelerinin, bu anlamların öntip anlama olan uzaklığını belirlemede önemli olduğunu göstermektedir. Bir anlam en güçlü Aynılık Kısıtlayıcısını normal derecede yıkıyorsa, o anlam öntip anlamın alt anlamı olarak düşünülebilir. Yıkılma önemli derecede, yani Uzamsal ya da Uzam-dışı Kısıtlayıcıları oluşturan farklı kısıtlayıcı demetleri arasında gerçekleşiyorsa, o anlam öntip anlama daha uzak demektir. Aynılık Kısıtlayıcılarını vahim derecede, yani Uzamsal ve Uzam-dışı kısıtlayıcıları yıkan anlamlar ise öntip anlamdan en uzakta olan anlamlardır ve bu anlamlar öntip anlamdan farklı bir anlam alanı içerisinde bulunur.

Belirtililik Kısıtlayıcıları ise çalışmada ortaya konan bulgular ile de desteklendiği gibi öntip anlamdan ayrılan anlamların değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Çokanlamlı bir eylemin anlamları hangi Belirtililik Kısıtlayıcısına uygun geldiğine göre belirlenmektedir. Buna göre farklı Belirtililik Kısıtlayıcılarına uygun gelen anlamlar birbirlerinden de farklılaşmaktadır. Bir eylemin TS'lerde farklı anlam maddelerinde sunulan anlamları aynı kısıtlayıcılara uygun geliyorsa o anlamların aslında aynı olduğundan söz edilir. Aynılık Kısıtlayıcılarında olduğu gibi, Belirtililik Kısıtlayıcılarında da dereceli olarak yıkılma, anlamların birbirileriyle olan

yakınlığını belirleme de etkendir. Kısıtlayıcıları vahim derecede yıkan anlamlar birbirlerinden oldukça uzak iken normal derecede yıkan anlamlar arasındaki fark oldukça azdır.

8. ÖNERİLER

Bu tezin ortaya çıkardığı bir başka sonuç ise çokanlamlı eylemlerin TS'lerde tanım ve sunum sorunları gösterdiğidir. Genel sözlüklerin anadili konuşucularının sözcükler hakkında bildiklerini sunma amacı taşıması, bir başka deyişle sözlüklerin anadili konuşucularının zihinsel sözlükçesini yansıtmasının beklenmesi, onların sunum stratejileri açısından modern dilbilim bulgularını içermesini gerekli kılmaktadır. Ancak, TS'ler ile modern dilbilim bulguları arasında bir etkileşimsizlik olduğu da açıktır. TS'lerde çokanlamlı eylemlerin ayrımı ve sunumuna yönelik hem tutarsızlıklar hem de yanlışlıklar bulunmaktadır (Bkz. 4.3.). Böylesi bir görünüm sözlük yazmanın ciddi bir kuramsal bilgi birikimi gerektirdiğini göstermektedir. Sözlük yazmak salt sözcükleri alfabetik sırada alt alta dizmek değil, aynı zamanda bir dilin tüm düzlemleri için betimlemeli bir kaynak oluşturmaktır. Çokanlamlı eylemler için TS'lerde gözlenen bu durum, Türkçe için, TDKTS ve DDTS'nin betimlemeleri olmayan sözlükler olduğunu ortaya koymaktadır. TS'ler, dilbilimsel ilkeler ve bulgular doğrultusunda değil de ulaşılmış örneklerden anlam çıkarma yoluyla oluşturulmaları nedeniyle buyurucu bir karakter taşımakta ve bu da Türkçe için yetersiz betimlemeler içermeleri sonucunu doğurmaktadır.

Bu bağlamda, TS'lerde modern dilbilim bulguları ışığında, bir "çokanlamlılık" tanımının yapılmamış olması bu sorunların temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle, modern dilbilim bulguları ışığında yapılan bir çokanlamlılık tanımı çerçevesinde, TS'lerdeki, genel anlamda tüm sözcük girdilerinin, özel anlamda çokanlamlı eylem maddelerinin, yeniden incelenmesi ve temel anlam – yan anlam,

çokanlamlılık – eşadlılık ve bileşik eylem ayrımları yapılarak yeniden yazılması gerekmektedir. Ayrıca, eylem girdileri verilirken anlam ile uygun örnek eşleştirmesi yapılmalı ve bu çerçevede anlamları sıralayan madde sayıları yeniden gözden geçirilmelidir.

Uygunluk Kuramı çerçevesinde çokanlamlı eylemlerin anlamlarının çözümlenmesi, çokanlamlı eylemlerin TS'lerde yukarıda sözü edilen tanım ve sunum sorunlarını çözmeyi ve çokanlamlı eylemler için bir sözlük yazım önerisi geliştirmeyi de olanaklı kılabilir. TS'lerde çokanlamlı eylemlerin anlamlarının ayrımında ve dolayısıyla sunumundaki sorunlar, anlamların Uygunluk Kuramı çerçevesinde belirlenen kısıtlayıcılar yardımıyla değerlendirilmesi ile çözülebilir. Buna göre belli bir kısıtlayıcıya uygun gelen anlamlar aynı olarak düşünülebilir ve uygun bir tanım ile aynı anlam maddesi altında toplanabilir. Kısıtlayıcıların dereceli olarak yıkılması ise anlamların TS'lerdeki sıralanmasına zemin oluşturabilir. Aynılık Kısıtlayıcılarının hepsini yıkmayan, özellikle de en güçlü kısıtlayıcıya uygun gelen anlamlar öntip anlama çok yakın oldukları için, sözlüklerde ilk anlam maddesinde verilmesi gereken öntip anlamdan hemen sonra sıralanabilirler. Bu anlamları daha sonra Aynılık Kısıtlayıcılarını normal derecede yıkan anlamlar takip edebilir. Kısıtlayıcıları önemli ve vahim derecede yıkan anlamlar ise öntip anlam ile olan bağlantılılık derecelerine göre eşadlılık gösteriyorlarsa ayrı bir sözlük girdisi olarak, göstermiyorlarsa sıralamanın en altlarında yer alarak sunulabilirler. Böylelikle TS'ler, dildeki doğal görünümleri, yani hem sözlüksel bilgi yapısını hem de zihinsel sözlükçedeki insan bilgi yapısını yansıtır duruma gelebileceklerdir.

Bu tezde Belirtililik Kısıtlayıcıları için bir sıradüzen belirleme çalışması yapılmamıştır. Bu nedenle öntip anlamdan ayrılan anlamlar için bir sözlük düzenleme önerisinde bulunulmamıştır. Ancak, Belirtililik Kısıtlayıcıları için yapılacak bir sıradüzen çalışması sonrasında bu anlamların da TS'lerde belli bir sıralama ile sunulabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Aissen, J. (1974). *The Syntax of Causative Constructions*. Unpublished PhD Dissertation. Harvard University, Cambridge.

Aitchison, J. (2003). *Words in the Mind: An Introduction to the Mental Lexicon.* Oxford: Blackwell.

Aksan, D. (1996). *Türkçenin Sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, D. (1999). *Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi.* Ankara: Engin Yayınevi.

Aksan, D. (2000a). *Her Yönüyle Dil: Anaçizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK.

Aksan, D. (2000b). *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2003a). *Dil, Şu Büyülü Düzen…* Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2003b). *En Eski Türkçe'nin İzlerinde: Orhun ve Yenisey Yazıtları Üzerinde Sözcükbilim, Anlambilim ve Biçembilim İncelemelerinin Aydınlattığı Gerçekler.* İstanbul: Multilingual.

Aksan, D., Ergenç, İ. & Subaşı Uzun, L. (1997). Türklerde Sözlükçülük, Bugün Türkiye'de Sözlükçülük. D. Zeyrek & Ş. Ruhi (Haz.) içinde, *XI. Dilbilim Kurultayı Bildirileri* (231-236). Ankara: Şafak Matbaası.

Aksan, Y. & Aksan, M. (2005). Bileşik Eylemler, Seri Eylemler ve Görünüş. M. Sarı ve H. Nas (Haz.) içinde, *XIX. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri, 20-21 Mayıs 2005* (398-413). Şanlıurfa: Elif Matbaası.

Alsina, A., Bresnan, J. & Sells, P. (1997). *Complex Predicates*. Stanford, California: CSLI Publications.

Anderson, R. C. & Orthony, A. (1975). On Putting Apples into Bottles: A Problem of Polysemy. *Cognitive Psychology* 7, 167-180.

Apresjan, J. (1974). Regular Polysemy. *Linguistics* 142, 5-32.

Aydemir, Y. (2004). Are Turkish Preverbal Bare Nouns Syntactic Arguments? *Linguistic Inquiry* 35 (1), 465-474.

Azuma, T. (1996). Familiarity and Relatedness of Word Meanings: Ratings for 110 Homographs. *Behavior Research Methods, Instruments & Computers* 28 (1), 109-124.

Azuma, T., & van Orden, G. C. (1997). Why Safe is Better than Fast: The Relatedness of a Word's Meanings Affects Lexical Decision Times. *Journal of Memory and Language* 36, 484-504.

Bakır, Y. (1996). *Türkçedeki Çokanlamlı Sözcükler Üzerine Anlambilimsel Bir Değerlendirme*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*. İstanbul: Baha Matbaası.

Barker, C. (2006). Vagueness. In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics* (294-298). New York: Elsevier Ltd.

Barlow, J. A., & Gierut, J. A. (1999). Optimality Theory in Phonological Acquisition. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research 42*, 1482–1498.

Beaver, D. I. (2004). The Optimization of Discourse Anaphora. *Linguistics and Philosophy* 27 (1), 3-56.

Benom, C. S. (2007). *An Empirical Study of English 'Through': Lexical Semantics, Polysemy, and the Correctness Fallacy.* Unpublished PhD Dissertation, University of Oregon, Eugene, Oregon.

Beretta, A., Fiorentino, R. & Poeppel, D. (2005). The Effects of Homonymy and Polysemy on Lexical Access: An MEG Study. *Cognitive Brain Research 24*: 57-65.

Birnbaum, L. (1990). Inferential Memory and Linguistic Creativity. *Metaphor and Symbolic Activity* 5 (3), 175-193.

Blank, A. (1999). Polysemy in the Lexicon. In R. Eckardt & K. V. Heusinger (Eds.), *Meaning Change – Meaning Variation*. *Workshop held at Konstanz*, Feb. 1999, Vol I, 1-29.

Blank, A. (2003). Polysemy in the Lexicon and in Discourse. In B. Nerlich, Z. Todd, V. Herman & D. D. Clarke (Eds.), *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language* (267-293). Berlin: Mouton de Gruyter.

Bloomfield, L. (1933). *Language.* New York: Henry Holt and Company Inc.

Blutner, R., (2000). Some Aspects of Optimality in Natural Language Interpretation. *Journal of Semantics 17,* 189-216.

Blutner, R., de Hoop, H. & Hendriks, P. (2005). *Optimal Communication*. Stanford: CSLI.

Blutner, R. & Solstad, T. (2001). Two Case Studies in Lexical Pragmatics. In E. Németh & K. Bibok (Eds.), *Pragmatics and the Flexibility of Word Meaning* (11-28), Amsterdam: Elsevier Science.

Borowsky, R., & Masson, M. E. (1996). Semantic Ambiguity Effects in Word Identification. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition 22,* 63-85.

Bowern, C. (2006). *Inter-theoretical Approaches to Complex Verb Constructions: Position Paper*. Department of Linguistics, Rice University.

Bozkurt, U. (2003). *Türkçe Eylemlerde Çokanlamlılıkla Sonuçlanan Üye Değiştirimleri*. Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Briscoe, T. & Copestake, A. (1991). Sense Extensions as Lexical Rules. *Proceedings of the IJCAI Workshop on Computer Approaches to Non-literal Language*. Sydney, Australia, (12-20).

Brugman, C. M. (1983). *The Story of OVER.* Indiana: Indiana University Linguistic Club.

Butt, M. (1995). *The Structure of Complex Predicates in Urdu*. Stanford, California: CSLI.

Butt, M. (2004). The Light Verb Jungle. In G. Aygen, C. Bowern & C. Quinn (Eds.), *Papers from the GSAS / Dudley House Workshop on Light Verbs* (1-49). Cambridge: Harvard Working Papers in Linguistics.

Butt, M. & Geuder, W. (2001). On the (Semi)Lexical Status of Light Verbs. In N. Corver & G. van Riemsdijk (Eds.), *Semi-Lexical Categories: The Function of Content Words and the Content of Function Verbs* (323-369). Mouton.

Bybee, J. (1998). The Emergent Lexicon. *CLS: 34: The Panels*, 421-435.

Caramazza, A. & Grober, E. (1976). Polysemy and the Structure of the Subjective Lexicon. In C. Rameh (Ed.), *Georgetown University Roundtable on Languages and Linguistics. Semantics: Theory and Application* (89-94). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Chaffin, R. (1992). The Concept of a Semantic Relation. In A. Lehrer & E. F. Kittay (Eds.), *Frames, Fields and Contrasts: New Essays in Semantic and Lexical Organization* (253-288). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: MIT Press.

Clark, E. V. & Clark, H. H. (1979). When Nouns Surface as Verbs. *Language* 55 (4), 767-811.

Clark, H. H. (1973). The Language-as-fixed-effect Fallacy: A Critique of Language Statistics in Psychological Research. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior 12*, 335-359.

Coleman, L. & Kay, P. (1981). Prototype semantics: The English verb *lie*. *Language* 57 (1), 26-44.

Colombo, L. & Flore d'Archais, G. B. (1984). The Meaning of Dutch Prepositions: A Psycholinguistics Study of Polysemy. *Linguistics* 22 (269), 51-98.

Copestake, A. (1995). Representing Lexical Polysemy. In J. Klavans (Ed.), *Representation and Acquisition of Lexical Knowledge: Polysemy, Ambiguity, and Generativity* (21-26). Stanford, California: AAAI Press.

Copestake, A. & Briscoe, T. (1995). Semi-productive Polysemy and Sense Extension. *Journal of Semantics* 12 (1), 15-67.

Croft, W. (1998). Linguistic Evidence and Mental Representations. *Cognitive Linguistics* 9 (2), 151-173.

Croft, W. & Cruse, D. A. (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cruse, D. A. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cruse, D. A. (1995). Polysemy and Related Phenomena From a Cognitive Linguistics Viewpoint. In P. Saint-Dizier & E. Viegas (Eds.), *Computational Lexical Semantics* (33-49). Cambridge: Cambridge University Press.

Cruse, D. A. (2000a). *Meanings in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics.* Oxford: Oxford University Press.

Cruse, D. A. (2000b). Aspects of the Micro-structure of Word Meanings. In Y. Ravin & C. Leacock (Eds.), *Polysemy: Theoretical and Computational Approaches* (30-51). Oxford: Oxford University Press.

Cruse, D. A. (2001). The Lexicon. In M. Aranoff & J. Rees-Miller (Eds.), *The Handbook of Linguistics* (238-264). Oxford: Blackwell.

Crystal, D. (1991). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics.* Oxford: Blackwell.

Crystal, D. (1995). *The Cambridge Encyclopedia of Language.* Cambridge: Cambridge University Press.

Çotuksöken, Y. (2002). *Türkçe Üzerine Denemeler ve Eleştiriler*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Deane, P. D. (1988). Polysemy and Cognition. *Lingua* 75, 325-361.

Devos, F. (2003). Semantic Vagueness and Lexical Polyvalence. *Studia Linguistica* 57 (3), 121-141.

Dowty, D. (1991). Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language* 67 (3), 547-619.

Dunbar, G. (2001). Towards a Cognitive Analysis of Polysemy, Ambiguity and Vagueness. *Cognitive Linguistics* 12 (1), 1-14.

Durkin, K. & Manning, J. (1989). Polysemy and the Subjective Lexicon: Semantic Relatedness and the Salience of Intraword Senses. *Journal of Psycholinguistic Research* 18 (6), 577-612.

Ediskun, H. (1985). *Türk Dilbilgisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Edmonds, P. & Hirst, G. (2002). Near-synonymy and Lexical Choice. *Computational Linguistics,* 28 (2), 105-144.

Elman, J. L. (2004). An Alternative View of the Mental Lexicon. *Trends in Cognitive Sciences* 8 (7), 301-306.

Ergin, M. (2003). *Türk Dil Bilgisi.* İstanbul: Bayrak Basım.

Erguvanlı, E. E. (1984). *The Function of Word Order in Turkish Grammar*. Berkeley: University of California Press.

Etuş, Ö. İ. (2002). *Yazınsal Söylemde Belirsizleme.* Basılmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Etuş, Ö. İ. (2003). Yazınsal Söylemde Belirsizleme. G. König, N. Büyükkantarcıoğlu & F. Karahan (Haz.) içinde, *XVI. Dilbilim Kurultayı Bildirileri* (286-298). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Evans, V. & Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Fellbaum, C. (2000). Autotroponomy. In Y. Ravin & C. Leacock (Eds.), *Polysemy: Theoretical and Computational Approaches* (52–67). Oxford: Oxford University Press.

Fillmore, C. J. (1975). An Alternative to Checklist Theories of Meaning. In C. Cogen, H. Thompson, G. Thrugood and K. Whistler (eds.) *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society. Berkeley: Berkeley Linguistics Society* (123-131).

Fillmore, C. J. (1982). Frame Semantics. In Linguistic Society of Korea (ed.) *Linguistics in the Morning Calm* (111-138). Seoul: Hanshin.

Fillmore, C. J. & Atkins, B. T. (2000). Describing Polysemy: The Case of Crawl. In Y. Ravin & C. Leacock (Eds.), *Polysemy: Theoretical and Computational Approaches* (91-110). Oxford: Oxford University Press.

Fischer, E. (1997). Dissolving the Problem of Linguistic Creativity. *Philosophical Investigations* 20 (4), 290-314.

Frawley, W. (1992). *Linguistic Semantics.* Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.

Forster, K. I., & Bednall, E. S. (1976). Terminating and Exhaustive Search in Lexical Access. *Memory and Cognition* 4, 53-61.

Gay, W. (1980). Analogy and Metaphor: Two Models of Linguistic Creativity. *Philosophy and Social Criticism* 7 (3/4), 299-317.

Geeraerts, D. (1989). Introduction: Prospects and Problems of Prototype Theory. *Linguistics* 27 (4), 587-612.

Geeraerts, D. (1992). Polysemy and Prototypicality. *Cognitive Linguistics* 3 (2), 219-231.

Geeraerts, D. (1993). Vagueness's Puzzles, Polysemy's Vagaries. *Cognitive Linguistics* 4 (3), 223-272.

Geeraerts, D. (1994). Lexical Semantics. In R. Asher (Ed.), *The Encyclopedia of Language and Linguistics* (2160-2164). Oxford: Pergamon.

Geeraerts, D. (2006). *Words and Other Wonders: Papers on Lexical and Semantic Topics*. Berlin: Mouton de Gruyter.

Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Gernsbacher, M. A. (1984). Resolving 20 Years of Inconsistent Interactions Between Lexical Familiarity and Orthography, Concreteness and Polysemy. *Journal of experimental psychology: General*, 113, 256-281.

Gerrig, R. J. & Gibbs, R. W. (1988). Beyond the Lexicon: Creativity in Language Production. *Metaphor and Symbolic Activity* 3 (1), 1-19.

Gilhooly, K. J. & Logie, R. H. (1980a). Age-of-acquisition, Imagery, Concreteness, Familiarity, and Ambiguity Measures for 1,944 Words. *Behavior Research Methods & Instrumentation* 12 (4), 395-427.

Gilhooly, K. J. & Logie, R. H. (1980b).Meaning-dependent Ratings of Imagery, Age of Acquisition, Familiarity, and Concreteness for 387 Ambiguous Words. *Behavior Research Methods & Instrumentation* 12 (4), 428-450.

Gnanadesikan, A. E. (1995). Markedness and Faithfulness Constraints in Child Phonology. Manuscript. Erişim tarihi: 23 Kasım 2005. **http://roa.rutgers.edu**

Goad, H. (1998). Consonant Harmony in Child Language: An Optimality-Theoretic Account. In S. J. Hannahs & M. Young-Scholten (Eds.), *Focus on phonological acquisition* (113–142). Amsterdam: Benjamins.

Goddard, C. (1998). *Semantic Analysis: A Practical Introduction.* Oxford: Oxford University Press.

Goddard, C. (2000). Polysemy: A Problem of Definition. In Y. Ravin & C. Leacock (Eds.), *Polysemy: Theoretical and Computational Approaches* (129-151). Oxford: Oxford University Press.

Göksel, A. (1993). *Levels of Representation and Argument Structure in Turkish*. Unpublished PhD Dissertation. London University, London.

Göksel, A. & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. New York: Routledge.

Grandy, R. E. (1992). Semantic Fields, Prototypes and the Lexicon. In A. Lehrer & E. F. Kittay (Eds.), *Frames, Fields and Contrasts: New Essays in Semantic*

and Lexical Organization (103-122). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Grober, E. (1976). *Polysemy: Its Implications for a Psychological Model of Meaning*. Unpublished PhD. Dissertation. John Hopkins University.

Günay, V. D. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual.

Güncel Türkçe Sözlük. (2008). **www.tdk.gov.tr**

Halliday, M. A. K. & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English.* London: Longman.

Hawkins, B. W. (1984). The Semantics of English Spatial Prepositions. Unpublished PhD Dissertatioon. University of California.

Hendriks, P. & de Hoop, H. (2001). Optimality Theoretic Semantics. *Linguistics and Philosophy* 24, 1-32.

Hino, Y. & Lupker, S. J. (1996). Effects of Polysemy in Lexical Decision and Naming: An Alternative to Lexical Access Accounts. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance* 22, 1331-1356.

Ishino, M. (2007). *Metaphor and Metonymy in Gesture and Discourse.* Unpublished PhD Dissertation. University of Chicago, Chicago, Illinois.

İbe, P. (2004). *Psych Verbs in Turkish: A Structural and Semantic Analysis*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Mersin.

İbe Akcan, P. (baskıda). The Agent as a Metaconcept in Turkish. In The Proceedings of the 14th International Conference on Turkish Linguistics, 6-8 August 2008, Antalya, Turkiye.

Jackendoff, R. (1983). *Semantics and Cognition.* Cambridge, MA: MIT Press.

Jackendoff, R. (1990). *Semantic Structures.* Cambridge, MA: MIT Press.

Jackendoff, R. (1992). Languages of the Mind: Essays on Mental Representation. Cambridge, MA: MIT Press.

Jackendoff, R. (1993). The Combinatorial Structure of Thought: The Family of Causative Concepts. In E. Reuland & W. Abraham (Eds.), *Knowledge and Language: Volume II, Lexical and Conceptual Structure* (31-49). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Jackson, H. & ZéAmvelá, E. (2000). *Words, Meaning and Vocabulary: An Introduction to Modern English Lexicology.* London: Continuum International Publishing Group.

Jackson, H. (1988). *Words and Their Meaning*. New York: Longman.

Jastrzembski, J. E. (1981). Multiple Meanings, Number of Related Meanings, Frequency of Occurrence, and the Lexicon. *Cognitive Psychology* 13, 278-305.

Jastrzembski, J. E., & Stanners, R. F. (1975). Multiple Word Meanings and Lexical Search Speed. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 14, 534-537.

Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Reason and Imagination*. Chicago: Chicago University Press.

Jorgensen, J. C. (1990). The Psychological Reality of Word Senses. *Journal of Psycholinguistic Research* 19 (3), 167-190.

Kager, R. (1999). *Optimality Theory.* Cambridge: Cambridge University Press.

Karimi-Doostan, G. (2005). Light Verbs and Structural Case. *Lingua* 115, 1737-1756.

Karaağaç, G. (1994). Eş Yazılılık, Eş Seslilik ve Çok Anlamlılık. *Türk Dili ve Edebiyatı VIII*, 31-55.

Karaağaç, G. (2005). *Dil, Tarih ve İnsan.* Ankara: Akçağ.

Karaman, B. İ. (2003). *Polysemy in Natural Language: Case Studies on the Structural Description of Polysemous Lexemes in English, German and Turkish.* Unpublished PhD. Dissertation, University of Surrey, Surrey.

Karaman, B. İ. (2008). On Contronymy. *International Journal of Lexicography* 21 (2), 173-192.

Katz, J. J. (1972). *Semantic Theory*. New York: Harper and Row.

Katz, J. J. & Fodor, J. (1963). The Structure of Semantic Theory. *Language* 39 (2), 170-210.

Kearns, K. (2002). Light Verbs in English. Erişim tarihi: 15 Haziran 2006. http adresi: **http://www.ling.canterbury.ac.nz/kate/lightverbs.pdf**

Kearns, K. (2006). Lexical Semantics. In B. Aarts & A. McMahon (Eds.) *The Handbook of English Linguistics* (557-580). Malden, MA: Blackwell Publishing.

Kempson, R. M. (1977). *Semantic Theory.* London: Cambridge University Press.

Killgarriff, A. (1992). *Polysemy*. Unpublished PhD Dissertation, University of Sussex, Sussex.

Kilgarriff, A. (1997). I Don't Believe in Word Senses. *Computers and Humanities* 31, 91-113.

Kittay, E. F. (1992). Semantic Fields and the Individuation of Content. In A. Lehrer & E. F. Kittay (Eds.), *Frames, Fields and Contrasts: New Essays in Semantic and Lexical Organization* (229-252). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Klein, D. E. & Murphy, G. L. (2001). The Representations of Polysemous Words. *Journal of Memory and Language* 45, 259-282.

Klein, D. E. & Murphy, G. L. (2002). Paper Has Been My Ruin: Conceptual Relations of Polysemous Senses. *Journal of Memory and Language* 75, 548-570.

Knecht, L. E. (1986). *Subject and Object in Turkish*. Unpublished PhD Dissertation. MIT.

Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. London: Routledge.

Kövecses, Z. & Radden, G. (1998). Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View. *Cognitive Linguistics* 9 (1), 37-77.

Kuribayashi, Y. (1997). Complement Incorporation and Subject to Object Raising in Turkish. K. İmer & N. E. Uzun (Haz.) içinde, *VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri, 7-9 Ağustos 1996* (89-98). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Labov, W. (1973). The Boundaries of Words and Their Meanings. In C. Bailey & R. Shuy (Eds.), *New Ways of Analyzing Variation in English* (340-373). Washington, DC: Georgetown University Press.

Lakoff, G. (1970). A Note on Vagueness and Ambiguity. *Linguistic Inquiry* 1, 357-359.

Lakoff, G. (1987). *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Human Mind*. Chicago: University of Chicago Press.

Lakoff, G. (1990). The Invariance Hypothesis: Is Abstract Reason Based on Image-schemas?. *Cognitive Linguistics* 1.1, 39-74.

Lakoff, G. & Turner, M. (1989). *More Than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.

Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago and London: Chicago University Press.

Langacker, R. W. (1987). *Foundations of English Grammar. Volume 1: Theoretical Prerequisities*. Stanford: Stanford University Press.

Langacker, R. W. (1990). Setting, participants, and grammatical relations. In S. L. Tsohatzidis (ed.) *Meanings and Prototypes: Studies in Linguistic Categorization*.(213-238). London and New York: Routledge

Langacker, R. W. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar, Vol. II: Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.

Langacker, R. W. (2000). *Grammar and Conceptualization*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.

Langacker, R. W. (2008). *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Lascarides, A., Copestake, A. & Briscoe, T. (1996). Ambiguity and Coherence. *Journal of Semantics* 13 (1), 41-65.

Leech, G. (1981). *Semantics: The Study of Meaning*. Harmondsworth, Middlessex: Penguin Books.

Lehrer, A. (1985). Markedness and Antonymy. *Journal of Linguistics* 21, 397-429.

Lehrer, A. (1990). Polysemy, Conventionality, and the Structure of the Lexicon. *Cognitive Linguistics* 1, 207-246.

Lehrer, A. (2003). Polysemy in Derivational Affixes. In B. Nerlich, Z. Todd, V. Herman & D. D. Clarke (Eds.), *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language* (217-232). Berlin: Mouton de Gruyter.

Lehrer, A. & Lehrer, K. (1982). Antonymy. *Linguistics and Philosophy* 5 (4), 483-501.

Lété, B. (2003). Building the Mental Lexicon by Exposure to Print: A Corpus-based Analysis of French Reading Books. In P. Bonin (Ed.), *Mental Lexicon: Some Words to Talk About Words* (187-214). Hauppauge, NY: Nova Science Publisher.

Levickij, V. V., Drebert, V. V. & Kiiko, S. V. (1999). Some Quantitative Characteristics of Polysemy of Verbs, Nouns and Adjectives in the German Language. *Journal of Quantitative Linguistics* 6 (2), 172-187.

Levin, B. (1993). *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation*. Chicago: Chicago University Press.

Lewandowska-Tomaszczyk, B. (2007). Polysemy, Prototypes and Radial Categories. In D. Geeraerts & H. Cuyckens (Eds.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* (139-169). Oxford: Oxford University Press.

Lewis, G. (2000). *Turkish Grammar.* New York: Oxford University Press.

Lin, C. C. & Ahrens, K. (2000). Calculating the Number of Senses: Implications for Ambiguity Advantage Effect During Lexical Access. *Proceedings of the ISCLL VII 2000* (141-154). Chiayi: National Chung Cheng University.

Löbner, S. (2002). *Understanding Semantics*. New York. Arnold Publishers.

Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lyons, J. (1995). *Linguistic Semantics: An Introduction.* Cambridge: Cambridge University Press.

Massam, D. (2001). Pseudo Noun Incorporation in Niuean. *Natural Language and Linguistic Theory 19* (1), 153-197.

McCarthy, J. J. & Prince, A. S. (1994). The Emergence of the Unmarked: Optimality in Prosodic Morphology. *Northeastern Linguistic Society 24*, 333–379. (**http://roa.rutgers.edu**)

McCarthy, J. J. & Prince, A. S. (1995). Faithfulness and Reduplicative Identity. In J. N. Beckman, L. W. Dickey, & S. Urbanczyk (Eds.), *University of Massachusetts Occasiona Papers 18* (249–384). Amherst, MA: Graduate Linguistic Student Association, University of Massachusetts. (**http://roa.rutgers.edu**)

McGilvray, J. (2001). Chomsky on the Creative Aspect of Language Use and Its Implications for Lexical Semantic Studies. In P. Boullion & F. Busa (Eds.), *The Language of Word Meaning* (5-27). Cambridge: Cambridge University Press.

Miller, G. A. & Leacock, C. (2000). Lexical Representations for Sentence Processing. In Y. Ravin & C. Leacock (Eds.), *Polysemy: Theoretical and Computational Approaches* (152-160). Oxford: Oxford University Press.

Millis, M. L., & Button, S. B. (1989). The Effect of Polysemy on Lexical Decision Time: Now You See it, Now You Don't. *Memory and cognition 17*, 141-147.

Mithun, M. (1984). The Evolution of Noun Incorporation. *Language* 60 (4), 847-893.

Miyamoto, T. (2000). *The Light Verb Constructions in Japanese: The Role of the Verbal Noun.* Philedelphia: John Benjamins Publishing Company.

Moeschler, J. (2003). Economy and Pragmatic Optimality: The Case of Directional Inferences. *Generative Grammar @ Geneva* 3, 1-20.

Muehleisen, V. L. (1997). *Antonymy and Semantic Range in English.* Unpublished PhD Dissertation. Nortwestern University, Evanston, Illinois.

Muradov, N. (2003). *Türkiye ve Azebaycan Türkçelerinde Eş Seslilik ve Çok Anlamlılık*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.

Murphy, G. L. (1997). Polysemy and the Creation of Novel Word Meanings. In T. B. Ward, S. Smith & J. Vaid (Eds.), *Creative Thought: An Investigation of Conceptual Structures and Processes* (235-265). Washington, DC: American Psychological Association.

Murphy, M. L. (2003). *Semantic Relations and the Lexicon: Antonymy, Synonymy, and Other Paradigms*. Cambridge: Cambridge University Press.

Murphy, M. L. (2006a). Antonymy and Incompatibility. In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics* (314-317). New York: Elsevier Ltd.

Murphy, M. L. (2006b). Hyponymy and Hyperonymy. In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics* (446-448). New York: Elsevier Ltd.

Murphy, M. L. (2006c). Meronymy. In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics* (13-15). New York: Elsevier Ltd.

Naess, A. & Gullvag, I. (2006). Vagueness and Ambiguity. *The Trumpeter: Festschrift Section*, 22 (1), 56-73.

Nartgün, Z. (2002). *Aynı Tutumu Ölçmeye Yönelik Likert Tipi Ölçek ile Metrik Ölçeğin Madde ve Ölçek Özelliklerinin Klasik Test Kuramı ve Örtük Özellikler Kuramına Göre İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi.

Nerlich, B. (1990). *Change in Language: Whitney, Bréal and Wegener*. London: Routledge.

Nerlich, B. (2003). Polysemy: Past and Present. In B. Nerlich, Z. Todd, V. Herman & D. D. Clarke (Eds.), *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language* (49-76). Berlin: Mouton de Gruyter.

Nerlich, B. (2006). Metonymy. In K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics* (109-113). New York: Elsevier Ltd.

Nerlich, B. & Clarke, D. D. (1997). Polysemy: Patterns of Meaning and Patterns in History. *Historiographia Linguistica* 24 (3), 349-385.

Nerlich, B. & Clarke, D. D. (2001). Ambiguities We Live By: Towards a Pragmatics of Polysemy. *Journal of Pragmatics* 33, 1-20.

Nerlich, B. & Clarke, D. D. (2003). Polysemy and Flexibility: Introduction and Overview. In B. Nerlich, Z. Todd, V. Herman & D. D. Clarke (Eds.),

Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language (3-30). Berlin: Mouton de Gruyter.

Nerlich, B. & Clarke, D. D. (2007). Cognitive Linguistics and the History of Linguistics. In D. Geeraerts & H. Cuyckens (Eds.), *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* (589-607). Oxford: Oxford University Press.

Nilsson, B. (1986). Object Incorporation in Turkish. In A. Aksu Koç & E. Erguvanlı Taylan (Eds.), *Proceedings of the Turkish Linguistics Conference 9-10 August 1984* (113-128). İstanbul: Boğaziçi University Publications.

Nirenburg, S. & Raskin, V. (1996). Ten choices for lexical semantics. *Memoranda in Computer and Cognitive Science. MCCS-96-304.* New Mexico State University.**http://crl.nmsu.edu/Research/Pubs/MCCS/pdf/mccs-96-304.pdf**

Nunberg, G. (1979). The Non-uniqueness of Semantic Solutions: Polysemy. *Linguistics and Philosophy* 3: 143-184.

Nunberg, G. (1996). Transfers of meaning. In J. Pustejovsky and B. Boguraev (eds.), *Lexical Semantics. The Problem of Polysemy* (109-132). Cambridge: Cambridge University Press.

Önder, E. (1996). *Türkçedeki Eylemlerin Yankategorileri ve Çokanlamlılık*. Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Özbek, A. (2008a). *Torukogo ni okeru kinoodosi no shosoo*. Tokyo: Yushodo Press.

Özbek, A. (2008b). Support Verb Constructions in Turkish. *Annals of Japan Association for Middle East Studies* 24: 1-16.

Özbek, A. (baskıda). On Çek- as a Light Verb. *Proceedings of the 13th International Conference on Turkish Linguistics*, 16-20 August 2006, Uppsala University, Uppsala, Sweden.

Özçalışkan, Ş. & Slobin, D. I. (1998). Learning "How to Search for the Frog": Expressions of Manner of Motion in English, Spanish and Turkish. In A. Greenhill, H. Littlefield & C. Tano (Eds.), *Proceedings of the 23rd Annual Boston University Conference on Language Development* (541-552). Somerville, MA: Cascadilla Press.

Özçalışkan, Ş. & Slobin, D. I. (2000a). Climb up vs. Ascend Climbing: Lexicalization Choices in Expressing Motion Events with Manner and Path Components. In S. Catherine-Howell, S. A. Fish & T. K. Lucas (Eds.), *Proceedings of the 24th Annual Boston University Conference on Language Development* (558-570). Somerville, MA: Cascadilla Press.

Özçalışkan, Ş. & Slobin, D. I. (2000b). Manner of Movement in Monolingual and Bilingual Adult Narratives: Turkish vs. English. In A. Göksel & C. Kerslake (Eds.), *Studies on Turkish and Turkic Languages* (253-262). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Özçalışkan, Ş. & Slobin, D. I. (2000c). Typological Analysis of Motion Event Descriptions in English and Turkish. 10. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı'nda sunulan bildiri.

Özçalışkan, Ş. & Slobin, D. I. (2002). Run into vs. Enter Rapidly: How Do Children Learn to Encode Manner in Their Motion Event Descriptions? 11. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı'nda sunulan bildiri.

Özçalışkan, Ş. & Slobin, D. I. (2003). Codability Effects on the Expression of Manner Motion in Turkish and English. In A. S. Özsoy, D. Akar, M. Nakipoğlu-Demiralp, E. E. Taylan & A. Aksu-Koç (Eds.), *Proceedings of the 10th International Conference on Turkish Linguistics* (259-269). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Öztürk, B. (2003). Pseudoincorporation in Turkish. In C. Boeckx, C. Bowern & J. Jasanoff (Eds.), *Harvard Working Papers in Linguistics* (139-158).

Öztürk, B. (2004). Complex Predicates in Turkish. In G. Aygen, C. Bowern & C. Quinn (Eds.), *Papers from the GFAS / Dudley House Workshop on Light Verbs* (171-192). Cambridge: Harvard Working Papers in Linguistics.

Öztürk, B. (2006). Incorporation of Agents in Turkish. In S. Yağcıoğlu & A. Cem Değer (Eds.), *Advances in Turkish Linguistics: Proceedings of the 12th International Conference in Turkish Linguistics, 11-13 August 2004* (235-248). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Palmer, F. R. (1981). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Panman, O. (1982). Homonymy and Polysemy. *Lingua* 58, 105-136.

Pinker, S. (1989). *Learnability and Cognition*. Cambridge, MA: MIT Press.

Prince, A. & Smolensky, P. (1991). Optimality. [Talk given at Arizona Phonology Conference. University of Arizona.].

Prince, A. & Smolensky, P. (1993). *Optimality theory: Constraint interaction in generative grammar: Technical report no. 2*. New Brunswick, NJ: Rutgers Center for Cognitive Science, Rutgers University.

Pustejovsky, J. (1991). The Generative Lexicon. *Computational Linguistics* 17, 409-441.

Pustejovsky, J. (1995). *The Generative Lexicon*. Cambridge, MA: MIT Press.

Pustejovsky, J. (2001). Generativity and Explanation in Semantics: A Reply to Fedore and Lepore. In P. Boullion & F. Busa (Eds.), *The Language of Word Meaning* (51-74). New York: Cambridge University Press.

Radden, G. & Kövecses, Z. (1999). Towards a Theory of Metonymy. In K. U. Panther & G. Radden (Eds.), *Metonymy in Language and Thought* (17-59), Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Rappaport Hovav, M. & Levin, B. (1998). Building Verb Meanings. In M. Butt & W. Geuder (Eds.), *The Projection of Arguments: Lexical and Compositional Factor* (97-134). Stanford: CSLI Publications.

Raukko, J. (2003). Polysemy as Flexible Meaning: Experiments with English *get* and Finnish *pitää*. In B. Nerlich, Z. Todd, V. Herman & D. D. Clarke (Eds.), *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language* (161-193). Berlin: Mouton de Gruyter.

Ravin, Y. & Leacock, C. (2000). Polysemy: An Overview. In Y. Ravin & C. Leacock (Eds.), *Polysemy: Theoretical and Computational Approaches* (1-29). Oxford: Oxford University Press.

Rice, S. A. (1992). Polysemy and Lexical Representation: The Case of Three English Prepositions. *Proceedings of the 14th Annual Conference of the Cognitive Science Society* (89-94). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Riemer, N. (2005). *The Semantics of Polysemy: Reading Meaning in English and Walpiri*. New York: Mouton de Gruyter.

Rosch, E. (1973). On the Internal Structure of Perceptual and Semantic Categories. In T. E. Morre (Ed.), *Cognitive Development and the Acquisition of Language* (111-141). New York: Academic Press.

Rosch, E. (1977). Human Categorization. In N. Warren (ed.) *Studies in Cross-cultural Psychology* vol 1. (1-49). London: Academic Press.

Rosch, E. (1978). Principles of Categorization. In E. Rosch & B. B. Lloyd (Eds.), *Cognition and Categorization* (27-48), Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Rubenstein, H., Lewis, S. S., & Rubenstein, M. A. (1971). Homographic Entries in the Internal Lexicon: Effects of Systematicity and Relative Frequency of Meanings. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior 10*: 57-62.

Saeed, J. L. (1997). *Semantics.* Cambridge: Blackwell Publishers.

Sandra, D. (1998). What Linguists Can Tell and Can't Tell About the Human Mind: A Reply to Croft. *Cognitive Linguistics* 9 (4), 361-378.

Saparov, M. (1997). *Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesi Arasında Eş Seslilik ve Çok Anlamlılık İlişkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.

Saussure, F. de. (1966). *Course in General Linguistics.* New York: McGraw-Hill.

Saxe, J. G. (1873). *The Poems of John Godfrey Saxe*. Boston: James R. Osgood and Company.

Schoen, L. M. (1988). Semantic Flexibility and Core Meaning. *Journal of Psycholinguistic Research* 17 (2), 113-123.

Schreuder, R. & Flores d'Arcais, G. B. (1989). Psycholinguistic Issues in the Lexical Representation of Meaning. In W. Marslen-Wilson (Ed.), *Lexical Representation and Process*, (409-438). Cambridge: MIT Press.

Seferoğlu, G. (1999). Prototip Kuramı Çerçevesinde Bir Araştırma. *Dilbilim Araştırmaları 1999*, 79-88.

Seto, K. (1999). Distinguishing Metonymy from Synecdoche. In K. U. Panther & G. Radden (Eds.), *Metonymy in Language and Thought* (91-120). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Sezer, A. (1995). *Turkish – English Contrastive Grammar: Morphology & Syntax*. Ankara.

Sezer, F. E. (1991). *Issues in Turkish Syntax*. Unpublished PhD Dissertation. Harvard University.

Shore, W. J. & Kempe, V. (1999). The Role of Sentence Context in Access in Accessing Partial Knowledge of Word Meaning. *Journal of Psycholinguistic Research* 28 (2), 145-163.

Singleton, D. (2000). *Language and the Lexicon: An Introduction.* New York: Arnold Publishers.

Smolensky, P. (1996a). *The Initial State and 'Richness of the Base' in Optimality Theory: Technical report JHU-CogSci-96-4*. Baltimore, MD: Department of Cognitive Science, Johns Hopkins University. (**http://roa.rutgers.edu**)

Smolensky, P. (1996b). On the Comprehension / Production Dilemma in Child Language. *Linguistic Inquiry 27*, 720–731.

Subaşı, L. (1988). *Dilbilimi Açısından Deyim Kavramı ve Türkiye Türkçesindeki Örneklerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Subaşı Uzun, L. (1991). Deyimleşme ve Türkçede Deyimleşme Dereceleri. *Dilbilim Araştırmaları 1991*, 29-39.

Sweetser, E. E. (1987). The definition of *lie*. An examination of the folk models underlying a semantic prototype. In D. Holland and N. Quinn (eds.) *Cultural Models in Language and Thought* (43-69). Cambridge: Cambridge University Press.

Sweetser, E. E. (1990). *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.

Talmy, L. (1978). Figure and ground in complex sentences. In J. Greenberg (ed.) *Universals of Human Language vol. 4* (627-649). Stanford: Stanford University Press.

Talmy, L. (1985a). Force Dynamics in Language and Thought. *CLS 21* (2), 293-337.

Talmy, L. (1985b). Lexicalization Patterns: Semantic Structures in Lexical Forms. In T. Shopen (Ed.), *Language Typology and Syntactic Description, Vol 3, Grammatical Categories and the Lexicon* (57-149). Cambridge: Cambridge University Press.

Talmy, L. (1991). Path to Realization: A Typology of Event Conflation. *Proceedings of the 17th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 480-519.

Talmy, L. (1996). The Windowing of Attention in Language. In M. Shibatani and S.A. Thompson (eds.) *Grammatical Constructions: Their Form and Meaning* (235-287). Oxford: Oxford University Press.

Talmy, L. (2000). *Toward a Cognitive Semantics. Vol 1 & 2.* Cambridge: MA: MIT Press.

Tanenhaus, M. K. & Sedivy, J. C. (1999). Ambiguity. In R. A. Wilson & F. C. Keil (Eds.), *The MIT Encyclopedia of the Cognitive Sciences* (14-15). Cambridge: The MIT Press.

Taylor, J. R. (1995). *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory.* Oxford: Oxford University Press.

Taylor, J. R. (2003). Polysemy's Paradoxes. *Language Sciences* 25, 637-655.

Tenny, C. L. (1994). *Aspectual Roles and the Syntax Semantics Interface.* Dordrecht: Kluwer Academic.

Tesar, B. & Smolensky, P. (1996). *Learnability in Optimality Theory*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Trask, R. L. (1999). *Key Concepts in Language and Linguistics*. New York: Routledge.

Trask, R. L. (2003). What is a Word? Department of Linguistics Working Papers 11 / 04, University of Sussex. **www.sussex.ac.uk/linguistics/1-4-1-2.html**.

Tuggy, D. (1993). Ambiguity, Polysemy and Vagueness. *Cognitive Linguistics* 4 (3), 273-290.

Türkçe Sözlük. (2005). 10. Baskı. Ankara: TDK.

Türkçe Sözlük. (2005). 2. Baskı. Ankara: Dil Derneği.

Türkçe Sözlük (2008). **www.dildernegi.org.tr**

Uçar, A. (2003). *Analysis of Some Semantic Primitives in Turkish with Special Reference to Jackendoff's Conceptual Semantics*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Mersin.

Uçar, A. (2005). Conceptual Structures of the Motion Verb *Çek-* 'pull' in Turkish and its Counterparts in English. *Dilbilim Araştırmaları 2005*, 13-32.

Uçar, A. (2006). Türkçe Devinim Eylemlerinde Tarz Anlatımı. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi* 3 (2), 61-77.

Uçar, A. (2008). Eylemde Çokanlamlılık ve Sözlük Girdisi Olarak Katkısız Eylemler. Y. Aksan & M. Aksan (Haz.) içinde, *XXI. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri, 10-11 Mayıs 2007* (137-145). Ankara: Mersin Üniversitesi Yayınları.

Uçar, A. (baskıda). Light Verb Constructions in Turkish Dictionaries: Are They Sub-Meanings of Polysemous Verbs? *Proceedings of the 1st Mediterranean Graduate Students' Meeting in Linguistics*. 25-26 October 2007, Mersin University, Mersin, Turkiye.

Ullmann, S. (1962). *Semantics: An Introduction to the Science of Meaning.* Oxford: Basil Blackwell.

Underhill, R. (1976). *Turkish Grammar*. Cambridge, Mass.: MIT Press.

Ungerer, F. & Schmid, H. J. (2006). *An Introduction to Cognitive Linguistics*. London: Longman.

Uzun, L. (1999). 1945'ten Bu Yana Türkçe Sözlükler. *Kebikeç* 7-8, 53-57.

Uzun, N. E. (1993). *Türkiye Türkçesinde Sözlüksel Yapı: Bir Eleştirel Çözümleme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Uzun, N. E. (1997). Türkçe Eylemlerde Çokanlamlılık ve Rol Kuramı. *A. Ü. Tömer Dil Dergisi* 51 (1), 5-20.

Uzun, N. E. (2000). *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual.

Uzun, N. E. (2003a). Modern Dilbilim Bulguları Işığında Türkçe Sözlüğe Bir Bakış. In A. Ata & M. Ölmez (Eds.), *Mustafa Canpolat Armağanı: Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu*, (281-293). Ankara: Mehmet Ölmez Yayınları.

Uzun, N. E. (2003b). Levin 1993'ün Sözlüksel Üye Değiştirimleri: Türkçe Üzerine Bir Deneme. A Kıran, E. Korkut & S. Ağıldere (Haz.) içinde, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları* (98-120). İstanbul: Multilingual.

Uzun, N. E. (2006). *Biçimbilim: Temel Kavramlar*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Weinreich, U. (1963). On the Semantic Structure of Language. In J. Greenberg (ed.) *Universals of Language* (114-171). Cambridge, Mass.: MIT.

Weinreich, U. (1964). Webster's Third: A Critique of its Semantics. *International Journal of American Linguistics* 30, 405-409.

Whitman, N. (2005). *Category Neutrality: A Type-logical Investigation*. New York: Routledge.

Wierzbicka, A. (1984). Apples are not a "Kind of Fruit": The Semantics of Human Categorization. *American Ethnologist* 11 (2), 313-328.

Wierzbicka, A. (1996). *Semantics: Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press.

Wikipedia. (2008). The Free Encyclopedia. **www.wikipedia.org** (Erişim tarihi: 15 Ekim 2008).

Williams, J. N. (1992). Processing Polysemous Words in Context: Evidence for Interrelated Meanings. *Journal of Psycholinguistic Research* 21, 193-218.

Winston, M. E., Chaffin, R. & Herrmann, D. (1987). A Taxonomy of Part-Whole Relations. *Cognitive Science* 11 (4), 417-444.

Wittgenstein, L. (1988). Felsefi Soruşuturmalar. (Çev. D. Kanıt). İstanbul: Küyerel Yayınları.

Yıldız, Y. (1998). *Aynı Tutumu Ölçmeye Yönelik Likert Tipi Ölçek ile Metrik Ölçeğin Psikometrik Özelliklerinin Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi.

Zaman, M. (1999). *Types of Ambiguity: Comparison of Turkish and English*. Bursa: Uludağ Yayınları.

Zawada, B. E. (2005). *Linguistic Creativity and Mental Representation with Reference to Intercategorial Polysemy.* Unpublished PhD Dissertation, University of South Africa.

Zeevat, H. (2000). The Asymmetry of Optimality Theoretic Syntax and Semantics. *Journal of Semantics* 17 (3), 243-262.

Zgusta, L. (1971). *Manual of Lexicography.* The Hague: Mouton.

Zipf, G. K. (1965). *Human Behavior and the Principle of Least Effort*. Cambridge, MA: Addison-Wesley.

Zlatev, J. (1999). Situated Embodied Semantics and Connectionist Modeling. In J. Alwood & P. Gärdenfors (Eds.), *Cognitive Semantics: Meaning and Cognition* (173-194). Amsterdam: John Benjamins.

Zwarts, J. (2004). Competition Between Word Meanings: The polysemy of (a)round. In C. Merier & M. Weisgerber (Eds.), *Proceedings of the Conference sub8 – Sinn und Bedeutung* (349-360). Konstanz: University of Konstanz Linguistics Working Papers.

Zwicky, A. M. & Sadock, J. M. (1975). Ambiguity Tests and How to Fail Them. In J. Kimball (Ed.), *Syntax and Semantics* (1-36). New York: Academic Press.

ÖZET

Sözlüksel belirsizliğin bir türü olan çokanlamlılık tek bir sözlüksel birimin pek çok farklı ancak birbiriyle bağlantılı anlamları olması şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım, öntip anlamın belirlenmesi, çokanlamlılık ile eşadlılığın ayrımı gibi pek çok kavramsal ve yöntemsel sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu tez çalışmasının amacı, Türkçedeki çokanlamlı eylemler için var olan tanım ve sunum sorunlarına yönelik olarak bir çözümleme yapmak, çokanlamlı eylemlerin öntip anlamını ve öntip anlam ile diğer anlamlar arasındaki ayrımı belirlemek ve eylemlerin kavram yapılarını göstererek eylemin hangi anlamının hangi durumda kullanıldığını dilbilimsel gerekçelendirmeler ile ortaya koymaktır.

Bu çerçevede, ilk olarak, öntip anlamın belirlenmesi ve öntip anlam ile diğer anlamların bağlantılılığını değerlendirmek amacıyla anadili konuşucularına iki aşamalı anket uygulanmıştır. İlk aşamada, Anlam Üretimi Anketi ile anadili konuşucularının ilk akıllarına gelen anlamlar doğrultusunda, her bir eylemin öntip anlamı belirlenmiştir. İkinci aşamada, ilk aşamada belirlenen anlamlar arasındaki bağlantılılık derecelerini ölçmek için deneklere Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi uygulanmıştır. Bu anketlerde deneklerin verdikleri yanıtlar zihinsel sözlükçenin de bir yansıması olması nedeniyle önemlidir. Bu zihinsel sözlükçe çokanlamlı eylemlerin bir dizi güçlü ve zayıf anlamlarının birleşiminden oluştuğunu göstermektedir. Öyleyse, çokanlamlı eylemler için belli bir bağlamda hangi anlamın seçileceğini söylemenin yolu Uygunluk Kuramı çerçevesinde belirlenen kısıtlayıcılar yardımıyla anlamları değerlendirmektir. Kısıtlayıcıları belirlemek amacıyla anadili

konuşucularına Sınıflandırma Anketi uygulanmıştır. Bu ankette denekler çokanlamlı eylemlerin anlamlarını benzerlik ya da farklılıklarına göre sınıflandırırken ölçütler belirlemişlerdir. Bu ölçütler, bu tez çalışmasının amaçları doğrultusunda, kısıtlayıcıları belirlemede temel oluşturmuştur. Türkçedeki 50 çokanlamlılık gösteren eylem bu kısıtlayıcılar yardımıyla değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

Polysemy as a type of lexical ambiguity has been defined as having multiple but related meanings. This definition raises a number of conceptual and methodological problems like determining the prototype meaning and distinguishing polysemy from homonymy. The aims of this thesis are to analyse the polysemous verbs in Turkish with respect to the definition and representation problems of polysemous verbs, to determine the prototype meanings of polysemous verbs, to demarcate the prototype meanings from other meanings of the polysemous verbs and to put forward which meaning of the verb is used in which situation by means of linguistic justifications, representing their conceptual structures.

Within this framework, first, a two-step questionnaire has been applied to the native speakers in order to determine the prototype meaning and to rate the semantic relatedness between the prototype meaning and the other meanings. In the first step, with the Meaning Production Questionnaire, the prototype meanings of each verbs have been determined by evaluating the meanings first comes to the native spaeakers' minds. In the second step, the Semantic Relatedness Questionnaire has been applied to the subjects to measure the ratings of semantic relatedness between the meanings determined in the first questionnaire. The answers that the subjects have given in these questionnaire are important because they are also the reflections of the mental lexicon. This mental lexicon shows that polysemous verbs correspond to a wide set of meanings that is the combinations of properties including strong and weaker meanings. Then, the way of telling which meaning is chosen in a particular

context for polysemous verbs is to determine the constraints and evaluate meanings by means of these constrains in the frame of Optimality Theory. In order to determine the constraints, the Classification Questionnaire has been given to the native speakers. In this questionnaire, the subjects have determined the criteria while grouping the meanings of the polysemous verbs according to their similarities or differences. In accordance with the aims of this thesis, these criteria have been the basis for determining the constraints. 50 polysemous verbs in Turkish have been analysed by means of these constraints.

EKLER

EK (1). TS'lerde Çokanlamlı Eylemlerin Listesi

TDKTS	DDTS
açmak –ar *(-i)*	**açmak, -ar *(-i)***
1. Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek: *"Kapıyı açıp içeri giriyorum."*- A. Ağaoğlu. 2. Engeli kaldırmak: *"Karla kapanan yolu açmak."*- . 3. Sarılmış, katlanmış, örtülmüş veya iliklenmiş olan şeyleri bu durumdan kurtarmak: *"Kadın hamalı dışarı çıkardı, sonra çantasını açıp birkaç lira çıkardı."*- M. Ş. Esendal. *"Masayı açıp daha büyük hâle getirdi."*- . 4. Bir şeyi, bir yeri oyarak veya kazarak çukur, delik oluşturmak. 5. Tıkalı bir şeyi bu durumdan kurtarmak: *"Su borusunu açmak."*- . 6. Alanını genişletmek: *"Anıtın çevresini açmak."*- . 7. Birbirinden uzaklaştırmak: *"Kollarını açtı."*- 8. Yarmak: *"Çıbanı açmak."*- 9. Düğümü veya dolaşmış bir şeyi bu durumdan kurtarmak: *"Yumağı açmak."*- 10. Bir toplantıyı, etkinliği başlatmak. 11. Bir kuruluşu, bir iş yerini işler duruma getirmek. 12. Bir aygıtı, bir düzeneği çalıştırmak: *"Dönüş yolunda radyoyu açtık."*- E. Şafak. 13. Alışverişi başlatmak: *"Bakan, tütün piyasasını açtı."*- 14. Rengin koyuluğunu azaltmak: *"Bu boyayı biraz daha açmalı."*- . 15. Yakışmak, güzel göstermek: *"Bu renk odayı açtı."*- 16. Ferahlık vermek. 17. Beğenmek: *"Burası beni açmadı, başka yere gidelim."*- . 18. Bir konu ile ilgili konuşmak. 19. *(-i, -e)* Avunmak veya danışmak için söylemek, içini dökmek: *"Size derdimi açmaya geldim."*- F. R. Atay. 20. *(nsz)* Yapmak, düzenlemek: *"Sınav açmak."*- 21. *(nsz)* Ayırmak, tahsis etmek: *"Senin için üst katta bir oda açtık."* 22. Görünür duruma getirmek: *"Kollarını, göğsünü açmış."* 23. *(nsz)* Bulutların dağılmasıyla gökyüzü aydınlanmak. 24. Satranç, poker vb. oyunları başlatmak. 25. *(nsz), mecaz* Geçit sağlamak: *"İki oda arasına kapı açtık."*- . 26. *mecaz* Sıkılganlığını, utangaçlığını gidermek: *"Öğretmen sürekli konuşuyor, öğrenciyi açmak istiyordu."*- . 27. *eskimiş* Savaşla almak, fethetmek.	1. Bir şeyi kapalı durumdan kurtarmak: *Kapıyı açmak.* 2. Bir şeyin üstündeki ya da önündeki kapağı kaldırmak: *"Bir şişe rakı açar, kızartır balıkları..." -O. Akbal.* 3. Engeli kaldırmak. 4. Sarılmış, katlanmış, örtülmüş ya da iliklenmiş olan şeyleri bu durumdan kurtarmak: *Paketi açmak. Başını, göğsünü açmak. Gömleğinin yakasını açmak.* 5. Oyarak ya da kazarak çukur, delik oluşturmak. 6. Tıkalı bir şeyi, bu durumdan kurtarmak: *Tıkanmış boruyu açmak. Karla kapanan yolu açmak.* 7. Çevresini genişletmek: *Anıtın çevresini açmak.* 8. Birbirinden uzaklaştırmak: *Kollarını açtı.* 9. (Çıbanı) Yarmak; deşmek. 10. Düğümü ya da dolaşmış bir şeyi çözmek: *Yumağı açmak.* 11. Bir kuruluşu, bir işyerini işler duruma getirmek: *Okul açmak. Lokanta açmak. Kurs açmak. Sergi açmak. "Hayri Bey evin altındaki bodrumda ufak bir bakkal dükkânı açmış."* 12. Bir aygıtı, bir düzeni vb.lerini çalışır, işler duruma getirmek: *Radyoyu açmak. Elektriği açmak.* 13. Alışverişi, ticareti başlatmak: *Bakan, tütün piyasasını açtı.* 14. Rengin koyuluğunu azaltmak: *Bu boyayı biraz daha açmalı.* 15. Yakışmak, güzel göstermek: *Bu renk odayı açtı.* 16. Ferahlık vermek: *Burası beni açmadı, başka yere gidelim.* 17. Bir konuyla ilgili konuşmak: *"Sevmem ahlak sözü etmeyi, sevmem ya, açtım bir kere, daha da diyeceklerim var." -N. Ataç.* 18. *esk.* Savaşla almak, fethetmek. 19. *(-i, -e)* Avunmak ya da danışmak için söylemek: *Sırrını bana açtı.* 20. Yapmak, düzenlemek: *Sınav açmak. Yarışma açmak. Sormaca açmak.* 21. Ayırmak, tahsis etmek: *Senin için üst katta bir oda açtık.* 22. (Çiçek) Oluşmak, çiçeklenmek: *Bahçede güller açmış.* 23. Görünür duruma getirmek: *Kollarını, göğsünü açmış.* 24. *mec.* Sıkılganlığını, utangaçlığını gidermek: *Öğretmen boyuna konuşuyor, öğrenciyi açmak istiyordu.*

akmak –ar ***(-den)***	**akmak, -ar** ***(nsz)***
1. Sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler bir yerden başka bir yere doğru gitmek: *"Eskiden Sakarya, bu köprünün altından akarmış."*- S. F. Abasıyanık. 2. Sıvı maddeler aşağıya yönelmek. 3. Sıvı bir madde bir yerden çıkmak. 4. *(nsz)* Bir kap veya bir yer, içindeki veya üstündeki sıvıyı sızdırmak: *"Dam akıyor."*- . 5. *(-e)* Art arda ve toplu olarak gitmek: *"Öfkeli insanlar, el ele, omuz omuza Taksim'e doğru akıyorlardı."*- Y. Z. Ortaç. 6. *(nsz)* Kumaş yıpranıp iplikleri erimeye başlamak: *"Çarşafın kumaşı da yer yer akmış, buruşmuştu."*- R. H. Karay. 7. *(nsz)* Boya birbirine karışmak. 8. *(-le)* Sürüp gitmek: *"Nedim divanında bir kaside vardır, müjgân üstüne, hicran üstüne, umman üstüne kafiyeleri ve redifleriyle akar."*- Y. K. Beyatlı. 9. *(nsz) mecaz* Zaman çabuk geçmek. 10. *(nsz) mecaz* Karışmak, katılmak. 11. *(nsz) argo* Çabucak savuşmak, ortadan kaybolmak.	1. (Sıvı maddeler ya da çok ince taneli katı maddeler için) Bir yerden başka bir yere doğru gitmek: *“Eskiden Sakarya, bu köprünün altından akarmış.” -S.Faik.* 2. (Bu gibi maddeler) Aşağıya, yere düşmek: *Üstünden sular akıyor.* 3. (Sıvı bir madde için) Bir yerden çıkmak. 4. (Bir kap ya da bir yer) İçindeki ya da üstündeki sıvıyı sızdırmak: *Kova akıyor. Dam akıyor.* 5. *argo* Çabucak savuşmak; ortadan kaybolmak. 6. Art arda ve toplu olarak gitmek: *“Öfkeli insanlar, el ele, omuz omuza Taksim’e doğru akıyorlardı.” -Y. Z. Ortaç.* 7. (Kumaş için) Yıpranıp iplikleri erimeye başlamak: *“... çarşafın kumaşı da yer yer akmış, buruşmuştu.” -R. H. Karay.* 8. *mec.* (Zaman için) Çabuk geçmek. 9. *mec.* (Para vb. için) Bol bol gelmek, gitmek. 10. (Boya için) Birbirine karışmak ya da ıslanıp erimek: *Gözlerindeki boya ağlayınca akmış.*
almak –ır ***(-i)***	**almak, -ır** ***(-i)***
1. Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak: *"Sağ elinin çevik bir hareketiyle başındaki tülbendi çekip aldı."*- N. Cumalı. 2. *(-i, -den)* Bir şeyi veya kimseyi bulunduğu yerden ayırmak: *"Çocuğu okuldan aldı."*- 3. Birlikte götürmek. 4. *(nsz)* Satın almak: *"Biz bir ya da iki parti alır, çekiliriz piyasadan."*- N. Cumalı. 5. *(nsz)* Ele geçirmek, fethetmek: *"Fakat aldıkları yerlerin ahalisini Türkleştiremediklerinden bu büyüklük onların zayıf düşmelerine sebep olmuş."*- Ö. Seyfettin. 6. *(nsz)* İçine sığmak: *"Bu kavanoz iki kilo bal alır. Bu salon bin kişi alır."*- . 7. *(-e, nsz)* Kabul etmek. 8. *(nsz)* Kendine ulaştırılmak, iletilmek: *"Mektup almak. Haber almak."*- 9. *(nsz)* İçeri sızmak, içine çekmek: *"Gemi su alıyor. Fotoğraf makinesi ışık almış, film yanmış."*- 10. *(nsz)* Erkek, kadınla evlenmek: *"O sırada aldığı kadının babasının birçok yardımını görmüştü."*- M. Ş. Esendal. 11. *(-i, nsz)* Sürükleyip götürmek: *"Öküzü sel aldı, harmanı yel aldı."*- 12. *(nsz)* Kazanmak, elde etmek. 13. *(nsz)* Zararlı, tehlikeli bir şeye uğramak: *"Soğuk almak. Ceza almak."*-	1. Bir şeyi ya da kimseyi bulunduğu yerden ayırmak: *Çocuğu okuldan aldı. “Benimle atı almaya gelecek misin?” -Y. Kemal.* 2. Bir şeyi, bir nesneyi elle, araçla vb. ile tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak: *Kalemi masadan aldı. Şekeri maşayla aldı.* 3. Yanında bulundurmak: *Sokağa çıkarken şemsiyemi alacağım.* 4. Birlikte götürmek: *“...sabah; gelip beni otelden aldılar.” -A. Nesin.* 5. Satın almak: *Ev almak. Kumaş almak.* 6. İçine sığmak: *Bu küp on kilo bal alır. Bu salon bin kişi alır.* 7. Kabul etmek: *Evine kiracı almak. Rüşvet almak. Ziyaretçiyi yanına almak.* 8. Kendine ulaştırılmak, iletilmek: *Mektup almak. Haber almak.* 9. İçeri sızmak, içine çekmek: *Gemi su alıyor. Fotoğraf makinası ışık almış, film yanmış.* 10. (Erkek, kadın için)...ile evlenmek: *“0 da söz arasında, annesinin öldüğünü, babasının genç bir kadın aldığını anlatmıştır.” -N. Meriç.* 11. Sürükleyip götürmek: *“Öküzü sel aldı, harmanı yel aldı.”* 12. Kazanmak, elde etmek: *“Ne alır enişten iki apartmanın kapıcılığından?” -F. Baykurt.* *“Kadınlarımız yıllar önce seçme ve seçilme hakkını almışlar.” -Gazetelerden.* 13. Zararlı, tehlikeli bir şeye uğramak: *Soğuk almak. Ceza almak.*

14. *(-i, nsz)* Bürümek, sarmak, kaplamak: *"Burayı kötü bir koku aldı, durulamaz hâle geldi."-* 15. *(-den)* Kısaltmak, eksiltmek: *"Ceketin boyundan almak."-* 16. *(nsz)* Yolmak, koparmak: *"Kaş almak."-* . 17. Temizlemek: *"Karyolanın altını süpürge ile al."-* 18. *(-i, -e)* İçeri girmesini sağlamak: *"Sevdiği delikanlıyı gece evine almış."-* N. Cumalı. 19. *(nsz)* Tat veya koku duymak: *"Sigaradan hiç tat alamaz oldum. Burnu iyi koku alır."-* 20. *(-i, -e)* Örtmek, koymak: *"Paltosunu sırtına aldı."-* . 21. *(-i, -de)* Yol gitmek, mesafe katetmek: *"O yolu bir saatte alırsınız."-* 22. *(-i, -den)* Çalmak: *"Cebimden saatimi almışlar."-* 23. Soldurmak: *"Güneş perdelerin rengini aldı."-* 24. Vücuttaki hasta bir organı ameliyatla çıkarmak: *"Dalağını aldılar."-* 25. *(nsz)* Motor çalışması için gerekli olan elektrik veya yakıttan yararlanır duruma gelmek: *"Savcı yardımcısı gaza bastı, motor almadı. Bir daha bastı, yine almadı."-* H. Taner. 26. *(nsz)* Göreve, işe başlatmak: *"Yeni bir kapıcı aldı."-* 27. *(-den)* Görevden, işten çekmek. 28. *(nsz)* Başlamak: *"Üsküdar'a gider iken aldı da bir yağmur"-* Halk türküsü. 29. *(nsz)* İçecek veya sigara içmek: *"Tadına bakmak için bir yudum aldım."-* 30. *(nsz)* Yutmak, kullanmak: *"İlaç almak."-* 31. *(-den, nsz)* Kazanç sağlamak: *"Bir pantolondan beş yüz lira alıyorlar."-* 32. Gidermek, yok etmek: *"İçine biraz su koy, tuzunu alır."* 33. Yer değiştirmek.	14. Bürümek, sarmak, kaplamak: *"Cemile'yi bir düşüncedir almıştı." -O. Kemal. "Çevremi kötü, ağır bir sessizlik almıştı." -A. Ağaoğlu.* 15. Kısaltmak, eksiltmek: *Ceketin boyundan almak.* 16. Yolmak, koparmak: *Kaş almak.* 17. Yerini değiştirmek, çekmek: *"Sağa al şimdi arabayı." -F. Baykurt.* 18. Temizlemek: *Karyolanın altını süpürgeyle al. Örümcekleri al.* 19. (Duş, banyo için) Yapmak; yıkanmak: *"Dinlenmek için banyo almak, biraz uzanıp yatmak gerekiyor." -F. Baykurt.* 20. (İçeri) Götürmek: *Bizi genişçe bir odaya aldılar.* 21. Bir yeri savaşla ele geçirmek, fethetmek: *Türkler İstanbul'u 1453'te aldı.* 22. (Tat ya da koku için) Duymak: *Sigaradan hiç tat alamaz oldum. Burnu iyi koku alır.* 23. Örtmek, koymak: *Paltosunu sırtına aldı.* 24. (Süre için) Değiştirmek: *"...buluşmayı 9.50'ye aldık." -F.Baykurt.* 25. (-e)...gibi anlamak: *Bir sözü şakaya almak.* 26. *(nsz)* Başlamak: *"Üsküdar'a gider iken aldı da bir yağmur" -Türkü.* 27. *(-den)* Davranış ya da makam değiştirmek: *Aşağıdan almak. Tizden almak.* 28. (İçecek ya da sigara için) İçmek: *"Ressam Şafak kadehinden bir yudum konyak aldı." -A. İlhan.* 29. Yutmak; kullanmak: *İlaç almak.* 30. (Yol için) Gitmek: *O yolu bir saatte alırsınız.* 31. Çalmak: *Cebimden saatimi almışsınız.* 32. Göreve, işe başlatmak: *Yeni bir kapıcı aldı.* 33. *(-den)* Görevden, işten çekmek: *"Babasına bin kere söylemişti: -Alalım şu kızı fabrikadan baba, alalım şu kızı fabrikadan ." -O. Kemal.* 34. Kazanç sağlamak: *Bir pantolondan kaç milyon kâr alıyorlar?* 35. (Ölüm nedeniyle) Ayrılmak: *Allah iki kızını da aldı.* 36. Gidermek, yok etmek: *İçine biraz su koy, tuzunu alır.* 37. Soldurmak: *Güneş perdelerin rengini aldı.* 38. Vücuttaki hasta bir organı ameliyatla çıkarmak: *Dalağını aldılar.* 39. (Motor) Çalışması için gerekli olan elektrik ya da yakıttan yararlanır duruma gelmek: *"Savcı yardımcısı gaza bastı, motor almadı. Bir daha bastı, yine almadı." -H. Taner.* 40. Alışmak (Örgü, elişi vb.): *Yapa yapa eli aldı.*
aramak *(-i)* 1. Birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak: *"Dükkânın içinde gözleriyle bir şeyler aradı."-* S. F. Abasıyanık. 2. Araştırmak, yoklamak: *"Ceplerini aramak."-*	**aramak *(-i)*** 1. Birini ya da bir şeyi bulmaya çalışmak: *"Şimdi onu arıyorlardı bütün sarayda." -Y. Kemal. "Dükkânın içinde gözleriyle bir şeyler aradı."* 2. Bir yöntem bulmaya çalışmak: *Fabrikada üretimi artırmak için yeni yöntemler*

3. Ziyarete, hatır sormaya gitmek: *"Bir kere düştün mü ne arayan olur ne soran!"*- B. Felek. 4. Bir şeyin yokluğunu duyarak geri gelmesini istemek, özlemek: *"Seni çok arıyorum, Ziyacığım."*- C. S. Tarancı. 5. Önem verip istemek: *"Ben böyle şeyleri aramam."* 6. Bir kişiyle görüşmek üzere telefon etmek: *"Bir adam, mütemadiyen telefonu açıp kapayarak ısrarla bir yeri arıyor."*- E. M. Karakurt. 7. *mecaz* Şart koşmak.	*arıyorlar.* 3. Araştırmak, yoklamak: *Ceplerini aramak.* 4. Ziyarete, hatır sormaya gitmek: *Beni artık hiç aramıyor.* 5. Bir şeyin yokluğunu duyarak geri gelmesini istemek, özlemek: *Sen bu okulu çok ararsın.* 6. Önem verip istemek: *Ben böyle şeyleri aramam.*
asmak –ar *(-i, -e)* 1. Bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iliştirip sarkıtmak: *"Lambayı tam pencerenin karşısına astı."*- S. F. Abasıyanık. 2. Üzerine takınmak, kuşanmak. 3. *(-i)* Bir kimseyi boğazından ip vb. geçirip sallandırarak öldürmek, idam etmek. 4. Gitmek zorunda olunan bir yere özürsüz gitmemek: *"Ben inek için oymalarımı bıraktım, dikiş makinesini tamir etmedim, mektebi astım."*- N. Hikmet. 5. Görevi olan bir işi özürsüz yapmamak.	**asmak, -ar *(-i,-e)*** 1. Bir şeyi aşağıya sarkacak biçimde bir yere iliştirmek sarkıtmak: *"...kadınlar, arka avluda çamaşır astılar." -A. Ağaoğlu. "Lambayı tam pencerenin karşısına astı." -S. Faik.* 2. Üzerine takınmak, kuşanmak: *"Kimisi mavzerini omzuna asmış, kimisi dizlerinin arasına almıştı." -B. Yıldız.* 3. *(-i)* Bir kimseyi boğazından ip geçirip sarkıtarak öldürmek, idam etmek. 4. Gitmek zorunda olunan bir yere özürsüz gitmemek ya da görevi olan bir işi özürsüz yapmamak: *"...güzel havada mektebi asamamış bir ilkokul öğrencisi somurtkanlığı ile kafileye katıldım."-H. Taner. "Asardın mektebi her sabah/ Sen de âşıktın bir zamanlar." -C. Külebi.*
atmak –ar *(-i, -e)* 1. Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak: *"Taşı suya atmak."*- . 2. Bir şeyi yere doğru bırakmak. 3. Bir kimsenin ilişiğini kesmek. 4. *(-e, nsz)* Koymak: *"Mutlaka yemeklerimize biber atmayı âdet edinmişiz."*- B. Felek. 5. Rastgele bir kenara koymak. 6. *(-den, nsz)* Uzatmak: *"Vapurdan iskele attılar."*- . 7. Bir yerden başka bir yere taşımak: *"Hazır araba varken eşyayı eve atalım."*- . 8. *(nsz)* Sille, tokat vurmak. 9. *(nsz)* Top, tüfek vb. silahları patlatmak. 10. *(nsz)* Kurşun, gülle, ok vb. şeyleri hedefe fırlatmak: *"Ona üç kurşun attı, vuramadı."* 11. *(-e, nsz)* Geri bırakmak, ertelemek: *"Bu konunun tartışılmasını gelecek haftaya attılar."* 12. Örtmek: *"Sırtına bir şal attı."* 13. Yapılmış kötü bir işi birine yüklemek: *"Suçu onun üzerine attılar."* 14. *(-i, -den)* Kovmak, dışarıya çıkarmak, ilgisini kesip uzaklaştırmak. 15. *(-i)* İstenilmeyen bir şeyi kendi malı olmaktan çıkarmak: *"Bu lüzumsuz eşyayı atmalı."* 16. *(-i)* Kullanılması gelenek hâline gelmiş bir	**atmak, -ar *(-i, -e)*** 1. Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak: *Suya taş atmak.* 2. Bir şeyi yere doğru bırakmak: *"Tek pervaneli uçakların attığı ilaç, pamuk fidanları üstünde kurudu." -A. Ağaoğlu.* 3. (Bir kimseyi) Uzaklaştırmak, göndermek, ilgisini kesmek: *Adamcağızı berbat bir yere attılar.* 4. Koymak: *Yemeğe tuz atmak. Ambara zahire atmak. İmza atmak. Tarih atmak.* 5. Yerleştirmek, koymak: *"Camgöz, iskemlesini çayhanenin beton kaldırımına atmış, kara kara düşünüyordu." -O. Kemal.* 6. Uzatmak: *Vapurdan iskele attılar.* 7. Bir yerden bir yere taşımak: *Hazır araba varken eşyayı eve atalım.* 8. (Sille, tokat, kılıç gibi sözcüklerle kullanıldığında) Vurmak: *Tokat atmak. "Ben de bir başkasının ensesine bir şaplak attım." -O. Akbal.* 9. (Top, tüfek gibi silahlar için) Patlatmak: *Havaya iki el silah attı.* 10. (Kurşun, gülle, ok gibi nesneleri) Hedefe iletmek: *Ona üç kurşun attı, vuramadı.* 11. (Zaman bildiren tümleçlerle) Ertelemek: *Bu konunun tartışmasını gelecek haftaya attılar.* 12. Örtmek: *Sırtına bir şal attı.*

şeyi kullanmaktan vazgeçmek: *"Şapka inkılabıyla fesi attık."*- . 17. *(-i)* Çıkarmak, dışarıya vermek: *"Yabancı cisimleri vücut atar."*- . 18. *(-i)* Patlayıcı maddelerle havaya uçurup yıkmak: *"Köprüyü dinamitle attılar."*- . 19. *(-i)* Yay ve tokmakla ditmek, kabartmak: *"Pamuğu atmak."*- . 20. *(nsz)* Çatlamak. 21. *(nsz)* Yırtılmak. 22. *(-den)* Yapışık olduğu yerden ayrılmak. 23. *(nsz)* Kalp, nabız vurmak, çarpmak: *"Kalbi hızlı hızlı atıyor."* 24. *(-i)* Sıkıntı dolayısıyla giyilen bir şeyi çıkarmak: *"Sıcak basınca sırtındaki ceketi attı."* 25. *(-den, -i)* Yazılı veya banda alınmış bir metinden bazı bölümleri çıkarmak. 26. *(-i)* Değerini eksiltmek. 27. *(nsz)* Göndermek, yollamak: *"Mektup atmak."*- . 28. *(-den)* Terk etmek. 29. *argo* Götürmek:*"Gözüne kestirdiği erkeği tavlayıp resmen oraya atarmış."*- A. İlhan. 30. *(nsz), argo* Söylemek: *"Gazel attı."* 31. *(nsz), argo* Yalan veya abartmalı söz söylemek: *"Gene atmaya başladı."* 32. *(nsz), argo* Bilmeden, kestirerek söylemek: *"Bilgi yarışmasında attı ama tutturamadı."* 33. *(nsz), teklifsiz konuşmada* İçki içmek: *"Şimdi arzu buyrulursa dostluğumuzu takviye için, şöyle bir iki kadeh atalım."*- N. Hikmet.	13. (Yapılmış kötü bir işi birine) Yüklemek: *Suçu onun üzerine attılar.* 14. *(-i, -den)* Kovmak, dışarıya çıkarmak, ilgisini kesip uzaklaştırmak: *Kedinin yavrularını bahçeye atarlar.* 15. *(-i)* İstenmeyen bir şeyi kendi malı olmaktan çıkarmak: *Bu lüzumsuz eşyayı atmalı.* 16. *(-i)* Kullanılması gelenek haline gelmiş bir şeyi kullanmaktan vazgeçmek: *Şapka devrimiyle fesi attık.* 17. Çıkarmak, dışarıya vermek: *Yabancı cisimleri vücut atar.* 18. *(-i)* Patlayıcı maddelerle uçurup yıkmak: *Köprüyü attılar.* 19. *(-i)* Yay ve tokmakla ditmek: *Pamuğu atmak.* 20. *(-i) tkz.* İçki içmek: *"...bir kadeh attığımı biliyorum. Sonra artık sarhoş olmuşum." -S. Faik.* 21. *(nsz) argo* Bilmeden, kestirerek söylemek: *Bilgi yarışmasında attı, ama tutturamadı.* 22. *(nsz) argo* Yalan ya da abartmalı söz söylemek: *Gene atmaya başladı.* 23. *(nsz)* Çatlamak, yırtılmak ya da yapışık olduğu yerden ayrılmak: *Mermer yontulurken attı. Kumaş, dikiş yerinden attı.* 24. *(nsz)* (Yürek, nabız gibi kan dolaşımıyla ilgili organlar için) Vurmak, çarpmak: *Yüreği hızlı hızlı atıyor. Şakakları atıyor.* 25. (Sıkıntı nedeniyle) Giyilen bir şeyi çıkarmak: *Sıcak basınca sırtındaki ceketi attı.* 26. Yazılı ya da banda alınmış bir metinden kimi bölümleri çıkarmak: *Bir paragrafı olduğu gibi attı.* 27. Fazlalıkları çıkarmak: *Toplam tutarın küsuratını attı.* 28. (Renk için) Solmak: *Güneşten perdelerin rengi attı.* 29. *argo* Söylemek: *Şarkı attı. Gazel attı.* 30. Göndermek, yollamak: *Mektup atmak.* 31. Haykırmak, bağırmak: *Nara atmak.* 32. Olumsuz bir durumdan kurtulmak: *Yabancılığı üzerimden attım*
bakmak –ar *(-e)* 1. Bakışı bir şey üzerine çevirmek: *"Zamanla nasıl değişiyor insan / Hangi resmime baksam ben değilim"*- C. S. Tarancı. 2. Aramak. 3. Bir şeyin yüzü bir yöne doğru olmak: *"Limana bakan penceresinden deniz görünürdü."*- O. V. Kanık. 4. Bir şeyin gelişmesi veya iyi bir durumda kalması için emek vermek. 5. Beslemek, geçindirmek: *"Üç çocuklu bir aileye bakıyor."* 6. Bir iş birinden beklenmek: *"Evin bütün işleri bana bakıyor."* 7. Hastayı muayene etmek.	**bakmak, -ar *(-e)*** 1. Bakışı bir şey ya da yer üzerine çevirmek: *"Zamanla nasıl değişiyor insan / Hangi resmime baksam ben değilim." -C. S. Tarancı.* 2. Aramak. 3. (Yer için) Yüzü bir yöne doğru olmak: *"Alt katın caddeye bakan perdelerinden biri aralıktı." -O. Akbal.* 4. Bir şeyin gelişmesi ya da iyi bir durumda kalması için emek vermek: *Çok yaşlı, ama kendine iyi bakmış. Bu taya bakılsa, güzel bir at olacak. "Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur." -Atasözü.* 5. Beslemek, geçindirmek: *"Annenlere sen mi bakıyorsun?" -O. Kemal.*

8. Tedavi etmek için ilgilenmek. 9. Yoklamak, incelemek, denemek: *"Git bak bakalım, evdeler mi? Şu hesaba sen de bak. Yemeğin tadına bakar mısınız?"* 10. Bir işi yapmak, bir işi yapmakla görevli olmak: *"Pasaport işine polis bakar."* 11. *(nsz)* İlgilenmek: *"Baktılar, ettiler, ilaç, tedavi, faydası olmadı."*- E. Bener. 12. Uğraşmak, meşgul olmak: *"Çocuğum, sen derslerine bak."* 13. Yapılabilmesi bir şeye bağlı bulunmak: *"Bu iş beş bin liraya bakar."* 14. Gözetmek, korumak. 15. Renklerde benzemek, andırmak: *"Bu kumaşın rengi yeşile bakıyor."* 16. *(nsz)* Anlamak, farkına varmak: *"Bazı akşamlar bakarım Halil savuşur, nereye gittiğini de kimseye söylemez."*- M. Ş. Esendal. 17. Başka bir şeyle ilgilenmeyip elindeki veya önündeki işle uğraşır olmak: *"Yemeğini yemene bak! Vaktini boş geçirmemeye bak!"*	6. (Bir iş) Birinden beklenmek: *Evin bütün işleri bana bakıyor.* 7. (Hasta için) Muayene etmek, tedavi etmek: *"Elektrikle çalışan araçlar gibi hızlı bakıyorlardı doktorlar hastalara." -F. Baykurt.* 8. Yoklamak, incelemek, denemek: *Git bak bakalım, evdeler mi? Şu hesaba sen de bak. Yemeğin tadına bakar mısınız?* 9. Bir işi yapmak, bir işi yapmakla görevli olmak: *Pasaport işine polis bakar. Çocuğum, sen derslerine bak.* 10. Yapılabilmesi bir şeye bağlı bulunmak: *Bu iş bir bürokrat aylığına bakar.* 11. Gözetmek, ilgilenmek: *"Bu gece çocuklara ben bakacağım." -N. Meriç.* 12. (Renklerde) Benzemek, andırmak: *Bu kumaşın rengi yeşile bakıyor.* 13. Önem vermek, önem vererek üzerinde durmak: *O yalnız para kazanmaya bakıyor. Sen onun söylediğine bakma! Siz benim kusuruma bakmayınız.* 14. Anlamak, farkına varmak: *Baktım ki laf anlamıyor, sesimi kestim.* 15. Başka bir şeyle ilgilenmeyip elindeki ya da önündeki işle uğraşır olmak: *Yemek yemene bak! Vaktini hoş geçirmeye bak!*
basmak –ar *(-e)* 1. Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak: *"Bastığın yerlerde güller açtı, sarıldı ayaklarına."*- C. Külebi. 2. Küçük çocuklar ayakta durabilmek. 3. Bir şeyi, üzerine kuvvet vererek itmek: *"Motor çalıştıktan sonra debriyaja basarsınız."*- H. E. Adıvar. 4. *(-i, -e)* Sıkıştırarak yerleştirmek: *"Peyniri küpe basmak."*- . 5. *(-i)* Bası işi yapmak, tabetmek. 6. *(-i, nsz)* Örtmek, bürümek, kaplamak: *"Yollarını ot basmış, çamları yükselip saçaklarına el atmış olan bu büyük köşk."*- M. Ş. Esendal. 7. *(-i, -e)* Bir şey üzerinde kalıp, mühür vb.yle iz yapmak: *"Şuraya başparmağını bas, dediler, ben de bastım."*- S. F. Abasıyanık. 8. *(-i)* Baskın yapmak: *"Ölen kızın intikamını almak için köyü basıp yakmış."*- E. İ. Benice. 9. Bir kimse bir yaşa girmek: *"On dokuz yaşına yeni basmış, ürkek ve utangaç bir kızdım."*- A. Erhat. 10. *(-i, nsz)* Duman, sis vb. çevreyi kaplamak, çökmek: *"Şehri akşamüstü sis basmıştı."*- S. F. Abasıyanık. 11. *(-i, nsz)* Basınç yaparak sıvı ve gazları itmek: *"Pompa bozulmuş, suyu basmıyor. Otomobilin lastiğine hava basmak."*- .	**basmak, -ar *(-e)*** 1. Ayak tabanını vücudun ya da bacağın ağırlığını verecek biçimde bir yere ya da bir şeyin üstüne koymak: *"Sonra sen geldin dünya güzelim / Yürüdün salına salına / Bastığın yerde güller açtı / Sarıldı ayaklarına." -C. Külebi.* *"Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı." -M. Âkif Ersoy.* 2. (Küçük çocuklar için) Ayakta durabilmek. 3. Bir şeyi, üzerine kuvvet vererek itmek: *"Yazı makinesinin düğmelerine basmaktan büküktü parmakları." -Y. Atılgan.* 4. *(-i, -e)* Sıkıştırarak yerleştirmek: *Küpe peynir basmak.* 5. *(-i)* Bası işi yapmak, tabetmek: *"Bazı dergiler otuz yıl öncenin resimlerini basar." -O. Akbal.* 6. Örtmek, bürümek, kaplamak: *"Yollarını ot basmış, çamları yükselip saçaklarına el atmış olan bu büyük köşk…" -M. Ş. Esendal.* 7. *(-i, -e)* Bir şey üzerinde kalıp, mühür gibi bir araçla iz yapmak: *"Sen basıyor musun mührü?" -A. Ağaoğlu. "Şuraya başparmağını bas dediler ben de bastım." -S. Faik.* 8. *(-i / nsz)* Baskın yapmak: *"Benim doğduğum köyleri / Akşamları eşkıyalar basardı." -C. Külebi.* 9. Kimi adlarla birlikte sertlik, aşırılık anlamlarında yardımcı eylem olarak kullanılır: *Tokadı basmak. Küfürü basmak. Şamarı basmak. Çığlığı basmak. İstifayı basmak. "Tavasını yapar, bolca limonu basınca, biraz da tahin*

12. *(nsz)* Kümes hayvanları kuluçkaya yatmak. 13. *(-i)* Uygunsuz vaziyette yakalamak. 14. *(nsz), mecaz* Bir şeyin etkisinde kalıp eziklik, üzüntü ve ağırlık duymak: *"Yüreğinin acısını duyuyordu. Sıkıntı basmış, terlemeye başlamıştı. İzin istedi."*- Y. Z. Bahadınlı.	*helvası aldın mı, mis!" -M. Ş. Esendal. "Bir kahkaha basarak merdivenleri inmeye başladım." -S. Faik.* 10. *(-e)* Bir kimse bir yaşa girmek: *"Bugün yirmi yaşına basan Türk genci, İstiklal Harbi olurken beşikte parmağını emiyordu…" -P. Safa.* 11. Çevreyi kaplamak: *"Yavaş yavaş karanlık basıyordu." -Y. Kemal. "Şehri akşamüstü sis basmıştı." -S. Faik.* 12. Basınç yaparak sıvı ve gazları itmek: *Pompa bozulmuş, suyu basmıyor. Otomobilin lastiğine hava basmak.*
batmak –ar *(nsz)* 1. Bir sıvının üstündeyken içine gömülmek: *"Sonra hani bir gemimiz batmıştı."*- S. F. Abasıyanık. 2. Dünyanın dönüşü dolayısıyla güneş, ay ve yıldız ufkun altına inmek: *"Güneş renksiz bulutlar altında batıyordu."*- Ö. Seyfettin. 3. İflas etmek. 4. Kirlenmek: *"Üstüm başım battı."* 5. *(-e)* Saplanmak: *"Ayağına yolda diken batmıştı."*- O. C. Kaygılı. 6. *(-e)* Tedirgin etmemesi gereken şeyler tedirgin etmek: *"Bazı kimselere para batar, sarf edecek yer ararlar."*- . 7. *(-e)* Hoşa gitmeyen bir duruma uğramak: *"Abdi Bey'in sabırsız, çabuk parlamaya yatkın mizacına karısının tevekküllü ve sakinliği fena hâlde batıyor."*- A. İlhan. 8. Yok olmak. 9. *(-e)* Çökmek: *"İçeriye batmış gözleri kadına dikilmişti."*- S. F. Abasıyanık. 10. *mecaz* Daha kötü bir duruma uğramak. 11. *mecaz* Yıkılmak, egemenliği sona ermek: *"Bizans kurulduğundan battığı tarihe kadar 1125 sene geçmişti."*- Y. K. Beyatlı. 12. *(-e), mecaz* Dokunmak, incitmek: *"Onun her sözü bana batar."*-	**batmak, -ar *(nsz)*** 1. Bir sıvının üstündeyken içine gömülmek: *Sandal battı.* 2. (Güneş, Ay, yıldız için) Dünyanın dönüşü nedeniyle gözerimi altına inmek, gurup etmek: *Güneş battı.* 3. İflas etmek: *"Hayri Bey'in bakkal dükkânı batmıştı çoktan." -O. Akbal.* 4. Kirlenmek: *Üstüm başım battı.* 5. *(-e)* Saplanmak: *Elime diken battı.* 6. *(-e)* Dokunmak, incitmek: *Onun her sözü bana batar.* 7. *(-e)* (Tedirgin etmemesi gereken şeyler için) Rahatsız etmek, tedirgin etmek: *Kimi kimselere para batar, sarf edecek yer ararlar. "Benim çılgınlığımı, neşemi, öfkemi, sevgilerimi, hiçbir şeyimi sevmemişti. Hep ona battım ben." -A. Muhteremoğlu.* 8. *(-e)* Hoşa gitmeyen bir duruma uğramak: *"...boğazlarına kadar çamura batmışlardı." -S. Ali.* 9. Yok olmak ya da kötü duruma düşmek: *Şirket battı, ailecek zıpkın yemiş gibi oldular.* 10. *mec.* Daha kötü bir duruma uğramak: *"Fırtınalı bir deniz gibi çalkantılı, karmaşık olan bu tehlikeli geçitten en az bir zararla, büsbütün batmadan karşıya geçebilmekti." -M. Seyda.*
bırakmak *(-i)* 1. Elde bulunan bir şeyi tutmaz olmak. 2. *(nsz)* Koymak: *"Mermer masaya bir yirmi beşlik bıraktı."*- T. Buğra. 3. Bir işi başka bir zamana ertelemek: *"Gezmeyi haftaya bıraktık."* 4. Unutmak: *"Acaba eldivenlerimi nerede bıraktım?"* 5. Bulunduğu yeri veya durumu değiştirmemek. 6. Saklamak, artırmak: *"Paranın bir kısmını bırakırsan rahat edersin."* 7. Bir işin sorumluluğunu, yükümlülüğünü başkasına vermek, görevlendirmek: *"Cemal Paşa'da anlamadığı işi ehline bırakmak meziyeti vardı."*- F. R. Atay. 8. *(nsz)* Engel olmamak: *"Bırak, burasını benim defterimden okuyayım."*- Ö. Seyfettin.	**bırakmak *(-i)*** 1. Elde bulunan bir şeyi tutmaz olmak. 2. *(-i, -e)* Koymak: *"İki iskemlenin arasında duran bir sehpaya elindekileri bıraktı." -Füruzan.* 3. Bir işi başka bir zamana ertelemek: *Gezmeyi haftaya bıraktık.* 4. Unutmak: *Acaba eldivenlerimi nerde bıraktım?* 5. Eski durumunu değiştirmemek: *Masayı yerinde bırak! Bakan, müsteşarı yerinde bıraktı.* 6. Saklamak, artırmak: *Paranın bir kısmını bırak!* 7. Bir işin sorumluluğunu, yükümlülüğünü başkasına vermek, görevlendirmek: *Bu işi size bırakıyorum.* 8. Engel olmamak: *Bırakın beni gideyim. Suyu*

9. Sarkıtmak: *"Saçlarını omzuna bırakmış."*- . 10. *(nsz)* Ölen, ayrılan birinden iş, kişi, nesne vb. şeyler kalmak: *"Hayata gözlerini kaparken ardında yedi yaşında bir oğul, on iki yaşında bir kız bırakıyordu."*- C. Uçuk. 11. Bir alışkanlıktan veya bir işten vazgeçmek: *"Gerçekten sigarayı bıraktı, bıraktı ama huzuru da sükûnu da kalmadı."*- H. E. Adıvar. 12. *(nsz)* Uğraşmaz olmak, artık uğraşmamak: *"Bu yazarın bir de Fransızca kitabını almıştım ama sıkılmış bırakıvermiştim."*- R. H. Karay. 13. *(nsz)* Bıyık veya sakal uzatmak. 14. *(nsz)* Özgürlük vermek, hürriyetine kavuşmasını sağlamak: *"Bıraksam acaba beyaz bir çift güvercin gibi uçarlar mı?"*- R. H. Karay. 15. Boşamak: *"Bıraktıkları zevcelerini yine canları isterse tekrar alabilirler."*- Ö. Seyfettin. 16. Kötü bir durumda terk etmek. 17. Ayrılmak, terk etmek: *"Mahalle arasındaki küçük dükkânını bırakarak karısını, şehrin başka bir tarafında bir eve yerleştirdi."*- P. Safa. 18. Sınıf geçirmemek, döndürmek: *"Öğretmen üç tembel çocuğu bıraktı."*- . 19. *(-e)* Bir pazarlıkta, belli bir fiyata vermeyi kabul etmek: *"Başkalarına on ikiye veriyoruz ama sana onar kuruştan bırakayım."*- M. Ş. Esendal. 20. *(-i, -e)* Bakılmak, korunmak için vermek: *"Eşyamı size bırakacağım."*- . 21. *(nsz)* Yanına almamak, yanında götürmemek: *"Telgrafhanede bir zabit bırakarak işinin başına gitmesini rica ettim."*- Atatürk. 22. *(-i, -e)* Sahiplik hakkını başkasına vermek: *"Bizim komşu bütün malını Kızılay'a bırakmış."* 23. *(nsz)* Yapışık olan bir şey yapışıklıktan kurtulmak. 24. *(nsz)* Bulunduğu veya dokunduğu yerde bir şey oluşturmak, meydana getirmek:*"İz bırakmak. Leke bırakmak."*- .	*bırakın aksın.* 9. Sarkıtmak: *Saçlarını omzuna bırakmış.* 10. (Ölen, ayrılan birinden iş, nesne vb.) Kalmak: *Karısına çok mal bıraktı. Yapıt bırakmadan öldü.* 11. *(-i)* Bir alışkanlıktan ya da bir işten vazgeçmek: *Sigarayı bırakmak. "Bırakayım artık divanları, ne açıp okuyayım, ne de sözünü edeyim diyorum, olmuyor bir türlü." -N. Ataç.* 12. *(-i)* Uğraşmaz olmak, artık uğraşmamak: *Bu meseleyi bırakalım.* 13. *(-i)* (Bıyık ya da sakal) Uzatmak: *Sakal bırakmak.* 14. *(-i)* Özgürlük vermek: *Kafesteki kuşu bıraktım.* 15. *(-i)* Boşamak: *Eskiden erkekler bir tek sözle karılarını bırakabilirlerdi.* 16. Kötü bir durumda terk etmek. 17. *(-i)* Ayrılmak; terk etmek: *Beni yarı yolda bırakma. "Adamlardan işi bırakanlar birer ikişer geliyorlardı" -F. Baykurt.* 18. *(-i)* Sınıf geçirmemek, döndürmek: *Öğretmen üç tembel çocuğu bıraktı.* 19. *(-e)* Bir pazarlıkta, belli bir fiyata vermeyi kabul etmek: *"Başkalarına on ikiye veriyoruz ama, sana onar kuruştan bırakayım." -M. Ş. Esendal.* 20. Kazanç getirmek: *Kâr bırakmak.* 21. *(-i, -e)* Bakılmak, korunmak için vermek: *Eşyamı size bırakacağım.* 22. *(-i)* Yanına almamak, yanında götürmemek: *Çocuklarımı evde bıraktım.* 23. *(-i, -e)* Sahip olma hakkını başkasına vermek: *Bizim komşu bütün malını Kızılay'a bırakmış.* 24. *(nsz)* (Yapışık olan bir şey için) Yapışıklıktan kurtulmak, gevşemek, yıpranmak: *Masanın kaplaması bırakmış.* 25. *(-)* (Bulunduğu ya da dokunduğu yerde) Oluşturmak, meydana getirmek: *İz bırakmak. Leke bırakmak*
binmek –er *(-e)*	**binmek, -er *(-e)***
1. Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak: *"Belki de atlara binerek dolaşırız."*- R. H. Karay. 2. Bir yere gitmek için tren, vapur, uçak, otomobil vb. bir taşıtta yer almak: *"Vapurlara, trenlere ihtiyarları itip çocukları ezip biniyoruz."*- O. S. Orhon. 3. Bisiklet, motosiklet, binek hayvanı kullanmak. 4. İş istenilmeyen veya beklenilmeyen bir biçim almak: *"İş inada bindi."* 5. Bir şey sıkışarak yanındakinin üstüne çıkmak: *"Damar damara binmiş."* 6. Fiyat artmak: *"Pamuklulara yüzde on bindi."*- 7. Eklenmek, katılmak: *"Annemin dul maaşından ayrılmış bütçeme bir de posta masrafı binmişti her hafta."*- Y. Z. Ortaç.	1. Yüksek bir şeyin ya da bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak: *"İkinci gün atlarına bindiler sürdüler." -Y. Kemal.* 2. Bir yere gitmek için tren, vapur, uçak, otomobil gibi bir taşıtta yer almak: *"...trene bir doğu ilimizden bindim." -A. Ağaoğlu.* 3. (Bisiklet, motosiklet, binek hayvanı için) Kullanmak: *Ata iyi biner. "Biner tramvaya önce ayakları / Bilet ister dudakları, elleri alır."* 4. Bir şey sıkışarak yanındakinin üstüne çıkmak: *Damar damara binmiş.* 5. *(nsz, -e)* Fiyatı artmak: *Pamuklulara yüzde on bindi.* 6. *(-e)* Eklenmek, katılmak: *"Annemin dul maaşından ayrılmış bütçeme bir de posta masrafı binmişti her hafta." -Y. Z. Ortaç.*

boğmak –ar *(-i)* 1. Bir canlıyı, soluk almasına engel olarak öldürmek: *"Zavallıyı az kalsın gırtlağından yakalayıp boğacaktı."*- Y. K. Karaosmanoğlu. 2. El, ip vb. ile bir şeyi çepeçevre sıkmak. 3. Motorlu taşıtlarda fazla yakıt, motoru çalışmaz duruma getirmek. 4. Renkler uygun düşmemek: *"Koyu yeşil renk odayı boğdu. Bu renk seni boğmuş."*- . 5. *mecaz* Silik bir duruma getirmek, bastırmak: *"Galiba bunları dinlememek, duymamak için konuşuyorum; seslerini boğmak, bastırmak için durmamacasına gevezelik ediyorum."*- R. H. Karay. 6. *(-e), mecaz* Tamamıyla kaplamak, sarmak: *"Ampulün kör ışığı, dükkânı alaca bir loşluğa boğmuştu."*- M. Yesari. 7. *(-i, -e), mecaz* Peş peşe yapmak, bir kimseyi bir şeyin fazlasına eriştirmek veya uğratmak: *"Güllü'nün boynuna sarılan Cemile, kadının hafif çilli, tombul yanaklarını öpücüklere boğdu."*- O. Kemal. 8. *(-i, -e), mecaz* Bir durumu başka bir durum yaratarak örtmeye çalışmak: *"Zaten durumun vahametini sezen müdürle hoca, işi gürültüye boğmak için Atatürk'e müfredat programına dair bir şeyler anlatmaya başladılar."*- H. Taner. 9. *mecaz* Gelişmesine engel olmak. 10. *(nsz), mecaz* Bunaltmak:*"Daha sıcak basmamıştı; güneş henüz yakmıyor, hava daha boğmuyordu."*- R. H. Karay.	**boğmak, -ar *(-i)*** 1. Bir canlıyı, soluk almasına engel olarak öldürmek: *Birini iple boğmak. "Zavallıyı az kalsın gırtlağından yakalayıp boğacaktı." -Y. K. Karaosmanoğlu*
bozmak –ar *(-i)* 1. Bir şeyi kendisinden beklenilen işi yapamayacak duruma getirmek: *"Bu iki radyo istasyonu birbirini bozuyor."*- . 2. Bir yerin, bir şeyin düzenini karıştırmak: *"Bir insanın aklını bozabilmesi için evvelce bu aklın mevcut olması lazım gelir."*- A. Ş. Hisar. 3. Dokunmak, zarar vermek: *"Bu yemek midemi bozdu."* 4. Geçersiz bir duruma getirmek: *"Eğer nişanını bozduysa yazıklar olsun."*- M. Ş. Esendal. 5. Büyük parayı küçük birimlere ayırmak: *"Bir milyon lira bozar mısın?"*- . 6. Bozguna uğratmak, yenmek, mağlup etmek: *"Düşman ordusunu bozmak."*- . 7. Altını paraya çevirmek, bozdurmak. 8. Yabancı ülke parasını Türk parasına çevirmek. 9. Bağ veya bostanın son ürününü toplamak: *"Bostanı bozduk."*- . 10. Kızlığına zarar vermek. 11. Biçimini ve kullanılışını değiştirmek: *"Eskileri bozuyor, beni, çocuğu giydiriyor."*- Ö. Seyfettin. 12. Bırakmak, dağıtmak: *"Tam biraz rahat edeceğim, işimi bozuyorsun."*- S. F. Abasıyanık.	**bozmak, -ar (-i)** 1. Bir şeyi kendisinden beklenilen işi yapamayacak duruma getirmek: Makineyi bozmak. Bu iki radyo istasyonu birbirini bozuyor. 2. Bir yerin, bir şeyin düzenini bozmak, karıştırmak: Bölücüler düzeni, huzuru bozar. 3. Sağlığına dokunmak, zarar vermek: Acılı yemek midemi bozdu. Deterjan cildini bozmuş. 4. (Soyut şeyler için) Kötü duruma getirmek: Kötü arkadaşlar çocuğun ahlakını bozar. Akortsuz sazıyla türküyü bozmuş. 5. Geçersiz bir duruma getirmek: Pazarlığı bozmak. Kararı bozmak. Anlaşmayı bozmak. 6. Bir ilişkiyi, bağı koparmak: Bu incir çekirdeğini doldurmayan olay mı dostluğunuzu bozdu? 7. Büyük parayı ufak birimlere ayırmak: Bu parayı bozar mısınız? 8. mec. Bir kimseyi beklemediği bir davranış karşısında bırakarak ya da sözünü yalana çıkararak küçük düşürmek: Adamcağızı fena bozdunuz. 9. Bozguna uğratmak, yenmek, °mağlup etmek: Düşman ordusunu bozmak.

13. *mecaz* Bir kimseyi beklemediği bir davranış karşısında bırakarak veya sözünü yalana çıkararak küçük düşürmek: *"Adamcağızı fena bozdunuz."* 14. *(-le), mecaz* Aklını yitirecek derecede bir şeye düşkün olmak: *"Adamcağız politika ile bozmuş."*- 15. *mecaz* Kötü duruma getirmek.	10. Altını paraya çevirmek, bozdurmak. 11. Bağ ya da bostanın son ürününü toplamak: Bostanı bozduk. 12. Kızlığını, bakireliğini gidermek. 13. mec. (-le) Aklını yitirecek derecede bir şeye düşkün olmak: Adamcağız (kafasını) politikayla bozmuş. 14. Biçimini ve kullanılışını değiştirmek: "Eskileri bozuyor; beni, çocuğu giydiriyor." -Ö. Seyfettin. 15. Bırakmak, dağıtmak: Çifti bozmak. İşini bozmak.
bulmak –ur *(-i)* 1. Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak: *"Kafam her an bir konu bulmak için binbir çeşit şeye müracaat ediyor."*- H. E. Adıvar. 2. Bir şeyi elde etmek. 3. Kaybedilen bir şeyi yeniden ele geçirmek: *"Paramı buldum."*- . 4. Varlığı bilinmeyen bir şeyi ortaya çıkarmak, keşfetmek: *"Şu kuvvetin, cevherin sırrını bulmaya çalışıyorum."*- S. F. Abasıyanık. 5. İlk kez yeni bir şey yaratmak, icat etmek. 6. İstenilen şeye kavuşmak, nail olmak: *"Kadınlık namına düşündüğüm şeylerin hiçbirini karımda bulamadım."*- Ö. Seyfettin. 7. Bir yere, bir noktaya erişmek, ulaşmak: *"Böylece yılın ortasını bulduk."*- R. H. Karay. 8. Herhangi bir görüşe, bir yargıya varmak: *"Ben de bunu akıllıca buldum."*- M. Ş. Esendal. 9. Seçmek: *"Bazen onlara yeni ve güzel kıyafetler buluyor."*- H. E. Adıvar. 10. Sağlamak, temin etmek: *"Sen otur ye, ben yatarken, kendim bir şeyler bulur, yerim."*- S. F. Abasıyanık. 11. *(nsz)* Cezaya uğramak: *"Eden bulur."*- . 12. Hatırlamak: *"Bir türlü bulamadım caminin ismini dersem inanır mısınız?"*- S. F. Abasıyanık.	**bulmak, -ur *(-i)*** 1. Arayarak ya da aramadan bir şeyle, bir kimseyle karşılaşmak; bir şeyi elde etmek: *"Nedret, sabah mutfağa girer girmez küçük mektubu yerde buldu." -O. Akbal. "Kırk beş yıl önce Gebze'deki çınar altında arkadaşlarına okuduğu manzumelerden kimisini buluyorum." -A. Nesin.* 2. Yitirilen bir şeyi yeniden ele geçirmek: *Paramı buldum.* 3. Varlığı bilinmeyen bir şeyi ortaya çıkarmak, keşfetmek: *Amerika'yı Kristof Kolomb bulmuştur.* 4. İlk kez yeni bir şey yaratmak, °icat etmek: *Ampulu Edison bulmuştur.* 5. İstenilen şeye kavuşmak, °nail olmak: *Aradığım mutluluğu buldum.* 6. Bir yere, bir noktaya erişmek, ulaşmak: *Akşamı bulmak. Atılan kurşun o zavallıyı buldu. "Nihayet bizim de yardımımızla makine yokuşun başını buldu." -S. Ali.* 7. Herhangi bir görüşe, bir yargıya varmak: *"Ben seçilecek köyün Ankara'ya yakın olmasını gerekli buluyorum." -F. Baykurt.* 8. Seçmek, uygun saymak: *Kendine bu modeli bulmuş.* 9. Sağlamak, °temin etmek: *Biraz ekmek bul.* 10. *(-,-e)* (Kabahat, suç, kusur için) Yüklemek: *Bana kabahat bulma, ben böyle olacağını vaktiyle söylemiştim.* 11. *(yar)* Erişmek: *Son bulmak. Şifa bulmak.* 12. *(nsz)* Cezaya uğramak: *Allahtan bulsun. Eden bulur.* 13. Anımsamak, hatırlamak: *Adını bir türlü bulamadım.*
çakmak -ar *(-i, -e)* 1. Vurarak sokup yerleştirmek:*"Çiviyi tahtaya çakmak."*- . 2. Çivi ile tutturmak: *"İsa'nın ruhu eğer bugün içinden çıkmış olduğu yere inerek bu sahneyi görseydi, kim bilir patriklerini hangi oduna çakardı."*- F. R. Atay. 3. Kazık çakıp hayvan bağlamak: *"Atı çayıra çakmak."*- .	**çakmak, -ar *(-i, -e)*** 1. Vurarak sokup yerleştirmek: *Çiviyi tahtaya çakmak.* 2. Çiviyle tutturmak: *Halıyı duvara çakmak. "İsa'nın ruhu, eğer bugün içinden çıkmış olduğu yere inerek bu sahneyi görseydi, kim bilir patriklerini hangi oduna çakardı." -F. R. Atay.* 3. Kazık çakıp hayvan bağlamak: *Atı çayıra çakmak.*

4. Bir şeyi başka bir şeye sürtmek, vurmak veya çarpmak. 5. *(nsz)* Parıldamak, ışık vermek: *"Bütün gözler çakar şimşekler gibi parlıyordu."*- A. Ş. Hisar. 6. *mecaz* Saplamak: *"Bir tanesi altısına yeterken, ben altı kurşunu bir tanesine çakıverdim."*- A. Gündüz. 7. *teklifsiz konuşmada* Sezinlemek, anlamak, farkına varmak: *"Vallahi çaktı mı çakmadı mı anlayamadım. Parasını aldı, tüydü."*- S. F. Abasıyanık. 8. *(nsz), argo* İçki içmek. 9. *(-den), argo* Anlamak, bilmek: *"Ay, bu kadın İngilizceden de çakıyor mu?"*- N. Araz. 10. *(-i), argo* Vurmak. 11. *(nsz), argo* Sınavda başarısız olmak. 12. *argo* Kabul etmeyeceği bir şeyi kurnazlıkla kabul etmesini sağlamak: *"Kalp parayı birisine çakmak."*	4. *argo* Kabul edilmeyecek bir şeyi kurnazlıkla kabul ettirmek: *Kalp parayı birisine çakmak.* 5. *argo* Vurmak: *"İki tokat çaksaydım ite, daha rahat uyuyacaktım bu akşam." -Ç. Altan.* 6. *(-i)* Bir şeyi başka bir şeye sürtmek, vurmak ya da çarpmak: *"Kavı, düven taşını, kırık eğe demirini çıkardım, çaktım." -Y. Atılgan.* 7. *(-i,-den) tkz.* Sezinlemek, anlamak, farkına varmak: *"Vallahi çaktı mı çakmadı mı anlayamadım. Parasını aldı, tüydü." -S. Faik.* 8. *(nsz) argo* İçki içmek. 9. Parıldamak, ışık vermek: *Deniz feneri çakıp sönüyor. "Kara gözlerinde şimşekler çaktı." -B. Yıldız.*
çalmak –ar *(-i, -e)* 1. Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırmak: *"İngiliz cephesinden at kaçırıp bize satan bedeviler dönüşlerinde bizim atlarımızı çalıp İngilizlere satarlardı."*- F. R. Atay. 2. Vurarak veya sürterek ses çıkartmak: *"Bir yandan mızıka istiklal havasını çalıyordu."*- R. E. Ünaydın. 3. Bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak: *"Fevkalade zekidir; iyi dans eder, piyano çalar, tenis oynar, ata biner, avcıdır, kayakçıdır."*- R. H. Karay. 4. *(nsz)* Ses çıkarmak, ses vermek: *"Hafif hafif ıslıklar çalan sesi eski keskinliğini kaybetmiştir."*- R. N. Güntekin. 5. Atmak, çarpmak, vurmak. 6. Üzerine sürmek: *"Ekmeğin üzerine yağ çaldı."*- 7. *(-i)* Bozmak, zarar vermek. 8. *(-i)* Kumaşın bir parçasını kesmek. 9. Madeni oymak, kalemle işlemek. 10. *(-e)* Benzemek, andırmak: *"Geniş alınlı, kırmızıya çalar, kahverengi saçlı, altın dişli tuhaf bir delikanlı gülümsedi."*- S. F. Abasıyanık. 11. *mecaz* Zamanı boşa harcatmak, ziyan edilmesine yol açmak. 12. *(-i), halk ağzında* Süpürmek, temizlemek: *"Tozu çalmak."*	**çalmak, -ar *(-i, -e)*** 1. Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırmak: *"İngiliz cephesinden at kaçırıp bize satan Bedeviler, dönüşlerinde bizim atlarımızı çalıp İngilizlere satarlardı." -F. R. Atay.* 2. Vurarak ses çıkartmak: *"Kapıyı çaldığımda, belirsiz konuşmalar geldi içerden." -Füruzan.* 3. *(-i)* Müzik aracını seslendirmek: *Piyano çalmak.* 4. Bir müziği dinlemeyi sağlayan aygıtı çalıştırmak: *Teyp çalmak.* 5. *(nsz)* Ses çıkarmak, ses vermek: *Çan çalıyor. Saat çalıyor. "Fabrikanın paydos zilleri çalıyor." -B. Yıldız.* 6. Atmak, çarpmak, vurmak: *Yere çalmak. Duvara çalmak.* 7. Katıp karıştırmak: *Yoğurt çalmak. Maya çalmak.* 8. Üzerine sürmek: *Ekmeğin üzerine yağ çaldı.* 9. *(-i)* Bozmak, zarar vermek: *Yemeği bakır çalmak. İs çalmak. Patlıcanı kırağı çalmak.* 10. *(-i)* Kumaşın bir parçasını kesmek. 11. (Madeni) Oymak, kalemle işlemek. 12. *DS (-i)* Süpürmek, temizlemek: *Tozu çalmak.* 13. *(-e)* Benzemek, andırmak: *"İşte Çatı Liman'ında giderek kırmızıya çalıyordu batan akşam güneşi." -S. İleri. "...ağzı kırık sürahi içindeki su kirli yeşile çalıyordu." -A. Nesin.* 14. *mec.* (Zaman için) Boşa harcatmak, ziyan etmek: *"Daireye varınca ayakyoluna girdi, sıkıntılı üç buçuk saatten on dakika çalmak için." -Y. Atılgan.*
çalışmak *(nsz)* 1. Bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak: *"Aldırma sen hemen çalış ki biraz / Çalışan ilerler, yerinde kalmaz"*- E. B.	**çalışmak *(nsz)*** 1. Bir şey oluşturmak ya da ortaya çıkarmak için emek harcamak: *Bu yapıt için üç yıl çalıştım.* 2. İşi ya da görevi olmak: *Arkadaş bankada*

Koryürek. 2. Herhangi bir iş üzerinde olmak. 3. İşi veya görevi olmak, bulunmak: *"İnşaatlarda çalışan işçiler birer ikişer inşaatların kapılarından geri dönüp geldiler."*- L. Tekin. 4. Makine veya aletler işe yarar durumda olmak veya işlemekte bulunmak. 5. *(-e)* Bir şeyi yapmak için gereken çarelere başvurmak, o şeyi gerçekleştirmek için kendini zorlamak, çaba harcamak: *"Olduğundan fazla yaşlı görünmeye çalıştığını sezdim."*- R. H. Karay. 6. *(-e)* Bir şeyi öğrenmek veya yapmak için emek vermek: *"Dar ve sapa yollardan hızla yürümeye çalışıyorduk."*- A. H. Tanpınar.	*çalışıyor.* 3. İş üzerinde bulunmak: *"Dört beş kızın çalıştığı bir odadan geçtik." -F. Baykurt.* 4. (Makine ya da aygıtlar için) İşe yarar durumda olmak ya da işlemekte bulunmak: *"Üç yüz otomatik dokuma tezgâhının kulakları sağır eden bir şakırtıyla çalıştığı dokumahane toz içindeydi." -O. Kemal.* 5. Bir şeyi yapmak için gereken çarelere başvurmak, o şeyi gerçekleştirmek için kendini zorlamak, çaba harcamak: *"... adam, polis memuruna bir şeyler anlatmaya çalışıyordu." -A. Nesin.* 6. *(-e)* Bir şeyi öğrenmek için emek vermek: *Üç yıldır İngilizce öğrenmek için çalışıyor.*
çarpmak –ar *(-e)* 1. Hızla değmek, vurmak: *"Eşiği aştım, içeri girdim, ortada duran uzun bir masaya çarptım."*- A. Kutlu. 2. *(nsz)* Etkisiyle birdenbire hasta etmek: *"Güneş çarpmak. Kömür çarpmak."*- . 3. *(-i)* Varlığına inanılan bir gücün öfkesine uğramak: *"Yeşildirek'te yatan evliya hepinizi çarpar."*- K. Tahir. 4. *(-i)* El çabukluğu ile çalmak, dolandırarak elde etmek: *"Köprüden denizi seyredenlerin cüzdanını hep çarparlar."*- B. Felek. 5. *(-i)* Kurnazlıkla, zorla ele geçirmek: *"İhtiyarın üç aylıkları aldığı günler çıkagelir, allem edip kallem edip zavallının yarı maaşını çarpar kaçar."*- H. Taner. 6. *(nsz)* Kalp, hızlı hızlı vurmak. 7. *(-i, -le), matematik* Biri çarpılan, öbürü çarpan denilen iki sayı verildiğinde çarpanı çarpılandaki birim kadar çoğaltarak çarpım adı verilen bir üçüncü sayıyı elde etmek, darp etmek. 8. *(-i), mecaz* Çekiciliğiyle etkilemek, şaşırtmak: *"Güzel halk türkülerinde beni çarpan şey bunların hepsinin arkasında bir vaka, bir macera, nihayet bir insan bulunmasıdır."*- B. R.	**çarpmak, -ar *(-i, -e /-e)*** 1. Hızla değmek, vurmak: *Otomobil ağaca çarptı. "Ana caddede iki erkek omzuma çarptı. -Füruzan.* 2. *(-i)* Etkisiyle birdenbire hasta etmek: *Güneş çarpmak. Kömür çarpmak.* 3. *(-i)* Varlığına inanılan bir gücün öfkesine uğramak: *Cin çarpmak.* 4. *(-i)* El çabukluğuyla çalmak: *"Kalabalıkta paramı çarpacaklar diye korkuyorum." -A. Nesin.* 5. Kurnazlıkla, zorla ele geçirmek: *"Arsız karı, ihtiyarın üç aylıkları aldığı günler çıkagelir, allem edip kallem edip zavallının yarı maaşını çarpar kaçar." -H. Taner.* 6. (Yürek) Hızlı atmak: *Gece yarısı telefon çalınca yüreğim çarptı.* 7. *(nsz)* Hızla bir yere vurmak: *Panjurlar rüzgârdan çarpıyordu.* 8. *(-i, -le) mat.* Biri çarpılan öbürü çarpan denilen iki sayı verildiğinde, çarpanı çarpılandaki birim kadar çoğaltarak çarpım adı verilen bir üçüncü sayıyı elde etmek, °zarp etmek.
çatmak –ar *(-i)* 1. Odun, değnek, kılıç, tüfek vb. uzun şeylerden birkaç tanesini, tepelerinden birbirine çaprazlama dayayarak durdurmak: *"Avlusunda silahlarını çatmış, ayaklarını germiş askerler var."*- F. R. Atay. 2. Kereste vb.ni birbirine tutturmak: *"Kırık tahtaları bir solukta yan yana çattılar."*- L. Tekin. 3. Bir şeyi yapmak için gerekli parçaları bir araya getirmek: *"Koca bir nahiye titreştik, odunsuz yattık / O büyük mektebi gördün ya, kışın biz çattık"*- M. A. Ersoy. 4. Yükü hayvana iki yanlı yüklemek. 5. Başa yemeni, çatkı, yazma vb.ni bağlamak. 6. *(-e)* Üzücü, kızdırıcı veya şaşırtıcı olaylarla	**çatmak, -ar *(-i)*** 1. Değnek, kılıç, tüfek gibi uzun şeylerden birkaç tanesini, tepelerinden birbirine çaprazlama dayayarak durdurmak: *"On dakika istirahat verdiler / Tüfekleri çatar çatmaz ordayım." -B. S. Erdoğan.* 2. (Kereste vb. gereci) Birbirine tutturmak. 3. Bir şeyi yapmak için gerekli parçaları bir araya getirmek. 4. (Yükü hayvana) İki yanlı yüklemek: *"...yükünü çatmış, kimsesiz, boş yolda tek başına gidiyordu." -Füruzan.* 5. (Yemeni, çatkı, yazma gibi şeyleri başa) Bağlamak. 6. (Kaş, yüz için) Sertlik, öfke bildiren bir duruma sokmak: *Kaşlarını çatmak.*

karşılaşmak: *"Hacı Mustafa bağırıyor, ömründe böyle bir işe çatmadığını söylüyordu."*- R. H. Karay. 7. *(-e)* Yazıyla veya sözle sataşmak: *"Böyle söyler de sonra yemek biraz azca çıkarsa yahut pek düzgün olmasa aşçıya çatacak gibi olur."*- M. Ş. Esendal. 8. *(-e)* Rastlamak, karşılaşmak.	7. *(-e)* Üzücü olaylarla karşılaşmak: *Muhtar Recep, çattık belaya, diye söyleniyordu. Belaya çatmak. Deliye çatmak. "Hacı Mustafa bağırıyor, ömründe böyle bir işe çatmadığını söylüyordu." -R. H. Karay.* 8. *(-e)* Birine sert sözler söylemek ya da yazılar yazmak. 9. *(-e)* Rastlamak, tesadüf etmek.
çekmek –er *(-i, -e)* 1. Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek: *"Hepsi iskemleleri çekerek masanın etrafında bir halka yapmaya hazırlanıyorlardı."*- R. N. Güntekin. 2. Taşıtı bir yere bırakmak, koymak. 3. Germek: *"İpi çekmek."*- . 4. İçine almak, emmek. 5. Bir yerden başka bir yere taşımak: *"Ekini tarladan çekmek."* 6. Bir amaçla ortadan kaldırmak: *"Piyasadaki parayı çekmek."* 7. Solukla içine almak: *"Beş defa yutkunup üç defa burnunu çektikten sonra anlattı."*- B. R. Eyuboğlu. 8. Üzerinde bulunan bir silahla saldırmak için davranmak: *"Elindeki tabancayı tetiğine basmak için yeni çekivermiş gibiydi."*- T. Buğra. 9. Atmak, vurmak: *"Dayak çekmek. Şut çekmek."* 10. Bir kimseyi veya bir şeyi geri almak. 11. Güç durumlara dayanmak, katlanmak: *"Yalnız bende meçhul bir hastalık vardı. Sekiz yaşından beri çekiyordum."*- P. Safa. 12. Tartıda ağırlığı olmak: *"Tartsaydınız kırk, kırk beş kilodan fazla çekmezdi."*- P. Safa. 13. Döşemek: *"Kablo çekmek."* 14. Herhangi bir engel kurmak: *"Derenin kış yaz kurumayan suları böğürtlen fidanlarını yükseltmiş, iki tarafa yemiş dolu bir koyu çit çekmiş."*- R. H. Karay. 15. Şans denemek amacıyla hazırlanmış kâğıtlardan birini almak: *"Birisi niyet çeksin de biz de bir lokma bir şey yiyelim diye bekleşiyorlar."*- S. F. Abasıyanık. 16. İmbik yardımı ile elde etmek: *"İspirto çekmek. Gül yağı çekmek."* 17. Çizgi durumunda uzatmak: *"Kirpiğine sürme çek / Kına yak parmağına"*- F. N. Çamlıbel. 18. Aynısını yazmak veya çizmek: *"Yazıyı temize çekmek. Kopya çekmek."* 19. Tedavi amacıyla şişe, vantuz, sülük vb.ni uygulamak: *"Bardak çekmek."* 20. Bir yerden bir şeyi yukarı doğru almak. 21. Görüntüyü bir aletle özel bir nesne üzerine kaydetmek: *"Fotoğraf çekmek. Film çekmek."* 22. Taşıma gücü olmak: *"Bu araba 500 kilodan çok yük çekmez."* 23. Öğütmek: *"Kahve çekmek."*- . 24. Protesto, poliçe, çek vb. düzenleyip	**çekmek, -er *(-i)*** 1. Bir şeyi tutup kendine ya da başka bir yöne doğru yürütmek: *"Arabaları kuvvetli atlar çekiyordu." -O. Kemal." Kapıyı kıracak gibi şiddetle çekerek evden çıkıp gitti." -S. Sezai.* 2. (Taşıt için) Bırakmak, koymak: *"Tamam dedi, şimdi garaja çekiyorum arabayı / Sen de camları sil, içeriyi süpür." -R. Durbaş.* 3. Germek: *İpi Çekmek.* 4. İçine almak: *Sünger bütün suyu çekti.* 5. Bir yerden başka bir yere taşımak: *Ekini tarladan çekmek.* 6. Bir amaçla ortadan kaldırmak: *Piyasadaki şekeri çekmek.* 7. Solukla içine almak: *Burnuna su çekmek.* 8. Üzerinde bulunan bir silaha saldırmak için davranmak: *Bıçak çekmek. "...sarhoşken birine tabanca çekmiş, polisler tutmuşlar, kapamışlar." -Y. Atılgan.* 9. Atmak, vurmak: *Dayak çekmek. Şut çekmek.* 10. (Bir kimseyi ya da bir şeyi) Geri almak: *Bir devlet, elçisini çekmek. "Bankaya para yatırıyorum, üç gün sonra gidip paramı çekiyorum." -A. Nesin.* 11. (Güç durumlara) Uğramak, dayanmak, katlanmak: *"Yalnız bende meçhul bir hastalık vardı, sekiz yaşından beri çekiyordum." -P. Safa. "Son yıllarda pek de rahat yaşadığı söylenemez, orası öyle, son yıllarda çok güçlükler çekti." -T. Yücel.* 12. *(-i)* Yüklenmek, üzerine almak, etkisi altında bulunmak: *Bu işin bütün sıkıntısını halk çekiyor.* 13. (Tartıda) Ağırlığı olmak: *Yaş odun ağır çeker. "Tartsaydınız kırk, kırk beş kilodan fazla çekmezdi." -P. Safa.* 14. Döşemek: *Kablo çekmek.* 15. Herhangi bir engel kurmak: *Duvar çekmek. Perde çekmek. "Derenin kış yaz kurumayan suları böğürtlen fidanlarını yükseltmiş, iki tarafa yemiş dolu bir koyu çit çekmişti." -R. H. Karay.* 16. (Adçekme, niyet, piyango için) Şans denemek amacıyla hazırlanmış kâğıtlardan birini almak: *Kura çekmek. Piyango çekmek. Niyet çekmek.* 17. İmbik yardımıyla damıtarak elde etmek: *İspirto çekmek. Gülyağı çekmek.* 18. Çizgi durumunda uzatmak: *Çizgi çekmek. Gözüne sürme çekmek. Kaşına rastık çekmek.* 19. Tıpkısını yazmak ya da çizmek: *Yazıyı temize*

yürürlüğe koymak. 25. Dikkat, ilgi vb.ni üzerine toplamak: *"Bu kadın iyi terzi elinden çıkmış koyu renk elbiseleri içinde biçimli vücuduyla az sonra dikkati çeker."*- R. H. Karay. 26. Hoşa gitmek, sarmak. 27. Kaçan ilmeği örmek: *"Çorap çekmek."* 28. Masrafını karşılamak, ikramda bulunmak: *"Beni lokantasına götürdü, âlâ bir öğle yemeği çekti."*- H. E. Adıvar. 29. Bir duyguyu içinde yaşatmak: *"Ona yanıyorum, onun hasretini çekiyorum."*- R. H. Karay. 30. Yürütmek, sürmek: *"Aheste çek kürekleri mehtap uyanmasın."*- Y. K. Beyatlı. 31. *(-e)* Bir kimse ailesinden birine herhangi bir bakımdan benzemek: *"Yeğeninin ona çeken tek yanı yoktur."*- T. Buğra. 32. Bir şeyin içyüzünü anlamak amacıyla bir kimseyi sıkıştırmak: *"Sorguya çekmek."*- . 33. *(-i, -e)* Herhangi bir anlama almak: *"Bak, sözümü nereye çekti!"*- . 34. *(-i, -e)* Örtmek, giymek: *"Yorganınızı başınıza çeker ve uykunuza devam edersiniz."*- R. H. Karay. 35. *(-i, -e)* Dişi hayvanı çiftleşmek için erkeğin yanına götürmek. 36. Yol, ay sürmek: *"Sevmediğim ayların çoğu otuz bir çeker, uzundur."*- B. Felek. 37. *(nsz)* Daralıp kısalmak: *"Kumaşı yıkayınca çekti."*- . 38. Söylemek: *"Bir nutuk çekmeye başlarken birdenbire yutkunmuş susmuştu."*- Y. K. Beyatlı. 39. Asmak: *"Açıkta durduk. Demir attık. Kayığa tehlike bayrakları çektik."*- Halikarnas Balıkçısı. 40. Boya, badana vb. sürmek. 41. Yollamak: *"Çektikleri telgrafı babasıyla annesi, bakalım, alabilecekler mi?"*- A. İlhan. 42. Bir şeyi emip dışarıya çıkarmak: *"Tulumba, suyu iyi çekiyor. Baca iyi çekiyor."*- . 43. Hamur vb. iyice pişmiş duruma gelmek. 44. *fizik* Bir cisim, belli bir yakınlıktaki başka bir cismi kendisine yaklaşmaya zorlamak, itmek karşıtı. 45. *teknik* Vericiden gelen dalgaları algılayarak televizyon, radyo, telefon vb. aygıtlarla bağlantı kurmak. 46. *argo* İçki içmek: *"Çok kimse rakısını bağında çekiyordu."*- F. R. Atay.	*çekmek. Kopya çekmek.* 20. (Şişe, vantuz, sülük vb. için) Sağaltım amacıyla uygulamak: *Vantuz çekmek.* 21. Bir yerden bir şeyi yukarı doğru almak: *"Bir tekne geliyor işte, balıkçılar sudan ağı çekiyorlar." -O. Akbal.* 22. Görüntüyü bir aygıtla özel bir nesne üzerinde saptamak: *Fotoğraf çekmek. Film çekmek.* 23. Taşıma gücü olmak: *Bu araba 500 kilodan çok yük çekmez.* 24. Öğütmek: *Kahve çekmek.* 25. (Protesto, poliçe, çek gibi şeyler için) Düzenleyip yürürlüğe koymak. 26. (Dikkat, ilgi vb. için) Üzerine toplamak: *"Güzel bedeni çekti bakışlarımı üzerine." -B. Yıldız.* 27. Hoşa gitmek, sarmak. 28. Kaçan ilmeği örmek: *Çorap çekmek.* 29. Masrafını karşılamak: *Yol paranızı çekti.* 30. Bir duyguyu içinde yaşatmak: *Sevda çekmek.* 31. *argo* İçki içmek: *İhtiyar şarapçı her akşam kafa çekerdi.* 32. Yürütmek, sürmek: *Arabacı, yavaş çek! Doğru karakola çek!* 33. *(-e)* (Bir kimse) Ailesinden birine herhangi bir bakımdan benzemek: *"Oğlan dayıya, kız halaya çeker." -Atasözü.* 34. (Bir şeyin iç yüzünü anlamak amacıyla) Sıkıştırmak: *Sorguya çekmek.* 35. *(-i, -e)* Herhangi bir anlama almak: *Bak, sözümü nereye çekti!* 36. *(-i, -e)* Örtmek, giymek: *"Atını bir direğe bağlar, gocuğunu kafasına çeker uyurdu." -S. Faik.* 37. *(-i, -e)* Dişi hayvanı çiftleşmek için erkeğin yanına götürmek. 38. (Yol, ay için) Sürmek: *Şubat ayı dört yılda bir 29 çeker. "Otomobille yarım saat çeker dedim / Yayan da iki buçuk saat." -C. Yücel.* 39. *(nsz)* Daralıp kısalmak: *Kumaş yıkayınca çekti.* 40. Söylemek: *Nutuk çekmek. Gazel çekmek. Of çekmek.* 41. Asmak: *Bayrak çekmek.* 42. (Boya, badana vb.) Sürmek: *Kapıya bir kat boya çekti.* 43. Yollamak: *Telgraf çekmek.* 44. (Bir şeyi) Emip dışarıya çıkarmak: *Tulumba suyu iyi çekiyor. Baca iyi çekiyor.*
çevirmek *(-i)* 1. Bir şeyin yönünü değiştirmek: *"Nefes nefese koşan anneme, başını çevirmeden cevap verdi."*- Y. Z. Ortaç. 2. Öteki yüzünü görünür duruma getirmek: *"Sermet defterinin yapraklarını çeviriyordu."*- Ö. Seyfettin.	**çevirmek *(-i)*** 1. Bir şeyin yönünü değiştirmek: *"Asiye gitti, gözümü kapıya çevirip beklemeye başladım." -F. Baykurt. "Alnını Ecevit'in serin rüzgârlarına çevir, ardıç kokularını koklayarak düşün." -A.Gündüz. "Motor, burnunu iskeleye çevirdi."* 2. Öteki yüzünü görünür duruma getirmek: *Kitabın yaprağını çevirmek.*

3. Döndürerek hareket ettirmek: *"Resimleri albüme yapıştırırken kocası da radyonun düğmesini çevirdi."*- S. F. Abasıyanık. 4. Yönetmek, idare etmek: *"Eteği belinde, bütün evi o çeviriyor."*- H. Taner. 5. Durdurmak: *"Taksi çevirmek."*- . 6. Yolundan alıkoymak, yoldan döndürmek: *"Arkadaşı bizi çevirip evine götürdü."*- . 7. Geri göndermek: *"Kendisine yollanan parayı çevirmiş."* 8. Bir giyeceği söküp iç yüzünü dışa getirmek. 9. Çevrilemek, tevil etmek: *"Sözü işine geldiği gibi çevirdi."*- . 10. *(-den)* Çeviri yapmak: *"Romanlar, hikâyeler yazar; yahut Fransızcadan çevirirmiş."*- M. Ş. Esendal. 11. *(-i, -le)* Bir yerin çevresini bir şeyle sarmak, kuşatmak: *"Bağı duvarla çevirmek."*- . 12. *(-i, -e)* Bir durumdan başka duruma getirmek, dönüştürmek: *"Evlerini otele çevirdiler."*- . 13. *(-den, -e)* Bir durumdan başka duruma geçmek. 14. *(nsz)* Kâğıt oyunu oynamak. 15. *(nsz), mecaz* Hile, dolap, dalavere vb. dürüst olmayan davranışlar ortaya koymak: *"Bendenize şikâyetlerin yapılmaması, iş çevirmek isteyenlerin muvaffak olamayacaklarını bilmeleri neticesidir."*- Atatürk.	3. Döndürerek devindirmek: *Topaç çevirmek. Çember çevirmek. Makinenin kolunu çevirmek.* 4. Yönetmek, idare etmek: *"Eteği belinde, bütün evi o çeviriyor." -H. Taner.* 5. Yolundan alıkoymak, yoldan döndürmek: *Arkadaş bizi çevirip evine götürdü. "İbrahim caddeye çıkar çıkmaz bir taksi çevirdi." -A. İlhan.* 6. Geri göndermek: *Kendisine yollanan parayı çevirmiş.* 7. Bir giyeceği söküp iç yüzünü dışa getirmek. 8. Çevrilemek, °tevil etmek: *Sözü işine geldiği gibi çevirdi.* 9. (Hile, dolap, dalavere gibi dürüst olmayan davranışlar için) Yapmak: *Dolap çevirmek.* 10. *(-i, -e)* Kötü bir duruma getirmek, dönüştürmek: *Maskaraya çevirmek. Paçavraya çevirmek.* 11. *(-i, -e)* Bir dilden başka dile aktarmak, tercüme etmek: *"Çevirmen, çevirdiği yazarın kişisel biçemini elden geldiğince titizlikle gözetmek zorundadır." -M. H. Doğan.* 12. *(-i, -le)* Bir yerin çevresini, bir şeyle sarmak, kuşatmak: *Bağı duvarla çevirmek. Kaleyi askerle çevirmek.* 13. *(-i, -e)* Bir durumdan başka duruma getirmek, dönüştürmek: *Evlerini otele çevirdiler. "Şaban Halep'te kazandığı parayı altına çevirmişti." -B. Yıldız.* 14. (Hava için) Bir durumdan başka duruma geçmek: *"Akşam oldu. Kar, yağmura çevirdi." -T. Yücel.* 15. (Kâğıt oyunu için) Oynamak: *"Hepsi kumar değil mi canım, uzun işe girmektense ayakta birkaç el çeviririz." -S. Ali.*
çıkmak –ar *(-den)* 1. İçeriden dışarıya varmak, gitmek: *"Ortalık ağarırken bir arkadaşımla yorgun adımlarla konaktan çıktık."*- F. R. Atay. 2. *(nsz)* Elde edilmek, sağlanmak, istihsal edilmek: *"Bu mülakatımızdan esaslı bir netice çıkmadı."*- Atatürk. 3. *(nsz)* Bir meslek veya bilim kurumunda okuyup yetişmek, mezun olmak: *"Çiçeği burnunda subay çıkar çıkmaz, ben size bir emir eri bulurum."*- H. Taner. 4. Bulunduğu yeri bırakıp başka yere geçmek, taşınmak, ayrılmak, ilgisini kesmek: *"Yeni evimizden çıkıp eski evimize taşındık."*- Y. Z. Ortaç. 5. Süresi dolduğunda ayrılmak: *"Daireden çıkmak. Hastaneden çıkmak. Cezaevinden çıkmak."*- . 6. *(nsz)* Yapılmak, yürümek: *"Bu dairede işler kolay çıkmaz."*- . 7. Yetişecek ölçüde olmak: *"Bu kumaştan bir palto çıkar mı?"*- .	**çıkmak, -ar *(-den)*** 1. İçeriden dışarıya varmak, gitmek: *"Ortalık ağarırken, bir arkadaşımla yorgun adımlarla konaktan çıktık." -F. R. Atay.* 2. Elde edilmek, sağlanmak, istihsal edilmek: *Sütten yağ çıkar.* 3. Bir meslek ya da bilim kurumunda okuyup sınavını vererek yetişmiş olmak, mezun olmak: *Hukuk Fakültesi'nden çıkmış.* 4. Ayrılmak, ilgisini kesmek: *İşinden çıkmak.* 5. Süresi dolunca ayrılmak: *Hastaneden çıkmak. Cezaevinden çıkmak.* 6. Yapılmak, yürümek: *Bu daireden işler kolay çıkmaz.* 7. Yetişecek ölçüde olmak: *Bu kumaştan bir palto çıkar mı?* 8. Eksilmek: *Dörtten iki çıkarsa...* 9. Sonuca ulaşmak: *Bu tartışmadan bir şey çıkmaz.* 10. Sıyrılmak, ayrılmak: *Bebeğin patiği çıktı.* 11. *mec.* Harcama zorunda kalmak: *Paradan çıkmak.*

8. Eksilmek: *"Dörtten iki çıkarsa iki kalır."*- .
9. Meydana gelmek: *"Uygunsuz dediğim vakalardan biri bir salon oyunu yüzünden çıkmıştır."*- R. N. Güntekin.
10. *(nsz)* Sıyrılmak, ayrılmak: *"Bebeğin patiği çıktı."*
11. *(nsz)* Herhangi bir durumda olduğu anlaşılmak: *"Borçlu çıkmak. Kârlı çıkmak. Alacaklı çıkmak."*- .
12. Bir durumla ilgili niteliklerini yitirmek, bir durumdan başka bir duruma geçmek: *"Çok sonra öğrenecek bunu. Çok sonra, çocukluktan çıkıp kocaman adam olduktan sonra."*- T. Dursun K.
13. *(-i)* Bir şeyin yukarısına doğru yürümek: *"Uzun, dik merdivenli bir yokuşu çıktık."*- R. H. Karay.
14. *(-de, nsz)* Bir inceleme, bir araştırma sonucu bulmak: *"Sularda bakteri çıktı."*- .
15. *(-e)* Yetkili birinin makamına iş için gitmek: *"Başkana çıkmak."*- .
16. *(-e)* Talihine veya payına düşmek, isabet etmek, vurmak: *"Arkadaşa piyango çıkmış. Bize yine gezi çıktı. Bu işten size de bir şey çıkar."*- .
17. *(nsz)* Bir konu yetkililerce karara bağlanmak.
18. *(-e)* Mal olmak: *"Bu ev dört milyara çıktı."*- .
19. *(-e)* Oyunda herhangi bir rolü oynamak: *"Arsız ve aptal mahalle çocuğu rolüne çıkmıştı."*- B. R. Eyuboğlu.
20. *(-e)* Bir yere ulaşmak, varmak: *"Karşı kaldırıma geçtiler, sağa sola saptılar, demir yoluna çıktılar."*- M. Ş. Esendal.
21. *(-e)* Karaya ayak basmak: *"1919 senesi Mayısının on dokuzuncu günü Samsun'a çıktım."*- Atatürk.
22. *(nsz)* Yayılmak, duyulmak: *"Başından beri gazetelerde enstitü hakkında havadisler çıkıyordu."*- A. H. Tanpınar.
23. *(nsz)* Olmak, bulunmak, var olmak: *"Bayramın son günü her iki kadının da işleri çıkmıştı."*- O. C. Kaygılı.
24. *(-e)* Bir iddia ile ortalıkta görünmek: *"Sen onun karşısına çapkın bir adam gibi çıktın."*- P. Safa.
25. *(-den, nsz)* Yayılmak: *"Lağımdan pis kokular çıkıyor."*- .
26. *(-e)* Karşı gelebilmek, boy ölçüşmek: *"Güreşte ona çıkacak kimse yok."*- .
27. *(-e)* Bulaşmak: *"Kravatın boyası gömleğe çıktı."*- .
28. *(-i)* Binaya kat eklemek: *"Evin ikinci katını çıkmadan havalar bozuldu."*- .
29. *(-e)* Bir sebeple bulunulan yerden ayrılmak: *"Bu kahveden sıkıldın, ötekine çıkarsın, anladın mı?"*- M. Ş. Esendal.
30. *(nsz)* Niteliği sonradan anlaşılmak: *"Eyvah, bu da ötekiler gibi soysuz çıktı. İstemem artık gözüm görmesin, soğudum, iğrendim. Atın evimden dışarı."*- R. N. Güntekin.
12. Herhangi bir durumda olduğu anlaşılmak: *Borçlu çıkmak. Kârlı çıkmak. Alacaklı çıkmak.*
13. Bir durumla ilgili niteliklerini yitirmek, bir durumdan başka bir duruma geçmek: *"Bizim at atlıktan çıkmış, eşekliğe dönüşmüş." -F. Otyam." Çok sonra öğrenecek bunu. Çok sonra, çocukluktan çıkıp kocaman adam olduktan sonra." -T. Dursun K.*
14. *(-e)* Bir şeyin yukarısına varmak ya da yükselmek: *Dağın tepesine çıkmak. "Biz merdivenleri yeni bir depremden korka korka çıktık." -R. Ilgaz.*
15. Bir inceleme, bir araştırma sonucu bulmak: *Sularda bakteri çıktı.*
16. *(-e)* İş için, yetkili birini orununda görmek: *Müdüre çıkmak. Bakana çıkmak.*
17. *(-e)* Talihine ya da payına düşmek, isabet etmek, vurmak: *Arkadaşa piyango çıkmış. Bu işten size de bir şey çıkar.*
18. *(-e)* Gitmek, koyulmak: *Yola çıkmak. Gezmeye çıkmak. "Yemeğimi yedikten sonra kırlara çıktım." -S. Faik.*
19. *(-e)* Bir konu yetkililerce karara bağlanmak.
20. *(-e)* Birdenbire görünmek: *Karşıma çıktı. Yoluma çıktı.*
21. *(-e)* Mal olmak: *Bu ev beş milyara çıktı.*
22. *(-e)* Oyunda herhangi bir rolü oynamak: *Otello'ya çıkmak. Zenne'ye çıkmak.*
23. *(-e)* (Bir yere) Ulaşmak, varmak: *Bu yol nereye çıkar?*
24. Karaya ayak basmak: *"1919 senesi Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım." -Atatürk.*
25. (Söylenti, haber) Yayılmak, duyulmak.
26. Olmak, bulunmak, var olmak.
27. Bir savla ortalıkta görünmek: *Peygamberim diye çıktı.*
28. Yayılmak: *Lağımdan pis kokular çıkıyor.*
29. *(-e)* Karşı gelebilmek, boy ölçüşmek: *Güreşte ona çıkacak kimse yok.*
30. *(-e)* Bulaşmak: *Kravatın boyası gömleğe çıkmış.*
31. *(-i)* (Yapı için) Yapmak: *Evin ikinci katını çıkmadan havalar bozuldu.*
32. *(-den, -e)* Bulunduğu yeri bırakıp başka yere geçmek, taşınmak: *"Hemen bir apartmana çıkarım." -A. İlhan.*
33. *(-e)* Bir nedenle bulunulan yerden ayrılmak: *Alışverişe çıkmak. Sokağa çıkmak.*
34. *(nsz)* Niteliği anlaşılmak: *"O bizden daha vatansever çıktı." -H. Taner.*
35. *(nsz)* Davranışta herhangi bir niteliği bulunmak: *Akıllı çıktı da, arkadaşına uymadı.*
36. Yerinden oynamak: *Çocuğun kolu çıktı.*
37. *(nsz)* Görünür ya da belli bir durumda bulunmak: *Tencerenin bakırı çıkmış. Zayıflıktan kemikleri çıkmış.*

31. *(nsz)* Davranışta herhangi bir niteliği bulunmak: *"Akıllı çıktı da arkadaşına uymadı."*- . 32. *(nsz)* Yerinden oynamak: *"Fukaranın hem sağ bileği çıkmış hem davulu patlamıştı."*- R. N. Güntekin. 33. *(nsz)* Görünür veya belli bir durumda bulunmak: *"Tencerenin bakırı çıktı. Zayıflıktan kemikleri çıkmış."*- . 34. *(nsz)* Oluşmak, olmak: *"Fırtına çıkmak. Soğuk çıkmak."*- . 35. *(nsz)* Piyasaya sürülmek. 36. *(nsz)* Bitmek, büyümek, sürmek: *"Ekinler çıkmaya başladı. Bıyığı çıktı."*- 37. *(nsz)* Verilmek: *"Maaş çıkmak. Emir çıkmak."* 38. *(nsz)* Ay veya mevsim geçmek: *"Mart çıktı. Kış çıktı."*- . 39. *(nsz)* Yeni yetişip satışa sunulmak: *"Erik çıkmış. Çilek daha çıkmadı."* 40. *(nsz)* Yükselmek, artmak: *"Fiyatlar çıktı."* 41. *(nsz)* Artırmak, fiyatı yükseltmek. 42. *(nsz)* Sesini yükseltmek. 43. *(nsz)* Büyük abdest bozmak. 44. *(nsz, -den)* Giderilmek, yok olmak: *"Leke çıktı."* 45. Unutmak: *"O söz benim hatırımdan çıkmadı."*- 46. *(nsz)* Ay, güneş görünmek: *"Hava açılmış, ay çıkmıştı."*- R. H. Karay. *"Güneş seni ısıtmak için çıkıyordu."*- Y. K. Karaosmanoğlu. 47. *(nsz)* Yayımlanmak: *"Yeni çıkmış Fransızca bir iki kitap bulunurdu."*- Y. Z. Ortaç. 48. *(nsz)* Gelmek: *"Çok geçmeden haber çıkacağını kadınlık insiyakiyle derhâl sezmişti."*- R. H. Karay. 49. *(-den)* Gerçekleşmek: *"İnsanın her gördüğü rüya çıkmaz ya!"*- M. Ş. Esendal. 50. *(nsz)* Bulunduğu yerden fırlamak, kopmak: *"Arabanın direksiyonu çıkmak."*- . 51. *(-den)* Bir şeyin düzeni bozulmak, eskisinden daha değişik, kötü bir duruma girmek: *"Ev, ev olmaktan çıktı."* 52. *(-le)* Flört etmek: *"Sevim, senden başka bir kızla çıkmadım."*- A. İlhan. 53. *(-e)* Erişmek, görmek: *"Aklı başında ama sabaha çıkamayacağına kalıbımı basarım."*- S. F. Abasıyanık. 54. *mecaz* Harcamak zorunda kalmak: *"Paradan çıkmak. Bin liradan çıktım."*- . 55. *(-i), argo* Vermeye katlanmak: *"Çık bakalım paraları!"*- .	38. *(nsz)* Oluşmak, olmak: *"Akşama doğru fırtına çıktı." -Y. Kemal.* 39. *(nsz)* Piyasaya sürülmek: *Yeni bir makine çıktı. "Yeni elli liralıklar piyasaya çıktı." - Gazetelerden.* 40. *(nsz)* Bitmek, büyümek, sürmek: *Ekinler çıkmaya başladı. Bıyığı çıktı.* 41. *(nsz)* Verilmek: *Maaş çıkmak. Emir çıkmak.* 42. *(nsz)* (Ay ya da mevsim) Geçmek: *Mart çıktı. Kış çıktı.* 43. *(nsz)* Yeni yetişip satışa sunulmak: *Erik çıkmış. Çilek daha çıkmadı.* 44. *(nsz)* Yükselmek, artmak: *Fiyatlar çıktı.* 45. *(nsz)* Artırmak, fiyatı yükseltmek: *Satıcı razı olmayınca biraz daha çıktım.* 46. *(nsz)* Sesini yükseltmek: *Sesim elvermiyor, daha fazla çıkamam.* 41. *(nsz)* Büyük aptes bozmak. 48. *(nsz /-den)* Giderilmek, yok olmak: *Leke çıktı.* 49. (Akıl, iç, hatır gibi sözcüklerle) Unutmak: *O söz benim belleğimden hiç çıkmadı.* 50. (Ay, Güneş) Doğmak: *"Güneş seni ısıtmak için çıkıyordu." -Y. K. Karaosmanoğlu.* 51. *(-i) argo* Vermeye zorlamak: *Çık bakalım paraları!* 52. *(nsz)* Yayımlanmak: *Kitap çıkmak. Gazete çıkmak.* 53. Gelmek: *Haber çıkmak. Postadan mektup çıkmak.* 54. Gerçekleşmek: *"İnsanın her gördüğü rüya çıkmaz ya!" -M. Ş. Esendal.* 55. Bulunduğu yerden ayrılmak; fırlamak, kopmak: *Gözü çıkmak. Arabanın direksiyonu çıkmak.* 56. (Bir şeyin) Düzeni bozulmak, eskisinden daha değişik, kötü bir duruma girmek: *Ev, ev olmaktan çıktı.* 57. *(-le)* Flört etmek: *"Sevim, senden başka bir kızla çıkmadım." -A. İlhan.*
çırpmak –ar *(-i)* 1. Halı, kilim vb. şeyleri hızla ve kesik kesik silkelemek. 2. İki şeyi birbirine çarpmak: *"Ali Bey ellerini çırptı, Elif Hanım, hepimize kahve diye seslendi."*- H. E. Adıvar.	**çırpmak**, -ar *(-i)* 1. Hızla ve kesik kesik silkelemek: *"Halıları çırptıktan sanra sirkeli suyla silmeye bayılırım." -N. Meriç.* 2. İki şeyi birbirine çarpmak: *El çırpmak.* 3. Bir şeyin ucundan bir parça kesmek: *Ağacın*

3. Bir şeyin ucundan bir parça kesmek: *"Ağacın dallarını çırpmak."* 4. Sulu yiyecekleri hızla ve sürekli olarak çatal, kaşık vb. ile karıştırmak. 5. *mecaz* Çalmak, hırsızlık etmek. 6. *spor* Güreşte rakibinin kollarını beli hizasında sımsıkı kavrayarak minderde kendi üzerinden sağa ve sola sırtüstü savurmak	*dallarını çırpmak.* 4. Sulu yiyecekleri hızla ve sürekli olarak çatal, kaşık gibi bir şeyle karıştırmak. 5. *mec.* Çalmak, hırsızlık etmek: *Alnının teriyle değil, çalıp çırptıklarıyla edindi o servetini.*
çizmek –er *(-i)* 1. Çizgi çekmek. 2. Resmini yapmak, resmetmek: *"Ben sizi yazar olarak değil, insan olarak çizmek istiyorum."*- H. E. Adıvar. 3. *(nsz)* Çizgiler hâlinde belirtmek, desenini yapmak: *"Bir gün yine onlara görünmeden krokiler çiziyordum."*- B. R. Eyuboğlu. 4. Çizgi biçiminde yaralamak: *"İğne elimi çizdi."* 5. *(nsz)* Geçersiz kılmak için üzerine çizgi çekmek: *"Şu iki kelime gereksizdir, çiziniz."* 6. *mecaz* Kişiyle ilgiyi kesmek, bağı koparmak.	**çizmek, -er *(-i)*** 1. Çizgi çekmek, çizgi oluşturmak: *Bu duvarları hangi yaramaz çizdi?* 2. Resmini yapmak, resmetmek: *"Kocaman eli, hiç duraklamadan, güvenle çiziyordu." -K. Tahir. "Babasının başucuna dikilmiş olan beyaz taşın üzerine bir tabanca resmi çizdi." -B. Yıldız.* 3. Çizgiler halinde belirtmek, desenini yapmak, planını, krokisini çıkarmak: *"...az bir para karşılığında, tek katlı ev planları çiziyordu." -Füruzan.* 4. Çizgi halinde berelemek: *Doğa yürüyüşü sırasında dikenler bacaklarımı çizmiş.* 5. Geçersiz kılmak için üzerine çizgi çekmek: *Şu iki sözcük gereksizdir, çiziniz.* 6. *mec.* Betimlemek, anlatmak, canlandırmak.
çökmek –er *(nsz)* 1. Bulunduğu düzeyden aşağı inmek, çukurlaşmak: *"Toprak çökmek. Yol çökmek."*- . 2. Üzerinde bulunduğu yere yıkılmak: *"Tavan çökmek. Döşeme çökmek. Ev çökmek."* 3. *(-e)* Çömelmek: *"Suyun başına çöküp ellerini, yüzünü yıkamaya koyuldu."*- H. F. Ozansoy. 4. *(-e)* Oturmak, birdenbire oturmak: *"Soluk soluğa yere çöktü."*- F. R. Atay. 5. Deve, sığır vb. olduğu yere oturmak: *"Boz renkli bir kaya, tıpkı çökmüş bir hecin sırtını andırıyordu."*- Y. K. Karaosmanoğlu. 6. Şakak, avurt vb. içeri doğru girmek, çukurlaşmak: *"Kadının yanakları daha fazla çöktü."*- H. E. Adıvar. 7. Basmak, yayılmak: *"Geceleri bazen öyle bir sessizlik çöküyor ki muharebenin bu yerlerde olduğuna insanın inanamayacağı geliyor."*- N. F. Kısakürek. 8. Sis, duman vb. inerek kaplamak: *"Alaca karanlıklar çökerken köşk bahçesinin parmaklıklarında görünmektedir."*- S. Birsel. 9. *mecaz* Sarsılıp dinçliğini yitirmek: *"Şayet iradesiz bir adamsanız az zamanda çürüyüp çökmeniz pek mümkündür."*- R. H. Karay. 10. Tortu dibe inmek. 11. *mecaz* Son bulmak, yıkılıp dağılmak: *"Bir gün vatan çöktü ve millî mabetler istila edildi."*- A. Gündüz. 12. *(-e), mecaz* Yoğun bir biçimde duymak: *"Mustafa Kemal'in içine ilk defa bu lisede vatan kaygısı çöktü."*- F. R. Atay.	**çökmek, -er *(nsz)*** 1. Bulunduğu düzeyden aşağı inmek, çukurlaşmak: *Toprak çökmek. Yol çökmek.* 2. Üzerinde bulunduğu yere yıkılmak: *Tavan çökmek. Döşeme çökmek. Ev çökmek.* 3. Çömelmek: *"Ayağa kalktı, ellerini yıkamak için leğenin başına çöktü." -F. Baykurt.* 4. Oturmak, birdenbire oturmak: *"Kadehi masanın kenarına bırakıp teklifsizce sedire çöktü." -H. Taner.* 5. (Deve, sığır vb. için) Olduğu yere oturmak. 6. (Şakak, avurt vb. için) İçeri doğru girmek, çukurlaşmak: *Avurdu çökmek.* 7. (Duman, sis vb. için) İnerek kaplamak. 8. (Tortu) Dibe inmek. 9. Sarsılıp dinçliğini yitirmek: *"Günden güne zayıflayan, çöken annemin balıkyağı içmesi gerekirmiş." -A. Nesin.* 10. Son bulmak, yıkılıp dağılmak: *Bizans İmparatorluğu 1453'te çöktü.* 11. (Duygu, durum vb.) Basmak: *"...konuşmaların cıvıltısıyla dolu salona, şimdi bir acayip sessizlik çökmüştü." -Y. K. Karaosmanoğlu.* 12. *mec.* Yoğun bir biçimde duymak: *Yalnızlığın acısı çöktü içine. "Gerçek yaşamın ağırlığı çöküyordu üstümüze." -O. Akbal. "Selim'in yokluğu demir bir külçe gibi çöktü içine." -O. Rifat.*

çözmek –er *(-i)*	**çözmek, -er *(-i)***
1. Düğümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak. 2. Düğmeyi iliğinden açmak: *"Yalnız göğsünün düğmelerini çöz."*- P. Safa. 3. Saçı açmak. 4. Bulmaca, sorun vb.nin bilinmeyen, gizli noktasını bulup açıklamak, sonuca bağlamak: *"Kır saçlı postacı bulmacayı çözmüştü."*- H. Taner. 5. *kimya* Bir maddeyi çözücüyle çözündürmek, onun çözeltisini yapmak. 6. *matematik* Bir problemde aranan sonucu, belli ögeler yardımıyla ortaya çıkarmak, halletmek. 7. *halk ağzında* Çözgü ipini tezgâha yerleştirmek.	1. Düğümlü, bağlı ya da sarılı bir şey açmak: *"...cebinden bir çıkın çıkardı, yorganın üstüne koyup, düğümünü çözdü." -K. Tahir.* 2. Düğmeyi iliğinden açmak: *"Şaban gömleğinin düğmelerini çözdü." -R. Ilgaz.* 3. (Saç için) Açmak: *"Aynanın karşısında saçlarımı çözüyorum." -N. Meriç.* 4. (Bulmaca, sorun vb. için) Bilinmeyen, gizli noktasını bulup onu açıklamak: *"Kır saçlı postacı bulmacayı çözmüştü." -H. Taner.* 5. *mat.* Bir problemde aranan sonucu, belli öğeler yardımıyla ortaya çıkarmak, halletmek. 6. *kim.* Bir maddeyi bir çözücüde çözündürmek, onun çözeltisini yapmak.
dalmak –ar *(-e)*	**dalmak, -ar *(-e)***
1. Suyun içine bütün vücuduyla ve hızla girmek: *"O çirkin, kaba kunduralarla sıcak günde serin denize dalmışım gibi rahatladım."*- A. Kutlu. 2. *(nsz)* Bir yerin içine girmek: *"Hızla içeri dalıp mumun başında duran adama doğru iki adım attı."*- E. Şafak. 3. *(nsz), mecaz* Kendini bilmez duruma gelmek, kendinden geçmek: *"Çocuk ateşi çıkınca daldı."* 4. *(nsz)* Uyumak: *"O serinlik içinde Tevfik dalmış. Uyandığı vakit güneş çoktan doğmuştu."*- M. Ş. Esendal. 5. *mecaz* Başka bir şeyle uğraşamayacak veya başka bir şeyi düşünemeyecek biçimde kendini bir şeye kaptırmak: *"Yemekten sonra yine tatlı tatlı memleket yârenliğine daldık kahvede."*- F. Otyam. 6. *spor* Güreşte rakibinin belden aşağı bir yerini aniden tutmak.	1. Suyun içine bütünüyle ve hızla girmek: *"Hemen suya dalıp köpüklere doğru yüzdü." -Y. Kemal.* 2. Bir yerin içine girmek: *"Mehmet ondan ayrılıp köyün içine daldı." -Y. Kemal. "İkisi uçar gibi kapısında koca bir telefon çanı asılı dükkândan içeri daldılar." -H. Taner.* 3. *mec.* Başka bir şeyle uğraşamayacak ya da başka bir şeyi düşünemeyecek biçimde kendini bir şeye kaptırmak: *"Karyolaya serdiği resimlere bir zaman daldı." -K. Tahir.* 4. *(nsz)* (Sayrı) Kendini bilmez duruma gelmek, kendinden geçmek: *Çocuk ateşi çıkınca daldı.* 5. Uyumak: *"O serinlik içinde Tevfik dalmış. Uyandığı vakit güneş çoktan doğmuştu." -M. Ş. Esendal.* 6. *sp.* Güreşte dalma oyununu yapmak: *"İki pehlivan kapıştı, biri ötekinin bacaklarına dalarak yıktı." -M. Buyrukçu.*
demek –r *(nsz)*	**demek**
1. Söylemek, söz söylemek: *"Eskilerin dediği gibi beşer, şaşar."*- B. Felek. 2. *(-e)* Ad vermek: *"Muşmulaya döngel de derler."* 3. Bir dilde karşılığı olmak: *"Kamer "ay" demektir."*- . 4. Herhangi bir ses çıkarmak: *"Küt dedi, düştü."* 5. *(-e)* Herhangi bir kanıya, yargıya varmak: *"Bu işe herkes ne der?"*- . 6. Düşünmek. 7. Oranlamak: *"Güzellik desen onda, zenginlik desen onda."* 8. Ummak: *"Bundan sonra gelir mi dersin?"* 9. Erişmek: *"Saat yedi dedi mi uyanırım."* 10. Bir işe kalkışmak, yeltenmek: *"Kımıldanayım deme, kurşunu yersin. Ağzını açayım deme, çok fena olursun."* 11. Saymak, kabul etmek: *"Yarım milyon dediğin nedir?"*- M. Ş. Esendal.	1. Söylemek, söz söylemek: *Çocuk baba dedi. Ben bir şey demedim. Sizin dediğinizi pekâlâ anladım.* 2. *(-e, -)* Ad vermek: *Kimi yörelerde ayçiçeğine "güneâşık" derler.* 3. (Bir dilde) Karşılığı olmak: *Kamer "ay" demektir.* 4. Anlamına gelmek: *"Yasa çokluğu suç çokluğu demektir." -O. Akbal.* 5. (Herhangi bir) Ses çıkarmak: *Küt dedi, düştü.* 6. *(-e, -)* Herhangi bir yargıya varmak: *Bu işe herkes ne der ?* 7. *(-)* Demek sözcüğü "düşünmek, oranlamak, ummak, istemek" ya da "erişmek" gibi anlamlara da gelebilir: *Akşamdan önce varacağız derken... Bundan sonra gelir mi dersin ? Sen ne dedin de bu işe karıştın! Güzellik desen onda, zenginlik desen onda. Saat yedi dedi mi uyanırım.* 8. *(-)* (Eylemin olumsuz biçimi karşıt anlamlı

	sözcüklerle kullanıldığında) Koşullar ne olursa olsun bir işi yapmak: *Yağmur kar demedi yola çıktı. "Gece demez, gündüz demez balık avlardı." -T. Dursun K.* 9. O halde, şu halde: *Demek yarın gelecek. "Demek bir yandan şımarık bebek sesiyle alfabeyi hecelerken, öte yandan adam öldürmek için demir sivriltirmiş." -K. Tahir.* 10. Bir işe kalkışmak, yeltenmek: *Kımıldanayım deme kurşunu yersin. Ağzını açayım deme çok fena olursun.*
dikmek (I) –er *(-i, -e)* 1. Bir cismi dik olarak durdurmak: *"Bir yere direk dikmek."*- 2. Yetiştirmek için bir bitkiyi toprağa yerleştirmek: *"Boş toprağa bir koru dikseniz otuz yılda gölge verir."*- F. R. Atay. 3. *(-i)* Bardak, kadeh, testi vb. kapların içindekini bir çırpıda, bir solukta içmek: *"Doldurmasıyla kadehini dikmesi, gözünü kırpmadan tek yudumda devirmesi bir oluyor."*- A. İlhan. 4. Beklemek için birini bir şeyin başına getirmek: *"O günden sonra kapıya diktiği bir bekçiye iş çıkışları işçilerin üstlerini arattı."*- L. Tekin. 5. Top, taş vb.ni dikine havaya atmak. 6. Yapı kurmak, inşa etmek. 7. *spor* Top vb.ni oyun alanında belirli bir yere koymak: *"Oyuncu topu penaltı noktasına dikti."*	**dikmek, -er *(I) (-i, -e)*** 1. Bir cismi dik olarak durdurmak: *Bir yere direk dikmek.* 2. Yetiştirmek için bir bitkiyi toprağa yerleştirmek: *Bahçeye fidan dikmek.* 3. *(-i)* (Bardak, kadeh, testi gibi kaplar için) Baş aşağı ederek içindekini içmek: *"Fırsattan faydalanan Mehmet Ağa, terazinin oraya sıkıştırdığı kırk dokuzluk rakısını aldı, dikti." -O. Kemal.* 4. Beklemek için birini bir şeyin başına getirmek: *"Yalnız, kapıya sağlam bir adam dik." -Y. Kemal.* 5. Top, taş gibi şeyleri dikine havaya atmak. 6. (Yapı) Kurmak, °inşa etmek: *"Evinin yerine birkaç gün içinde bir ev dikiverir." -Y. Kemal.* 7. *sp.* Top vb.yi oyun alanında belirli bir yere koymak: *Oyuncu topu penaltı noktasına dikti*
dikmek (II) –er 1. *(-i)* Biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak: *"Giysi dikmek."*	**dikmek, -er *(II) (-i)*** 1. Biçilmiş ya da yırtılmış kumaş, deri, yara vb.yi iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak: *Sökük dikmek.* 2. Dikerek üretmek: *Giysi dikmek.*
donmak –ar *(nsz)* 1. Sıvı, soğuğun etkisiyle katı duruma gelmek, buz tutmak. 2. Yaşamını yitirmek, soğuktan ölmek: *"Donmak üzere olan insanların tatlılığını içimde duymaya başladım."*- S. F. Abasıyanık. 3. Çok üşümek. 4. Bitki soğuktan zarar görmek, yararlanılmaz duruma gelmek. 5. Kimyasal bir etki ile katılaşmak: *"Çimento ve alçı çabuk donar."*- . 6. *fizik* Eriyik durumda bulunan bir metal katı duruma geçmek. 7. *mecaz* Beklenmedik bir durum karşısında birden hareketsiz kalmak: *"Salonun içinde kimse kımıldayamadı. Hepsi olduğu yerde dondu. Taş kesildi."*- Ö. Seyfettin. 8. *mecaz* Gelişmemek, yeniliklere açık olmamak: *"Bütün kafaların donmuş, taşlaşmış olmasını istiyorlar."*- Ç. Altan.	**donmak, -ar *(nsz)*** 1. (Su) Soğuğun etkisiyle katı duruma gelmek, buza dönüşmek: *"Sıfırın altında sular donar, eriyen karlar da donar." -R. Ilgaz.* 2. Sertleşmek, katılaşmak: *Zeytinyağı donmuş.* 3. Canlılar yaşamını yitirmek, soğuktan ölmek: *Böyle havada yola çıkarsa, insan donar.* 4. Çok üşümek: *Bu ince kazakla donarsın.* 5. (Bitki için) Soğuktan zarar görmek; yararlanılamaz duruma gelmek. 6. Kimyasal bir etkiyle katılaşmak: *Çimento ve alçı nem kapınca donar.* 7. *mec.* Beklenmedik bir durum karşısında birden hareketsiz kalmak: *"Delikanlının dudaklarında genişleyen tebessüm önce dondu; sonra daraldı, nihayet yanakları kızardı." -F. R. Atay. "Ses, bakış, bütün duygular, zaman, yer, her şey donmuş." -A. Nesin.*

dökmek –er *(-i)*	**dökmek, -er *(-i, -e)***
1. Sıvı veya tane durumunda olan şeyleri bulundukları kaptan başka bir yere boşaltmak: *"İhtiyar karısı pırıl pırıl kalaylı maşrapa ile ona su dökecek."*- S. F. Abasıyanık. 2. Belli bir yere boşaltmak: *"Sigara tablasını dökmek."* 3. Akıtmak, düşürmek: *"Annem bunu sezdiği gün, babamın arkasından döktüğü yaşları unutacak kadar bedbaht olur."*- Y. Z. Ortaç. 4. *(-e)* Saçmak, serpmek: *"Tavuklara yem döktü."* 5. Salmak, bırakmak. 6. Üstünde bulunan bir şeyi düşürmek: *"Yapraklarını dökmüş iki söğüt ağacı..."*- S. F. Abasıyanık. 7. Teninde kızamık, kızıl, suçiçeği hastalıklarında olduğu gibi kırmızı lekeler çıkmak. 8. Maden, mum eriyiği veya çimento, alçı vb.ni kalıba akıtarak biçim vermek, döküm yapmak: *"Heykel ilkin çamurdan yapılıyor, sonra kalıbını çıkarıp tunçtan dökecekler."*- H. Taner. 9. Sulu hamuru kızgın yağ veya tepsinin içine akıtarak pişirmek: *"Lokma dökmek. Kadayıf dökmek."* 10. Bir yere çokça bir şey yığmak, taşımak: *"Sınıra asker dökmek."*- . 11. *(nsz)* Çok söylemek: *"Dil dökmek."*- . 12. Bir şeyi yok etmek için atmak: *"Satılmayan hamsileri denize döktüler."*- . 13. *(-e)* Bir işte veya bir konuyu ele alış biçiminde değişiklik yapmak: *"Şimdi maşallah açılmaya başladım diye söylenirsin, işi ahbaplığa dökersin, olur gider."*- R. N. Güntekin. 14. Yakmak, tutuşturmak: *"Sabah ve akşam kahvaltıları için mangal döktürürdü. Mangal yakmak denmezdi. Mangalı dök, tutuştur denirdi."*- N. Neyzi. 15. Kullanmak, harcamak, sarf etmek: *"Dimağ ve beden cevherlerini döken çocukları hesaplı bir kalori ile beslemek lazımdı."*- C. Uçuk. 16. *mecaz* Çok sayıda öğrenciyi sınavda veya bir üst sınıfa geçirmede başarısız saymak: *"Sınıfın yarısını döktüler."* 17. *(nsz), mecaz* Bol bol vermek, ödemek, sarf etmek: *"Para dökmek."*- . 18. *mecaz* Açığa vurmak, söylemek, ortaya koymak: *"Acaba biraz anlatsan, derdini döksen olmaz mı?"*-	1. Sıvı ya da tane durumunda olan şeyleri bulundukları yerden, kaptan başka bir yere boşaltmak: *Buğdayı ambara dökmek. "Bir pencere açıldı, sokağa su döktüler." -Füruzan.* 2. Belli bir yere boşaltmak: *Sigara tablasını dökmek. Artık yemekleri çöpe dökmek.* 3. Akıtmak, düşürmek: *Gözyaşı dökmek. Kum dökmek.* 4. *(-e)* Saçmak, serpmek: *Tavuklara yem döktü.* 5. Salmak, bırakmak: *Saçlarını alnına dökmek.* 6. *(-i)* Üstünde bulunan bir şeyi düşürmek: *Ağaç yaprağını döktü. Tavuk tüyünü döküyor.* 7. *(-)* Teninde kızamık, kızıl, suçiçeği hastalıklarında olduğu gibi kırmızı lekeler çıkmak: *"Ben gördüm bu köyü, damların altında çocukları kızamık döküyor." -C. A. Kansu.* 8. *(-i)* Maden, mum eriyiği ya da çimento, alçı gibi şeyleri kalıba akıtarak biçim vermek, döküm yapmak. 9. *(-i)* Sulu hamuru kızgın yağ ya da tepsinin içine akıtarak pişirmek: *Lokma dökmek. Kadayıf dökmek.* 10. *(-i)* Bir yere çokça bir şey yığmak, taşımak: *Sınıra asker dökmek.* 11. Bir şeyi yok etmek için atmak: *Satılmayan hamsileri denize döktüler.* 12. *(-i) tkz.* Çok sayıda öğrenciyi sınavda ya da bir üst sınıfa geçirmede başarısız saymak: *Sınıfın yarısını döktüler.* 13. *(-i, -e)* Bir eylemde ya da bir konuyu ele alış biçiminde değişiklik yapmak: *İşi alaya dökmeyin. "Kâtip Recep Efendi de işi bir anda silleye tokada döken Mahir Efendiye yakalanacak dangalaklardan değildi." -K. Tahir.* 14. *(-i) mec.* Açığa vurmak, söylemek, ortaya koymak: *Derdini, içini dökmek.*
dönmek –er *(nsz)*	**dönmek, -er *(nsz)***
1. Kendi ekseni üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek: *"İçeride anahtarın acı bir gıcırtısıyla döndüğünü duydum."*- Y. Z. Ortaç. 2. *(-den, -e)* Geri gelmek, geri gitmek: *"Ertesi*	1. Kendi ekseni ya da başka bir şeyin çevresinde devinmek: *Topaç dönüyor. Tekerler dönüyor. Pervane ışığın çevresinde dönüp duruyor.* 2. *(-den /-e)* Geri gelmek, geri gitmek: *İstanbul'dan ne zaman döndünüz? "Ertesi gün*

gün aynı yoldan Bodrum'a döndük."- Halikarnas Balıkçısı. 3. *(-e)* Yönelmek: *"Babam birdenbire bana döndü."*- S. F. Abasıyanık. 4. *(-i)* Sapmak: *"Gülümseyerek bir köşeyi döndü."*- P. Safa. 5. *(-e)* Bir şeyi andıracak duruma girmek, benzemek: *"Dikmen yolları, mabede adak için gidenlerin yollarına dönmüştü."*- A. Gündüz. 6. Sınıfta kalmak: *"Çocuk çalışmazsa bu yıl döner."* 7. *(-e)* Durumdan duruma geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir durum almak, benzemek: *"Erkekler tekaüt olunca çocuğa dönüyorlar."*- R. N. Güntekin. 8. *(-de)* Belirli bir yerde dolaşmak. 9. *(-de)* Kendini bir yandan bir yana çevirmek: *"Yatağında sabaha kadar dönüp durdu."* 10. Yönetilmek, düzene konulmak, çekip çevrilmek. 11. *(-e)* Söz konusu etmek, hatırlamak: *"Biz yine onun gençliğine, lise öğretmeni olduğu zamana dönelim."*- H. Taner. 12. *(-e)* Bırakılan bir konu veya işe başlamak. 13. *mecaz* Hileyle, gizlice yapılmak: *"Burada bir şeyler oluyor, bir şeyler dönüyor ama anlayamıyorum."*- R. H. Karay. 14. *din b. (***)* İnanç, din veya düşüncesini değiştirmek: *"... annesinin İtalyan Yahudisiyken döndüğünü söylemişti."*- Ö. Seyfettin.	*aynı yoldan Bodrum'a döndük." -H. Balıkçısı.* 3. *(-e)* Yönelmek: *"Ve mezardaki kalabalığa dönerek yüksek sesle konuştu." -B. Yıldız.* 4. *(-den, -i)* Sapmak: *Köşeden dönmek.* 5. *(-e)* Bir şeyi andıracak duruma girmek, benzemek: *Ortalık cennete döndü. "Dikmen yolları, mabede adak için gidenlerin yollarına dönmüştü." -A. Gündüz.* 6. *(nsz)* Sınıfta kalmak: *Çocuk çalışmazsa bu yıl döner.* 7. *(nsz)* İnanç, din ya da kanısını değiştirmek: *"...annesinin İtalyan Yahudisi iken döndüğünü söylemişti." -Ö. Seyfettin.* 8. Durumdan duruma geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir durum almak: *Hava birdenbire döndü. "Ağlamasının sese dönmemesi için yumruklarıyla ağzını kapatıyordu." -Füruzan.* 9. *mec.* "Dolap, dalavere" gibi sözcüklerle yapılmak, çevrilmek anlamında kullanılır: *Burada ne dolaplar dönüyor! Dalavere dönmek.* 10. Belirli bir yerde dolaşmak. 11. Kendini bir yandan bir yana çevirmek: *Yatağında sabaha kadar dönüp durdu.* 12. Yönetilmek, düzene konulmak, çekip çevrilmek. 13. Bırakılan bir konu ya da işe başlamak; söz konusu etmek, anımsamak.
dövmek –er *(-i)* 1. Tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak: *"Harp Divanına vermeden önce, şurada kemiklerini kırıncaya kadar bir dövsem!"*- H. E. Adıvar. 2. Çamaşır, halı vb.ni tokaç, sopa gibi şeylerle vurarak temizlemek. 3. *(-de)* Bir şeyi toz durumuna getirmek için ezmek: *"Döveçte karabiber dövmek."* 4. Ezmek. 5. Çırpmak. 6. Ateşte ısıtılarak yumuşatılmış bir madeni, vurarak istenilen biçime getirmek: *"Demiri tavında dövmeli."* 7. Topa tutmak: *"Gemi kaleyi dövdü."*- . 8. Çarpmak, sertçe dokunmak: *"Ayakları ile suyu dövüp ürküttüğü balığı gagası ile havalandıran beyaz pelikan."*- S. F. Abasıyanık. 9. *(nsz)* Davul vb. çalmak, vurmak.	**dövmek, -er *(-i)*** 1. Vurarak canını acıtmak: *"Falakaya bağlamışlar, copla dövmüşler." -A. Ağaoğlu.* 2. Çamaşır, halı gibi şeyleri tokaç, sopa gibi şeylerle vurarak temizlemek. 3. Bir şeyi toz durumuna getirmek için ezmek: *Döveçte karabiber dövmek.* 4. Ezmek ya da çırpmak: *Yumurtanın akını dövmek.* 5. Ateşte kızdırılarak yumuşatılmış bir madeni, vurarak istenilen biçime getirmek: *Demiri tavında dövmeli.* 6. Topa tutmak: *Gemi, kaleyi dövdü.* 7. Çarpmak, vurmak: *"Yağmur habire çadırları dövüyordu." -Y. Kemal. "...kapıyı dövdü, bekledi." -F. Baykurt.*
durmak –ur *(nsz)* 1. Hareketsiz durumda olmak: *"Motorlu su taşıtlarından biri de kanal rıhtımının tam bizim önümüze düşen bir noktasında demir atmış duruyordu."*- Y. K. Karaosmanoğlu. 2. İşlemez olmak, çalışmamak: *"Bileğimdeki saat durmuş."*- A. Gündüz.	**durmak, -ur *(nsz)*** 1. Devimsiz kalmak, yürümez olmak: *Sen biraz burada dur.* 2. İşlemez olmak, çalışmamak: *Saat durmuş.* 3. Bir yerde bir süre oyalanmak, eğlenmek, eğleşmek, ºtevakkuf etmek. 4. Dinmek, kesilmek: *Yağmur durdu.*

3. Bir yerde bir süre oyalanmak, eğlenmek, eğleşmek, tevakkuf etmek: *"Yolda nerede çeşme gördümse durdum, elimi yüzümü yıkadım, su içtim."*- N. Cumalı. 4. Dinmek, kesilmek: *"Yağmur durdu."* 5. Varlığını sürdürmek: *"Türklerin yüzlerce yıl önceki kitabeleri hâlâ duruyor."* 6. Var olmak: *"Bu kadar dersim dururken sinemaya nasıl gideyim?"* 7. Beklemek, dikilmek: *"Oturacak değil, ayakta duracak yer yok."*- R. N. Güntekin. 8. Yaşamak: *"Anneannen duruyor mu?"* 9. Birisinin malı olarak bulunmak veya o malla ilişkisi olmak: *"Yazlık eviniz hâlâ duruyor mu?"* 10. Kalmak: *"Artık çok durmamış, yanındaki hanımla birlikte balodan çıkmış!"*- M. Yesari. 11. Bir yerde olmak veya bulunmak: *"Aspirin getirmeyeceğini adı gibi biliyordu çünkü çekmecesinde dokunulmamış bir kutu duruyordu."*- T. Buğra. 12. Belli bir durumda, bir görevde bulunmak: *"Her gelişimde ben de maçları seyreder, kaleci dururdum."*- H. Taner. 13. Ara vermek: *"Sabahtan beri hiç durmadım."* 14. Bir konuyla çok ilgilenmek, üstüne düşmek. 15. *(yardımcı fiil)* Kök veya gövdeleri sonuna -a (-e) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek süreklilik bildiren birleşik fiiller oluşturur: Çalışadurmak, bakadurmak, getiredurmak, yiyedurmak gibi.	5. Varlığını sürdürmek: *Orhun, Yenisey Anıtları hâlâ duruyor.* 6. Var olmak: *Bu kadar dersim dururken sinemaya nasıl giderim?* 7. Beklemek, dikilmek: *Kapının önünde saatlerce durmak gücüme gitti.* 8. Yaşamak: *Anneannen duruyor mu?* 9. Birisinin malı olarak bulunmak ya da o malla ilişkisi olmak: *Yazlık eviniz hâlâ duruyor mu?* 10. Kalmak: *İstanbul'da çok durmadık, Yalova'ya geçtik.* 11. Hareketsiz, eylemsiz durumda olmak: *Ne duruyorsunuz, trenin kalkış saati yaklaştı.* 12. Bir yerde olmak ya da bulunmak: *Tek başına bu evde nasıl duruyor? Kitaplar masanın üzerinde duruyor.* 13. Belli bir durumda, bir görevde bulunmak: *"Her gelişimde ben de maçları seyreder, bazen kaleci dururdum." -H. Taner. "Yediğim bir tek simitle durduğumdan açlıktan bacaklarım titriyor." -A. Nesin.* 14. (Olumsuz biçimiyle) Ara vermeden, sürekli olarak: *Sabahtan beri hiç durmadım, bahçeyle uğraştım.* 15. Bir konuyla çok ilgilenmek, üstüne düşmek. 16. *(yar)* Kök ya da gövdeleri sonuna "-e (-a)" eki almış eylemsilerle ya da çekimli bir eylemle süreklilik bildiren birleşik eylemler oluşturur: *Çalışadurmak, gidedurmak, yazadurmak, bakadurmak, kazadurmak, söylenedurmak, temizleyedurmak, yiyedurmak. "O gün Gülbahar hiç durmadan bütün gün konağın içinde döndü durdu." -Y. Kemal.*
düşmek –er *(-e)* 1. Yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek: *"Havada uçan kuş vurulmuş gibi birdenbire sokağa düşüyor."*- R. N. Güntekin. 2. *(-den)* Durduğu, bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak veya dayanağını, dengesini yitirerek yukarıdan aşağıya inmek: *"Çocukken ağaçtan düşüp ayağım kırılmıştı da ağlayamamıştım."*- S. F. Abasıyanık. 3. Yere devrilmek, yere serilmek: *"Çocuk koşarken yere düştü."* 4. Hava taşıtları kaza sonucu hızla yere inerek çarpmak. 5. Vücuda bol gelen giysi aşağı kaymak. 6. Yağmak: *"Dağlara kar düştü."*- . 7. Vurmak, değmek, rastlamak: *"İnce uzun dallı badem ağaçlarının alaca gölgeleri sahile inen keçi yoluna düşüyordu."*- Ö. Seyfettin. 8. *(nsz)* Vakti gelmeden ölü doğmak. 9. *(-den)* Atlanmak, aradan çıkmak, eksik kalmak: *"Kitabın yeni baskısında buradan bir kelime düşmüş."* 10. *(nsz)* Eksilmek: *"Gündelikleri yarı yarıya düşmüştü."*- N. Cumalı.	**düşmek, -er *(-e)*** 1. Yerçekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek. 2. Durduğu, bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak ya da dayanağını, dengesini yitirerek yukarıdan aşağıya inmek: *Ağaçtan yere bir yaprak düştü.* 3. Yere devrilmek, yere serilmek: *Çocuk koşarken yere düştü.* 4. Hava taşıtları kaza sonucu hızla yere inerek çarpmak. 5. Vücuda bol gelen giysi aşağı kaymak: *"Annesinin bütün uğraşısına rağmen pantolon hâlâ boldu ve iki adımda bir düşüyordu." -Ç. Altan.* 6. Yağmak: *Dağlara kar düştü. "Bulutlardan bir damla yağmur düşmedi." -Y. Kemal.* 7. Vurmak, değmek, rastlamak: *"İnce uzun dallı badem ağaçlarının alaca gölgeleri sahile inen keçiyoluna düşüyordu." -Ö. Seyfettin.* 8. *(nsz)* Vakti gelmeden (ölü) doğmak. 9. Atlanmak, aradan çıkmak, eksik kalmak: *Kitabın yeni baskısında buradan bir sözcük düşmüş.*

11. Bir zorunluluk sebebiyle bulunduğu yerden ayrılmak, gitmek: *"Bir lokma ekmek uğruna çoluk çocuğu ile gurbet ellere düşmüştü."*- H. Taner. 12. Aşırı ilgi veya sevgi göstermek: *"Sen bu işin üstüne çok düştün."* 13. Uğramak, kapılmak: *"Kadınlar yeni baştan telaşa, heyecana, korkuya düştüler."*- A. Gündüz. 14. Yakışmak, uygun gelmek: *"Bu resim buraya iyi düştü."*- . 15. Yakışık almak: *"Bize düşen, medeniyetin zorlamaları karşısında bir ayıklamayı başarabilmek olmalıdır."*- İ. Özel. 16. Ödevi veya yetkisi içinde bulunmak: *"Bana arada bir bakkaldan tuz, limon almak düşüyor, o kadar."*- H. Taner. 17. Bulunmak: *"Birlikte evden çıkmışlar, limanda iskelenin karşısına düşen kahveye doğru yürümüşlerdi."*- N. Cumalı. 18. Biriyle yaşama, çalışma, birlikte olma durumunda kalmak: *"O asker, gittiğimiz yerde bir aralık benim bölüğüme düşmüştü."*- R. N. Güntekin. 19. Bir bölüşme sonunda payına ayrılmak: *"Mirastan ona bu ev düştü."*- . 20. Kötü bir sebeple istenmeden bir yerde bulunmak: *"Bu yaşta mahkemelere düşmek..."*- S. F. Abasıyanık. 21. *(nsz)* İşbaşından uzaklaşmak: *"Kabine düştü."* 22. *(nsz)* Hızı, gücü, değeri azalmak: *"Arabanın hızı düştü. Paranın değeri düştü."* 23. *(nsz)*Isı, basınç ve ateş, eksilmek, azalmak: *"İki gün içinde ateş düştü; ağrılar, sızılar hafifledi."*- R. N. Güntekin. 24. *(nsz)* Düşkünleşmek: *"Babam balıkçı amma vaktiyle zenginmiş efendim. Sonradan düşmüş."*- R. N. Güntekin. 25. Bir yere ansızın gelmek, damlamak, tesadüfen gelmek: *"Bir rastlantı sonucu aralarına düşmüştüm."*- H. Taner. 26. Belirli zamana rastlamak: *"Babasının Sütlüce'de yeni bir ev alması bu tarihlere düşer."*- M. Ş. Esendal. 27. *(nsz)* Fırsat çıkmak: *"Bir kelepir düştü."* 28. *(nsz)* Olmak, olumsuz bir duruma girmek: *"Yorgun düşmek. Zayıf düşmek. Şehit düşmek. Esir düşmek."*- . 29. *(nsz)* Savaşta savunulmaz duruma gelerek teslim olmak: *"Medine'nin düştüğünü söylemek istedim."*- F. R. Atay. 30. Bazı deyimlerde "yürümek, birlikte gelmek" anlamlarında kullanılan bir fiil: *"Önüne, peşine, arkasına düşmek."* 31. *(nsz)* Bayağılaşmak. 32. Alışmak, müptela olmak. 33. *teknik* Telefon, sanal ağ vb. alanlarda bağlantı kurmak	10. *(-i)* Çıkarmak, eksiltmek: *Borçları düştükten sonra kalan para ne kadarmış?* 11. Bir zorunluk nedeniyle bulunduğu yerden ayrılmak, gitmek: *"Bir lokma ekmek uğruna çoluk çocuğu ile gurbet ellere düşmüştü." -H. Taner.* 12. Aşırı ilgi ya da sevgi göstermek: *Sen bu çocuğun üstüne çok düştün.* 13. Uğramak, kapılmak: *Şüpheye düşmek. Tereddüte düşmek.* 14. Yakışmak, uygun gelmek: *Bu resim buraya iyi düştü.* 15. Yakışık almak: *Bu konuşmayı yapmak size düşer. "Gitmek, elini ilkin uzatıp barışmak kendine düşerdi." -O. Kemal.* 16. Ödevi ya da yetkisi içinde bulunmak: *"Bana arada bir bakkaldan tuz, limon almak düşüyor, o kadar." -H. Taner. "Bu konuda bilginlere düşen, milletin kararını ve yeni duygularını beslemektir." -S. Eyuboğlu.* 17. Bulunmak: *"Birlikte evden çıkmışlar limanda iskelenin karşısına düşen kahveye doğru yürümüşlerdi." -N. Cumalı.* 18. Biriyle yaşamak, çalışmak, birlikte olmak durumunda kalmak: *Çocuk iyi bir öğretmene düştü. Bu ortağa nereden düştüm. "Saffet Hanım ne talihsiz kadınmış ki Fahim Bey gibi bir kocaya düştü." -A. Ş. Hisar.* 19. Bir bölüşme sonunda payına ayrılmak: *Mirastan ona bu ev düştü.* 20. Kötü bir nedenle istenmeden bir yerde bulunmak: *Tımarhaneye düşmek. "Bu yaşta mahkemelere düşmek..." -S. Faik.* 21. *(nsz)* İşbaşından uzaklaşmak: *Kabine düştü.* 22. *(nsz)* Hızı, gücü, değeri azalmak: *Arabanın hızı düştü. Paranın değeri düştü.* 23. (Isı ve basınç için) Eksilmek, azalmak: *lsı sürekli olarak düşüyor.* 24. Düşkünleşmek: *"Geçenlerde bizim Âdem Ağayı gördüm. Zavallı ne kadar düşmüş." -F. R. Atay.* 25. Bir yere ansızın gelmek, damlamak, tesadüfen gelmek. 26. Belirli zamana rastlamak: *"Babasının Sütlüce' de yeni bir ev alması bu tarihlere düşer." -M. Ş. Esendal.* 27. Fırsat çıkmak: *Bir kelepir düştü.* 28. *(yar)* Olmak, olumsuz bir duruma girmek: *Yorgun düşmek. Zayıf düşmek. Şehit düşmek. Esir düşmek.* 29. Savaşta savunulmaz duruma gelerek teslim olmak: *"Bağdat düşmüştü, Galiçya'da ilerliyorduk ama garp cephesi yerinde sayıyordu." -K. Tahir. "Medine'nin düştüğünü söylemek istedim." -F. R. Atay.* 30. Kimi deyimlerde yürümek, birlikte gelmek anlamlarında kullanılır. → önüne, peşine, arkasına düşmek.

	31. Bayağılaşmak: *“Alaturka şarkıların düştüğü bayağılığa hiçbir halk türküsü düşmemiştir.” -S. Eyuboğlu.* 32. Alışmak, °müptela olmak: *“Bir ara içkiye düşmüştü.” -Y. Z. Ortaç.*
ekmek –er *(-i)* 1. Bir bitkiyi üretmek için toprağa tohum atmak veya gömmek. 2. Toprağı ekip biçmek için kullanmak: *"Ancak senede otuz dönüm ekebiliyor."*- M. Ş. Esendal. 3. *(-e)* Serpmek: *"Yemeğe biber ekmek."* 4. *mecaz* Bir şeyin başlamasına yol açacak sebepleri hazırlamak: *"Fesat tohumları ekenler..."* 5. *argo* Birini uydurma bir sebeple bırakıp gitmek, savuşmak, atlatmak: *"Lale ile Günnur kendilerini ektiğim için müthiş içerlemişler."*- H. Taner. 6. *argo* Parayı boşuna harcamak, ziyan etmek. 7. *argo* Yarışta geçmek.	**ekmek *(-i)*** 1. Bir bitkiyi üretmek için toprağa tohum atmak ya da gömmek: *Bu yıl tarlaları erken ektik.* 2. Toprağı ekip biçmek için kullanmak: *“Bura halkı ekin ekmeyi, hasat etmeyi bilmezdi.” –Y. Kemal.* 3. *(-i, -e)* Serpmek: *Yemeğe biber ekmek.* 4. *mec.* Bir şeyin başlamasına yol açacak nedenleri hazırlamak: *Fesat tohumları ekenden her kötülük beklenir.* 5. *(-i) argo* Birini uydurma bir nedenle bırakıp gitmek, savuşmak, atlatmak. 6. *(-i) argo* (Para için) Boşuna harcamak, ziyan etmek. 7. *argo* Yarışta geçmek: *“ Sen hepsini ekip son tura kaldın işte.” –H. Taner.* 8. *argo* Bekletip gelmemek ya da birini yüzüstü bırakmak. 9. (Öğrenci argosunda) Derse girmemek.
ezmek –er *(-i)* 1. Üstüne basarak veya bir şey arasına sıkıştırarak yassılaştırmak, biçimini değiştirmek: *"Ben kendi hesabıma aruzu bir bal mumu gibi ezer, oynar, istediğim şekle sokardım."*- E. B. Koryürek. 2. Ağır bir şey, başka bir şeyin üzerinden geçmek, çiğnemek: *"Rüzgârın içinde birbirini ezercesine kaçıştılar."*- S. F. Abasıyanık. 3. *(nsz)* Sıvı içinde bastırıp karıştırarak eritmek: *"Şerbet için şeker ezmek. Boya ezmek."* 4. *mecaz* Üzmek, sıkıntıya sokmak: *"Seven kalbi ezmek, sevmeyen kalbi durdurmaktan daha affedilmez bir cinayettir."*- A. Gündüz. 5. *mecaz* Baskı altında tutmak: *"Mahzun yüzünü ağlaya ağlaya öpmek arzusu içimi bir açlık gibi ezdi."*- R. H. Karay. 6. *mecaz* Dayanıklılığını aşacak derecede çalıştırarak yormak: *"Bu yol hayvanı ezdi."*- . 7. *mecaz* Yenmek, sindirmek: *"Düşmanı ezmek."*- . 8. *argo* Harcamak: *"Paraları bir haftada ezerim."*- S. F. Abasıyanık	**ezmek, -er *(-i)*** 1. Üstüne basarak ya da bir şey arasına sıkıştırarak yassılaştırmak, biçimini değiştirmek: *Üzümleri, domatesleri sepetin altına koyup ezmişsin. Üzerine bastı, şapkayı ezdi. Kayatuzunu iki taş arasında ezdi.* 2. Ağır bir şeyle bir canlının üzerinden geçmek, çiğnemek: *Tren iki ineği ezdi. Araba çocuğu ezdi.* 3. (Bir şeyi) Sıvı içinde bastırıp karıştırarak eritmek: *Şerbet için şeker ezmek. Boya ezmek.* 4. *mec.* Üzmek, sıkıntıya sokmak. 5. *mec.* Baskı altında tutmak: *“Çiçek bir yüreğe benzer / Çiçek ezen insan ezer.” -T. Saraç.* 6. *mec.* Dayanıklılığını aşacak derecede çalıştırarak yormak: *Bu yol hayvanı ezdi. Başarısını ölçmeyen zor sorularla öğrencileri ezmemeli.* 7. *mec.* Yenmek, sindirmek: *Düşmanı ezmek. Rakibi ezmek.* 8. *argo* Harcamak: *“Paraları bir haftada ezerim.” -S. Faik.*
geçmek –er *(-e)* 1. Bir yerden başka bir yere gitmek: *"Elindeki kitabı bırakıp bulundukları odaya geçtim."*- T. Buğra. 2. *(-den)* Bir yandan girip diğer yandan çıkmak: *"İplik iğne deliğinden zor geçti."*- .	**geçmek, -er *(-den)*** 1. Bir yerden başka bir yere gitmek: *“Kapının önünden birkaç kişi acele acele geçtiler.” -S. Faik. “Önünden taze badem satan çocuk geçti.” -Füruzan.* 2. Bir yandan girip öte yandan çıkmak: *İplik iğne deliğinden zor geçti. Tünelden geçiyoruz.*

3. *(-den)* Yol, araç veya akarsu bir yerin yakınından veya içinden gitmek: *"Eve giderken sizin sokaktan geçeriz."*- . 4. *(-den)* Bir duruma uğramak, konu olmak: *"Dayaktan geçmek. Muayeneden geçmek."*- . 5. *(-den)* Bırakmak, vazgeçmek: *"Bana yârdan geç derler / Seven yârdan geçilir mi?"*- Halk türküsü. 6. *(-de)* Yaşamak. 7. *(-den)* Bir şeyi bundan böyle yapma durumunda olmamak: *"Hakkın var. Ne çare ki bizden geçti diye söyleniyor."*- R. N. Güntekin. 8. *(-de)* Olmak, vuku bulmak, cereyan etmek: *"Bu odanın içinde geçen aşk anları artık çok uzaklardaydı."*- A. İlhan. 9. *(-i, -e, -den)* Hastalık bulaşmak, sirayet etmek: *"Hastalık bana ondan geçti."* 10. *(-den, -e)* Herhangi bir durum, soya çekim yoluyla birinde görünmek: *"Bu titizlik ona babasından geçmiş."*- . 11. *(-den, -e)* Bulunduğu yeri veya konumu değiştirmek. 12. Bir yeri aşmak, öbür yana ulaşmak: *"İstanbul'a geçecek değil, parmağımı kımıldatacak takatim yok."*- S. M. Alus. 13. Yerini bırakıp başka yer almak. 14. *(-den)* Bir konu üzerinde veya bir yerde çalışmış olmak: *"Şimdiki tuluat artistlerinin çoğu oradan geçtiler."*- S. F. Abasıyanık. 15. Etki yapmak, işlemek: *"Soğuk, ciğerime geçti. Başına güneş geçmiş."* 16. Görev almak: *"İktidara geçmek."*- . 17. Kalmak, devrolmak: *"Paralar suyunu çekti. Fabrika da olduğu gibi Nihat'a geçti."*- N. F. Kısakürek. 18. *(-i)* Geride bırakmak, aşmak: *"Bizim yelkenli vapuru geçecek. Ordu sınırı geçti. Çocuğun boyu babasını geçti."*- . 19. *(nsz)* Tükenmek, bitmek, sona ermek: *"Yavaş yavaş bu hırs geçer."*- F. R. Atay. 20. *(-i)* Üstünlük sağlamak. 21. *(-i)* Söylemeden veya bitirmeden atlamak: *"O meseleyi geçelim. O bahsi geç!"*- 22. *(-i)* Zamanı aşmak, geride bırakmak: *"Şehzadebaşı'na geldikleri zaman saat onu geçiyordu."*- P. Safa. 23. *(-le)* Harcamak:*"Bütün günüm seni takip etmekle geçti."*- Y. K. Karaosmanoğlu. 24. *(-i)* Bir müzik parçasını meşk ederek öğrenmek, çalmak veya söylemek. 25. *(-i, -den)* Birinden meşk etmek: *"Bu şarkıyı kimden geçtiniz."* 26. Haberi bir iletişim aracı ile bildirmek: *"Ankara haberlerini gazetesine geçiyormuş."* 27. *(nsz)* Sönmek: *"Ocak sönmüş, koru bile geçmişti."*- N. Nâzım. 28. Yazılmak, girmek: *"Tarihe geçmek. Kitaba geçmek."*- .	3. Yol olarak kullanmak: *Eve giderken sizin sokaktan geçeriz.* 4. [(Bir şey) Kafasından, yüreğinden, gözlerinden vb. geçmek] Kısa bir an ortaya çıkmak: *İçinden kimbilir neler geçiyor. Gözlerinden alaycı bir gülümseyiş geçti.* 5. (Bir duruma) Uğramak, konu olmak: *Dayaktan geçmek. Muayeneden geçmek. "Uykuya ne zaman geçtik bilmiyorum." -O. Kemal.* 6. Bırakmak, vazgeçmek: *Huylu huyundan geçmez. Ben kârdan geçtim, bari sermayeyi kurtarsam. "Kişioğlu övünmekten geçebilir mi hiç?" -N. Ataç.* 7. *(-de)* Yaşamak: *"Bütün ömrü Paris, Londra, Berlin, Roma, Kahire vs. de geçmiştir denebilir." -O. Kemal.* 8. *(-den)* Bir şeyi bundan böyle yapma durumunda olmamak: *Benden geçti, artık maraton koşamam.* 9. *(-de)* Olmak, °vuku bulmak, °cereyan etmek: *"Bu odanın içinde geçen aşk anları artık çok uzaklardaydı." -A. İlhan."Dünyada son zaferimizin geçtiği yer..." -Ö. Seyfettin.* 10. *(-den, -i /-den, -e)* (Hastalık için) Bulaşmak, °sirayet etmek: *Kızıl, sıra arkadaşından geçmiş.* 11. *(-den, -e)* Herhangi bir durum, soyaçekim yoluyla birinde görünmek: *"Orhan'a politikacı ve avukat babasının mücadeleci ve onurlu kişiliğinden elbet çok şeyler geçmişti." -H. Taner.* 12. Bir yeri aşmak, öbür yana ulaşmak: *"Şahan'ın biricik amacı, az ötedeki huduttan geçip köyüne girivermekti." -B. Yıldız.* 13. *(-e)* Yerini bırakıp başka yer almak: *Biz bugünlerde yeni eve geçiyoruz. Siz şu koltuğa geçin.* 14. *(-den)* Bir konu üzerinde ya da bir yerde çalışmış, yetişmiş olmak: *Edebiyattan geçmemiş insanın hayali işlemez ki..." -N. Ataç. "Şimdiki tuluat artistlerinin çoğu oradan geçtiler." -S. Faik.* 15. *(-e)* Etkilemek, işlemek: *Soğuk, ciğerime geçti. Başına güneş geçmiş.* 16. *(-e)* Görev almak: *İktidara geçmek.* 17. *(-e)* Kalmak, devrolmak: *"Sanatçının ölümünden sonra ailesine geçen resimlerin sayısı oldukça fazladır." -Dergilerden. "Her dersin karatahtaya bıraktığı izler bir sonrakine geçerdi." -İ. Selçuk.* 18. *(-i)* Geride bırakmak, aşmak: *Çocuğun boyu babasını geçti. "...atı, esen ulu yelleri bile geçerdi." -Y. Kemal. "Önünde koşanlardan birine yetişip geçti." -Y. Atılgan.* 19. *(nsz, -i, -le)* Tükenmek, bitmek, sona ermek: *"Yavaş yavaş bu hırs geçer." -F. R. Atay. "Bereket versin ki öfkesi tez geçer." -M. Ş. Esendal.*

29. *(nsz)* Sürümü olmak, satılmak. 30. *(-i, -e)* Konuşmada sözü geçmek veya basında yer almak: *"Kısa süren bir hastalıktan sonra göçüp gideceğini hissetmiş hatta ölümünün gazetelere bile geçmemesini istemişti..."*- H. E. Adıvar. 31. *(nsz)* Kullanımda olmak, tedavülde olmak: *"Bu para artık geçmiyor."* 32. *(nsz)* Kabul edilemez olmak: *"Senin paran burada geçmez."* 33. *(nsz)* Okulda, sınavda başarı göstermek: *"Çocuk bu yıl geçti."* 34. Bir yere gidip oturmak. 35. *(nsz)* Çok bekletilmekten çürümeye yüz tutmak: *"Bu karpuz geçmiş."* 36. *(nsz)* Sıyrılmak, kurtulmak, işin içinden çıkmak: *"Görmedim, dedi, geçti."* 37. *(yardımcı fiil), argo* Bazı kelimelerle birleşik fiil yapar: *"lska geçmek. Diskur geçmek."*- . 38. *(-i, -e), halk ağzında* Çekiştirmek, yermek: *"Beni sana geçmişler / Vallahi ben demedim"*- Halk türküsü.	20. *(-i)* Üstünlük sağlamak: *"...yakında mavzer atmakta ordunun en keskin nişancılarını geçer."* -*K. Tahir.* 21. *(-i)* Söylemeden ya da bitirmeden atlamak: *Boşanma konusunu geçelim. 0 bahsi geç!* 22. *(-i)* (Zaman için) Aşmak, geride bırakmak, harcamak: *"Bütün günüm seni takip etmekle geçti."* -*Y. K. Karaosmanoğlu.* 23. (Belli bir zaman) Sona ermek, bitmek: *Bir yıl daha geçti.* 24. *(-i)* Bir müzik parçasını meşk ederek öğrenmek, çalmak ya da söylemek. 25. *(-i, -den)* Birinden meşk etmek: *Biraz da Yesari Asım Arsoy'dan geçelim.* 26. *(nsz)* Sönmek: *"Kömür sobası geçmiştir."* -*A. Ağaoğlu. "Ocak sönmüş, koru bile geçmişti."* -*N. Nâzım.* 27. Bir madde durum, düzey değiştirmek: *Su, 0°C'de katı hale geçer.* 28. *(-e)* Yazılmak, girmek: *Tarihe geçmek. Rekorlar kitabına geçmek.* 29. *(nsz)* Sürümü olmak, satılmak. 30. *(-i, -e)* Konuşmada ya da basında sözü edilmek: *"Kısa süren bir hastalıktan sonra göçüp gideceğini hissetmiş, hatta ölümünün gazetelere bile geçmemesini istemişti..."* -*H. E. Adıvar.* 31. Yürürlükte bulunmak, geçerli olmak, °tedavülde olmak: *Bu para artık geçmiyor.* 32. *(nsz)* Okulda, sınavda başarı göstermek: *Çocuk bu yıl geçti.* 33. *(-e)* Bir yere gidip oturmak: *"Tulum'dan gayri bütün sınıf yerlerimize geçmiştik."* -*R. Ilgaz.* 34. *(-den)* (Yol ya da akarsu için) Bir yerin yakınından ya da içinden gitmek: *"Kasabaya giden yol buradan geçiyordu."* -*F. Baykurt.* 35. *(nsz)* Çok bekletilmekten çürümeye yüz tutmak, bozulmak: *Bu karpuz geçmiş.* 36. *(nsz)* Sıyrılmak, kurtulmak, işin içinden çıkmak: *Görmedim dedi, geçti.* 37. *(yar) argo* Kimi sözcüklerle birleşik eylem yapar: *Iska geçmek. Diskur geçmek.* 38. İyileşmek: *Soğuk algınlığı dinlenmekle geçer.* 39. Fırsat yitirilmek: *Geçti artık, ne yapsan boş!*
gelmek –ir *(-den, -e, nsz)*	**gelmek, -ir *(-den, -e, -le, nsz)***
1. Ulaşmak, varmak: *"Gurbetten gelmişim yorgunum, hancı."*- B. S. Erdoğan. 2. Getirmek: *"Adamı Ödemiş'ten aldım geldim, her masrafını çektim."*- N. Cumalı. 3. Oturmaya, ziyarete gitmek: *"Dün akşam amcamlar bize geldi."* 4. İsabet etmek: *"Attığı top gözüme geldi"*- . 5. Varlığını sürdürmek, yaşamak, intikal etmek: *"Eski çağlardan birçok anıt çağımıza kadar gelmiştir."*- .	1. Bir yere gitmek, varmak: *İzmir'e gelince seni ararım."Şu karşıdan gelen dilber / Gelir amma neden sonra."* -*Âşık Ömer. "Gurbetten gelmişim yorgunum hancı."* -*B. S. Erdoğan* 2. Geriye dönmek: *"...adamı Ödemiş'ten aldım geldim, her masrafını çektim."* -*N. Cumalı. "Gidip iki tek atayım, hemen gelirim."* -*M. Seyda.* 3. Oturmaya, ziyarete gitmek: *Yılbaşında amcamlar bize gelir.*

6. Ortaya çıkmak, doğmak. 7. Belli bir süre dolmak: *"Vakit kuşluğu aşmış, öğleye geliyordu."*- N. Cumalı. 8. Belli bir zamana ulaşmak. 9. Kadar olmak: *"Boyu ancak omzuna geliyor."* 10. Çıkmak, yönelmek: *"Merak etme, ondan kimseye kötülük gelmez."* 11. İzlemek, takip etmek: *"Çocuklar arkadan geliyordu."* 12. Bir yerden alınıp bir yere ulaştırılmak: *"Kahve Brezilya'dan geliyor."* 13. Katılmak, eklenmek: *"Türkçede ekler kelimelerin sonuna gelir."* 14. Türemek. 15. Daha önce üzerinde durulmuş olan bir konuya yeniden dönmek: *"Şimdi sözü burada kesip asıl konumuza gelelim."* 16. Sonuç çıkmak: *"Bu davranışlardan ne gelir bilinmez."* 17. Dayanmak, tahammül etmek: *"Birazcık üşütmeye gelmiyor, hemen hastalanıyor."* 18. Kendine yapılan herhangi bir davranış veya durumu iyi karşılamak: *"Kadri o adamlardandır ki iyi davranmaya, yüz vermeye gelmez."*- M. Ş. Esendal. *"Bizim baştan savma işe gelmediğimizi bilirsin."*- R. H. Karay. 19. *(-e)* Bir şeye sonradan inanmak, doğruluğuna hak vermek, eğilim göstermek, kabul etmek: *"Dediğime geldiniz mi?"*- . 20. Etkisini herhangi bir biçimde göstermek: *"Buranın havası iyi geldi. Burası bana çok sıcak geldi."* 21. Kazanılmak, sağlanılmak: *"Çiftlikten onlara ayda beş yüz milyon lira gelir."* 22. Uymak: *"Bu ayakkabı sana küçük gelir."* 23. Olmak, -e uğramak: *"Felç gelmek. Başımıza bir bela geldi."* 24. Akmak: *"Burnundan kan geldi. Musluktan su gelmiyor."* 25. Düşmek, rast gelmek: *"Buraya ışık gelmiyor."*- . 26. Görünmek, sanılmak: *"Baygın da olsa yabancı bir kadını böyle kucağında tutmak ona pek ayıp bir şey gibi geldi."*- H. Taner. 27. *(-e)* Uygun düşmek: *"Caddelerde oturmaya gelmez."*- Ö. Seyfettin. 28. *(-e)* Başlamak, ortaya çıkmak. 29. Mal olmak: *"Bu bardakların tanesi yüz liraya geldi."* 30. Biriyle birlikte gitmek: *"Ben İstanbul'a gidiyorum, benimle gelir misiniz?"*- 31. İhtiyaç anlatan deyimler kurmaya yarayan bir fiil: *"Uykusu gelmek."* 32. *(yardımcı fiil)* Kök veya gövdeleri sonuna -a (-e) eki almış fiillere gelerek süreklilik bildiren birleşik fiiller oluşturur: *"Alışageldiğimiz bir anlamı vardı."*- .	4. İsabet etmek: *Kurşun ayağına gelmiş.* 5. Varmak, ulaşmak: *Derslerin artık sonuna geldik. Telgraf geldi.* 6. Varlığını sürdürmek, yaşamak, °intikal etmek: *Eski çağlardan birçok anıt çağımıza kadar gelmiştir.* 7. Ortaya çıkmak, kaynaklanmak, doğmak: *"Köyün güzelliği de topraktan geliyor." -F. Baykurt. "Korkularımızın çoğu kuruntularımızdan geliyor." -K. Tahir.* 8. Belli bir süre dolmak ya da belli bir zamana ulaşmak: *"Karakız gözlerini açtığı zaman saat sabahın sekizine geliyordu." -O. Kemal. "Vakit kuşluğu aşmış öğleye geliyordu." -N. Cumalı.* 9. (Yaklaşık)...kadar olmak: *Boyu ancak omzuna geliyor. "Kadın yerinde kımıldandı, 86 kilo geliyordu." -O. Kemal.* 10. Çıkmak, yönelmek: *Merak etme, ondan kimseye kötülük gelmez.* 11. İzlemek, °takip etmek: *Çocuklar arkadan geliyordu.* 12. Bir yerden alınıp bir yere ulaştırılmak: *Kahve Brezilya'dan geliyor.* 13. Katılmak, eklenmek, türemek: *Türkçede ekler sözcüklerin sonuna gelir. Ödev, ödemek eyleminden gelir.* 14. Daha önce üzerinde durulmuş olan bir konuya yeniden dönmek: *Şimdi sözü burada kesip, asıl konumuza gelelim.* 15. Sonuç çıkmak: *Bu davranışlardan ne gelir bilinmez.* 16. Dayanmak, tahammül etmek: *Birazcık üşütmeye gelmiyor, hemen hastalanıyor.* 17. Kendine yapılan herhangi bir davranış ya da durumu iyi karşılamak: *Şakaya gelir. "Kadri o adamlardandır ki, iyi davranmaya, yüz vermeye gelmez." -M. Ş. Esendal. "Bizim baştan savma işe gelmediğimizi bilirsin." -R. H. Karay.* 18. *(-e)* Bir şeye sonradan inanmak, doğruluğuna hak vermek, eğilim göstermek, kabul etmek: *Dediğime geldiniz mi?* 19. Etkisini herhangi bir biçimde göstermek: *Buranın havası siyatiklerime iyi geldi.* 20. Kazanılmak, sağlanılmak: *Çiftlikten onlara ürünün dörtte biri gelir.* 21. Uymak: *Bu ayakkabı sana küçük gelir.* 22. Olmak, bir kötü duruma uğramak: *Felç gelmek. Başımıza ne haller geldi.* 23. Akmak: *Musluktan su gelmiyor. Burnumdan kan geldi.* 24. Düşmek, rastgelmek: *Okul, yolun sağına geliyor. Buraya ışık gelmiyor.* 25. Görünmek, sanılmak: *Size yalan gibi geliyor. "Esmer yanakları pembeleşti belli belirsiz ya da bana öyle geldi." -M. Seyda.* 26. *(-e)* Uygun düşmek: *"Caddelerde oturmaya gelmez." -Ö. Seyfettin.* 27. *(-e)* Başlamak ortaya çıkmak: *"...çiçek*

33. -mez, -mezlik ile birlikte yapmacık anlatan deyimler yapar: *"Görmezlikten gelmek. İşitmezlikten gelmek."*- . 34. Yönelme durumundaki bazı kelimelere getirilerek birleşik fiil yapar: *"Yola gelmek. Meydana gelmek. Hatıra gelmek. Akla gelmek."* 35. -dikçe, -esi biçiminde kullanılan sıfat-fiil eklerinden sonra geldiğinde önceki fiille ilgili olarak pekiştirilmiş bir istek ve sürerlik bildiren bir fiil: *"Baktıkça bakası gelmek. Yedikçe yiyesi gelmek."*- . 36. Herhangi bir sırada bulunmak: *"Başta gelmek. Önde gelmek. Birinci gelmek."*-	*yetiştirmek merakı bizim sokağa Hayriye'yle geldi." -N. Meriç.* 28. Mal olmak: *Bu bardaklar ucuza geldi.* 29. Biriyle birlikte gitmek: *Ben İstanbul'a gidiyorum, benimle gelir misiniz?* 30. (Zaman gösteren sözcüklerle birlikte) Başlamak, ulaşmak: *Saati gelince söylerim. Öyle bir zaman gelecek ki...* 31. *(yar)* Gereksinme anlatan deyimler kurmaya yarar: *Uykusu gelmek."Sık sık kusası geliyordu." -A. İlhan. "Köyünü, göresi gelmiş." -Y. Kemal.* 32. *(yar)* Sürerlik eylemi yapmaya yarar: *Alışageldiğimiz bir anlatımı vardı.* 33. *(yar)* -mez, -mezlik- ile birlikte o eylemi yaptığı halde yapmaz gibi görünmek: *Görmezlikten gelmek. İşitmezlikten gelmek.* 34. *(yar)* Yönelme durumundaki kimi sözcüklere getirilerek birleşik eylem yapar: *Yola gelmek. Meydana gelmek. Akla gelmek.* 35. Gelmek eyleminin olumlu emir kipi, kimi vakit "öğüt, istek" anlatır: *Gel, işi uzatma da şunun istediğini yap. Gelsin, inattan vazgeçsin, yoksa hakkında iyi olmaz.* 36. Gel, gelsin biçiminde kimi vakit "elinde ise" anlamında da kullanılır: *Sen gel de, bu işe kızma. Gelsin de, bu işin içinden çıksın bakalım.* 37. ...-dikçe,...-ceği biçiminde kullanılan eylemsilerden sonra geldiğinde önceki eylemle ilgili olarak pekiştirilmiş bir istek ve sürerlik bildirir: *Baktıkça bakacağı gelmek. Yedikçe yiyeceği gelmek.* 38. Sıralama gösteren sözcüklerle ve sıralama sayı önadlarıyla herhangi bir sırada bulunmak: *Başta gelmek. Önde gelmek. Sonuncu gelmek.*
gezmek –er *(nsz)* 1. Hava alma, hoş vakit geçirme vb. amaçlarla bir yere gitmek, seyran etmek: *"Tek başına buralarda gezdiği hâlde aradığını bulamıyordu."*- O. C. Kaygılı. 2. Bir yerde dolaşmak, yürümek: *"Kunduralarını çıkarır, satar, yalın ayak gezerdi."*- S. F. Abasıyanık. 3. Gitmek, başvurmak. 4. Bulunmak: *"Şapkam burada ne geziyor?"*- . 5. *(-i)* Bir yeri görüp incelemek. 6. Hasta ayağa kalkmak: *"Oğlum iyileşti, yavaş yavaş gezmeye başladı."*- 7. Herhangi bir biçimde gezinmek: *"Bu giysiyle gezemem."*- 8. *(-i)* Bir yerde gezi yapmak: *"Geçen yaz Batı Anadolu'yu gezdik."*	**gezmek, -er *(nsz)*** 1. Hava almak, hoş vakit geçirmek gibi bir amaçla bir yere gitmek, dolaşmak: *"Yemyeşil çayırlarda bembeyaz gezen kuşlar / Aranızda sevgilim var." -Z. O. Saba.* 2. Bir yerde dolaşmak, yürümek. 3. Gitmek, başvurmak: *"Gezmediği hekim, hoca, içmediği ilaç kalmamış." -F. Baykurt.* 4. Bulunmak: *Şapkam burada ne geziyor?* 5. *(-i)* Bir yeri görüp incelemek: *Bu evi gezmiş ama beğenmemiştik.* 6. (Hasta için) Ayağa kalkmak: *Oğlum iyileşti, yavaş yavaş gezmeye başladı.* 7. *(-i)* Bir yerde gezi yapmak: *Geçen yaz Batı Anadolu'yu gezdik.*
girmek –er *(-e)* 1. Dışarıdan içeriye geçmek: *"Birlikte kiliseden içeri giriyoruz, ben topallıyorum."*- A. Ağaoğlu. 2. Sığmak: *"Elim bu eldivene girmiyor."*- .	**girmek *(-e)*** 1. (Bir yerden başka bir yere) Gelmek, dışarıdan içeriye geçmek: *Bahçeye girdim. "Kapıcının vereceği cevabı beklemeden fabrikaya girdi." -O. Kemal. "Hasta odaya girdiğinde, doktor*

3. Katılmak, iltihak etmek: *"Bugün edebiyat imtihanına girdim."*- Y. Z. Ortaç. 4. Almak, fethetmek: *"Ordularımız İstanbul'a girdiler."*- M. Ş. Esendal. 5. İncelemek, ayrıntılara inmek. 6. Girişmek, başlamak: *"Kaçırdım gene ipin ucunu, bir türlü konuya giremiyorum."*- N. Ataç. 7. Bulaşmak: *"Koyunlara kelebek hastalığı girdi."* 8. *(nsz)* Zaman anlamlı kavramlar için gelmek: *"İlkbahar girdi."* 9. *(nsz)* Ağrı, sancı başlamak, saplanmak. 10. Yeni bir duruma geçmek, dönüşmek: *"Göğün morlaşan kenarı eriyor, menekşe rengine giriyordu."*- Ö. Seyfettin. 11. İyice anlamak, iyice bilmek. 12. Kavgaya tutuşmak. 13. Başlamak. 14. Erişmek, ulaşmak: *"Yirmisine girdi."*- . 15. Bir şeyin yapımında, birleşiminde yer almak. 16. Yazılmak, başlamak: *"Okula girdi."* 17. Yemek yemek.	*hanım bir şeyler yazıyordu." -G. Dayıoğlu.* 2. Sığmak: *Elim bu eldivene girmiyor. Bu koca masa, odaya nasıl girdi?* 3. Yer almak, katılmak: *"Ateşli tartışmalara girdiği zaman bile ölçüyü kaçırmazdı." -H. Taner. Makine Mühendisleri Odası'na girdim.* 4. (Ordu) Almak: *Ordularımız 6 Ekimde İstanbul'a, 26 Kasımda Çanakkale'ye girmişti.* 5. İncelemek, ayrıntılara inmek: *"Kaymakam, söz konusu projenin ayrıntılarına girmek istemiyordu."-F. Baykurt.* 6. Girişmek, başlamak: *"Kaçırdım gene ipin ucunu, bir türlü konuya giremiyorum." -N. Ataç.* 7. Bir şeyin içinde olmak; ona, oraya sızmak: *Yobazlar önemli kurumlara girdiler. Balkondan içeri su girmiş.* 8. *(nsz)* (Zaman, dönem anlamlı kavramlar için) Başlamak: *İlkbahara girdik. 2000' li yıllara giriyoruz.* 9. (Ağrı, sancı) Başlamak, saplanmak: *"Başıma bir ağrı girdi, duramadım." -F. Baykurt.* 10. *(-e)* Yeni bir duruma geçmek, dönüşmek: *"O, rollerin kalıbına girer, girdiği kişiliği bütün hücreleri ile benimserdi." -H. Taner.* 11. (Soyut şeyler için) İyice anlamak, iyice bilmek: *Fizikle bir türlü barışamadı, ders kafasına girmiyor.* 12. Kavgaya tutuşmak: *"İki gemici birbirine girmiş." -Z. Selimoğlu.* 13. (Bir şeye) Başlamak: *"Birdenbire ilk rastladığı noktadan şarkıya girdi." -A. İlhan.* 14. Erişmek, ulaşmak: *Yirmisine girdi. "Sinema elli yaşına girmiş." -N. Ataç.* 15. Bir şeyin yapımında, bileşiminde yer almak: *"Tepebaşı Bahçesi bu romanda Türk edebiyatına girmiştir." -Y. Z. Ortaç.* 16. Yazılmak, başlamak: *Okula girdi. Orduya girdi.* 17. İstenilen duruma gelmek: *O ayaklı canavar nasıl disipline girdi?* 18. Yemek yemek: *"Günlerden beri midesine sıcak bir şey girmemişti. -O. Kemal.* 19. Salgın başlamak, bulaşmak: *Kümes hayvanlarına veba girmiş, kırıp geçirmiş.*
gitmek –der *(-e)* 1. Bir yere doğru yönelmek. 2. *(-den)* Bir yerden veya bir işten ayrılmak. 3. Çıkmak, ulaşmak: *"Bu yol nereye gider?"*- . 4. Belli bir amaçla bir yere devam etmek veya bir işle uğraşmak: *"Her gün çalışmaya gidiyor."* 5. *(nsz)* Sürmek, devam etmek: *"Ama böyle giderse Allah hemen sonunu hayırlara tebdil etsin."*- M. Ş. Esendal. 6. Yakışmak, yaraşmak: *"Bu renk ona gitmedi."*- 7. Tüketilmek, harcanmak: *"Eline geçen paranın çoğu da İstanbul'da çoluğa çocuğa gidiyor."*- M. Ş. Esendal.	**gitmek, -der *(-den, -e)*** 1. Bir yere ulaşmak üzere yönelmek, varmak: *Ankara'dan Konya'ya gitmek. Yazları Ayvalık'a gidiyoruz.* 2. *(-e)* Bir yerden ya da bir işten ayrılmak: *Nereye gidiyorsunuz? Eve gidiyorum. "...sabah sekiz buçukta kapıyı örtüp gitti." -A. Ağaoğlu.* 3. Çıkmak, ulaşmak: *Bu yol nereye gider?* 4. Belli bir amaçla bir yere devam etmek ya da bir işle uğraşmak: *Her gün çalışmaya gidiyor.* 5. *mec.* Bir duruma, bir sonuca ulaşmak, varmak: *Bu işin sonu nereye gider?* 6. Yakışmak, yaraşmak: *Bu renk ona gitmedi.*

8. *(nsz)* Götürülmek, gönderilmek: *"Haber daha yeni gitti."*- 9. *(nsz)* Yeter olmak, yetmek, yetişmek: *"İki ton kömür üç ay gider."* 10. *(nsz)* Yürümek, yol almak: *"Bu at iyi gider."* 11. *(nsz)* Dayanmak: *"Bu giysi iki yıl gider."* 12. *(nsz)* Geçmek: *"Yaz gitti, kış geldi."*- 13. *(nsz)* Herhangi bir durumda olmak: *"Yolculuk iyi gidiyor. Bakalım bu iş nasıl gidecek?"*- . 14. *(nsz)* Yok olmak, elden çıkmak: *"Gemiler ve saray hepsi gitti."*- F. R. Atay. 15. *(nsz)* Ölmek: *"Ben giderim adım kalır / Dostlar beni hatırlasın"*- Âşık Veysel. 16. Başvurmak, yapmak: *"Mahkemeye gitmek."* 17. *(nsz)* Bir şey zarar görmüş olmak: *"Duvarın boyası gitmiş."* 18. *(nsz)* Makine, işlemek, çalışmak: *"Bu saat iyi gidiyor."* 19. *(-den)* Satılmak: *"Altın kaçtan gidiyor?"*- S. F. Abasıyanık. 20. Yapmak: *"Para ayarlamasına gitmek."*- . 21. *mecaz* Bir duruma, bir sonuca ulaşmak, varmak: *"Bu işin sonu nereye gider."*- . 22. *(yardımcı fiil)* Değerlendirmek, saymak, karşılamak: *"Bu iş hoşuma gitmedi, tuhafıma gitti."*	7. Tüketilmek, harcanmak: *Bu kadar para nereye gitti? "Eline geçen paranın çoğu da İstanbul'da çoluğa çocuğa gidiyor." -M. Ş. Esendal.* 8. *(-e /nsz)* Götürülmek, gönderilmek: *Haber daha yeni gitti. Mektup postaya gitti.* 9. *(-e /nsz)* Yeter olmak, yetmek, yetişmek: *Bu para ona üç gün gider. Bu kâğıt bize bir ay gider. İki ton kömür üç ay gider.* 10. *(nsz)* Yürümek, yol almak: *Bu at iyi gider.* 11. *(nsz)* Dayanmak: *Bu giysi iki yıl gider.* 12. Geçmek: *Yaz gitti, kış geldi.* 13. Herhangi bir durumda olmak: *Çalışmalarımız iyi gidiyor. Bakalım bu iş nasıl gidecek?* 14. Yok olmak, elden çıkmak: *Mal gitti, mülk gitti, hiçbir şey kalmadı. "Gemiler ve saray hepsi gitti." -F. R. Atay.* 15. Ölmek: *"Ben gidersem adım kalır / Dostlar beni hatırlasın." -Â. Veysel.* 16. Başvurmak, yapmak: *Greve, boykota gitmek. Hükümet devalüasyona gitti.* 17. Bir şey zarar görmüş olmak: *Duvarın boyası gitmiş.* 18. (Makine için) İşlemek, çalışmak: *Bu saat iyi gidiyor.* 19. (Bir durum) Sürmek: *İşler nasıl gidiyor? "...bir kargaşalıktır gidiyor." -M. Ş. Esendal.* 20. Satılmak: *"Altın kaçtan gidiyor? " -S. Faik.* 21. Bir yere, etkinliğe devam etmek: *Bilgisayar kursuna gidiyor.* 22. Yönelme durumundaki adla kalıplaşarak kullanılır: *Bu iş hoşuma gitmedi, tuhafıma gitti.* 23. *(yar)* Sürerlik eylemleri kurar: *"Aşkın odu ciğerimi yakageldi, yakagider."*
inmek –er *(-den)* 1. Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek. 2. Bir taşıt veya binek hayvanından yere basmak: *"Tramvayın ön tarafından hızla inerken, arkasından bir sesin bağırdığını gördü."*- P. Safa. 3. Dağ, tepe vb. yüksek bir yerden gelmek: *"Dağdan kurt indi."*- . 4. *(-e)* Bir yerden başka bir yere gitmek, varmak: *"Bünyamin, gücünün yettiği kadar hızlı yürüyüp Haliç'e indi."*- İ. O. Anar. 5. *(-e)* Konaklamak: *"Samananbarı köyünün en büyük ve gösterişli evine inmişlerdi."*- H. E. Adıvar. 6. *(nsz)* Alçalıp eski durumuna dönmek: *"Sular indi. Şiş indi."* 7. *(nsz)* Fiyatı düşürmek: *"Bin lira daha indim, gene almadı."* 8. Değeri düşmek: *"Altın fiyatları indi."*- . 9. *(-e), argo* Vurmak: *"Şimdi kafana inerim!"*- . 10. *(nsz)* Yıkılmak: *"Yağmurdan duvar inmiş."*-	**inmek, -er *(-den)*** 1. Yukarıdan aşağıya doğru gelmek, "çıkmak" karşıtı: *"Sekiz basamak bir merdivenden aşağı iner sonra uzun, dar bir koridordan geçerdik." -O. Akbal. "Bu mektubu yazmak için otelin altındaki kahveye indim." -A. Nesin.* 2. Bir taşıt ya da binek hayvanından yere basmak: *"Dört silahlı jandarma indi cipten." -Y. Kemal. "Eğreti ata binen tez iner." -Atasözü.* 3. Dağ vb. yüksek bir yerden gelmek: *Dağdan kurt inmiş.* 4. *(-e)* (Bir yerden başka bir yere) Gitmek, varmak: *"İkide bir çarşıya iniyordu." -N. Meriç. "Hey gidi gençlik hey! Unutulmaz günlerdi onlar. Yenikapı'ya, meyhanelere indik mi şöyle bir..." -A. İlhan.* 5. *(-e)* (Yolculuk sırasında) Bir yerde durmak, konaklamak: *Hangi otele ineceksiniz? "Doğru muhtarın eve indi." -F. Baykurt.* 6. *(nsz)* Alçalıp eski durumuna dönmek: *Sular indi. Şiş indi.* 7. *(nsz)* Fiyatı azaltmak: *Fiyatı yarıya indim, gene de almadı.*

11.*(-e)* İnme gelmek: *"Sağ tarafına inmiş."* 12. Bir yeri kaplamak, basmak veya bir yerden akmak, kaymak: *"Gemi baş döndüren zaferli bir gürültüyle indi sulara..."*- Ç. Altan. 13. Uzamak, ulaşmak: *"Beyaz taşlardan yapılmış kısa bir duvarın ötesindeki zeytinlik ta vadiye kadar iniyordu."*- Ö. Seyfettin. 14. Ağmak. 15. Sayısı azalmak: *"Evvelden daha çok olduğumuzu zannettiğim hâlde sayımız son günlerde bu miktara inmiştir."*- R. N. Güntekin.	8. Değeri düşmek: *Borsa inmiş.* 9. *(-e) argo* Vurmak: *Şimdi kafana inerim!* 10. *(nsz)* Yıkılmak: *Yağmurdan duvar inmiş.* 11. *(ösz, -e)* İnme, felç gelmek: *Sağ tarafına inmiş.* 12. Bir yeri kaplamak, basmak ya da bir yerden akmak: *"Balkanlar üzerinden inen soğuk hava kitlesinin etkisiyle..." -Gazetelerden. "Sırtından soğuk bir ter iniyor." -Z. Selimoğlu.* 13. Uzamak, ulaşmak: *"Beyaz taşlardan yapılmış kısa bir duvarın ötesindeki zeytinlik ta vadiye kadar iniyordu." -Ö. Seyfettin. "Yakasından beyazlı, açık mavi iki kurdele bir karışlık göğsüne doğru inmiş." -T. Dursun K.* 14. Ağmak, yükselmek: *"Güneş Ankara Kalesine doğru iniyordu." -O. Akbal.* 15. *müz.* Tiz sesten pes sese geçmek
kabarmak *(nsz)* 1. Ağırlığı artmadan hacmi büyümek: *"Ekmek iyi kabardı."*- 2. Yağışlardan veya kaynamaktan taşmaya yüz tutmak: *"Çay birdenbire kabararak şosenin rampalarını aşar ve epeyce zararlara sebep olur."*- R. N. Güntekin. 3. Niceliği artmak, büyümek: *"Masraf kabardı."* 4. Şişmek, genişlemek: *"İhtiyarın zayıf damarları kabarmış kıllı elleri dizlerinin üstündeydi."*- P. Safa. 5. Hayvanların tüyleri dikilmek. 6. Kumaş üzerinde tüyler oluşmak, havlanmak: *"Bu kumaş çabuk kabardı."*- 7. Islanıp veya ısınıp yerinden kurtulmak: *"Masanın kaplaması kabardı."- "Dolabın boyası kabardı."* 8. Deniz dalgalanmak, büyük dalgalar oluşmak. 9. *mecaz* Bulanmak. 10. *mecaz* Öfke, sevgi vb. duygular gittikçe güçlenmek: *"Bu olayı duyunca delikanlının yüreği öç alma duygusuyla kabarır."*- N. Cumalı. 11. *(nsz, -e), mecaz* Kafa tutmak, öfkelenip üstüne yürüyecek gibi davranmak. 12. *mecaz* Böbürlenmek, gururlanmak: *"Kumandan, atını şahlandırarak hurra hurra diye kendisini alkışlayan keyifli halka boyun kırarak kabarıyordu."*- Ö. Seyfettin.	**kabarmak *(nsz)*** 1. Ağırlığı artmadan oylumu büyümek: *Tarhana iyi kabardı.* 2. Üzerinde kabarcıklar oluşmak, şişmek: *Ağaçları budarken avuçları kabarmıştı.* 3. Süt, kahve vb. ısı etkisiyle taşmaya yüz tutmak: *"Mangala sürülü cezve kabarıyordu." -O. Kemal.* 4. (Irmak, sel vb. için) Su düzeyi yükselmek: *"Yağışlardan o yıl nehir iyice kabarmıştı." -Füruzan.* 5. Niceliği artmak, büyümek: *Masraf kabardı.* 6. Şişmek, genişlemek: *"İhtiyarın zayıf, damarları kabarmış kıllı elleri dizlerinin üstündeydi." -P. Safa.* 7. (Hayvanlar için) Tüyleri dikilmek: *"Yelesi bulut gibi kabarmıştı." -Y. Kemal.* 8. (Kumaş için) Üzerinde tüyler oluşmak, havlanmak: *Bu kumaş çabuk kabardı.* 9. (Badana, cila, boya vb. için) Islanıp ya da ısınıp yerinden kurtulmak: *Kir kabardı. Masanın kaplaması kabardı. Dolabın boyası kabardı.* 10. (Toprak için) Ufalanıp yumuşamak. 11. (Deniz) Dalgalanmak, büyük dalgalar oluşmak. 12. (Mide, safra için) Bulanmak; ekşimek. 13. *mec.* Öfke, sevgi gibi kimi duygular için gittikçe güçlenmek: *"Gülbahar'ın içindeki öfke gittikçe kabarıyordu." -Y. Kemal.* 14. *(nsz / -e) mec.* Kafa tutmak, öfkelenip üstüne yürüyecek gibi davranmak. 15. *mec.* Böbürlenmek, gururlanmak: *"Kumandan, atını şahlandırarak hurra hurra diye kendisini alkışlayan keyifli halka boyun kırarak kabarıyordu." -Ö. Seyfettin.*
kaçmak –ar *(-e)* 1. Hızla koşup bir yere saklanmak: *"Bir tehlike sezdiğin anda hemen eve kaçarsın."*- H. R. Gürpınar.	**kaçmak, -ar *(-den)*** 1. Kimseye bildirmeden, gizlice bulunduğu yerden ayrılmak: *Kuş, kafesten kaçmış. "Okuldan ilk kez kaçtığım için, bir cinayet*

2. *(nsz)* Kimseye bildirmeden bulunduğu yerden ayrılmak, firar etmek: *"Silahını hatta başındaki şapkasını bırakıp kaçıyor."*- R. E. Ünaydın. 3. *(-den)* Kendini göstermemek, rastlaşmamaya çalışmak: *"Alacaklıdan kaçmak."* 4. *(-den)* Kaçınmak: *"Ben zahmetten kaçmam."* 5. *(-den)* Gaz, sıvı vb. şeyler sızmak: *"Kazandan islim kaçıyor."* 6. *(nsz)* İpi kopmak: *"Çorabım kaçtı."* 7. *(-e, nsz)* Girmek: *"Kulağına su kaçmış."* 8. Bir yana doğru kaymak: *"Odanın halısı biraz sağa kaçmış."* 9. *(nsz)* Görünmeden gitmek, savuşmak, sıvışmak: *"Belki sirayet eder diye korkacaklar ve kaçacaklar."*- B. Felek. 10. *(nsz)* Hızlı koşmak: *"Biletlerini memurun elinden kaptı, kaçar gibi gişeden uzaklaştı."*- N. Cumalı. 11. *(nsz)* Yok olmak: *"Rahatı kaçmak."- "Neşesi kaçmak."* 12. Benzemek, andırmak: *"Bu mavi yeşile kaçıyor."* 13. Kaçgöçe uymak: *"Gelin bir evde kayınbabasından kaçar, güveyi, baldızının yüzünü tanımazdı."*- R. H. Karay. 14. *(-den)* Kız veya kadın yasalara ve aile isteklerine karşı gelerek evlenmek için evinden ayrılmak. 15. *(-i)* Rengi ağarmak, uçmak. 16. *(-den), spor* Yarışçı diğerlerinden hızla ayrılıp arayı açmak. 17. *spor* Futbol ve basketbolda engelleyen adamdan kurtulmak veya pas alabilmek için boş alana koşmak.	*işlemişçesine korku içindeydim." -A. Nesin.* 2. Hızla koşup bir yere saklanmak: *"Kahvecinin kedisi, hemen yere atlayıp boş havuzun içine kaçtı." -H. Taner. Savaştan kaçan insanlar sınır kapılarımızda yığıldı.* 3. Kendini göstermemek, rastlamamaya çalışmak: *Alacaklıdan kaçmak.* 4. Kaçınmak: *Ben zahmetten kaçmam.* 5. Sızmak ya da akmak: *Kazandan islim kaçıyor.* 6. İpliği kopmak: *Çorabım kaçtı.* 7. *(-e)* (Bir şey) Bir yere aniden girmek: *Kulağına su kaçmak. Gözüne sabun kaçmak.* 8. *(-e)* Bir yana doğru kaymak: *Odanın halısı biraz sağa kaçmış.* 9. *(nsz)* Görünmeden gitmek, savuşmak, sıvışmak: *Arkadaşınız şimdi buradaydı, ne zaman kaçmış.* 10. *(nsz)* Hızlı koşmak. 11. *(nsz)* Yok olmak: *Rahatı kaçmak. Neşesi kaçmak. "Hayaller kurduğum geceler uykum adamakıllı kaçardı." -O. Kemal.* 12. *(-e)* Yaklaşmak, benzemek, andırmak: *Mübalağaya kaçmak. Bu mavi yeşile kaçıyor.* 13. (Kadınlar için) Kaçgöçe uymak: *"Gelin bir evde kayınbabasından kaçar, güvey baldızının yüzünü tanımazdı." -R. H. Karay.* 14. (Kız, kadın için) Yasalara ve aile isteklerine karşı gelerek evlenmek için evinden ayrılmak: *"Anam, dün gece başka adama kaçmış." -Füruzan.* 15. (Renk için) Ağarmak, uçmak. 16. *(yar)* Kimi nitelik bildiren sözcüklerle birlikte "olmak" anlamıyla yardımcı eylem gibi kullanılır: *Bu söz abes kaçtı.*
kalmak –ır *(nsz)* 1. Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek: *"Sıkı sıkı kucakladı ve öylece kaldı."*- T. Buğra. 2. Zaman, uzaklık veya nicelik belirtilen miktarda bulunmak: *"Arabada yalnız dört çocuk kalmıştı."*- O. C. Kaygılı. 3. *(-de)* Konaklamak, konmak: *"Hemen karargâha yerleşmezsem ne geri dönebilir ne de otelde kalabilirdim."*- F. R. Atay. 4. *(-le)* Oturmak, yaşamak: *"Tam beş sene benimle beraber kaldı."*- S. F. Abasıyanık. 5. Eğleşmek. 6. Hayatını sürdürmek, yaşamak: *"O aileden bir bu çocuk kaldı."* 7. Varlığını korumak, sürdürmek: *"Enişte mizin iptidai kalmış huyları da vardı."*- A. Ş. Hisar. 8. *(-de)* Oyalanmak, vakit geçirmek: *"Kısa bir süre tezgâhın önünde kaldı."*- N. Cumalı. 9. Sınıf geçmemek: *"Çocukların içinde kalanlar da var geçenler de."* 10. *(-de)* İşlemez, yürümez duruma gelmek: *"Araba yarı yolda kaldı."*- .	**kalmak, -ır *(nsz)*** 1. Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek: *Güvenoyundan sonra hükümet görevinde kaldı.* 2. (Zaman, uzaklık ya da nicelik için) Belirtilen kadar bulunmak: *Bir ton kömür kaldı. "Sabaha dört beş saat kaldı." -N. Meriç.* 3. Konaklamak konmak: *Siz nerede kalıyorsunuz? "Aynı otelde kalıyorduk." -O. Akbal.* 4. Oturmak, yaşamak, eğleşmek: *Amerika'da yıllarca kaldı. "Dilinin epeyce düzgün olduğuna bakılırsa herhalde şehirde bir efendi yanında evlatlık kalmış olacaktı." -S. Ali.* 5. Yaşamını sürdürmek, yaşamak: *O aileden bir bu çocuk kaldı.* 6. Varlığını korumak, sürdürmek: *"Eski dostluklar kalmadı diyorsun." -S. Eyuboğlu.* 7. Oyalanmak, vakit geçirmek: *Kaç saattir nerelerde kaldın?* 8. Sınıf geçmemek: *Çocukların içinde kalanlar da var geçenler de.* 9. İşlemez, yürümez duruma gelmek: *O iş*

11. *(-e)* Geriye atılmak, ertelenmek: *"Mahkeme ayın on sekizine kaldı."*- S. F. Abasıyanık. 12. *(-de)* Bir şeyle kaplanmak, bir şeye bulanmak: *"Oda duman içinde kaldı."* 13. *(-de)* Bir işi belli bir noktada bırakmak, ara vermek: *"Bugün iş maddesinde kaldık."*- . 14. *(-den)* Miras olarak geçmek: *"Çiftlik ana babasından kalmış."* 15. *(-den)* Yapamamak: *"Misafir geldi, gezmeden kaldık."* 16. Belli bir gelirle geçinmek zorunda bulunmak: *"Refika, valide, iki kerime kaldık mı biz iki bin kuruş tekaüt maaşına."*- H. Taner. 17. *(-le)* Yetinmek: *"Yalnız dayak atmakla kalmadı, onu işinden de çıkardı."*- . 18. *(-le)* Sınırlanmak: *"Amasya'da iken karşılaştığımız vaziyet yalnız Şeyh Recep Vakası ile kalmadı."*- Atatürk. 19. Herhangi bir durumu sürdürmek. 20. *(yardımcı fiil)* Olmak, herhangi bir durumda bulunmak: *"Fatma'nın yemek çantası olmasaydı, dün aç kalmıştık."*- F. R. Atay. 21. *(yardımcı fiil)* Kök veya gövdeleri sonuna -a (-e), -ıp (-ip) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek süreklilik bildiren birleşik fiiller oluşturur: *"Bakakalmak."*- *."Şaşakalmak."*- . *"Donakalmak. Şaşırıp kalmak. Donup kalmak."*-	*şimdilik kaldı. Araba yarı yolda kaldı.* 10. *(-e)* Geriye atılmak, ertelenmek: *Gitmemiz cumaya kaldı. "Mahkeme ayın on sekizine kaldı." -S. Faik.* 11. *(-e)* Görevi ya da yetkisi içinde olmak, düşmek: *Onları barıştırmak size mi kaldı? İşimiz Allaha kaldı. Ne günlere kaldık!* 12. Bir şeyle kaplanmak, bir şeye bulanmak: *Oda duman içinde kaldı.* 13. Bir işi belli bir noktada bırakmak, ara vermek: *Bugün iş maddesinde kaldık.* 14. *(-den)* Geçmek: *Çiftlik ona babasından kalmış.* 15. *(-den)* Geri kalmak, yapamamak: *Konuklar geldi, gezmeden kaldık.* 16. Belli bir gelirle geçinmek zorunda bulunmak: *"Refika, valide, iki kerime kaldık mı biz iki bin kuruş takaüt maaşına." -H. Taner.* 17. Yetinmek: *Yalnız dayak atmakla kalmadı, onu işinden de çıkardı.* 18. (Olumsuz olarak) Olmak, meydana gelmek: *"Amasya'da iken karşılaştığımız vaziyet yalnız Şeyh Recep vakasıyla kalmadı." -Atatürk.* 19. *(yar)* Olmak, herhangi bir durumda bulunmak: *Aç kaldım, susuz kaldım / ... / Tütünsüz uykusuz kaldım, / Terk etmedi sevdan beni." -A. Arif.* 20. Herhangi bir durumu sürdürmek: *"Geçmişe bağlı kalmak hayat için ne kadar zararlıysa, geçmişi yok saymak da o derece zararlıdır." -S. Eyuboğlu. "Uzun zaman çocuk kaldık biz." -N. Meriç.* 21. *(yar)* Kök ya da gövdeleri sonuna "-e (-a)" eki almış eylemsilerle sürerlik bildiren birleşik eylemler oluşturur: *"Bakakalırım giden geminin ardından." -O. Veli. Şaşakalmak. Donakalmak.* 22. Kimi "-ip" ekiyle yapılmış eylemsilerden sonra da gelerek sürerlik bildirir: *Bakıp kalmak. Oturup kalmak. Şaşırıp kalmak. Donup kalmak.*
kalkmak –ar *(nsz)* 1. Gitmek üzere yerinden ayrılmak: *"Niye kalktınız, biraz daha otursaydınız."*- . 2. *(-den)* Oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak: *"Annem yerinden kalktı, yanıma geldi, bir kolunu uzatarak omzuna doladı."*- H. Z. Uşaklıgil. 3. *(-den)* Uyanarak yataktan ayrılmak: *"İstemeye istemeye, altüst olmuş yataktan kalktım."*- Ö. Seyfettin. 4. Yukarı doğru yükselmek: *"Terazinin bir gözü inince öbürü kalkar."*- . 5. Taşıtlar yola çıkmak: *"Tren saat onda kalktı."* 6. *(-den)* Uçmak, havalanmak: *"Uçak pistten kalktı."*- . 7. Yerinden ayrılıp yol almaya başlamak: *"Çıkın arabaya, kalkacak şimdi, kalacaksınız buracıkta!"*- O. C. Kaygılı.	**kalkmak, -ar *(nsz)*** 1. Oturuş durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak: *Çocuk kalkarak dersini anlatmaya başladı.* 2. Uyanarak yataktan ayrılmak: *"Sabah saat sekiz olmadan kalkıyorlar." -A. Ağaoğlu.* 3. Gitmek üzere yerinden ayrılmak: *Niye kalktınız, biraz daha otursaydınız.* 4. Yukarı doğru yükselmek: *Terazinin bir gözü inince öbürü kalkar.* 5. (Taşıtlar için) Yola çıkmak: *Tren saat onda kalktı.* 6. Uçmak, havalanmak: *Uçak pistten kalktı. Bir keklik sürüsü kalktı.* 7. Yerinden ayrılıp yol almaya başlamak: *"Kalktı göç eyledi Avşar illeri." -Dadaloğlu.* 8. (Hayvan) İki art ayağı üzerinde dik durum almak: *At, art ayakları üzerine kalktı.*

8. *(-e)* Hayvan iki art ayağı üzerinde dik durum almak: *"At, art ayakları üzerine kalktı."*- . 9. Kabarmak, ayrılmak: *"Masanın kaplaması kalktı."*- . 10. Derlenip götürülmek: *"Ne zaman kalkacağını, nereye gömüleceğini bilmek, bildirmek mümkün değil."*- M. Ş. Esendal. 11. Hasta iyileşerek gezecek duruma gelmek: *"Hasta bir haftaya kadar kalkar."*- . 12. Varlığı, hayatı son bulmak: *"Halifelik kalktı."*- . 13. *(-den)* Yok olmak, artık bulunmamak: *"Ortalıktan kar kalkınca..."* 14. *(-e)* Girişmek, başlamak, davranmak, yeltenmek: *"Gözlüklerini takmadan okumaya kalktı."*- N. Cumalı. 15. Geçerli olmamak, geçerliğini yitirmek, geçmez olmak: *"Yasanın bu maddesi kalktı."*- . 16. Uygulanmaz olmak: *"Sıkıyönetim kalktı."*- . 17. Güncelliğini yitirmek: *"Bu âdet çoktan kalktı."* 18. *(-e)* Bir durumdan başka bir duruma geçmek: *"Dörtnala kalkmak."-"Tırısa kalkmak."*- . 19. *(-den, -e)* Başka yere gitmek, taşınmak: *"O yıl, çok geçmeden piyade taburu bizim ilçeden başka ilçeye kalktı."*- N. Cumalı. 20. *(-e)* Ayakta beklemek: *"Mektepte cezaya kalkmış gibi duruyorsun."*- F. R. Atay.	9. Kabarmak, ayrılmak: *Masanın kaplaması kalkmış.* 10. (Kapak, örtü) Kaldırılmak, alınmak: *Örtü kalktı. Kapak kalktı.* 11. Derlenip götürülmek: *Harman kalktı. Ürün kalktı.* 12. İyileşerek gezecek duruma gelmek: *Hastanız bir haftaya kadar kalkar.* 13. Varlığı, yaşamı son bulmak: *Halifelik kalktı. Başlık parası çoktan kalkmalıydı..* 14. Yok olmak, artık bulunmamak: *Ortalıktan kar kalkınca... Piyasadan kahve kalkmıştı.* 15. *(-e)* Girişmek, başlamak, davranmak, yeltenmek: *"Halkı küçümseyenler halkı yönetmeye kalkmamalı." -S. Eyuboğlu. "Öbürlerinden geri kalmamak için çekirge gibi sıçraya sıçraya tahta bacağı ile top oynamaya kalktı." -H. Taner.* 16. Geçerli olmamak, geçerliğini yitirmek, geçmez olmak: *Yasanın bu maddesi kalktı.* 17. Uygulanmaz olmak: *Sıkıyönetim kalktı.* 18. Güncelliğini yitirmek: *Bu âdet çoktan kalktı.* 19. *(-e)* Geçmek: *Dört nala kalkmak. Tırısa kalkmak.* 20. Başka yere gitmek, taşınmak: *Tapu dairesi burdan kalktı. "O yıl, çok geçmeden piyade taburu bizim ilçeden başka ilçeye kalktı." -N. Cumalı.* 21. Birinci duruma karşıt olan ikinci durumu vurgularken kullanılır: *Kendisi zor geçinirken kalkıp bir de borçla araba aldı.*
kapmak –ar *(-i)* 1. Birdenbire yakalayarak, çekerek almak: *"Bir hamlede atıldım. Evvela tabibin elinden defteri kaparak fırlattım."*- H. Z. Uşaklıgil. 2. Isırıp parçalamak. 3. Koparmak, kıstırmak: *"Makine parmağını kapmış."*- . 4. İşitir işitmez veya görür görmez bellemek ve öğrenmek: *"Bir müzik parçasını kapmak."*- . 5. Yer ayırmak, yer tutmak. 6. *(nsz)* Bulaşmış olmak, geçmek: *"Hastalık kapmak. Huy kapmak."*-	**kapmak, -ar *(-i)*** 1. Birdenbire yakalayarak, çekerek almak: *Cüzdanımı elimden kaptı. Kurt kuzuyu kaptı. "Sinirden titreyen eller zarları postun üstünde hırsla kapıyor, fincan içinde sallayıp sallayıp atıyor." -O. Kemal.* 2. Isırıp parçalamak: *"Sürüden ayrılanı kurt kapar." -Atasözü.* 3. Koparmak, kıstırmak: *Makine parmağını kapmış.* 4. İşitir işitmez ya da görür görmez bellemek ve öğrenmek: *Bir müzik parçasını kapmak. "Otuz yıl evlilikleri boyunca kocasının resim yapışını, tekniğini kapmış." -A. Nesin.* 5. Bir yeri çabucak tutmak, oraya oturmak: *Otobüste yer kapmak.* 6. Bulaşmış olmak, geçmek: *Hastalık kapmak. Huy kapmak.*
kaymak –ar *(nsz)* 1. Düz, ıslak, donmuş veya kaygan bir yüzey üzerinde sürtünerek kolayca yer değiştirmek: *"Sol tekerlekler küçük bir hendeğin içine kaydı."*- O. C. Kaygılı. 2. Kaygan bir yüzey üzerinde birdenbire dengesini yitirmek.	**kaymak, -ar *(nsz)*** 1. Düz, ıslak ya da kaygan bir yüzey üzerinde sürünerek kolayca yer değiştirmek: *Çocuklar kızaklarıyla kayıyorlar.* 2. Kaygan bir yüzey üzerinde birdenbire dengesini yitirmek: *Merdivenlerden inerken ayağı kaymış.*

3. Durum değiştirmek. 4. Anlamı değişmek: *"Bazen kelimeler başka anlamlara kayar."*- . 5. Kurtulmak. 6. Yağışların etkisiyle toprağın alt tabakasının gevşemesi sonucu üst tabaka oynamak. 7. *mecaz* Görüş, düşünce veya tutumunu değiştirmek. 8. *argo* Cinsel ilişkide bulunmak.	3. Yerini değiştirmek: *Toprak kaydı. Yapı kaymış.* 4. Yer, durum değiştirmek: *"Yana kayıp dışardan görünmemeye çalışarak rıhtımı gözetledi." -K. Tahir.* 5. Bir yere doğru ilerlemek: *Ankara Polatlı'ya kayıyor.* 6. *mec.* Görüş, düşünce ya da tutumunu değiştirmek: *Parti sağa kaydı. "Oylamalar yinelendikçe üyeler de yavaş yavaş Davis'ten yana kayarlar." -S. Birsel.* 7. *mec.* "İstemeden bir şey yapmak" anlamıyla kimi deyimlerde geçer: *Dili kaymak. Gönlü kaymak. Gözü kaymak.* 8. Anlamı değişmek: *Kimi zaman sözcükler başka anlamlara kayar.* 9. Bir şey bulunduğu ya da bağlı olduğu yerden kurtulmak: *Makas kaymış da kumaş eğri biçilmiş*
kesmek –er *(-i)* 1. Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak: *"İpi kesmek."*- . 2. Dibinden ayırmak: *"Ağaçları kesmek. Dalları kesmek."*- . 3. Düzgün parçalara ayırmak: *"Eti kesmek. Patatesi kesmek."* 4. Kesici bir araçla yaralamak: *"Nasıl sol elimle sağ elimi kesip biçeceğim?"*- R. N. Güntekin. 5. *(nsz)* Ucunu almak: *"Saç kesmek. Tırnak kesmek."* 6. *(nsz)* Hayvanın başını gövdesinden ayırmak, boğazlamak: *"Koyun kesmek. Tavuk kesmek."*- . 7. Son vermek, gidermek: *"Bu ilaç baş ağrısını keser."*- . 8. Ara vermek: *"Bu üç zavallı bizden rahatsız oldular ve derslerini keserek çekildiler."*- M. Ş. Esendal. 9. Bir şeyden yoksun bırakmak, vermemek: *"Yardımı kestiler. Ücreti ödemeyince telefonu kestiler."*- . 10. Akımı durdurmak: *"Şimdi belediye ile anlaşamayan müteşebbis cereyanı kesmiş."*- S. F. Abasıyanık. 11. Belirtmek, kararlaştırmak: *"Gününü daha kesmedik."* 12. *(-den, nsz)* Verilecek şeyin bir bölümünü alıkoyup vermemek: *"Ücretinden beş lira kesmişler."*- 13. Para basmak. 14. Azaltmak, güçleştirmek: *"Rüzgâr geminin yolunu kesiyor."* 15. İskambil kâğıtlarında destenin üzerinden bir bölümünü kaldırıp öte yana koymak. 16. Geçişi önlemek: *"Yolu kesmek."*- . 17. *(nsz)* Susmak: *"Kes artık yeter!"*- . 18. Hasta organı ameliyatla almak. 19. Bölmek, ayırmak: *"Bulvarı kesen küçük sokaklardan biri."*- .	**kesmek, -er *(-i)*** 1. Bıçak, makas gibi bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak: *İpi kesmek.* 2. Dibinden ayırmak: *Ağaçları kesmek. Dalları kesmek.* 3. Parçalara ayırmak, dilimlemek: *Eti kesmek. Patatesi kesmek.* 4. Kesici bir araçla yaralamak: *Parmağını kesmek. Elini kesmek.* 5. Ucunu almak: *Saç kesmek. Tırnak kesmek.* 6. (Hayvan için) Başını gövdesinden ayırmak, boğazlamak: *Koyun kesmek. Tavuk kesmek.* 7. Ara ya da son vermek; durdurmak: *Yardımı kesmek. Dersleri kesmek. İtirazlar üzerine konuşmasını keserek kürsüden indi. Bu ilaç baş ağrısını keser.* 8. Bir şeyden yoksun bırakmak, vermemek: *Desteği kestiler. Ücreti ödemeyince telefonu kestiler.* 9. Bir ilişkiyi bitirmek: *Dengesizliklerini görünce bütün ilişkimi kestim.* 10. Akımı durdurmak: *"Belediye yangın çıkar korkusuyla şehirde elektriği kesmiş." -A. Sayar.* 11. Belirtmek, kararlaştırmak: *Nişan gününü daha kesmedik.* 12. (Verilecek şeyin bir bölümünü) Alıkoyup vermemek: *Ücretin yarısını kesmişler.* 13. (Bilet, fatura vb. için) Vermek: *Bilet kesmek. Fatura kesmek.* 14. Azaltmak, güçleştirmek: *Rüzgâr geminin yolunu kesiyor.* 15. (İskambil kâğıtları için) Destenin üzerinden bir bölümünü kaldırıp öte yana koymak. 16. Gidermek: *Harareti kesmek.* 17. Geçişi önlemek, yasaklamak: *Yolu kesmek.* 18. Susmak: *Kes artık, yeter! Gürültüyü kes!* 19. (Hasta organı) Ameliyatla almak. 20. Bölmek, ayırmak; bir yol başka bir yolu çaprazlamak: *Bulvarı kesen küçük sokaklardan*

20. Yazıyı, filmi kısaltmak. 21. *(nsz), argo* Uydurmak, yalan söylemek. 22. Rüzgâr, soğuk vb. çok etkili olmak: *"Rüzgâr yüzümü kesiyor."*- 23. *mecaz* Birini yermek, kötülemek. 24. *mecaz* Karşı cinsten birisini sürekli olarak süzmek, dikkatli bir biçimde bakmak. 25. *mecaz* Vahşice öldürmek. 26. *spor* Oyuncuyu takım kadrosuna almamak	*biri.* 21. (Yazı, film için) Kısaltmak ya da bir parçasını makaslamak: *Filmin birçok sahnesini keşmişler.* 22. *(nsz) argo* Uydurmak, yalan söylemek. 23. (Rüzgâr, soğuk vb. için) Çok etkili olmak: *Rüzgâr yüzümü kesiyor.* 24. *DS* Birini yermek, kötülemek: *"Beni sana kesmişler / Vallahi ben demedim." -Halk Türküsü.*
kırmak –ar *(-i)* 1. Sert şeyleri vurarak veya ezerek parçalamak: *"Taşları kırmak. Bardağı kırmak."*- . 2. İri parçalara ayırmak. 3. *(nsz)* Belirli bir biçimde katlamak: *"Forma kırmak."*- . 4. Öldürmek, yok olmasına neden olmak: *"Bu yıl soğuk hayvanları kırdı."*- . 5. Bir şeyin fiyatını azaltmak, indirmek: *"Firma verdiği teklif fiyatını son dakikada bir yüzde yirmi daha kırıyordu."*- H. Taner. 6. Dileğini kabul etmeyerek veya beklenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek, incitmek: *"Sizin hatırınızı kırmamak için işte gelip misafir oluyorum; fakat bu yaşımda misafirle uğraşacak hâlim yok."*- H. Z. Uşaklıgil. 7. Tavlada karşı oyuncunun pulunu oyun dışında bırakmak. 8. Vücut kemiklerinden birini parçalamak: *"Ayol, yapma, gel, düşüp bir yerini kıracaksın!"*- O. C. Kaygılı. 9. Tahılı iri ve kaba öğütmek. 10. *(-e)* Hareket durumundaki canlının veya taşıtın yönünü değiştirmek, çevirmek, döndürmek: *"Ne tarafa doğru meyil varsa gidonu o tarafa doğru kıracaksınız ki bisiklet doğrulsun."*- B. Felek. 11. *mecaz* Yok etmek: *"Bir gündüz olsa belki bu derdi kıracağım / Yoksa bu sensizlikten artık çıldıracağım"*- E. B. Koryürek. 12. *mecaz* Gücünü, etkisini azaltmak: *"Birkaç gün evvel yağan yağmur sıcağı kırmamış."*- B. Felek. 13. *argo* Kaçmak, uzaklaşmak. 14. *(nsz), ticaret* Değerinden düşük fiyata almak: *"Bono kırmak. Çek kırmak."*-	**kırmak, -ar *(-i)*** 1. (Sert şeyleri) Vurarak ya da ezerek parçalamak: *Taşları kırmak. Bardağı kırmak. Belli olmaz Allahın işi, muhallebi yerken kırar dişi.* 2. İri parçalara ayırmak: *Soğanı kırmak.* 3. (Kemikte) Kırık oluşmasına yol açmak: *Düşünce parmağını kırmış.* 4. Kabuklu bir yiyeceğin kabuğunu parçalamak: *Ceviz kırmak. Badem kırmak.* 5. (Bir direnci, eylemi) Durdurmak: *Direnişi kırmak.* 6. Belirli bir biçimde katlamak: *Forma kırmak.* 7. Öldürmek, yok olmasına neden olmak: *Bu yıl soğuk, hayvanları kırdı.* 8. Azaltmak, indirmek: *"Firma verdiği teklif fiyatını son dakikada bir yüzde yirmi daha kırıyordu." -H. Taner.* 9. *mec.* Gücünü, etkisini azaltmak: *Lodos soğuğu kırdı.* 10. *mec.* Yok etmek: *Hevesini kırmak. Umudunu kırmak.* 11. *tic.* İndirimle almak: *Bono kırmak. Maaş kırmak.* 12. Dileğini kabul etmeyerek ya da beklenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek, incitmek: *"Kendisini ilk kıran ilk umut kırıklığına uğratan, daha sonra da kendisine ömrünün en büyük dersini veren adamdı." -B. Karasu.* 13. (Tavla gibi oyunlarda) Karşı oyuncunun pulunu oyun dışında bırakmak. 14. (Dümen, direksiyon vb. için) Belli bir yöne döndürmek: *Dümeni güneye kırmak.* 15. (Tahıl için) İri ve kaba öğütmek. 16. *(-e)* (Hareket durumundaki canlının ya da taşıtın) Yönünü değiştirmek, çevirmek, döndürmek: *Dümeni sağa sola kırmak. "Atlar Narkışla altından geriye kırdılar." -Y. Kemal.* 17. *argo* Kaçmak, uzaklaşmak: *İşportacılar zabıtayı görünce kırdılar.* 18. *argo* (Okul, iş gibi gidilmesi gereken bir yere) Gitmemek: *Okulu kırmak*
kısmak –ar *(-i)* 1. Sesi azaltmak, alçaltmak: *"Radyoyu biraz kısar mısın?"*- .	**kısmak, -ar *(-i)*** 1. (Ses için) Azaltmak, alçaltmak: *Radyoyu biraz kısar mısın?*

2. Gözü biraz kapamak: *"Adam göz kapaklarını kısarak bir hesapladı."*- N. Cumalı. 3. Ezmek, büzmek, daraltmak: *"Omuzlarını kısar, ellerini cebinden çıkarır, atar ağzından sigarasını."*- S. F. Abasıyanık. 4. Lamba ışığını azaltmak. 5. Sıkıştırmak: *"Birden susan köpek kuyruğunu bacaklarının arasına kıstı."*- Ö. Seyfettin. 6. *(-den), mecaz* Masraf, harcama vb.ni azaltmak: *"Kes üç kuruş ekmekten / Beş kuruş etten kıs"*- B. Necatigil. 7. *mecaz* Verilen hak ve özgürlüklerin sınırını daraltmak. 8. *halk ağzında* Pintilik etmek.	2. (Göz için) Biraz kapamak: *"Çocuk gözlerini kısıp bakıyor alacakaranlıkta." -Z. Selimoğlu. "Boynunu biraz büküp gözlerini kısarak yaptığı resme baktı." -K. Tahir.* 3. Boyunu kısaltmak: *Eteğin boyunu kısmak.* 4. (Lamba için) Işığını azaltmak: *"...kalktı, lambayı iyice kıstı." -Z. Coşkun.* 5. Sıkıştırmak: *"Birden susan köpek kuyruğunu bacaklarının arasına kıstı." -Ö. Seyfettin.* 6. *mec.* (Para, masraf vb. için) Azaltmak: *"Kes üç kuruş ekmekten / Beş kuruş etten kıs." -B. Necatigil.* 7. *mec.* Verilen hak ve özgürlüklerin sınırını daraltmak.
kopmak –ar ***(nsz)*** 1. Herhangi bir yerinden ikiye ayrılmak: *"Tel koptu. İp koptu."*- 2. Yerinden ayrılmak: *"Cezvenin sapı kopmuş. Düğme koptu."* 3. Gövdeden ayrılmak: *"Ağacın dalları fırtınada koptu. Savaşta bacağı kopmuş."*- . 4. *mecaz* Birdenbire gürültülü veya tehlikeli olaylar birdenbire başlamak veya ortaya çıkmak: *"İçerde feryatlar koptu."*- S. F. Abasıyanık. 5. *mecaz* Bütün ilişkileri kesilip büsbütün ayrılmak veya uzaklaşmak: *"Daha on altısında bile değilken en yakın insanından, annesinden koparak çıkıp gitmişti evden."*- A. Ümit. 6. *mecaz* Kurtulmak. 7. *mecaz* Çok ağrımak: *"Belim kopuyor."*- . 8. *halk ağzında* Koşmak, hızla gitmek.	**kopmak, -ar** ***(nsz)*** 1. Herhangi bir yerinden ikiye ayrılmak: *Tel koptu. İp inceldiği yerden koptu.* 2. Yerinden ayrılmak: *Cezvenin sapı kopmuş. Düğme koptu. Çığ kopmuş, köy yolunu kapamış.* 3. Gövdeden ayrılmak: *Ağacın dalları fırtınada koptu. Savaşta bacağı kopmuş.* 4. *mec.* (Gürültülü ya da tehlikeli olaylar için) Birdenbire başlamak ya da ortaya çıkmak: *Savaş koptu. Fırtına kopacak. Dinletinin sonunda çoşku dolu bir alkış koptu. "İçerde feryatlar koptu." -S. Faik.* 5. *mec.* Bütün ilişkileri kesilip tümden ayrılmak ya da uzaklaşmak: *"Çevremdeki insanlardan kopmuştum." -S. İleri. "Biz anasından babasından bile kopmuş çocuklarız." -N. Meriç.* 6. *mec.* Uzaklaşmak, kurtulmak: *"Ortaçağ kafasından kopmuş değillerdir." -S. Eyuboğlu.* 7. *mec.* Çok ağrımak: *Belim kopuyor.* 8. *sp.* (Atlet için) Yarışta büyük farkla öne geçmek ya da geride kalmak: *Maratoncumuz yarışın son dakikalarında rakiplerinden koparak birinci oldu.* 9. *DS* Koşmak, hızla gitmek.
koymak –ar ***(-i, -e)*** 1. Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek: *"Öteki elini doktorun omzuna koydu."*- S. F. Abasıyanık. 2. Bir kimseyi işe yerleştirmek, birine iş sağlamak: *"Bu işe kimi koyacağız?"*- . 3. Bırakmak: *"İçeri kimseyi koymuyorlar."*- . 4. Katmak, eklemek: *"Mal üstüne mal koymak için içi giden bir kişidir."*- S. Birsel. 5. İmza, tarih, adres yazmak. 6. Uyulması gereken kuralları belirlemek, ortaya çıkarmak: *"Orduda yaşayan manevi kuvveti de meydana koyuyor."*- R. E. Ünaydın. 7. *(nsz)* Etkilemek, dokunmak: *"Bu söz ona çok koymuş."* 8. Bir şey veya kimse için kullanmayı belirlemek, ayırmak: *"Giderlerini iki ay içinde yerine koydu."*- N. Cumalı.	**koymak** ***(-i, -e)*** 1. Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek: *"Bardağı, sürahiyi kürsünün üstüne koyduk." -A. Nesin. "Köylüler tabaklarına pilav, yoğurt koydular." -F. Baykurt.* 2. Eklemek, katmak: *Zeytinyağlı yemeklere biraz şeker koyarız.* 3. (Bedeni ya da bir organı) Bir yere yerleştirmek, dokunmak: *Elini çocuğun alnına koydu.* 4. (Bir kimseyi, hayvanı) Bir yere kapatmak: *Köpeği neden kömürlüğe koydunuz?* 5. Bir kimseyi bir kimseye bırakmak, emanet etmek: *Çocukları anneme koyup kan vermeye geldim.* 6. Bırakmak, terk etmek: *"Keten gömlek, beden dar / Beni koyup giden yâr / Sen bana kıymaz idin / Sana bir öğreten var." -Mani.*

9 . Bırakmak, terk etmek.	7. Bir kimseyi işe yerleştirmek, birine iş sağlamak: *Oğlanı daha işe koyacağız, evlendireceğiz… Bu işe kimi koyacağız?* 8. Bırakmak: *İçeri kimseyi koymuyorlar.* 9. (Para için) Biriktirmek; yatırmak: *"Bunca yıllık şoförüm, beş kuruşu beş kuruşun üstüne koyamadım." -F. Baykurt.* 10. (İmza, tarih, adres) Yazmak. 11. Uyulması gereken kuralları saptamak, ortaya çıkarmak: *"Dünyanın kurallarını koyanlar koymuş, uyabildiğin kadar uyarsın dedi Melih Dalyan." -F. Baykurt.* 12. Etkilemek, dokunmak: *Bu söz ona çok koymuş. "Sana da çamaşır koyar bu yaştan sonra." -F. Baykurt. "İlk önce kımıldar hafif bir sancı / Ayrılık sonradan kor yavaş yavaş." -B. S. Erdoğan.* 13. (Bütçede) Bir şey ya da kimse için kullanmayı belirlemek, ayırmak: *"Hükümet dışalım giderleri için bütçeye iki milyar lira koydu." -Gazetelerden.* 14. Pişmesi, ısınması gereken şeyleri ocağın üzerine yerleştirmek: *Yemeği ocağa koyar koymaz piyazı hazırlamaya başladı.* 15. Bir kimseyi bir şey olarak düşünmek, onu öyle görmek: *Koma beni el yerine*
kurmak –ar *(-i)* 1. Bir şeyi oluşturan parçaları birleştirerek bütün durumuna getirmek, monte etmek: *"Geniş çöl ufukları arasında çadırlarımızı kurduk."*- F. R. Atay. 2. Hazırlamak: *"Kurduğu sofraya, yaptığı salataya git de bak."*- R. H. Karay. 3. Yaylı, zemberekli şeylerde yayı veya zembereği germek: *"Çocukça bir sevinçle kurduğun çalar saatleri çalıp duruyor."*- H. Taner. 4. Gereken şartları hazırlayıp kendi kendine olmaya bırakmak: *"Turşu kurmak."* 5. Etkisi ve önemi geniş şeyler meydana getirmek, tesis etmek: *"Dünyanın en büyük imparatorluklarını kuran kimlerdi?"*- O. S. Orhon. 6. Yapmak, inşa etmek: *"Çirkin yapıları örtecek güzel yapılar kuralım."*- N. Ataç. 7. Yapmak, oluşturmak: *"Belki on aile keçelerden, kilimlerden çergelerini meyve ağaçlarının altlarına kurdular."*- Ö. Seyfettin. 8. *ticaret* Ortaklık sağlamak. 9. Belli bir işte beraber çalışacak kimseleri belirlemek: *"Teşkilatı ilçede sevilip sayılan bir avukat kurmuştu."*- T. Buğra. 10. Bir araya getirmek, toplamak: *"Divan kurmak."*- 11. Gizlice hazırlamak, tasarlamak: *"Çocukların top oynadıkları kumluktan iskeleye doğru yürürken hep planlar kuruyordu."*- C. Uçuk.	**kurmak, -ar *(-i)*** 1. Bir şeyin oluşmasına yardım eden parçaları birleştirerek tüm durumuna getirmek, °monte etmek: *Kitaplığı kardeşimle beraber kurduk.* 2. Dik durmasını sağlamak, dikmek, germek: *"Geniş çöl ufukları arasında çadırlarımızı kurduk." -F. R. Atay.* 3. Hazırlamak: *"Sıcaktan kurtulmak için sofrayı taşlığa kurmuşlardı." -K. Tahir.* 4. (Yaylı, zemberekli şeylerde) Yayı ya da zembereği germek: *Saatin zilini kurmak. Kapanı kurmak.* 5. Gereken koşulları hazırlayıp kendi kendine olmaya bırakmak: *Turşu kurmak.* 6. (Etkisi ve önemi geniş, sürekli şeyler için) Meydana getirmek, °tesis etmek: *Fabrika kurmak. "Önce muayene yeri açtı, sonra özel hastane kurdu." -K. Tahir.* 7. Yapmak, °inşa etmek: *" Çirkin yapıları örtecek güzel yapılar kuralım." -N. Ataç.* 8. Yapmak, oluşturmak: *"Her şeyi ama her şeyi yeniden kuracaklar, yeniden yapacaklardı." -F. Baykurt.* 9. Ortaklık sağlamak: *Ortaklık kurmak.* 10. Belli bir işte beraber çalışacak kimseleri belirleyip onlarla bir oluşum sağlamak: *Meclis kurmak. Hükümet kurmak.* 11. Bir araya getirmek, toplamak: *Divan kurmak. "Beylere, padişahlara has bir düğün kurdu Koca Yusuf için." -Y. Kemal.* 12. Gizlice hazırlamak, tasarlamak: *Kumpas*

12. Düşünmek: *"Yalnız hayalle geçiniyorum, ben yalnız hayal kuruyorum."*- S. F. Abasıyanık. 13. Aklına koymak: *"O gitmeyi bir kez kurdu mu artık durmaz."* 14. Zihinde büyütmek: *"Bayram ağa, uşakların söylediklerini kurdukça kurdu."*- H. E. Adıvar. 15. Sağlamak, oluşturmak: *"Dostluk kurmak. İlişki kurmak."* 16. *mecaz* Bir kimseyi dedikodu veya telkinlerle başkasına karşı öfkelendirmek.	*kurmak. Dolap kurmak. Düzen kurmak. Tuzak kurmak.* 13. Düşünmek: *"Şehre geceleyin inmeyi kuruyordu." -T. Dursun K. "İstanbul'a gittiklerinde Nuri ile nasıl beraber olacaklarını, nasıl buluşacaklarını kuruyordu." -O. Akbal.* 14. Aklına koymak: *O gitmeyi bir kez kurdu mu, artık durmaz.* 15. Zihinde büyütmek: *"Bayram Ağa uşakların söylediklerini kurdukça kurdu." -H. E. Adıvar.* 16. *mec.* Bir kimseyi dedikodu ya da telkinlerle başkasına karşı öfkelendirmek. 17. Sağlamak, oluşturmak: *Dostluk kurmak. İlişki kurmak. "Benim yüreğimdeki gücün de, güçsüzlüğün de dengesini gene benim arkadaşlarım kurabilir." -N. Meriç.*
okumak ***(-i)*** 1. Yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak veya aynı zamanda seslere çevirmek: *"Bana umutsuz bir sesle son raporları okudu."*- F. R. Atay. 2. *(nsz)* Yazılmış bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek: *"Gazete bile okumak istemiyorum."*- B. Felek. 3. *(nsz)* Bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek: *"Çabuk dil öğrenmedi, okumak istemedi."*- H. E. Adıvar. 4. *(nsz)* Şarkı, türkü, şiir vb.ni sesli olarak veya ezgi ile söylemek: *"Salon boşalmaya başladı, biz şiirler okuyup dinliyoruz."*- R. H. Karay. 5. *(nsz)* Bir şeyin anlamını çözmek: *"Şifre okumak."* 6. Hastalığı iyi edeceğini ileri sürerek okuyup üflemek, üfürükçülük etmek. 7. *mecaz* Bazı belirtilerle bir anlamı, gizli bir duyguyu anlamak, kavramak: *"Yüzünü benden saklıyor. Niçin? Çehresinde, melalinde aşkının matemini okumayayım diye mi?"*- Ö. Seyfettin. 8. *(nsz), argo* Sövmek, küfretmek. 9. *halk ağzında* Bir yere çağırmak, davet etmek, okuntu göndermek.	**okumak** ***(-i)*** 1. Yazıya geçirilmiş bir metne bakarak bunu sessizce çözümleyip anlamak ya da aynı zamanda seslere çevirmek: *Ben sizin yazınızı kolaylıkla okurum. Eski yazıyı okuyanlar gittikçe azalıyor.* 2. Bu biçimde yazılmış olan bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek: *"Yazılardan bıkmışım tek satır okumayayım." -H. Taner.* 3. *(-)* Bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında ya da yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek: *Turgut iki yıl İngilizce okudu. "Dışarda okuduğumdan çocukluktan beri unutmuşum anadilimi." -A. Erhat.* 4. (Şarkı, türkü ya da şiir vb. için) Sesli olarak ya da ezgi ile söylemek: *Şarkı okumak. Ezan okumak.* 5. Bir şeyin anlamını çözmek. Şifre okumak. 6. Kimi belirtilerle bir anlamı, gizli bir duyguyu anlamak, kavramak: *"Yüzünü benden saklıyor. Niçin? Çehresindeki melalinde aşkının matemini okumayayım, diye mi?" -Ö. Seyfettin.* 7. Hastalığı iyi edeceğini ileri sürerek okuyup üflemek, üfürükçülük etmek: *"Nazar değmiştir. Akşam getir okurum." -D. Akçam.* 8. *hlk.* Bir yere çağırmak, °davet etmek. 9. *argo* Sövmek, küfretmek. 10. *(-e) argo* Kötülük etmek, kötü duruma sokmak: *Şimdi ben onun canına okurum.*
oturmak ***(-e)*** 1. Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek: *"Bir sandalyenin üzerinde oturmuş, önüne bakıyordu."*- S. F. Abasıyanık. 2. *(nsz)* Bu biçimde yerleştiği yerde kalmak: *"Bakın, hikâye zordur, acımasız ve hoşgörüsüzdür. Otururusunuz ve başından kalkamazsınız."*- T. Dursun K.	**oturmak (-e)** 1. Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek: "Pencere dibinde uzanan sedire, yorgun oturdu." -Füruzan. 2. Bu biçimde yerleştiği yerde kalmak: Bir saatten beri oturuyorum. 3. Uygun gelmek: Ceket üzerine iyice oturdu. Kapak tencereye oturdu.

3. *(-i)* Uygun gelmek, ölçüleri tam olmak: *"Ütüsüz ve beli oturmamış pantolonunu çekti."*- T. Buğra. 4. *(-de)* Bir yerde sürekli olarak kalmak, ikamet etmek: *"Aynı semtte oturdukları için komşu da sayılırlar."*- B. Felek. 5. *(nsz)* Hiçbir iş yapmadan boş vakit geçirmek, boş durmak: *"Böyle oturacağınıza çalışsanız olmaz mı?"*- 6. *(nsz)* Toprak veya yapı çökmek, aşağı inmek: *"Temelin bu tarafı on santim oturmuş."*- . 7. *(-le)* Biriyle beraber yaşamak: *"O günden beri, enişte beyle oturuyorum."*- S. M. Alus. 8. Bir işi yapmakta olmak, bir işe başlamak üzere olmak: *"Bu saat, kendimi bildim bileli sofraya oturma saatimizdir."*- Y. Z. Ortaç. 9. Yer almak, geçmek: *"Valilik makamına oturdu."* 10. *(nsz)* Benimsenmek, yerleşmek, kökleşmek: *"Gelenekler gün geçtikçe iyice oturdu."* 11. Belli bir yörüngede dönmeye başlamak: *"Uydu yörüngeye oturdu."* 12. Sıvı tortuları dibe çökmek, dipte toplanmak. 13. *(nsz)* Herhangi bir durumda belli bir süre kalmak: *"Arif gibi bir adamla çene yarışına girmek istememekle beraber susup oturamazdı."*- M. Ş. Esendal. 14. *halk ağzında* Mal olmak: *"Bu bize pahalıya oturdu."*- .	4. Bir yerde sürekli olarak kalmak, °ikamet etmek: Yenişehir'de otururken... 5. (nsz) Hiçbir iş yapmadan boş vakit geçirmek, boş durmak: Böyle oturacağınıza dersinize çalışsanız olmaz mı ? 6. (nsz) (Toprak ya da yapı için) Çökmek, aşağı inmek: Temelin bu tarafı on santim oturmuş. 7. Biriyle beraber yaşamak: Annem isterse benimle otursun. 8. Bir işi yapmakta olmak, bir işe başlamak üzere olmak: Gittiğimde yemeğe oturmuşlardı. 9. hlk. Mal olmak: Bu bize pahalıya oturdu. 10. Yer almak, geçmek: Valilik makamına oturdu. 11. Benimsenmek, yerleşmek, kökleşmek: Toplumda, batı gelenekleri iyice oturdu. 12. Belli bir yörüngede dönmeye başlamak: Uydu yörüngeye oturdu. 13. (Sıvı tortuları için) Dibe çökmek, dipte toplanmak. 14. Herhangi bir durumda belli bir süre kalmak: "Arif gibi bir adamla çene yarışına girmek istememekle beraber susup oturamazdı." -M.Ş. Esendal.
oynamak *(nsz)* 1. Vakit geçirme, eğlenme, oyalanma vb. amaçlarla bir şeyle uğraşmak: *"Çimenler üzerinde çocuklar oynuyor, kuzular otluyor."*- H. R. Gürpınar. 2. Herhangi bir tutku, ilgi vb. sebeple bir şeye kendini vermek: *"Babalar çocuklarının yanında rakı içer, kumar oynarsa çocuklar da ayyaş ... olurlar."*- B. Felek. 3. Kımıldamak, hareket etmek. 4. *(-le)* Bir şeyi sürekli evirip çevirmek veya sürekli olarak ona dokunmak. 5. Bir film, oyun vb.nde rol almak: *"Bütün rolleri, şahısların sesleri, tavırları, mimikleriyle tek başına oynamıştı."*- Y. Z. Ortaç. 6. Film gösterilmek: *"Bu akşam televizyonda hangi film oynuyor?"*- . 7. Tiyatro eseri sahneye konmak: *"Birisi dedi ki bu iki perdelik bir oyun imiş, bitince ötekini oynayacaklarmış."*- M. Ş. Esendal. 8. Eşyanın herhangi bir parçası kımıldamak, hareket etmek: *"Birdenbire apartman kapısının oynadığını hissettim."*- P. Safa. 9. Sarsılmak, yeri değişmek: *"Depremde yapı oynadı."*- 10. Sporla ilgili çalışmalara katılmak: *"Tenis oynamak."*- 11. Müziğin gerektirdiği uyumlu hareketleri	**oynamak *(nsz)*** 1. Vakit geçirme, eğlenme, oyalanma gibi amaçlarla bir şeyle uğraşmak: *"Küçük bir çocuk elinde kovasıyla küreği, toprakla oynuyor." -Ç. Altan.* 2. Herhangi bir tutku, ilgi ya da oyalanma gibi nedenle bir şeye kendini vermek: *"Akşama kadar kahvemde oturuyor, tavla, iskambil oynuyorlar." -A. Nesin.* 3. Kımıldamak, hareket etmek: *"Kadir göğüs geçiriyor, Hüseyin'in parmakları oynuyor, sinirinden." -Z. Selimoğlu.* 4. *(-le)* Bir şeyi sürekli evirip çevirmek ya da sürekli olarak dokunmak. 5. Bir temsilde rol almak: *"Bütün rolleri, şahısların sesleri, tavırları, mimikleriyle tek başına oynamıştı." -Y. Z. Ortaç.* 6. Film gösterilmek: *Bu hafta televizyonda hangi film oynuyor?* 7. (Tiyatro için) Sahneye konmak. 8. *mec.* Tedirgin etmek, rahatsız edici davranışta bulunmak: *"İşte bunu yapmamalı. İnsanlarla oynamamalı. Bir yerleri var, bir ince yerleri var, işte oraya değmemeli." -Y. Kemal.* 9. (Eşya için) Herhangi bir parçası kımıldamak, hareket etmek: *Masanın ayağı oynuyor.* 10. (İnsan için) (Olumsuz olarak) Gerekli görevini yapacak hareketten yoksun olmak:

yapmak: *"Ne oynadığı gazinonun ismini söyledi ne de danslarından bahsetti."*- R. H. Karay. 12. Büyük bir ustalık, beceri ve kolaylıkla bir işi yapmak: *"Borsada istediği gibi oynuyordu fiyatlarla."*- N. Cumalı. 13. Değişiklik göstermek: *"Bunların fiyatı iki bin ile üç bin lira arasında oynar."*- . 14. *(-le)* Tehlikeye düşürmek: *"Benim sağlığımla oynama."* 15. Oyalanmak, gereği gibi yapmamak, boşuna vakit geçirmek. 16. *(-le), mecaz* Rastgele yön vermek, aldatmak: *"Talih bizimle oynuyor."* 17. *(-le), mecaz* Herhangi birine karşı önemsemeyici davranışlarda bulunmak: *"Koca adamla oynamaya utanmıyor musun?"*- . 18. *mecaz* Tedirgin etmek, rahatsız edici davranışta bulunmak. 19. *mecaz* Değiştirmek, bozmak, tahrif etmek: *"Muhasebeci hesaplarla oynamış."*	*Hastanın bacağı oynamıyor.* 11. Sarsılmak, yeri değişmek: *Depremde yapı oynadı.* 12. Sporla ilgili çalışmalara katılmak: *Ayaktopu oynamak. Tenis oynamak.* 13. Müziğin gerektirdiği uyumlu hareketleri yapmak: *Zeybek oynamak. Çiftetelli oynamak.* 14. *mec.* Rasgele yön vermek, aldatmak: *Talih bizimle oynuyor.* 15. *mec.* Herhangi birine karşı önemsemeyici davranışlarda bulunmak: *Koca adamla oynamaya utanmıyor musun?* 16. Büyük bir ustalık, beceri ve kolaylıkla bir işi yapmak: *Sözcüklerle oynuyor.* 17. *(-le)* Tehlikeye koymak: *Birinin ekmeği ile oynamak.* 18. *(nsz)* Değişiklik göstermek: *Bunların fiyatı iki ile üç lira arasında oynar.*
salmak –ar *(-i, -e)* 1. Bağımlılığına, tutukluluğuna veya baskı altındaki durumuna son vererek serbest kılmak, bırakmak, koyuvermek: *"Derhâl kapının zincirini salıvererek kanadı arkasına kadar açtı."*- E. E. Talu. 2. Yollamak, göndermek: *"Bununla beraber peşine adam salmak gerekir."*- A. Gündüz. 3. Koymak, katmak: *"Halk ruhunun benliğinizde yeniden uyanıp hararetini gönlünüze saldığını duyarsınız."*- R. H. Karay. 4. Sürmek: *"Bunun içindir ki dal budak saldı, yemiş vermeye başladı."*- R. E. Ünaydın. 5. Uğratmak: *"Başını derde salmak."*- . 6. Vergi yüklemek: *"Ona elli bin lira salmışlar."* 7. Üzerine yürütmek: *"Tazıyı tavşana salmak."*- . 8. *(-e)* Saldırmak: *"Aç kurt, yılana da salar, taşa da, dedi."*- M. Ş. Esendal. 9. Sarkıtmak: *"Soğutmak için kuyuya su kabı saldı."*- . 10. *denizcilik* Gemi demir üzerinde dört yana dönmek. 11. *(-i), mecaz* Bakmamak, ilgilenmemek, özen göstermemek	**salmak, -ar *(-i, -e)*** 1. Bağımlılığına, tutukluluğuna ya da baskı altındaki durumuna son vererek özgür kılmak, bırakmak, koyuvermek: *Hayvanları çayıra salmak. "İlk iş olarak mahpushaneyi açmışlar, mahkûmları salmışlar." -K. Tahir. "Çocukları sokağa salmışsın." -B. Yıldız.* 2. İvedilikle yollamak, hemen göndermek: *"Önce bakanlığa gizliden dilekçe saldık." -K. Tahir. "Hemen atı eyerleyip bekçiyi Ortaköy'e saldım." -F. Baykurt.* 3. Koymak, katmak: *Pilavın pirincini salmak. "Kaynayan suya, evde kesilmiş makarna saldı." -A. Ağaoğlu.* 4. Sürmek: *Dal budak salmak.* 5. Uğratmak: *Başını derde salmak.* 6. (Vergi) Yüklemek: *Ona elli bin lira salmışlar.* 7. Üzerine yürütmek: *Tazıyı tavşana salmak.* 8. *(-e)* Saldırmak: *Bu köpek çocuklara salmaz.* 9. Sarkıtmak: *Soğutmak için kuyuya su kabı salmak.* 10. (Gemi) Demir üzerinde dört yana dönmek. 11. *(-i) mec.* Bakmamak, ilgilenmemek, özen göstermemek.
sarmak –ar *(-i)* 1. Çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak, çevrelemek. 2. Kuşatmak, çevirmek, ihata etmek: *"Gece, ahenk içinde divanımı/ Şenlendirse pırıl pırıl rakkaseler / Gece, gece, her yanımı / Sarsa güller, laleler, menekşeler"*- H. F. Ozansoy. 3. Dolayında yer almak. 4. Yayılıp etkisi altına almak, kaplamak: *"Kültür düşüklüğündeki çöküş, yaygın bir hastalık gibi sarar toplumu."*- N. Cumalı.	**sarmak, -ar *(-i)*** 1. Çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak: *"Beline kara yünden bir kuşak sarmıştı." -K. Tahir. "Dört bir yanı gecekondular sardı." -F. Baykurt.* 2. Çevrelemek, dolayında yer almak, kuşatmak: *Ordu düşmanı sardı. "Vay canına! İki kişiyiz, etrafımızı belki üç bölük sardı." -A. Gündüz.* 3. Yayılıp etkisi altına almak, kaplamak: *Ateş her yanı sardı.* 4. Örtmek: *"Çiçek, çimen sardı toprağın yüzünü." -F. Baykurt.*

5. Örtmek: *"Ah işte tövbe ettik bütün suçlarımızdan / Bir gaflet perdesiydi gözlerimizi saran"*- E. B. Koryürek. 6. Kucaklamak. 7. Yumak yapmak: *"İpliği sarmak."*- . 8. Şerit, ip vb. şeyler dolaşmak. 9. Kâğıt veya bir bitki yaprağıyla dürmek: *"Dolma sarıyorum diye yaprağı parmağıma doladım."*- H. R. Gürpınar. *"Sardığı sigarayı tabakasına yerleştiriyor."*- T. Buğra. 10. *(-e)* Sarılıp tırmanmak: *"Asma çardağı sardı."* 11. *(-i, -e)* Bir şeyi başka bir şeyin içine koyup onunla kaplamak: *"Kitabı kâğıda sarmak."*- . 12. Taşıt tırmanmak, yükseğe doğru çıkmak. 13. Saldırmak, hücum etmek: *"Faik Efendi biliyordu ki saracaklar hem de fena saracaklar."*- M. Ş. Esendal. 14. Bir görev veya işin yerine getirilmesini başkasına yüklemek. 15. *mecaz* Sözle saldırmak, tedirgin etmek: *"Evdekilerin hepsi bana sarıyor."*- . 16. *mecaz* Hoşuna gitmek, zevkini okşamak: *"Bu canlılık, insanı on yıl önce görmüş olduğum muhteşem yazdan daha başka türlü sarıyordu."*- A. H. Tanpınar.	5. Kucaklamak: *Oğlunu kollarıyla sardı.* 6. Yumak yapmak: *İpliği sarmak.* 7. Kâğıt ya da bir bitki yaprağıyla dürmek: *Dolma sarmak. "Sigaranın birini bitirmeden öbürünü sarıyordu." -A. Sayar.* 8. *mec.* Hoşuna gitmek, zevkini okşamak: *"Güzel olmasa, insanı sarmasa, insan hiç evini barkını, çoluğunu çocuğunu bırakır da yola çıkar mı?" -K. Tahir.* 9. *(-e)* Sarılıp tırmanmak: *Asma çardağı sardı.* 10. *(-i,-e)* Bir şeyi başka bir şeyin içine koyup onunla kaplamak: *Kitabı kâğıda sarmak.* 11. *mec.* Sözle saldırmak, tedirgin etmek: *Evdekilerin hepsi bana sarıyor.* 12. (Taşıt için) Tırmanmak, yükseğe doğru çıkmak: *"Otobüs dağ yollarına sardı." -B. Yıldız.* 13. Saldırmak, hücum etmek: *"Faik Efendi biliyordu ki saracaklar hem de fena saracaklar." -M. Ş. Esendal.*
saymak –ar *(-i)* 1. Bir şeyin kaç tane olduğunu anlamak için bunları birer birer elden veya gözden geçirmek, sayısını bulmak: *"Nara sormuşlar: - Tanelerin kaç tane? Yiyenler saysın bana ne -demiş."*- B. R. Eyuboğlu. 2. Sayıları arka arkaya söylemek: *"Birden ona kadar saymak."*- 3. Herhangi bir sıraya koymak, herhangi bir sırada yer aldığını kabul etmek: *"Artık kışı geçti sayabiliriz."* 4. Herhangi bir şey, yerine koymak veya herhangi bir şey gözüyle bakmak, addetmek: *"Her çiçekten bal eyledik / Arıya saydılar bizi"*- Pir Sultan Abdal. 5. Varsaymak, tutmak, farz etmek: *"Elimi uzatsam benim olacak bir vazoya sırt çevirip başkasına kaptırınca onu benden çalınmış saymak neden?"*- H. Taner. 6. Arka arkaya söylemek, sıralamak: *"Birinin iyiliklerini saymak."*- . 7. Ödemek, peşin vermek: *"İki bin lira saydı, bana bir küpe aldı."*- M. Ş. Esendal. 8. *mecaz* Geçer tutmak: *"Bunu saymam, sizi bir gün erkenden beklerim."* 9. *mecaz* Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı dolayısıyla bir kimseye değer vermek, hürmet etmek: *"Anam babamı nasıl saydı ise ben de kocamı öyle sayacaktım."*- M. Ş. Esendal. 10. *mecaz* Önemsemek.	**saymak, -ar *(-i)*** 1. Bir cinsten kaç parça bulunduğunu anlamak için, bunları birer birer gözden ya da elden geçirirken, her kezinde bir sayı yükselterek bir sonuca varmak, sayısını bulmak: *Bahçedeki ağaçları saymak. "Nara sormuşlar: -Tanelerin kaç tane? / Yiyenler saysın bana ne?- demiş." -B. R. Eyuboğlu.* 2. Sayıları arka arkaya söylemek: *Birden ona kadar saymak.* 3. Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı dolayısıyla bir kimseye ya da bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmak, saygı göstermek, sözünü dinlemek; °hürmet etmek: *"Anam babamı nasıl saydı ise ben de kocamı öyle sayacaktım." -M. Ş. Esendal.* 4. Hesaba katmak, dikkate almak: *Bundan önce verdiğimi saymıyor musun?* 5. Geçer tutmak: *Bunu saymam, sizi bir gün erkenden beklerim.* 6. Önem vermek, önemsemek, mühimsemek: *O, bu gibi âdetleri çok sayar.* 7. Herhangi bir sıraya koymak, herhangi bir sırada yer aldığını kabul etmek: *Artık kışı geçti sayabiliriz.* 8. Herhangi bir şey yerine koymak ya da herhangi bir şey gözüyle bakmak, addetmek: *"Her çiçekten bal eyledik / Arıya saydılar bizi." -P. S. Abdal.* 9. Varsaymak, tutmak, °farz etmek: *"Elimi uzatsam benim olacak bir vazoya sırt çevirip*

11. *mecaz* Gibi görmek, kabul etmek: *"Arzularını yapmayı belli büyük bir külfet saydığınız bu küçük kalpler, saadetin kapısından girmeden felaketin ortasına yuvarlanıyorlar."*- A. Gündüz. 12. *mecaz* Hesaba katmak, dikkate almak: *"Bundan önce verdiğimi saymıyor musun?"*-	*başkasına kaptırınca, onu benden çalınmış saymak neden?" -H. Taner.* 10. Arka arkaya söylemek, sıralamak: *Birinin iyiliklerini saymak.* 11. Gibi görmek, kabul etmek: *Teşekkürü borç sayarım.* 12. Ödemek, peşin vermek: *"İki bin lira saydı, bana bir küpe aldı." -M. Ş. Esendal.*
seçmek –er *(-i)* 1. Benzerleri arasında hoşa gideni seçip almak veya yararlanmak için ayırmak: *"Ben bu kitabı seçtim."*- 2. Birine oy vererek bir göreve getirmek: *"Biz sizi başkanlığa seçtik."*- 3. Üstün, iyi, uygun bularak yeğlemek: *"Benim ne akla hizmet edip de Almanca muallimliğini seçtiğime şaşıp şaşıp kalıyordu."*- H. Taner. 4. Ne olduğunu anlamak, fark etmek: *"Sizler gezip tozmakta hür olduğunuz hâlde insan zekâsı ile bir adım ilerisini seçemiyorsunuz, sezemiyorsunuz."*- R. H. Karay. 5. Farklı görmek, üstün görmek. 6. Tercihini bir yönde kullanmak. 7. *(nsz)* Titiz davranmak, kolay kolay beğenmemek: *"O yemek seçer, her şeyi yemez."*	**seçmek, -er *(-i)*** 1. Benzerleri arasından hoşa gideni almak ya da yararlanmak için ayırmak: *Ben bu kitabı seçtim.* 2. Birine oy vererek bir göreve getirmek: *Biz sizi başkanlığa seçtik.* 3. Üstün, iyi, uygun bularak yeğlemek: *"Bilince ermek, yolunu seçmek çabası, genci yaşlısı, kadını erkeğiyle bu ulusun tüm olarak çabası değil mi?" -A. Erhat.* 4. Ne olduğunu anlamak, °fark etmek: *"İyice çukura kaçmış çipil gözleri, artık hiçbir şeyi seçip tanımıyor gibi dalgındı." -K. Tahir.* 5. Kolay beğenmemek, ayrım yapmak: *O yemek seçer, her şeyi yemez.*
sermek –er *(-i, -e)* 1. Kurutmak için asmak: *"Kar gibi çamaşırları serip eve döndü."*- O. Rifat. 2. Göstermek amacıyla asmak veya yaymak: *"Çeyiz sermek."*- . 3. Düz bir yere yaymak: *"Üzüm sermek. Bulgur sermek."* 4. Açarak yaymak veya döşemek: *"Çerçeveli çerçevesiz bir sürü fotoğraf çıkarıp masanın üzerine serdi."*- A. Gündüz. 5. Boylu boyunca yere yatırmak, düşürmek veya hırpalamak: *"Onun için bir an önce leşlerini köpek leşi gibi İstanbul'un çamurlu kaldırımlarına sermek zamanı gelmişti."*- Y. K. Karaosmanoğlu. 6. *mecaz* Boşlamak, savsamak	**sermek, -er *(-i, -e)*** 1. Asmak: *"Kar gibi çamaşırları serip eve döndü." -O. Rifat.* 2. Göstermek amacıyla asmak ya da yaymak: *Çeyiz sermek.* 3. Kurutmak için düz bir yere yaymak: *Üzüm sermek. Bulgur sermek.* 4. Açarak yaymak ya da döşemek: *"Kadınlar döşemeye yatakları serip üzerine uzandılar." -K. Tahir. "Sofrayı serdiler ortaya." -F. Baykurt.* 5. Boylu boyunca yere yatırmak, düşürmek ya da hırpalamak: *"Onun için bir an önce leşlerini köpek leşi gibi İstanbulun çamurlu kaldırımlarına sermek zamanı gelmişti." -Y. K. Karaosmanoğlu.* 6. *mec.* Boşlamak, savsamak: *İşi sermek. Derslerini serdi.*
sıkmak –ar *(-i)* 1. Çevresine sarılarak veya bir şey sararak çepeçevre basınç altına almak: *"Yalnız kalan kadın titriyor, hıçkırarak kucağındaki yavrusunu sıkıyor."*- Ö. Seyfettin. 2. Bir şeyin suyunu, yağını, sıvı kısmını basınçla çıkarıp akıtmak: *"Limon sıkmak. Üzüm sıkmak."* 3. Dar gelmek: *"Belimi sıktı kemer"*- Halk türküsü. 4. Basınçlı bir araçla fışkırtmak, püskürtmek: *"Yangına su sıkmak."*- . 5. Silahla ateş etmek: *"Küçük hanım, tabancayı kalbine sıkmak istemiş."*- H. R. Gürpınar.	**sıkmak**, -ar *(-i)* 1. Sıkıca kavramak: *El sıkmak.* 2. Çevresine sarılarak ya da bir şey sararak çepçevre basınç altına almak: *Denkleri iyice sıkarak bağlamalı.* 3. Basınçla suyunu, yağını, sıvı kısmını çıkarıp akıtmak: *Limon sıkmak. Üzüm sıkmak. "...salatanın üstüne bir tüpten ak bir sıvı sıkıyordu." -Füruzan.* 4. Dar gelmek: *"Kemer belimi sıktı." -Halk Türküsü.* 5. Basınçlı bir aygıtla fışkırtmak, püskürtmek: *Yangına su sıkmak.*

6. Baskı altına almak, üzmek, bunaltmak, zorlamak: *"Çocuğu çok sıkıyorlar."* 7. *mecaz* Sıkıntı vermek: *"... ihtimal inanmayacaksınız. Fakat ben sizi sıkmamak için uzatmayarak anlatacağım."*- Ö. Seyfettin. 8. *mecaz* Yalan söylemek	6. (Ateşli silahlar için) Tetiği çekip boşaltmak: *İki el kurşun sıktı.* 7. Baskı altına almak, üzmek, zorlamak: *Çocuğu çok sıkıyorlar.* 8. Sıkıntı vermek: *Böyle şeyler insanı sıkar.*
sızmak –ar *(nsz)* 1. İnce aralıklardan veya gözeneklerden az miktarda ve belli olmadan yavaş yavaş akmak, çıkmak: *"Cam kenarlarından sızacak esintiyle hasta olacağından korkar."*- S. Birsel. 2. Gizli tutulan haber, sır vb. şeyler duyulmak, yayılmak. 3. Herhangi bir topluluğu, bir örgütü yolundan saptırmak için gizlice arasına girmek. 4. *(-e)* Gizlice, haber vermeden gitmek, sıvışmak: *"Bekir, kaşla göz arasında dışarıya sızdı."*- A. İlhan. 5. İçki, yorgunluk vb. sebeplerle kendinden geçerek uyuyakalmak: *"İlacı konyağa döktüm. İki saat sonra Süleyman sızdı."*- A. Gündüz. 6. *askerlik* Düşman mevzileri arasına gizlice girmek ve ilerlemek: *"Dağlık bir hudut bölgesinde çıkan ve karşı topraktan sızan yabancı çetelerin yardımıyla günden güne ciddi bir hâl alan alçak bir isyanın bastırılmasıydı."*- R. N. Güntekin.	**sızmak, -ar *(nsz)*** 1. İnce aralıklardan ya da gözeneklerden az miktarda ve belli olmadan yavaş yavaş akmak, çıkmak: *Küpten su sızmak. Borudan gaz sızmak. "Burnundan ince bir kan sızmış, dudaklarının üstünde kurumuştu." -A. Ağaoğlu. "Milyonlarca metreküp su, gözenekli toprakların altına sızmakta ve Nubi Çölü kaybolmaktadır." -Gazetelerden. "Tahta kepenklerinden ışık sızan bir dükkânın kapısını vurdu." -S. Faik.* 2. Kapı, pencere aralıklarından oda havasının değişmesi. 3. Düşman mevzileri arasına gizlice girmek ve ilerlemek: *"Dağlık bir hudut bölgesinde çıkan ve karşı topraktan sızan yabancı çetelerin yardımıyla günden güne ciddi bir hal alan alçak bir isyanın bastırılmasıydı." -R. N. Güntekin.* 4. Herhangi bir topluluğu, bir örgütü yolundan saptırmak için gizlice arasına girmek. 5. Gizlice, haber vermeden gitmek, sıvışmak: *"Bekir, kaşla göz arasında dışarıya sızdı." -A. İlhan. "Dersin ortalarına doğru, teker teker sigara için helaya sızdık " -R. Ilgaz.* 6. İçki ya da yorgunluk gibi nedenlerle kendinden geçerek uyuya kalmak: *"Gece oldu mu sokaklarımızda sarhoştan geçilmez. Bir kısmının cadde ortalarında, köşe başlarında yıkılıp sızdığı olur." -R. N. Güntekin. "İlacı konyağa döktüm. İki saat sonra Süleyman sızdı." -A. Gündüz.*
silmek –er *(-i)* 1. Bir şeyin ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek: *"Terlemiş gibi alnını elinin tersiyle sildi."*- Ö. Seyfettin. 2. *(nsz)* Üzerine genellikle bir bez sürterek tozlarını, kirlerini almak veya parlatmak: *"Türküler çağırarak tahta siliyorlar."*- Y. Z. Ortaç. 3. Bir yazı, çizgi vb.ni kazıyarak veya sürterek yok etmek: *"Daktilo yanlışlarını iğneyle kazıyarak sildi."* 4. Tahta malzemeyi makineyle düzgün ve pürüzsüz hâle getirmek. 5. *(-i, -den)* Üzerini çizerek atmak, yok etmek: *"Defterden adını silmişler."*- . 6. İlişkisini koparmak, yok saymak. 7. *(-i, -den), mecaz* Üstünlük göstererek o alanda üstün olanları ikinci plana atmak: *"Takımı sahadan silmek."*	**silmek, -er *(-i)*** 1. Bir şeyin ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek: *"Ağladıklarını belli etmemek için yüzünü kara tahtaya çevirip mendilleriyle gözyaşlarını silen, burunlarını çeken öğretmenlerimiz de olurdu." -A. Nesin. "Ter damlacıklarını, boncuklu tülbentinin ucuyla sildi." -A. Ağaoğlu.* 2. Üzerine genellikle bir bez sürterek tozlarını, kirlerini almak ya da parlatmak: *Tahta silmek. Cam silmek. Mermerleri silmek.* 3. (Bir yazıyı ya da çizgiyi) Kazıyarak ya da silgi ve benzeriyle yok etmek: *Daktilo yanlışlarını iğneyle kazıyarak sildi.* 4. *(-i / -den)* Üzerini çizerek atmak, yok etmek: *Defterden adını silmişler.* 5. *(-i, -den) mec.* Üstünlük göstererek, o alanda üstün olanları ikinci plana atmak: *Sahneden silmek. Sahadan silmek.*

8. *mecaz* Ortadan kaldırmak, yok etmek veya gidermek: *"Senin gözlerin gönlümü dolduran kara düşünceleri silecek, beni korkulardan kurtaracaktır."*- M. Ş. Esendal.	6. *(-i / -den) mec.* Ortadan kaldırmak, yok etmek ya da gidermek: *Haritadan silmek. "Ama bir başka devlet adamı dokunmuşsa onun tesirini silmek de bana vazife olur." -Y. Z. Ortaç*
sokmak –ar *(-i)* 1. İçine veya arasına girmesini sağlamak. 2. *(-e)* Bir yere girmesini sağlamak, içeri almak: *"Bizi içeriye aldı ve küçük bir odaya soktu."*- F. R. Atay. 3. Bıçak, çakı, iğne vb. batırmak, saplamak. 4. Böcek, zehirli hayvan iğnesini batırmak veya ısırmak, zehirlemek: *"Otların arasında bacaklarını yılan sokar."*- R. N. Güntekin. 5. *(-e, nsz)* Yasak bir malı gizlice getirmek veya götürmek: *"Ülkeye kaçak eşya sokmak."* 6. *mecaz* Belli etmeden kötü bir malı vermek: *"Satıcı, elmaların çürüklerini sokmuş."* 7. *(-e, nsz), mecaz* Konuşma sırasında bir sözü, soruyu veya düşünceyi söyleyivermek: *"Asım, fikrini birçok sözlerle sağlamlamaya uğraşırken, araya -Olmaz mı dersiniz, ne dersiniz?- gibi sualler sokuyor, cevap istiyordu."*- R. H. Karay. 8. *mecaz* Dokunaklı, kırıcı veya acı söz söylemek	**sokmak, -ar *(-i)*** 1. İçine ya da arasına girmesini sağlamak: *"Ellerini cebine sokup, ayaklarını uzatmıştı." -N. Meriç.* 2. Bir yere girmesini sağlamak, içeri almak: *Hastaneye, ziyaret saati dışında kimseyi sokmazlar.* 3. (Bıçak, çakı, iğne vb. için) Batırmak, saplamak: *Bıçağı kalçasına soktu.* 4. (Böcek, zehirli hayvan için) İğnesini batırmak ya da ısırmak: *Çocuğu arı sokmuş.* 5. Yasak bir malı gizlice getirmek ya da götürmek: *Ülkeye kaçak eşya sokmak.* 6. *mec.* Belli etmeden kötü bir malı vermek: *Satıcı, elmaların çürüklerini sokmuş.* 7. *mec.* Konuşma sonrasında bir sözü, soruyu ya da düşünceyi söyleyivermek: *"Asım, fikrini birçok sözlerle sağlamlamaya uğraşırken, araya -Olmaz mı dersiniz, ne dersiniz- gibi sualler sokuyor, cevap istiyordu." -R. H. Karay.*
sökmek –er *(-i)* 1. Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak veya gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak: *"Bu çoban öyle güçlü görünüyor ki şu yandaki ağacı kavrasa dibinden söker götürür."*- Y. Kemal. 2. Kurulmuş bir şeyi parçalarına ayırmak: *"Makineyi sökmek."*- . 3. Rüzgâr, sel, akarsu, bir şeyi yerinden çıkarmak, götürmek. 4. Geçip gitmeye engel olan zorlukları atlatmak: *"Araba çamuru sökemedi. Gemi akıntıyı söktü."*. 5. Karışık bir yazıyı okumak: *"Çok okunaksız bir yazı. Ben söker gibi oldum."*- H. Taner. 6. *(nsz)* Balgam vb.nin çıkması, akması kolaylaşmak. 7. Ayırmak, uzaklaştırmak, vazgeçirmek: *"Saplandığı fikirlerden sökemezdiniz."*- Y. Z. Ortaç. 8. *(-den)* Örülmüş, dikilmiş şeyin, örgüsünü veya dikişini ayırmak. 9. *mecaz* Okuyabilme becerisini kazanmak: *"Bunların Fransızcasını sökmek bir mesele, manalarını sökmek ikinci bir meseledir."*- R. N. Güntekin. 10. *(nsz), argo* Geçmek, etki yapmak: *"Ne yaparsın, dedi, burada böyle söküyor!"*- F. R. Atay. 11. *(nsz), teklifsiz konuşmada* Gelmeye başlamak veya çıkagelmek: *"Şermin'le Nermin tam bir saat sonra yani saat beş buçukta söktüler."*- H. E. Adıvar.	**sökmek, -er *(-i)*** 1. Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak ya da gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak: *"İdris memlekete gidip tarlasından mısırını sökecek, yerine çay dikecekmiş." -Z. Selimoğlu. Bahçedeki taşları söktüler.* 2. Kurulmuş bir şeyi parçalarına ayırmak: *Makineyi sökmek.Motoru sökmek.* 3. Rüzgâr, sel, akarsu, bir şeyi yerinden çıkarmak, götürmek: *"Bir korkusu vardı, ya rüzgâr sarıldığı ağacı kökünden söker de götürürse?" -Y. Kemal.* 4. Geçip gitmeye engel olan zorlukları atlatmak: *Araba çamuru sökemedi. Gemi akıntıyı söktü.* 5. Karışık bir yazıyı okumak: *"Çok okunaksız bir yazı. Ben söker gibi oldum." -H. Taner.* 6. Okuyabilme becerisini kazanmak: *Çocuk, üç ayda okumayı söktü.* 7. *(nsz)* Çıkması, akması kolaylaşmak: *Balgam söktü.* 8. *(nsz) tkz.* Gelmeye başlamak ya da çıkagelmek: *"Gideli iki saat geçmişti. Nihayet fındıkçı karşıdan söktü." -H. R. Gürpınar. "şermin'le Nermin tam bir saat sonra yani saat beş buçukta söktüler." -H. E. Adıvar.* 9. *argo* Geçmek, etki yapmak: *"Ne yaparsın, dedi, burada böyle söküyor!" -F. R. Atay.* 10. Ayırmak, uzaklaştırmak, vazgeçirmek: *"Saplandığı fikirlerden sökemezdiniz." -Y. Z. Ortaç.* 11. Örülmüş ya da dikilmiş bir şeyin, örgüsünü ya da dikişini ayırmak.

sönmek –er *(nsz)* 1. Yanmaz, aydınlatmaz, parlamaz olmak: *"Son yıldız vadinin üstünde bir yanıp bir sönüyordu."*- T. Buğra. 2. Parlaklığını, ışığını yitirmek. 3. Hava veya başka bir gaz ile şişirilmiş bir şeyin havası kaçıp şişkinliği inmek: *"Balon söndü."* 4. *jeoloji* Yanardağ etkinliğini yitirmek. 5. *mecaz* Duygular dinmek, yatışmak, etkisini yitirmek: *"Öfkeleri bir yaz fırtınası gibi birdenbire sönüverdi."*- Ö. Seyfettin. 6. *mecaz* Gerilemek, parlaklık ve önemini yitirmek: *"Münakaşa tekrar eski hızını alamayarak biraz sonra söndü."*- R. N. Güntekin. 7. *mecaz* Ses duyulmaz olmak. 8. *mecaz* Tükenmek, yok olmak, yitmek: *"Esmer lekeler, sönmüş sivilcelerden artakalan çukurlar, kabarcıklar yüzünü yayık ayranına çevirmiş."*- S. Birsel.	**sönmek, -er *(nsz)*** 1. Yanmaz, aydınlatmaz, parlamaz olmak, parlaklığını, ışığını, ateşini ve sıcaklığını yitirmek: *Uyanınca bütün yıldızların söndüğünü gördüm. "Gözüm güneşe ilişti, ta uzaklarda kızıllık içinde sönüyor." -F. Otyam. "Bizim burada gece yarısından sonra elektrikler söner." -A. Nesin. "Sobaya kömür atmak gerekir, yoksa söner." -Füruzan.* 2. Hava ya da başka bir gaz ile şişirilmiş bir şeyin havası kaçıp şişkinliği inmek: *Balon söndü.* 3. (Yanardağ için) Etkinliğini yitirmek. 4. *mec.* (Duygular için) Dinmek, yatışmak, etkisini yitirmek: *Aşkı sönmek. Kini sönmek.* 5. *mec.* Gerilemek, parlaklık ve önemini yitirmek: *Bu şehir yavaş yavaş sönüyor.* 6. *mec.* (Ses için) Duyulmaz olmak: *"Trenin çıkardığı madeni sesler bir an sanki tüm bozkırı çınlattı, sonra yavaş yavaş sönüp yitti." -Y. Kemal.* 7. *mec.* Tükenmek, yok olmak, yitmek: *"Esmer lekeler, sönmüş sivilcelerden arta kalan çukurlar, kabarcıklar yüzünü yayık ayranına çevirmiş." -S. Birsel. "Bir yandan bu sıkıntılar, bir yandan eski dost ve ahbapların birer birer sönmeleri yüzünden artan yalnızlığı..." -A. ş. Hisar.*
sürmek –er *(-i, -e)* 1. Yönetip yürütmek, sevk etmek. 2. Devam etmek: *"Yenilenmesine karar verilen Meclisin yetkileri, yeni Meclisin seçilmesine kadar sürer."*- Anayasa. 3. Önüne katıp götürmek: *"Koyunları sürmek."* 4. Uzatmak, ileri doğru itmek: *"Kahveyi ısıtıyor, suyu dolduruyor, cezveyi sürüyor, fincanı boşaltıyor."*- M. Ş. Esendal. 5. Dokundurmak, değdirmek: *"Yüzümü saçlarına sürmek için başımı eğdim."*- H. C. Yalçın. 6. Oturduğu, bulunduğu yerden, ülkeden ceza olarak başka bir yer veya ülkeye göndermek, nefyetmek: *"Mütarekede İngilizler onu Malta'ya sürdüler."*- Y. Z. Ortaç. 7. Bir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka olarak yaymak, dökmek, serpmek: *"Avucuna doldurup kokluyor; ensesine, şakaklarına, boynuna sürüyor."*- R. H. Karay. 8. *ticaret* Bir malı satışa sunmak, piyasaya çıkarmak: *"Satılamayan ne kadar bayat, bozuk mal varsa pansiyonerlere sürerler."*- H. R. Gürpınar. 9. Yasal olmayan yolla piyasaya para çıkarmak. 10. *(-i)* Herhangi bir durum içinde bulunmak: *"Dört duvar arasında bir memur hayat sürüyordu."*- Y. Z. Ortaç.	**sürmek, -er *(-i, -e)*** 1. Yönetip yürütmek, °sevk etmek: *"Esenboğa yoluna girince deli gibi sürdüm arabayı." -F. Baykurt.* 2. Önüne katıp götürmek: *Koyunları sürmek.* 3. Uzatmak, ileri doğru itmek: *Önüme bir kâğıt sürdü. "Kahveyi ısıtıyor, suyu dolduruyor, cezveyi sürüyor, fincanı boşaltıyor, afiyetle de içiyordu." -M. Ş. Esendal.* 4. Dokundurmak, değdirmek: *Elinizi oraya sürmeyiniz.* 5. Oturduğu, bulunduğu yer ya da ülkeden ceza olarak başka bir yer ya da ülkeye göndermek, nefyetmek: *"Mütarekede İngilizler onu Malta'ya sürdüler." -Y. Z. Ortaç. "Ben bunları toptan köylere süreceğim, köylümüzle bunlar yer değiştirecek." -K. Tahir.* 6. Bir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka olarak yaymak ya da dökmek,serpmek: *Pudra sürmek. Kolonya sürmek. "Üstüne bolca yoğurt sürüp tuz serpti." -G. Dayıoğlu.* 7. Bir malı satışa sunmak, piyasaya çıkarmak: *Kışlık etekleri piyasaya sürdüler.* 8. Yasal olmayan yolla piyasaya para çıkarmak. 9. *(-i)* Herhangi bir durum içinde bulunmak: *Saltanat sürmek. "Dörtduvar arasında bir memur hayatı sürüyordu." -Y. Z. Ortaç. "Leyla on sekizini sürüyor." -R. N. Güntekin.*

11. *(-i)* Pulluk veya sabanla toprağı işlemek: *"Öküzünün biri ölünce tarlasını süremedi."*- Ö. Seyfettin. 12. *(nsz)* Olmaya devam etmek: *"Baygınlığım ne kadar sürdü bilmiyorum."*- A. Gündüz. 13. *(nsz)* Zaman geçmek: *"Çok sürmez, her şey düzelir."* 14. *(nsz)* Zaman almak: *"Her odanın ziyareti bir saat sürmüştü."*- A. Haşim. 15. *bitki bilimi* Bitki, ot yetişip ortaya çıkmak, bitmek, yeşermek: *"Bu gölgeli yerlerde otlar bütün bir yaz mevsimi yeniden yeniye sürer, rutubetli toprakta bir bir arkasına yoncalar fışkırır, çayırlar kabarırdı."*- R. H. Karay. 16. *(nsz)* Olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarmak.	10. *(-i)* Pulluk ya da sabanla toprağı işlemek: *Tarla sürmek. Toprağı sürmek.* 11. *(nsz)* Olmaya devam etmek: *Fırtına üç gün sürdü. "Baygınlığım ne kadar sürdü bilmiyorum." -A. Gündüz. "Bu sene sonbahar İstanbul'da biraz fazla sürdü." -A. Haşim.* 12. *(nsz)* Zaman geçmek: *Çok sürmez, her şey düzelir.* 13. *(nsz)* Zaman almak: *Bu iş iki saat sürer. "Her odanın ziyareti bir saat sürmüştü." -A. Haşim.* 14. Yetişip ortaya çıkmak, bitmek, yeşermek: *"Bu gölgeli yerlerde otlar bütün bir yaz mevsimi yeniden yeniye sürer, rutubetli toprakta bir bir arkasına yoncalar fışkırır, çayırlar kabarırdı." -R. H. Karay.* 15. *(nsz)* (Özne olarak iç ya da karın sözcüklerini aldığında) Olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarmak.
şişmek –er *(nsz)* 1. İçi hava veya gazlarla dolarak gerilmek: *"Balon şişti."*- . 2. Bir şey emerek hacmi büyümek, genişlemek: *"Tahta, su emerek şişer."*- . 3. Vücudun bir yeri içine yabancı bir maddenin girmesiyle veya başka bir etkiyle gerilmek, kabarmak: *"Bize, şişmiş, su toplamış, çatlak çatlak yaralarla örtülü zavallı bir ayak gösterdi."*- H. S. Tanrıöver. 4. Çok yemek yiyerek rahatsız olacak kadar doymak. 5. *mecaz* Gururlanmak, büyüklenmek. 6. *argo* Utanmak, mahcup olmak: *"Ben demedim mi sana, bu herifin karşısında aşık atılmaz diye, şiştin mi şimdi?"*- 7. *spor* Yorularak koşuyu veya müsabakayı sürdüremez olmak	**şişmek *(nsz)*** 1. İçi hava ya da gazlarla dolarak gerilmek: *Balon şişti.* 2. Bir şey emerek oylumu büyümek, genişlemek: *Tahta, su emerek şişer.* 3. (Vücudun bir yeri) İçine yabancı bir maddenin girmesiyle ya da başka bir etkiyle gerilmek, kabarmak: *Diken batan parmağı şişti. "İhtiyar kadın sabahın bu saatinde, ağlamaktan şişmiş gözlerim, sararmış yüzümle beni görünce şaşırdı." -R. N. Güntekin.* 4. Çok yemek yiyerek rahatsız olacak kadar doymak. 5. *Sp.* Yorularak koşuyu sürdüremez olmak. 6. *DS* Gururlanmak, büyüklenmek. 7. *argo* Bozulmak, bozum olmak, utanmak: *Ben demedim mi sana, bu herifin karşısında aşık atılmaz diye, şiştin mi şimdi?* 8. *hlk.* Şişmanlamak.
takmak –ar *(-i)* 1. Bir şeyi başka bir yere uygun bir biçimde tutturmak, iliştirmek, geçirmek: *"Gözlüğünü takıp masaya eğildi."*- R. H. Karay. 2. *(-e, nsz)* Düğün vb. törenlerde takı armağan etmek: *"Geline pırlanta yüzük takmışlar."* 3. *(-i, -e)* Ad, lakap koymak: *"Ona bu adı kim takmıştır, ne zaman takmıştır, bilemiyor."*- H. Taner. 4. *(nsz)* Kuşanmak: *"Kılıç takmak."* 5. Kendisiyle birlikte götürmek, yanına almak veya arkasından izletmek: *"Arabaya hafiye kıyafetinde polis memurları da takıyorlar."*- Y. Z. Ortaç. 6. *(-e), mecaz* Biriyle olumsuz olarak uğraşmak. 7. *argo* Borç bırakmak: *"Bu eve asilzadelerin biri girip öteki giderdi. Giden kirayı takar, gelen ortalığı kasıp kavururdu."*- P. Safa.	**takmak, -ar *(-i, -e)*** 1. Bir şeyi başka bir yere uygun bir biçimde tutturmak, iliştirmek, geçirmek: *Yüzük takmak. Kol düğmesini takmak. Camı çerçeveye takmak.* 2. (Takı için) Vermek, armağan etmek: *Geline pırlanta yüzük takmışlar.* 3. (Ad, lakap) Koymak: *"Ona bu adı kim takmıştır, ne zaman takmıştır, bilinemiyor." -H. Taner.* 4. Kuşanmak: *Kılıç takmak.* 5. *argo* (Olumsuz biçimde) Önemsememek, önemli saymamak, değer vermemek: *O hiç kimseyi takmaz.* 6. *argo* Borç bırakmak: *"Bu eve asilzadelerin biri girip öteki giderdi. Giden kirayı takar, gelen ortalığı kasıp kavururdu." -P. Safa.* 7. *mec. tkz.* Biriyle olumsuz olarak uğraşmak. 8. (Arka, art ve peş gibi sözcükleri tümleç

8. *argo* Önemsemek, önem vermek, tınmak: *"Dün koskoca bir mebus kızıyken, bir zamanların şalvarlı Nuriye'sini takar mıyım?"*- A. Ağaoğlu. 9. *(-den, -de), argo* Sınavını başaramamak.	alarak) Kendisiyle birlikte götürmek,yanına almak ya da arkasından izletmek: *Peşine on kişi takarak geldi. "Arabaya hafiye kıyafetinde polis memurları da takıyorlar." -Y.Z. Ortaç.* 9. *(-den, -de) argo* Sınavını başaramamak: *Arkadaşı metematikten taktı. "İlhan lise bitirmelerde takmış. -Haklı oğlan, dükkâna mı yetişsin sınava mı? Takar elbet." -A. Ağaoğlu.*
taramak *(-i)* 1. Bir şeyin tellerini birbirinden ayırıp karışıklığını gidermek: *"Anası sabaha kadar saçlarını tarıyor, düşünüyor, ürküyordu."*- Y. Kemal. 2. Bir şey veya kimseyi bulmak, denetlemek için türlü yöntemlerden yararlanarak bir yeri sıkı bir biçimde aramak: *"Birdenbire uzun bir ışık, sol tarafımızdaki sırtları taradı."*- H. E. Adıvar. 3. Bir şeyin içindeki gereksiz maddeleri tarak, tırmık vb. ile ayıklamak, taraklamak. 4. Taşın yüzünü dişli çelik kalemle işlemek. 5. Makineli tüfek vb. ateşli silahlarla sürekli olarak bir yere ateş etmek. 6. *(-de)* Kafasından geçirmek, belli belirsiz düşünmek: *"Belleğimde taradığım yazarların yarısına yakını hastalıklı idiler."*- H. Taner. 7. *mecaz* Derleme ve araştırma yapmak için bir yayını dikkatle gözden geçirmek veya gerekli kelime, cümle ve yazıları tespit etmek: *"Dergileri taramak."*- . 8. *mecaz* Dikkatle bakmak, süzmek. 9. *bilişim* Tarayıcı aracılığıyla kâğıt üzerindeki resim, yazı vb. simgeleri bilgisayar ortamına aktarmak.	**taramak *(-i)*** 1. Bir şeyin tellerini birbirinden ayırıp karışıklığını gidermek: *Yün taramak. "Saçlarını taramaktan cayıp, tarağı aldığı yere geri koydu." -Füruzan.* 2. Bir şey ya da kimseyi bulmak, denetlemek için türlü yöntemlerden yararlanarak bir yeri sıkı bir biçimde aramak: *"Maniaların arkasına öyle sokulmuştuk ki, projektörlerin araziyi sıkı sıkı tarayan ışıklarının üstümüze dokunması mümkün değildir." -F. R. Atay. "Birdenbire uzun bir ışık, sol tarafımızdaki sırtları taradı." -H. E. Adıvar.* 3. Bir şeyin içindeki gereksiz maddeleri tarak, tırmık vb. ile ayıklamak, taraklamak. 4. Taşın yüzünü dişli çelik kalemle işlemek. 5. Makineli tüfek vb. ateşli silahlarla sürekli olarak bir yere ateş etmek: *"Makineliyle başladılar, tarıyorlar, artık kurtuluş umudu yok." -Y. Kemal.* 6. *mec.* Derleme ve araştırma yapmak için bir yayını dikkatle gözden geçirmek ya da gerekli tümceleri saptamak: *Kitap taramak.* 7. *mec.* Dikkatle bakmak, süzmek.
tutmak –ar *(-i)* 1. Elde bulundurmak, ele almak: *"Kucağında kundaklı bir çocuk tutuyordu."*- Ö. Seyfettin. 2. Ele geçirmek, yakalamak: *"Evvela bu terbiyesiz köpeği tuttu, bağladı."*- Ö. Seyfettin. 3. Avlamak: *"Dalyan işletiyorum, tuttuğumuz balığı tekrar denize döküyoruz."*- R. H. Karay. 4. Yanında bulundurmak, alıkoymak: *"Siz gelinceye kadar çocuğu ben tutarım!"*- . 5. Hürriyetinden yoksun bırakıp bir yere kapamak, tevkif etmek: *"Vahşidir, hiçbir zaman onu kafeste tutmak mümkün değildir."*- S. F. Abasıyanık. 6. Kaplamak: *"Tabanı otuz, otuz beş metre kadar tutan bir eşkenar üçgen biçimindedir."*- T. Buğra. 7. Kırağı, çiğ veya kar bir yüzeyde görünür durumda olmak, kalmak: *"Şu yağan kar bir tutsun, seyreyle sen ertesi gün çocukları."*- S. F. Abasıyanık. 8. Denetimi ve yetkisi altına almak. 9. Desteklemek, birinden yana çıkmak.	**tutmak, -ar *(-i)*** 1. Elde bulundurmak, elle kavramak, ele almak: *Ateşi tutma, elini yakar.* 2. Ele geçirmek, yakalamak: *Hırsızı tutmak.* 3. Avlamak: *Kuş tutmak. Balık tutmak.* 4. Anlamak, ayrımına varmak: *Bir iki yalanını tuttum, çok korktu.* 5. Yanında bulundurmak, alıkoymak : *Siz gelinceye kadar çocuğu ben tutarım !* 6. Özgürlüğünden yoksun edip bir yere kapamak, tevkif etmek. 7. Kaplamak : *Bu yazı iki sütun tutar.* 8. (Kırağı, çiğ, kar için) Bir yüzeyde görünür durumda olmak, kalmak: *"Şu yağan kar bir tutsun, seyreyle sen ertesi gün çocukları." -S. Faik.* 9. Denetimi ve yetkisi altına almak: *Trafik polisi yolları tuttu.* 10. Desteklemek, birinden yana çıkmak: *"Herkes takım tutar gibi başkalarının düşüncesini, güçlülerin, zorbaların, akılsızların mantığını tutuyor." -S. Birsel. "Halk şunu tutar, bunu tutmaz diyenler yok mu, en büyük halk*

10. Benimsemek, beğenmek: *"Ama öylelerini de çevresinde kimse sevmemiş, tutmamıştır."*- T. Buğra. 11. Gereğini yapmak, yerine getirmek: *"Verdiği sözü tutmuş, vaktinde gelmişti."*- 12. Uygun gelmek, çelişmez olmak: *"Bir talih eseri olarak ondan gelen cevap benim kendi bulduklarımı tuttu."*- R. N. Güntekin. 13. Kapatmak, sarmak. 14. Hizmetine almak veya kiralamak: *"Burada bir kat tuttum. Yazı geçireceğim."*- P. Safa. 15. Bir işe herhangi bir anlayışla girişmek: *"Yapıyı geniş tuttu."*- . 16. Girişmek, yapmak: *"Askerden sonra ne iş tutacağını bilmemek kahrediyordu Yusuf'u."*- S. F. Abasıyanık. 17. Beddua, dua, ah vb. etkisini göstermek, gerçekleşmek, yerine gelmek, varmak: *"Avradın ilenci tutarsa senin iki gözün kör olacak."*- M. Ş. Esendal. 18. Ulaşmak, varmak: *"Hayvanlar, Bağdat Caddesi'ni tutmuş, çalakamçı ilerliyor."*- S. M. Alus. 19. Para toplamı ...-e varmak, değeri olmak: *"Aldığım şeyler bin lira tuttu."*- . 20. Uğramak: *"Vapur İzmir'i tutmayacakmış."*- . 21. Herhangi bir durumda bulundurmak: *"Seksen bir yaşında da olsa çalışmak insanı zinde tutuyor."*- H. Taner. 22. Varsaymak, farz etmek: *"Haydi tutalım babasının bir günahı vardı, çekti."*- M. Ş. Esendal. 23. *(-i, -e)* Hedef olarak almak: *"Taşa tutmak."* 24. *(-i, -e)* Alacağa veya vereceğe saymak: *"On bin lirayı borcunuza tuttum."* 25. *(-i, -e)* Yaklaştırmak: *"Biraz toz olsa mendilini burnuna tutar."*- A. Ş. Hisar. 26. Kullanmak: *"Yaşmak tutmak. Ustura tutmak."* 27. Bağlamak: *"Sütler kaymak tutar tutmaz ordayım."*- B. S. Erdoğan. 28. *(nsz)* Beklenen sonucu vermek: *"Toprağa atılan her tohum bir ümittir. Tohum ya tutar ya tutmaz. Ya yeşerir ya yeşermez."*- Ş. Rado. 29. *(nsz)* İş görebilmek: *"Eli ayağı tutsun, açlıktan ölmesin, yeterdi ona."*- T. Buğra. 30. *(nsz)* Sürmek, zaman almak: *"Bu iş iki saat tuttu."* 31. *(nsz)* Yapışarak veya sokularak çıkmaz olmak: *"Boya tutmadı. Çivi iyi tuttu."* 32. Giyinmesine yardım etmek: *"Kucaklaşma sahanlıkta başlar ve ayakkabılarını çıkarıp karısının tuttuğu terliklerini giyene kadar Serdar'ın kolları boynunda kalır."*- T. Buğra. 33. Sunmak: *"Konuklara şeker tutmak."*- 34. İşgal etmek. 35. İzlemek: *"Tepeden inince Değirmendere'ye hâkim bir iz tutacaksınız."*- R. H. Karay.	*düşmanları onlar arasından çıkar." -S. Eyuboğlu.* 11. Benimsemek, beğenmek: *En tuttuğum romancılardan biridir kendisi.* 12. Gereğini yapmak, yerine getirmek: *Sözünü tuttu.* 13. Uygun gelmek, çelişmez olmak: *Bu söz ötekini tutuyor.* 14. Hizmetine almak ya da kiralamak: *"Burada bir kat tuttum. Yazı geçireceğim." -P. Safa."Avukat tutacak para nerde bizde bey?" -F. Baykurt.* 15. (Bir işe) Herhangi bir anlayışla girişmek: *Yapıyı geniş tuttu.* 16. İçine girmek; girişmek, yapmak: *"Askerden sonra ne iş tutacağını bilmemek kahrediyordu Yusuf'u." -S.Faik.* 17. *hlk.* Kocası olmak: *Arkadaşım onun kızkardeşini tutar.* 18. Dokunmak; etkisini göstermek: *"Besbelli rakı tutmuyordu kendisini. Bir binliği çoktan yarıladığı halde, hâla hızını kaybetmemişti." -S. Ali.* 19. (İlenç için) Etkisini göstermek, gerçekleşmek, yerine gelmek: *"Avradın ilenci tutarsa senin iki gözün kör olacak." -M. Ş. Esendal.* 20. Ağrımak, sancımak, musallat olmak: *"Korkudan sıtma tutmuş gibi tir tir tiremeye başladı karşımda." -Y. Kemal. "...poker oynanıyor. Yenilirse kızıyor. Başı tutuyor, komşu doktorun hizmetçisini çağırıp çenesini ovduruyor." -M. Ş. Esendal.* 21. Ulaşmak, varmak: *0, şimdi köyü çoktan tutmuştur.* 22. Para toplamı...-e varmak: *Aldığım şeyler bir milyon tuttu.* 23. Uğramak: *Vapur İzmir'i tutmayacakmış. Burasını rüzgâr tutmaz.* 24. Herhangi bir durumda bulundurmak: *Evini, üstünü temiz tutar.* 25. Varsaymak, °farz etmek: *Tutalım ki senin bunda suçun yok...* 26. *(-i, -e)* Alacağa (ya da vereceğe) saymak: *On lirayı borcunuza tuttum.* 27. *(-i, -e)* Yaklaştırmak: *Saati kulağına tutmak. Ekmeği ateşe tutmak. "Biraz toz olsa mendilini burnuna tutar." -A. Ş. Hisar.* 28. *(-)* Edinmek, peyda etmek: *Çocuğun yemeğine dikkat etmeli ki biraz et, can tutsun.* 29. *(-)* Kullanmak: *Yaşmak tutmak. Ustura tutmak.* 30. *(-)* Bağlamak[5]: *Tane tutmak. "Sütler kaymak tutar tutmaz ordayım." -b. öna. Erdoğan.* 31. *(nsz)* Başlamak: *Küçüğünden tutunuz da en büyüğüne kadar...* 32. *(nsz)* Beklenen sonucu vermek: *Aşı tutmuş. Dikilen ağaç tuttu.*

36. Bırakmamak: *"Baba sesini çıkarmadı hatta öksürüğünü bile galiba tuttu."*- P. Safa. 37. Yönelmek: *"Oyuncular ağır ağır soyunma odasının yolunu tuttular."*- H. Taner. 38. Sarmak, bürümek: *"Hey başları duman tutmuş dağlar, hey!"*- Halk türküsü. 39. Asılmak, kuvvetlice sarılmak: *"Üç kişi tutarlarmış da onu pencerenin önünden çekemezlermiş."*- P. Safa. 40. Bir kimsenin yerini almak: *"Bak azizim, dedim, ben senin yerini tutamam."*- Y. K. Karaosmanoğlu. 41. Otobüs, vapur, uçak vb. hasta etmek. 42. Herhangi bir durumda kalmasını sağlamak: *"Kapıyı açık tutmayın."*- . 43. Bir yerde kalmasını sağlamak. 44. Yemek hafifçe yanmak. 45. Bir sanat eseri geniş ilgi görmek: *"Eğer piyes tutar da alkışlanırsa bir yazara yakışacak bir kıyafet giymeliydim."*- C. Uçuk. 46. Biriktirmek, tasarruf etmek: *"Sen metelik tutuyorsun gibi geliyor bana. Ay başına kadar bana ödünç versene."*- M. Ş. Esendal. 47. Askerlikte, bankacılıkta durdurmak, blokaj. 48. Başlamak: *"Kadınların başında gördüğünüz bürümcükten, iç çamaşırlarından tutunuz da entarilik kaba pamuklulara kadar hepsi Osmanlı malı idi."*- F. R. Atay. 49. Bir şey düşünmek: *"Herkes aklından bir sayı tutsun."* 50. *spor* Takım oyunlarında karşı takımdaki bir oyuncuyu yakından izlemek, markaja almak.	33. *(nsz)* İş görebilmek: *Eli ayağı tutarken...* 34. *(nsz)* Sürmek, zaman almak: *Bu iş iki saat tuttu.* 35. *(yar)* Kayıt, zabıt, not sözcüklerine "etmek" anlamıyla yardımcı eylem olarak katılır. 36. *(nsz)* Yapışarak ya da sokularak çıkmaz olmak: *Boya tutmadı. Çivi iyi tuttu.* 37. Giyinmesine yardım etmek: *Paltosunu tuttu.* 38. Bir tümcede eylemden önce ve eylemin kipinde ya da ortaç durumunda kullanıldığında o eylemin anlattığı işin çok beklenmediği, umulmadığı ya da çok uygun düşmediği halde yapıldığını anlatır: *Tuttu, bütün parasını harcadı. "Bunun için tutup karı boşayacak değiliz ya." -K. Tahir. "-Haydi git, pul getir! dedi, sonra tuttu uzun bir arzuhal yazdı." -K. Tahir.* 39. Sunmak: *Konuklara şeker tutmak. "Aptes aldıktan sonra bu kızcağız hemen karşısına koşmuş, gayet temiz, gayet beyaz, ütülü, mükemmel bir havlu tutmuş." -K. Bilbaşar.* 40. İşgal etmek: *"Ayakyolundaki muslukları aptes almak için bekleşenler tutmuşlardı." -K. Tahir.* 41. İzlemek: *"Anlaşıldı, ben duvar diplerini tutup savuşabileceğim, ama sokağa ayağım alışık değil." -A. Nesin. "Tepeden inince Değirmendere'ye hâkim bir iz tutacaksınız." -R. H. Karay.* 42. Alıkoymak: *"Karşıki evin kızları henüz çıkan güneşin tatlı ve derin harareti karşısında birbirleriyle konuşuyorlar, kapılarının önünden geçen kızları da tutuyorlardı." -K. Tahir.* 43. Bırakmamak: *"...dişlerini sıkarak soluğunu tuttu." -K. Tahir.* 44. Yönelmek: *"Oyuncular ağır ağır soyunma odasının yolunu tuttular." -H. Taner.* 45. Kaplamak, sarmak, bürümek : *"Hey başları duman tutmuş dağlar, hey!" -Halk türküsü."Ne diyorum sana, dedikoduları yedi mahalleyi tuttu bunların." -N. Meriç.* 46. Asılmak, çekmek: *"Üç kişi tutarlarmış da onu pencerenin önünden çekemezlermiş." -P. Safa.* 47. Bir kimsenin yerini almak: *"Bak azizim, dedim, ben senin yerini tutamam." -Y.K. Karaosmanoğlu.* 48. (Otobüs, vapur, uçak vb. için) Dokunmak, hasta etmek. 49. Herhangi bir durumda kalmasını sağlamak: *Kapıyı açık tutmayın.* 50. Bir yerde kalmasını sağlamak: *"Beni bu şehirde, bu beton çöplüğünde tutan şey ne ?"* 51. (Yemek için) Hafifçe yanmak. 52. Bir sanat yapıtı geniş ilgi görmek. 53. (Birisini) Oyalamak, zamanını almak: *"Seni daha fazla tatmamayım."* 54. Engel olmak, alıkoymak: *"İstediğini yap, kimsenin seni tuttuğu yok."*

uçmak –ar ***(nsz)***	**uçmak, -ar** ***(nsz)***
1. Kuş, kanatlı böcek vb. hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak: *"Biraz havalanıp bir başka kayaya kadar uçtu."*- S. F. Abasıyanık. 2. Uçak vb. araçlar özel mekanizma ile yerden yükselmek, havada yol almak. 3. Sıvı, gaz veya buhar durumuna geçmek. 4. Rengi solmak: *"Rengi birdenbire uçtu."*- P. Safa. 5. Rüzgâr veya başka bir itici güçle yerinden ayrılıp uzağa gitmek: *"Bu gece tahta perde uçmuş."*- . 6. Yüksek yerden düşmek veya yuvarlanmak. 7. Belirmek: *"Sakalı yeni çıkmış, yüzünde çocukça ifadeler uçuyordu."*- S. F. Abasıyanık. 8. Patlayıcı madde ile parçalanmak. 9. Uçar gibi dalgalanmak: *"Elleri trençkotunun cebinde, gözlerini karşı kıyıya dikmiş, saçları savrulurcasına geriye uçuyor."*- A. İlhan. 10. Çok hızlı gitmek: *"Hele bir asfalta çıkalım görürsünüz bey, derdi. Uçar bu bizim külüstür."*- R. N. Güntekin. 11. Hava yolu ile gitmek: *"Yarın İstanbul'a uçuyorum."* 12. *mecaz* Yok olmak, ortadan kaybolmak: *"Bütün kararları uçmuştu. Yüzünde iradesiz hatlar belirdi."*- S. F. Abasıyanık. 13. *mecaz* Çok sevinmek. 14. *argo* Keyif verici veya uyuşturucu madde aldıktan sonra hayal âlemine dalıp gitmek. 15. *şaka yollu* Aşırılmak: *"Bizim kitaplar uçmuş."*- 16. *din b. (***)* Dinî inanışa göre ruh ölümden sonra göğe yükselmek	1. (Kuş, kanatlı böcek vb. için) Hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak: *Kuşlar uçar. Kelebekler uçar.* 2. (Uçak vb. için) Özel mekanizma ile yerden yükselmek, havada yol almak. 3. Gaz ya da buhar durumuna geçmek: *"Yaz geldi mi göl uçardı." -F. Baykurt.* 4. Solarak yok olmak: *"Rengi birdenbire uçtu." -P. Safa.* 5. (şaka) Aşırılmak: *Bizim kitaplar uçmuş.* 6. Rüzgâr ya da başka bir neden dolayısıyla yerinden ayrılıp uzağa gitmek: *Bu gece tahta perde uçmuş.* 7. Yüksek yerden düşmek ya da yuvarlanmak: *"Bir tuğla kamyonu sürücüsü, tarlaya uçmuş Mercedes'i görüyor." -A. Ağaoğlu.* 8. *mec.* Çok sevinmek. 9. Yok olmak, ortadan kaybolmak: *"Bütün kararları uçmuştu. Yüzünde iradesiz hatlar belirdi." -S. Faik.* 10. Belirmek: *"Sakalı yeni çıkmış yüzünde çocukça ifadeler uçuyordu." -S. Faik.* 11. Patlayıcı madde ile parçalanmak: *"Sağ elini yumruk yapıp sol avucunun içine vurarak, ah, dedi, köprü bir uçtu mu gerisi kolay!" -K. Tahir.* 12. Uçar gibi dalgalanmak: *"Elleri trençkotunun cebinde, gözlerini karşı kıyıya dikmiş, saçları savrulurcasına geriye uçuyor." -A. İlhan.* 13. Çok hızlı gitmek: *"Hele bir asfalta çıkalım görürsünüz bey, dedi. Uçar bu bizim külüstür." -R. N. Güntekin.* 14. Hava yolu ile gitmek: *Yarın İstanbul'a uçuyorum.* 15. (Dinsel inanışa göre) Ruh, ölümden sonra göğe yükselmek.
uymak –ar ***(-e)***	**uymak, -ar** ***(-e)***
1. Ölçüleri birbirini tutmak: *"Ayakkabı ayağına iyi uydu."* 2. Renk, biçim vb. yönünden birbirini tutmak, uygun düşmek: *"Kravat ceketine uymuş."*- . 3. Zevke, anlayışa uygun düşmek: *"Sizin tutumunuz bizim görev anlayışımıza uyuyor."* 4. Bir inanca, bir anlayışa, bir duruma veya egemen bir güce uygun davranışta bulunmak, riayet etmek: *"Şu acayip sevdaları bırak, muhite uy, zamana uy, hayatını mükemmel kazanırsın."*- P. Safa. 5. Bağlı kalmak, tabi olmak: *"Birtakım kayıt ve şartlara uymalıydı."* 6. Uygun düşmek, münasip olmak: *"Her cihette birbirine uyacak kadın erkek bulmak dünyada kabil değildir."*- H. C. Yalçın	1. Ölçüleri birbirini tutmak, tam gelmek: *Ayakkabı ayağına iyi uydu.* 2. Renk, biçim vb. yönünden birbirini tutmak, uygun düşmek: *Kravat ceketine uymuş.* 3. Beğeniye, anlayışa uygun düşmek: *Sizin tutumunuz bizim görev anlayışımıza uyuyor.* 4. Bir inanca, bir anlayışa, bir duruma ya da egemen bir güce uygun davranışta bulunmak: *Namazda imama uymak. "Köye yenilik getiremeyen öğretmen, köyün eskiliğine uyup kalıyor yahut da köyden kaçıyordu." S. Eyuboğlu.*

varmak –ır *(-e)* 1. Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak: *"Hangi limana varacağını bilmeyen gemiciye derin bir denizcilik bilgisinin faydası ne?"*- İ. Özel. 2. Belli bir duruma veya düzeye gelmek: *"Yaşı elliye vardı. O şimdi yolun yarısına varmıştı."*- . 3. Hoş olmayan bir sona ermek: *"Beni tahkir etmeye kadar varıyorsun."*- P. Safa. 4. Bir şeyi iyice anlamak veya duymak: *"Tadına varmak. Sırrına varmak."* 5. *(-i)* Acımadan, çekinmeden yapmak: *"Eli varmak. Dili varmak."* 6. Kadın, evlenmek: *"Gönül verdin derlerdi o delikanlıya / En sonunda varmışsın bir Erzincanlıya"*- A. M. Dranas. 7. Bir durumdan başka duruma geçmek: *"Secdeye varmak. Uykuya varmak."*	**varmak, -ır *(-e)*** 1. Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, gitmek, °vasıl olmak: *"Köye akşama doğru ancak varabildim." -S. Faik.* 2. Belli bir duruma ya da düzeye gelmek: *Yaşı elliye vardı. O şimdi yolun yarısına varmıştır.* 3. Hoş olmayan bir sona ermek: *İş dövüşmeye kadar vardı.* 4. Bir şeyi iyice anlamak ya da duymak: *Tadına varmak. Sırrına varmak.* 5. Acımadan, çekinmeden yapmak: *Eli varmak. Dili varmak.* 6. (Kadın) Evlenmek: *"Gönül verdin derlerdi o delikanlıya / En sonunda varmışsın bir Erzincanlıya." -A.M. Dranas.* 7. Bir durumdan bir başka duruma geçmek: *Secdeye varmak. Uykuya varmak*
vermek –ir *(-i, -e)* 1. Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek: *"Okumadığım zaman tavukların bahçesindeyim, yemlerini ben veririm."*- Ö. Seyfettin. 2. Bırakmak veya bağışlamak: *"Hırsımdan bazılarına bedava verdim, alın götürün diye bağırdım."*- H. C. Yalçın. 3. Ondan bilmek, atfetmek: *"Bilgin'in bu çekingen tavırlarını kusurlu ve zayıf oluşuna verdi..."*- F. R. Atay. 4. Düşünce veya bilgi anlatan şeyleri başkalarına iletmek, bildirmek: *"Geçenlerde bir derginin, 'Eski ünlüler ne yapıyor?' adlı bir röportajına verdiği cevapları okudum."*- H. Taner. 5. Döndürmek, çevirmek, yöneltmek: *"Arabanın burnunu, en tenha kahvelerden birinin önünde, rıhtıma verdiler."*- A. İlhan. 6. Herhangi bir duruma yol açmak: *"Kendilerine iyi bir çalışma fırsatı verdim."*- Y. K. Karaosmanoğlu. 7. Eğlenceli toplantı düzenlemek, konuk çağırıp ağırlamak: *"Yemek vermek. Balo vermek."*- . 8. Topluluk önünde sanatını göstermek, icra etmek: *"Konser vermek. Resital vermek."* 9. Topluluk önünde bilimsel konudaki bildirisini sunmak: *"Konferans vermek."* 10. Satmak: *"Ucuz pahalı deme de ver gitsin; ver de kurtul."*- . 11. Kızı, kadını biriyle evlendirmek: *"Uzun Osman, Zeynep'le Süleyman'a, ikisini birbirine vereceğini söylediği zaman şaşmadılar."*- H. E. Adıvar. 12. *(-i)* Ödemek: *"Haydi ... arabaya atlayın... Köşkten parayı verirler."*- P. Safa. 13. Yaymak: *"Ses vermek. Korku vermek. Işık vermek."*	**vermek, -ir *(-i, -e)*** 1. (Üzerinde ya da yakınında olan bir şeyi) Birisine eriştirmek, iletmek. 2. Bırakmak ya da bağışlamak: *"Kasım Ağa'nın verdiği şu iki dönüm tarlayı eker biçer garip Alicik." -F. Baykurt.* 3. Ondan bilmek atfetmek: *"Bilgin'in bu çekingen tavırlarını kusurlu ve zayıf oluşuna verdi... " -F.R. Atay.* 4. (Düşünce ya da bilgi anlatan şeyler için) Başkalarına iletmek, bildirmek: *Ders, buyruk, haber, fikir, yanıt, öğüt vermek.* 5. Döndürmek, çevirmek, yöneltmek: *"Arabanın burnunu, en tenha kahvelerden birinin önünde, rıhtıma verdiler." -A. İlhan. "Bağrını rüzgâra vermiş, koşuyordu." -Y. Kemal.* 6. Herhangi bir duruma yol açmak: *Zevk vermek. Ferahlık vermek. Zahmet vermek.* 7. (Eğlenceli toplantı) Düzenlemek, konuk çağırıp ağırlamak: *Şölen vermek. Yemek vermek. Balo vermek.* 8. (Sanatçı) Topluluk önünde sanatını göstermek, °icra etmek: *Konser vermek. Resital vermek.* 9. Satmak: *Ucuz pahalı deme de ver gitsin; ver de kurtul.* 10. Biriyle evlendirmek: *Kızını ona vermek istemiyor.* 11. *(-i)* Ödemek: *Borcunu vermek. Malın parasını vermek.* 12. Yaymak: *Ses vermek. Korku vermek. Işık vermek.* 13. Ürün üretmek: *"Şu topraklara bak: Köpük gibi, pamuk gibi, yumuşacık. Bire bin vermez mi bu topraklar ha?" -Y.Kemal.* 14. Herhangi bir şey ortaya çıkarmak, oluşturmak: *Sonuç vermek. Sıkıntı vermek. Ümit vermek.*

14. Bitki ve ağaç, ürün üretmek: *"Dal budak saldı, yemiş vermeye başladı."*- R. E. Ünaydın. 15. Herhangi bir şey ortaya çıkarmak, oluşturmak: *"Kendisi de muhakkak artistlerden, güzel eser veren, güzel konuşan, hayalleri işlek adamlardan hoşlanıyor."*- R. H. Karay. 16. Hepsini herhangi bir duruma sokmak: *"Ateşe vermek. Ortalığı heyecana vermek."* 17. Sahip olmasını sağlamak. 18. Bir şey üzerinde etki yapmak, biçimini değiştirmek: *"Hareket vermek. Biçim vermek."* 19. Tespit etmek: *"Randevu vermek. Ad vermek."* 20. Kazandırmak, katmak: *"Tat, çeşni vermek."* 21. Ayırmak, harcamak: *"Emek vermek. Zaman vermek."* 22. Dayamak: *"Duvara sırtını verip çömeldi."*- . 23. *(yardımcı fiil)* Kök veya gövdeleri sonuna -ı (-i, -u, -ü) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek tezlik bildiren birleşik fiiller oluşturur: *"alıvermek, dizivermek, yapıvermek, görüvermek."*- .	15. Tümünü herhangi bir duruma sokmak: *Ateşe vermek. Ortalığı heyecana vermek.* 16. Sahip olmasını sağlamak: *Yetki vermek. Diploma vermek.* 17. (Bir şey üzerinde) Etki yapmak, biçimini değiştirmek: *Hareket vermek. Biçim vermek.* 18. Saptamak, tespit etmek: *Randevu vermek. Çocuğa bir ad verdiler.* 19. Kazandırmak, katmak: *Tat, çeşni vermek.* 20. Ayırmak, harcamak: *Emek vermek. Zaman vermek.* 21. Dayamak: *"Duvara sırtını verip çömeldi."* -*A. Sayar. "Adem belini çınara verip yorgunluğunu azıcık aldı."* -*Y. Kemal.* 22. *(yar)* Kök ya da gövdeleri sonuna -e (-a) ulaç eki almış eylemsilerle tezlik bildirir: *Alıvermek. Bakıvermek. Yapıvermek. Anlayıvermek.* 23. Dilek bildiren birleşik eylemler yapar: *Şu işi yapıver.*
vurmak –ur *(-e)* 1. Elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak: *"Masaya vurmak. Birinin başına vurmak."*- . 2. *(-i)* Ses çıkarmak için bir şeyi başka bir şey üzerine hızlıca çarpmak: *"Kapılarını vurmadan, kartını göstermeden, kademeye aldırmadan odalara giriyor."*- R. H. Karay. 3. Etkisi bir yere kadar uzanmak, sokulmak, girmek, duyulmak, yansımak, aksetmek: *"Yıkık damından içeriye parça parça güneş vurur."*- R. H. Karay. 4. *(-i, -e)* Hızla değmek, çarpmak: *"Kolumu duvara vurmuşum."* 5. Sürmek: *"Duvara boya, tahtaya cila vurmak. Yakı vurmak."* 6. Takmak, koymak: *"Seni buradan ellerine kelepçe, ayaklarına zincir vurup öyle götürecekler!"*- Y. K. Karaosmanoğlu. 7. Bağlama, ilişkilendirmek: *"Bohçacı ve yazmacı kadınların tuhaflığına vurarak etrafını alırlar."*- R. H. Karay. 8. Olduğundan başka biçimde görünmek. 9. *(nsz)* Batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak: *"Bıçak vurmak. İğne vurmak."*- . 10. *(nsz)* Uygulamak, basmak, koymak: *"Damga vurmak."*- . 11. Ses çıkarmak, ses vermek, çalmak. 12. *(-i)* Amaçladığı şeye rast getirmek. 13. *(-i)* Hızla çarpmak: *"Ayağını güm güm yere vurarak."*- . 14. *(-i)* Silahla yaralamak, öldürmek: *"Bir gün kızı kurtarmışlar, ayıyı vurmuşlar, kızı saraya götürmüş, padişahın oğluna vermişler."*- H. E. Adıvar. 15. Dokunmak, hasta etmek: *"Bizim evin bacası çekmiyor. Bütün kış, maaile kömür vuruyor bizi*	**vurmak, -ur *(-e)*** 1. Elini ya da elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla indirmek: *Masaya vurmak. Birinin başına vurmak.* 2. Ses çıkarmak için, bir şeyi başka bir şey üzerine hızlıca değdirmek: *Cama vurmak. Kapıya vurmak.* 3. Sapmak, yönelmek: *"...buradan dağa vuracağız."* -*S. Ali. "Kestirme gidecektim. Nadas olmuş tarlalara vurdum."* -*D. Akçam.* 4. Etkisi bir yere kadar uzanmak, sokulmak, girmek, duyulmak, yansımak, aksetmek: *"Yatağın içinde dönerek güneşin yüzüme vurmayacağı bir köşeye kaçtım."* -*S. Ali. "Denizin kokusu vuruyor burnuna."* -*Füruzan. "Dişimin ağrısı beynime vuruyordu sanki."* -*Y. Kemal.* 5. *(-i, -e)* Hızla değmek, çarpmak: *Kolumu duvara vurmuşum.* 6. *(-i, -e) mat.* Çarpma işlemini yapmak: *İkiyi dörde vurursak sekiz eder.* 7. *(-i, -e)* Sürmek: *Duvara boya, tahtaya cila vurmak. Yakı vurmak.* 8. *(-i, -e)* Bağlamak, takmak, koymak: *Birini zincire vurmak. Kelepçe vurmak. Bir yere destek, vurmak. Yama vurmak.* 9. *(-i, -e)* Olduğundan başka bir biçime çevirmek ya da olduğundan başka biçimde görünmek: *İşi şakaya vurmak. Deliliğe vurmak.* 10. *(-i, -e)* Batıcı ya da kesici cisimleri saplamak, kakmak: *Bıçak vurmak. İğne vurmak.* 11. *(-i, -e)* Uygulamak, basmak, koymak: *Damga vurmak.* 12. *mec.* Çok etki etmek, yaralamak: *"Kıratın gelmeyişi onu ta yüreğinden vurmuştu."* -*Y. Kemal.* 13. Ses çıkarmak, ses vermek, çalmak: *"Bir*

bu yüzden."- N. Hikmet. 16. *(nsz)* Soğuk, dolu vb. ürünlere zarar vermek: *"Dolu, bu yıl ekinlerin çoğunu vurmuş."*- F. Otyam. 17. *(nsz)* Kalp, vuru durumunda olmak, çarpmak: *"Kalbi öylesine kopacakmış gibi vuruyordu."*- H. Taner. 18. Piyango vb. çıkmak, isabet etmek. 19. Üzerinde görünmek, üzerine düşmek: *"Ağacın gölgesi duvara vuruyor."*- . 20. *(-i)* Desteklemek, dayamak: *"Akşam olunca kapının desteğini vurduk."* 21. Çıkmak: *"Su dışarı vurdu."* 22. Sırtına, omzuna yerleştirmek: *"Hamalın biri sırtına koca bir ayna vurmuş götürüyordu."*- H. Taner. 23. Bir şeyi başka bir şey üzerine koymak. 24. Tavla oyununda pulu kırmak. 25. *mecaz* Çok etki etmek, yaralamak. 26. *argo* İçki içmek. 27. *(-i), argo* Herhangi bir biçimde haksız yoldan para almak, soymak: *"Birinin on milyon lirasını vurmak."*- . 28. *(-i, -e), matematik* Çarpma işlemini yapmak: *"İkiyi dörde vurursak sekiz eder."*-	*yerlerde saat on ikiyi vurdu galiba." -N. Meriç.* 14. *(-i) argo* Herhangi bir biçimde yolsuzca para almak, soymak: *Birinin yüz milyonunu vurmak. "İstanbul-Tebriz kervanını vurdular." -K. Tahir. "Seni öç almaya dürtüklerken vuracağı parsayı hesaplıyor sinsi sinsi." -S. Eyuboğlu.* 15. *argo* İçki içmek. 16. *(-i)* Amaçladığı şeye rast getirmek. 17. *(-i)* Hızla çarpmak: *"Ayağını güm güm yere vurarak: -İstemem, götürün!, diye bağırdı." -K. Tahir.* 18. *(-i)* Silahla yaralamak, öldürmek: *"Bu herif ortağını para için vurdu." -K. Tahir.* 19. *(-e)* Dokunmak, hasta etmek: *Kömür başına vurdu.* 20. (Soğuk, dolu gibi şeyler için) Zarar vermek: *Sebzeleri soğuk vurdu. Meyveleri dolu vurdu.* 21. *(nsz)* Vuru durumunda olmak, çarpmak: *"Kalbi öylesine kopacakmış gibi vuruyordu." -H. Taner.* 22. Çıkmak, isabet etmek: *Piyango vurmak.* 23. Üzerinde görünmek, üzerine düşmek: *Ağacın gölgesi duvara vuruyor.* 24. Desteklemek, dayamak: Akşam olunca kapının desteğini vurduk. 25. Çıkmak, görünmek: *Su dışarı vurdu.* 26. Sırtına, omzuna yerleştirmek ya da bir şeyi başka bir şey üzerine koymak: *"Yatağını, yorganını bir denk yapıp, babadan kalma çiftesini omzuna vurdu, Florina'ya yerleşti." -N. Cumalı. "Ana, is tutmuş kapkara bakır tencereyi ocağa vurdu." -Y. Kemal. "Hamalın biri sırtına koca bir ayna vurmuş, götürüyordu." -H. Taner.* 27. Tavla oyununda pulu kırmak.
yakmak –ar *(-i)* 1. Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak: *"Kendi sigarası için yaktığı kibriti bana uzattı."*- F. R. Atay. 2. Ateşle yok etmek: *"Çöpleri yakmak."* 3. Işık vermesini sağlamak: *"Mavi ışıklı ispirto lambalarını yakarlar."*- S. F. Abasıyanık. 4. Isı etkisiyle bozmak: *"Eteği ütülerken yaktı."* 5. Keskin, sert ve ısırıcı bir duyum vermek: *"Biber ağzı yakar."*- . 6. Yanıyormuş gibi bir etki yapmak: *"Hekime daima şarabın midelerini yaktığından bahsederler."*- F. R. Atay. 7. Kurutmak, zarar vermek: *"Fırtına ekinleri yakmıştı."*- S. F. Abasıyanık. 8. *(nsz)* Çok sıcak olmak: *"Bugün güneş yakıyor."*- 9. Karartmak: *"Güneşte vücudunu yaktı."* 10. Çok üşütmek: *"Soğuk rüzgâr insanın yüzünü yakıyor."* 11. *tıp (***)* Tedavi etmek amacıyla doku, damar vb. dağlamak. 12. *mecaz* Silahla vurmak.	**yakmak, *(I)*-ar*(-i)*** 1. Yanmasını sağlamak ya da yanmasına yol açmak, tutuşturmak: *Sigarasını yakmak.* 2. Ateşle yok etmek: *Çöpleri yakmak.* 3. Işık vermesini sağlamak: *Elektriği yakmak.* 4. Isı etkisiyle bozmak: *Eteği ütülerken yaktı.* 5. Keskin, sert ve ısırıcı bir duyum vermek: *Biber ağzı yakar.* 6. Yanıyormuş gibi bir etki yapmak: *"Hekime daima şarabın midelerini yaktığından bahsederler." -F. R. Atay.* 7. Güçlü sevgi uyandırmak, âşık etmek. 8. Kurutmak, zarar vermek: *Güneş çimleri yaktı. "Fırtına ekinleri yakmıştı." -S. Faik.* 9. Çok sıcak olmak: *Bugün güneş yakıyor.* 10. Karartmak: *Güneşte vücudunu yaktı.* 11. Çok üşütmek: *Soğuk rüzgâr insanın yüzünü yakıyor.* 12. Acıtmak: *Canını yakmak.* 13. Silahla vurmak: *"Kıpırdama Deli Durdu, yakarım! diye bağırdı." -Y. Kemal.*

13. *mecaz* Yıkıma, zarara yol açmak, büyük bir zarara uğratmak, mahvetmek: *"Gözü mavi, boyu kısa, kendi muhacir olmasın. Ne olursa olsun makbulüm. Aman bu üçüne dikkat et. Beni yakma."*- Ö. Seyfettin. 14. *mecaz* Güçlü sevgi uyandırmak. 15. *mecaz* Zamanında kullanılmadığından hükmünü yitirmek: *"Biletini ve tatilini yaktı."*-	14. Yıkıma, zarara yol açmak, büyük bir zarara uğratmak, °mahvetmek: *"Medeniyet öyle kuvvetli bir ışıktır ki ona bigâne olanları yakar, mahveder." -Atatürk. "Gözü mavi, boyu kısa, kendi muhacir olmasın. Ne olursa olsun makbulüm. Aman bu üçüne dikkat et. Beni yakma!" -Ö. Seyfettin.*
-	**yakmak, -ar *(II) (- / -i)*** 1. Koymak, sürmek: *"Kirpiğine sürme çek, kına yak parmağına" -Şarkı. Yakı yakmak.* 2. (Türkü, ağıt vb. için) Düzenlemek, bestelemek.
yanmak –ar *(nsz)* 1. Birleşiminde karbon bulunan maddeler, ısı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olmak: *"Yanan ormanların yerine yeni orman yetiştirilir..."*- Anayasa. 2. Ateş durumuna geçmek, tutuşmak: *"Kömür yandı. Ocaktaki odun yandı."*- 3. Isı, ışık veren bir konuma geçmek: *"Gece oldu ışıklar yandı, yatsı vakti geldi."*- M. Ş. Esendal. 4. Bütünü veya bir bölümü ateş veya sıcaklığın etkisi ile bozulmak, kömür durumuna geçmek: *"Yemek yandı. Ekmek yandı."*- . 5. Isı etkisiyle vücudun bir yanı yara olmak, kızarmak veya rengi koyulaşmak: *"Ateşe dokundu, eli yandı. Güneşten kolları yandı."*- . 6. Vücut veya nesnelerin ısısı artmak: *"Ateşler içinde, günlerce titreyerek yanar."*- Y. Z. Ortaç. *"Odamız yaz günleri çinkodan damın altında yanar durur."*- O. V. Kanık. 7. Parlamak, parıldamak: *"Birkaç batarya top, kızgın güneş altında pırıl pırıl yanıyor."*- F. R. Atay. 8. Birtakım etmenlerin etkisiyle işe yaramaz duruma gelmek: *"Kumaş boyadan yanmış. Ekinler dondan yanmış."*- . 9. Yanık acısına benzer bir acı duymak: *"Boğazım yanıyor. Biberden ağzım yandı."*- . 10. Çok istemek, çabalamak: *"Çocuklar, kendilerini beğendirmek için yanıyorlar."*- R. N. Güntekin. 11. *mecaz* Çok üzülmek: *"Bu yaz tatil yapamayacağıma yanıyorum."*- 12. *mecaz* Çok sevmek, büyük bir aşk ile sevmek. 13. *mecaz* Hükümsüz kalmak, değerini yitirmek: *"Vaktinde değiştirilmeyen kâğıt paralar yandı."* 14. *mecaz* Zarara, kötülüğe uğramak: *"Maazallah, birimize kitaptan rastgele bir şey soracak olsa yandığımız gündü."*- H. Taner. 15. *mecaz* Çocuk oyunlarında oyun dışı kalmak. 16. *mecaz* Bir bir sıralamak, dile getirmek, dert dökmek, anlatmak: *"Yazı yazmak, hayatımı anlatmak, kalbimi dökmek ihtiyacıyla*	**yanmak, -ar *(nsz)*** 1. (Bileşiminde karbon bulunan maddeler) Isı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olmak: *Orman yandı. Son yangında iki ev yandı.* 2. Ateş durumuna geçmek, tutuşmak: *Kömür yandı. Ocaktaki odun yandı.* 3. Isı, ışık veren ya da başka amaçlar sağlayan şeyler, alev yaklaştırılarak ya da özel düzenlerine dokunularak etkinliğe geçmek: *Lamba yandı. Ocak yandı. Mum yandı. Elektrik yandı. Çakmak yandı.* 4. Bütünü ya da bir bölümü ateş ya da sıcaklığın etkisi ile bozulmak, kömür durumuna geçmek: *Yemek yandı. Ekmek yandı.* 5. lsı etkisiyle vücudun bir yanı yara olmak, kızarmak ya da rengi koyulaşmak: *Ateşe dokundu, eli yandı. Güneşten kolları yandı.* 6. (Vücut ya da nesneler için) lsısı artmak: *"Ateşler içinde, günlerce titreyerek yandı." -Y. Z. Ortaç. "Odamız yaz günleri çinkodan damın altında yanar durur." -O. V. Kanık.* 7. Parlamak, parıldamak: *"Birkaç batarya top, kızgın güneş altında pırıl pırıl yanıyor." -F. R. Atay. "Aydınlık pencereler nasıl yanarsa / Öyle ışıl ışıl yansın gözlerin " -C. Külebi.* 8. Birtakım etmenlerin etkisiyle işe yaramaz duruma gelmek: *Kumaş boyadan yanmış. Ekinler dondan yanmış.* 9. Yanık acısına benzer bir acı duymak: *Boğazım yanıyor. Biberden ağzım yandı.* 10. Çok üzülmek: *"Derdim çoktur hangisine yanayım / Yine tazelendi yürek yarası." -P. S. Abdal.* 11. Çok sevmek, büyük bir aşk ile sevmek: *'Senin göçmen kızına yandığını nereden bilecek?" -K. Tahir.* 12. Hükümsüz kalmak, değerini yitirmek: *Vaktinde değiştirilmeyen kâğıt paralar yandı.* 13. Zarara, kötülüğe uğramak: *"Benden iyi bilirsin ya, adamın sırtında damgası oldu mu yandı, hiçbir yerde barınamaz artık." -A. İlhan. "Maazallah, birimize kitaptan rasgele bir şey soracak olsa, yandığımız gündü." -H. Taner.*

yanıyorum."- S. M. Alus	14. (Çocuk oyunlarında) Oyun dışı kalmak. 15. Pişmanlık ve üzüntü duymak: *Yanarım boşa geçen yıllarıma.*
yapmak –ar *(-i)*	**yapmak, -ar *(-i)***
1. Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek: *"Her görevi ayrım gözetmeden aynı titizlikle yapmak başarının sırrıdır."*- Ç. Altan. 2. *(nsz)* Olmasına yol açmak: *"Durgun sular sıtma yapar."* 3. *(nsz)* Yol almak. 4. Onarmak, tamir etmek: *"Bozulan saatimi saatçi yaptı."*- . 5. *(nsz)* Bir şeyi başka bir şey durumuna getirmek: *"Ayrıca terbiye edeceğim, onu yaman bir polis köpeği yapacağım."*- R. H. Karay. 6. Bir dileği, bir isteği yerine getirmek, uygulamak, ifa etmek: *"Şu işi yapıver diye yalvarmıştı da enişte engel olmuştu."*- S. M. Alus. 7. *(nsz)* Bir düşünceyi, bir davranışı, bir isteği işe dönüştürmek, gerçekleştirmek: *"Elimi ağzına götürerek sus işareti yaptım."*- R. H. Karay. 8. Düzenli bir duruma getirmek: *"Yatak yapmak. Yolu yaptılar."*- . 9. *(nsz)* Üretmek: *"Ayakkabı yapmak."*- . 10. *(nsz)* Bir harekete, işe başlamak veya bir hareketle, işle uğraşmak: *"Koşu yapmak. Sarsıntı yapmak."*- . 11. Zarara yol açmak. 12. Etkili olmak. 13. *(nsz)* Salgılamak, çıkarmak: *"Tükürük bezleri tükürük yapar."*- . 14. *(-e)* Dışkı çıkarmak: *"Çocuk, altına yapmış."*- 15. Gerçekleştirmek: *"İlk ve ortaöğrenimini Anadolu'da yapmıştır."*- Y. Z. Ortaç. 16. Tehdit yoluyla birini herhangi bir duruma düşürmek: *"Ben adamı ne yaparım biliyor musun?"*- 17. *(-i, -e)* Evlendirmek: *"Bu kızı sana yapacağız."*- . 18. *(yardımcı fiil)* Bir durum yaratmak: *"Fırının harlı ateşi yanaklarını pembe pembe yapmıştı."*- N. Araz. 19. *(yardımcı fiil)* Edinmek, sahip olmak: *"Servet yapmak. Altın yapmak."*- 20. *(yardımcı fiil)* Bir kimseye bir meslek kazandırmak, yetiştirmek: *"Onu da Üsküdar'daki ambar memuru yapmak suretiyle daireden uzaklaştırdı."*- H. Taner. 21. *(nsz)* Davranmak, hareket etmek: *"İyi yapmıyorsunuz, çocuğu çok azarlıyorsunuz. Uyumuş gibi yapmak."* 22. *(nsz)* Olmak: *"Bu kış çok soğuk yaptı."*- .	1. Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek: *Resim yapmak. Heykel yapmak. Ev yapmak. Yemek yapmak. "Anket defterlerine çok güzel resimler yapardı." -A. Nesin.* 2. Olmasına yol açmak: *Durgun sular sıtma yapar. Mikroplar hastalık yapar.* 3. Bir işle uğraşmak, °meşgul olmak: *Ödev yapmak. İş yapmak. Temizlik yapmak.* 4. Onarmak, °tamir etmek: *Bozulan saatimi saatçi yaptı.* 5. (Birincisi -i'li, ikincisi eksiz olarak aynı nesne, iki kez yinelendiğinde) Gerçek nitetiğini vermek: *İnsanı insan yapan iyi ahlakıdır.* 6. Bir dileği, bir isteği yerine getirmek, uygulamak: *Yasanın dediğini yapmak. "Arkadaşım on dakika içinde istediğimi yapmıştı." -S. Faik.* 7. Bir düşünceyi, bir davranışı, bir isteği eyleme dönüştürmek, yaratmak, gerçekleştirmek: *İyilik yapmak. Şantaj yapmak. "Sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin?" -N. Hikmet.* 8. Düzenli bir duruma getirmek: *Yatak yapmak. Yolu yaptılar.* 9. Üretmek: *Ayakkabı yapmak.* 10. Bir devinime başlamak ya da bir devinimle uğraşmak: *Koşu yapmak. Sarsıntı yapmak.* 11. Zarara yol açmak: *Kış yapacağını yaptı.* 12. Etkili olmak: *"Televizyon, yaşantımızda bir devrim yaptı diyebiliriz." -Dergilerden.* 13. Salgılamak, çıkarmak: *Tükürükbezleri tükürük yapar.* 14. Dışkı çıkarmak: *Çocuk altına yapmış.* 15. Gerçekleştirmek: *"İlk ve ortaöğrenimini Anadolu'da yapmıştır." -Y. Z. Ortaç.* 16. (Tehdityollu) Birini herhangi bir duruma düşürmek: *Ben adamı ne yaparım biliyor musun?* 17. Evlendirmek: *Bu kızı sana yapacağız.* 18. Edinmek, iyesi olmak: *Çocuk yapmak. Servet yapmak. Altın yapmak.* 19. Bir kimseye bir meslek kazandırmak; yetiştirmek: *Doktor yapmak. Terzi yapmak.* 20. Davranmak, hareket etmek: *İyi yapmıyorsunuz, çocuğu çok azarlıyorsunuz. Uyumuş gibi yapmak. "Nereye gidip ne yapacağımı bilmiyordum." -A. Nesin.* 21. Olmak: *Bu kış çok soğuk yaptı.* 22. Sağlamak: *Barış yapmak.* 23. Yol almak: *Araba yüz kilometre hız yapıyor.* 24. Bir işte, bir gödevde bulunmak: *Yıllarca yöneticilik yaptı.*

yatmak –ar ***(nsz)***	**yatmak, -ar** ***(nsz)***
1. Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak: *"Dörtnal giden atların köpüklü boynuna bir daha yatmayacak."*- N. Hikmet. 2. Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek. 3. Yatay veya yataya yakın bir duruma gelmek, eğilmek: *"Rüzgârdan bütün ekinler yattı. Gemi sağa yattı."* 4. Hastalık sebebiyle yatakta kalmak: *"Gün geçmeden bronşiti, çarpıntısı tutar; yatak yorgan yatar."*- S. M. Alus. 5. Geceyi geçirmek üzere bir yerde kalmak: *"Bu gece nerede yatacağız?"- "Tavuk pazarındaki handa yatmakta devam ediyor."*- M. Ş. Esendal. 6. Boş yere beklemek: *"Mallar depoda yatıyor."* 7. İşlemez, çalışmaz durumda kalmak: *"Gemi limanda yatıyor."*- . 8. Bir özellik kazanmak için bir şeyin içinde beklemek: *"Turşu sirkede yatıyor."*- . 9. Belli bir süreyi cezaevinde geçirmek. 10. Ölü gömülmüş olmak: *"Mezarlık servilerinin altında ninelerim, teyzelerim yatarlardı."*- Halikarnas Balıkçısı. 11. Düz bir duruma gelmek, düzleşmek: *"Kumaş iyice ütülenince yattı."*- . 12. *(-le)* Cinsel ilişkide bulunmak. 13. Bir düşünceyi veya bir öneriyi benimsemek, razı olmak. 14. Heves etmek, eğilmek: *"Çalı süpürgelerinin kırmızı çiçeklerindeki bal kokusuna yatmışlardı."*- S. F. Abasıyanık. 15. *mecaz* Bulunmak, var olmak: *"Her ayrıcalık hevesinin kökeninde bir kompleks, bir göstermecilik duygusu yattığı görülür."* 16. *teklifsiz konuşmada* Olumsuz veya başarısız bir sonuç almak: *"Takım bu sezon yattı."*- . 17. *halk ağzında* İşsiz kalmak, çalışmamak.	1. Bir yere ya da bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak. 2. Uyumak ya da dinlenmek için yatağa girmek. 3. Yatay ya da yataya yakın bir duruma gelmek, eğilmek: *Rüzgârdan bütün ekinler yattı. Gemi sağa yattı.* 4. Hastalık nedeniyle yatakta kalmak: *Sıtmadan on gün yatmış.* 5. Geceyi geçirmek üzere bir yerde kalmak: *Bu gece hangi otelde yatacağız?* 6. Boş yere bekleme: *Mallar depoda yatıyor.* 7. İşlemez çalışmaz durumda kalmak: *Gemi limanda yatıyor. "Sağdaki hendeğin içinde ezilmiş, beyaz bir mersedes yatıyordu." -A. Ağaoğlu.* 8. Bir özellik kazanmak için bir şeyin içinde beklemek: *Turşu sirkede yatıyor.* 9. Hapsedilmek: *"Bir kadın yüzünden on sekiz yıla hükümlüydü, altı yıldır yatıyordu." -O. Kemal.* 10. (Ölü) Gömülmüş olmak: *Burada şehitler yatıyor. "Mezarlık servilerinin altında ninelerim, teyzelerim yatarlardı." -H. Balıkçısı.* 11. Düz bir duruma gelmek, düzleşmek: *Kumaş iyice ütülenince yattı.* 12. *mec.* Bulunmak, var olmak: *"Bu övünç duygusunun temelinde bir subayla evlenebilmek umudu yatıyordu." -A. Nesin. "Taşıt gelince yüreklerde yatan -binemem kalırım- korkusuyla bir üşüşme, bir üşüşme olurdu ki." -F. Baykurt.* 13. *tkz.* Olumsuz ya da başarısız bir sonuç almak: *Takım bu sezon yattı. Bu iş yattı.* 14. *hlk.* İşsiz kalmak çalışmamak. 15. *(-le)* Cinsel ilişkide bulunmak. 16. Hastanede tedavi için kalmak: *On gündür hastanede yatıyor.*
yazmak –ar ***(-i)***	**yazmak, -ar** ***(- / -i)***
1. Söz ve düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak: *"Büyük bir heyecan, bir haz içinde şu satırları yazıyorum."*- Ö. Seyfettin. 2. Yazı ile anlatmak, yazıya dökmek: *"Adresini bilmiyorum ki yazayım."*- . 3. *(-de)* Yazar olarak görev yapmak. 4. *(nsz)* Yazı ile bildirmek, haber vermek: *"Mağlubiyet Almanya'yı karıştırmış, gazeteler yazıyor."*- A. İlhan. 5. Bir bilim veya edebiyat eseri oluşturmak. 6. Sayaç vb. sayılarla niceliği belirtmek. 7. Kaydetmek: *"Çocuğu okula yazdılar."*- . 8. Bir göreve almak: *"O delikanlıyı polis yazmışlar."*- . 9. *(nsz), mecaz* İnsanın geleceğini belirlemek: *"Yazan böyle yazmış."*- . 10. *halk ağzında* Gelinin yüzünü süslemek: *"Kalem alıp kaşın gözün yazmalı"*- Halk türküsü.	1. Sözü, düşünceyi özel im ya da harflerle anlatmak: *Anılarını yazmak. "Okuyor, düşünüyordu, şiir yazıyordu." -N. Meriç.* 2. Yazı ile anlatmak, yazıya dökmek: *Adresini bilmiyorum ki yazayım.* 3. *(-de)* Yazar olarak görev yapmak: *...gazetesinde yazıyor.* 4. *(-e)* Yazı ile bildirmek, haber vermek: *Ben sonucu size yazarım.* 5. Bir bilim ya da yazın yapıtı oluşturmak. 6. (Sayaç vb.) Sayılarla niceliği belirtmek. 7. *(-e / -)* Kaydetmek; bir göreve almak: *Çocuğu okula yazdılar. O delikanlıyı polis yazmışlar.* 8. *DS* Yaymak, sermek. 9. *DS* Gelinin yüzünü süslemek. 10. *mec.* (Doğaüstü güçler) İnsanın geleceğini belirlemek: *Yazan böyle yazmış*

yemek –r *(-i)* 1. Ağızda çiğneyerek yutmak: *"Adam o kadar çabuk yiyor ki hizmetçi ekmek yetiştiremiyor."*- B. Felek. 2. Aşındırmak, kemirmek, oymak, delmek: *"Necla onun böyle kendinden geçercesine çalıştığını gördükçe üzüntüden tırnaklarını yiyor."*- H. Taner. 3. Isırmak: *"Sivrisinekler çocuğun kollarını yemiş."*- . 4. Batmak, çizmek, kaşındırmak, dalamak. 5. Hoşa gitmeyen kötü bir duruma uğramak, tutulmak: *"Kendini topladı ama fena yerinden gagayı yedi sanırım..."*- M. Ş. Esendal. 6. *(nsz)* Hakkı olmayan ve kendisine yasak edilmiş bulunan bir şeyi kabul etmek: *"Haram yemek. Rüşvet yemek."*- . 7. Harcamak, tüketmek, bitirmek: *"Mirası sen yedin, zahmeti ben çekiyorum diye latife ediyordu."*- M. Ş. Esendal. 8. Yasal yoldan cezalandırılmak. 9. Birine alacağını vermemek, ödememek: *"Bu adam benim yüz bin liramı yedi."*- 10. Başkasının parasını harcamak: *"Dalkavuklar çok parasını yemişler."* 11. *(nsz)* Harcanmak, kullanılmak, sarf edilmek: *"Yapımına başlanan bu yapı günde 5 ton çimento yiyor."* 12. Sürekli üzmek, tedirgin etmek: *"Bu dert beni yiyor."* 13. *mecaz* Gücünü kırmak, perişan etmek, mahvetmek.	**yemek *(-i)*** 1. Ağızda çiğneyerek yutmak: *"Balığını yemeye başladı yeniden." -N. Meriç.* 2. Aşındırmak, kemirmek, oymak, delmek: *Güve yün giysiyi yemiş. Kezzap mermeri yer. "Deniz adaya bir yerden tünel açmış, yemiş toprağı, kayayı." -F. Otyam.* 3. Isırmak: *Sivrisinekler çocuğun kollarını yemiş.* 4. Batmak, çizmek; kaşındırmak, dalamak: *"Bacaklarımı böğürtlen dikenleri yemişti." -Y. Kemal.* 5. (Hoşa gitmeyen kötü bir duruma) Uğramak, tutulmak: *"Yolda savuşmaya kalkarsan kurşunu kıçına yersin." -K. Tahir. "Koca kale genel savaşta adamakıllı bir top ateşi yemiş." -H. Balıkçısı.* 6. Hakkı olmayan ve kendisine yasak edilmiş bulunan bir şeyi kabul etmek: *Haram yemek. Rüşvet yemek.* 7. Harcamak, tüketmek, bitirmek: *Varlığını kumarda yedi.* 8. Yasal yoldan cezalandırılmak: *"En aşağı yedi sene yiyecekti." -S. Ali.* 9. *mec.* Gücünü kırmak, perişan etmek, mahvetmek: *"Çok genç ama kırk yıllık Abdi Ağayı yedi." -Y. Kemal.* 10. Birine alacağını vermemek, ödememek: *Bu adam benim yüz milyonumu yedi.* 11. Biri kendisi için başkasına para harcatmak: *Dalkavuklar çok parasını yemişler.* 12. Harcanmak, kullanılmak, sarf edilmek: *Yapımına başlanan bu yapı günde 5 ton çimento yiyor.* 13. Sürekli üzmek, tedirgin etmek: *Bu dert beni yiyor.*
yetmek –er *(nsz)* 1. Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak: *"Hasan'ın gücü yetse belki de dayak atacak."*- H. E. Adıvar. 2. *(-e)* Yeterli sebep olmak: *"Bir sigara bir ormanı yakmaya yeter."* 3. Kötü bir davranış, durum, tutum yeterli olmak, kâfi gelmek: *"Bu zulüm artık yeter!"*- . 4. *(-e), mecaz* Başkasına gereksinim duymamak, kendine yeter olmak: *"Kendiyle dolu, kendine yeten, olgun ve aydın bir insanın değil bir günü, bazen bir saati bile yüz binlerce lira değerinde olabilir."*- H. Taner. 5. *(-e), halk ağzında* Bir yaşa erişmek, ulaşmak: *"At dört, kız on beşe yettiği zaman / Severim kır atı bir de güzeli"*- Dadaloğlu. 6. *halk ağzında* Olgunlaşmak.	**yetmek, -er *(-e)*** 1. Bir gereksinmeyi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak: *Bu para kitapları almaya yetmez. Bu kâğıt bana yeter. Bu işe gücüm yetmez.* 2. Yeterli neden olmak: *Bir sigara bir ormanı yakmaya yeter.* 3. (Kötü bir davranış, durum, tutum için) Yeterli olmak, °kâfi gelmek: *Bu zulüm artık yeter!* 4. *hlk.* (Yaş için) Erişmek, ulaşmak: *Yaşı seksene yetti.* 5. *DS* Olgunlaşmak.
yıkmak –ar *(-i)* 1. Kurulu bir şeyi parçalayarak dağıtmak, bozmak, tahrip etmek: *"Yangın yarım saatin*	**yıkmak, -ar *(-i)*** 1. Kurulu bir şeyi parçalayarak dağıtmak; bozmak, °tahrip etmek: *Evi yıktılar.*

içinde her yeri sardı, uğruna gelen ne varsa yaktı, yıktı."- M. Ş. Esendal. 2. İnsan, hayvan veya ağaç devirmek. 3. Bir yana eğmek. 4. *(-i, -e)* Birine yüklemek: *"Suçu bana yıktı."*- . 5. Yük indirmek. 6. (-i, -e) mec. Herhangi bir suç, iş vb.ni birine yüklemek. 7. *mecaz* Yıkımına yol açmak, mahvına sebep olmak: *"Bu acı onu yıkar."*-	2. (İnsan, hayvan ve ağaç için) Devirmek, yere sermek: *Bir yumrukta adamı yıktı.* 3. Bir yana eğmek: *"Hasır şapkasını her zamanki gibi sağ kaşına yıkmış." -K. Tahir.* 4. *mec.* Yıkımına yol açmak, mahvına neden olmak: *Bu acı onu yıkar.* 5. (Birine) Yüklemek: *Suçu bana yıktı.* 6. (Yük için) İndirmek: *"Eraslan yükü yıktı." -F. Baykurt.*
yutmak-ar *(-i)* 1. Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek. 2. Tam ve doğru söylememek: *"Bazı heceleri yutuyor."* 3. *mecaz* İnanmak, aldanmak, kanmak: *"Bize numara yapma, yutacak enayi değiliz."*- S. M. Alus. 4. *mecaz* Söylemek istediği bir sözü kendini tutarak söylememek. 5. *mecaz* İyice, eksiksiz olarak öğrenmek: *"Bazen üçer yüz sayfalık iki kitabı birden, yirmi dört saat zarfında hatmedip yuttuğu olurdu."*- Y. K. Karaosmanoğlu. 6. *mecaz* Işık, ses gücünü, parlaklığını azaltmak: *"Duvarlar bütün ışıkları yutuyor, halkın üstüne bir toprak rengi dökülüyor."*- M. Ş. Esendal. 7. *teklifsiz konuşmada* Dayanıp sesini çıkarmamak, katlanmak: *"Ben bu ağır sözleri yutmam."*	**yutmak, -ar *(-i)*** 1. Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek. 2. *mec.* Haksız olarak kendine mal etmek, zorbalıkla elinden almak: *"Sakarya'nın doğusunda Türk Ordusu da kıvrılarak bu canavarın Ankara'yı yutmasına mani olmaya çalışıyordu." -H. E. Adıvar.* 3. *tkz.* Dayanıp sesini çıkarmamak, katlanmak: *Ben bu ağır sözleri yutmam.* 4. Tam ve doğru söyleyememek: *Kimi heceleri yutuyor.* 5. *tkz.* İnanmak, aldanmak, kanmak: *Bu yalanı kimse yutmaz.* 6. Türlü anlamlara gelebilen sözü anlayamamak. 7. Söylemek istediği bir sözü kendini tutarak söylememek. 8. (Oyunda bir şey) Kazanmak. 9. *tkz.* İyice, eksiksiz olarak öğrenmek: *"Ezberlemek de bir şey mi efendim, yuttum." -R. Ilgaz.*
yürümek *(nsz)* 1. Adım atarak ilerlemek, gitmek: *"Kafası yerde, kamburunu çıkarmış, yürüyordu."*- H. Taner. 2. *(-e)* Karada veya suda, herhangi bir yöne doğru sürekli olarak yer değiştirmek: *"Buz dağları güneye yürümüş."* 3. Çocuk ayakları üzerinde gezecek duruma gelmek: *"Çocuk erken yürüdü."*- . 4. Yayan gezmek, yayan gitmek: *"Gölgesinde yürüdüğü duvarın arkasından bir horoz sesi fark etti."*- Ö. Seyfettin. 5. Yol almak: *"Biraz yürüyelim, geç kaldık."*- . 6. *(-e)* Bir yere gelmek, bir yere ulaşmak, kaplamak: *"Dallara su yürümek."*- . 7. *(-e)* Üzerine doğru gitmek, akın etmek, saldırmak, hücum etmek: *"Asker kaleye yürüdü."*- . 8. Faiz, hesap edilmek, işlemek: *"Bu paranın faizi yüzde beşten mi yürüyor?"*- . 9. Geçmek, ilerlemek, değişmek: *"Doktor o hayatın dışında kalmış. Bu ne demek? Bu, o demek ki hayat yürümüş gitmiş, birlikte yürüyememiş."*- M. Ş. Esendal. 10. Bir işte ileri gitmek. 11. *mecaz* Gereği gibi yapılmak veya ilerlemek: *"Bu evliliğin yürümeyeceği daha başından*	**yürümek *(nsz)*** 1. Adım atarak ilerlemek, gitmek: *"Olan bana oluyor, günlece aç susuz yol yürüyorum." -Y. Kemal.* 2. Karada ya da suda, herhangi bir yöne doğru sürekli olarak yer değiştirmek: *Buzdağları güneye yürümüş.* 3. (Çocuk) Ayakları üzerinde gezecek duruma gelmek: *Çocuk erken yürüdü.* 4. Yayan gezmek, yayan gitmek: *Ben biraz yürümek istiyorum.* 5. Yol almak: *Biraz yürüyelim, geç kaldık.* 6. *(-e)* Bir yere gelmek, bir yere ulaşmak, kaplamak: *Dallara su yürümek. "Caminin duvarlarına yosun yürümüş." -S. İleri.* 7. *(-e)* Üzerine doğru gitmek, akın etmek, saldırmak, °hücum etmek: *Asker kaleye yürüdü.* 8. *(nsz) mec.* Gereği gibi yapılmak ya da ilerlemek: *İşler iyi yürüyor.* 9. *(nsz)* (Faiz için) Hesap edilmek; işlemek: *Bu paranın faizi yüzde beşten mi yürüyor?* 10. Geçmek, ilerlemek, değişmek: *"Doktor o hayatın dışında kalmış. Bu ne demek? Bu o demek ki hayat yürümüş gitmiş, o birlikte yürüyememiş." M. Ş. Esendal.* 11. *(nsz) argo* Ölmek: *O da yürümüş.*

anlaşılmıştı ama belki yürütürüz, demiştim."- Z. Selimoğlu. 12. *argo* Ölmek: *"O da yürümüş."*	12. (Bir işte) İleri gitmek: *"Kendilerini Türkiye'nin ebedi hâkimi mutlakları zanneden ne mağrur kafalar, eblehçe görüş ve kararlarıyla milletin mahvına yürüdüler." R. H. Karay.*
yüzmek (I) –er *(nsz)* 1. Kol, bacak, yüzgeç vb. organların özel hareketleriyle su yüzeyinde veya su içinde ilerlemek, durmak: *"Yüzmek bilmediği için on dakika içinde boğulmuştu."*- S. F. Abasıyanık. 2. Yüzme sporu yapmak. 3. Bir sıvının yüzeyinde batmadan durmak: *"Tahta suda yüzer."* 4. Herhangi bir durumun en aşırı derecesinde olmak: *"Hiçbir kaygının gölgelemediği bir saadet içinde yüzmektedir."*- H. Taner. 5. *mecaz* Dalgalanmak: *"Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak, / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak"*- M. A. Ersoy. 6. *mecaz* Herhangi bir şeyle üzeri kaplanmak, bir şeye bulanmak: *"Kitaplar toz içinde yüzüyor. Ev pislik içinde yüzüyor."*- .	**yüzmek, -er *(I) (nsz)*** 1. Kol, bacak, yüzgeç gibi organların özel hareketleriyle su yüzeyinde ya da su içinde ilerlemek, durmak: *"Havuzun içinde ağırlaşmış, iri, kırmızı balıklar yüzüyordu." -Füruzan.* 2. Yüzme sporu yapmak. 3. Bir sıvının yüzeyinde batmadan durmak: *Tahta suda yüzer.* 4. Herhangi bir şeyle üzeri kaplanmak, bir şeye bulanmak: *Kitaplar toz içinde yüzüyor. Ev pislik içinde yüzüyor.* 5. Herhangi bir durumun en aşırı derecesinde olmak: *Bolluk içinde yüzüyor*
yüzmek (II) –er *(-i)* 1. Derisini çıkarmak, derisini soymak. 2. *halk ağzında* Çok para istemek.	**yüzmek, -er *(II) (-i)*** 1. Derisini çıkarmak, derisini soymak. 2. *hlk.* Çok para istemek.

EK (2). Anlam Üretimi Anketi Formu

Adı Soyadı :						
Cinsiyet	:	○ Kız	○ Erkek			
Sınıf	:	○ Hazırlık	○ 1. Sınıf	○ 2. Sınıf	○ 3. Sınıf	○ 4. Sınıf

ANLAM ÜRETİMİ ANKETİ

Sayın Katılımcı,
Bu anket, Türkçedeki çokanlamlı eylemlerin anlamlarıyla ilgili olarak, anadili konuşucularının yargılarına ulaşmak amacıyla yapılan bilimsel bir araştırma için geliştirilmiştir. Sizden istenen, aşağıda verilen her bir eylemi okuduktan sonra, boş bırakılan yere, eylemin aklınıza ilk gelen anlamını yazmanızdır. Eylemi tümce içerisinde de kullanabilirsiniz.
Örnek:

(1) **Kol** Vücudun omuzdan ellere kadar olan kısmı.	(2) **Baş** Adamın başı ağrıyordu.
(3) **Germek** Atıcı yayı gerdi.	(4) **Tartmak** Manav meyveleri tarttı.

Vereceğiniz yanıtlar bu çalışmanın güvenilirliği açısından önemlidir. Lütfen soruları cevapsız bırakmayınız. Katkınızdan dolayı teşekkür ederim.

Ar. Gör. Aygül Uçar
Ankara Üniversitesi - DTCF Dilbilim Bölümü

(1) Açmak	**(11) Kırmak**
(2) Kurmak	**(12) Dalmak**
(3) Sökmek	**(13) Takmak**
(4) Almak	**(14) Çekmek**
(5) Oturmak	**(15) Sarmak**
(6) Salmak	**(16) Sürmek**
(7) Atmak	**(17) Okumak**
(8) Oynamak	**(18) Çıkmak**
(9) Yapmak	**(19) Saymak**
(10) Bırakmak	**(20) Uçmak**

lütfen diğer sayfaya geçiniz..

(21) Düşmek	**(38) Kalmak**
(22) Akmak	**(39) Dönmek**
(23) Geçmek	**(40) Yakmak**
(24) Bakmak	**(41) Kesmek**
(25) Çatmak	**(42) Bulmak**
(26) Gelmek	**(43) Durmak**
(27) Çevirmek	**(44) Yatmak**
(28) Yanmak	**(45) Tutmak**
(29) Girmek	**(46) Çakmak**
(30) Çökmek	**(47) Kabarmak**
(31) Gitmek	**(48) Çözmek**
(32) Basmak	**(49) Vermek**
(33) Demek	**(50) İnmek**
(34) Çarpmak	**(51) Kaçmak**
(35) Batmak	**(52) Boğmak**
(36) Kalkmak	**(53) Vurmak**
(37) Dökmek	**(54) Asmak**

lütfen diğer sayfaya geçiniz..

(55) Yemek	**(53) Yürümek**
(56) Bozmak	**(74) Koymak**
(57) Çalmak	**(75) Seçmek**
(58) Aramak	**(76) Sermek**
(59) Binmek	**(77) Sıkmak**
(60) Çalışmak	**(78) Silmek**
(61) Çırpmak	**(79) Sızmak**
(62) Çizmek	**(80) Sokmak**
(63) Dikmek	**(81) Sönmek**
(64) Donmak	**(82) Şişmek**
(65) Dövmek	**(83) Taramak**
(66) Ekmek	**(84) Uymak**
(67) Ezmek	**(85) Varmak**
(68) Gezmek	**(86) Yazmak**
(69) Kapmak	**(87) Yetmek**
(70) Kaymak	**(88) Yıkmak**
(71) Kısmak	**(89) Yutmak**
(72) Kopmak	**(90) Yüzmek**

Anketimiz bitmiştir. Teşekkürler. ☺

EK (3). Anlambilimsel Bağlantılılık Anketi Formu

Adı Soyadı :						
Cinsiyet	:	O Kız	O Erkek			
Sınıf	:	O Hazırlık	O 1. Sınıf	O 2. Sınıf	O 3. Sınıf	O 4. Sınıf

ANLAMBİLİMSEL BAĞLANTILILIK ANKETİ

Sayın Katılımcı,

Bu anket, Türkçedeki çokanlamlı eylemlerin anlamları ve bu eylemlerin eşadlı eylemlerden ayrımı ile ilgili olarak, anadili konuşucularının değerlendirmelerine ulaşmak amacıyla yapılan bilimsel bir araştırma için geliştirilmiştir. Sizden istenen, aşağıda verilen tümce çiftlerini dikkatle okuyup tümcelerdeki altı çizili eylemlerin anlamları arasında nasıl bir bağlantı olduğunu, tümcelerin altındaki doğru parçası üzerinde aşağıdaki örneklerde olduğu gibi işaretlemenizdir.

Örnek:

(1) Adamın kolu kırıldı.
Kapının kolu kırıldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Bu iki tümcede adamın kolu ile kapının kolu arasında anlambilimsel bir bağlantı vardır. Kapının kolu insanın kolu gibi dıştaki bir organa benzemektedir.

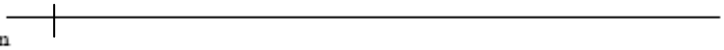
(2) Adamın yüzü yandı.
Koltuğun yüzü yandı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Bu iki tümcede koltuğun yüzü adamın yüzü gibi vücudun dışta kalan bölümüne benzemektedir. Dolayısıyla oldukça bağlantılıdır.

(3) Adamın yüzü yandı.
Sınavdan yüz aldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Bu iki tümcede adamın yüzü ile yüz arasında hiçbir anlambilimsel bağlantı yoktur.

Vereceğiniz yanıtlar bu çalışmanın güvenilirliği açısından önemlidir. Lütfen soruları cevapsız bırakmayınız. Katkınızdan dolayı teşekkür ederim.

Ar. Gör. Aygül Uçar
Ankara Üniversitesi - DTCF Dilbilim Bölümü

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**1**) Adam kapıyı <u>açtı</u>.
Adam düğümü <u>açtı</u>.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**2**) Adam kapıyı <u>açtı</u>.
Adam kavanozun kapağını <u>açtı</u>.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**3**) Adam kapıyı <u>açtı</u>.
Bu renk odayı <u>açtı</u>.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**4**) Adam kapıyı <u>açtı</u>.
Adam çocuğuna sarılmak için kollarını <u>açtı</u>.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**5**) Adam kapıyı <u>açtı</u>.
Bahar gelince çiçekler <u>açtı</u>.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**6**) Adam kapıyı <u>açtı</u>.
Müziğin sesini <u>açtım</u>.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**7**) Adam kapıyı <u>açtı</u>.
Ödevimi yazmak için bilgisayarı <u>açtım</u>.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**8**) Sular musluktan <u>akıyor</u>.
Dere şırıl şırıl <u>akıyor</u>.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**9**) Sular musluktan <u>akıyor</u>.
Evin damı <u>akıyor</u>.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**10**) Sular musluktan akıyor.
Yağ kırılan şişeden yere akıyor.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**11**) Sular musluktan akıyor.
Ağlayan kızın rimeli aktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**12**) Sular musluktan akıyor.
İnsanlar konser salonuna aktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**13**) Beğendiği arabayı sonunda aldı.
Masanın üstündeki kalemi aldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**14**) Beğendiği arabayı sonunda aldı.
Sokağa çıkarken şemsiyesini de aldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**15**) Beğendiği arabayı sonunda aldı.
Milli atlet altın madalyayı aldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**16**) Beğendiği arabayı sonunda aldı.
Bu küp 10 kilo balı aldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**17**) Beğendiği arabayı sonunda aldı.
Türkler İstanbul'u 1453'te aldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**18**) Beğendiği arabayı sonunda aldı.
Postacıdan mektubu aldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**19**) Adam kaybettiği anahtarını aradı.
Akşam arkadaşını telefonla aradı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**20**) Adam kaybettiği anahtarını aradı.
Polisler evin her yerini aradı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**21**) Adam kaybettiği anahtarını aradı.
Yokluğunda onu çok aradı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**22**) Adam ceketini askıya astı.
İnfaz memuru suçlu adamı astı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**23**) Adam ceketini askıya astı.
Öğrenciler okulu astı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**24**) Adam ceketini askıya astı.
Adam müdüre kızınca işi astı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**25**) Çocuk taşı arkadaşına attı.
Çocuk çöpü yere attı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**26**) Çocuk taşı arkadaşına attı.
Suçu arkadaşına attı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**27**) Çocuk taşı arkadaşına attı.
Eskimiş ne kadar eşyası varsa attı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**28**) Adam resme baktı.
Çocuklarına dün gece bakıcı baktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**29**) Adam resme baktı.
Adam 5 çocuklu bir aileye bakıyor.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**30**) Adam resme baktı.
Annesinin söylediklerine baktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**31**) Adam resme baktı.
Kaybolan gözlüğüne her yerde baktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**32**) Çocuk çimlere bastı.
Çocuk 10 yaşına bastı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**33**) Çocuk çimlere bastı.
Çocuk zile bastı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**34**) Çocuk çimlere bastı.
Evi su bastı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**35**) Çocuk çimlere bastı.
Yayınevi yeni kitabı bastı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**36**) Çocuk çimlere bastı.
Karanlık bastı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**37**) Çocuk çimlere bastı.
Adam dosyanın altına mührü bastı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**38**) Çocuk çimlere bastı.
Polis evi bastı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**39**) Fırtınada gemi battı.
Elime diken battı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**40**) Fırtınada gemi battı.
Güneş battı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**41**) Fırtınada gemi battı.
Borçlarını ödeyemeyince şirket battı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**42**) Fırtınada gemi battı.
Onun sözleri bana battı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**43**) Fırtınada gemi battı.
Çamurlu ayakkabılarla girince ortalık battı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**44**) Babam sigarayı bıraktı.
Çocuk annesinin elini bıraktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**45**) Babam sigarayı bıraktı.
Yemeğin bir kısmını ertesi gün için bıraktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**46**) Babam sigarayı bıraktı.
Bavulunu emanet masasına bıraktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**47**) Babam sigarayı bıraktı.
Kitabını masanın üstüne bıraktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**48**) Babam sigarayı bıraktı.
Zil çalınca temizlik yapmayı bıraktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**49**) Babam sigarayı bıraktı.
Arkadaşını kanlar içinde bıraktı ve gitti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**50**) Babam sigarayı bıraktı.
Sıkılınca kursu bıraktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**51**) Babam sigarayı bıraktı.
Adam onca yıllık eşini bıraktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**52**) Babam sigarayı bıraktı.
Yakaladığı kuşu bıraktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**53**) Babam sigarayı bıraktı.
Bırak da içeri girsin.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**54**) Babam sigarayı bıraktı.
Öğretmen çalışmayan öğrenciyi bıraktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**55**) Babam sigarayı bıraktı.
Babası çocuğu okula bıraktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**56**) Adam otobüse bindi.
Adam hayatında ilk defa ata bindi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**57**) Adam otobüse bindi.
Adam hafta sonu at bindi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**58**) Adam karısını boğdu.
Bu renk bu odayı boğdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**59**) Adam makineyi bozdu.
Bu kız aralarındaki dostluğu bozdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**60**) Adam makineyi bozdu.
Adam düşmanlarının oyununu bozdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**61**) Adam makineyi bozdu.
Adam ofisin düzenini bozdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**62**) Adam makineyi bozdu.
Adam kurduğu işi bozdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**63**) Adam makineyi bozdu.
Döviz bürosu doları bozdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**64**) Yolda yürürken bir cüzdan buldu.
Kaybettiği anahtarlarını buldu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**65**) Yolda yürürken bir cüzdan buldu.
Aradığı aşkı sonunda buldu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**66**) Yolda yürürken bir cüzdan buldu.
Yaptıklarının cezasını buldu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**67**) Adam kibriti çaktı.
Bütün gece şimşek çaktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**68**) Adam kibriti çaktı.
Adam duvara çivi çaktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**69**) Adam kibriti çaktı.
Adam espriyi hemen çaktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**70**) Adam kibriti çaktı.
Adam duvara halıyı çaktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**71**) Hırsız arabayı çaldı.
Adam konserde piyano çaldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**72**) Hırsız arabayı çaldı.
Zil çaldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(73) Hırsız arabayı çaldı.
Adam CD çaları çaldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(74) Hırsız arabayı çaldı.
Adam kapıyı çaldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(75) Bu işi başarmak için çok çalıştı.
Adam şu anda çalışıyor.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(76) Bu işi başarmak için çok çalıştı.
Adam 4 yıl bir fabrikada çalıştı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(77) Bu işi başarmak için çok çalıştı.
Adam bu görevi eksiksiz yapmaya çalıştı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(78) Adam arabayı ağaca çarptı.
Çocuk 2 ile 5'i çarptı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(79) Adam arabayı ağaca çarptı.
Hırsız adamın parasını çarptı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(80) Adam arabayı ağaca çarptı.
Dışarıda çok kalınca güneş çarptı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(81) Adam kaşlarını çattı.
Söz dinlemedi, belaya çattı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**82**) Adam kaşlarını çattı.
Sinirlenince arkadaşına çattı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**83**) Adam kaşlarını çattı.
Askerler silahlarını çattılar.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**84**) Adam masayı çekti.
Adam bankadan parasını çekti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**85**) Adam masayı çekti.
Sıcak suda yıkayınca kazak çekti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**86**) Adam masayı çekti.
Bozulan arabayı çekici ile çektiler.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**87**) Adam masayı çekti.
Adam arabayı sağa çekti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**88**) Adam masayı çekti.
Çocuk babasına çekmiş.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**89**) Adam masayı çekti.
Arkadaşını sözünü başka tarafa çekti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**90**) Adam masayı çekti.
Adam kendini toplumdan çekti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**91**) Adam masayı çekti.
Adam nefesini içine çekti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**92**) Çocuk halkayı kolunda çevirdi.
Bu metni İngilizceden Türkçeye çevirdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**93**) Çocuk halkayı kolunda çevirdi.
Adam lafı çevirdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**94**) Çocuk halkayı kolunda çevirdi.
Seslenince kafasını bize çevirdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**95**) Çocuk halkayı kolunda çevirdi.
Polisler adamı yolundan çevirdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**96**) Çocuk halkayı kolunda çevirdi.
Yanmasın diye omleti çevirdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**97**) Çocuk halkayı kolunda çevirdi.
Katlarken giysilerini çevirdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**98**) Çocuk halkayı kolunda çevirdi.
Çocuklar adamın etrafını çevirdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**99**) Adam odadan dışarı çıktı.
Çocuk arkadaş grubundan çıktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**100**) Adam odadan dışarı çıktı.
Adam üst kata çıktı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**101**) Adam odadan dışarı çıktı.
Annem dün çarşıya çıktı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**102**) Adam odadan dışarı çıktı.
Ali ile Ayşe çıkıyorlar.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**103**) Adam odadan dışarı çıktı.
Bağırınca sesi çıktı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**104**) Kek yapmak için tüm malzemeleri çırptı.
Kadın kilimi balkondan çırptı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**105**) Kek yapmak için tüm malzemeleri çırptı.
Kuş kanadını çırptı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**106**) Kek yapmak için tüm malzemeleri çırptı.
Sevinçten ellerini çırptı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**107**) Kek yapmak için tüm malzemeleri çırptı.
Adam ağacın dallarını çırptı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**108**) Adam güzel bir manzara resmi çizdi.
Adam bu sokağın krokisini çizdi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**109**) Adam güzel bir manzara resmi çizdi.
Yaramaz çocuk duvarları çizdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**110**) Adam güzel bir manzara resmi çizdi.
Listeden adamın adını çizdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**111**) Adam güzel bir manzara resmi çizdi.
Gülün dikeni elimi çizdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**112**) Adam dizlerinin üstüne çöktü.
Depremden bina çöktü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**113**) Adam dizlerinin üstüne çöktü.
Adam yorulunca koltuğa çöktü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**114**) Adam dizlerinin üstüne çöktü.
Çayın demi çöktü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**115**) Adam dizlerinin üstüne çöktü.
Virüs girince bilgisayar çöktü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**116**) Adam dizlerinin üstüne çöktü.
Yağmur yağınca yol çöktü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**117**) Adam dizlerinin üstüne çöktü.
Karanlık çöktü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**118**) Çocuk problemi hemen çözdü.
Adam ayakkabısının bağını çözdü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**119**) Çocuk problemi hemen çözdü.
Adam bu sorunu çözdü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**120**) Dalgıç denize daldı.
Çok yorulunca daldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**121**) Dalgıç denize daldı.
Yatar yatmaz daldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**122**) Dalgıç denize daldı.
Aniden odaya daldı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**123**) Adam arkadaşına "merhaba" dedi.
Kamer ay demektir.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**124**) Adam bahçeye ağaç dikti.
Annem sökük pantolonumu dikti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**125**) Adam bahçeye ağaç dikti.
Terzi güzel bir elbise dikti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**126**) Adam bahçeye ağaç dikti.
Sahile yüksek binalar diktiler.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**127**) Adam bahçeye ağaç dikti.
Adam direği sokağa dikti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**128**) Soğuktan elleri dondu.
Yaşlı adam -30 derecede dondu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**129**) Soğuktan elleri dondu.
Su 0 derecede dondu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**130**) Soğuktan elleri dondu.
Soğuktan haldeki tüm sebzeler dondu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**131**) Adam suyu döktü.
Adam yemeği çöpe döktü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**132**) Adam suyu döktü.
Adam yemeğine tuz döktü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**133**) Adam suyu döktü.
Adam sıkıntıdan saçlarını döktü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**134**) Babam eve döndü.
Markete giderken sola döndü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**135**) Babam eve döndü.
Seslenince bana döndü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**136**) Babam eve döndü.
Topaç hızlı hızlı döndü.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**137**) Babam eve döndü.
Uyuyamayınca bütün gece yatakta döndü.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**138**) Adam çocuğu dövdü.
Annem eti dövdü.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**139**) Adam çocuğu dövdü.
Annem karabiberi dövdü.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**140**) Adam kırmızı ışıkta durdu.
Adam kapının önünde saatlerce durdu.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**141**) Adam kırmızı ışıkta durdu.
Kitap masanın üstünde duruyor.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**142**) Adam kırmızı ışıkta durdu.
Arkadaşı gitti ama o biraz daha durdu.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**143**) Adam kırmızı ışıkta durdu.
Çalışırken 5 dakika durdu.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**144**) Adam kırmızı ışıkta durdu.
Öğretmen bu konu üzerinde çok durdu.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**145**) Adam kırmızı ışıkta durdu.
Yağmur durdu.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**146**) Adam kırmızı ışıkta durdu.
Adamın saati durdu.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**147**) Adamın ayağı takılınca düştü.
Balkondaki saksı yere düştü.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**148**) Adamın ayağı takılınca düştü.
Çocuğun notları bu yıl düştü.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**149**) Adamın ayağı takılınca düştü.
Adam sonradan bu hallere düştü.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**150**) Adamın ayağı takılınca düştü.
Bu işin üstüne çok düştü.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**151**) Adam bahçesine buğday ekti.
Çiftçi bu sene tarlayı erken ekti.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**152**) Annem sarımsağı ezdi.
Adam yolda giderken kediyi ezdi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**153**) Adam karşıdan karşıya geçti.
Çocuk bu sene sınıfını geçti.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**154**) Adam karşıdan karşıya geçti.
Araba bizim evin önünden geçti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**155**) Adam karşıdan karşıya geçti.
Atlet önündeki yarışmacıyı geçti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**156**) Adam karşıdan karşıya geçti.
Bütün ömrü Mersin'de geçti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**157**) Adam karşıdan karşıya geçti.
Piknikçiler önlerine çıkan nehri geçtiler.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**158**) Adam karşıdan karşıya geçti.
Saat 10'u geçti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**159**) Adam karşıdan karşıya geçti.
Ders çalışırken bu bölümü geçti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**160**) Adam karşıdan karşıya geçti.
Bunu yapamam. Benden geçti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**161**) Adam karşıdan karşıya geçti.
Sandalyesi kırılınca diğerine geçti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**162**) Adam karşıdan karşıya geçti.
Alından güzel bir fikir geçti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**163**) Adam karşıdan karşıya geçti.
İplik iğne deliğinden zor geçti.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**164**) Akşam eve erken geldi.
Dayımlar dün akşam bize geldi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**165**) Akşam eve erken geldi.
Babam Ankara'dan geldi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**166**) Akşam eve erken geldi.
Okula gitme vakti geldi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**167**) Akşam eve erken geldi.
Arkadaşım çarşıya benimle geldi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**168**) Akşam eve erken geldi.
Beklediğim mektup sonunda geldi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**169**) Gençler yeni açılan parkta gezdi.
Turistler İstanbul'u gezdi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**170**) Gençler yeni açılan parkta gezdi.
Turistler müzeyi gezdi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**171**) Adam içeri girdi.
Çocuklar sınava girdi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(172) Adam içeri girdi.
Bu konu çocuğun kafasına girdi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(173) Adam içeri girdi.
Biraz bekledikten sonra konuya girdi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(174) Adam Adana'ya gitti.
Adam evden gitti.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(175) Adam Adana'ya gitti.
Adam alışverişe gitti.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(176) Adam alt kata indi.
Adam otobüsten indi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(177) Adam alt kata indi.
Üzülünce zavallı kadının sağ tarafına indi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(178) Adam alt kata indi.
Dersten sonra çarşıya indi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(179) Adam alt kata indi.
Adamın başındaki şişlik indi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(180) Adam alt kata indi.
Kar bastırınca dağdan kurtlar indi.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**181**) Fırına koyduğumuz kek kabardı.
Alerjiden tüm vücudu kabardı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**182**) Fırına koyduğumuz kek kabardı.
Fırtınada deniz kabardı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**183**) Fırına koyduğumuz kek kabardı.
Ocakta pişen süt kabardı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**184**) Fırına koyduğumuz kek kabardı.
Karlar eriyince nehir kabardı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**185**) Fırına koyduğumuz kek kabardı.
Kızdırılınca hindi kabardı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**186**) Fırına koyduğumuz kek kabardı.
Bu ay masraflar kabardı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**187**) Tinerci çocuk çantayı aldı ve kaçtı.
Mahkumlar hapishaneden kaçtı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**188**) Tinerci çocuk çantayı aldı ve kaçtı.
Sıkılan çocuk misafirlikten kaçtı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**189**) Tinerci çocuk çantayı aldı ve kaçtı.
Genç kız sevgilisine kaçtı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**190**) Tinerci çocuk çantayı aldı ve kaçtı.
Doğal gaz borusundan gaz kaçtı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**191**) Tinerci çocuk çantayı aldı ve kaçtı.
Adam çok borcu olduğu için alacaklılardan kaçtı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**192**) Dün gece arkadaşında kaldı.
Çocuk bu sene kaldı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**193**) Dün gece arkadaşında kaldı.
Adam dışarı çıkmadı, evde kaldı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**194**) Dün gece arkadaşında kaldı.
Adam geç saatlere kadar dışarıda kaldı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**195**) Dün gece arkadaşında kaldı.
Biz 4 sene İstanbul'da kaldık.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**196**) Dün gece arkadaşında kaldı.
Yağmur yağınca piknikten kaldık.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**197**) Dün gece arkadaşında kaldı.
Yemekten bir tabak kaldı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**198**) Adam ayağa kalktı.
Sabah erken kalktı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**199**) Adam ayağa kalktı.
Misafirler kalktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**200**) Adam ayağa kalktı.
Tren saat 10'da kalktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**201**) Adam ayağa kalktı.
Hasta artık kalktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**202**) Adam çantayı kadının elinden kaptı.
Öğrenci bu konuyu çabuk kaptı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**203**) Adam çantayı kadının elinden kaptı.
Adam hastalık kaptı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**204**) Adam çantayı kadının elinden kaptı.
Kedi civcivi kaptı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**205**) Adam çantayı kadının elinden kaptı.
Adam otobüste en güzel yeri kaptı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**206**) Adam buzlu yolda yürürken kaydı.
Adam hafta sonu Uludağ'da kaydı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**207**) Adam buzlu yolda yürürken kaydı.
Bardak elinden kaydı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**208**) Adam buzlu yolda yürürken kaydı.
Filmi görebilmek için yana kaydı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**209**) Terzi kumaşı kesti.
Annem ekmekleri kesti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**210**) Terzi kumaşı kesti.
Yemek yaparken parmağını kesti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**211**) Terzi kumaşı kesti.
Berber adamın saçını kesti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**212**) Terzi kumaşı kesti.
Oduncu ağacı kesti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**213**) Terzi kumaşı kesti.
Gürültü olunca konuşmasını kesti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**214**) Terzi kumaşı kesti.
Arkadaşıyla tüm ilişkisini kesti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**215**) Terzi kumaşı kesti.
Kasap koyunu kesti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**216**) Terzi kumaşı kesti.
Çocuğa bağırınca sesini kesti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**217**) Terzi kumaşı kesti.
Belediye elektriği kesti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**218**) Çocuk camı kırdı.
Çocuk arkadaşını kırdı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**219**) Çocuk camı kırdı.
Çocuk düşünce ayağını kırdı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**220**) Çocuk camı kırdı.
Yemeğin yanına soğanı kırdı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**221**) Adam televizyonun sesini kıstı.
Annem ocağı kıstı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**222**) Adam televizyonun sesini kıstı.
Adam gözünü kıstı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**223**) Çok çekince ip koptu.
Ceketimin düğmesi koptu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**224**) Çok çekince ip koptu.
Kazada bacağı koptu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**225**) Kitabı masanın üstüne koydu.
Bu lafı ona çok koydu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**226**) Kitabı masanın üstüne koydu.
Yemeğine tuz koydu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**227**) Kitabı masanın üstüne koydu.
Annem yemeği ocağa koydu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**228**) Sabah erken kalkmak için saatimi kurdum
Yeni aldığım bilgisayarı kurdum.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**229**) Sabah erken kalkmak için saatimi kurdum.
Yemek yemek için sofrayı kurdum.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**230**) Sabah erken kalkmak için saatimi kurdum.
Kamp yapmak için çadırı kurdum.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**231**) Sabah erken kalkmak için saatimi kurdum.
Yeni aldığım oyunu bilgisayara kurdum.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**232**) Sabah erken kalkmak için saatimi kurdum.
Ortaklar yeni şirketlerini kurdular.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**233**) Sabah erken kalkmak için saatimi kurdum.
Osman Bey Osmanlı Devletini kurdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**234**) Sabah erken kalkmak için saatimi kurdum.
Teknik direktör maç için takımı kurdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**235**) Yeni aldığı kitabı okudu.
Çocuk ezberlediği şiiri okudu.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**236**) Yeni aldığı kitabı okudu.
Çocuğu iyi bir üniversitede okuyor.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**237**) Yorulunca koltuğa oturdu.
Bütün gün arkadaşlarıyla oturdu.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**238**) Yorulunca koltuğa oturdu.
İki sene Ankara'da oturdu.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**239**) Yorulunca koltuğa oturdu.
Acıkınca yemeğe oturdu.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**240**) Yorulunca koltuğa oturdu.
Sınavına çalışacağına oturdu.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**241**) Yorulunca koltuğa oturdu.
Gelenekler iyice oturdu.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**242**) Çocuklar çimlerin üzerinde oynadı.
Davetliler düğünde oynadı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**243**) Çocuklar çimlerin üzerinde oynadı.
Sıkılınca saçlarıyla oynadı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**244**) Çocuklar çimlerin üzerinde oynadı.
Bu rolü tecrübeli oyuncu oynadı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**245**) Kuşu ormana saldı.
Kazak yıkanınca saldı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**246**) Kuşu ormana saldı.
Makarnayı suya saldı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**247**) Kuşu ormana saldı.
Adam köpeğini üstümüze saldı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**248**) Kuşu ormana saldı.
Annesi çocuğu okula saldı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**249**) Kuşu ormana saldı.
Kovayı kuyuya saldı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**250**) Dolaşmasın diye ipi makaraya sardı.
Annem yemek için sarma sardı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**251**) Dolaşmasın diye ipi makaraya sardı.
Aldığı hediyeyi güzel bir pakete sardı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**252**) Dolaşmasın diye ipi makaraya sardı.
Annesi çocuğunu hasretle sardı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**253**) Dolaşmasın diye ipi makaraya sardı.
Sarmaşık evin duvarını sardı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**254**) Dolaşmasın diye ipi makaraya sardı.
Etrafı pis bir koku sardı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**255**) Dolaşmasın diye ipi makaraya sardı.
Polisler suçluların etrafını sardı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**256**) Dolaşmasın diye ipi makaraya sardı.
Bu giysi vücudunu sarıyor.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**257**) Çocuk 1'den 10'a kadar saydı.
Öğretmen sınıfı saydı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**258**) Çocuk 1'den 10'a kadar saydı.
Adam aklına gelen isimleri saydı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**259**) Çocuk 1'den 10'a kadar saydı.
Bu çocuğu da gruplarından saydılar.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**260**) Akşama giyeceği elbisesini seçti.
Gitmek yerine evde kalmayı seçti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**261**) Akşama giyeceği elbisesini seçti.
Halk başkanını seçti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**262**) Annem kilimi yere serdi.
Balkona çamaşırları serdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**263**) Annem kilimi yere serdi.
Boksör rakibini yere serdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**264**) Annem kilimi yere serdi.
Köylüler kurusun diye üzümleri serdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**265**) Annem kilimi yere serdi.
Satıcı mallarını tezgaha serdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**266**) Annem portakalları sıktı.
Adam gevşeyen vidayı sıktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**267**) Annem portakalları sıktı.
Adam arkadaşının elini sıktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**268**) Annem portakalları sıktı.
Adam silahını ayıya sıktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**269**) Annem portakalları sıktı.
Dışarı çıkarken parfümünü sıktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**270**) Annem portakalları sıktı.
Bu ayakkabı ayağımı sıktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**271**) Çatlak borudan su sızdı.
Çok içince sızdı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**272**) Çatlak borudan su sızdı.
Polis örgütün içine sızdı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**273**) Çatlak borudan su sızdı.
Düşman sınırdan içeri sızdı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**274**) Çatlak borudan su sızdı.
Gizli haber basına sızdı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**275**) Adam tahtadaki yazıları sildi.
Temizlikçi camları sildi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**276**) Adam tahtadaki yazıları sildi.
Adam terini sildi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**277**) Kapıyı açmak için anahtarı deliğine soktu.
Dün beni arı soktu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**278**) Kapıyı açmak için anahtarı deliğine soktu.
Görevli beni içeri soktu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**279**) Ördüğü kazağı söktü.
Vidayı duvardan söktü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**280**) Ördüğü kazağı söktü.
Tamirci makineyi söktü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**281**) Ördüğü kazağı söktü.
Şafak söktü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**282**) Rüzgar çıkınca mum söndü.
Şişirdiğim balon söndü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**283**) Yeni aldığı kremi eline sürdü.
Bu film tam 2 saat sürdü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**284**) Yeni aldığı kremi eline sürdü.
Bugün yeni aldığı arabayı sürdü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**285**) Yeni aldığı kremi eline sürdü.
Çiftçi tarlayı sürdü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**286**) Yeni aldığı kremi eline sürdü.
Toplantı hala sürüyor.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**287**) Yeni aldığı kremi eline sürdü.
Adamı başka bir ile sürdüler.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**288**) Balon şişti.
Çok yiyince şişti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**289**) Balon <u>şişti</u>.
Yumruğu yiyince gözü <u>şişti</u>.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**290**) Balon <u>şişti</u>.
Akşamdan ıslattığım nohutlar <u>şişti</u>.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**291**) Kitap okurken gözlüğünü <u>taktı</u>.
Düğünde geline bilezik <u>taktı</u>.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**292**) Okula giderken saçlarını <u>taradı</u>.
Karakolu <u>taradılar</u>.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**293**) Okula giderken saçlarını <u>taradı</u>.
Resmini bilgisayara aktarmak için <u>taradı.</u>

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**294**) Çocuk annesinin elini <u>tuttu</u>.
Arkadaşı yolda onu <u>tuttu</u>. Derse gecikti.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**295**) Çocuk annesinin elini <u>tuttu</u>.
Bu fikri çok <u>tuttu</u>.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**296**) Çocuk annesinin elini <u>tuttu</u>.
Gemi yolculuğunda adamı deniz <u>tuttu</u>.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**297**) Çocuk annesinin elini <u>tuttu</u>.
Aldığı kıyafetler 100 lira <u>tuttu</u>.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**298**) Çocuk annesinin elini tuttu.
Tartışmada arkadaşının tarafını tuttu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**299**) Çocuk annesinin elini tuttu.
Bu şarkı çok tuttu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**300**) Çocuk annesinin elini tuttu.
Polis zanlıları nezarethanede tuttu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**301**) Çocuk annesinin elini tuttu.
Adam parasını iyi tuttu ve birikim yaptı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**302**) Çocuk annesinin elini tuttu.
Yaptığımız plan tuttu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**303**) Serbest bırakılan kuş uçtu.
Saatlerce bekleyen uçak nihayet uçtu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**304**) Serbest bırakılan kuş uçtu.
Geçen ay İstanbul'a uçtu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**305**) Serbest bırakılan kuş uçtu.
Rüzgar çıkınca bütün kağıtlar uçtu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**306**) Kötü arkadaşlarına uydu.
Bu fikirleri bana uydu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**307**) Kötü arkadaşlarına uydu.
Trafik kurallarına uydu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**308**) Kötü arkadaşlarına uydu.
Bu ayakkabı bu çantaya uydu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**309**) Kötü arkadaşlarına uydu.
Bu ayakkabı ayağıma uydu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**310**) Adam Ankara'ya vardı.
Araştırma sonuca vardı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**311**) Adam Ankara'ya vardı.
Genç kız sevdiğine vardı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**312**) Elindeki kitabı arkadaşına verdi.
Tüm parasını yoksul adama verdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**313**) Elindeki kitabı arkadaşına verdi.
Aldığı kitabın parasını verdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**314**) Elindeki kitabı arkadaşına verdi.
Kızını komşusunun oğluna verdi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**315**) Adam arkadaşına vurdu.
Avcı ayıyı vurdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**316**) Adam arkadaşına vurdu.
Açmaları için kapıya vurdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**317**) Adam arkadaşına vurdu.
Büyük ikramiye bu bilete vurdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**318**) Adam arkadaşına vurdu.
Atıcı hedefi vurdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**319**) Adam arkadaşına vurdu.
Sinirli adam kapıyı vurdu ve çıktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**320**) Adam arkadaşına vurdu.
Ateş yüzüme vurdu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**321**) Sigara içmek için kibriti yaktı.
Kızartma yaparken elini yaktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**322**) Sigara içmek için kibriti yaktı.
Hainler bütün ormanı yaktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**323**) Sigara içmek için kibriti yaktı.
Hava kararınca lambayı yaktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**324**) Sigara içmek için kibriti yaktı.
Ütü yaparken gömleği yaktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**325**) Sigara içmek için kibriti yaktı.
Asitli içecek midesini yaktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**326**) Sigara izmariti ile tüm orman yandı.
Kibriti çakınca yandı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**327**) Sigara izmariti ile tüm orman yandı.
Ocakta unutunca yemek yandı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**328**) Sigara izmariti ile tüm orman yandı.
Yemek pişirirken eli yandı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**329**) Sigara izmariti ile tüm orman yandı.
Biber çok acıymış, ağzı yandı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**330**) Sigara izmariti ile tüm orman yandı.
Hava çok sıcaktı, herkes yandı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**331**) Sigara izmariti ile tüm orman yandı.
Düğmesine basınca lamba yandı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**332**) Annem yemeği yaptı.
Adam söylediğini yaptı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**333**) Annem yemeği yaptı.
Adam kendinden istenen görevi yaptı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**334**) Annem yemeği yaptı.
Tamirci bozuk radyoyu yaptı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**335**) Adam dün gece erkenden yattı.
Adam dün gece bir otelde yattı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**336**) Adam dün gece erkenden yattı.
Hastalığı nedeniyle bir hafta yattı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**337**) Adam dün gece erkenden yattı.
Oturmaktan yorulunca kanepeye yattı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**338**) Adam dün gece erkenden yattı.
Oynadığım loto kuponu yattı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**339**) Adam dün gece erkenden yattı.
Aşırı yüklenen kamyon sağa yattı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**340**) Adam dün gece erkenden yattı.
Ders çalışacağına bütün sene yattı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**341**) Adam dün gece erkenden yattı.
Adam kız arkadaşıyla yattı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**342**) Öğrenci öğretmenin söylediklerini yazdı.
Adam annesine mektup yazdı.

---

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(**343**) Öğrenci öğretmenin söylediklerini yazdı.
Yazar son kitabını yazdı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**344**) Adam yemeğini yedi.
Yaramazlık yapınca tokadı yedi.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**345**) Evdeki ekmek herkese yetti.
Yaptıkları artık yetti.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**346**) İşçiler binayı yıktı.
Fırtına ağacı yıktı.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**347**) Adam son lokmasını yuttu.
Adam konuşurken heceleri yuttu.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**348**) Okuldan eve kadar yürüdü.
Bütün sabah sahilde yürüdü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**349**) Sıcaktan bunalınca denizde yüzdü.
10 yıl profesyonel olarak yüzdü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**350**) Sıcaktan bunalınca denizde yüzdü.
Kasap koyunun derisini yüzdü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

(**351**) Sıcaktan bunalınca denizde yüzdü.
Tahta parçası suda yüzdü.

tamamen bağlantısız — çok bağlantılı

Anketimiz bitmiştir. Teşekkür ederiz. ☺

EK (4). Türkçedeki 90 Çokanlamlı Eylemin Anlam Sıklıkları ve Anlambilimsel Bağlantılılık Dereceleri

EA: Eşadlı, YG: Yeni Girdi

		Anlam		Bağlantılılık	
		Sıklık	Yüzde	Ortalama	Standart sapma
	Aç-				
	Adam kapıyı açtı.	108	% 80		
P1	Adam kavanozun kapağını açtı.	14	% 10,4	8,15	1,63
P2	Adam düğümü açtı.	3	%2,2	6,33	2, 54
P3	**(EA)** Bu renk odayı açtı.	1	% 0,7	0,94	0,72
P4	Adam çocuğuna sarılmak için kollarını açtı.	1	% 0,7	4,46	2,64
P5	**(YG) (EA)** Bahar gelince çiçekler açtı.	1	% 0,7	2,08	2,12
P6	**(YG) (EA)** Müziğin sesini açtım.	1	% 0,7	1,62	1,74
P7	**(EA)** Ödevimi yazmak için bilgisayarı açtım.	1	% 0,7	3,24	2,55
	Diğer	5	% 3,7		
	Ak-				
	Sular musluktan akıyor.	54	% 40,0		
P8	Dere şırıl şırıl akıyor.	41	% 30,4	8,53	1,28
P9	Yağ kırılan şişeden yere akıyor.	11	% 8,1	7,88	1,68
P10	Evin damı akıyor.	8	% 5,9	5,74	2,64
P11	Ağlayan kızın rimeli aktı.	1	% 0,7	4,60	2,69
P12	**(EA)** İnsanlar konser salonuna aktı.	1	% 0,7	1,77	1,85
	Diğer	19	% 14,1		
	Al-				
	Beğendiği arabayı sonunda aldı.	87	% 64,4		
P13	Postacıdan mektubu aldı.	16	% 11,9	4,24	2,74
P14	Masanın üstündeki kalemi aldı.	14	% 10,4	4,24	2,99
P15	**(EA)** Sokağa çıkarken şemsiyesini de aldı.	2	% 1,5	3,66	2,84
P16	Milli atlet altın madalyayı aldı.	2	% 1,5	4,09	2,94
P17	**(EA)** Bu küp 10 kilo balı aldı.	1	% 0,7	2,17	2,66
P18	**(EA)** Türkler İstanbul'u 1453'te aldı.	1	% 0,7	3,44	2,85
	Diğer	12	% 8,9		
	Ara-				
	Adam kaybettiği anahtarını aradı.	73	% 54,1		
P19	**(YG) (EA)** Akşam arkadaşını telefonla aradı.	53	% 39,3	1,58	1,49
P20	Polisler evin her yerini aradı.	4	% 3,0	8,01	2,16
P21	**(EA)** Yokluğunda onu çok aradı.	4	% 3,0	2,90	2,44
	Diğer	1	% 0,7		
	As-				
	Adam ceketini askıya astı.	86	% 63,7		
P22	İnfaz memuru suçlu adamı astı.	35	% 25,9	4,77	3,27
P23	**(EA)** Öğrenciler okulu astı.	10	% 7,4	0,87	0,63
P24	**(EA)** Adam müdüre kızınca işi astı.	1	% 0,7	0,97	0,63
	Diğer	3	% 2,2		

	At-				
	Çocuk taşı arkadaşına attı.	79	% 58,5		
P25	Çocuk çöpü yere attı.	29	% 21,5	7,72	2,40
P26	Eskimiş ne kadar eşyası varsa attı.	9	% 6,7	5,58	2,81
P27	**(EA)** Suçu arkadaşına attı.	1	% 0,7	1,67	1,75
	Diğer	17	% 12,6		
	Bak-				
	Adam resme baktı.	114	% 84,4		
P28	**(EA)** Çocuklarına dün gece bakıcı baktı.	17	% 12,6	1,86	2,03
P29	**(EA)** Adam 5 çocuklu bir aileye bakıyor.	2	% 1,5	1,68	1,72
P30	**(EA)** Annesinin söylediklerine baktı.	1	% 0,7	2,07	2,06
P31	**(EA)** Kaybolan gözlüğüne her yerde baktı.	1	% 0,7	3,10	2,41
	Diğer	-	-		
	Bas-				
	Çocuk çimlere bastı.	74	% 54,8		
P32	Çocuk zile bastı.	12	% 8,9	5,70	2,69
P33	**(EA)** Çocuk 10 yaşına bastı.	8	% 5,9	0,96	0,87
P34	**(EA)** Polis evi bastı.	8	% 5,9	1,30	1,32
P35	**(EA)** Yayınevi yeni kitabı bastı.	3	% 2,2	0,99	0,75
P36	**(EA)** Evi su bastı.	2	% 1,5	1,54	1,61
P37	**(EA)** Karanlık bastı.	1	% 0,7	1,11	1,01
P38	**(EA)** Adam dosyanın altına mührü bastı.	1	% 0,7	3,49	2,53
	Diğer	26	% 19,3		
	Bat-				
	Fırtınada gemi battı.	76	% 56,3		
P39	**(EA)** Borçlarını ödeyemeyince şirket battı.	19	% 14,1	3,37	2,76
P40	**(EA)** Elime diken battı.	13	% 9,6	2,92	2,49
P41	Güneş battı.	11	% 8,1	4,52	2,91
P42	**(EA)** Onun sözleri bana battı.	1	% 0,7	1,02	1,14
P43	**(EA)** Çamurlu ayakkabılarla girince ortalık battı.	7	% 5,2	0,94	0,78
	Diğer	8	% 5,9		
	Bırak-				
	Babam sigarayı bıraktı.	21	% 15,6		
P44	**(EA)** Çocuk annesinin elini bıraktı.	17	% 12,6	2,99	2,56
P45	Adam onca yıllık eşini bıraktı.	14	% 10,4	7,73	2,19
P46	Sıkılınca kursu bıraktı.	12	% 8,9	8,21	1,81
P47	**(EA)** Kitabını masanın üstüne bıraktı.	11	% 8,1	1,99	1,97
P48	Zil çalınca temizlik yapmayı bıraktı.	11	% 8,1	6,62	2,68
P49	**(YG) (EA)** Babası çocuğu okula bıraktı.	10	% 7,4	1,75	1,77
P50	**(EA)** Öğretmen çalışmayan öğrenciyi bıraktı.	6	% 4,4	1,75	1,85
P51	**(EA)** Yakaladığı kuşu bıraktı.	6	% 4,4	3,64	2,98
P52	**(EA)** Arkadaşını kanlar içinde bıraktı ve gitti.	4	% 3,0	3,55	2,80
P53	**(EA)** Bırak da içeri girsin.	4	% 3,0	1,78	1,91
P54	**(EA)** Bavulunu emanet masasına bıraktı.	3	% 2,2	1,67	1,66
P55	**(EA)** Yemeğin bir kısmını ertesi gün için bıraktı.	1	% 0,7	1,48	1,34
	Diğer	15	% 11,1		
	Bin-				
	Adam otobüse bindi.	61	% 45,2		
P56	Adam hayatında ilk defa ata bindi.	45	% 33,3	8,08	1,71
P57	Adam hafta sonu at bindi.	24	% 17,8	7,41	2,32
	Diğer	5	% 3,7		

	Boğ-				
	Adam karısını boğdu.	100	% 74,1		
P58	**(EA)** Bu renk bu odayı boğdu.	3	% 2,2	1,44	1,65
	Diğer	32	% 23,7		
	Boz-				
	Adam makineyi bozdu.	49	% 36,3		
P59	Adam ofisin düzenini bozdu.	29	% 21,5	4,93	2,81
P60	Adam düşmanlarının oyununu bozdu.	26	% 19,3	4,16	2,76
P61	Adam kurduğu işi bozdu.	4	% 3,0	5,15	2,90
P62	Bu kız aralarındaki dostluğu bozdu.	3	% 2,2	4,36	2,80
P63	**(EA)** Döviz bürosu doları bozdu.	1	% 0,7	1,07	1,15
	Diğer	23	% 17,0		
	Bul-				
	Yolda yürürken bir cüzdan buldu.	59	% 43,7		
P64	Kaybettiği anahtarlarını buldu.	47	% 34,8	8,61	1,92
P65	Aradığı aşkı sonunda buldu.	23	% 17,0	5,68	3,26
P66	**(EA)** Yaptıklarının cezasını buldu.	3	% 2,2	2,43	2,25
	Diğer	3	% 2,2		
	Çak-				
	Adam kibriti çaktı.	44	% 32,6		
P67	**(EA)** Adam duvara çivi çaktı.	21	% 15,6	1,84	2,08
P68	Bütün gece şimşek çaktı.	14	% 10,4	4,88	3,10
P69	**(EA)** Adam espriyi hemen çaktı.	9	% 6,7	1,03	1,35
P70	**(EA)** Adam duvara halıyı çaktı.	3	% 2,2	1,71	2,08
	Diğer	44	% 32,6		
	Çal-				
	Hırsız arabayı çaldı.	96	% 71,1		
P71	**(EA)** Adam konserde piyano çaldı.	11	% 8,1	0,71	0,55
P72	**(EA)** Zil çaldı.	11	% 8,1	0,67	0,50
P73	**(EA)** Adam kapıyı çaldı.	7	% 5,2	0,94	1,44
P74	**(EA)** Müzik dinlemek için adam CD çaları çaldı.	5	% 3,7	0,77	1,02
	Diğer	5	% 3,7		
	Çalış-				
	Bu işi başarmak için çok çalıştı.	53	% 39,3		
P75	Adam 4 yıl bir fabrikada çalıştı.	16	% 11,9	5,77	2,78
P76	Adam şu anda çalışıyor.	15	% 11,1	5,71	3,12
P77	Adam bu görevi eksiksiz yapmaya çalıştı.	2	% 1,5	6,69	2,91
	Diğer	49	% 36,3		
	Çarp-				
	Adam arabayı ağaca çarptı.	119	% 88,1		
P78	**(EA)** Çocuk 2 ile 5'i çarptı.	4	% 3,0	0,89	1,13
P79	**(EA)** Dışarıda çok kalınca güneş çarptı.	4	% 3,0	1,13	1,17
P80	**(EA)** Hırsız adamın parasını çarptı.	2	% 1,5	0,79	0,68
	Diğer	6	% 4,4		
	Çat-				
	Adam kaşlarını çattı.	67	% 49,6		
P81	**(EA)** Sinirlenince arkadaşına çattı.	58	% 43,0	2,14	2,31
P82	**(EA)** Söz dinlemedi, belaya çattı.	6	% 4,4	0,96	0,94
P83	**(EA)** Askerler silahlarını çattılar.	2	% 1,5	2,21	2,53
	Diğer	2	% 1,5		

	Çek-				
	Adam masayı çekti.	72	% 53,3		
P84	Bozulan arabayı çekici ile çektiler.	6	% 4,4	7,71	1,97
P85	**(EA)** Adam bankadan parasını çekti.	4	% 3,0	2,03	2,13
P86	Adam arabayı sağa çekti.	2	% 1,5	6,16	3,19
P87	**(EA)** Arkadaşını sözünü başka tarafa çekti.	2	% 1,5	1,86	2,10
P88	**(EA)** Çocuk babasına çekmiş.	1	% 0,7	0,73	0,80
P89	**(EA)** Sıcak suda yıkayınca kazak çekti.	1	% 0,7	0,84	0,84
P90	**(EA)** Adam kendini toplumdan çekti.	1	% 0,7	1,37	1,55
P91	**(EA)** Adam nefesini içine çekti.	1	% 0,7	2,13	2,18
	Diğer	45	% 33,3		
	Çevir-				
	Çocuk halkayı kolunda çevirdi.	34	% 25,2		
P92	**(EA)** Bu metni İngilizceden Türkçeye çevirdi.	33	% 24,4	0,88	1,15
P93	Yanmasın diye omleti çevirdi.	27	% 20,0	5,90	2,65
P94	**(EA)** Adam lafı çevirdi.	10	% 7,4	1,48	1,87
P95	Seslenince kafasını bize çevirdi.	7	% 5,2	4,74	2,99
P96	**(EA)** Polisler adamı yolundan çevirdi.	5	% 3,7	2,74	2,38
P97	Katlarken giysilerini çevirdi.	2	% 1,5	4,80	2,76
P98	**(EA)** Çocuklar adamın etrafını çevirdi.	2	% 1,5	2,92	2,80
	Diğer	15	% 11,1		
	Çık-				
	Adam odadan dışarı çıktı.	91	% 67,4		
P99	Adam üst kata çıktı.	17	% 12,6	4,47	3,02
P100	**(EA)** Ali ile Ayşe çıkıyorlar.	12	% 8,9	0,98	1,22
P101	Annem dün çarşıya çıktı.	4	% 3,0	4,95	3,05
P102	Çocuk arkadaş grubundan çıktı.	3	% 2,2	5,36	2,91
P103	**(EA)** Bağırınca sesi çıktı.	1	% 0,7	1,41	1,82
	Diğer	7	% 5,2		
	Çırp-				
	Kek yapmak için tüm malzemeleri çırptı.	68	% 50,4		
P104	**(EA)** Kadın kilimi balkondan çırptı.	43	% 31,9	2,34	2,30
P105	**(EA)** Kuş kanatlarını çırptı.	11	% 8,1	2,51	2,66
P106	**(EA)** Sevinçten ellerini çırptı.	10	% 7,4	2,53	2,43
P107	**(EA)** Adam ağacın dallarını çırptı.	1	% 0,7	3,19	2,61
	Diğer	2	% 1,5		
	Çiz-				
	Adam güzel bir manzara resmi çizdi.	87	% 64,4		
P108	Yaramaz çocuk duvarları çizdi.	26	% 19,3	6,41	2,78
P109	Adam bu sokağın krokisini çizdi.	10	% 7,4	8,37	1,57
P110	**(EA)** Gülün dikeni elimi çizdi.	4	% 3,0	2,05	2,19
P111	**(EA)** Listeden adamın adını çizdi.	1	% 0,7	3,26	2,79
	Diğer	7	% 5,2		
	Çök-				
	Adam dizlerinin üstüne çöktü.	45	% 33,3		
P112	Depremden bina çöktü.	33	% 24,4	5,18	2,98
P113	**(YG) (EA)** Virüs girince bilgisayar çöktü.	6	% 4,4	1,59	2,02
P114	**(EA)** Çayın demi çöktü.	4	% 3,0	3,45	3,04
P115	**(EA)** Karanlık çöktü.	4	% 3,0	1,35	1,47
P116	Adam yorulunca koltuğa çöktü.	2	% 1,5	5,98	2,75
P117	**(EA)** Yağmur yağınca yol çöktü.	2	% 1,5	3,34	2,56
	Diğer	39	% 28,9		

	Çöz-				
	Çocuk problemi hemen çözdü.	84	% 62,2		
P118	Adam bu sorunu çözdü.	27	% 20,0	7,45	2,75
P119	**(EA)** Adam ayakkabısının bağını çözdü.	19	% 14,1	2,10	2,36
	Diğer	5	% 3,7		
	Dal-				
	Dalgıç denize daldı.	81	% 60,0		
P120	**(EA)** Yatar yatmaz daldı.	8	% 5,9	1,29	1,56
P121	**(EA)** Aniden odaya daldı.	6	% 4,4	2,90	2,61
P122	**(EA)** Çok yorulunca daldı.	2	% 1,5	1,26	1,61
	Diğer	38	% 28,1		
	De-				
	Adam arkadaşına "merhaba" dedi.	122	% 90,4		
P123	**(EA)** Kamer ay demektir.	10	% 7,4	1,63	1,81
	Diğer	3	% 2,2		
	Dik-				
	Adam bahçeye ağaç dikti.	67	% 49,6		
P124	**(EA)** Annem sökük pantolonumu dikti.	37	% 27,4	1,64	1,83
P125	**(EA)** Terzi güzel bir elbise dikti.	18	% 13,3	1,61	1,75
P126	Adam direği sokağa dikti.	6	% 4,4	6,73	2,53
P127	Sahile yüksek binalar diktiler.	4	% 3,0	5,02	2,98
	Diğer	3	% 2,2		
	Don-				
	Soğuktan elleri dondu.	57	% 42,2		
P128	Yaşlı adam -30 derecede dondu.	40	% 29,6	7,63	2,29
P129	Su 0 derecede dondu.	28	% 20,7	7,25	2,54
P130	Soğuktan haldeki tüm sebzeler dondu.	2	% 1,5	7,70	2,10
	Diğer	8	% 5,9		
	Dök-				
	Adam suyu döktü.	90	% 66,7		
P131	Adam yemeği çöpe döktü.	31	% 23,0	8,23	1,74
P132	Adam yemeğine tuz döktü.	1	% 0,7	5,26	3,31
P133	**(EA)** Adam sıkıntıdan saçlarını döktü.	1	% 0,7	2,32	2,41
	Diğer	12	% 8,9		
	Dön-				
	Babam eve döndü.	90	% 66,7		
P134	**(EA)** Markete giderken sola döndü.	6	% 4,4	2,37	2,44
P135	**(EA)** Seslenince bana döndü.	6	% 4,4	2,86	2,67
P136	**(EA)** Topaç hızlı hızlı döndü.	2	% 1,5	1,68	1,64
P137	**(EA)** Uyuyamayınca bütün gece yatakta döndü.	2	% 1,5	1,58	1,61
	Diğer	29	% 21,5		
	Döv-				
	Adam çocuğu dövdü.	126	% 93,3		
P138	Annem eti dövdü.	5	% 3,7	4,66	2,98
P139	Annem karabiberi dövdü.	3	% 2,2	4,68	2,94
	Diğer	1	% 0,7		
	Dur-				
	Adam kırmızı ışıkta durdu.	73	% 54,1		
P140	Adam kapının önünde saatlerce durdu.	27	% 20,0	7,49	2,23
P141	Kitap masanın üstünde duruyor.	7	% 5,2	4,59	2,98
P142	Çalışırken 5 dakika durdu.	7	% 5,2	5,97	2,99
P143	**(EA)** Adamın saati durdu.	4	% 3,0	3,65	3,09

P144	Arkadaşı gitti ama o biraz daha durdu.	3	% 2,2	5,12	2,86
P145	**(EA)** Yağmur durdu.	3	% 2,2	3,45	3,04
P146	**(EA)** Öğretmen bu konu üzerinde çok durdu.	2	% 1,5	2,30	2,37
	Diğer	9	% 6,7		
	Düş-				
	Adamın ayağı takılınca düştü.	66	% 48,9		
P147	Balkondaki saksı yere düştü.	46	% 34,1	8,12	1,91
P148	**(EA)** Çocuğun notları bu yıl düştü.	5	% 3,7	2,11	2,14
P149	**(EA)** Adam sonradan bu hallere düştü.	2	% 1,5	1,66	1,55
P150	**(EA)** Bu işin üstüne çok düştü.	1	% 0,7	1,11	1,26
	Diğer	15	% 11,1		
	Ek-				
	Adam bahçesine buğday ekti.	100	% 74,1		
P151	Çiftçi bu sene tarlayı erken ekti.	4	% 3,0	8,52	1,61
	Diğer	31	% 23,0		
	Ez-				
	Annem sarımsağı ezdi.	75	% 55,6		
P152	Adam yolda giderken kediyi ezdi.	33	% 24,4	6,29	2,73
	Diğer	27	% 20,0		
	Geç-				
	Adam karşıdan karşıya geçti.	32	% 23,7		
P153	**(EA)** Çocuk bu sene sınıfını geçti.	30	% 22,2	2,18	2,54
P154	Araba bizim evin önünden geçti.	29	% 21,5	6,79	2,63
P155	**(EA)** Saat 10'u geçti.	13	% 9,6	2,07	2,11
P156	Atlet önündeki yarışmacıyı geçti.	11	% 8,1	4,09	2,94
P157	Piknikçiler önlerine çıkan nehri geçtiler.	6	% 4,4	7,33	2,64
P158	**(EA)** Ders çalışırken bu bölümü geçti.	3	% 2,2	1,53	1,72
P159	**(EA)** Aklından güzel bir fikir geçti.	2	% 1,5	1,78	1,98
P160	**(EA)** İplik iğne deliğinden zor geçti.	2	% 1,5	3,18	2,86
P161	**(EA)** Bütün ömrü Mersin'de geçti.	1	% 0,7	1,11	1,20
P162	**(EA)** Bunu yapamam. Benden geçti.	1	% 0,7	0,98	1,11
P163	**(EA)** Sandalyesi kırılınca diğerine geçti.	1	% 0,7	3,07	2,62
	Diğer	4	% 3,0		
	Gel-				
	Akşam eve erken geldi.	72	% 53,3		
P164	Dayımlar dün akşam bize geldi.	32	% 23,7	8,59	1,14
P165	Babam Ankara'dan geldi.	14	% 10,4	8,07	1,83
P166	Arkadaşım çarşıya benimle geldi.	7	% 5,2	6,99	2,45
P167	**(EA)** Okula gitme vakti geldi.	2	% 1,5	3,33	2,73
P168	Beklediğim mektup sonunda geldi.	1	% 0,7	6,74	2,71
	Diğer	7	% 5,2		
	Gez-				
	Gençler yeni açılan parkta gezdi.	81	% 60,0		
P169	Turistler İstanbul'u gezdi.	37	% 27,4	8,80	1,28
P170	Turistler müzeyi gezdi.	11	% 8,1	8,52	1,58
	Diğer	6	% 4,4		
	Gir-				
	Adam içeri girdi.	109	% 80,7		
P171	**(EA)** Çocuklar sınava girdi.	13	% 9,6	3,72	2,77
P172	**(EA)** Biraz bekledikten sonra konuya girdi.	2	% 1,5	2,58	2,41
P173	**(EA)** Bu konu çocuğun kafasına girdi.	1	% 0,7	2,17	2,27
	Diğer	10	% 7,4		

	Git-				
	Adam Adana'ya gitti.	64	% 47,4		
P174	Adam evden gitti.	56	% 41,5	6,80	2,99
P175	Adam alışverişe gitti.	13	% 9,6	8,14	1,80
	Diğer	2	% 1,5		
	İn-				
	Adam alt kata indi.	95	% 70,4		
P176	Adam otobüsten indi.	30	% 22,2	6,51	2,93
P177	**(EA)** Üzülünce zavallı kadının sağ tarafına indi.	5	% 3,7	1,05	1,27
P178	**(EA)** Dersten sonra çarşıya indi.	2	% 1,5	3,03	2,65
P179	**(EA)** Adamın başındaki şişlik indi.	1	% 0,7	1,38	1,40
P180	Kar bastırınca dağdan kurtlar indi.	1	% 0,7	4,83	3,03
	Diğer	1	% 0,7		
	Kabar-				
	Fırına koyduğumuz kek kabardı.	66	% 48,9		
P181	Alerjiden tüm vücudu kabardı.	17	% 12,6	6,17	2,87
P182	Fırtınada deniz kabardı.	8	% 5,9	5,81	2,95
P183	Ocakta pişen süt kabardı.	7	% 5,2	7,31	2,38
P184	Kızdırılınca hindi kabardı.	6	% 4,4	4,84	3,46
P185	Karlar eriyince nehir kabardı.	3	% 2,2	5,75	2,96
P186	**(EA)** Bu ay masraflar kabardı.	1	% 0,7	2,57	2,61
	Diğer	27	% 20		
	Kaç-				
	Tinerci çocuk çantayı aldı ve kaçtı.	61	% 45,2		
P187	Mahkûmlar hapishaneden kaçtı.	42	% 31,1	7,98	2,21
P188	Sıkılan çocuk misafirlikten kaçtı.	12	% 8,9	5,91	3,03
P189	Adam çok borcu olduğu için alacaklılardan kaçtı.	9	% 6,7	7,52	2,27
P190	Genç kız sevgilisine kaçtı.	5	% 3,7	4,67	3,03
P191	**(EA)** Doğal gaz borusundan gaz kaçtı.	1	% 0,7	3,15	2,81
	Diğer	5	% 3,7		
	Kal-				
	Dün gece arkadaşında kaldı.	46	% 34,1		
P192	**(EA)** Çocuk bu sene kaldı.	39	% 28,9	1,30	1,50
P193	Adam dışarı çıkmadı, evde kaldı.	30	% 22,2	7,45	2,46
P194	**(EA)** Yemekten bir tabak kaldı.	4	% 3,0	1,60	1,53
P195	Biz 4 sene İstanbul'da kaldık.	3	% 2,2	5,36	2,85
P196	Adam geç saatlere kadar dışarıda kaldı.	2	% 1,5	6,88	2,42
P197	**(EA)** Yağmur yağınca piknikten kaldık.	1	% 0,7	1,28	1,55
	Diğer	10	% 7,4		
	Kalk-				
	Adam ayağa kalktı.	63	% 46,7		
P198	**(EA)** Sabah erken kalktı.	40	% 29,6	3,44	2,71
P199	Misafirler kalktı.	18	% 13,3	4,96	3,32
P200	**(EA)** Tren saat 10'da kalktı.	6	% 4,4	2,82	2,44
P201	Hasta artık kalktı.	3	% 2,2	4,51	2,95
	Diğer	5	% 3,7		
	Kap-				
	Adam çantayı kadının elinden kaptı.	74	% 58,5		
P202	**(EA)** Öğrenci bu konuyu çabuk kaptı.	30	% 22,2	1,33	1,64
P203	**(EA)** Adam otobüste en güzel yeri kaptı.	10	% 7,4	3,43	2,99
P204	Kedi civcivi kaptı.	3	% 2,2	7,19	2,58
P205	**(EA)** Adam hastalık kaptı.	2	% 1,5	1,40	1,67

	Diğer	11	% 8,1		
	Kay-				
	Adam buzlu yolda yürürken kaydı.	74	% 54,8		
P206	Adam hafta sonu Uludağ'da kaydı.	46	% 34,1	5,38	3,12
P207	Bardak elinden kaydı.	3	% 2,2	6,27	2,76
P208	**(EA)** Filmi görebilmek için yana kaydı.	2	% 1,5	2,56	2,24
	Diğer	10	% 7,4		
	Kes-				
	Terzi kumaşı kesti.	37	% 27,4		
P209	Annem ekmekleri kesti.	14	% 10,4	7,55	1,93
P210	Yemek yaparken parmağını kesti.	31	% 23,0	6,19	2,80
P211	Oduncu ağacı kesti.	16	% 11,9	7,92	1,98
P212	Berber adamın saçını kesti.	9	% 6,7	7,71	2,19
P213	**(EA)** Gürültü olunca konuşmasını kesti.	9	% 6,7	1,61	1,92
P214	**(EA)** Arkadaşıyla tüm ilişkisini kesti.	4	% 3,0	1,74	2,02
P215	Kasap koyunu kesti.	4	% 3,0	6,86	2,89
P216	**(EA)** Çocuğa bağırınca sesini kesti.	1	% 0,7	1,89	2,18
P217	**(EA)** Belediye elektriği kesti.	1	% 0,7	2,58	1,40
	Diğer	9	% 6,7		
	Kır-				
	Çocuk camı kırdı.	83	% 61,5		
P218	**(EA)** Çocuk arkadaşını kırdı.	35	% 25,9	1,63	2,76
P219	Yemeğin yanına soğanı kırdı.	6	% 4,4	4,37	2,93
P220	Çocuk düşünce ayağını kırdı.	4	% 3,0	6,26	2,76
	Diğer	7	% 5,2		
	Kıs-				
	Adam televizyonun sesini kıstı.	69	% 51,1		
P221	**(YG)** Annem ocağı kıstı.	21	% 15,6	6,64	2,72
P222	**(EA)** Adam gözünü kıstı.	17	% 12,6	2,90	2,49
	Diğer	28	% 20,7		
	Kop-				
	Çok çekince ip koptu.	48	% 35,6		
P223	Ceketimin düğmesi koptu.	24	% 17,8	7,95	1,97
P224	Kazada bacağı koptu.	5	% 3,7	6,75	2,65
	Diğer	58	& 43,0		
	Koy-				
	Kitabı masanın üstüne koydu.	98	% 72,6		
P225	**(EA)** Bu lafı ona çok koydu.	16	% 11,6	0,85	0,91
P226	Annem yemeği ocağa koydu.	3	% 2,2	7,38	2,25
P227	Yemeğine tuz koydu.	2	% 1,5	5,11	3,15
	Diğer	16	% 11,9		
	Kur-				
	Sabah erken kalkmak için saatimi kurdum	62	% 45,9		
P228	**(EA)** Kamp yapmak için çadırı kurdum.	19	% 14,1	3,84	2,91
P229	Yeni aldığım bilgisayarı kurdum.	8	% 5,9	4,83	3,24
P230	**(EA)** Yemek yemek için sofrayı kurdum.	8	% 5,9	3,76	2,93
P231	**(EA)** Ortaklar yeni şirketlerini kurdular.	7	% 5,2	2,37	2,22
P232	**(YG)** Yeni aldığım oyunu bilgisayara kurdum.	6	% 4,4	4,34	3,00
P233	**(EA)** Osman Bey Osmanlı Devletini kurdu.	1	% 0,7	2,08	2,20
P234	**(EA)** Teknik direktör maç için takımı kurdu.	1	% 0,7	3,07	2,66
	Diğer	23	% 17,0		

	Oku-				
	Yeni aldığı kitabı okudu.	118	% 87,4		
P235	**(EA)** Çocuğu iyi bir üniversitede okuyor.	10	% 7,4	2,86	2,67
P236	Çocuk ezberlediği şiiri okudu.	2	% 1,5	7,71	2,42
	Diğer	5	% 3,7		
	Otur-				
	Yorulunca koltuğa oturdu.	75	% 55,6		
P237	Bütün gün arkadaşlarıyla oturdu.	36	% 26,7	6,00	2,95
P238	**(EA)** İki sene Ankara'da oturdu.	16	% 11,9	2,91	2,49
P239	**(EA)** Gelenekler iyice oturdu.	4	% 3,0	1,58	1,66
P240	Acıkınca yemeğe oturdu.	2	% 1,5	4,97	3,01
P241	**(EA)** Sınavına çalışacağına oturdu.	2	% 1,5	3,89	2,93
	Diğer	-	-		
	Oyna-				
	Çocuklar çimlerin üzerinde oynadı.	88	% 65,2		
P242	Davetliler düğünde oynadı.	14	% 10,4	5,56	3,02
P243	Sıkılınca saçlarıyla oynadı.	2	% 1,5	4,06	3,26
P244	**(EA)** Bu rolü tecrübeli oyuncu oynadı.	2	% 1,5	3,63	2,77
	Diğer	29	% 21,5		
	Sal-				
	Kuşu ormana saldı.	68	% 50,4		
P245	Annesi çocuğu okula saldı.	15	% 11,1	5,91	2,93
P246	Makarnayı suya saldı.	5	% 3,7	4,39	3,16
P247	Adam köpeğini üstümüze saldı.	4	% 3,0	6,84	2,75
P248	Kovayı kuyuya saldı.	2	% 1,5	5,13	2,82
P249	**(YG) (EA)** Kazak yıkanınca saldı.	2	% 1,5	1,34	1,84
	Diğer	39	% 28,9		
	Sar-				
	Dolaşmasın diye ipi makaraya sardı.	49	% 36,3		
P250	Annem yemek için sarma sardı.	19	% 14,1	5,17	3,12
P251	**(EA)** Annesi çocuğunu hasretle sardı.	14	% 10,4	3,23	2,84
P252	**(EA)** Etrafı pis bir koku sardı.	9	% 6,7	1,80	2,22
P253	Aldığı hediyeyi güzel bir pakete sardı.	7	%5,2	5,47	3,03
P254	Sarmaşık evin duvarını sardı.	7	% 5,2	5,54	2,96
P255	**(EA)** Polisler suçluların etrafını sardı.	4	% 3,0	3,26	2,80
P256	**(EA)** Bu giysi vücudunu sarıyor.	2	% 1,5	3,16	2,67
	Diğer	24	% 17,8		
	Say-				
	Çocuk 1'den 10'a kadar saydı.	60	% 44,4		
P257	Öğretmen sınıfı saydı.	53	% 39,3	7,91	2,04
P258	**(EA)** Bu çocuğu da gruplarından saydılar.	4	% 3,0	1,44	1,37
P259	Adam aklına gelen isimleri saydı.	3	% 2,2	6,91	2,44
	Diğer	15	% 11,1		
	Seç-				
	Akşama giyeceği elbisesini seçti.	98	% 72,6		
P260	Gitmek yerine evde kalmayı seçti.	31	% 23,0	6,17	3,14
P261	Halk başkanını seçti.	5	% 3,7	7,69	2,06
	Diğer	1	% 0,7		

	Ser-				
	Annem kilimi yere serdi.	75	% 55,6		
P262	Balkona çamaşırları serdi.	28	% 20,7	6,82	2,69
P263	Satıcı mallarını tezgâha serdi.	7	% 5,2	6,99	2,35
P264	**(EA)** Boksör rakibini yere serdi.	5	% 3,7	3,46	2,83
P265	Köylüler kurusun diye üzümleri serdi.	4	% 3,0	6,87	2,33
	Diğer	16	% 11,9		
	Sık-				
	Annem portakalları sıktı.	44	% 32,6		
P266	**(EA)** Adam gevşeyen vidayı sıktı.	17	% 12,6	3,52	2,93
P267	**(EA)** Adam arkadaşının elini sıktı.	10	% 7,4	3,36	2,74
P268	**(EA)** Bu ayakkabı ayağımı sıktı.	7	% 5,2	2,48	2,58
P269	**(EA)** Adam silahını ayıya sıktı.	1	% 0,7	1,36	1,46
P270	**(EA)** Dışarı çıkarken parfümünü sıktı.	1	% 0,7	1,99	1,84
	Diğer	55	% 40,7		
	Sız-				
	Çatlak borudan su sızdı.	79	% 58,5		
P271	**(EA)** Çok içince sızdı.	22	% 16,3	1,04	1,47
P272	**(EA)** Polis örgütün içine sızdı.	21	% 15,6	3,27	2,87
P273	**(EA)** Düşman sınırdan içeri sızdı.	9	% 6,7	3,97	3,07
P274	Gizli haber basına sızdı.	3	% 2,2	4,23	3,04
	Diğer	1	% 0,7		
	Sil-				
	Adam tahtadaki yazıları sildi.	67	% 49,6		
P275	Temizlikçi camları sildi.	34	% 25,2	7,05	2,53
P276	Adam terini sildi.	3	% 2,2	6,03	2,75
	Diğer	31	% 23,0		
	Sok-				
	Kapıyı açmak için anahtarı deliğine soktu.	50	% 37,0		
P277	**(EA)** Dün beni arı soktu.	31	% 23,0	2,26	2,33
P278	**(EA)** Görevli beni içeri soktu.	12	% 8,9	3,53	2,77
	Diğer	42	% 31,1		
	Sök-				
	Ördüğü kazağı söktü.	62	% 45,9		
P279	Vidayı duvardan söktü.	50	% 37,0	4,80	2,89
P280	Tamirci makineyi söktü.	15	% 11,1	5,40	3,06
P281	**(YG) (EA)** Şafak söktü.	1	% 0,7	1,05	1,32
	Diğer	7	% 5,2		
	Sön-				
	Rüzgâr çıkınca mum söndü.	109	% 80,7		
P282	**(EA)** Şişirdiğim balon söndü.	1	% 0,7	3,63	2,99
	Diğer	25	% 18,5		
	Sür-				
	Yeni aldığı kremi eline sürdü.	45	% 33,3		
P283	**(EA)** Bu film tam 2 saat sürdü.	25	% 18,5	0,88	0,82
P284	**(EA)** Bugün yeni aldığı arabayı sürdü.	42	% 31,1	1,01	1,20
P285	**(EA)** Toplantı hala sürüyor.	13	% 9,6	1,00	1,14
P286	**(EA)** Çiftçi tarlayı sürdü.	7	% 5,2	1,39	1,33
P287	**(EA)** Adamı başka bir ile sürdüler.	1	% 0,7	0,85	0,73
	Diğer	2	% 0,7		

	Şiş-				
	Balon şişti.	54	% 40,0		
P288	Yumruğu yiyince gözü şişti.	39	% 28,9	5,81	2,95
P289	Çok yiyince şişti.	25	% 18,5	5,59	2,70
P290	Akşamdan ıslattığım nohutlar şişti.	3	% 2,2	6,34	2,53
	Diğer	14	% 10,4		
	Tak-				
	Kitap okurken gözlüğünü taktı.	92	% 68,1		
P291	Düğünde geline bilezik taktı.	3	% 2,2	6,98	2,51
	Diğer	40	% 29,6		
	Tara-				
	Okula giderken saçlarını taradı.	105	% 77,8		
P292	**(EA)** Teröristler karakolu taradı.	12	% 8,9	0,97	1,25
P293	**(EA)** Resmini bilgisayara aktarmak için taradı.	2	% 1,5	1,31	1,64
	Diğer	16	% 11,9		
	Tut-				
	Çocuk annesinin elini tuttu.	92	% 68,1		
P294	**(EA)** Arkadaşı yolda onu tuttu. Derse gecikti.	3	% 2,2	1,31	1,70
P295	**(EA)** Bu fikri çok tuttu.	3	% 2,2	1,18	1,61
P296	**(EA)** Gemi yolculuğunda adamı deniz tuttu.	2	% 1,5	0,87	0,90
P297	**(EA)** Tartışmada arkadaşının tarafını tuttu.	3	% 2,2	1,47	1,82
P298	**(EA)** Aldığı kıyafetler 100 lira tuttu.	1	% 0,7	0,95	1,03
P299	**(EA)** Bu şarkı çok tuttu.	1	% 0,7	1,05	1,20
P300	**(EA)** Polis zanlıları nezarethanede tuttu.	1	% 0,7	2,07	2,20
P301	**(EA)** Adam parasını iyi tuttu ve birikim yaptı.	1	% 0,7	1,77	2,21
P302	**(EA)** Yaptığımız plan tuttu.	2	% 1,5	1,12	1,31
	Diğer	26	% 19,3		
	Uç-				
	Serbest bırakılan kuş uçtu.	68	% 50,4		
P303	Geçen ay İstanbul'a uçtu.	21	% 15,6	4,80	3,17
P304	Rüzgâr çıkınca bütün kâğıtlar uçtu.	6	% 4,4	6,27	2,51
P305	Saatlerce bekleyen uçak nihayet uçtu.	5	% 3,7	7,21	2,02
	Diğer	35	% 25,9		
	Uy-				
	Kötü arkadaşlarına uydu.	52	% 38,5		
P306	Trafik kurallarına uydu.	32	% 23,7	5,76	3,01
P307	**(EA)** Bu ayakkabı bu çantaya uydu.	22	% 16,3	3,06	2,86
P308	Bu fikirleri bana uydu.	15	% 11,1	4,90	3,26
P309	**(EA)** Bu ayakkabı ayağıma uydu.	7	% 5,2	3,05	2,67
	Diğer	7	% 5,2		
	Var-				
	Adam Ankara'ya vardı.	120	% 88,9		
P310	Araştırma sonuca vardı.	9	% 6,7	4,05	2,91
P311	**(EA)** Genç kız sevdiğine vardı.	1	% 0,7	3,09	2,74
	Diğer	5	% 3,7		
	Ver-				
	Elindeki kitabı arkadaşına verdi.	74	% 54,8		
P312	Tüm parasını yoksul adama verdi.	10	% 7,4	8,38	1,60
P313	Aldığı kitabın parasını verdi.	3	% 2,2	7,02	2,59
P314	**(EA)** Kızını komşusunun oğluna verdi.	1	% 0,7	3,56	2,90
	Diğer	47	% 34,8		

	Vur-				
	Adam arkadaşına vurdu.	79	% 58,5		
P315	Avcı ayıyı vurdu.	26	% 19,3	4,49	3,04
P316	Açmaları için kapıya vurdu.	6	% 4,4	5,19	3,05
P317	Sinirli adam kapıyı vurdu ve çıktı.	3	% 2,2	4,00	3,03
P318	**(EA)** Büyük ikramiye bu bilete vurdu.	2	% 1,5	1,26	1,56
P319	Atıcı hedefi vurdu.	2	% 1,5	4,00	3,05
P320	**(EA)** Ateş yüzüme vurdu.	1	% 0,7	1,91	2,13
	Diğer	16	% 11,9		
	Yak-				
	Sigara içmek için kibriti yaktı.	70	% 51,9		
P321	Hainler bütün ormanı yaktı.	33	% 24,4	6,17	2,76
P322	**(EA)** Kızartma yaparken elini yaktı.	12	% 8,9	3,74	3,14
P323	Ütü yaparken gömleği yaktı.	4	% 3,0	4,06	2,92
P324	Hava kararınca lambayı yaktı.	3	% 2,2	4,54	3,11
P325	**(EA)** Asitli içecek midesini yaktı.	1	% 0,7	2,06	2,23
	Diğer	12	% 8,9		
	Yan-				
	Sigara izmariti ile tüm orman yandı.	47	% 34,8		
P326	Yemek pişirirken eli yandı.	44	% 32,6	5,80	2,88
P327	Ocakta unutunca yemek yandı.	7	% 5,2	6,41	2,65
P328	Kibriti çakınca yandı.	5	% 3,7	6,93	2,56
P329	**(EA)** Hava çok sıcaktı, herkes yandı.	5	% 3,7	2,70	2,70
P330	**(EA)** Düğmesine basınca lamba yandı.	5	% 3,7	1,58	1,83
P331	**(EA)** Biber çok acıymış, ağzı yandı.	2	% 1,5	2,35	2,37
	Diğer	20	% 14,8		
	Yap-				
	Annem yemeği yaptı.	59	% 43,7		
P332	Adam kendinden istenen görevi yaptı.	30	% 22,2	5,20	3,06
P333	Adam söylediğini yaptı.	29	% 21,5	4,54	3,09
P334	**(EA)** Tamirci bozuk radyoyu yaptı.	1	% 0,7	3,71	2,94
	Diğer	16	% 11,9		
	Yat-				
	Adam dün gece erkenden yattı.	96	% 71,1		
P335	Oturmaktan yorulunca kanepeye yattı.	21	% 15,6	6,84	2,81
P336	**(EA)** Oynadığım loto kuponu yattı.	6	% 4,4	0,92	1,26
P337	**(EA)** Adam kız arkadaşıyla yattı.	3	% 2,2	3,38	3,22
P338	Adam dün gece bir otelde yattı.	2	% 1,5	6,47	2,81
P339	Hastalığı nedeniyle bir hafta yattı.	2	% 1,5	4,64	3,37
P340	**(EA)** Aşırı yüklenen kamyon sağa yattı.	2	% 1,5	1,46	1,62
P341	**(EA)** Ders çalışacağına bütün sene yattı.	2	% 1,5	1,86	2,33
	Diğer	1	% 0,7		
	Yaz-				
	Öğrenci öğretmenin söylediklerini yazdı.	56	% 41,5		
P342	Adam annesine mektup yazdı.	35	% 25,9	7,71	2,22
P343	Yazar son kitabını yazdı.	33	% 24,4	6,99	2,51
	Diğer	11	% 8,1		
	Ye-				
	Adam yemeğini yedi.	122	% 90,4		
P344	**(EA)** Yaramazlık yapınca tokadı yedi.	2	% 1,5	1,47	1,85
	Diğer	11	% 8,1		

	Yet-				
	Evdeki ekmek herkese yetti.	105	% 77,8		
P345	**(EA)** Yaptıkları artık yetti.	24	% 17,8	2,33	2,72
	Diğer	6	% 4,4		
	Yık-				
	İşçiler binayı yıktı.	98	% 72,6		
P346	Fırtına ağacı yıktı.	4	% 3,0	7,50	2,14
	Diğer	33	% 24,4		
	Yut-				
	Adam son lokmasını yuttu.	107	% 79,3		
P347	**(EA)** Adam konuşurken heceleri yuttu.	2	% 1,5	2,53	2,32
	Diğer	26	% 19,3		
	Yürü-				
	Okuldan eve kadar yürüdü.	65	% 48,1		
P348	Bütün sabah sahilde yürüdü.	65	% 48,1	8,86	1,08
	Diğer	5	% 3,7		
	Yüz-				
	Sıcaktan bunalınca denizde yüzdü.	111	% 82,2		
P349	**(EA)** Kasap koyunun derisini yüzdü.	14	% 10,4	0,89	1,14
P350	10 yıl profesyonel olarak yüzdü.	5	% 3,7	8,06	2,07
P351	Tahta parçası suda yüzdü.	2	% 1,5	6,71	2,69
	Diğer	3	% 2,2		

EK (5). T-test Sonuçları

Aç-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P1 - P2	-7,151	78	,000
Pair 2	P1 - P3	19,011	78	,000
Pair 3	P1 - P4	4,722	78	,000
Pair 4	P1 - P5	13,164	78	,000
Pair 5	P1 - P6	15,120	78	,000
Pair 6	P1 - P7	7,925	78	,000
Pair 7	P2 - P3	37,402	78	,000
Pair 8	P2 - P4	10,499	78	,000
Pair 9	P2 - P5	22,888	78	,000
Pair 10	P2 - P6	26,983	78	,000
Pair 11	P2 - P7	15,083	78	,000
Pair 12	P3 - P4	-11,837	78	,000
Pair 13	P3 - P5	-5,007	78	,000
Pair 14	P3 - P6	-3,903	78	,000
Pair 15	P3 - P7	-8,603	78	,000
Pair 16	P4 - P5	7,564	78	,000
Pair 17	P4 - P6	8,247	78	,000
Pair 18	P4 - P7	3,335	78	,001
Pair 19	P5 - P6	1,730	78	,088
Pair 20	P5 - P7	-3,245	78	,002
Pair 21	P6 - P7	-5,755	78	,000

Ak-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P8 - P9	10,090	78	,000
Pair 2	P8 - P10	4,335	78	,000
Pair 3	P8 - P11	13,049	78	,000
Pair 4	P8 - P12	28,068	78	,000
Pair 5	P9 - P10	-7,303	78	,000
Pair 6	P9 - P11	3,285	78	,002
Pair 7	P9 - P12	11,094	78	,000
Pair 8	P10 - P11	10,147	78	,000
Pair 9	P10 - P12	23,781	78	,000
Pair 10	P11 - P12	9,090	78	,000

Al-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P13 - P14	2,170	78	,033
Pair 2	P13 - P15	,427	78	,670
Pair 3	P13 - P16	5,254	78	,000
Pair 4	P13 - P17	1,885	78	,063
Pair 5	P13 - P18	-,008	78	,994
Pair 6	P14 - P15	-1,221	78	,226
Pair 7	P14 - P16	3,706	78	,000
Pair 8	P14 - P17	,595	78	,554
Pair 9	P14 - P18	-2,117	78	,037
Pair 10	P15 - P16	4,417	78	,000
Pair 11	P15 - P17	1,934	78	,057
Pair 12	P15 - P18	-,475	78	,636
Pair 13	P16 - P17	-3,066	78	,003
Pair 14	P16 - P18	-4,813	78	,000
Pair 15	P17 - P18	-2,258	78	,027

Ara-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P19 - P20	-21,873	78	,000
Pair 2	P19 - P21	-5,115	78	,000
Pair 3	P20 - P21	15,675	78	,000

As-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P22 - P23	10,842	78	,000
Pair 2	P22 - P24	10,433	78	,000
Pair 3	P23 - P24	-2,354	78	,021

At-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P25 - P26	16,041	78	,000
Pair 2	P25 - P27	6,538	78	,000
Pair 3	P26 - P27	-10,314	78	,000

Bak-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P28 - P29	1,952	78	,054
Pair 2	P28 - P30	-,849	78	,398
Pair 3	P28 - P31	-3,796	78	,000
Pair 4	P29 - P30	-1,671	78	,099
Pair 5	P29 - P31	-4,743	78	,000
Pair 6	P30 - P31	-2,828	78	,006

Bas-

		t	Df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P32 - P33	-16,137	78	,000
Pair 2	P32 - P34	-3,756	78	,000
Pair 3	P32 - P35	-,371	78	,712
Pair 4	P32 - P36	-1,431	78	,156
Pair 5	P32 - P37	-9,337	78	,000
Pair 6	P32 - P38	-2,699	78	,009
Pair 7	P33 - P34	14,212	78	,000
Pair 8	P33 - P35	16,527	78	,000
Pair 9	P33 - P36	15,529	78	,000
Pair 10	P33 - P37	6,740	78	,000
Pair 11	P33 - P38	13,628	78	,000
Pair 12	P34 - P35	3,543	78	,001
Pair 13	P34 - P36	2,540	78	,013
Pair 14	P34 - P37	-6,141	78	,000
Pair 15	P34 - P38	1,370	78	,174
Pair 16	P35 - P36	-1,418	78	,160
Pair 17	P35 - P37	-8,849	78	,000
Pair 18	P35 - P38	-2,339	78	,022
Pair 19	P36 - P37	-8,149	78	,000
Pair 20	P36 - P38	-1,349	78	,181
Pair 21	P37 - P38	7,912	78	,000

Bat-

		t	Df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P39 - P40	-4,756	78	,000
Pair 2	P39 - P41	-1,167	78	,247
Pair 3	P39 - P42	7,403	78	,000
Pair 4	P39 - P43	7,442	78	,000
Pair 5	P40 - P41	3,206	78	,002
Pair 6	P40 - P42	11,153	78	,000
Pair 7	P40 - P43	11,269	78	,000
Pair 8	P41 - P42	7,514	78	,000
Pair 9	P41 - P43	7,921	78	,000
Pair 10	P42 - P43	,820	78	,415

Bırak-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P44 - P45	5,946	78	,000
Pair 2	P44 - P46	5,537	78	,000
Pair 3	P44 - P47	3,699	78	,000
Pair 4	P44 - P48	-10,064	78	,000
Pair 5	P44 - P49	-1,812	78	,074
Pair 6	P44 - P50	-15,840	78	,000
Pair 7	P44 - P51	-13,376	78	,000
Pair 8	P44 - P52	-1,792	78	,077
Pair 9	P44 - P53	4,644	78	,000
Pair 10	P44 - P54	3,702	78	,000
Pair 11	P44 - P55	4,271	78	,000
Pair 12	P45 - P46	-1,476	78	,144
Pair 13	P45 - P47	-2,631	78	,010
Pair 14	P45 - P48	-16,445	78	,000
Pair 15	P45 - P49	-7,065	78	,000
Pair 16	P45 - P50	-27,781	78	,000
Pair 17	P45 - P51	-23,772	78	,000
Pair 18	P45 - P52	-7,329	78	,000
Pair 19	P45 - P53	-1,338	78	,185
Pair 20	P45 - P54	-1,449	78	,151
Pair 21	P45 - P55	-1,413	78	,162
Pair 22	P46 - P47	-1,936	78	,057
Pair 23	P46 - P48	-15,226	78	,000
Pair 24	P46 - P49	-6,534	78	,000
Pair 25	P46 - P50	-24,766	78	,000
Pair 26	P46 - P51	-22,385	78	,000
Pair 27	P46 - P52	-6,137	78	,000
Pair 28	P46 - P53	-,384	78	,702
Pair 29	P46 - P54	-,396	78	,693
Pair 30	P46 - P55	-,476	78	,635
Pair 31	P47 - P48	-12,606	78	,000
Pair 32	P47 - P49	-5,358	78	,000
Pair 33	P47 - P50	-22,527	78	,000
Pair 34	P47 - P51	-20,512	78	,000
Pair 35	P47 - P52	-5,414	78	,000
Pair 36	P47 - P53	1,103	78	,273
Pair 37	P47 - P54	,989	78	,326
Pair 38	P47 - P55	1,143	78	,257
Pair 39	P48 - P49	7,551	78	,000
Pair 40	P48 - P50	-5,025	78	,000

Pair 41	P48 - P51	-2,894	78	,005
Pair 42	P48 - P52	7,210	78	,000
Pair 43	P48 - P53	15,537	78	,000
Pair 44	P48 - P54	14,420	78	,000
Pair 45	P48 - P55	14,447	78	,000
Pair 46	P49 - P50	-13,569	78	,000
Pair 47	P49 - P51	-13,456	78	,000
Pair 48	P49 - P52	-,311	78	,756
Pair 49	P49 - P53	6,519	78	,000
Pair 50	P49 - P54	6,008	78	,000
Pair 51	P49 - P55	5,558	78	,000
Pair 52	P50 - P51	1,990	78	,050
Pair 53	P50 - P52	13,426	78	,000
Pair 54	P50 - P53	23,650	78	,000
Pair 55	P50 - P54	23,810	78	,000
Pair 56	P50 - P55	21,367	78	,000
Pair 57	P51 - P52	12,489	78	,000
Pair 58	P51 - P53	21,688	78	,000
Pair 59	P51 - P54	22,339	78	,000
Pair 60	P51 - P55	19,652	78	,000
Pair 61	P52 - P53	6,487	78	,000
Pair 62	P52 - P54	6,375	78	,000
Pair 63	P52 - P55	5,373	78	,000
Pair 64	P53 - P54	-,050	78	,960
Pair 65	P53 - P55	-,017	78	,987
Pair 66	P54 - P55	,027	78	,978

Bin-

		t	Df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P56 - P57	2,886	78	,005

Boğ-

Boz-

		t	Df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P59 - P60	,701	78	,485
Pair 2	P59 - P61	-1,750	78	,084
Pair 3	P59 - P62	-2,728	78	,008
Pair 4	P59 - P63	10,645	78	,000
Pair 5	P60 - P61	-2,735	78	,008
Pair 6	P60 - P62	-3,218	78	,002
Pair 7	P60 - P63	10,189	78	,000
Pair 8	P61 - P62	-,927	78	,357
Pair 9	P61 - P63	12,010	78	,000
Pair 10	P62 - P63	12,388	78	,000

Bul-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P64 - P65	7,498	78	,000
Pair 2	P64 - P66	20,539	78	,000
Pair 3	P65 - P66	9,978	78	,000

Çak-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P67 - P68	7,541	78	,000
Pair 2	P67 - P69	10,997	78	,000
Pair 3	P67 - P70	7,641	78	,000
Pair 4	P68 - P69	2,984	78	,004
Pair 5	P68 - P70	1,028	78	,307
Pair 6	P69 - P70	-2,563	78	,012

Çal-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P71 - P72	1,322	78	,190
Pair 2	P71 - P73	-,508	78	,613
Pair 3	P71 - P74	-1,419	78	,160
Pair 4	P72 - P73	-,868	78	,388
Pair 5	P72 - P74	-1,678	78	,097
Pair 6	P73 - P74	-,891	78	,376

Çalış-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P75 - P76	-,198	78	,843
Pair 2	P75 - P77	-2,063	78	,042
Pair 3	P76 - P77	-1,885	78	,063

Çarp-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P78 - P79	1,024	78	,309
Pair 2	P78 - P80	-2,336	78	,022
Pair 3	P79 - P80	-3,372	78	,001

Çat-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P81 - P82	-5,153	78	,000
Pair 2	P81 - P83	-4,264	77	,000
Pair 3	P82 - P83	-,274	77	,785

Çek-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P84 - P85	5,208	78	,000
Pair 2	P84 - P86	-18,112	78	,000
Pair 3	P84 - P87	-9,234	78	,000
Pair 4	P84 - P88	5,662	78	,000
Pair 5	P84 - P89	,559	78	,577
Pair 6	P84 - P90	2,522	78	,014
Pair 7	P84 - P91	-,335	78	,738
Pair 8	P85 - P86	-26,924	78	,000
Pair 9	P85 - P87	-14,404	78	,000
Pair 10	P85 - P88	2,288	78	,025
Pair 11	P85 - P89	-4,251	78	,000
Pair 12	P85 - P90	-2,974	78	,004
Pair 13	P85 - P91	-5,226	78	,000
Pair 14	P86 - P87	4,382	78	,000
Pair 15	P86 - P88	28,380	78	,000
Pair 16	P86 - P89	18,111	78	,000
Pair 17	P86 - P90	22,088	78	,000
Pair 18	P86 - P91	16,748	78	,000

Pair 19	P87 - P88	14,741	78	,000
Pair 20	P87 - P89	11,354	78	,000
Pair 21	P87 - P90	12,483	78	,000
Pair 22	P87 - P91	8,578	78	,000
Pair 23	P88 - P89	-4,783	78	,000
Pair 24	P88 - P90	-3,525	78	,001
Pair 25	P88 - P91	-5,738	78	,000
Pair 26	P89 - P90	2,384	78	,020
Pair 27	P89 - P91	-,855	78	,395
Pair 28	P90 - P91	-3,115	78	,003

Çevir-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P92 - P93	-3,468	78	,001
Pair 2	P92 - P94	-11,333	78	,000
Pair 3	P92 - P95	-7,092	78	,000
Pair 4	P92 - P96	-17,089	78	,000
Pair 5	P92 - P97	-12,732	78	,000
Pair 6	P92 - P98	-5,909	78	,000
Pair 7	P93 - P94	-9,421	78	,000
Pair 8	P93 - P95	-4,252	78	,000
Pair 9	P93 - P96	-13,996	78	,000
Pair 10	P93 - P97	-9,802	78	,000
Pair 11	P93 - P98	-3,772	78	,000
Pair 12	P94 - P95	6,669	78	,000
Pair 13	P94 - P96	-3,714	78	,000
Pair 14	P94 - P97	-,174	78	,862
Pair 15	P94 - P98	4,031	78	,000
Pair 16	P95 - P96	-10,037	78	,000
Pair 17	P95 - P97	-6,758	78	,000
Pair 18	P95 - P98	-,538	78	,592
Pair 19	P96 - P97	3,714	78	,000
Pair 20	P96 - P98	7,673	78	,000
Pair 21	P97 - P98	5,039	78	,000

Çık-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P99 - P100	1,976	78	,052
Pair 2	P99 - P101	,957	78	,341
Pair 3	P99 - P102	13,321	78	,000
Pair 4	P99 - P103	10,995	78	,000
Pair 5	P100 - P101	-1,059	78	,293
Pair 6	P100 - P102	9,839	78	,000
Pair 7	P100 - P103	7,860	78	,000
Pair 8	P101 - P102	11,604	78	,000
Pair 9	P101 - P103	8,709	78	,000
Pair 10	P102 - P103	-2,208	78	,030

Çırp-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P104 - P105	-,611	78	,543
Pair 2	P104 - P106	-,707	78	,482
Pair 3	P104 - P107	-2,924	78	,005
Pair 4	P105 - P106	-,139	78	,890
Pair 5	P105 - P107	-2,309	78	,024
Pair 6	P106 - P107	-2,100	78	,039

Çiz-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P108 - P109	6,928	78	,000
Pair 2	P108 - P110	15,774	78	,000
Pair 3	P108 - P111	21,886	78	,000
Pair 4	P109 - P110	9,922	78	,000
Pair 5	P109 - P111	13,135	78	,000
Pair 6	P110 - P111	4,185	78	,000

Çök-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P112 - P113	-2,052	78	,044
Pair 2	P112 - P114	5,250	78	,000
Pair 3	P112 - P115	11,229	78	,000
Pair 4	P112 - P116	6,461	78	,000
Pair 5	P112 - P117	11,674	78	,000
Pair 6	P113 - P114	6,923	78	,000
Pair 7	P113 - P115	12,849	78	,000
Pair 8	P113 - P116	7,572	78	,000
Pair 9	P113 - P117	14,726	78	,000
Pair 10	P114 - P115	5,825	78	,000
Pair 11	P114 - P116	,392	78	,696
Pair 12	P114 - P117	7,066	78	,000
Pair 13	P115 - P116	-5,134	78	,000
Pair 14	P115 - P117	1,102	78	,274
Pair 15	P116 - P117	7,109	78	,000

Çöz-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P118 - P119	-13,845	78	,000

Dal-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P120 - P121	-,211	78	,834
Pair 2	P120 - P122	-5,802	78	,000
Pair 3	P121 - P122	-5,310	78	,000

De-

Dik-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P124 - P125	,258	78	,797
Pair 2	P124 - P126	-10,283	78	,000
Pair 3	P124 - P127	-15,987	78	,000
Pair 4	P125 - P126	-10,449	78	,000
Pair 5	P125 - P127	-16,192	78	,000
Pair 6	P126 - P127	-6,100	78	,000

Don-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P128 - P129	1,537	78	,128
Pair 2	P128 - P130	-,283	78	,778
Pair 3	P129 - P130	-2,097	78	,039

Dök-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P131 - P132	7,255	78	,000
Pair 2	P131 - P133	20,295	78	,000
Pair 3	P132 - P133	6,945	78	,000

Dön-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P134 - P135	-2,053	78	,043
Pair 2	P134 - P136	2,844	78	,006
Pair 3	P134 - P137	3,187	78	,002
Pair 4	P135 - P136	4,147	78	,000
Pair 5	P135 - P137	4,260	78	,000
Pair 6	P136 - P137	1,027	78	,308

Döv-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P138 - P139	-,286	78	,775

Dur-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P140 - P141	8,821	78	,000
Pair 2	P140 - P142	8,474	78	,000
Pair 3	P140 - P143	3,962	78	,000
Pair 4	P140 - P144	16,777	78	,000
Pair 5	P140 - P145	9,939	78	,000
Pair 6	P140 - P146	9,269	78	,000
Pair 7	P141 - P142	-1,450	78	,151
Pair 8	P141 - P143	-3,538	78	,001
Pair 9	P141 - P144	6,753	78	,000
Pair 10	P141 - P145	2,937	78	,004
Pair 11	P141 - P146	2,226	78	,029
Pair 12	P142 - P143	-2,163	78	,034
Pair 13	P142 - P144	7,890	78	,000
Pair 14	P142 - P145	3,729	78	,000
Pair 15	P142 - P146	3,369	78	,001
Pair 16	P143 - P144	11,036	78	,000
Pair 17	P143 - P145	5,803	78	,000
Pair 18	P143 - P146	5,015	78	,000
Pair 19	P144 - P145	-3,163	78	,002
Pair 20	P144 - P146	-3,960	78	,000
Pair 21	P145 - P146	-,782	78	,436

Düş-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P147 - P148	20,489	78	,000
Pair 2	P147 - P149	24,911	78	,000
Pair 3	P147 - P150	24,553	78	,000
Pair 4	P148 - P149	2,484	78	,015
Pair 5	P148 - P150	4,065	78	,000
Pair 6	P149 - P150	3,253	78	,002

Ek-

--

Ez-

–

Geç-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P153 - P154	-12,410	78	,000
Pair 2	P153 - P155	-4,734	78	,000
Pair 3	P153 - P156	4,195	78	,000
Pair 4	P153 - P157	-11,782	78	,000
Pair 5	P153 - P158	,386	78	,701
Pair 6	P153 - P159	2,126	78	,037
Pair 7	P153 - P160	4,281	78	,000
Pair 8	P153 - P161	-2,525	78	,014
Pair 9	P153 - P162	1,246	78	,217
Pair 10	P153 - P163	-2,440	78	,017
Pair 11	P154 - P155	7,108	78	,000
Pair 12	P154 - P156	18,172	78	,000
Pair 13	P154 - P157	-1,644	78	,104
Pair 14	P154 - P158	14,489	78	,000
Pair 15	P154 - P159	15,982	78	,000
Pair 16	P154 - P160	19,460	78	,000
Pair 17	P154 - P161	9,744	78	,000
Pair 18	P154 - P162	15,820	78	,000
Pair 19	P154 - P163	10,113	78	,000
Pair 20	P155 - P156	8,960	78	,000
Pair 21	P155 - P157	-8,698	78	,000
Pair 22	P155 - P158	6,129	78	,000
Pair 23	P155 - P159	7,502	78	,000
Pair 24	P155 - P160	9,021	78	,000
Pair 25	P155 - P161	3,149	78	,002
Pair 26	P155 - P162	6,252	78	,000
Pair 27	P155 - P163	2,310	78	,024
Pair 28	P156 - P157	-19,347	78	,000
Pair 29	P156 - P158	-4,413	78	,000
Pair 30	P156 - P159	-2,458	78	,016
Pair 31	P156 - P160	,944	78	,348
Pair 32	P156 - P161	-7,133	78	,000
Pair 33	P156 - P162	-3,380	78	,001
Pair 34	P156 - P163	-6,907	78	,000
Pair 35	P157 - P158	14,584	78	,000
Pair 36	P157 - P159	17,066	78	,000
Pair 37	P157 - P160	19,422	78	,000
Pair 38	P157 - P161	11,922	78	,000
Pair 39	P157 - P162	16,049	78	,000

Pair 40	P157 - P163	11,015	78	,000
Pair 41	P158 - P159	2,399	78	,019
Pair 42	P158 - P160	4,689	78	,000
Pair 43	P158 - P161	-3,436	78	,001
Pair 44	P158 - P162	1,158	78	,250
Pair 45	P158 - P163	-3,745	78	,000
Pair 46	P159 - P160	4,050	78	,000
Pair 47	P159 - P161	-5,341	78	,000
Pair 48	P159 - P162	-1,201	78	,234
Pair 49	P159 - P163	-5,810	78	,000
Pair 50	P160 - P161	-7,248	78	,000
Pair 51	P160 - P162	-4,146	78	,000
Pair 52	P160 - P163	-7,280	78	,000
Pair 53	P161 - P162	4,493	78	,000
Pair 54	P161 - P163	-,353	78	,725
Pair 55	P162 - P163	-5,640	78	,000

Gel-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P164 - P165	3,341	78	,001
Pair 2	P164 - P166	17,333	78	,000
Pair 3	P164 - P167	5,522	78	,000
Pair 4	P164 - P168	6,497	78	,000
Pair 5	P165 - P166	14,047	78	,000
Pair 6	P165 - P167	3,533	78	,001
Pair 7	P165 - P168	4,629	78	,000
Pair 8	P166 - P167	-9,918	78	,000
Pair 9	P166 - P168	-9,390	78	,000
Pair 10	P167 - P168	,732	78	,466

Gez-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P169 - P170	1,833	78	,071

Gir-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P171 - P172	5,612	78	,000
Pair 2	P171 - P173	3,997	78	,000
Pair 3	P172 - P173	-2,407	78	,018

Git-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P174 - P175	-4,776	78	,000

İn-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P176 - P177	15,768	78	,000
Pair 2	P176 - P178	8,643	78	,000
Pair 3	P176 - P179	15,268	78	,000
Pair 4	P176 - P180	4,129	78	,000
Pair 5	P177 - P178	-6,839	78	,000
Pair 6	P177 - P179	-2,769	78	,007
Pair 7	P177 - P180	-10,636	78	,000
Pair 8	P178 - P179	5,397	78	,000
Pair 9	P178 - P180	-4,619	78	,000
Pair 10	P179 - P180	-10,150	78	,000

Kabar-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P181 - P182	2,043	78	,044
Pair 2	P181 - P183	-4,298	78	,000
Pair 3	P181 - P184	1,971	78	,052
Pair 4	P181 - P185	3,551	78	,001
Pair 5	P181 - P186	9,909	78	,000
Pair 6	P182 - P183	-5,905	78	,000
Pair 7	P182 - P184	,316	78	,753
Pair 8	P182 - P185	2,615	78	,011
Pair 9	P182 - P186	9,225	78	,000
Pair 10	P183 - P184	5,201	78	,000
Pair 11	P183 - P185	6,392	78	,000
Pair 12	P183 - P186	13,044	78	,000
Pair 13	P184 - P185	2,753	78	,007
Pair 14	P184 - P186	9,356	78	,000
Pair 15	P185 - P186	5,429	78	,000

Kaç-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P187 - P188	6,765	78	,000
Pair 2	P187 - P189	9,039	78	,000
Pair 3	P187 - P190	13,574	78	,000
Pair 4	P187 - P191	1,674	78	,098
Pair 5	P188 - P189	3,587	78	,001
Pair 6	P188 - P190	8,504	78	,000
Pair 7	P188 - P191	-4,642	78	,000
Pair 8	P189 - P190	4,780	78	,000
Pair 9	P189 - P191	-8,123	78	,000
Pair 10	P190 - P191	-12,187	78	,000

Kal-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P192 - P193	-19,421	78	,000
Pair 2	P192 - P194	-17,345	78	,000
Pair 3	P192 - P195	-11,801	78	,000
Pair 4	P192 - P196	,105	78	,917
Pair 5	P192 - P197	-1,432	78	,156
Pair 6	P193 - P194	2,269	78	,026
Pair 7	P193 - P195	6,222	78	,000
Pair 8	P193 - P196	19,409	78	,000
Pair 9	P193 - P197	18,390	78	,000
Pair 10	P194 - P195	4,884	78	,000
Pair 11	P194 - P196	17,755	78	,000
Pair 12	P194 - P197	17,123	78	,000
Pair 13	P195 - P196	12,683	78	,000
Pair 14	P195 - P197	11,864	78	,000
Pair 15	P196 - P197	-1,518	78	,133

Kalk-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P198 - P199	-4,823	78	,000
Pair 2	P198 - P200	2,250	78	,027
Pair 3	P198 - P201	-2,987	78	,004
Pair 4	P199 - P200	6,523	78	,000
Pair 5	P199 - P201	1,042	78	,301
Pair 6	P200 - P201	-5,039	78	,000

Kap-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P202 - P203	-,433	78	,666
Pair 2	P202 - P204	-16,926	78	,000
Pair 3	P202 - P205	-6,537	78	,000
Pair 4	P203 - P204	-18,287	78	,000
Pair 5	P203 - P205	-6,225	78	,000
Pair 6	P204 - P205	10,044	78	,000

Kay-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P206 - P207	-2,272	78	,026
Pair 2	P206 - P208	8,560	78	,000
Pair 3	P207 - P208	11,915	78	,000

Kes-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P209 - P210	5,270	78	,000
Pair 2	P209 - P211	-,627	78	,533
Pair 3	P209 - P212	-1,597	78	,114
Pair 4	P209 - P213	21,946	78	,000
Pair 5	P209 - P214	20,908	78	,000
Pair 6	P209 - P215	2,213	78	,030
Pair 7	P209 - P216	17,907	78	,000
Pair 8	P209 - P217	15,575	78	,000
Pair 9	P210 - P211	-4,733	78	,000
Pair 10	P210 - P212	-6,007	78	,000
Pair 11	P210 - P213	13,973	78	,000
Pair 12	P210 - P214	13,824	78	,000
Pair 13	P210 - P215	-2,005	78	,048
Pair 14	P210 - P216	12,663	78	,000
Pair 15	P210 - P217	10,772	78	,000
Pair 16	P211 - P212	-1,459	78	,149
Pair 17	P211 - P213	20,507	78	,000
Pair 18	P211 - P214	20,283	78	,000
Pair 19	P211 - P215	2,991	78	,004
Pair 20	P211 - P216	17,259	78	,000
Pair 21	P211 - P217	15,216	78	,000
Pair 22	P212 - P213	22,718	78	,000
Pair 23	P212 - P214	22,195	78	,000
Pair 24	P212 - P215	3,680	78	,000
Pair 25	P212 - P216	20,494	78	,000
Pair 26	P212 - P217	16,772	78	,000
Pair 27	P213 - P214	-,951	78	,345
Pair 28	P213 - P215	-15,350	78	,000
Pair 29	P213 - P216	-1,565	78	,122

Pair 30	P213 - P217	-4,348	78	,000
Pair 31	P214 - P215	-14,974	78	,000
Pair 32	P214 - P216	-1,033	78	,305
Pair 33	P214 - P217	-3,808	78	,000
Pair 34	P215 - P216	13,268	78	,000
Pair 35	P215 - P217	11,853	78	,000
Pair 36	P216 - P217	-3,057	78	,003

Kır-

		t	Df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P218 - P219	-10,912	78	,000
Pair 2	P218 - P220	-6,495	78	,000
Pair 3	P219 - P220	5,152	78	,000

Kıs-

		t	Df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P221 - P222	12,210	78	,000

Kop-

		t	Df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P223 - P224	4,616	78	,000

Koy-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P225 - P226	-11,895	78	,000
Pair 2	P225 - P227	-23,980	78	,000
Pair 3	P226 - P227	-6,330	78	,000

Kur-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P228 - P229	2,861	78	,005
Pair 2	P228 - P230	2,875	78	,005
Pair 3	P228 - P231	1,812	78	,074
Pair 4	P228 - P232	8,346	78	,000
Pair 5	P228 - P233	8,808	78	,000
Pair 6	P228 - P234	4,857	78	,000
Pair 7	P229 - P230	-,295	78	,769
Pair 8	P229 - P231	-1,533	78	,129
Pair 9	P229 - P232	4,295	78	,000
Pair 10	P229 - P233	4,821	78	,000
Pair 11	P229 - P234	2,019	78	,047
Pair 12	P230 - P231	-1,545	78	,126
Pair 13	P230 - P232	5,145	78	,000
Pair 14	P230 - P233	5,976	78	,000
Pair 15	P230 - P234	2,198	78	,031
Pair 16	P231 - P232	6,494	78	,000
Pair 17	P231 - P233	7,609	78	,000
Pair 18	P231 - P234	3,477	78	,001
Pair 19	P232 - P233	2,101	78	,039
Pair 20	P232 - P234	-3,159	78	,002
Pair 21	P233 - P234	-4,150	78	,000

Oku-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P235 - P236	14,644	78	,000

Otur-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P237 - P238	8,826	78	,000
Pair 2	P237 - P239	3,498	78	,001
Pair 3	P237 - P240	6,529	78	,000
Pair 4	P237 - P241	13,253	78	,000
Pair 5	P238 - P239	-6,180	78	,000
Pair 6	P238 - P240	-2,616	78	,011
Pair 7	P238 - P241	5,601	78	,000
Pair 8	P239 - P240	2,991	78	,004
Pair 9	P239 - P241	11,425	78	,000
Pair 10	P240 - P241	7,066	78	,000

Oyna-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P242 - P243	4,106	78	,000
Pair 2	P242 - P244	5,668	78	,000
Pair 3	P243 - P244	1,324	78	,189

Sal-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P245 - P246	-8,549	78	,000
Pair 2	P245 - P247	-16,096	78	,000
Pair 3	P245 - P248	-12,806	78	,000
Pair 4	P245 - P249	-11,136	78	,000
Pair 5	P246 - P247	-6,181	78	,000
Pair 6	P246 - P248	-3,970	78	,000
Pair 7	P246 - P249	-2,369	78	,020
Pair 8	P247 - P248	2,813	78	,006
Pair 9	P247 - P249	4,563	78	,000
Pair 10	P248 - P249	2,414	78	,018

Sar-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P250 - P251	-1,001	78	,320
Pair 2	P250 - P252	5,709	78	,000
Pair 3	P250 - P253	-,777	78	,440
Pair 4	P250 - P254	9,358	78	,000
Pair 5	P250 - P255	4,615	78	,000
Pair 6	P250 - P256	5,137	78	,000
Pair 7	P251 - P252	7,367	78	,000
Pair 8	P251 - P253	-,172	78	,864
Pair 9	P251 - P254	10,993	78	,000
Pair 10	P251 - P255	5,891	78	,000
Pair 11	P251 - P256	6,383	78	,000
Pair 12	P252 - P253	-6,775	78	,000
Pair 13	P252 - P254	5,833	78	,000
Pair 14	P252 - P255	-,097	78	,923
Pair 15	P252 - P256	,237	78	,814
Pair 16	P253 - P254	10,933	78	,000
Pair 17	P253 - P255	7,568	78	,000
Pair 18	P253 - P256	7,517	78	,000

Pair 19	P254 - P255	-5,455	78	,000
Pair 20	P254 - P256	-5,365	78	,000
Pair 21	P255 - P256	,391	78	,697

Say-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P257 - P258	4,790	78	,000
Pair 2	P257 - P259	23,241	78	,000
Pair 3	P258 - P259	17,214	78	,000

Seç-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P260 - P261	-4,579	78	,000

Ser-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P262 - P263	8,483	78	,000
Pair 2	P262 - P264	-,147	78	,883
Pair 3	P262 - P265	-,531	78	,597
Pair 4	P263 - P264	-10,181	78	,000
Pair 5	P263 - P265	-10,195	78	,000
Pair 6	P264 - P265	-,496	78	,622

Sık-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P266 - P267	,544	78	,588
Pair 2	P266 - P268	7,227	78	,000
Pair 3	P266 - P269	4,874	78	,000
Pair 4	P266 - P270	3,208	78	,002
Pair 5	P267 - P268	6,483	78	,000
Pair 6	P267 - P269	4,568	78	,000
Pair 7	P267 - P270	3,347	78	,001
Pair 8	P268 - P269	-3,057	78	,003
Pair 9	P268 - P270	-3,789	78	,000
Pair 10	P269 - P270	-1,850	78	,068

Sız-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P271 - P272	-7,189	78	,000
Pair 2	P271 - P273	-8,178	78	,000
Pair 3	P271 - P274	-9,597	78	,000
Pair 4	P272 - P273	-2,787	78	,007
Pair 5	P272 - P274	-3,726	78	,000
Pair 6	P273 - P274	-1,177	78	,243

Sil-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P275 - P276	3,368	78	,001

Sok-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P277 - P278	-4,023	78	,000

Sök-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P279 - P280	-2,461	78	,016
Pair 2	P279 - P281	11,283	78	,000
Pair 3	P280 - P281	12,150	78	,000

Sön-

--

Sür-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P283 - P284	-1,502	78	,137
Pair 2	P283 - P285	-3,562	78	,001
Pair 3	P283 - P286	-1,328	78	,188
Pair 4	P283 - P287	,490	78	,626
Pair 5	P284 - P285	-2,273	78	,026
Pair 6	P284 - P286	,112	78	,911
Pair 7	P284 - P287	1,771	78	,081
Pair 8	P285 - P286	2,326	78	,023
Pair 9	P285 - P287	3,828	78	,000
Pair 10	P286 - P287	2,058	78	,043

Şiş-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P288 - P289	-,804	78	,424
Pair 2	P288 - P290	-2,846	78	,006
Pair 3	P289 - P290	-2,358	78	,021

Tak-

--

Tara-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P292 - P293	-2,323	78	,023

Tut-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P294 - P295	,781	78	,437
Pair 2	P294 - P296	3,064	78	,003
Pair 3	P294 - P297	2,640	78	,010
Pair 4	P294 - P298	-,916	78	,363
Pair 5	P294 - P299	1,862	78	,066
Pair 6	P294 - P300	-3,720	78	,000
Pair 7	P294 - P301	-2,197	78	,031
Pair 8	P294 - P302	1,215	78	,228
Pair 9	P295 - P296	2,406	78	,019
Pair 10	P295 - P297	1,660	78	,101
Pair 11	P295 - P298	-1,814	78	,073
Pair 12	P295 - P299	,885	78	,379
Pair 13	P295 - P300	-4,180	78	,000
Pair 14	P295 - P301	-3,633	78	,000
Pair 15	P295 - P302	,402	78	,688
Pair 16	P296 - P297	-1,447	78	,152
Pair 17	P296 - P298	-3,741	78	,000
Pair 18	P296 - P299	-2,127	78	,037

Pair 19	P296 - P300	-5,955	78	,000
Pair 20	P296 - P301	-4,294	78	,000
Pair 21	P296 - P302	-2,712	78	,008
Pair 22	P297 - P298	-3,536	78	,001
Pair 23	P297 - P299	-1,318	78	,191
Pair 24	P297 - P300	-5,917	78	,000
Pair 25	P297 - P301	-4,133	78	,000
Pair 26	P297 - P302	-1,852	78	,068
Pair 27	P298 - P299	3,096	78	,003
Pair 28	P298 - P300	-3,451	78	,001
Pair 29	P298 - P301	-2,261	78	,027
Pair 30	P298 - P302	2,346	78	,022
Pair 31	P299 - P300	-5,635	78	,000
Pair 32	P299 - P301	-3,936	78	,000
Pair 33	P299 - P302	-,975	78	,333
Pair 34	P300 - P301	1,916	78	,059
Pair 35	P300 - P302	5,104	78	,000
Pair 36	P301 - P302	3,305	78	,001

Uç-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P303 - P304	7,846	78	,000
Pair 2	P303 - P305	3,973	78	,000
Pair 3	P304 - P305	-4,237	78	,000

Uy-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P306 - P307	-2,314	78	,023
Pair 2	P306 - P308	4,384	78	,000
Pair 3	P306 - P309	4,542	78	,000
Pair 4	P307 - P308	7,265	78	,000
Pair 5	P307 - P309	7,728	78	,000
Pair 6	P308 - P309	,070	78	,944

Var-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P310 - P311	3,130	78	,002

Ver-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P312 - P313	5,780	78	,000
Pair 2	P312 - P314	14,966	78	,000
Pair 3	P313 - P314	9,964	78	,000

Vur-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P315 - P316	-1,666	78	,100
Pair 2	P315 - P317	9,754	78	,000
Pair 3	P315 - P318	1,513	78	,134
Pair 4	P315 - P319	1,354	78	,180
Pair 5	P315 - P320	7,247	78	,000
Pair 6	P316 - P317	11,407	78	,000
Pair 7	P316 - P318	2,979	78	,004
Pair 8	P316 - P319	3,040	78	,003
Pair 9	P316 - P320	9,117	78	,000
Pair 10	P317 - P318	-8,687	78	,000

Pair 11	P317 - P319	-8,433	78	,000
Pair 12	P317 - P320	-3,608	78	,001
Pair 13	P318 - P319	,100	78	,921
Pair 14	P318 - P320	6,315	78	,000
Pair 15	P319 - P320	6,405	78	,000

Yak-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P321 - P322	-7,226	78	,000
Pair 2	P321 - P323	-1,879	78	,064
Pair 3	P321 - P324	-1,014	78	,314
Pair 4	P321 - P325	5,174	78	,000
Pair 5	P322 - P323	3,946	78	,000
Pair 6	P322 - P324	6,527	78	,000
Pair 7	P322 - P325	12,275	78	,000
Pair 8	P323 - P324	1,050	78	,297
Pair 9	P323 - P325	6,088	78	,000
Pair 10	P324 - P325	7,242	78	,000

Yan-

		T	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P326 - P327	1,557	78	,124
Pair 2	P326 - P328	3,324	78	,001
Pair 3	P326 - P329	12,518	78	,000
Pair 4	P326 - P330	11,909	78	,000
Pair 5	P326 - P331	16,990	78	,000
Pair 6	P327 - P328	2,538	78	,013
Pair 7	P327 - P329	12,681	78	,000
Pair 8	P327 - P330	11,028	78	,000
Pair 9	P327 - P331	15,166	78	,000
Pair 10	P328 - P329	11,049	78	,000
Pair 11	P328 - P330	8,907	78	,000
Pair 12	P328 - P331	13,300	78	,000
Pair 13	P329 - P330	-1,321	78	,190
Pair 14	P329 - P331	2,867	78	,005
Pair 15	P330 - P331	4,087	78	,000

Yap-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P332 - P333	-3,191	78	,002
Pair 2	P332 - P334	2,110	78	,038
Pair 3	P333 - P334	3,924	78	,000

Yat-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P335 - P336	5,292	78	,000
Pair 2	P335 - P337	-1,084	78	,282
Pair 3	P335 - P338	16,724	78	,000
Pair 4	P335 - P339	14,635	78	,000
Pair 5	P335 - P340	13,318	78	,000
Pair 6	P335 - P341	7,787	78	,000
Pair 7	P336 - P337	-6,614	78	,000
Pair 8	P336 - P338	9,879	78	,000
Pair 9	P336 - P339	8,687	78	,000
Pair 10	P336 - P340	8,127	78	,000

Pair 11	P336 - P341	3,347	78	,001
Pair 12	P337 - P338	17,117	78	,000
Pair 13	P337 - P339	15,973	78	,000
Pair 14	P337 - P340	13,792	78	,000
Pair 15	P337 - P341	8,451	78	,000
Pair 16	P338 - P339	-3,170	78	,002
Pair 17	P338 - P340	-3,933	78	,000
Pair 18	P338 - P341	-6,553	78	,000
Pair 19	P339 - P340	-1,603	78	,113
Pair 20	P339 - P341	-5,375	78	,000
Pair 21	P340 - P341	-4,475	78	,000

Yaz-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P342 - P343	4,053	78	,000

Ye-

Yet-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P344 - P345	-2,821	78	,006

Yık-

Yut-

Yürü-

Yüz-

		t	df	Sig. (2-tailed)
Pair 1	P349 - P350	26,259	78	,000
Pair 2	P349 - P351	4,690	78	,000
Pair 3	P350 - P351	-16,910	78	,000

EK (6). Çokanlamlı Eylemlerin Üye Yapısı Değiştirimleri

Üye Atma

KONU üyesini atma

(1)	a. aç-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KONU			
			Adam	kapıyı		açtı	
	b. aç-	E	1				
			KONU / EYLEYİCİ				
			Hava	açtı.			
(2)	a. al-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KONU			
			Adam	kitabı		aldı.	
	b. al-	E	1				
			EYLEYİCİ				
			Motor	aldı.			
(3)	a. çek-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KONU			
			Adam	masayı		çekti.	
	b. çek-	E	1				
			ETKİLENEN				
			Kazak	çekti.			
(4)	a. koy-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Adam	elini	omzuma		koydu.
	b. koy-	E	1	2			
			KONU	HEDEF			
			Bu laf	bana	koydu.		
(5)	a. oku-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KONU			
			Adam	kitabı	okudu.		
	b. oku-	E	1				
			EYLEYİCİ				
			Hoca	okudu, üfledi.			
(6)	a. sar-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KONU			
			Adam	yumağı	sardı.		

	b. sar-	E	1				
			ETKİLENEN				
			Kaset	sardı.			
(7)	a. serp-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KONU			
			Adam	yemi	serpti.		
	b. serp-	E	1				
			EYLEYİCİ				
			Yağmur serpti.				
(8)	a. tak-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Adam	yüzüğü	parmağına	taktı.	
	b. tak-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	HEDEF			
			Öğretmen	bana	taktı.		
(9)	a. tut-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KONU			
			Adam	kapının kolunu	tuttu.		
	b. tut-	E	1				
			KONU				
			Kar	tuttu.			
	c. tut-	E	1				
			ETKİLENEN				
			Yemeğin dibi	tuttu.			
(10)	a. vur-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Adam	elini	masaya	vurdu.	
	b. vur-	E	1	2			
			KONU	HEDEF			
			Ağacın gölgesi	duvara	vuruyor.		
	c. vur-	E	1				
			EYLEYİCİ				
			Kalbim güm güm vuruyor.				
(11)	a. yak-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KONU			
			Adam	sigarasını	yaktı.		

b. yak- E 1

EYLEYİCİ / KONU

Güneş yakıyor.

HEDEF üyesini atma

(12) a. as- E 1 2 3

EYLEYİCİ KONU HEDEF

Adam tabloyu duvara astı.

b. as- E 1 2

EYLEYİCİ ETKİLENEN

Askerler mahkumu astılar.

(13) a. at- E 1 2 3

EYLEYİCİ KONU HEDEF

Adam taşı suya attı

b. at- E 1 2

EYLEYİCİ KONU

Adam lüzumsuz eşyaları attı.

c. at- E 1

DENEYİMCİ

Ali attı (ama tutturamadı).

d. at- E 1

KONU

Elbisenin dikişleri attı.

e. at- E 1

EYLEYİCİ

Kalbim hızlı hızlı atıyor.

(14) a. bırak- E 1 2 3

EYLEYİCİ KONU HEDEF

Adam elindeki kitabı masaya bıraktı.

b. bırak- E 1 2

EYLEYİCİ KONU

Ben paranın bir kısmını bıraktım.

c. bırak- E 1

EYLEYİCİ

Tutkal bıraktı.

(15) a. çak- E 1 2 3

EYLEYİCİ KONU HEDEF

Adam çiviyi duvara çaktı.

	b. çak-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KONU			
			Adam	kibriti	çaktı.		
	c. çak-	E	1		2		
			DENEYİMCİ		KONU		
			Ali		durumu çaktı.		
(16)	a. çarp-	E	1	2			
			DENEYİMCİ	HEDEF			
			Ali	kapıya	çarptı.		
	b. çarp-	E	1				
			EYLEYİCİ				
			Kalbim hızlı hızlı çarpıyor.				
(17)	a. dal-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	HEDEF			
			Adam	suya	daldı.		
	b. dal-	E	1				
			DENEYİMCİ				
			(Sıkılınca) Adam		daldı.		
(18)	a. dik-	E	1	2		3	
			EYLEYİCİ	KONU		HEDEF	
			Adam	direği		sokağa	dikti.
	b. dik-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KONU			
			Adam	binayı	iki ayda	dikti.	
(19)	a. geç-	E	1	2		3	
			EYLEYİCİ	KAYNAK		HEDEF	
			Adam	mutfaktan		salona	geçti.
	b. geç-	E	1	2			
			KONU	KAYNAK			
			İplik	iğne deliğinden zor geçti.			
(20)	a. gel-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	HEDEF			
			Adam	eve	geldi.		
	b. gel-	E	1				
			KONU				
			Telgraf	geldi.			

(21) a. gir- E 1 2
EYLEYİCİ HEDEF
Adam eve girdi.

b. gir- E 1
KONU
Yaz girdi.

(22) a. git- E 1 2
EYLEYİCİ HEDEF
Adam İstanbul'a gitti.

b. git- E 1
EYLEYİCİ
Bu at iyi gider.

c. git- E 1
KONU
Bu ayakkabı iki yıl gider.

d. git- E 1
ETKİLENEN
Mehmet Bey de gitti. Allah rahmet eylesin!

(23) a. göç- E 1 2
EYLEYİCİ HEDEF
Biz başka bir şehre göçtük.

b. göç- E 1
ETKİLENEN
Ev göçtü.

(24) a. in- E 1 2
EYLEYİCİ HEDEF
Adam aşağıya indi.

b. in- E 1
KONU
Yaranın şişi indi.

c. in- E 1
ETKİLENEN
Duvar inmiş.

(25) a. otur- E 1 2
EYLEYİCİ HEDEF
Adam koltuğa oturdu.

	b. otur-	E	1			
			EYLEYİCİ			
			Adam	boş oturuyor.		
	c. otur-	E	1			
			ETKİLENEN			
			Temel	10 cm oturmuş.		
	d. otur-	E	1			
			KONU			
			Gelenekler	iyice oturdu.		
(26)	a. tak-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	yüzüğü	parmağına	taktı.
	b. tak-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Kiracı	üç aylık kirayı	taktı.	
(27)	a. vur-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	elini	masaya	vurdu.
	b. vur-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Atıcı	hedefi	vurdu.	
(28)	a. yat-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Adam	yatağa	yattı.	
	b. yat-	E	1			
			ETKİLENEN			
			Araba	yattı, çalışmıyor.		
	c. yat-	E	1			
			ETKİLENEN			
			Halının tüyleri	yattı.		

KAYNAK üyesini atma

(29)	a. çık-	E	1	2	
			EYLEYİCİ	KAYNAK	
			Adam	evden	çıktı.
	b. çık-	E	1		
			KONU		
			Bebeğin patiği çıktı.		

(30)	a. geç-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KAYNAK	HEDEF	
			Adam	mutfaktan	salona	geçti.
	b. geç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Biz	yeni eve	geçtik.	
	c. geç-	E	1	2		
			KONU	HEDEF		
			Sözleri	tarihe geçti.		
(31)	a. kaç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KAYNAK		
			Mahkumlar	hapishaneden	kaçtı.	
	b. kaç-	E	1			
			ETKİLENEN			
			Çorabım	kaçtı.		
	c. kaç-	E	1			
			KONU			
			Adamın neşesi	kaçtı.		
(32)	a. sız-	E	1	2		
			KONU	KAYNAK		
			Yağmur	pencereden	sızdı.	
	b. sız-	E	1			
			DENEYİMCİ			
			Adam	sızdı.		
(33)	a. sök-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	ETKİLENEN	KAYNAK	
			Adam	ağacı	bahçeden	söktü.
	b. sök-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	ETKİLENEN		
			Adam	makineyi	söktü.	
	c. sök-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Gemi	akıntıyı	söktü.	

YER üyesini atma

(34)	a. kal-	E	1	2	
			EYLEYİCİ	YER	
			Adam	evde kaldı.	

b. kal- E 1

KONU

Bir ton kömür kaldı.

Eklenti Atma

(35) a. ak- E 1 2

KONU KAYNAK

Su musluktan akıyor.

Su akıyor.

b. ak- E 1

ETKİLENEN

Dam akıyor.

* Dam musluktan akıyor.

c. ak- E 1

KONU

Zaman akıyor.

* Zaman musluktan akıyor.

d. ak- E 1

ETKİLENEN

Kumaş akmış.

* Kumaş musluktan akmış.

(36) a. bak- E 1 2 3

EYLEYİCİ KAYNAK HEDEF

Çocuk pencereden sokağa bakıyor.

Çocuk sokağa bakıyor.

b. bak- E 1 2

EYLEYİCİ HEDEF

Bakıcı çocuğa bakıyor.

* Bakıcı odadan çocuğa bakıyor.

(37) a. geç- E 1 2 3

EYLEYİCİ KAYNAK HEDEF

Adam salondan mutfağa geçti.

Adam mutfağa geçti.

b. geç- E 1 2

KONU HEDEF

Güneş başıma geçti.

* Güneş pencereden başıma geçti.

(38) a. sök- E 1 2 3
EYLEYİCİ ETKİLENEN KAYNAK
Adam ağacı bahçeden söktü.
Adam ağacı söktü.

b. sök- E 1 2
EYLEYİCİ KONU
Çocuk yazıyı söktü.
* Çocuk yazıyı duvardan söktü.

Üye Katma

i. içsel üyeleri atarak

(39) a. al- E 1 2
EYLEYİCİ KONU
Adam kitabı aldı.

b. al- E 1 2 3
EYLEYİCİ YARARLANICI HEDEF
Müdür Ali'yi işe aldı.

c. al- E 1 2
EYLEYİCİ ETKİLENEN
Terzi elbisenin boyundan biraz aldı.

(40) a. bas- E 1 2
EYLEYİCİ HEDEF
Adam yere bastı.

b. bas- E 1 2
EYLEYİCİ KONU
Adam fotoğrafları bastı.

(41) a. boğ- E 1 2
EYLEYİCİ ETKİLENEN
Katil kadını boğmuş.

b. boğ- E 1 2 3
EYLEYİCİ YARARLANICI HEDEF
Adam kadını hediyelere boğdu.

c. boğ- E 1 2 3
EYLEYİCİ KONU HEDEF
Ampulün kör ışığı dükkanı alaca bir loşluğa boğmuştu.

(42)	a. çak-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	çiviyi	duvara	çaktı.
	b. çak-	E	1	2		
			DENEYİMCİ	KAYNAK		
			Adam	bu konudan	çakıyor.	
(43)	a. çal-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Hırsız	arabayı	çaldı.	
	b. çal-	E	1	2		
			KONU	HEDEF		
			Arabanın rengi	kırmızıya	çalıyor.	
(44)	a. çarp-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Adam	duvara	çarptı.	
	b. çarp-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	ETKİLENEN		
			Rüzgar	beni	çarptı.	
	c. çarp-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Hırsızlar	cüzdanımı	çarptı.	
(45)	a. çat-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Askerler	silahlarını	çattı.	
	b. çat-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Adam	bana	çattı.	
	c. çat-	E	1	2		
			KONU	HEDEF		
			Adam	belaya	çattı.	
(46)	a. çek-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	masayı	çekti	
	b. çek-	E	1	2		
			DENEYİMCİ	HEDEF		
			Çocuk	babasına	çekmiş.	

(47)	a. çevir-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	başını	çevirdi.	
	b. çevir-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	ETKİLENEN	HEDEF	
			Adamlarevi	otele	çevirdi.	
(48)	a. düş-	E	1	2		
			DENEYİMCİ	HEDEF		
			Çocuk	yere	düştü.	
	b. düş-	E	1	2		
			DENEYİMCİ	KAYNAK		
			Çocuk	duvardan	düştü.	
	c. düş-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	borcumuzu	düştü.	
(49)	a. geç-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KAYNAK	HEDEF	
			Adam	mutfaktan	salona	geçti.
	b. geç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Araştırmacılar	dağı	geçtiler	
(50)	a. gel-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Adam	eve	geldi.	
	b. gel-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KAYNAK		
			Adam	İzmir’den	geldi.	
	c. gel-	E	1	2		
			KONU	KAYNAK		
			Köyün güzelliği	topraktan	geliyor.	
(51)	a. in-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Adam	aşağıya	indi.	
	b. in-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KAYNAK		
			Çocuk	otobüsten	indi.	

(52)	a. kaç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KAYNAK		
			Mahkumlar	hapishaneden	kaçtı.	
	b. kaç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Çocuk	bahçeye kaçtı.		
(53)	a. kal-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	YER		
			Adam	evde kaldı.		
	b. kal-	E	1	2	3	
			KONU	HEDEF	KAYNAK	
			Çiftlik	ona	babasından	kaldı.
(54)	a. kır-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	ETKİLENEN		
			Adam	camı	kırdı.	
	b. kır-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	direksiyonu	sağa kırdı.	
(55)	a. oku-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	kitabı okudu.		
	b. oku-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	YER		
			Çocuk	üniversitede	okuyor.	
(56)	a. otur-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Adam	koltuğa oturdu.		
	b. otur-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	YER		
			Adam	Ankara’da	oturuyor.	
(57)	a. sar-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	yumağı sardı.		
	b. sar-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	DENEYİMCİ		
			Evdekiler	bana	sarıyor.	

	c. sar-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Asma	çardağa	sardı.	
(58)	a. vur-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	elini	masaya	vurdu.
	b. vur-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	ETKİLENEN		
			Kuraklık	sebzeleri		vurdu.
(59)	a. yık-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	ETKİLENEN		
			Deprem	binayı	yıktı.	
	b. yık-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	suçu	bana	yıktı.
(60)	a. yaz-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	tümceyi	yazdı.	
	b. yaz-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	YER		
			Adam	gazetede	yazıyor.	

ii. üyeleri atmadan

(61)	a. aç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	kapıyı	açtı.	
	b. aç-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	HEDEF	KONU	
			Öğrenci bana	derdini	açtı.	
(62)	a. al-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	kitabı	aldı.	
	b. al-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	KAYNAK	
			Bakan	memuru	görevden	aldı.
	c. al-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	şemsiyeyi	yanına	aldı.

(63)	a. bas-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Adam	yere	bastı.	
	b. bas-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	peyniri	tuluma	bastı.
(64)	a. bat-	E	1			
			KONU			
			Gemi	battı.		
	b. bat-	E	1	2		
			KONU	HEDEF		
			Diken	ayağıma	battı.	
(65)	a. bul-	E	1	2		
			DENEYİMCİ	KONU		
			Adam	anahtarını	buldu.	
	b. bul-	E	1	2	3	
			DENEYİMCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	suçu	bana	buldu.
(66)	a. çek-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	masayı	çekti.	
	b. çek-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	arabayı	sağa	çekti.
(67)	a. çevir-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	başını	çevirdi.	
	b. çevir-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	KAYNAK	
			Adam	kitabı	Fransızca’dan	çevirdi.
(68)	a. çık-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KAYNAK		
			Adam	evden	çıktı.	
	b. çık-	E	1	2	3	
			KONU	HEDEF	KAYNAK	
			Bu para	bana	piyangodan	çıktı.

(69)	a. çök-	E	1			
			ETKİLENEN			
			Yol	çöktü.		
	b. çök-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Adam	yere	çöktü.	
(70)	a. dök-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	suyu	döktü.	
	b. dök-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adamlar	hamsileri	denize	dökmüşler.
(71)	a. dön-	E	1			
			KONU			
			Topaç	dönüyor.		
	b. dön-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Babam	bana	döndü.	
	c. dön-	E	1	2		
			KONU	HEDEF		
			Ortalık	cennete	döndü.	
	d. dön-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	köşeyi	döndü.	
	e. dön-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KAYNAK	HEDEF	
			Adam	Bodrum’dan	Ankara’ya döndü.	
	f. dön-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	YER		
			Adam	yatağında	sabaha kadar	döndü.
(72)	a. gel-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Adam	eve	geldi.	
	b. gel-	E	1	2	3	
			KAYNAK	HEDEF	KONU	
			Ondan	sana	kötülük gelmez.	

(73)	a. ger-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Atıcı	yayı	gerdi.	
	b. ger-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	örtüyü	kavanozun ağzına	gerdi.
(74)	a. gez-	E	1			
			EYLEYİCİ			
			Adam	bütün gün geziyor.		
	b. gez-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	YER		
			Adam	parkta	gezdi.	
	c. gez-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Turistler	Kapadokya'yı gezdi.		
(75)	a. kabar-	E	1			
			KONU			
			Ekmek	kabardı.		
	b. kabar-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Adam	bana	kabardı.	
(76)	a. kalk-	E	1			
			EYLEYİCİ			
			Misafir	kalktı.		
	b. kalk-	E	1	3		
			KONU	KAYNAK		
			50.000 TL	tedavülden	kalktı.	
(77)	a. kay-	E	1			
			KONU			
			Adamın ayağı	kaydı.		
	b. kay-	E	1	2		
			KONU	HEDEF		
			Tekerler	çukura	kaymış.	
(78)	a. oyna-	E	1			
			EYLEYİCİ			
			Çocuklar	oynuyor.		

	b. oyna-	E	1	2				
			EYLEYİCİ	KONU				
			Aktör	katil rolünü	güzel	oynadı.		
(79)	a. sar-	E	1	2				
			EYLEYİCİ	KONU				
			Adam	yumağı	sardı.			
	b. sar-	E	1	2	3			
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF			
			Adam	kitabı	kağıda		sardı.	
(80)	a. say-	E	1	2				
			EYLEYİCİ	KONU				
			Öğretmen	öğrencileri	saydı.			
	b. say-	E	1	2	3			
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF			
			Satıcı	100 lirayı	borcuma		saydı.	
(81)	a. sil-	E	1	2				
			EYLEYİCİ	KONU				
			Adam	tahtayı	sildi.			
	b. sil-	E	1	2	3			
			EYLEYİCİ	KAYNAK	KONU			
			Onlar	defterden	adını	silmişler.		

iii. bazı içsel üyeleri atmadan

(82)	a. bırak-	E	1	2		3		
			EYLEYİCİ	KONU		HEDEF		
			Adam	elindeki kitabı		masaya	bıraktı.	
	b. bırak-	E	1	2		3		
			DENEYİMCİ	KONU		YER		
			Adam	eldivenlerini		iş yerinde		bırakmış.
(83)	a. at-	E	1	2	3			
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF			
			Adam	taşı	suya	attı.		
	b. at-	E	1	2	3			
			EYLEYİCİ	KONU	KAYNAK			
			Müdür	adamı	işten		attı.	
(84)	a. geç-	E	1	2	3			
			EYLEYİCİ	KAYNAK	HEDEF			
			Adam	odadan	salona	geçti.		

b. geç- E 1 2 3
EYLEYİCİ KONU HEDEF
Muhabir haberi gazetelere geçti.

Eklenti Katma

(85) a. at- E 1 2 3
EYLEYİCİ KONU ARAÇ
Adam çöpü kovayla attı.
Adam çöpü attı.

b. at- E 1 2 3
EYLEYİCİ KONU ARAÇ
Adamlar köprüyü dinamitle attılar.
* Adamlar köprüyü attılar.

(86) a. çek- E 1 2 3
EYLEYİCİ KONU KAYNAK
Adam masayı yoldan çekti.
Adam masayı çekti.

b. çek- E 1 2 3
EYLEYİCİ KONU KAYNAK
Çiftçiler ekini tarladan çektiler.
* Çiftçiler ekini çektiler.

(87) a. çevir- E 1 2 3
EYLEYİCİ KONU ARAÇ
Çocuklar topacı iple çevirdiler.
Çocuklar topacı çevirdiler.

b. çevir- E 1 2 3
EYLEYİCİ KONU ARAÇ
Çiftçiler bağı telle çevirdiler.
* Çiftçiler bağı çevirdiler.

(88) a. ek- E 1 3 3
EYLEYİCİ KONU HEDEF
Çiftçi tohumu toprağa ekti.
Çiftçi tohumu ekti.

b. ek- E 1 2 3
EYLEYİCİ KONU HEDEF
Aşçı tuzu yemeğe ekti.
* Aşçı tuzunu ekti.

(89) a. sız- E 1 2

KONU KAYNAK

Su pencereden sızıyor.

Su sızıyor.

b. sız- E 1 2

KONU KAYNAK

Haber bürodan sızdı.

* Haber sızdı.

(90) a. tut- E 1 2 3

EYLEYİCİ KONU YER

Polis tabancayı elinde tuttu.

Polis tabancayı tuttu.

b. tut- E 1 2 3

EYLEYİCİ KONU YER

Polis çocuğu kucağında tuttu.

* Polis çocuğu tuttu.

c. tut- E 1 2 3

EYLEYİCİ KONU YER

Polis hırsızı nezarette tuttu.

* Polis hırsızı tuttu.

(91) a. çök- E 1 2

KONU HEDEF

Tortu dibe çöktü.

Tortu çöktü.

b. çök- E 1 2

HEDEF KONU

Salona sessizlik çöktü.

* Sessizlik çöktü.

(92) a. dök- E 1 2 3

EYLEYİCİ KONU HEDEF

Adam çöpü çöp kutusuna döktü.

Adam çöpü döktü.

b. dök- E 1 2 3

EYLEYİCİ KONU HEDEF

Kadın saçını omzuna dökmüş.

* Kadın saçını dökmüş.

(93) a. düş- E 1 2

KONU HEDEF

Yaprak yere düştü.

Yaprak düştü.

b. düş- E 1 2

KONU HEDEF

Çocuk yere düştü.

* Çocuk düştü.

c. düş- E 1 2

KONU HEDEF

Gölgeler yere düşüyor.

* Gölgeler düşüyor.

(94) a. kalk- E 1 2

EYLEYİCİ HEDEF

Adam ayağa kalktı.

Adam kalktı.

b. kalk- E 1 2

EYLEYİCİ HEDEF

At tırısa kalktı.

* At kalktı.

(95) a. kay- E 1 2

KONU HEDEF

Tekerler çukura kaydı.

Tekerler kaydı.

b. kay- E 1 2

KONU HEDEF

Resim sağa kaymış.

* Resim sağa kaymış.

c. kay- E 1 2

KONU HEDEF

Parti sağa kaydı.

* Parti kaydı.

(96) a. yaz- E 1 2 3

EYLEYİCİ KONU HEDEF

Adam bu satırları deftere yazdı.

Adam bu satırları yazdı

	b. yaz-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Müdür	çocuğu	okula		yazdı.
			* Müdür çocuğu yazdı.				

Üye Yapısını Koruyarak Çokanlamlı Olma

(97)	a. al-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Adam	şemsiyeyi	yanına		aldı.
	b. al-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Genç kız	sevdiği delikanlıyı	eve		almış.
	c. al-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Adam	suyu	burnuna	aldı.	
(98)	a. as-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Adam	tabloyu	duvara		astı.
	b. as-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Adam	tüfeği	omzuna	astı.	
(99)	a. at-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Adam	taşı	suya	attı.	
	b. at-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Adam	taşı	yere	attı.	
	c. at-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Onlar	adamı	berbat bir yere		attılar
	d. at-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Öğrenci	kitabı	çantaya	attı.	
	e. at-	E	1	2	3		
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF		
			Kadın	verilen hırkayı	sırtına		attı.

	f. at-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	lüzumsuz eşyaları		attı.
	g. at-	E	1		2	
			EYLEYİCİ		KONU	
			Türkler şapka inkılabıyla		fesi	attı.
	h. at-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Vücut	yabancı cisimleri atar.		
	i. at-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Kadın	pamuğu attı.		
	j. at-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Kadın	üstündeki hırkayı		attı.
	k. at-	E	1			
			DENEYİMCİ			
			Ali	attı (ama tutturamadı).		
	l. at-	E	1			
			DENEYİMCİ			
			Ali	yine attı.		
(100)	a. bırak-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Ben	paranın bir kısmını		bıraktım.
	b. bırak-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Ben	sigarayı bıraktım.		
	c. bırak-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			(Biz)	bu meseleyi	bırakalım.	
	d. bırak-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	kuşları bıraktı.		
	f. bırak-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Adam	eşini bıraktı.		

(101)	a. çat-	E	1	2		
			DENEYİMCİ	HEDEF		
			Ben	bir güzele	çattım.	
	b. çat-	E	1	2		
			DENEYİMCİ	HEDEF		
			Adam	belaya	çattı.	
(102)	a. çek-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	arabayı	sağa	çekti.
	b. çek-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	lafımı	başka tarafa	çekti.
	c. çek-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	yorganı	başına	çekti.
	d. çek-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	bayrağı	göndere	çekti.
(103)	a. çık-	E	1			
			KONU			
			Bebeğin patiği	çıktı.		
	b. çık-	E	1			
			KONU			
			Karar	çıktı.		
	c. çık-	E	1			
			ETKİLENEN			
			Çocuğun kolu	çıktı.		
	d. çık-	E	1			
			ETKİLENEN			
			Tencerenin bakırı	çıktı.		
	e. çık-	E	1			
			KONU			
			Fırtına	çıktı.		
	f. çık-	E	1			
			KONU			
			Yeni paralar	çıktı.		

	g. çık-	E	1			
			KONU			
			Ekinler	çıktı.		
	h. çık-	E	1			
			KONU			
			Emir	çıktı.		
	i. çık-	E	1			
			KONU			
			Kış	çıktı.		
	j. çık-	E	1			
			KONU			
			Erik	çıktı.		
	k. çık-	E	1			
			KONU			
			Fiyatlar çıktı.			
	l. çık-	E	1			
			KONU			
			Sesin	çıksın!		
	m. çık-	E	1			
			KONU			
			Ay	çıktı.		
	n. çık-	E	1			
			KONU			
			Kitap	çıktı.		
(104)	a. çök-	E	1	2		
			KONU	HEDEF		
			Tortu	dibe	çöktü.	
	b. çök-	E	1		2	
			KONU		HEDEF	
			Yalnızlığın acısı		içime	çöktü.
(105)	a. dal-	E	1			
			DENEYİMCİ			
			(Sıkılınca) Adam		daldı.	
	b. dal-	E	1			
			DENEYİMCİ			
			Adam	daldı. (uyudu)		

(106)	a. dik-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	direği	sokağa	dikti.
	b. dik-	E	1	2	(3)	
			EYLEYİCİ	KONU	(HEDEF)	
			Adam	kadehi	(başına) dikti.	
(107)	a. dön-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Babam	bana	döndü.	
	b. dön-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Biz	konumuza	dönelim.	
(108)	a. geç-	E	1	2		
			KONU	KAYNAK		
			İplik	iğne deliğinden zor geçti.		
	b. geç-	E	1	2		
			KONU	KAYNAK		
			Bu yol	kasabadan	geçer.	
	c. geç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Araştırmacılar	dağı	geçtiler	
	d. geç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Askerler sınırı	geçtiler.		
	e. geç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Yarışmacı	rakibini geçti.		
	f. geç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			(Biz)	bu meseleyi	geçelim.	
	g. geç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	KONU		
			Şarkıcı	bu şarkıyı	geçti.	
	h. geç-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	HEDEF		
			Biz	yeni eve geçtik.		

	i. geç-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	HEDEF			
			Parti	iktidara	geçti.		
	j. geç-	E	1	2			
			KONU	HEDEF			
			Sözleri	tarihe	geçti		
	k. geç-	E	1		2		
			KONU		HEDEF		
			Babamın tüm varlığı		bana		geçti.
(109)	a. gel-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KAYNAK			
			Adam	İzmir'den		geldi.	
	b. gel-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KAYNAK			
			Çocuklar	arkadan	geliyorlar.		
	c. gel-	E	1		2		
			KONU		KAYNAK		
			Köyün güzelliği		topraktan		geliyor.
	d. gel-	E	1	2			
			KONU	KAYNAK			
			Güzellik	güzel sözcüğünden			gelir.
	e. gel-	E	1	2			
			KONU	KAYNAK			
			Su	musluktan		geliyor.	
(110)	a. git-	E	1				
			KONU				
			Bu ayakkabı iki yıl gider.				
	b. git-	E	1				
			KONU				
			Yaz	gitti.			
	c. git-	E	1				
			KONU				
			Ev, araba hepsi gitti.				
(111)	a. göç-	E	1				
			ETKİLENEN				
			Ev	göçtü.			

b. göç- E 1

ETKİLENEN

Mehmet Bey de göçtü. Allah rahmet eylesin!

(112) a. in- E 1 2

EYLEYİCİ KAYNAK

Çocuk otobüsten indi.

b. in- E 1 2

EYLEYİCİ KAYNAK

Kurtlar dağdan indi.

c. in- E 1

KONU

Yaranın şişi indi.

d. in- E 1

KONU

Altın fiyatları indi.

(113) a. kaç- E 1

ETKİLENEN

Çorabım kaçtı.

b. kaç- E 1

ETKİLENEN

Elbisenin rengi kaçmış.

(114) a. kal- E 1

KONU

Bir ton kömür kaldı.

b. kal- E 1

KONU

O iş şimdilik kaldı.

c. kal- E 1

KONU

Eski dostluklar kalmadı.

(115) a. kalk- E 1 3

KONU KAYNAK

50.000 TL tedavülden kalktı.

b. kalk- E 1 2

KONU KAYNAK

Kar yerden kalktı.

(116)	a. sil-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KAYNAK	KONU	
			Onlar	defterden	adını	silmişler.
	b. sil-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	KAYNAK	
			Deprem bir şehri	haritadan	sildi.	
(117)	a. sök-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	ETKİLENEN		
			Adam	makineyi	söktü.	
	b. sök-	E	1	2		
			EYLEYİCİ	ETKİLENEN		
			Annem	ördüğü kazağı	söktü.	
(118)	a. tak-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	yüzüğü	parmağına	taktı.
	b. tak-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Asker	kılıcını	beline	taktı.
(119)	a. tut-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	KONU	HEDEF	
			Adam	ekmeği	ateşe	tuttu.
	b. tut-	E	1	2	3	
			EYLEYİCİ	HEDEF	KONU	
			Garson	adama	paltosunu	tuttu.
	c. tut-	E	1			
			KONU			
			Kar	tuttu.		
	d. tut-	E	1			
			KONU			
			Adamın bedduası	tuttu.		
	e. tut-	E	1			
			KONU			
			Başım	tuttu.		
	f. tut-	E	1			
			KONU			
			Ekilen ağaç	tuttu.		

	g. tut-	E	1				
			KONU				
			Boya	iyi tuttu.			
	h. tut-	E	1				
			KONU				
			Kitap çok tuttu.				
(120)	a. vur-	E	1	2			
			KONU	HEDEF			
			Güneş	içeriye	vuruyor.		
	b. vur-	E	1	2			
			KONU	HEDEF			
			İkramiye	benim biletime	vurdu.		
	c. vur-	E	1	2			
			KONU	HEDEF			
			Ağacın gölgesi	duvara	vuruyor.		
	d. vur-	E	1	2			
			KONU	HEDEF			
			Su	dışarıya	vurdu.		
	e. vur-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	ETKİLENEN			
			Kuraklık	sebzeleri	vurdu.		
	f. vur-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	ETKİLENEN			
			Avcı	ayıyı	vurdu.		
	g. vur-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KONU			
			Atıcı	hedefi	vurdu.		
	i. vur-	E	1	2			
			EYLEYİCİ	KONU			
			Adam	arkadaşının pulunu	vurdu.		
(121)	a. yat-	E	1				
			KONU				
			Halının tüyleri	yattı.			
	b. yat-	E	1				
			KONU				
			Bu iş	yattı			

EK (7). Sınıflandırma Anketi Formu

Adı Soyadı:
E-posta:
Tel:

SINIFLANDIRMA ANKETİ

Sayın Katılımcı,

Bu anket, Türkçedeki çokanlamlı eylemlerin anlamlarıyla ilgili olarak, anadili konuşucularının yargılarına ulaşmak amacıyla yapılan bilimsel bir araştırma için geliştirilmiştir. Sizden istenen aşağıdaki yönergeler doğrultusunda bu anketi tamamlamanızdır. Vereceğiniz yanıtlar bu çalışmanın güvenirliği açısından önemlidir. Lütfen eylemlerle ilgili değerlendirmelerinizi yanıtsız bırakmayınız. Katkınızdan dolayı teşekkür ederim.

Ar. Gör. Aygül UÇAR
Ankara Üniversitesi – DTCF Dilbilim Bölümü
aygulucar@gmail.com

Yönergeler:

1. Her bir sayfadaki eylem için listelenen örnek tümceleri, tümcedeki altı çizili eylemin **anlam ya da kullanım benzerliğine göre** sınıflandırın. İstediğiniz kadar çok (ya da az) grup yapabilirsiniz.

2. Tümceler üzerinde çalışırken, her bir tümcenin yanına, tümceleri sınıflandırırken size hatırlamanızda yardımcı olacak **ölçütünüzü ve stratejinizi** not edin. Not etmeye en baştan başlayın ve gerekirse rakamlar ya da işaretler kullanın.

3. Sınıflandırmanızı bitirdikten sonra ölçütlerinize ve işaretlerinize geri dönün. İsterseniz tümcelere tekrar bakın ve yaptığınız her bir grup için bir **tanım** yazın. Bu tanım, başka bir kişinin, söz konusu eyleme yabancı bile olsa, o eylemi anlamlı bir tümce içerisinde kullanmasını sağlayacak kadar **açık ve detaylı** olmalıdır.

4. Eğer anlayamadığınız herhangi bir tümce olursa, lütfen anketi hazırlayan kişiye sorun ve gerekirse yerine geçebilecek başka bir tümce alın.

5. Bir eylem için yazılmış bir tümce aynı eylem için yazılan herhangi bir diğeriyle tamamen aynı görünüyorsa lütfen not edin.

6. Bu anketteki tüm sözcükler eylemdir. Sizin yapmanız gereken **eylemlerin anlamlarını benzerlik ya da farklılıklarına göre sınıflandırmaktır**. O yüzden eylemlerin kullanımlarını biçimbilimsel özelliklerine göre sınıflandırmayın.

7. Lütfen bu anketi tamamlayana kadar herhangi bir eylemin anlamı için sözlük vb. bir kaynağa bakmayın.

(1) Açmak
1. Adam kapıyı açtı.
2. Görevliler karla kapanan yolu açtılar.
3. Kadın çantasını açtı.
4. Adam tıkanmış boruyu açtı.
5. Anıtın çevresini açtılar.
6. Adam kollarını açtı.
7. Doktor iltihaplı çıbanı açtı.
8. Kadın dolaşan yumağı açtı.
9. Başkan toplantıyı açtı.
10. Radyoyu açtım.
11. Bakan tütün piyasasını açtı.
12. Boyacı boyayın rengini açtı.
13. Bu renk odayı açtı.
14. Adam arkadaşına derdini açtı.
15. Adam kollarını, göğsünü açmış.
16. Hava açtı.
17. Hakem oyunu açtı.

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

(2) Sökmek
1. Belediye işçileri parktaki çiçekleri söktü.
2. Tamirci makineyi söktü.
3. Hortum ağaçları kökünden söktü.
4. Araba saplandığı çamuru söktü.
5. Adamın okunaksız yazısını söktü.
6. Bu bitki karışımı balgamı söktü.
7. Annem ördüğü kazağı söktü.

Lütfen diğer sayfaya geçiniz.

EK (8). Türkçe – İngilizce Terimler Dizini

Ad aktarması	Metonymy
Ağ	Network
Aile benzerliği	Family resemblance
Alt ağlar	Subnetworks
Altanlamlılık	Hyponymy
Anlam alanları	Semantic fields
Anlam ilişkileri	Sense relations
Anlam kiplemesi	Sense modulation
Anlam uzanımı	Sense extension
Anlam zıtlığı	Contronymy
Anlam zincirleri	Meaning chains
Anlam	Meaning, sense
Anlambilimsel ilkeller	Semantic primitives
Anlambilimsel ulamlar	Semantic categories
Anlambirimsel değişke	Allosemy
Anlamsal bellek	Semantic memory
Anlamsal karar testi	Lexical decision test
Anlatıcı anlam	Expressive meaning
Anlıksal edim	Semelfactive
Araç	Instrument
Art zamanlı	Diachronic
Artgönderimsel	Anaphoric
Ayırma	Disjunction
Aynılık Kısıtlayıcıları	Faithfulness Constraints
Ayrıştırma	Decomposition
Bağımlı yollar	Bounded paths
Bağımsız yardımcı eylemler	Free auxiliaries
Bağlamsal değişkenlik	Contextual variation
Belirginlik bakış açısı	Prominence view
Belirsizlik	Ambiguity
Belirtililik Kısıtlayıcıları	Markedness Constraints
Belirtisiz	Unmarked
Benzerlik	Identity
Betimleyici anlam	Descriptive meaning
Bileşen (anlam) çözümlemesi	Componential analysis
Bilişsel Anlambilim	Cognitive Semantics
Bilişsel Dilbilgisi	Cognitive Grammar
Bilişsel Dilbilim	Cognitive Linguistics
Bulanıklık	Vagueness
Bütüncül düzenli yapı	Schematic structure
Bütünleyici çokanlamlılık	Complementary polysemy
Bütünleyici karşıtlık	Complementary opposite
Bütün-parça ilişkisi	Holonymy
Çağrışımsal anlam	Associative meaning
Çapraz anlama testi	Crossed-understanding test
Çelişik	Contradictory
Çerçeve	Frame
Çıktı	Output
Çokanlamlılık	Polysemy
Çözümleme özgürlüğü	Freedom of analysis
DEĞERLENDİRİCİ	EVALUATOR
Değişkenlik	Variability
Deneyimleyen	Experincer

Deneysel bakış açısı	Experimental view
Dereceli karşıtlık	Gradable opposites
Dereceli yapı	Graded structure
Devinim eylemleri	Motion verbs
Dışlayan ayırma	Exclusive disjunction
Dikkat bakış açısı	Attentional view
Dilbilgisel anlam	Grammatical meaning
Dilsel yaratıcılık	Linguistic creativity
Dizimsel	Syntagmatic
Dizisel	Paradigmatic
Doğruluk koşulları	Truth conditionals
Durum	State
Duygusal anlam	Affective meaning
Düz değişmece	Metonymy
Edimbilimsel uslamlama	Pragmatic reasoning
Eğretileme	Metaphor
Eklenti	Adjunt
Ekonomi	Economy
Eksik kapsama	Zeugma
Eksilti	Ellipsis
Eş köklü sözcükler	Paranomy
Eşadlılık	Homonymy
Eşanlamlılık	Synonymy
Eş-birleşim	Co-composition
Eşdizimsel anlam	Collocative meaning
Eşdzimlilik	Collocation
Eşsesli	Homophone
Eşyazımlı	Homographs
Etkilenen	Patient
Evrensellik	Universality
Eylem-çerçeveli diller	Verb-framed languages
Eyleyici	Agent
Geçişlilik	Transitivity
Geçişme	Incorporation
Girdi	Input
Gönderge	Reference
Gönderimsel aktarma	Referential transfer
Gösteren	Signifier
Gösterge	Sign
Gösterilen	Signifed
Hedef	Goal
Hedef-alan yapısı	Target-domain structure
Hız	Rate
İçerikli sözcükler	Content words, full words, lexical words
İdeal Bilişsel Model	Idealized Cognitive Model
İki parçalı dizim	Bipartite syntagm
İki yönlü Uygunluk Kuramı Dilbilgisi	Bidirectional Optimality Theory
İkililik	Binarity
İlişkisel karşıtlık	Relational opposites
İşlevsel hyponymy	Functional hyponymy
İşlevsel sözcükler	Function words, form words, grammatical words, empty words
İyelik Alanı	Possessional Field
Kapsama	Inclusion
Kapsamlayış	Synecdoche
Kapsamlı ayırma	Inclusive disjunction
Karmaşık yüklemler	Complex predicates
Karşıt anlamlılık	Antonymy
Karşıtsal çokanlamlılık	Contrastive polysemy

Katkısız eylem yapıları	Light verb constructions
Katkısız eylem	Light verb
Katmanlı üstünlük sıradüzenleri	Stratified domination hierarchies
Kavram Anlambilimi	Conceptual Semantics
Kavramsal anlam	Conceptual meaning
Kavramsal bileşenler	Conceptual constituents
Kavramsal eğretileme	Conceptual metaphor
Kavramsal işlevler	Conceptual functions
Kavramsal Yapı Kuramı	Conceptual Structure Hypothesis
Kaynak	Source
Kaynak-alan yapısı	Source-domain structure
Kesinsizlik	Indeterminacy
Kesitleme	Profiling
Kısıtlayıcı sıradüzeni	Constraint hierarchy
Kısıtlayıcı yıkılırlığı	Constraint violability
Kısıtlayıcı	Constraint
Konu	Theme
Konum	Location
Konusal anlam	Thematic meaning
Koşul Alanı	Circumstantial Field
Kuvvet Dinamiği	Force Dynamics
Küme-kuramsal	Set theoretic
Mantıksal çokanlamlılık	Logical polysemy
Mantıksal test	Logical test
Merkez ulamları	Radial categories
Motor örüntü	Motor pattern
Nesne geçişmesi	Object incorporation
Nesne	Thing
Odak sözcükleri	Focus particle
Olay yapısı	Event structure
Olay	Event
Ölçünlü Kuram	Standard Theory
Öntip anlam	Prototypical sense
Öntip etkileri	Prototype effects
Örtüşme	Overlap
Özdeşlik testleri	Identity tests
Özellik yapısı	Qualia structure
Özellik	Property
Özne geçişmesi	Subject incorporation
Parça-bütün ilişkisi	Meronymy, partonymy
Rol Kuramı	Theta Theory
Rol Ölçütü	Theta Criterion
Rol yapısı	Thematic structure
Rotalar	Routes
Sayılamazlık	Uncountability
Seçimsel bağlama	Selective binding
Sınıflandırma	Taxonomy
Sınıflandırmacı altanlamlılık	Taxonomic hyponymy
Sınırsız olgu	Nonfinitary phenomena
Sıradüzen	Hierarchy
Sıralam testi	Co-ordination test
Sıralı eylem yapıları	Serial verb constructions
Sinirsel ağ modeli	Neural network modeling
Sözcük oyunu	Punning
Sözcükbiçim	Word form
Sözcükbirim	Lexeme
Sözde geçişme	Pseudo incorporation
Sözdizimsel belirsizlik	Syntactic ambiguity

Sözdizimsel değişkenlik	Syntactic variation
Sözlükçe	Lexicon
Sözlükçe Uygunlaştırması	Lexicon Optimization
Sözlüksel anlam	Lexical meaning
Sözlüksel anlambilim	Lexical semantics
Sözlüksel belirsizlik	Lexical ambiguity
Sözlüksel birim	Lexical unit
Sözlüksel girdi	Lexical entry
Sözlüksel ilişkiler	Lexical relations
Sözlüksel kalıtım yapısı	Lexical inheritance structure
Sözlüksel yaratıcılık	Lexical creativity
Sürem	Continuum
Tabanın zenginliği	Richness of the base
Tahmin edilebilirlik	Predictability
Tanımlama Alanı	Identificational Field
Tanımsal test	Definitional test
Tarz	Manner
Tavır	Attitude
Tekanlamlılık	Monosemy
Temel biçimlililik	Canonicity
Temel-düzey ulamlar	Basic-level categories
Ters karşıtlık	Reversive opposites
Topluluk belirten çoğul ad	Collectiva-pluralia tantum
Topluluk belirten tekil ad	Collectiva-singularia tantum
Toplumsal anlam	Social meaning
Tür zorlaması	Type coercion
Uyaran eksikliği	Poverty of stimulus
Uydu-çerçeveli diller	Satellite-framed languages
Uygun gelme	Satisfaction
Uygunluk Anlambilim Kuramı	Optimality Theoretic Semantics
Uygunluk Kuramı	Optimality Theory
Uyum değerlendirmesi	Harmony evaluation
Uzam Anlambilim Alanı	Spatial Semantic Field
Uzamdışı Anlambilim Alanı	Nonspatial Semantic Field
Üretici Sözlükçe	Generative Lexicon
Üretici yaratıcılık	Generative creativity
ÜRETİCİ	GENERATOR
Üretkenlik	Productivity
Üstanlamlılık	Hyperonymy
Üye yapısı	Argument structure
Üye	Argument
Varoluş Alanı	Existential Field
Yakın adlılık	Paranomy
Yananlamsal anlam	Connotative meaning
Yansıtıcı anlam	Reflected meaning
Yansızlık	Neutrality
Yapısal belirsizlik	Structural ambiguity
Yapısal çokanlamlılık	Constructional polysemy
Yararlanan	Beneficiary
Yarı-anlamsallık	Semi-semancity
Yeniden yapılandırılmış yüklemler	Restructuring predicates
Yer	Place
Yerleşik	Embedded
Yıkılma	Violation
Yıkılmaların işaretlenmesi	Marking of violation
Yol	Path
Yön gösteren karşıtlıklar	Directional opposites
Yönler	Directions

Yüklem aktarımı	Predicate transfer
Yükseltme eylemleri	Raising verbs
Yüzey gösterimler	Surface representations
Zaman Alanı	Temporal Field
Zihinsel gösterimler	Mental representations
Zihinsel imgeler	Mental images
Zihinsel sözlükçe	Mental lexicon